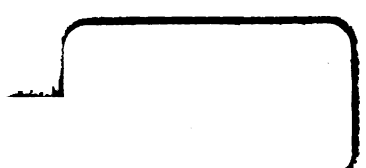

A. KLUIT,

HISTORIE

DER

HOLLANDSCHE STAATSREGERING,

TOT AAN HET JAAR 1795.

OF

GESCHIED- EN STAATKUNDIG ONDERZOEK, IN WELKEN ZIN DE STATEN VAN HOLLAND, GEDURENDE DE REPUBLIKEINSCHE REGERING, ZIJN GEWEEST DE WETTIGE SOUVEREINE VERTEGENWOORDIGERS VAN 'T GANSCHE VOLK VAN HOLLAND, OF DER GEHEELE NATIE.

MET VELE ONUITGEGEVEN

BIJLAGEN.

TWEEDE DEEL.

Te AMSTERDAM, bij
WOUTER BRAVE,
Boekverkoper op den Nieuwendijk schuins over de Ramskooy, in No. 165.
MDCCCIII.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Welke waren de veranderingen ten aanzien der Staten na 's Prinsen dood, 1584?

Zien we wat bij 't overlijden des Prinsen van Orange voorviel! De verlegenheid der Staten van Holland, op zoo onverwachten uitslag en ommekeer van zaken, was beangstigende, was verschriklijk. Volk en Staten zagen zich eensklaps van alle hunne hope en toeverlaat ontbloot. Verwarring was in alle Provincien. Bor B. XIX. fol. 3. d. zegt: *De dood van den Prince maekte niet alleen den ghemeenen man, maer ook sommige van de principaelste Regeerders van den Lande seerperplex ende verslaghen, bysonder in Hollandt ende Zeelandt. — — Het stondt allomme in de gheunieerde Provincien seer sober — —.* In den Volmachtbrief der Vroedschap van *Leiden*, (*Res. van Holl.* fol. 383.) leest men, dat zij *volkomen en onherroeplyke macht gaven, de* HOOGE OVERIGHEID *en Regering van het Land van Holland by provisie te mogen confereren — — aan zoodanigen* PERSOON *als best bevonden zal worden.* Zij waren tot op dat tijdstip nog nimmer zonder een *gebiedend Opperhoofd* geweest. Angst na 's Prinsen dood.

Dan evenwel onze Voorvaders lieten den moed niet zakken. De Staten van Holland zonden aanstonds boden naar 's Prinsen Onderbevelhebber,

den ouden Graaf van Hohenloo, om hem in zijn Opperbevel over de Krijgsmacht aantehouden bij maniere van voorziening, en de soldaten in dienst en orde te houden (1). Zij vaardigden opstonds Brieven af naar Antwerpen aan *de Staten Generaal*, met aanmaning tot Eendracht. De *Raden nevens zijne Doorluchtigheid* zich ontslagen achtende van hunnen dienst, werden verzocht aanteblijven, totdat er *orde op de Regering* gesteld zij. Alle *Officieren* en *Ambtenaren*, die hunne *Commissien* van zijne Doorluchtigheid hadden, zoo in *justitie*, *oorlog*, als anderszins, werden, bij voorraad, in hunnen dienst aangehouden (2); en *de Provisien van Justitie* gelast te doen op den naam van *President en Raden*. De *Edelen* en *Steden* zouden van 's morgens, 8 uren, tot namiddag 2 uren, in de Vergadering tegenwoordig blijven; de Steden, klein en groot, werden verzocht, om hunne afgevaardigden op den 13 Julie, *met volkomen last en procuratie* onder 't Steden-zegel, te Delft *te zenden*, *om op de provisionele Regering en Overigheid* TE HELPEN *adviseren*, *en met de meeste stemmen te helpen besluiten* (3). De Steden zonden dan ook hunne Gemachtigden in grooten getale, allen met schriftelijke *Procuratien* of Lastbrieven, dewelke in de

(1) *Res. van Holl.* 1584. den 10 Julie. Vergelijk HOOFT, *Ned. Hist.* D. XXI. bl. 909. en BOR B. XIX. fol. 2.

(2) Ibid. 14 Jul. fol. 400. BOR B. XIX. bl. 3.

(3) Ook viel daarop 't Besluit, den 13 Julie, om *met de meeste stemmen* aftedoen *in den jegenwoordigen nood en bedroefden staat*.

de *Resolutien van Holland* te vinden zijn. Op den 13 Jul. verschenen reeds *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amsteldam*, *Gouda*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Briel*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuisen*, *Edam*, *Monnikendam*, *Medenblik en Purmereinde*; den 14 Jul. *Gorkum* en *Schoonhove*; den 17 Jul. *Muiden*, *Naarden*, *Weesp*, *Heusden*, *Oudewater*, *Woerden*, en *Geertruidenberg* (4). Dus buiten de Edelen 25 Steden. De nood was hoog, en de toestand van Holland niet alleen, maar van 't gansche Land en van de verbonden Gewesten was allerhachlijkst, en in 't uiterste gevaar van geheele Overrompeling, daar de Hertog van Parma met de Spaansche benden hen nu dacht in te slokken, en de Stad Gent belegerde. Dien treurigen toestand beschrijft ons BURMAN (5), en niet minder H. GROTIUS (6), benevens BOR, VAN WYN, en WAGENAAR (7).

Daar waren oneindig veel zaken te beschikken en aftedoen, die te voren allen op de zorg en 't gezag van den Prins berust hadden (8). Het kwam op 't gewest van Holland, om zijne grootheid

(4) Deze, alle, kleine Steden, niet gewoon ter dagvaart te komen, kwamen vier dagen later. Dit is opmerklijk. Men zoude schier geloven, dat aan dezelven, door de Steden, die op den 13 Julie verschenen zijn, eene later aanschrijving gedaan zij.

(5) *Anal. Belg.* I. p. 32.

(6) *Annal.* L. IV. p. 88.

(7) WAGEN. D. VIII. bl. 30-50. en VAN WYN, bl. 1—4. BOR B. XIX. p. 1—3.

(8) Zie ze opgesteld bij HOOFD, bl. 910. en bij BOR fol. 3. die ons zegt, „ dat men alle dage *besoigneerde*, zoo op 't stuk van den *provisionelen Gouvernemente*, *Regering*, 't maken van den *Staat van Oorlog*, *resumeren*

De Staten opgeroepen met volle last.

heid en gewicht, ook toen het meeste aan; dit vorderde de meeste veerkracht, en orde op 't gebied. En de dood des Prinsen had die gevolgen, dat de Steden en hare Regeringen, die te voren al haren steun, vertrouwen en hope op de kundigheden van den Prins alleen stelden, nu zoo verre kwamen, dat zij bij hare Lastbrieven, volgens 't zeggen van VAN LOON (9), *aan de Gemachtigden op de Staatsvergadering onbepaalde Volmacht gaven, om bij voorraad de hooge Overigheid* aantebieden, aan den genen, die ze wilde aanvaarden.

Van de 36 bemuurde Steden van Holland, zoo als zij door BOR opgeteld worden (10), waaronder ook *Goedereede*, *Vyanen*, *Workum*, *Asperen*, *Heukelom*, *Leerdam*, *Delfshaven*, *Willemstad*, *Klundert*, buiten nog zes onbemuurden, *Zevenbergen*, *Vlaardinge*, *'s Gravezande*, *Beverwijk*, *Nieuwpoort* en *den Haag*; kwam dan toen ter tijd een aantal van 25 Steden ter Dagvaart bijeen. De Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat van Holland*, D. I. bl. 110. zegt, dat er 32 Steden verschenen zijn, maar dit heb ik niet gevonden, en 't bewijs wordt alleen gehaald uit een kwalijk begrepen plaats, wegens de

ren van verscheiden Concepten, *de Unie tusschen Holland en Zeeland*, *de nadere Unie van Utrecht*, de zaken *van de Contributien* en gemeene Middelen, het ontzetten van de *Stad Gent*, benoeming der genen, die als *Raden* van *Regering* zouden worden gesteld, *benoeming* van hun, die naar Frankrijk zouden worden gezonden, 't maken van *den staat der Hofhouding* van het Sterfhuis van zijn *Excellentie* en van den Heer *Maurits* enz."

(9) *Nederl. Historiepenn.* D. I. bl. 347.

(10) B. XIX. fol. 57. vergel. fol. 3. b. c.

de wapens van 32 Steden, in 's Hage in de groote Kerk in een glas geschilderd, doch 't welk meer betreklijk schijnt te zijn op een Besluit, den 12 November 1594. genomen (11).

De Raadplegingen waren bekommerlijk en zorgelijk; men had toen nog geen denkbeeld, om zich bij wijze van Staatsregering, of Staatsbewind of Landraad, zonder machtig en gebiedend Opperhoofd staande te houden; maar om bij

(11) Zie DE RIEMER, *'s Hage*, D. I. bl. 283. die ons zegt, dat bij dit besluit gelast werd, in dat Glas te plaatzen *alle de wapenen van de Steden* VAN HOLLAND, *zoo als zy op ordre in de Vergadering van de Staten* VERSCHIJNEN, en dat daarop na de 18 nu stemmende Steden nog 14 anderen volgen, en wel met name *Woerden*, *Oudewater*, *Geertruidenberg*, *Heusden*, *Naarden*, *Weesp*, *Muiden*, *Vianen*, *Asperen*, *Woudrichem*, *Heukelom*, *Leerdam*, *Ysselstein*, *Goedereede*. Maar de *Res. van Holl.* 1596. 30 April, door hem aangehaald, (doch lees 27 *April*) zegt dit niet, maar spreekt *van 't stellen van de wapenen van de Steden*, *elks op haerl. ordre in de Vergadering van de Staten* ENDE ANDERSINS —. En den 12 Nov. 1594. was belast er in te stellen *alle de wapenen van de Steden van Holland en Westfriesland*, zonder te spreken van *'t verschijnen* in de Vergadering. Maar de meening was, alle de Steden naar de orde, zoo als zij bij de Brieven van Aanschrijving aan alle de Steden volgden, in 't uitvaardigen van bevelen; zoo als die 1594. bl. 95. ten getale van 36 worden opgeteld in deze orde: Eerst de 18 stemmende Steden, en dan *Woerden*, *Oudewater*, *Heusden*, *Geertruidenberg*, *Weesp*, *Muyden*, *Naarden*, *Vianen*, *Asperen*, *Heukelom*, *Hage*, *Beverwyk*, *Grootebroek*, *Schagen*, *Texel*, *Vlieland*, *ter Schelling en Wieringe*, schoon deze laatste meer Eilanden waren. Dan de overigen stonden onder 's Lands Baljuwen en Dijkgraafschappen. Men leert hieruit, hoe omzichtig men de getuigenis zelfs onzer naaukeurigste Schrijvers, gelijk DE RIEMER was, moet opnemen.

bij voorraad orde te stellen, om de loopende en onverwijlde zaken aftedoen, en met vereeniging der Staten Generaal te overwegen, wat machtig Vorst men de Oppermacht zoude opdragen. Zelfs Amsteldam had in zijnen Machtbrief zijne Afgevaardigden gelast, *met de andere Gedeputeerden te treden in communicatie, om bij provisie een Hooft genomineert te hebben tot de Regering en Superintendentie.* En hiertoe werd den 23 Jul. nog nader *Corn. Pietersz. Hoofd* gezonden. Daar nu de Staten Generaal reeds sedert Anjou's dood, en voor 't overlijden van Prins Willem I. (12), gehandeld hadden met den *Koning van Frankrijk*, doch ook niet gaarn zonder Holland en Zeeland, voornamelijk niet zonder Holland, tot dien stap wilden komen, als zijnde aan die Provincie 't meeste gelegen, zoo waren aller oogen naar Holland gewend, op Holland geslagen. Het eerste dat gedaan werd, was de zaak met *Maurits.* De Heer VAN WYN (13) merkt op, dat Willem de I. in 't jaar 1583. door Brabant was voorgesteld *tot Hoofd der Algemeene Regering of Raad.* Doch dat dit steken bleef, maar nu ten gevolge had, dat de Staten Generaal, te Delft vergaderd, aan den Prinse *Maurits*, hoe jong ook, voorstelden, of hij op zich wilde nemen, om, met vernietiging van den toen bestaanden *Landraad, als Hoofd van eenen Regeringsraad* (14), op zekere *Instructie*, de Regering van

Wie tot Souverein te kiezen.

(12) BOR B. XIX. p. 10.
(13) *Nalez.* D. I. p. 301, 303.
(14) Deze Waardigheid wordt beschreven bij VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, D. VIII. bl. 6. die over deze gansche zaak des *Lands- en Staatsraads* veel licht ver-

van deze Landen te aanvaarden (15). 't Welk Hij na drie dagen beraads aannam, op den volgenden titul: *Maurits, Grave van Nassau enz. en de Raad van State bij provisie gecommitteert tot het Gouvernement en Regering van de Landen van Brabant, Vlaanderen, Holland, Zeeland, Utrecht, Mechelen en Friesland.* Doch dit was slechts bij *voorraad*, en voor *drie maanden*, 't welk *daarom*, zegt BOR, *gedaan werd, omdat men hoopte, dat in de zaken met Frankrijk iets vruchtbaars uitgerecht zoude worden* (16). Namelijk de jonge jaren van Maurits, die anderszins zijn' Vader, volgens 't verdrag der Graaflijkheid, bij keuze der Staten, in Holland erflijk had kunnen opvolgen, gedoogden niet, en de nood des Lands en de voorzichtigheid verboden, om hiermede doortegaan. Men verkoos hem dan bij voorraad als *Hoofd van den Regeringsraad* als *eersten Raad.*

Maurits door de Generale Staten Hoofd des Staatsraads.

Bij voorraad.

En dus wordt elders te recht gezegd, (en tot verstand van zaken dient men dit in 't oog te houden,) dat na den dood van Willem I. de *algemeene Regering* den 13 Aug. door *Brabant, Vlaanderen, Holland, Zeeland, Utrecht, Mechelen, en Friesland*, is gesteld aan *Maurits en den Raad van Staat*, bij eene *Instructie*. Alle de Raadplegingen, hierover gehouden, zijn bij BOR.

verspreidt, bl. 6—12. en in zijne *Nalez.* D. I. bl. 331. aanmerkt, dat Maurits dit zelfs wel wilde, veel liever dan *Graaf* te worden. Zie de *Instructie*, toen opgesteld bij VAN SLINGELAND, D. I. bl. 268.

(15) BOR D. XIX. fol. 5. *d. Ref. van Holl.* 29 Aug. fol. 521. 30 Aug. fol. 522.

(16) BOR fol. 7. *c.*

BOR (17). De Gedeputeerden van de aldaar genoemde Provincien waren te vrede, *te blijven bij de Unie van Utrecht*, *en het aanhouden des oorlogs.*. En tén dien gevolge ftelden zij de Regering op die manier in; evenwel met bijvoeging, dat die zoude ophouden, zoo de Provincien kwamen te handelen met Frankrijk, Engeland, enz. Men heeft ook *die Inftructie voor den Hooggeboren Heere Maurits Graef van Nasfau etc. ende die Raeden van Staten by provifie gecommitteert ten Gouvernemente ende Regeringe van den Lande van Brabant. — — Gedaen te Delft*, den 18 Aug. 1584. Geteekend G. AERSSENS (18). Zij was flechts van 1 Septemb. tot 31 Novemb. 1584. doch werd daarna verlengd.

Maar dewijl die Algemeene Staten, welke met Holland de aanftelling deden, en deze *Inftructie* vervaardigden, alleen beftonden uit de Provincien Brabant, Vlaanderen, Holland, Zeeland, Mechelen, Utrecht, en Friesland, zonder Gelderland, Overijsfel en Groninge; zoo verklaarden zij, *hiermede zich niet te fcheiden van de andere geunieerde Provincien*, *aangaande de gemeene Verdediging van den Lande en de middelen daartoe be-*

(17) *Authent. Stukken*, II D. bl. 58.

(18) Zie dezelve voluit, fchoon gebrekkig, bij BOR B. XIX. fol. 6–7. Zij verfchilt weinig van de *Inftructie* voor eenen *Raad van Staat*, welke de drie Provincien, Holland, Zeeland en Utrecht met Willem I. geformeerd hadden, om *de Wanorde in 't Generaal Gouvernement* voortekomen, en welke Raad den Prins van Oranje als Overhoofd in de Regering zoude bijftaan, doch die, wegens het moorddadig omkomen des Prinfen, geen voordgang had. Zie VAN SLINGEL. *Staatk. Gefchr.* D. III. bl. 1.

benoodigd. Hunne macht, zoo over *Land-* en *Zeezaken*, als in 't *Regeringsbewind* was zeer groot en uitgeſtrekt, doch alles *ondergeſchikt*, *bij voorraad*, en met *voorbehouding* van elks Gerechtigheden, en beding, dat de *Algemeene Staten* ten minſten tweemaal 's jaars door hen beſchreven zouden worden, om te handelen over die Regering en andere dan voorkomende zaken, en behoudens de vrijheid, om eigen Vergaderingen, zoo *Algemeene* als *Gewestelijke*, over 's Lands zaken te houden. Hoe uitgeſtrekt hierdoor de Macht ware, die *Maurits* en *zijn Raad* nu uitoefenden, toont genoegzaam een bevel van 't vatten van *Petrus Dathenus*, gezonden aan *Cantzler en Rade van Gelderland*, den 15 October 1584. (in de *Bijlagen*), ſchoon zelfs deze Provincie nog niet mede ſchijnt begrepen geweest te zijn onder die Aanſtelling.

Maar ook hoe wankelbaar, en ligt opgeſlagen dit alles ware, blijkt daaruit, dat den 13 Sept. die Raad van Staat nog geen *Zegel* hadde, en men om 't Zegel der Generale Staten verzocht; 't welk hun wierd toegeſtaan, mits de Staten Generaal het ook mogten gebruiken (19). Wat hier omtrent verder plaats hadde, verhaalt ons SLINGELAND (20).

Doch het reikte niet toe, om klem aan de Lands-verdediging tegen den vijand bijtezetten. Men zag naar krachtiger bijſtand uit. De zaken waren in Holland zoo veelvuldig en gewichtig, en de zittingen zoo langdurig, dat hieruit voortſproot, dat de Afgevaardigden van een aantal van elf

(19) *Reſol. der Staten Generaal*, 13 Sept. 1584.
(20) D. III. bl. 5. enz.

elf *kleine Steden*, *om te verhoeden de groote onkosten van Vergaderinge*, bij name *Edam*, *Monnikendam*, *Medenblik*, *Purmerende*, *Schoonhoven*, *Heusden*, *Oudewater*, *Woerden*, *Weesp*, *Naarden en Muiden*, met kennis hunner Vroedschappen, en met bewilliging der overblijvende Leden, hun *affcheid* namen, *onder verklaring*, dat zij zich niet fcheiden van de Unie, maar nakomen zouden, wat, volgens de Vereeniging op 't ftuk der *Regering* en *Schattingen* zoude befloten worden (21). Dit gefchiedde den 21 Jul., en den 6 Aug. vertrokken, onder gelijke verklaring, en met gelijke toeftemming der aanblijvenden, die van *Alkmaar*, *Hoorn*, *en Enkhuifen*, en daags daaraan *Geertruidenberg*, *voorgevende*, *dat hunne gelegenheid geen langer uitblijven lijden kon.* De Ridder *Hooft* (22) zegt elders, dat de vijf Steden *Woerden*, *Naarden*, *Muyden*, *Weesp* en *Oudewater* zich naderhand van de Dagvaart geheel hebben onthouden, *en liever gehad de kosten der bezendingen*, *dan 't recht*, *haar gegund*, *aan dus een Hoogheid te fparen*; *eene armhartigheid*, *die hun tot beter ftaat en kennis komende*, *menigmaals gerouwd heeft*, *hoewel zij*, *bij wijlen*, *op punten van overwigt*, *gelijk dat van het twaalfjarig Beftand zijn befchreven geworden.* De Hr. COSTERUS (23), ijverende voor het recht van *Woerden*, heeft hier zeerbreed over gehandeld, en WAGENAAR (24) zegt, dat HOOFT uit-

In Holland verlaten fommige Steden de Vergadering.

(21) *Ref. van Holl.* 21 Jul. 1584. HOOFT, *Nederl. Hift.* B. XXI. bl. 910. BOR, B. XIX. bl. 3. *c.*
(22) B. VI. bl. 258.
(23) *Hiftorisch Verhaal*, bl. 10. enz.
(24) *Tegenwoordige Staat van Holl.* D. I. bl. 112.

uitvoerig door hem wederlegd is. Doch *Hooft* haalde het laatste verhaal van 't vertrek dier 16 Steden uit BOR; en BOR heeft het uit *de Resolutien van Holland.* Het verschil hierover tusschen eenige kleine Steden, als *Woerden*, *Oudewater*, *Naarden*, in lateren tijd gerezen, late ik aan zijne plaats, en zegge alleen, dat in 't vervolg weder eenigen der Noordhollandsche Steden ter Vergadering zijn geroepen en verschenen.

Wat *nu in deze Vergaderingen*, over 't opdragen der Hooge Regering of Souvereiniteit aan den Koning van Frankrijk, in dit jaar 1584. geraadpleegd, en welke de *gevoelens* der Afgevaardigden geweest zijn, is onbekend. Zij kwamen allen wel met volkomen *last* van huis; doch alles werd *bij Eed van Geheimhouding* verhandeld. Den 15 Jul. werd bij gelijken Eed besloten, om niets buiten 't Collegie der Staten uittebrengen, voordat de zaak haar beslag had. Den 17 Jul. werd een *eeuwig stilzwijgen* op alle gesprekken gelegd. Dit geschiedde bij herhaling, en wel den 28 Aug. in algemeene bewoording, op deze onderwerpen, *het aannemen van den Koning van Frankrijk, de Koningin van Engeland, of andere Heeren en Potentaten*; en den 24 Sept. bijzonder *op de zaak van Frankrijk.* En ziedaar de reden, waarom de Schrijvers zoo weinig over dit stuk uit Holland weten, en 't meeste uit de andere Provincien, of uit de Raadplegingen der Generale Staten hebben kunnen opmaken; en verder zoude kunnen opgemaakt worden, als lust en leven mij veroorloven, om uit het MSS. *van Anjou en Orange* den ganschen Handel met Frankrijk aan 't licht te geven.

De Steden komen met vollen last.

Zien we wat er in *Holland* omging. Men meen-

meende den 17 Jul. (fol. 409.) dat op *de Regering* geen orde kon gesteld worden, *voordat* de zaak *der Schattingen* vastſtond, en deze wilde men zoo ſchikken, dat men voor *een jaar* liet gelden de Overſtemming bij tweederde deel der ſtemmen. Iets, 't welk ook in de *Opdracht* aan den Prinſe ten aanzien der oorlogslasten bepaald was geweest. Den 11 Aug. berichtte men, dat de Staten Generaal aan den Koning van Frankrijk wilden vragen, om eenen *Gouverneur Generaal*, maar mits *onverwijlde hulp* en bijſtand van troepen tegen den in Brabant en Vlaanderen indringenden vijand (25). Maar de Hollandſche *Edelen en Steden* waren daartegen, zoowel als *de Koning zelf*, die den 23 Aug. door een Afgezant in Holland gezonden die *onverwijlde* hulp, als toen niet doenlijk, aflloeg, maar wel wilde hooren naar de voorwaarden, waarop zij hem zouden inroepen. Dit gaf aanleiding, dat men den 24 Aug. (fol. 510.) een Dagvaart beſloot van *Holland*, *Zeeland*, *Utrecht* en *Friesland*, maar ook dien zelfden dag (fol. 510.) in Holland goedvond, te ſchrijven aan „ *alle die Steden*, *die laatst zijn beſchreven*, *dat*, *alzoo ſedert dezelve Beſchrijving zekere zwaarhoogwichtige zaken zijn voorgevallen*, *daar aan het welvaren van den Lande geheelijk is gelegen*, *zijlieden daarom aangeziens Briefs*, *hunlieden Gedeputeerden herwaards ſchikken met volkomen last*, *om hen diesaangaande met de meeste ſtemmen te mogen conformeren.*" — — Ik hebbe niet gevonden, dat daarop toen de kleiner Steden, *Woerden*, *Muyden*, *Weesp* enz. zijn beſchreven. Dezen had-

Men wil Frankrijk vragen om een Gouverneur Generaal, mits ſchielijke hulp.

Frankrijk weigert.

Men raadpleegt om den Koning als Heer aantenemen.

(25) Zie bij BOR, B. XIX. bl. 10.

hadden hun affcheid genomen; ook waren 't maar voorbereidende raadplegingen. Hierop leiden de bijeengekomenen den 28 Aug. den Eed van *Secretesse* af. 't Was ook in die Bijeenkomsten, dat Graaf Maurits als 't *Hoofd* van den Staatsraad bij voorraad werd aangesteld. Zie boven. Maar op den 3 Sept. (fol. 558.) komt voor een aandrang en voorstel der Afgevaardigden van *Brabant*, *verzoekende dat die van Holland hen willen conformeeren met de andere Provincien, die hen alreede verklaard hebben nopende het accepteren van den Koning van Frankrijk tot een Heer van den Lande* (26). Waarop de Staten verzochten, *de propositie bij Geschrifte*, *om NB. in de Vroedschappen van de Steden geproponeert, ende in het delibereren en resolveren daarop reguard genomen te werden als naar behooren.*

De Gewesten dringen daar op.

De Fransche Gezant *D'Espruneaux* wilde echter, aan Holland afzonderlijk geene nadere verklaring geven anders dan bij de Staten Generaal gedaan was.

Ik merke hier iets bijzonders op; men zoude nu de Vroedschappen de voorstellen in geschrift geven; en men had zich bij eede tot geheimhouding verbonden. Die schriftlijke Voorstelling moest dan de zaak alom meer bekend doen worden; en de Raadpleging grootlijks vertragen. Men mag schier denken, dat dit in 't Hollandsche plan kwam, en wel waarschijnlijk, omdat de Voorwaardens hun minder behaagden (27). En in dat denkbeeld word ik bevestigd, omdat men den 6 Sept. (fol. 552.) besloot, om vooraf het

(26) Vergel. BOR, B. XIX. bl. 16. seqq.
(27) 't Zelfde bij BOR, B. XIX. bl. 12.

Men raad-pleegt de Hoven.

het advis van den Hoogen en *Provincialen Raad* en der *Kamer van Rekening* intenemen, en als dan alle de ſtukken te zenden aan de *Edelen* en *Steden*, om met vollen last den 20 Sept. in den Haag te komen; doch op den *kant* ſtaat, dat de Beſchrijving alleen zal geſchieden aan *de Edelen en de Steden, die men gewoonlijk is te beſchrijven, en die laatst beſchreven zijn geweest.* Het *advis* dier *drie Hoven of Kamers* kwam ook den 10 Sept. in, en is in allen opzichte te merkwaardig, om er het hoofdzakelijke niet van optegeven. Zij waren eendrachtig van gevoelen „ dat, offchoon de overgift der Landen onder de macht des Franſchen Konings groot gevaar deed duchten voor 't verlies hunner vrijheid, privilegien en gerechtigheden; echter de uiterſte nood, waarin de Landen waren en nog meer ſtonden te komen, eischte, om die alliantie en handel niet aftewijzen, en de Landen aan de Franſche Kroon te voegen, onder zulke redelijke voorwaarden, als tot behoud van de ware Religie, verzekering van 's Lands vrijheid, en privilegien best dienen. Van de redenen en gronden zouden zij, om de kortheid des tijds, alleen 't hoofdzakelijkſte aanteekenen, en zich voords gedragen aan 't betoog van Brabant en Vlaanderen. Zij ſtelden zich vooreerst voor oogen de lesſe, door den Prins van Orange den Staten zoo dikwils voorgehouden, dat, om een einde aan dien oorlog te maken, er maar drie wegen open waren. De eerſte was,

Hun gevoelen.

1°. Dat wij met onze eigen middelen alles tot een goed einde mogten brengen.

Of 2°., dat wij met den Spaanſchen Koning, dien

(28) BOR D. XIX. bl. 22.

den wij afgezworen, en in zoovele manieren beledigd hadden, weder verzoenen mogten.

Of 3°., dat wij vreemde of uitlandsche hulp zouden moeten inroepen.

Den eersten weg dachten zij in goede conscientie niet mogelijk te zijn; naar menschlijk oordeel kon men den oorlog met eigen middelen niet langer gaande houden, veel minder tot een goed einde brengen. De dagelijksche ervarenheid, den Staten *te wel bekend*, leerde, dat hun de grondslagen voor 't gebouw eener *goede regering*, geheel ontbraken, namelijk *Eendracht* in de besluiten, en *Gehoorzaamheid* in 't volbrengen. Zonder dit kon geen regering bestaan. Ja, al ware dit op zijn beste, en 't Land voorzien van goede Hoofden, Regenten, Kapiteinen en Soldaten, ('t welk er verre af was) dat de Landsmiddelen zoo klein schijnen te zijn, dat zij niet opwegen tegen den allermachtigsten Potentaat en vijand van de Christenheid, wien ieder ontziet. Geene eene plaats, bij den vijand belegerd, heeft men thans meer kunnen ontzetten. Geheel *Brabant* en *Vlaanderen* is daardoor genoegzaam verloren; de vijand is er door gesterkt; onze macht er door verzwakt, en men heeft niet anders te wachten, dan de geheele Spaansche Macht op den Hollandschen bodem te krijgen. Hierdoor zoude onze macht nog meer verzwakken, de lasten des oorlogs niet toereiken, de schattingen verzwaren, en daaruit inlandsche beroertens te vreezen; *zijnde het Land zonder Hoofd en Ontzag; de inwooners niet eensgezind*, gelijk 1572, 1573; en, zoo dit gebeurde, dan was de gemeene zaak verloren.

Van den tweeden weg zouden zij weinig zeggen;

gen; zonder eeuwige ſlavernij, en den ondergang der ware Religie, en hare belijders, kon daarin niet getreden worden.

De eerſte weg was dan menſchelijker wijze *onmogelijk*, de tweede *onverdraaglijk*. Daar bleef dus niet over dan van noodswege, vreemden bijſtand inteeroepen; die niet te zoeken is dan in *Duitschland*, *Engeland*, of *Frankrijk*. Van de Duitſche Vorſten kon men niets verwachten; zij waren zelf verdeeld, elk gering van macht, en de ervarenheid had daar reeds voorbeelden van opgeleverd. Engeland was verre af; dat rijk bood niet dan van verre hulp aan, met bezwarende voorwaarden van verpanding, en de hulpbenden zouden den oorlog niet doen eindigen, maar eer verlengen, op onzen bodem, omdat de Koningin geene afwending ſchijnt te kunnen maken; en wij bij de dood der Koningin ligtlijk van erger ſtaat konden geraken. De Koning van *Frankrijk*, als hij oprecht wilde handelen, heeft goede middelen om een kort einde aan den oorlog te maken, of denzelven van de grenzen onzes Lands aftewenden. Het grootſte bezwaar is 't verſchil van *Religie*, en 't gevaar wegens zijne *macht*. Maar hiertegen moet opgewogen de uiterſte nood des Lands; en dat *religie*, *lijf en leven* thans in de waagſchaal hangen; en de middelen van beſcherming ons voor de hand zijn. Daarbij gedoogt de Koning de openbare oefening der Religie in zijn Land; heeft geene reden om ons die te benemen, als hij 't bij zijne *blijde inkomſte* belooft. Hij wordt zeer geprezen, en het derde deel zijner Onderdanen en vele Prinſen van den bloede zijn van onze Religie; hij zoude, om deze

Lan-

Landen wel te bewaren, de *religie* moeten voorstaan tegen de *Papisten, die meest Spaanschgezind zijn,* en als hij daarin toegaf, den weg banen voor den Koning van Spanje.

Verwerpt men in dezen uiterſten nood zijne gedane aanbiedingen, die door geenen Vorst nog gedaan zijn: zoo is te duchten, dat de Koning van Frankrijk 't kwalijk zal nemen, ons vijandlijk behandelen, en Spanje zal begunſtigen.

Zij denken daarom te moeten volgen 't gevoelen van Brabant, Vlaanderen, enz. op de voorgeſlagen voorwaarden van den 23 Aug., maar zij wilden er bij bedongen hebben, dat zijne Majeſteit de *Staten-vergaderingen*, en de *Juſtitie* in wezen zal laten, en de Gewesten niet vervreemden noch ſcheiden van de Kroon.

Dit Advis zonden zij ook aan Zeeland en naar de Hollandſche Steden. Maar men kreeg bericht, dat Zeeland zijn beſluit van Overgifte reeds genomen had (29). De Hollandſche Vergadering hierop bijeenkomende, waren alle de Edelen en Steden niet volkomen gelast; men nam uitſtel tot den 2 Oct., met verklaring, dat dan *alle afwezigen* gehouden zouden worden zich met de meerderheid te vereenigen. De Edelen zagen de zaak voor zoo gewichtig in, dat zij alle de Edelen, zonder onderſcheid, daartoe beſchreven (30). Op het dringender aanhouden van Brabant, Vlaanderen, en Zeeland, ook van Amſteldam in Holland (31), wilde men den 6 Octob. eenige *Voorwaarden* ontwerpen, en toen

Nieuwe Last der Edelen en Steden.

(29) *Reſol. van Holl.* 11 en 17 Sept.
(30) Den 26 *Sept.* 1584.
(31) Den 27 Sept. 3, 5 Oct.

toen liepen de gedachten in Holland nog daarhenen, om aan Frankrijk en Engeland beide, met vereenigde hulp en krachten, *de bescherming dezer Landen* aantebieden, (uitgezonderd Amsteldam, Gouda en Monnikendam) en, indien Frankrijk de *bescherming* weigerde, als dan, met voorweten der Koningin van Engeland (die daar zelve toe ried) zich te onderwerpen aan den Franschen Koning, HENRIK III, als *Prinse en Heer*. In dien tusschentijd nu waren er twee bijzonderheden gebeurd, door WAGENAAR gemeld (32), het voorstel van Graaf Maurits aan Holland, en 't wijdluftig en sterk vertoog van *Gouda* tegen den handel met Frankrijk.

Twee bijzonderheden.

Maurits Vertoog aan de Staten en oogmerk.

Maurits bracht bij Memorie den Staten van Holland in gedachten, hoeverre zij met de opdracht des Graafschaps van Holland met zijn' Vader gevorderd waren; hij verzocht, in den handel met Frankrijk hierop te letten, en bood ook zijnen dienst aan. De Hr. WAGENAAR merkt hierbij aan, dat *het niet geheel zeker is, of Maurits beoogd hebbe, de Staten te vermanen, om, bij den handel met Frankrijk alleenlijk eenige voordeelen in geld of goederen voor zijn Huis te bedingen; dan of hij verder hebbe gezien en begeerd, dat zij het Graafschap van Holland niet aan Frankrijk zouden afstaan, maar voor hem behouden.* Hij helt echter meer tot het laatste over. Uit het vroeger verhaalde kan men opmaken, op wat billijke gronden Maurits bouwde, 't zij men 't eerste, 't zij men 't laatste, of wel een *derde* zachter, edeler, en den Prins meerder eere aandoende Gevoelen omhelze, name-

(32) D. VIII. bl. 39, 41.

melijk, dat de Staten zijne belangen en die van 's Vaders huis wilden indachtig zijn. Dit was billijk, dit was plichtig. Hij behoefde geene *voordeelen in geld of goederen*; die had hij genoeg, wanneer de Staten aan dat Huis de nog verschuldigde zeergroote geldsommen slechts betaalden, waardoor Prins Willems boedel zwaar in schulden stak (33). Maar is het niet betamelijk, dat wij, met ter zijde stelling van ons oordeel, vragen, hoe de Staten zelf dit Vertoog van Maurits hebben begrepen. Dit vindt men den 25 Sept. (fol. 588.) in deze woorden: *Is by Grave Mauritius de Staten zekere Remonstrantie overgeleverd, waarby de Staten indachtig houdt de diensten ende meriten van synen Heer Vader den Prinse van Orange, H. M. en hoe verre met denzelven by de Staten voornoemd, aangaande het Graafschap van Holland, was geprocedeerd; dat mede zyne Genade naar zyn vermogen goedwillig was de voetstappen van zynen Heer Vader na te volgen,* TEN EINDE *de Staten voornoemd op den* HANDEL, *aangaande den Koning van Frankryk, goed reguard dies aangaande zouden willen nemen.* Het kwam dan hier niet zoozeer op het *Graafschap* zelve neder, maar in 't gemeen op de *belangen van zijn huis*, en de handhaving der *achtbaarheid van zijn' persoon.* En dit laatste hebben de Staten in dien stand der zaken getrouwlijk nagekomen. Dit eischte ook de dankbare verplichting. Waarvan hierna!

De

(33) Men zie hierover in 't breede VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, D. VIII. bl. 12.

Sterk Vertoog van Gouda tegen Frankrijks onderwerping.

De tweede bijzonderheid was het sterke en snerpende Vertoog der Stad *Gouda* tegen den handel met *Frankrijk*, gewaagd bij WAGENAAR (34), en in zijn geheel geboekt door BOR (35). Zij erkennen daarin, met den overledenen Prins Willem, maar drie wegen van uitkomst te zien. De eerste met den Koning van Spanje verzoenen; de tweede met eigen macht en wapenen zich redden; de derde Uitheemsche hulp vragen. Het eerste achten zij *den weg der slavernij*, zoowel *voor de conscientie* als *voor den lijve*. Het tweede *niet wel doenlijk naar menschlijk oordeel, en zonder Gods onvoorzienlijke hulp* (36). Het derde, *hoewel gevaarlijk voor de vrijheid, nochtans noodzakelijk en 't minste kwaad te zijn*. Dan gelijk het eerste *voor hun en hun nakomelingen onverdragelijk zijn zoude*; zoo oordeelden zij, dat, indien *het derde hun niet gebeuren mocht, het voor God en de wereld onverandwoordlijk* zijn zoude, het tweede middel niet te beproeven, en voor 't zelve niet *lijf* en *goed* en alles optezetten, of door kleinmoedigheid maar alles aantegrijpen, dat hun in den uitersten nood wordt aangeboden. En op deze gronden raden zij met de sterkste drangredenen af zich intelaten met de hulp, bescherming, en onderwerping aan den Koning van *Frankrijk*, hoezeer

(34) *Vaderl. Hist.* D. VIII. bl. 41. en VAN WYN aldaar.

(35) *Ned. Ber.* B. XIX. bl. 28, 29.

(36) Ik denke dat aldus moet gelezen worden voor *onvoorzienlijke hulp*: 't welk geen zin heeft; HOOFT heeft te recht *onvoorziene*.

teer hij anders 't geschiktste middel was om hunne vervallen zaken te redderen. Zij doen dit op eene sterke wijze; zij toonen, „ hoe verdacht het zijn moet; dat 's Konings Afgezant *d'Espruneaux* (37) *tot stinkens toe, en zonder de waardigheid zijns meesters te bewaren, van Provincie tot Provincie, van Stad tot Stad, ja van persoon tot persoon reisde, om ons te winnen.* Zij varen, zonder eenige achterhoudendheid, in dit *hun* Vertoog verder uit tegen de dubbelhartigheid, trouwloosheid, en bedrieglijkheid, zoo *der Fransche Natie*, die zij *de bedrieglijkste natie der wereld* noemen, als die van derzelver *Bestierders*, ook op 't stuk van den *Godsdienst.* Dat niemand ooit meer van *eenen Franschman bedrogen wordt, dan als hij schijnt het meest te courtiseren;* dat de Koning was een Zoon van Koning *Henrik II.*, een gruwelijk vervolger, en van *Catharina de Medicis*, de *valschste en bedriegelijkste Vrouwe, die ooit de aarde betrad.* Anjou zelf was *Broeder van Karel IX.*, *den allermoorddadigsten Koning die ooit leefde;* getuige de *St. Bartholomi-dag.* De tegenwoordige Koning, *Henrik III.*, ook Zoon van Henrik II. en Catharina, indien hij eerlijk en braaf is, zal hij de heerschappij dezer Landen niet begeren; en doet hij 't, hij zal *ons bedriegen*, en ons ter kastijding overleveren aan onzen ouden Heer." Op dien toon liep dit scherp, doch veel waarheids bevattend Vertoog, 't welk men aan den Pensionaris FRANCK toeschrijft (38). Maar het

(37) Zoo schrijve men. Zie VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, D. VIII. bl. 26.

(38) VAN WYN, Aanm. op WAGENAAR, D. VIII. bl. 31.

het mogt niet baten. De nood was te groot, en de Handelingen waren te verre gekomen. Alle de Provincien, ook die van *Holland* en *Zeeland* stemden er in; men deed pogingen bij *Holland*, dat *Gouda* dit zijn Vertoog introk en geheim hield. Maar 't was te laat (39). Men besloot dan den 10 Oct. Gezanten naar Frankrijk te zenden met de Artikelen der Staten Generaal, die men *de Gedeputeerden der Steden* liet afschrijven, om in 't geheim *hunner Vroedschappen* medetedeelen. Waarop den 25 Oct. de herziening dier Punten geschiedde, en 't bericht ingekomen zijnde van den Heer d'Espruneaux, schreef men dien zelfden dag nog aan de *Burgemeesters en Regeerders van de zeven kleine Steden*, *Woerden*, *Oudewater*, *Heusden*, *Geertruidenberg*, *Naarden*, *Weesp en Muyden*, *om te helpen resolveren*, *aangaande het aannemen van den Koning van Frankrijk tot een Heer en Prinse van den Lande.* De Brief der Staten zelfs is nog aanwezig. De Koning had door zijnen Gezant den Staten Generaal voorgesteld, *alle de geünieerde Nederlanden* onder zijne Bescherming te nemen, mits alvorens te weten, wat zij voor hem wilden doen, en hoedanig hem erkennen. Vlaanderen, Brabant, Mechelen wilden hem op redelijke voorwaarden aannemen voor *Heer en Prinse;* Gelderland, Zeeland, en eenige andere Provincien hadden dit zelfde reeds besloten; en drongen ten sterksten aan op spoedig besluit van Holland, omdat de zaak geen uitstel leed. Zij verzochten derhalve de Vroedschappen, hare Afgevaardigden terstond te zenden, *met vollen last*, om

Men stemt de onderwerping.

Men zendt de Artikelen in de Vroedschappen,

ook der kleine Steden.

(39) VAN WIJN, D. VIII. bl. 29. enz.

om met de Edelen en andere groote en kleine Steden, eindelijk Besluit te nemen met de meeste stemmen.

Men ziet hier weder uit, dat, offchoon *die kleine Steden*, om de groote kosten zich achterlijk hielden, en zich aan de meerderheid gedroegen; men evenwel niet naliet, in zaken van zulk teeder belang als de overgifte van *'s Volks* en *Staten Souvereiniteit*, die Steden optetoepen. Zij schijnen *ook gekomen te zijn*, uitgezonderd *Muyden*, *Geertruidenberg*, en *Oudewater*, die bij brieven van 27 en 29 Oct. verklaarden, zich te gedragen naar, en goedtekeuren alles wat alreeds gedaan is en verder gedaan zal worden (40). Men overzag den 22 Nov. (bij nadere beschrijving van den 8 Nov.) *de Punten der Capitulatie*, in overeenkomst met de Staten Generaal; alleen die van Dordrecht hadden op het 9 en 16 Art. over 't in dienst blijven der Ambtenaren, verklaard (41), dat zij daar niet onder begrijpen wilden de oprechting van den *Hoogen Raad*; als welken zij bij 's Prinsen dood voor vervallen hielden, schoon tegen 't begrip der Staten. Men noemde als gelastigden naar Frankrijk *Arent van Dorp* en *Casembrood* (42). De Lastbrief, aan hun verleend den 11 Octob., en in 't Fransch opgesteld door *Sille* en *Oldenbarneveldt*, ging op den naam *der Edelen*, en *Steden Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leyden*, *Amsteldam*, *Rotterdam*, *Gornichem*, *Schiedam*, *Briel*, *Schoonho-*

Gezanten naar Frankrijk.

(40) *Resol. van Holl.* 31 Oct.
(41) Ibid. fol. 707. Vergel. WAGENAAR, D. VIII. bl. 54.
(42) Den 23 Nov. fol. 735, 739, 744.

hoven, *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Edam*, *Monnikendam*, *Medenblik*, *Woerden*, *Oudewater*, *Heusden*, *Geertruidenberg en Purmerende*, (*representans les Etats*, *et se faisant forts pour les autres petites Seigneuries et Bourgades*). Ook zelfs toen was 't verschil over de zitting en de rangschikking der Steden niet uitgemaakt; men behoefde anderszins dien zelfden dag geene verklaring te geven, van niet te verkorten iemands recht door de ordre in 't stellen van de namen (43). In die vernederende omstandigheid (want de Lastbrief zelfs was zeervernederende; men sprak er in: *de se jetter entre ses bras*; — *et supplier sa Majesté treshumblement* —) toonden drie Gedeputeerden van *Hoorn*, *Enkhuizen* en *Medenblik*, *Steden van Westfriesland*, moeds genoeg, om te vorderen, dat de naam van *Westfriesland* bij die van *Holland* gevoegd wierd. 't Welk als eene nieuwigheid *Zeeland* niet wilde toelaten, doch echter onder schriftelijke verzekering, van niemands achterdeel, doorging (44).

Men poogde in Holland bij geheim Berichtschrift nog iets te bedingen wegens den Godsdienst, dien de Koning, in 't Land komende, in zijne Kapelle vrij zoude kunnen oefenen. Doch de algemeene Staten (zegt WAGENAAR, D. VIII. bl. 55.) hielden er zich gebelgd over; schoon Holland verzekerde, dat zijn verzoek niet streed met het Berichtschrift der algemeene Staten. Wat nu hierop door onze Gezanten bij en met den Koning gehandeld zij, hoedanig de voorwaarden,

(43) Fol. 746. 1 Dec. en 747.

(44) Zie *Res. van Holl.* 1 Dec. fol. 747. Vergel. VAN WYN, Aanm. op WAGENAAR, D. VIII. bl. 33.

dèn, welke de ongewachte uitslag ware van alles; en *hoe* de Gezanten met weigerend antwoord den 17 Maart 1585. terug keerden; verklaren ons de Geschiedschrijvers (45). Onder de Artikels, wier eerste was, dat de Koning deze Landen bezitten zoude, gelijk ze *Keizer Karel bezeten heeft* (46), was ook dit navolgende; *zij baden, om vrijheid, om eens in 't jaar eene Algemeene Staatsvergadering* te mogen *houden* tot *dienst des Konings en des Lands*; zij verzochten vrije dagvaarten voor de afzonderlijke Provincien; zij lieten den Koning vrij, om eenen Nederlandschen Staatsraad met eenen *Lieutenant-Gouverneur* en *Kapitein-Generaal*, eenen Prinse van den Bloede of anders, opterichten, waarvan een derde gedeelte Franschen mogten zijn: zij bedingen wel de handhaving des Gereformeerden Godsdiensts, maar zwijgen van de religie der Magistraten. En evenwel vond men in Frankrijk de Voorwaarden *niet alleen te aanstootlyk van stoffe, maar ook te schor en gebiedachtigh van forme om onder 's Kooningx ooghen te verschynen*, volgens HOOFT, B. XXII. bl. 974. De uitslag is weigerend.

In zulke engtens waren de Staten, was de Natie, door den dood van den Prinse van Orange gebracht, zoodat de Gezanten der Nederlanden aan de Gecommitteerden des Konings zeiden (47), *dat de nood ons dwingt te verklaren, dat na het afsterven van zyne Hoogheid* (48) *en den Prince van*

(45) WAGENAAR, D. VIII. bl. 53-67. HOOFT, *Ned. Hist.* B. XXII. bl. 970. enz. BOR, B. XIX. bl. 43-62.
(46) WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* D. VIII. bl. 59.
(47) BOR, B. XIX. bl. 57. b.
(48) Dit schijnt *Anjou* te bedoelen.

van Orange, wy niet hebben konnen houden de ordre, auctoriteit en goede directie, als 't gewicht en groot aanbelang vereischten. En, ofschoon onze geachte WAGENAAR, denklijk om de eer der *Natie* te ſparen, in zijne *Hiſtorie* die vernedering eenigermate vernist, evenwel erkent hij bl. 58. met HOOFT, wien hij volgt, dat de Voorwaarden *niet bedingender- maar ſmeekenderwijze waren ingeſteld.* Doch ook dit was vergeefs!

De wettigheid betoogd. Zien we weder de wettigheid van dien handel! De zaak was niet minder dan de Opdracht of Overgifte der *Souvereiniteit* van een *Gereformeerd Volk* en *Land* aan eene *vreemde* en wel *Roomschgezinde* Mogendheid, nadat dezelve aan Prins Willem met den titel van *Graafſchap* was opgedragen en aangenomen, doch door zijn dood vervallen.

Nu, zegt men, was met 's Prinſen dood *de Souvereiniteit aan 't Volk vervallen!* Ziedaar eene Tegenwerping! Dan de vraag is: Waarom nu meer dan te voren? namelijk, in den eigenlijken zin genomen, zoodat de ganſche *Burger-Maatſchappij nu uiteen of geſloopt raakte, en in den eenvoudigen* Natuurſtaat terug viel, om te zamen een' nieuwen Staatsvorm of zamenſtel van Maatſchappij opterichten; zoodat nu het *Volk*, en niet meer *de Staten*, over dien Vorm alleen beſchikken moeste. Immers men mag redentwisten, zoolang en hevig men wil; men hale alle de Staatſtelſels (*Syſtemata*) van Wijsgeren en van Staatsrechtſchrijvers overhoop; men zal toch altijd terug moeten komen tot deze eenvoudige daad-vragen: Welke was de toeſtand des *Volks* en *der Staten* onderling, voordat de Opdracht aan Willem was gedaan? Veranderde door

den

den dood des Prinsen en door de weigering des Konings, dan nu het denkbeeld van *Souvereiniteit?* dat is: Waren bij 's Prinsen dood nu alle banden meerder los? waren alle vorige *Corporatien*, *Rechten*, *Privilegien*, die ieder voor zich uit de *Unie*, die nog duurde, kon inroepen, geheel vernietigd, of bleven die nog in stand? Of was er wel een enkel mensch, eene enkele Stad of Vroedschap? Edelen; Steden; of Dorpen bijeen genomen, welken, hoe kundig en snedig ook in '*s Volks Souvereiniteit* te verheffen, op dat denkbeeld toen konden geraken; ja zoude men het niet als eene ongerijmdheid hebben uitgekreten, door geen rechtsregels of grondbeginsels goedtemaken, zoo wanneer toen eenigen van hun gezegd hadden: *weg nu met onze Edelen, als Vertegenwoordigers van de platte Landen; weg nu met onze Vroedschapscollegien der Steden, als vervangende alle de Stedelijke burgerijen. Het Souverein gezag is met Willems dood nu vervallen aan 't gansche Lighaam van alle de ingezetenen, hoofd voor hoofd, en alle te zamen, om te kiezen, hoe wij geregeerd willen worden. En alle bijzondere Privilegien, Voorrechten en Wetten zijn nu vernietigd. Daar zijn geene Wetten meer, die ons verbinden, en onze eigendommen verzekeren; wij zijn nu allen in den Natuurstaat terug gekeerd; wij zijn een hoofdeloos Volk geworden; wij erkennen nu niet meer onze vroegere Representanten, die, toen wij een Hoofd, een' Graaf, een' Landraad hadden, ons vervingen, en onze Belangen, ook in en bij 't verkiezen, en inhuldigen van eenen nieuwen Regerenden Vorst, waarnamen.* De vrage is dan hier, *niet*, of zoo iets had *kunnen* ge-

gebeuren in andere gevallen, wanneer bij 't sterven of 't verval van een' Opperregeerder 't Gebied, om zoo te spreken, *vakant* raakt, en het gansche Volk gerechtigd, ja genoodzaakt wordt, om bij gebrek van voorafgegane verordeningen of beschikkingen, op zijne eigen zaken te voorzien, met macht, om, of een' nieuw' Vorst te kiezen, of een' nieuwen Vorm van Regering interichten? Maar de vraag is deze: Heeft die onvoorziene omstandigheid toen plaats gehad? Heeft dit in dien stand der zaken toen kunnen plaats hebben? Was dan met 's Prinsen dood het lighaam der Maatschappij ontbonden? Was de Utrechtsche Unie hier mede onderling verbroken? Hing die af van een Hoofd? Waren en bleven er geen *Staten?* IJverde niet elk om 't zeerst, zelfs het *gansche Volk*, door *hunne Staten*, en mindere Hoofden, om zich naau te houden aan de *Unie*, eene *Unie*, wel is waar, die zeerweinig of liefst niets omtrent de *Souvereiniteit* of haren vorm zelve bepaalde, als zijnde tot zulk einde niet ingegaan, maar die echter aan elk en een ieder, groot en klein, edel en onedel, burgers, boeren, gildens, schutterijen, gemeentens, hunne privilegien, voorrechten en kostumen verzekerde en bevestigde; en van welken niemand wilde afstappen, of vermoed kan worden, afgestapt te zijn. Alleen ontbrak hun door dien dood de band, de Souverein, een *Opperhoofd*, of, gelijk men toen zeide, een *Overhoofd*, zonder welk hoofd toch, voor dat oogenblik, de leden aan *onmacht*, en het geheele Maatschaplijk huishouden aan vele *verwarring* bloot stond, gelijk zij zelf erkenden, en 't welk sommigen daarom, met den naam van Regeringloosheid (*Anarchie*)

bestempelen; maar 't welk, hoe verward ook, toch *het zelfde* huishouden, 't zelfde Volk, bleef, en, wanneer dan dat huishouden, hoofdeloos geworden, (hoe men ook over de *grondmacht* van 't zelve oordeele,) wanneer, zeg ik, dat Huishouden zich dan aanstonds weder op eene wettige wijze, en langs erkende grondregelen en privilegien, een gebiedend Opperhoofd of Opperhoofden gekozen, of op andere manier de wijze van gehoorzamen en Staatsregeling bepaald heeft: als dan is de vraag niet meer, of zoodanig hoofdeloos Huishouden, 't welk die verkiezing deed, of zoodanig Volk, welks *grondmacht* niet ontkend wordt (49), die gebiedende of souvereine Macht aan zich zelf had *kunnen* houden of op andere wijze inrichten; maar de vraag is eenvoudig deze: Wat heeft dat huishouden, wat heeft dat Volk, het zij zelve, 't zij door zijne hoofden en machthebbers of *intermediaire Opzichters en Representanten*, langs wettige wegen *willen* doen; wat *heeft* het gedaan, en waarin heeft het *berust?* of toonden *de Staten Generaal*, (die uit Provintiale Gemachtigden bestonden,) niet zelfs in 't aanstellen van *Maurits en zijnen Staatsraad*, dat zij verstonden, die *hoogere macht* voor en van wegens 't gansche Volk uitteoefenen? En 't Volk berustte daar volkomen in. Men neme ten voorbeelde *de Wetgevende Macht*, als het edelste en wezenlijkste deel der Oppermacht, indien al

(49) Men ziet, dat ik hier zeerveel toegeve aan den burger J. VAN MAANEN, *Wijsgeerig Onderzoek naar de wettige Oppermacht* 1795., die overal met deze *Grondmacht* schermt, maar wiens gevolgen, uit dezelve afgeleid, zeer verschillen van het gene ik hier bewere.

al niet de Oppermacht zelve, dewijl de *rechtsplegende* en *uitvoerende* deelen, hoe afgescheiden in de persoonen, toch slechts als uitvloeisels van de *wetgeving* moeten beschouwd, en zonder oppertoezicht der Wetgevende macht niet uitgedacht kunnen worden. Nu! die Wetgevende *Macht* ontbrak bij 's Prinsen overlijden, zooverre het de *Politie*, de *justitie*, de *militie*, maar niet het *finantiele* aanging; welk laatste de Staten als hun bijzonder recht behouden hadden. Maar ontbraken daarmede nu ook alle vroegere *wetten*? werden die nu allen voor *vernietigd* gehouden? verklaarde het Volk, het algemeene Volk, 't zij afzonderlijk van *Holland*, 't zij vereenigd met de andere Gewesten, dat zij daaraan niet langer gehouden waren? Weigerden de Steden en Dorpen, de Vroedschappen, de Hoven, deze nog voorddurende Wetten optevolgen? Ontsloeg het Volk de Hoven van Justitie en anderen van hunne gedane Eeden, en waren die los? Hielden de Militaire krijgswetten en discipline op, of werd de Militie, bij maniere van voorziening aanstonds gelast, om de bevelen des Lieutenants Generaals te gehoorzamen. En door wie? Was 't niet door de Staten, als de ware Volks-Vertegenwoordigers, voor en van wegen 't Volk. Daarenboven het Volk, dat is allen, die de algemeenheid van 't Volk uitmaakten, rijken en armen, kundigen en onkundigen, keurden die voorzieningen, door hunne gewone Representanten gedaan, goed. Niemand sprak er tegen. Niemand *konde* of *mocht* er ook tegen spreken, 1°. omdat het langs wettige en vroeger erkende wegen geschiedde; zijnde de Edelen en Steden bij bezworen Privilegien, waarvoor men streed, erkend als

de

de ware Vertegenwoordigers van alle de standen des Volks. 2°. Omdat het ten hunnen beste was, en een verwarde hoop volks, hiertoe bijeen te roepen, door wie dan ook opteroepen, (het moest toch *bij wettig besluit* opgeroepen worden,) niets beters zoude hebben *kunnen* uitdenken. En, wat men 3°. hier ook inmenge van *eene stilzwijgende* goedkeuring, en die voor *onvoldoende* houde, als er geene *uitdruklijke* bijkome: die *toestemming* des Volks behoefde niet *uitdrukkelijk* te zijn. Dezelve, hoe ook genomen, rustede op, en sproot voord uit een vroeger *Verdrag*; zij steunde op de erkende Privilegien en Rechten, bij Volk en Staten aan elkander verzekerd! En als het waar is, 't geen VAN MAANEN (50) zelf toestemt, dat *de Grondmacht der Staten was de Grondmacht des Volks* tegen *over de Oppermacht des Vorsten*, ja die zich nog sterker uitdrukt (51), dat *de Staten* bij de Afzwering niet *als Souvereinen voorkomen*, maar *als representerende het Volk* tegen over *den Souverein*; en als 't waar is, dat *die Staten*, *uit kracht van* hunne *erkende Volmacht even zoozeer het recht hadden, om Philips* AFTEZWEREN *als om hem te* HULDIGEN: zoo is het, volgens die zelfde beginselen, eene uitgemaakte zaak; 1°. dat de Staten, schoon zelfs geen Souverein, evenwel van wegens 't Volk eene *erkende Volmacht* hadden tot het *aannemen van een' Souverein* of opvolger, zoo als te voren, en tot het regelen of bedingen van voorwaarden, mits niet strijdig met 's Volks erkende rechten; en 2°. dat die aanstelling

(50) D. I. bl. 33.
(51) Bl. 145.

ling of aanneming, door de Staten, als 's Volks Vertegenwoordigers, met *erkende volmacht* gedaan, niet verder benoodigd hadde eene nadere *uitdruklijke toestemming des Volks*, als zijnde *die grondmacht der Staten* juist *de Grondmacht des Volks* tegen over *de Oppermacht des Vorsten*.

Zie daar dan met de eigen woorden der bestrijders van der Staten Macht, en uit hunne eigen gronden aangetoond, de wettigheid des handels.

De vrage is dan alleen, hebben die Staten, de Ridderschap, Edelen en Steden tot deze Opdracht op eene *wettige wijze* langs wettigen vorm besloten? Tot een wettig besluit in den Vorm behoort hoofdzakelijk, dat de Edelen en Steden wettig opgeroepen zijn; dat de Vroedschappen daarover, elk in den haren, vrij geraadpleegd, en hunne afgevaardigden met volkomen last gezonden of hun gedrag goedgekeurd hebben. Ten dezen aanzien is 't zeeropmerklijk, volgens BOR en HOOFT (52), dat *de Eedelen, gewoon ter zaameninge van Hollandt te verschynen, den andren leeden aantuighden, hoe zy, achtende dit stuk het gewightighste, dat, seedert den aanvangh der oorloghe was voorgevallen, zich bezwaart vonden in 't af- oft aanstemmen, buiten gemein goeddunken van de reste der Eedelen, die men niet plagh te beschryven. Dies werden alle d' andre, zelfs jonger Zoonen, ter daghvaart geroepen — — staande d' afweezighen te houden voor volghers der meeste stemmen.* Daar moest dan *af-* of *aangestemd worden*. De zaak kon

(52) HOOFT, B. XXI. bl. 923. *Resol. van Holl.* 26 Sept. 1584. fol. 589.

kon zoo niet blijven. Maar ook *de kleine Steden*, zelfs zulken, die om de kosten te huis bleven, werden opgeroepen, en alle *de Stedelijke Vroedschappen* werden om en van wegens hunne burgers en ingezetenen geraadpleegd, en hun volkomen last afgevorderd. Hier bleef het niet bij; men raadpleegde ook vooraf met de drie Land- of Hoofdcollegien, te weten, met de *Kamer van Rekening*, die groot belang had bij de aanstelling van zeervele Ambtenaren en Officieren, en met de twee *Hoven van Justitie*, die niet minder belang hadden in 't handhaven hunner Voorrechten, en 't ongeschonden bewaren van de Rechtsplegingen voor de burgers. Men zond het Goedachten (*advis*) dier Hoven aan *alle de Vroedschappen* rond. En langs dien weg werd *de Souvereiniteit* bij volkomen Besluit van alle de vereenigde Provincien aan Koning HENRIK III. aangeboden.

De eenige Vraag, hier bij te doen, is deze: of *de Schutterijen en Gilden* niet gekend moesten worden? Dan deze vraag is reeds meermalen beantwoord. Indien wij in staat waren, om alle de Stedelijke *Vroedschaps-Registers*, zooverre zij voorhanden zijn, hierop na te slaan, zouden wij mogelijk meer licht verkrijgen. Van *Dordrecht* weet men, dat omtrent die tijden in zaken van gewicht de Regering ook te rade ging en besloot *met de luiden van den Achten en met de Dekens der drie Schutteryen*; dat den 13 Jul. 1584. (53) *myn Heeren de Schout*, *Burgemeesteren*, *Schepenen*, *Raden*, *Oudraden*, *en Luyden van den Achten*, *met de Dekens van de drie Schutteryen*

(53) Bij BALEN, *Dordr.* bl. 858.

ryen dezer Stede van Dordrecht, uit noodwendige en onvermydelyke oorzaken besloten, met de andere, hare Bondgenoten, mede te volharden in de rechtvaardige defensie des vrydoms des Vaderlands: ja! bij gelegenheid van Raadplegingen over 't werven van Krijgsvolk, verklaarden in 't volgende jaar 1585. den 22 Jul. (*Resol. van Holl.* bl. 412.) *de Gedeputeerden van Dordrecht, van wegen hare Principalen, dat zy de opligtinghe van de geproponeerde Ruiteren en Knechten gaarne geverdert zagen; en souden oversulks daartoe wel mede consent dragen, zooveel in hen is; maar alzoo de Magistraten bevinden, dat het niet langer mogelyk is, deze zware contributien te continueren by hen selven, als alle hunne middelen uitgeput zynde, zonder assistentie van de Gemeente, die, als kennelyk is, binnen der voorschreven Stad van Dordrecht daarop moet vergaderd en gehoord wezen; het welke de Magistraten, overmids de kortheid van den tyd en subite tydinge van het Tractaet van Antwerpen, als nog niet hebben kunnen doen, verkopen — — en oversulks geen verdere Resolutie konden brengen, voor deze tyd, zooveel als in de Magistraten was, dan hen met de meeste stemmen te conformeren* (54). Maar, behalve dat dit de Regerings-

(54) Men ziet hier het bepaalde onderwerp, dat was, *nieuwe opbrenging van geld* tot nieuw bezwaar der *Gemeente*. Hierop was bekend, dat *de Gemeente* aldaar moest gehoord worden. Doch men verstà door *de Gemeente*, niet elk persoon, hoofd voor hoofd, maar, (zoo als boven) de *Achten* en *Dekens der Gilden* of *Schutterijen*. 't Liep dus ook niet over alle zaken zonder onderscheid. Zij konden echter zooveel doen, dat zij met de meerderheid zamenstemden.

ringsvorm dier Stad zelve medebracht; wat verschilt het besluiten met de *Dekens* nog niet veel van 't oproepen der *Schutterijen* zelf, en dit weder van de gansche *Gemeente* of de geheele menigte des Volks, die hier toch weder op hunne beurt door de *Dekens* en de overige Bewindsmannen *vervangen* wierden. Van *Amsteldam* meldt WAGENAAR (55), dat die Stad *schoorvoetende besloot tot de handeling met Frankrijk, die den meesten Kapiteinen en Lieutenanten der Schutteryen en Wyken geweldiglyk tegenstondt; waarom het besluit tot dezelve zorgvuldiglyk bedekt gehouden werdt voor de Gemeente.* Maar alzoo blijkt hieruit, 1°. dat zij zonder *Kapiteinen* en zonder die *Gemeente* evenwel *besloten*, en genoeg toonden dit hun goeddunken niet noodig te hebben. 2°. Het *stond*, zegt hij, den Kapiteinen en Lieutenanten *tegen*; en evenwel zij gingen er mede door. 3°. Indien zij eens alle die Hoofden hadden *moeten*, of, voorzichtigheidshalve, hadden *willen* raadplegen, hoeveel zoude dit nog verschild hebben van *de Schutterijen zelf, de Wijken*, en de *alinge Gemeente?* En was die aleens geheel en al opgeroepen geweest; wat zoude dit dan nog anders geweest zijn dan eene *huishoudelijke* zaak, die met de Staatsvergadering niets gemeens hadde, ten ware die Vergadering, om wettig te zijn, moest zijn zaamgesteld uit Afgevaardigden, niet uit of door de Vroedschappen, maar uit of door de Gemeentens, samt de Vroedschappen, gekozen. 't Welk zoo niet was. Van andere Steden heb ik niets aangetroffen. En nu is 't besluit nopens de wettigheid

(55) *Beschr. van Amst.* D. IV. bl. 49.

beid des Handels door de Staten ligtlijk opgemaakt. Ik weet wel, dat de voorstanders der zoogenoemde *Grondwettige Herstelling* uit dit gebeurde in 1584., het raadplegen der Burgerij of Burgerijen over de *Voorwaarden van Opdracht der Souvereiniteit*, een bewijs ontleend hebben voor de Volksregering. Maar dit is reeds door een kundig Schrijver (56) overvloedig beantwoord; die hun aantoont: 1°. dat uit eene bijzondere gebeurtenis geen algemeene regel, wet, verplichting of recht, kan worden afgeleid. 2°. Dat een Volk of Land, zonder het Volk te raadplegen, aan eene vreemde heerschappij *niet te mogen* overgeven of *afstaan*, geheel wat anders is, dan het Volk in een *Staatsbestuur* te moeten kennen; en dat men van het eene tot het ander niet gevoeglijker een gevolg kan trekken, dan dat men uit de onbevoegdheid van een' Schipper, om zonder bewilliging van de Schepelingen tegen hunne bestemming, van cours te veranderen, zoude willen besluiten, dat de Schipper omtrent alles, wat het bestuur zijns Schips mogt raken, de Schepelingen zoude moeten raadplegen.

(56) *De Voor- en Nadeelen van den Invloed des Volks op de Regering*, 2de Stuk, bl. 188.

DER-

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Welke Veranderingen vielen hierin voor, door de nieuwe Orde op de Staten-Vergadering, 1585?

Ik ga over tot het voorgevallene in 't jaar 1585. Hier ontmoette ik drie gebeurtenisfen, die onze aandacht op nieuws zullen bezig houden, en den weg banen, om met en na het jaar 1587. de meerdere gevestigdheid van den Staat of Regeringsvorm te overwegen.

Het eerste is de nadere Ordonnantie op de Vergadering en Raadpleging der Staten van Holland, gemaakt den 19 Febr. 1585.

Het tweede de aanftelling van MAURITS als *Stadhouder*, of de Inftelling van 't Stadhouderfchap onder de Staten.

Het derde de aanneming van den Graaf van Leicester, zoo in Holland als elders, tot *Gouverneur Generaal*, en de ontvangst van Engelfche Hulp, met de hevige twisten en verdeeldheden hieruit in Holland geboren, betreklijk *het Souverein Oppergezag*.

Orde op de Staten-Vergadering.

Het eerfte, waartoe dit Hoofdftuk verordend is, behelst de *nieuwe Ordonnantie op de Staten-Vergadering!*

De Overwegingen hierover liepen en werden ten einde gebracht, geduurende den tijd, dat onze Afgezanten in Frankrijk over de Opdracht der *Souvereiniteit* in handeling waren. De woorden

den zelf des Besluits wijzen uit, dat de vorige *Ordonnantie* van 't jaar 1581. slechts geweest of aangemerkt is geworden als een ontwerp, volgens 't welk gehandeld was, zonder dat daarop nog volledig Besluit was gevallen; immers aan 't hoofd wordt ze genoemd (57): *'t Concept van de Ordonnantie, gemaakt op de Vergadering van de Staten van Holland* [d'anno 1581.] *geresumeerd zynde ende volkomenlyk gelet wezende op alle het redres dien aangaande gedaan.* — De Hr. VAN SLINGELAND (58) is van gedachten, dat zij opgesteld is in den geest, om de Hooge Overigheid nu zelf te aanvaarden, en om in plaatze van den Prins geen *Eminent Hoofd* weder aantenemen. Doch hij schijnt zelf te twijfelen, *of dat voornemen in die tijdsgelegenheid dienstig en uitvoerlijk was*, en vergenoegt zich met bij te brengen het oordeel van H. DE GROOT in zijne *Jaarboeken*, die nopens de Regenten, welke van dat begrip waren, zegt: *erant, qui civium imperia praeferebant, intempestive avidi libertatis, cui tolerandae impares tunc maxime in discordias abibant;* dat is, „ daar waren er, die eene Republikeinsche Regering of 't Bestier van medeburgeren verkozen, zeer ten ontijde azende op eene vrijheid, waartoe zij niet berekend waren, en waardoor alles in de war geraakte." Maar gelijk DE GROOT dit krachtig en naar waarheid uitdrukt: zoo twijfel ik uit al het vooraf aangemerkte zeer, of de Hr. VAN SLINGELAND zich hier niet vergist hebbe, dat is, of 't wel waar zij, dat die *Ordonnantie* in dien geest toen zij op-

(57) *Resol. van Holl.* 19 Febr. 1585. bl. 110.
(58) D. I. bl. 105.

opgesteld, hoewel dezelve naderhand als een goed Voorschrift gevolgd, en in gebruik gebleven is. Men vindt, wel is waar, in §. XIV. bepaald, dat geene *overstemming* zijn zoude in zaken *van consenten tot beden*, *subventien of contributien*, — *in belastingen van Steden*, *personen of goederen; op Vrede*, *Oorlog*, *of Verandering van Regering*, *of diergelyke zwaarwichtige zaken*, *rakende den staat des Lands*. Dat de Geschillen daarover, als tweederde deel der stemmen overeenkwam, zouden gesteld worden ter *decisie* van *alzulke onzydige Heeren ofte Personadien* (59), *binnen de vereenigde Provincien*, *als zy onderling konden verdragen* — *ten minsten by provisie*, *gedurende den tegenwoordigen oorlog*. Men konde hieruit besluiten, gelijk gedaan wordt, dat men dit den Stadhouderen onttrok, of liefst, dat men geenen Stadhouder begeerde. Maar men kan er ook een geheel ander besluit uit halen. Daar moest eene afkomst zijn. Dit sprak van zelf. Zonder *submissie* kwam er geen einde. *Maurits* was wel een groot *Personadie*, en als zoodanig reeds aan 't Hoofd van den Landraad. Maar hij was nog geen afzonderlijk Stadhouder van Holland. Daarbij de *Unie* van Utrecht bepaalde wel §. 9. het verblijf dier Verschillen *onder de Provincien*, in vier hoofdzaken, aan de Stadhouders, maar niet zoo duidlijk de verschillen onder de *Leden van eene Provincie*. Men had die altijd in Holland onderworpen aan Prins Willem, wien dit ook als *Souverein* scheen toetekomen; en aan wien daarom in

(59) In 't ontwerp las ik *Heeren* ENDE *Personagien*.

in de *Ordonnantie op de Vergadering* 1581. 17 Maart, in zijn bijwezen genomen, *die geschillen* Art. XII. *gesteld worden ter decisie van zyn Princelyke Excellentie metten genen, die zyne Excellentie daertoe by hem zal willen nemen uit den Rade van zyn Princelyke Excellentie ofte Provincialen Raad van Holland.* Nu onderwerpt men dezelve aan *onzijdige Heeren of Personadien binnen de Unie.* En 't woord *personadie* gaf in dien tijd meer te kennen dan nu Ook geloof ik niet, dat de Staten toen er iemand anders door verstonden dan de Stadhouders, die er waren of komen konden. Het blijkt ook, dat, zoodra Maurits aan 't bewind als Stadhouder geraakt is, den 8 Jan. 1586. reeds besloten is, dat, even gelijk de Geschillen ter Staten Generaal bij tweederde aan Leicester, zoo ook in Holland de Verschillen over de *Schattingen*, *gedurende dat jaar*, *zouden beslist worden bij tweederde deelen van de Edelen en Steden*, *of uiterlijk bij decisie van zijne Excellentie van Nassau*, *als Gouverneur over Holland en eenigen uit den Rade van Holland*, *bij zijne Excellentie te verkiezen.* Hetzelve werd naderhand formeler vastgesteld volgens VAN SLINGELAND (60). Bij deze Resolutie moest *het inwilligen en verbeteren der gemeene Middelen* geschieden bij Overstemming met tweederde stemmen, of de Steden zich onderwerpen aan zijne Excellentie van *Nassau* en aan zulke onzijdige persoonen, als hij verkoos. Dit werd den 11 October uitgestrekt tot de *Convoijen en Licenten*, en alle andere zaken van ophef der Middelen. En dit

(60) Bl. 116. uit de *Resol. van Holl* 1588. 18 Febr. en 11 Oct.

dit was niet te verwonderen. Zij noemen dit daar zelve *eene loffelijke en noodige Resolutie.* De Heer *S. van Slingeland* in zijn *geheim Rapport der Finantien* van den 11 April 1727. (thans in folio uitgegeven, bl. 582.) verhaalt, dat, toen er in de Vergadering van 1585. (waarvan ik hier handel) *de eerste maal gesproken is van niet te concluderen in zekere zaken, dan met eenparigheid en zonder submissie* – er zeventien Leden in die Vergadering *dit verklaarden aan te zien voor* 'T BEDERF *van den Staat.* Het had dan ook 't gevolg, als boven. Dezelfde Heer VAN SLINGELAND, in zijne *Staatkundige Geschriften*, merkt ter genoemde plaats verder aan, dat, schoon de uiterlijke vorm der Regering van Holland dezelfde bleef, de innerlijke gesteldheid dier Staatsvergadering door de overige Verordeningen t'eenemaal veranderd is, zoodat, daar de klem der Regering te voren berustte in het geheele lighaam of de Vergadering, die hetzelve *representeerde*, die klem hierdoor meest overgebracht wierd aan de bijzondere Leden, doordien de Leden geheel anders dan te voren, nu verplicht wierden te besluiten, volgens *den last* hunner *Principalen*, of de Vroedschappen, *waardoor*, zegt hij, *eene deur geopend is, niet alleen tot lange en verdrie tige deliberatien* – — *maar vooral-mede, om de belangen der bijzondere Leden te doen prevaleren boven die van het gemeen Lighaam.* Dit laatste mag den Hr. VAN SLINGELAND als *Staatsman*, en als *Raadpensionaris* van Holland, zoodanig voorgekomen zijn. Dan als *burger* van den Staat, had hij er nog een ander besluit uit kunnen afleiden; dat namelijk de *Vroedschapslighamen* zelve hierdoor, betreklijk *de burge-*

 rijen,

rijen, ook meer klem en gezag voor zich verkregen. Hoe sterker toch *de belangen van die* bijzondere Vroedschapslighamen boven 't geheel *Lighaam* van Staat overwogen; hoe zwakker 't gehoor en 't herstel van grieven was, wanneer er tusschen burgeren en Magistraten, tusschen burgerijen onder elkander, tusschen Burgerijen en Bewoners der platte landen en kleine Steden, en eindelijk tusschen die *lighamen* zelf, hoezeer zij *representerende* waren, verschillen van ernstigen aard oprezen. Ik kan mis hebben, als ik mij verbeelde, dat sedert den dood van Prins Willem I. de geest der *Goudsche* en *Rotterdamsche* Pensionarissen, *Frank* en *Oldenbarneveld*, vooral in die Vergaderingen veel invloed hadde, en aldaar, als ik 't zoo eens noemen mag, meer *Aristocratie* begon te heerschen.

De zaak echter, waar het hierop aankomt, is deze: of in dat alles iets onwettigs geschied zij? En hiervan heb ik niets gevonden, zoo weinig als in 't vorig Ontwerp. Noch Volk noch Burgerijen hadden zich ooit bemoeid, noch waren bij eenige Privilegien gerechtigd, om in de huishoudelijke inrichting van de Vergadering der Lighamen der Edelen en der Stedelijke Vroedschappen of hunne Afgezondenen ter Staatsvergadering eenig zeggen of inzage te hebben, dan door de Vroedschappen zelf. En, daar die Vroedschappen niet wilden, dat hunne Afgezondenen anders dan den uitgedrukten last hunner Machtgevers volgden: zoo had dit zeker den schijn van groote voorzorgen tegen 't misbruik van Macht bij hunne Afgevaardigden. Maar het gaf ook meerder klem over alles.

Wat nu de duurzaamheid dezer Verordening be-

betreft; ik vinde in de *Resol. van Holl.* 12 Maart 1586..bl. 165. dat zij *bij provisie voor twee jaren zoude* dienen. Dezelve komt den 15—24 Mei bl.. 181. voor, als nog *niet eindlijk gearresteerd.* Den 24 Jun. – 1 Jul. bl. 218. leest men, dat de zeven Steden van Noordholland *nog niet gelast wåren de Ordonnantie te besluiten.* Ook zelfs niet den 26 Aug. bl. 343. waar men slechts *bij provisie eenige poincten* vaststelt; doch ook nog weder tegen den zin van *Hoorn*, *Edam*, *en Medenblik.* En 't is dan niet vreemd, dat men in dien tusschentijd, 1586. 5 Febr. bl. 40 besloten vindt, *dat die van den Hage maar eene stemme zullen hebben na Purmerende.* Doch dit schijnt een bijzonder geval geweest te zijn, en alleen betreklijk tot een verschil over de *Repartitie* der *contributie* van *f* 133000:-, die aan Leicester bij de maand was toegestaan; en waarin *den Haag* niet *Stedelijk*, maar ook de *Hoven en Raden* van *Justitie* en *Finantie* betrokken waren; en welk verschil nog lang geduurd heeft tusschen *den Haag* en *de Staten*, en eindelijk bij onderwerping (*submissie*) beslist en neêrgeleid is door Prins *Maurits* en zijne bijgevoegde Raden.

* * *

VEER-

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Welke Veranderingen maakte de aanstelling van Prins Maurits, als Gouverneur of Stadhouder van Holland door de Staten, 1585?

Zie daar het eerste. Dan de ondervinding leerde aanstonds de onmogelijkheid, om op zich zelven te staan, of, gelijk *Slingeland* naar zijn denkbeeld het uitdrukt bl. 118. Na den dood des Prinsen, „ *konden de Staten niet lang blijven bij haar eerste voornemen, om zich te pasfeeren van een Eminent Hoofd.* Zij kozen *Maurits tot Stadhouder, Kapitein Generaal, en Admiraal van Holland.*"

Zien wij hoe dit in zijn werk ging. Bij het aanbod der Souvereiniteit aan Frankrijk, was reeds in algemeene bewoording vooruit bedongen, of verzocht, *de tegenwoordige Stadhouders in hunne ambten te laten, op Berichtschriften, als ten tijde van Keizer Karel* (61). Men had dus geen oogmerken, om de Gewesten zonder *Stadhouders* te laten. Toen dan de handel met Frankrijk afsprong, en eer men met *Elisabeth* handelde, was men reeds bepaald, om *Maurits* in Holland tot Stadhouder aantestellen, en men gaf den Hollandschen Afgezondenen naar Engeland

(61) WAGEN. D. VIII. bl. 60.

land geheimen last mede, om bij *de nieuwe Souvereine te doen verzoeken*, zegt SLINGELAND (62), *dat* Maurits *gecontinueerd of van nieuws daartoe gecommitteerd mogt worden.* Eer nu daarop het Verdrag met *Elisabeth* van 10 Aug. 1585. in werking kwam, rakende de hulptroepen, en de aanstaande overkomst van een Engelsch Legerhoofd; en de Staten Generaal Hem de *Opperlandvoogdij* wilden opdragen, waarvan hierna: zoo gingen de Hollandsche Staten, op voorslag (zegt men) van *Oldenbarneveld* (63), over, tot de aanstelling van Maurits als *Stadhouder*, *Kapitein Generaal en Admiraal* over Holland, gevoegd met die van Zeeland, bij *Commissie* van 1 Nov. 1585. welks inhoud te lezen is bij BOR en anderen (64). De Hr. VAN SLINGELAND, die deze Commissie of *Lastbrief* ontleedt, heeft twee aanmerkingen, die hier te pas komen; de eerste is, dat in dezen *Lastbrief*, zoowel als in de gevolgde *Instructie* of *Berichtschrift*, de titel van *Stad-*

(62) Bl. 119. uit de *Resol. van Holl.* 5 Jun. 1585. bl. 306. *geresolveerd*, *dat de Gedeputeerden*, *gaande naar Engeland*, *op het zesde point van de Capitulatie*, *aangaande de Gouverneurs van de Provincien*, *gelyke last gegeven zal worden; — en zullen de Gedeputeerden van Holland hare Majesteit mogen voorhouden*, *dat Grave* MAURITZ *van Nassau by de Staten voornoemd werd gehouden voor Gouverneur over Holland en Zeeland*, *en daarom verzoeken*, *dat hare Majesteit gelieve*, *zyner Genade daarin te continueren*, *of daartoe van nieuws te committeren.*

(63) WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* D. VIII. bl. 104. en HERING, *Tooneel*, D. II. bl. 249.

(64) BOR B. XX. fol. 85. *Plakaat-Boek van Holl.* D. III. bl. 105. *Resol. van Holl.* 1585. fol. 653. vergel. SLINGEL. D. I. bl. 120.

Stadhouder wel gegeven wordt aan den overleden Prins *Willem*, Vader van Maurits, maar niet aan *Maurits* zelf, aan wien toegekend worden de titels van GOUVERNEUR, *Capitein Generaal en Admiraal.* Hij vindt in die verandering van *Stadhouder* in *Gouverneur* eenig Staatkundig inzicht, als waarschijnlijk geschied, *omdat men in die tijd begreep, dat de Staten van het Land altijd present zijnde, de* naam van Stadhouder, dat zooveel is als *plaatsbewaarder* of *representant, niet als zeer oneigenlijk konde gegeven worden aan een' Ambtenaar, wiens Ambt het zelve is, het zij dat de Edelen en Gedeputeerden van de Steden, welken eigenlijk en alleen de Staten* REPRESENTEEREN, *ter dagvaart vergaderd zijn of niet.*

Indien dit waarlijk de geheime bedoeling geweest is, en ik ben van die gedachten niet geheel afkeerig (65), zal men moeten bekennen, dat het zeerwel uitgedacht was, te meer, daar men wel eens onderscheid maakte tusschen *Stadhouder* en *Gouverneur*, en volgens VAN WYN (66), alle *Stadhouders* wel *Gouverneurs*, maar alle *Gouverneurs* geene *Stadhouders* waren: maar dan moet

(65) Maar denke evenwel voor 't naaste, dat de Staten bezorgd, dat de *groote en volle Souvereine Macht*, die Willem I. niet *door*, maar *met den titel* van *Stadhouder* geoefend had, eenigen invloed op den *Stadhouderlijken* titel van *Maurits* geven mogt, daarom dien naam in *zijne Commissie* vervangen hebben met dien van *Gouverneur*; daar zij anders dezelfde zaak bedoelden, en hiertoe WILLEMS *Commissie* van 1559. ten voorbeelde volgden.

(66) *Aanm. op* WAGEN. D. VII. bl. 111. en D. X. bl. 89.

moet men er bij erkennen, dat dit echter zeer kwalijk ſtrookte, zoo met het voorafgegane en gevolgde, als met den *inhoud* der *Commisſie* zelve. Die *Commisſie* gaf hem omtrent dezelfde Rechten en Plichten, als de Stadhouder zijn Vader, onder den Souverein, den Graaf, behoudens de omſtandigheden van tijd en zaken, gehad had. En in dien zin was *Stadhouder* en *Gouverneur* dezelfde zaak; ſchoon naar de *kracht* en *oorſprong* des woords onderſcheiden. Nu was het ſedert de onderhandelingen met Frankrijk eene gewoonte geworden, om van de *Stadhouders*, zoo *Generale* als *Gewestelijke*, te ſpreken, onder den Franſchen naam van *Gouverneurs* of *Gouverneur*, en hun Bewind aantemerken als 't *Gouvernement* (67). Alles ook wat vooraf ging, kwam neder op 't aannemen van *Maurits*, als *Stadhouder*, zoo als zij onder de *Graven* waren, ondergeſchikt aan den Souverein. Dit leeren alle Raadplegingen. De *Staten van Holland* zelf ſpraken kort daarop; in *de Reſolutien* van het jaar 1586. 9—19 April bl. 168. van *het Tractement van zyn Excellentie van Nasſau als* STADHOUDER *van Holland en Zeeland;* ja, dat meer is, zij ſpreken in de maand van Maart (68) van *de ſubmisſie der Verſchillen aan zyne Excellentie van Nasſau, als* STADHOUDER *van Holland.* — En 5 Mei 1587. bl. 139. zeggen die van Dordrecht, dat zij Leicester wenschten gehandhaafd te zien als GOUVERNEUR *Generaal, en insgelyks zeer gaarne zagen, dat zyne Excellentie van Nasſau gehandhoud werde in den ſtaat NB. van het* STADHOU-

(67) BOR B. XIX. bl. 56.
(68) *Reſ. van Holl.* 7—17 Maart, fol. 114. f.

HOUDERSCHAP *van Holland, en in de hoogheden en gerechtigheden, daartoe behoorende, zulks als van alle* OUDE TYDEN *gebruikt is geweest.* Zelfs in 't Verdrag met Elisabeth, waar gesproken wordt van den *Gouverneur Generaal* en de *Provinciale Gouverneurs*, wordt de eerste (Art. VIII.) onverschillig genoemd *Stadhouder Generaal.* Doch ook de *Commissie* van Maurits zelve brengt dat denkbeeld mede, offchoon zij den naam van *Gouverneur* alleen gebruikt. Men leest daar wel, dat: *De Staten* aanmerkende 's Vaders diensten *als* STADHOUDER GOUVERNEUR *en Kapitein Generaal* — *en vastlyk vertrouwende*, dat de Zoon 's Vaders voetstappen zal navolgen, Hem aanstellen *NB. in plaatze van zynen Vader* — GOUVERNEUR, *Kapitein Generaal en Admiraal, gevende Hem, Maurits, volkomen macht, autoriteit en speciaal bevel, den voorsz. staat van Gouverneur, Kapitein Generaal en Admiraal voortaan te houden exerceren.* — . — Doch daarop volgen dan alle zoodanige bewoordigingen, die klaar doen zien, dat men, zooveel de toedracht van zaken toeliet, het Voorschrift gevolgd heeft van de *Commissie*, die Prins Willem in 't jaar 1559. van den Koning als *Stadhouder* gehad hadde.

Voeg hierbij, dat alle onze latere Historieschrijvers, ziende niet op het *woord* van *Gouverneur*, maar op de daad en 't gezag zelf, aan Maurits bij zijnen Lastbrief, in navolging van vorige Stadhouders toegekend, te recht hem gehouden hebben voor den *eersten Stadhouder* onder de Staten, en dus voor zulk *uitstekend* of *Eminent Hoofd*, 't welk best geschikt was, om de losse en verschillende deelen of leden door zijn

wettig gezag aan een te verbinden. En 't is dan hier de plaats, om met PIETER PAULUS, *over 't nut der Stadhouderlijke Regering*, bl. 106. op te merken, dat „ *onze Voorvaderen — de verlossers van ons Vaderland — vooruitziende de onheilen, die er uit eene zuivere Staats-regering te wachten stonden, dezelve in tyds voorkwamen, door het aanstellen van een Illuster Hoofd over hun Gemeenebest, als de beste wyze, waarop de uiterstens van ieder slag van Regering konden worden voorgekomen.*"

Doch, om bij die aanstelling ook voorzorgen te gebruiken tegen het misbruik van Macht, had men de voorzichtigheid, om in die *Commissie* zich te beroepen op eene te maken *Instructie*, of *Bevel-* of *Voorschrift*, waarlangs de *Gouverneur* of *Stadhouder*, zoo in zaken van *Politie*, *Justitie*, als van *Oorlog* zich had te gedragen. Deze *Instructie* is ook opgesteld (69). Men heeft zeerveel onder de geletterden getwist, en de partijzucht heeft er groot deel in gehad, of deze *Instructie* ooit bij *Holland* en *Zeeland* zij doorgegaan, en of zij dus van verbindende kracht voor 't vervolg geweest zij, vooral in onzen laateren tijd, toen de meer *gematigde Patriotten*, zonder dat velen hunner wisten, wie hen aandreven, aan den Stadhouder Willem V. wilden voorleggen en doen teekenen eene *Instructie*, die de vorige Stadhouders niet gehad hadden, en welks wettigheid in dien tijd men aandrong met de *Instructie*, die Prins Maurits volgens sommigen zou- Maurits Instructie.

(69) Men vindt dezelve bij BOR, B. XX. bl. 86. WAGEN. D. VIII. bl. 107. Zie ook HERING, *Tooneel*, D. II. bl. 258. en SLINGEL. D. I. bl. 123. III. 293.

zoude gehad hebben (70). WAGENAAR zegt, dat hij niet gevonden heeft, dat zij ooit *is vastgesteld*; doch dat men in 't jaar 1587. zich op dezelve beriep; en men is thans zooverre gekomen, volgens VAN WYN, dat dit *Berichtschrift*, wat *Holland* en *Zeeland* zamen betreft, erkend wordt niet te zijn doorgegaan; maar, wat Holland alleen aangaat, de Staten van Holland dezelve voor *gearresteerd gehouden* hebben, schoon mij niet gebleken is, dat zij ooit in duurzame werking gebracht is; of om de gemeenschaplijke zamenvoeging van *Holland* en *Zeeland*, met voegelijkheid, in afzonderlijke werking voor *Holland* kon gebracht worden; 't welk dan ook de reden schijnt, dat na 't overlijden van *Maurits*, bij de aanstelling van *Fredrik Henrik*, de Staten zelf er niet anders van spreken dan van een *concept van Instructie* (71).

Doch ik vermeene, dit stuk nog uit een ander oogpunt te kunnen beschouwen. In den opgekomen twist met *Leicester* vonden de Staten van Holland, gevoegd met de Gedeputeerden van Zeeland, nader geraden [1587.], om Prins Maurits te bevestigen en te bekrachtigen in de hem twee jaren te voren opgedragene macht als *Gouverneur*, *Kapitein*, *en Admiraal*. Onze Geschiedschrijvers, en daaronder ook WAGENAAR (72), stel-

(70) Van dit oud verschil zie men, behalve SLINGELAND en WAGENAAR, bijzonder HERING, *Toon*. D. II. bl. 258—261. en VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, D. VIII. bl. 54. (k).

(71) VAN WYN, D. VIII. bl. 54. SLINGEL. D. I. bl. 144.

(72) D. VIII. bl. 203.

ſtellen de zaak zoo voor, als of de Staten van *Holland en Zeeland den Prinſe Maurits* MEER GEZAG *gaven*. Doch dit is zoo niet. Ik heb ten minſten dit nergens gevonden: zij gaven hem geen meer *gezag* of *macht*, dan hij reeds [1585.] bij zijnen *Lastbrief* en *Berichtſchrift* gekregen had, maar zij *bevestigden* Hem in de oefening en klem van dat gezag nader, en zij wilden, om ook zich zelf meer te ſterken tegen Leicester, dat *Maurits* die volle macht, aan hem gegeven, zoude te werk ſtellen, niet tegenſtaande Leicesters macht, of, gelijk het *Wagenaar* in den tekst wel noemt, *de Staten* (van Holland) *namen ook maatregels, om zig tegen den aanhang van Leicester te ſterken, magtigende Prins Maurits, om 't gezag hem, bij Lastbrief en Berichtſchrift, als Stadhouder en Kapitein Generaal*, OPGEDRAGEN, MET DER DAAD *te gebruiken; om allen Overſten, bezetting houdende in de gemelde Gewesten, lastbrief te geven, en zig en den Staten gehoorzaamheid en trouw te doen zweren.* — — enz. bl. 203. Dit was dan meer een Beſluit, om Maurits te ſtevigen en te *handhaven* tegen Leicester bij het gezag, dat hem toekwam, maar het welk door de aanſtelling van *Leicester* als Gouverneur Generaal, of door zijne hoogere eiſchen, een weinig verzwakt of gekrenkt was geworden: maar 't was geen hooger macht of meer gezag. Dat dit de meening zij, bewijze ik uit hun Beſluit zelf van den 6 Febr. 1587. (73), genomen bij gelegenheid, dat de onverwachte Overgaaf van Deventer door de Engelſchen alles in verwarring en angst gebracht had-

(73) *Bij* BOR B. XXII. bl. 50.

hadde, en zij tot verzekerdheid van hunne eigen Provincie nieuwe maatregelen moesten nemen. Bij dat besluit, zeggen zij, dat op grond, dat *ter dispositie van Gouverneur en Capitein Generaal van Holland en Zeeland altijd heeft gestaan, te bezorgen, dat alle Steden en Sterktens van Holland en Zeeland in goede verzekerdheid zouden worden gehouden*, en dat bij de opdracht der *Souvereiniteit*, aantegaan met de Koninginne van Engeland, ook dit uitdruklijk was bepaald, — *en dat bij de Staten van Holland en Zeeland, voor de aankomst van zijn Excellentie van Leicester in deze landen, aan zijn Excellentie van Nassau* (Maurits) *is gedefereerd het Gouvernement en Capiteinschap Generaal, volgende de Commissie en Instructie, daarvan gemaakt, en ook zijn Excellentie van Leicester gehouden is, die* COMMISSIE *volkomen effect te laten sorteren:* dat daarom Maurits *zal* GEBRUIKEN DE AUTORITEIT, hem bij *de* COMMISSIE *van de Staten gedefereert, en in conformité van dezelve, mitsgaders de Instructie, daarop gemaakt* (74). Is dit nu een nieuwe of grooter macht en gezag, of is 't enkel de *handhaving* van 't vorige bij uit-

(74) Men leest dit niet in de *Holl. Resol.* op den 6 Februarie; maar men vindt op den 18 Febr. 1587. bl. 56. de voorlezing *der Acte van authoriteit, die bij de Staten van Holland en Zeeland zyne Excellentie van Nassau, als Gouverneur en Capitein Generaal over Holland, Zeeland en Friesland zoude gegeven worden, als gearresteerd* — en zulks op de *Acte van den 6 Febr.* En te gelijk vindt men daar, dat *de Instructie geconcipieerd* — toen *is gehouden voor gearresteerd.* Vergelijk *Resol. van Holl.* 5 Mei 1587. bl. 138. waar weder zijne *Commissie en Instructie* bijeen gevoegd worden.

uitdrukkelijken last? Ik meene het laatste. Als men nu hierbij voegt de nadere Verklaring der Staten in dat zelfde Besluit, nopens de uitgebreidheid dier Macht of Gezag, en dat vergelijkt met de gemelde *Commisſie* en *Inſtructie*, zoo zal men bevinden, dat het sedert dien tijd niet meer noodig werd, om sterk op de *Inſtructie* te blijven staan, omdat alles nu zeernaaukeurig werd uitgeduid. En wel:

1. Zoude hij, als Gouverneur, last hebben over *de zaken in het beleid van den oorlog te lande, en met naam de bezetting van alle Steden en Sterktens — bij advys van de Staten of hun Gecommitteerden.*

2. Alle Oversten, Colonellen, Kapiteinen, die in de Steden en Sterktens van Holland en Zeeland in bezetting zijn, of geleid zullen worden, zullen van hem *Commisſie* ontvangen, en den Staten van Holland en Zeeland, benevens Hem, den eed doen van getrouwheid en gehoorzaamheid, en alle onwilligen zullen worden afgedankt.

3. Het verleggen, vermeerderen, verminderen van Guarnisoenen in die Steden en Sterktens (uitgezonderd de verpande Steden) zal geschieden op *bevel* van zijn Excellentie van Nassau, *met advis* van de Staten of hun Gecommitteerden. En geen volk van oorlog mag op de platte landen ingelegerd of doortrekken zonder *patent van Maurits*, gegeven bij advis als voren. In dier voege, dat alle 't gene de Gouverneur Generaal Leicester, omtrent dat alles meent te moeten bevelen, dit moet *geaddresſeerd worden aan* Gr. *Maurits*, om hetzelve uittevoeren bij advis der Staten.

4. Tot tegenwoordige Verdediging der Grenzen zullen onder hem als Kapitein Generaal ge-

steld worden 80 Vendelen-knechten. En eindelijk

5. Verzoeken de Staten aan Maurits dien last aantenemen, tot meesten dienst en verdediging des Lands, en des noods, dies vermaand zijnde, zullen de Staten, Leden, Steden, en Ingezetenen, hem alle hulp en bijstand doen.

Voegt men hier nog bij 't geen bij *Commissie* en *Instructie* (al verbond dezelve naderhand niet als zoodanig,) hem bevolen wordt, ten aanzien van de *Justitie*, en *Politie*, zoo heeft men de uitgestrektheid der Macht van *Maurits* als *Stadhouder* en *Kapitein*. En indien men omtrent de meening der Staten dan nog eenige bedenking heeft; zoo leze men hun antwoord van 26 Maart 1587. aan den *Magistraat* van *Utrecht* (75), waarin zij, vele haatlijke inboezemingen van zich trachtende afteweren, hunnen handel met Maurits en de *handhaving* (niet *de vergrooting*) zijner vorige macht en gezag (namelijk tegen Leicester) op deze treffende wijze voorstellen, met bijvoeging van *de voorwerpen*, waaromtrent zijne Waardigheid moest werkzaam zijn, en met herinnering van *zijns Vaders* diensten: *Wy willen u niet onthouden, dat de loffelyke Officien by den Prince van Orange H. L. G. — — en alle 't gene daarna tot zyn Excellenties overlyden toe gevolgd is, ons houdt en altyd houden zal verbonden aan den huize van Nasfau, achtende, dat alle menschen, zoo van grooten als kleinen staat, ons voor ondankbaar met recht houden zouden, ingevalle wy zyn Excellentie van Nassau in zyne autoriteit, hem by ons en den Staten van Zeeland, nopende het Gouvernement en het*

(75) BOR B. XXII. bl. 40—43.

het Kapiteinschap Generaal van den lande van Holland, Zeeland — en het Admiraalschap van der Zee, voor de aankomst van zyne Excellentie gedefereerd, en by zyne Excellentie geadvoyeerd (L. W.) *niet en* HANDHIELDEN, *maar 't zelve by particuliere Overften of Kapiteinen lieten occuperen, tot nadeel van der landen gerechtigheden, tot vordering van scheuringen — en vermindering van de autoriteit van zyne Excellentie van Nassau,"* — voegende er weder bij, „ dat zij dit zijn gezag zullen blijven *handhaven* „ tegen allen, tot bewaring der Landen, met „ dien verstande, dat, gelijk de eerbied voor de „ Koningin en 't behoorlijk gezag en gehoorzaamheid aan den Grave van Leicester als Gou„ verneur Generaal, zoo ook het gezag van „ *Maurits* en andere *Gouverneurs* der Provin„ cien tegens de andere Overften en Kapiteinen „ moet gehandhaafd worden." Dit herhalen zij in hunne nadere Verklaring aan Leicester, den 4 Oct. 1587. (76), waarin zij het onderscheid van den *Gouverneur Generaal* en dat der afzonderlijke *Provinciale Gouverneurs* duidelijk voorstellen, met aanwijzing *der macht* en *'t gezag* dier afzonderlijke Gouverneurs, bijzonder van dien van *Holland* in opzichte van den Gouverneur Generaal, welke volgens hun geene militaire orde, bevelen, of patenten voor Krijgsvolk kan uitgeven over de Hollandsche Provincie, dan door tusschenkomst van — en bij uitvoer door den Gewestelijken Gouverneur, aan wien die bevelen moeten gericht zijn; welk recht de Staten niet kunnen laten varen, *ten ware zy der landen gerech-*

(76) Bij BOR B. XXIII. fol. 54.

rechtigheden, gezamelyk met het gezag van de GOUVERNEURS *der Provincien wilden verlaten, tot invoeringe van ontallyke confusie* (fol. 55. b.) *zoo in 't beleid van de politie en justitie als der oorloge.* Dan het sterkste van allen is, dat de Staten van Holland zelf, bij gelegenheid, dat de Krijgslieden onder Sonoi te Medenblik volhielden, om zich niet te willen onderwerpen aan de Staten en Maurits, zij hun onder 't oog brachten (77), dat de titel van Maurits, *als Gouverneur en Kapitein Generaal van Holland, Zeeland*, enz. niets nieuws in zich hadde, *nademaal* (zeggen zij zelf) *zulks over de honderd jaren is geweest de ordinaris tytele van de* STADHOUDERS *van Holland, Zeeland enz., het welk ook eene van de principale gerechtigheden dezer landen is.* Die dit aandachtig overweegt, en inziet, hoezeer de Staten van Holland in 1587. ijverden (78), om tot staving van hun eigen *Provinciaal* Gezag, de *macht en 't gezag van Maurits* krachtdadig te handhaven en te sterken: zal van zelfs ontwaren, dat, wanneer zij nu, den 18 Febr. 1587. aan Maurits gaven *die Acte van Autoriteit, om te gebruiken de magt, hem gegeven bij zijne Commissie*, (zie not. 74): zij zelfs van hun belang zullen gerekend hebben, om zich vast te houden aan die *Commissie*, en het werk der *Instructie* even daarom slaplijk behandeld zullen hebben (79).

De

(77) Bij BOR B. XXIV. bl. 46. den 21 Maart 1588.
(78) Vergelijk VAN WYN, D. VIII. bl. 63, 64.
(79) Welk een ruim veld van bespiegelende en vergelijkende Staatkunde met het gebeurde in 't jaar 1787. levert dit niet op!

De tweede bijzonderheid is deze, ook bij SLINGELAND bl. 120. opgemerkt, dat het de eerste maal is, dat de Staten *eenen Stadhouder* hebben aangesteld. De vorige Stadhouders waren *Officiers* of *Ambtenaars* onder en van den Graaf; zij kregen hunnen lastbrief van den Graaf, en hunne groote macht als plaatsvervangers had dezelfde grenzen als die des afwezigen Graafs in opzicht tot de Staten. Maar Maurits kreeg nu zijne Aanstelling (*Commissie*) van de Staten; ook stelden zij zijn Berichtschrift (*Instructie*) op; hij was of werd even daardoor *een Ambtenaar onder de Staten.* Zijn Ambt, 't zij men 't dan *Stadhouder* 't zij *Gouverneur* of *Oppergezaghebber* noeme, gevoegd met de twee andere Ambten van *Kapitein Generaal* over 't Volk van Oorlog te Land, en *Admiraal* over 't Volk en de zaken van de Zee, met alles wat tot het Admiraliteitswezen behoorde, dit zijn Ambt is ingesteld door de Staten, en offchoon de omschrijving of beschrijving van 't zelve, ontleend, ja bijna bevat is in dezelfde bewoording als in de *Commissie* des Konings aan zijn' Vader Prins *Willem:* zoo maken de bijgevoegde bepalingen (*limitatien*), van sommige zaken niet te mogen doen zonder *advis* of raadinneming, 't zij van *'t Hof*, 't zij van den *Staatsraad*, 't zij van *de Staten*, het wezenlijke verschil uit van het Ambt des Graaflijken Stadhouders, en nog meer van dat *Gouvernement*, 't welk aan Willem 1575, 1576. was opgedragen, en 1581. vernieuwd. Doch het allergewichtigste, 't welk hier te pas komt, is, dat de oude Stadhouder *stond* onder den Graaf, *verantwoordelijk* was aan den Graaf, en de Graaf zelf *aanwezig* zijnde, des Stadhouders gezag ophield, als zijnde

enkel plaatsvervangende; waartegen de Stadhouder nu geraakte *onder* de Staten; *verantwoordelijk* was aan de Staten, en zijn post indiervoege werd ingericht, dat die Waardigheid, afzonderlijk van de Staatsverrichtingen, bleef voorddurren, en niet ophield bij de aanwezigheid der Staten, welke als een *persona moralis*, indien al niet in de *Staatsvergadering* zelve, die ook maar *gemachtigden* waren, echter in de lighamen der Edelen en der Steden altijd aanwezig of bij de hand waren. En wat de *Representatie* betreft, de naam van *Stad-* of *Stedehouder*, dat is plaatsbekleeder, in de *Acte* zelf nu niet gebruikt wordende, maar daarvoor gezet zijnde *Gouverneur* of *Opperbevelvoerder;* zoo bleef, uit kracht der *Commissie*, de *plaatsvervanging* of *plaatsbekleeding*, zooverre die posten aanging, wel haren gewonen loop behouden, maar in geen' anderen zin, dan gelijk alle groote Ambtenaren, die onmiddelijk voor of van wegens de Staten hunne posten en ambten bekleedende, de *plaatsvervangers* des Souvereins zijn, en als zoodanig geëerbiedigd en gehoorzaamd moeten worden, behoudens hunne verantwoordelijkheid.

Maar hierbij komen twee vragen te beantwoorden. De eerste is: van waar en op wat titel kwam die verandering, dat een Stadhouder nu geraakte *onder* de Staten, en de eerste hoofdambtenaar, of 't *uitstekend Hoofd* van alle Ambtenaren wierd, en die altijd hooger en verhevener was en bleef, dan de afzonderlijke lighamen van Vroedschappen, Edelen, en Magistraten, als zoodanig aangemerkt? Hierop is 't antwoord, mijns inziens, zeereenvoudig. Wanneer Maurits, die zijnen Vader boven de Staten gezien had-

hadde, door den dwang der omstandigheden genoopt, schoon zelf aan 't *Hoofd* van den algemeenen Staats- of Landraad, en dus ondergeschikt aan de Staten Generaal, zich in *Holland* en *Zeeland* niet geheel wilde voorbijgegaan of ambteloos zien, wanneer, zeg ik, hij goedvond, om uit de handen van de Staten, nu bekleed met de volmacht en de grondmacht van 't gansche Volk, te ontvangen en aantenemen zijne *Aanstelling*, en beloofde zich naar die Aanstelling te gedragen, zonder dat daarbij eenige *Wetgevende* hoedanigheid hem wierd toegevoegd: zoo erkende hij even daardoor de Staten voor zijne *Aanstellers*, niet in dien zin, waarin zijn Vader die erkend had, toen zij hem opdroegen de volle *Wetgeving* en de *Souvereiniteit*, en toen zij beloofden *onderdanigheid en gehoorzaamheid* aan zijne *Bevelen* en *Wetten*; maar in een' vlak omgekeerden zin, zoodat hij, *Maurits*, de Staten erkende voor zijne *Lastgevers*, voorzooverre die last zich uitstrekte, en hij zich verplichtte naar zijne *Commissie* zich te gedragen, doende daartoe *eed aan handen van de Staten van Holland en Zeeland*, — *volgende de Instructie*, *die hem verder zal gegeven worden*. Dus werd hij wel *in de plaatze van zijnen Vader aangesteld*; maar gelijk zijn Vader door zijnen Lastbrief stond onder *de Souvereiniteit* des *Graven*; zoo geraakte nu *Maurits* door zijnen Lastbrief, na 't vernietigen van 't Graaflijk Bewind, onder *de representative Souvereiniteit* der *Staten*. En die *Souvereiniteit* erkende hij daarmede stilzwijgend. En dit is zoo gebleven.

Maar dan komt er eene tweede Vrage, die tefsens

ſens tot de wettigheid dier daad betreklijk is; wie gaf den Staten die macht en dat gezag, om eenen *Gouverneur* of *Stadhouder* onder zich aanteſtellen, wanneer Maurits daarin al genoegen nam, gelijk hij nam? En zie daar de hoofdzaak van alles! Namelijk, die zelfde Macht en 't zelfde Recht der Staten, om den Koning van Frankrijk, en de Koningin van Engeland, de *Souvereiniteit* aantebieden; daarna om hare *Beſcherming*; voords om *hulptroepen* te verzoeken, en eindelijk, om den Graaf van *Leicester* tot *Gouverneur Generaal* aanteſtellen, of te helpen aanſtellen; en voords om alle mindere Ambtenaren te benoemen en hunne lastbrieven te geven; die zelfde Macht hadden zij, om een hoogwichtig Ambtenaar aanteſtellen, en om *Maurits* als zoodanig te verkiezen? en welke was die *macht*? Zij was de *Grondmacht van Repreſentatie van 't ganſche Volk* van Holland, dewijl, als boven bleek, de *grondmacht* van de Staten rustte op de *grondmacht van 't ganſche Volk*.

En hiermede hope ik dat ganſche ſtuk van Maurits aanſtelling opgehelderd en gewettigd te hebben.

* * *

VIJF-

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

Welke Veranderingen vielen hierin voor, door het beroepen en aanſtellen van den Graaf van Leicester, en zijne tweederlei macht, 1°. uit het Verdrag met Eliſabeth, en 2°. uit de Opdracht der Generale Staten, 1585—1587?

Nu kome ik tot het derde of laatſte ſtuk, waarmede ik de beſchouwing van den toenmaligen Regering-ſtand van Holland zal beſluiten. De aan- en afſtelling van den Graaf van Leicester. Zijnde dit wel het alleraanmerklijkſte tijdſtip, een omloop van bijna drie jaren, 1585—1587. waarin de gewichtigſte gebeurtenisſen zoo gedurig afwisſelen, dat zij elkander, als 't ware, verdringen; en dies te opmerklijker, omdat juist de aanſtelling van den Graaf van *Leicester* de aanleidende oorzaak was, dat de denkbeelden over de *Souvereiniteit* te dien tijde zich van alle zijden meer ontwikkelden; niet, dat daardoor, zoo ſommigen wanen, alles op *Anarchie* of *Regeringloosheid* uitliep, maar omdat de worstelingen en weiffelingen, bij wien de eigenlijke *Souvereiniteit* berustte, aanleiding gaven, dat de *Staten* van *Holland* voor hun Gewest, de *Staten Generaal* voor de ganſche Unie, en *Leicester* voor 't *Generaal Gouvernement*, elk om 't zeerſte pal ſtaande, hieruit, dan bij den eenen, dan bij den anderen, een al te groote Veêrkracht (*Energie*) en eisch op gehoorzaamheid gebo-

Gewichtig tijdperk van 1585 tot 1587.

boren wierd, die zoodanige Verwarringen, Oneenigheden en eindelijke *werkeloosheid* te weeg bracht, dat het te verwonderen is, dat de Republiek, door de Spanjaards benaauwd, door verdeeldheden geſchokt, zich toen heeft kunnen ſtaande houden. Maar ook daarom nog te opmerklijker tijdſtip, omdat het einde en de uitkomst allergezegendst was, en, volgens het zeggen van den oordeelkundigen WAGENAAR D. VIII. bl. 266. *het vertrek en de afſtand van Leicester eerlang aan de Regering der Vereenigde Nederlanden, bijna dezelfde gedaante gaf, welke zij, ſedert, altoos, onder het Stadhouderlijk bewind, gehad heeft.* Het zal dan noodig zijn, de gebeurde zaken ook eens van die zijde te beſchouwen, 't welk ik niet wete, dat ooit opzetlijk Hiſtorisch en Staatkundig door iemand gedaan zij, en wel zoo, dat ik, zonder vooringenomenheid voor eenige partij, zonder ſchroom of vrees van te mishagen, zonder lof of laak, zonder oogmerk om de Staten van dien tijd of te zeer te verkleinen of te vergrooten, de naakte waarheid van 't gebeurde zal trachten opteſporen, en daaruit zulke gevolgen afteleiden, die ik hope, dat als dan ieder met mij gereedelijk zal willen omhelzen. Doch om dit te doen, moet men *den grond* van alles wel leggen, en daartoe in den Graaf van Leicester onderſcheiden de macht, die hij van de Koningin bij 't Verdrag ontving en medebracht; en de macht, die de Generale Staten hem bovendien gaven, met het daarop gebouwd gezag, 't welk hij hieruit wettig over 't geheele Bondgenootſchap, en afzonderlijk over *Holland* en *Zeeland* kon uitoefenen.

Wat het eerſte betreft; gedurende den handel

der algemeene en Hollandsche Staten met en in Frankrijk, om de Souvereiniteit den Franschen Koning aantebieden, had men niet stil gezeten, om ook met Elisabeth te handelen. Dit verhalen de Schrijvers (80). Maar na den afloop des Franschen handels, werden de Raadplegingen met Engeland in April 1585. ter wederzijde hervat. Davidson, als Engelsch afgezant, had daartoe reeds vroeger opening gegeven van Elisabeths zijde (81); en nu besloot men, er mede door te gaan; doch de beraadslagingen waren twijfelachtig, 1°. of men haar de *Souvereiniteit zoude aanbieden*, of 2°. alleen, om hare machtige en voorddurende *bescherming en bijstand* vragen; of, 3°. indien ook dit niet lukte, als dan om *tijdigen* en *bepaalden* onderstand, en hulpbenden, onder behoorlijke verzekerdheid (82). De nood vorderde dit. In Holland werd hierover ter Staatsvergadering ernstig en langdurig geraadpleegd. Men achtte de zaak, als voren, van dat gewicht, dat men niet alleen de Gedeputeerden van Zeeland bij zich in Holland verzocht met volkomen last (83); maar ook alle de Edelen, *niet gewoonlijk zijnde ter dagvaart* te komen, benevens alle de *kleiner* Steden, beschreven wierden (84), met dat gevolg, dat de grootste meerderheid den 18 April besloot, om de Koningin eerst en vooraf *de Oppermacht* aantebieden,

Verdrag met Elisabeth.

(80) Zie WAGENAAR, D. VIII. bl. 88.
(81) BOR B. XIX. bl. 42. *d.* XX. 59. seqq.
(82) Ibid. B. XIX. bl. 62. XX. 59. HERING, D. II. bl. 228.
(83) *Res. van Holl.* 11 April 1585. fol. 206, 207.
(84) Ibid. 11 April, fol. 206 en 207. BOR B. XX. bl. 63. a.

den, of, bij weigering haren onderstand te verzoeken in geld en volk, onder behoorlijke verzekerdheid voor hare uitgeschoten gelden. Amsteldam, Alkmaar en Gouda, maakten in 't eerst zwarigheid (85), de twee eersten vielen spoedig bij, maar *Gouda* kwam niet verder dan tot het verzoeken van *onderstand* (86). En, 't zij men zooveel gewichts aan die ééne stem hechtede, 't zij het gezag van den Pensionaris *Franken*, gerugsteund door *Barneveldt*, zooveel vermogt, men ontwierp van wegens Holland, tweederlei *Volmacht*, beiden op den naam van *Ridderschap, Edelen en groote en kleine Steden*, ten getale van 24 en 25 Steden, *representerende de Staten, en hen sterk makende voor de andere kleine Steden, Heerlijkheden en Vlekken van Holland en Westfriesland* (87). Bij welke eerste Volmacht, waarin de naam van *Gouda* was uitgelaten, als niet toestemmende (88), het aanbod der *Souvereiniteit* geschiedde; in de andere alleen het verzoek om *onderstand* (89). Wat nu die *kleine* Steden betreft, men leest in de *Hollandsche Resol.* 18 April, bl. 225. *Die van Woerden en Geertruidenberg, omme verdere teerkosten te eviteren, zyn vertrokken, hen gedragende in de zaken van Engeland tot de meeste stemmen.* En zeker! zij waren tot geen andere zaken geroepen; en

Handeling over 't zelve.

(85) *Res. van Holl.* 18 April, bl. 225.
(86) Ibid. 25 April, 1 Mei, bl. 239, 245.
(87) WAGENAAR, D. VIII. bl. 89. En die kleine Steden worden in de *Resol. van Holl.* fol. 207. en bij de *Procuratie*, fol. 267. den 11 Mei, met namen genoemd, *Woerden*, *Oudewater*, *Heusden*, *Geertruidenberg*, *Weesp*, *Muyden en Naarden*.
(88) *Resol. van Holl.* bl. 245.
(89) Ibid. 8 Mei, bl. 268.

en zich ook hieraan thans onttrekkende, raakten zij naderhand van zelf in 't vergeetboek. En 't was daarmede toen, gelijk in later tijd in Overijsfel, dat die kleine Steden flechts tot bepaalde onderwerpen, maar tot geene andere loopende zaken geroepen wierden; zoo luidde ook hun Brief van befchrijving (bl. 206. *Refolutie van Holl.*) *fullen daeromme Uwer E. niet naerlaten, op de voorfchreven zake (als concernerende de gemeene defenfie van den Lande,) haerlieden Gedeputeerden — te zenden alhier, mede met volkomen last, of anderszins zullen wy Uwer E. non comparitie houden voor Confent.* Het gevolg was, dat bij de *Staten Generaal* befloten (90), en door *Holland* fterk aangedreven wierd, om Gezanten aan de Koningin te zenden, gelijk gefchiedde; maar met dien uitflag, dat zij *de Souvereiniteit*, op billijke voorwaarden haar aangeboden (91), en daarna ook het tweede aanbod, van *altoosdurende* befcherming, van de hand wees. Onder die Gezanten bevond zich ook *Joan van Oldenbarneveldt*, toen nog Penfionaris van Rotterdam. En 't flot van zaken was, dat de Gezanten van wegen de Staten Generaal, eerst voor-

Na aanbod der Souvereiniteit, of bescherming.

(90) WAGENAAR D. VIII. bl. 90. Vergelijk BOR B. XX. bl. 62, 63.

(91) De Gezanten in hunne Aanfpraak aan Elifabeth, bij BOR B. XX. bl. 63. *d.* zeiden: *de Staten hadden hen afgezonden, aen uwe Majefteit, om deselve te prefenteren de Hooge Souvereiniteit, heerfchappy ende volkomen rechtveerdige Regeering van de Provincien, en dat onder fommige goede en billyke Conditien, roerende principalyk den ftand — der Gereformeerde Religie, ende hunne oude vryheden, privilegien — en de regering en beleiding van de oorloge, politie en juftitie —.*

voorloopig den 2 Augustus, daarna volledig den 10 Aug. 1585. (92) een Verdrag sloten van bepaalden onderstand in hulpbenden en geld, gedurende den oorlog, met een' Opperbevelhebber. 't Verdrag zelf verdient, om verscheiden redenen, en van wegens zijne merkwaardige gevolgen, in sommige punten, hier wat breeder ontvouwd (93). „ De Koningin, verzocht zijnde, om te aanvaarden de Souvereine Heerschappij der landen, volgens volmacht der vereenigde Staten, en die der afzonderlijke Provincien, doch deze aanbieding om redenen afgeslagen hebbende, met verklaring nochtans van de landen te willen bijstaan tegen hunne vijanden en de misnoegden met hunnen aanhang; is daarop verzocht om een onderstand van 10000 man voetvolk en 2000 ruiterij, of ten minsten van 5000 te voet en 1000 te paard, met eenen algemeenen Opperbevelhebber van aanzien, met betaling gedurende den oorlog, boven de betaling en 't onderhoud der Guarnizoenen in die plaatzen, die men hare Majesteit tot onderpand zoude inruimen voor de onkosten en verschotten; alles tot bescherming der ware Christelijke Religie en elks Privilegien; zoo was dezelve op dit verzoek gezind, om den landen te zenden bijstand van 4000 man voetvolk, en 400 ruiters, te onderhouden op hare kosten, *uit* medelijden met den *uitersten nood* der landen, *uit* hoofde der oude vriendschap tusschen hare voorzaten en de Vorsten dezer Landen, *die nu staan* en-

Inhoud van 't Verdrag.

(92) BOR B. XX. bl. 65. a. 68.

(93) Zie 't zelve in mijn *Index Chronol. Federum*, No. 199. De korte inhoud is bij WAGENAAR D. VIII. bl. 92. en HERING, *Tooneel*, D. II. bl. 237.

onder het bevel en de bezetting der Staten Generaal, en tusschen de onderdanen van beider zijde, als blijkt uit de handelingen en verdragen tusschen vele Steden en Gemeentens; maar de Gezanten geenen last hebbende van minder te verzoeken dan 5000 man voetvolk, en 1000 paarden, boven de onderhouding van 't Volk der Guarnizoenen in de verpande Steden; waren te vreden, om onder 't believen der Staten, wegens den *tegenwoordigen nood*, deze navolgende punten vast te stellen:

Art. 1. De Koningin belooft, gedurende den oorlog, te betalen en tot bijstand te zenden, boven de 700 man in guarnizoen, 4000 man te voet en 400 paarden, onder een Engelsch Opperbevelhebber van naam en aanzien, van den Gereformeerden Godsdienst, en andere hoofden.

Art. 2, 3. Bepalen de manier en tijd van voldoening na den vrede; de monsteringen zullen geschieden voor *Commissarissen* van de Koningin en van de Staten. En tot aan den tijd der betaling zullen de Staten tot onderpand aan haren Opperbevelhebber, binnen een maand na de voltrekking van dit Verdrag, in handen stellen de Stad *Vlissinge*, 't Kasteel *Rammekens*, de Stad *Briel* met de twee daarbij behoorende Sterktens, waarin die 700 man geleid zullen worden. Willen de Staten nog andere plaatsen bezet hebben, men zal daarover handelen.

Art. 4. Die plaatzen van Onderpand zullen voorzien blijven van benoodigd geschut en krijgsbehoeftens, zoo als die Opperbevelhebber zal noodig oordeelen.

Art. 5, 6. Alle ander Krijgsvolk zal daaruit vertrekken; de regering en burgerlijke zaken blij-

ven bij den Magistraat; de Gouverneur zal daar buiten blijven; en alleen het militaire wezen en de Stads bescherming behartigen. Deze noch zijn volk mag geen gemeenschap houden met de vijanden van de Staten.

Art. 7, 8. Deze plaatzen zullen in alle zaken, de verpanding niet rakende, vereenigd blijven onder de generale en bijzondere Staten, zonder van wegen de Koningin met eenige beden of lasten bezwaard te worden. En de bezetting zal de lasten en tollen dragen gelijk in andere Guarnizoensteden.

Art. 9. Om alle moeite voor te komen, zal de Koningin die bezettingen geregeld betalen en in goede krijgstucht onderhouden.

Art. 10. Die verpande plaatzen zullen na de afbetaling der uitgeschoten gelden ontledigd, en aan de Staten, en niet aan Spanje, of iemand anders, behoorlijk wedergeleverd worden.

Art. 11. De Oversten, Hopluiden en Soldaten in die verpande plaatzen, zullen de Koningin en den algemeenen Staten gehoorzaamheid en trouw zweren tot bescherming dier Steden, en handhaving bij de Christelijke Religie, zoo als die hier en in Engeland geoefend wordt. Ook zullen de inwoners den eed van trouw doen aan de Koningin.

Art. 12. Het Engelsch krijgsvolk te velde zal ten redelijken prijze, gelijk het andere Statenvolk, geherbergd en gespijsd worden.

Art. 13, 14, 15. De soldij der bezetting in de verpande plaatzen zal maandlijks, acht of tien dagen, onbegrepen, aan de bevelhebbers betaald worden. De bezetting zal in elke Stad, voor hunnen Godsdienst op de Engelsche wijze, eene

Kerk

Kerk hebben; en in huisvesting, levensmiddelen, benoodigdheid van kruid en lood, behandeld worden even als voorheen de Engelsche bezettingen hier te lande.

Dusverre de bedinging omtrent de verpande Steden en plaatzen. De volgende Artikelen zijn nog gewichtiger, en raken meer de onmiddelijke mederegering van 't geheele land.

Art. 16. De Gouverneur Generaal (of *Algemeene Stadhouder*, zoo als hem HOOFT noemt,) zal van wegens hare Majesteit *gebieden*, dat is, het opperbevel hebben over de troepen, en de Koningin zal in *den Raad van Staat* (94) nog mogen plaatzen *twee Engelsche* Heeren van rang en van den Gereformeerden Godsdienst. En tot dien *Raad*, doch zonder *lid* te zijn, zullen ook toegang hebben de Oversten der verpande plaatzen, als zij iets voortedragen hebben. In den *Raad van Oorlog* (95) zal, des noodig, bij den *Opperbevelhebber* en *Raad van Staat* de Koningin ook andere persoonen mogen plaatzen.

Art. 17, 18. De Opperbevelhebber krijgt macht en gezag, om met *den Raad van Staat*, te herstellen de misbruiken in 't stuk der belastingen, de overtollige Ambtenaars te verminderen;

(94) Dit was die *Raad van Staat*, of *Staatsraad*, die zamengesteld uit gekozene der Provincien in de Staten Generaal, met *Maurits* aan 't hoofd, van drie tot drie maanden, bij voordduringe de algemeene Regeringszaken van 't algemeen Bondgenootschap en 's Lands Verdediging bezorgden en behartigden.

(95) WAGENAAR bl. 95. noemt dit: *in den Krijgsraad*, met HOOFT bl. 1030.

ren; 's Lands penningen ten meesten oorbaar der Gemeente tegen den vijand te water en te land te besteden; ook te verbeteren de gebreken en ongelijkheid van de Muntspecjen, die buiten verlof der Koningin of haren Opperbevelhebber niet veranderd of in prijs verhoogd mogen worden.

Art. 19, 20. De Koningin of op haar' naam de Opperbevelhebber zal met *den Raad van Staat* voorzien, en orde stellen op het herstel van 't openbaar gezag der regering, in hare vorige achtbaarheid; en op de verbetering der krijgstucht: welke beiden zeer vervallen zijn, door den *gelijken stand der regeerders en de verwarring der gemeene raadslagen* (HOOFT: *der Raden*). Ook zullen zij voorzien in alles, wat de algemeene welvaart raakt, mits niets ondernemende tegen den waren Godsdienst, en de bijzondere rechten, vrijheden, wetten, privilegien van de Staten, Gemeenten, of Gilden, en Inwoners.

Art. 21, 22. De Staten, zoo algemeene als bijzondere, zullen zonder bewilliging van hare Majesteit niet handelen met den vijand; noch met eenige Mogendheid buiten kennis van haar of van haren Opperbevelhebber. En zij belooft aan haren kant niet met Spanje of eenig vijand der Staten te zullen handelen, betreffende deze landen, buiten raad en toestemming der Staten Generaal wettig hierop beschreven.

Art. 23. De Opperbevelhebber zal met *den Raad van Staat*, bij bewilliging der *Generale Staten*, mogen aanwerven vreemd krijgsvolk, en 't zelve betalen, voor zoo veel noodig zal zijn tot 's Lands bescherming.

Art. 24. Bij versterf of verandering van *Gouver-*

verneurs der Provinciën, of Grenssteden (96), zullen de Staten van dat Gewest, waar 't voorvalt, twee of drie benoemen, uit welke de Opperbevelhebber met den Raad van Staat er één verkiezen zal.

Art. 25, 26. Wanneer de Koningin tot gemeene bescherming eenige schepen plaatst tusschen Frankrijk en Engeland, of tusschen Engeland en Nederland, zullen de Staten een gelijk getal schepen er bijvoegen: de geheele Vloot zal staan onder den Engelschen Admiraal, maar de buit gelijkelijk gedeeld worden. De havens zullen van wederzijde openstaan om het benoodigde intenemen.

Art. 27. De beslissing der geschillen tusschen de Provincien of Steden, die door den gewonen weg der Justitie niet beslist kunnen worden, zullen beslist worden door de Koningin, of door haren Opperbevelhebber, van haren wege, met den Raad van Staat (97).

Art. 28. De Engelschen mogen paarden, hier ge-

(96) De Hr. WAGENAAR D. VIII. bl. 96. heeft hier met HOOFT eenvoudig *Overften der Landen of der Grensteden*. En HERING D. II. bl. 241. heeft dit, naar 't schijnt, onverhoeds nagefchreven. Maar 't gevolg zal leeren, dat onder die benaming *de Provinciale Gouverneurs* of *Stadhouders* begrepen wierden. Ook heeft het Fransch bij DU MONT: *quand quelques Gouverneurs des Provinces.* — De *verkiezing* van een' Provincialen Stadhouder geraakte dan in handen van Leicester, uit gedane Benoeming.

(97) Hierdoor werd afgegaan van een aanmerklijk beding uit *de Unie van Utrecht*, waarbij die soort van Verschillen §. 1. gelaten werd aan de Provincien, bij minlijke vereffening, en anders §. 16. bij *de Stadhouders* der Provincien.

gekocht, met betaling der gewone rechten, naar Engeland overvoeren, maar zij mogen ze niet naar elders voeren.

Art. 29. Met voltalligheuding der beloofde manschap, en zonder kosten van nieuwe aanvulling, mogen de Engelschen op paspoort huns Opperbevelhebbers, des begerende, naar Engeland keeren.

Art. 30. De Opperbevelhebber, en alle mindere Oversten en Soldaten zullen den gewonen Eed doen aan de Staten, onverkort hunne hulde aan de Koningin.

Dit Verdrag werd den 2 October bekrachtigd door de Algemeene Staten (98). Doch na het verlies van Antwerpen, verkregen zij nog van de Koningin, dat de manschap van onderstand gebracht wierd op 5000 voetknechten en 1000 ruiters, benevens 700 man in Vlissinge, en 450 in den Briel, bij afzonderlijk Verdrag van den 4/14 Sept. (99), waarop de Staten Generaal het derde Artikel, betreklijk het bezetten van meerder plaatzen in andere Provincien, ook aan 't goeddunken harer Majesteit overlieten, bij Acte van den 2 October (100). Men was over dit Verdrag zoo verheugd, dat Zeeland een gedenkpenning sloeg met het sedert bekende omschrift: *luctor et emergo*, en ter andere zijde: *auctore Deo, favente Regina.*

Indien dit nu daarbij gebleven ware, of had kunnen blijven, zoo zoude die zoo gewenschte en zeerbenoodigde overkomst dier hulpbenden met

(98) *Res. van Holl.* 10 Sept. 2 Oct. bl. 547, 600.
(99) BOR B. XX. bl. 71.
(100) Ibid. B. XX. bl. 71. *e.*

met een' aanzienlijken Bevelhebber, den Graaf van Leicester, den gunstling der Koningin, aan 't hoofd (1), geene andere zonderlinge uitkomst gegeven hebben, dan de verleende hulp en medewerking tegen den vijand; doch de Staten Generaal, verblijd met dezen Vorstelijken ruggesteun, zoo in volk als in geld, tot afwering van den steeds indringenden vijand, en in hope, dat Spanje hierdoor met Engeland in oorlog gerakende, de handen elders vol zoude krijgen (2), maar ook bijzonder tot opbeuring, zoo zij dachten, van hunne vervallene Achtbaarheid, tot verbetering der krijgstucht, tot klemgeving aan hunne besluiten, en tot ontknooping van alle verwarring; die Staten lieten het niet blijven bij de uitgelatene blijdschap over dien gelukkigen ommekeer in hunnen *nood* (3); maar behalve de rechtvorstelijke ontvangst, treflijke verwelkoming en prachtige inhaling van den Graaf van Leicester, als hunnen bescherm-engel (4), waartoe zelfs de jon-

De Staten Generaal geven den Engelschen Legervoogd nog meerder macht.

Hij wordt vorstlijk ingehaald.

(1) Wiens *Commisfie*, hem door de Koningin den 22 Oct. medegegeven, zie bij RYMER, *Fœdera Angliae*, T. XV. p. 800.

(2) Gelijk zulks Elisabeth zelf begreep, wanneer zij na 't teekenen van 't Hulpverbond, bij 't afscheidnemen onzer Gezanten, zeide: *Gy ziet, myn Heeren! dat ik de poorte geopent hebbe, en my geheel voor ulieden in eenen oorlog steke tegens den Koning van Spanie.*

(3) Men leest in de *Holl. Resol.* 1585. 29 Oct. fol. 645. een aandrang tot de spoedige overkomst van Leicester, en noemt ze, *meer als noodig*.

(4) Zie van die Komst en heerlijke Ontvangst te Vlissinge *Res. van Holl.* 20 Dec. 1585. fol. 774–778, 784. *In den Haaghe vond hy*, zegt HOOFT bl. 1042. *zoo prachtighe werken van toonneelen*, TRIOMFBOOGEN, *en diergelyke Praalgebouwen, toegestelt, dat men nauwlyx eenen*

jonge MAURITS, thans Stadhouder van Holland, met zijnen Onderbevelhebber, den ouden en achtbaren Graaf van *Hohenlo*, beneven *Willem Lodewyk van Nassau*, zijne aanverwanten, en vele Stedelijke Afgezondenen, opzettelijk, de reis naar Zeeland deden: stelden zij Hem, die met zich had *eene onuitsprekelijke genegenheid overal van de Gemeentens, zonderling die van de Kerke*, volgens HOOFT, boven het gemaakt Verdrag met Elisabeth, onmiddelijk na zijne aankomst, aan *tot* GOUVERNEUR GENERAAL *van de Unie*, of van *alle de geunieerde* Provincien, als één lighaam genomen, zoo in het *Militaire*, als in 't *Politike en* JUSTICIELE, met al die wettige macht en gezag, *als de vorige Landvoogden* ten tijde van Keizer Karel gebruikt hadden (5). Men kan die Macht, waarover naderhand zooveel verschils ontstaan is, best leeren kennen uit den *Machtbrief* zelven, benevens de daarbij gekomene Verklaringen der *Staten.* Bij 't Plakaat der Staten Generaal van 6 Febr. 1586. (6), waarbij zij dit hem opgedragen *Hoogbewind* aan den *Volke van Nederland* bekend maken, zeggen zij:

En Opperbevelhebber gemaakt,

met uitgestrekt gezag,

volgens 't Plakaat der Staten Generaal.

1. „Dat zy *den Doorl. Hooggeb. Vorst, Heere Robbert, Graaf van Leycester, hebben verzocht, aangenomen, en gecommitteerd Gouverneur en Kapitein Generaal over alle de geunieerde Provincien. — — En Hem, (boven de auctoriteit, die*

eenen Oppervorst der Landen heerlyker hadde kunnen ontfangen. Vergelijk VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, D. VIII, bl. 57.

(5) HOOFT B. XXIII. bl. 1043.

(6) *Groot Plakaat-boek*, D. I. bl. 47. HOOFT, *Ned. Gesch.* B. XXIII. bl. 1043. seqq. BOR B. XXI. bl. 10.

die hy heeft van hare Majesteit) gegeven hebben *het* HOOGSTE GEBIED *en* ABSOLUTE AUCTORITEIT *over en in alle krygszaken te water en te lande, om dezelve uittevoeren en te beleiden tot wederstands des Vyands, gelyk Hy ten meesten dienste van den Lande zal bevinden te behooren, en voords daarin te doen alles wat een Kapitein Generaal toebehoort.*

2. Dat zy *voords in zyne handen hebben gestelt de administratie en* BEWIND *van de* POLITIE *en* JUSTITIE *over de geunieerde* PROVINCIEN *enz., om dezelven te doen administreren en bedienen met zulken macht en auctoriteit, als alle voorgaande* GOUVERNEURS *van deze Nederlanden, en byzonder ten tyde van Keizer* KAREL V. *wettelyk gehad, en, voorbehoudens de Rechten en Privilegien derzelven Landen geëxerceerd hebben.*

3. *Ook met speciale macht, om te doen colligeren, innen, ontvangen en administreren alle de Contributien, tot uitvoeringe van den Oorlog* BEWILLIGT *en gedestineert, en noch te* BEWILLIGEN — *en Hem alreede in handen gesteld en nog te stellen. Alles naar breeder inhoud van zekere Geschriften, daarop gemaakt.*"

„ Dit Gezag had de Graaf, ten hunnen ernstigen verzoeke, aangenomen, en hierop den eed in hunne handen gedaan, *voornamelyk tot handhouding van de ware Christelyke Religie, en voorstand der Privilegien van Landen, Leden, en Steden.*"

„ Zij gelasten hierom ALLE GOUVERNEURS *van Provincien en Steden; alle Admiralen en Vice-Admiralen; alle Oversten, Collonellen, — Officieren en Soldaten, te water en te land; alle Raden, Officieren, Thesauriers, Ontvangers,*

Bal-

Baljuwen, Schouten, Marschalken, Drosten, Grietmannen, Magistraten, Edelen, Vasallen, Burgeren, en andere Ingezetenen en Onderdanen dezer Landen, — Hem — te gehoorzamen, zoo 't behoort —. op straffe." — — —

Het is opmerklijk, en dient tot verstand van den Regeringsvorm en zijnen toestand in dien tijd, dat de *Provincie van Friesland* in deze meerdere Opdracht weigerde toeteftemmen, èn dat de *Staten Generaal* den 10 Jun. 1586. goedvonden, *haar noodshalve te vervangen*, en dus zonder Friesland met de meerderheid *van stemmen* besloten; op gronden, „ dat het onredelijk was, „ in zulke gewichtige zaak, waar 's Lands ondergang aan hing, alles *na te laten om eene* „ Provincie; en zij deden dit naar inhoud van 't „ IXde Artikel *der Unie*, als zijnde niet begrepen onder de *vier gevallen* in dat IXde Artikel." (7)

Ook door Holland. Dat de Staten van Holland de voorgemelde *Publicatie* goedgekeurd hebben, wordt, den 5 Febr. (8) op deze wijze gemeld, *om alomme gepubliceert en daarmede bekend gemaakt te worden, dat zyn Excellentie, de Graaf van Leicester, tot wederoprichting van de gemeene verloopene en vervallen Landszaken was gezonden by hare Majesteit in deze Landen, en zyn Excellentie daarop de* HOOGSTE OVERIGHEID *en authoriteit was gedefereerd, en daarop den Eed afgenomen en gepresteerd, ten einde een yegelyk zyn Excellentie daarin gehoorzamen zal op pene als*

(7) Men vindt dit bij BOR, *Authent. Stukken*, II D. bl. 59 en 60.

(8) *Res. van Holl.* 5 Febr. fol. 41.

als rebellen gestraft te worden. Men behoeft niet te vragen, wat Holland hier onder den naam niet enkel van *hooge*, maar van *de hoogste Overigheid*, toen verstaan hebbe. De bijgevoegde bewoording, *een iegelijk zal hem daarin gehoorzamen*, wijst dit genoeg aan. En de kracht en 't uitwerksel ontdekt zich ook aanstonds, in twee gevallen in de *Hollandsche Staatsregisters*; het eerste is van den 7 Februarie, waar besloten wordt, dat *Holland* met zijne bewilligde penningen gereed zoude zijn den 10 Febr., *mits dat zyn Excellentie gelieve te verleenen Acte van Autorisatie, tot executie van de genen, die in Holland gebrekelyk of onwillig zouden mogen blyven om haar aanpart daarin te furneren.* Die *Auctorisatie* moest dan nu in Holland van Hem komen. Dit was het begrip der Staten.

Met de ware meening.

Het tweede, den 15 Febr. waar de Staten van Holland besluiten, om bij *zijn Excellentie* en den *Raad van Staat* voorspraken te zijn (te *intercederen*), om *de gemeene boden van den Hove van Holland*, die toen 24 in getal waren, in hunne *Ambten* en bediening te *continueren*, dewijl zij anders met vrouw en kinderen *dood-arm* waren. Uit wat oogpunt, of in wat zin, men die twee besluiten ook beschouwen moge: mij dunkt, dat de zaak zelfs duidelijk is. Aan zijne Excellentie Leicester was of wierd begrepen te zijn gekomen de macht of bevoegdheid, 1°. om de *gebrekkigen* of *onwilligen in Hollland te executeren, of door den Staten te oorloven te executeren tot betaling*, (iets, waartoe zij onder Graaf Philips III. ook *gemachtigd* geweest waren,) en 2°. om de 24 *bodens of deurwaarders van den Hove van Holland te continueren of niet te conti-*

tinueren; de Staten verzoeken tot het eerste zijne *Auctorisatie*; en tot het *aanhouden* der Bodem doen zij regelrecht verzoek. Zulk een gezag nu was hem opgedragen ook bij *Holland*: bij besluit van Holland, den 8 Jan. 1586. (9), en van de Staten Generaal, den 10 Jan. 1586. (10), en bij 't eindelijke Verdrag tusschen hen en Leicester van 1 Februarie (11) was hem gegeven niet alleen *volle macht en absolut gebied in 't stuk van den oorlog te water en te land over alle de geunieerde Provincien*, *Steden en Leden* - *en over* ALLE *particuliere* GOUVERNEURS *derzelven Provincien*, *Admiraals* enz, — maar ook *volle macht en absolut geweld in de voorsz. Provincien in 't stuk van de Politie en Justitie*, *gelyk de Gouverneurs Generaal* enz. En op die grondslagen is dan zijne *Commissie* of *Bevelbrief* gebouwd, en den 1 Febr. geteekend. Alles werd ook van weêrszijde *bij Eede* bekrachtigd, welke *Eeden* wij lezen bij BOR (12).

Ook volgens het Verdrag met Hem.

En volgens zijn *Commissie*, bij weêrzijdsche beëediging.

Even zoo ernstig en welmeenend nu, als *de Staten van Holland* met geheel de Republiek bij verscheiden voorvallen hadden aangehouden, dat de Koningin den Graaf toch spoedig wilde overzenden (13), even zoo ontvangen zij de tijding zijner aankomst in Zeeland met uitgelaten blijdschap (14), en schreven den 13 Februarie 1586. aan

(9) BOR B. XXI. bl. 5. b. en *Resol. van Holl.* 1586. den 8 Jan. p. 8.
(10) Ibid. B. XXI. bl. 5. c.
(11) Ibid. B. XXI. bl. 6
(12) Ibid. B. XXI. bl. 6. c. 8. c. en *Groot Plakaat-Boek*, D. IV. bl. 81.
(13) *Res. van Holl.* 29. Oct. 1585.
(14) Ibid. 23 en 25 Dec. 1585.

aan de Koningimne (15), dat zij en 't Volk *Leicester aanmerkten als van den hemel afgezonden ter hunner verlosfing.*

'T is dan geen wonder, dat de Staten in die eerfte verrukking dien Opperlandvoogd zooveel mogelijk aan de hand gingen, en hem veel inwilligden, zelfs boven het reeds gegevene, en meer dan hun naderhand lief was. Dit bleek duidelijk uit het geval van den Raad van Staat. Die *Raad van Staat*, *Staatsbewind*, of *Landraad*, was bij 't Verdrag met Elifabeth erkend! Maar daar de Graaf nu aan 't hoofd gefteld werd, en er Engelfche Raden zitting zouden nemen: moesten die Raden hunne orders weten.

De Staten Generaal willigen Leicester nog meer in.

Men ftelde daartoe dan een *Berichtfchrift* of *Inftructie* voor hun op, waartoe reeds in 't vorig jaar befloten was, doch op de bedenkingen van Leicester (16), waarbij hij vermeende, dat *de Auctoriteit*, hem gegeven, wederom werd befneden, gaf men toe, en fchoon men te kennen had gegeven, dat zij was geformeerd uit eene *Inftructie* van Keizer *Karel V.*, eertijds gemaakt voor zijnen *Raad van Staat*, die met zijne Zuster *Maria*, de *Gouvernante*, 's Lands zaken daarop beftuurd had, veroorloofde men hem, dat hij zelve *die Inftructie*, doch op den naam der *Generale Staten*, *voor die Raden* zoude opmaken, zoodanig, dat die

Volgens 't Berichtfchrift van den Staatsraad.

(15) *Ref. van Holl.* 13 Febr. 1586. fol. 66. De woorden in 't Fransch zijn: *Arrivé ici en ung temp, fi opportun et fi bien a poinct, qu' eusfions fceu fouhaiter, parquoy fa venue nous a esté d'autant plus aggreable, & ausfy a tout ce peuple d'Hollande, qui l'honnore & eftime comme envoyé du ciel pour fa delivrance.*

(16) Bij BOR B. XXI. bl. 5. *d.* en 7. *a.*

die *Instructie* de Raden alleen verbinden; maar hij zelf daaraan *niet* zoude gebonden zijn (17); en hij die zoude mogen *herzien* en *verbeteren*, zoo als de dienst des Lands eischen zoude; dat hij ook niet zoude gehouden zijn aan 't besluit der *meerderheid* van dien Raad; maar elks gevoelen gehoord hebbende, het geen hem 't beste voorkwam voor de gemeene zaak, mogen besluiten (18).

Zien we nu wat de hoofdzakelijke punten van dien Staatsraad uitmaakte. Het stuk is in zijn geheel bij BOR (19).

De inhoud. „ Die Raad zal bestaan uit twee Raadsheeren, door de Koningin te stellen, en andere persoonen uit de Nederlandsche Provincien: en daarin zullen ook begrepen zijn de Provinciale Gouverneurs, als zij tegenwoordig zijn. De tijd van bijeenkomst daar zijnde, mogen zij niet scheiden zonder toestemming van den Graaf Leicester, of den Voorzittenden Raadsheer. De Raad zal met den Graaf toezicht nemen op 's Lands welvaren; niets doen tegen iemands privilegien, zorgen voor den ont-

(17) Dit zal waarschijnlijk ook zoo met die oude *Instructie* geweest zijn. Zij was toch een *Berichtschrift* voor *den Raad;* want de *Gouvernante* had hare eigen *Instructie.* Strijden konden zij zeker niet; maar de eerste was slechts het *richtsnoer* der Daden voor dien Raad. Evenwel was zulks de meening zeker niet geweest met *Leicester;* doch de Staten gaven dit over, volgens den tekst.

(18) De Hr. VAN SLINGELAND D. III. bl. 7. drukt het dus uit: *Zy committeerden wel den Raad van Staate tot zyn assistentie, maar zoodanig, dat die maar alleen consultatif was in syn reguard, en dat bovendien twee Engelsche Raden daarin sessie kregen.*

(19) BOR B. XXI. bl. 7 en 8.

ontvang en heffing der bewilligde middelen, en de straffing der nalatigen. De Graaf zal bij advys des Raads de *Ordonnantien* maken over die middelen; de Ontvangers en bedienden aan- en afstellen; hun de *Instructien* geven; de *executien* tegen *Provincien*, *Steden*, *leden*, *pachters*, en andere schuldenaars zullen geschieden als van ouds, bij aantasting van persoonen, schepen, goederen, alles volgens *lettren executoriaal*, en men zal daarin de Provincien behulpzaam zijn tot opbrengst van haar aandeel (*quote*); de penningen zullen zij doen strekken tot betaling van 't krijgsvolk en andere oorlogslasten; uit de gelden der *Convooien*, die op eenparigen voet geheven zullen worden, zullen de daarop staande lasten en de toerusting der Oorlogschepen gevonden worden; en anders niet; insgelijks de gelden, die komen van den *buit*, en de *Licenten*, zoo de Graaf die goedvindt toetelaten. Doch het zal *der Steden*, des benoodigd, vrij blijven zich ter zee te wapenen, schepen tegen de Zeeroovers en 's Lands vijanden, op 's Lands kosten, toeterusten; maar de kennis en straffe zal staan aan de Admiraliteitsleden, die de Graaf kiezen zal uit de Zee-gewesten. De Raad van Staat zal alle drie maanden den Staten Generaal en die der Gewesten leveren den staat der Oorlogslasten, en 't gebruik der geldmiddelen. De Raad zal met den Graaf voorzien op het behoud, en uitbreiding der landsgrenzen, en zorgen, dat de verwonnen landen mede in de opbrengst der penningen begrepen worden. De generale Gouverneurs, Admiraal, Vice-Admiraal, en alle Krijgshoofden en militie zullen den lande trouw zweren, en gehoorzaamheid aan de bevelen van den Graaf,

Lieutenant der Koningin, *als Gouverneur en Kapitein Generaal der vereenigde Gewesten.* Dan de Graaf en zijn Raad mogen geene onderhandeling aangaan met den Spaanschen Koning over *vrede of bestand*; noch eenig aanvallend oorlog beginnen: maar wel verbonden maken met de omliggende landen of Steden, tot behoud dezer landen; en zullen tot bescherming des Koophandels alle goede nabuurschap houden. Elk der Raden mag zijn gevoelen vrij uit spreken, zonder ergens in behaald te worden. Men zal niets volledig besluiten, dan in bijzijn van alle de Raden of 't meerderdeel van die; doch buitengewoon mogen zij niet vergaderen noch besluiten, dan bij opontbod van den Graaf. De *paraphering* van alle *Commissien*, *Ordonnantien*, *Brieven*, enz. zullen geschieden met den vollen naam der aanwezende Raden, geteekend door den Graaf, en den Secretaris. De Graaf zal, des noodig zijnde, de Staten Generaal, ook de Provinciale Staten bijeen roepen, en zij gehouden zijn te verschijnen, of anders naar de Unie van Utrecht met hun gehandeld worden, zelfs niet tegenstaande de Privilegien *de non evocando.* Des Raads zitting is aan geene Provincie of Stad bepaald, maar naar 's Graven goedvinden. Die ook, ter benoeming der Staten Generaal, zal aanstellen een Thesaurier, en een Ontvanger Generaal; verder zullen zij zich voorzien van Secretarissen en andere Officiers, in de vereenigde Landen geboren, echter niet uitsluitende *de Secretarissen*, die tot heden dienden, *biddende veeleer* den Graaf die te laten blijven, *doch alles stellende aan zijne bescheidenheid.* Alle *Commissien* en *Depeschen* zullen geschieden op zijn' naam, onder *paraphe* als bo-

boven, en onder *zulke zegels*, als daartoe *zullen worden geordonneerd;* een der Raadsheeren, bij den Graaf te noemen, zal zijn Zegelbewarer, en uit de zegel-gelden zullen vele Weddens en Ongelden gevonden worden. De Raadsheeren zullen getrouwheid zweren, in handen der Staten, aan de geunieerde Provincien, aan den Graaf, Lieutenant Generaal harer Majesteit, tot onderhoud van 't Verdrag met de Koningin en van deze *Instructie;* alle bijzonder Provinciaal of Stedelijk belang vertijen; niets geheims buiten den Raad openbaren, geen geschenken aannemen noch deel hebben aan convooien, inkomsten, en leveringen van behoeftens. — Dit alles bij wijze van voorraad, voor één jaar, beginnende den 4 Jan. En zoo hierin iets duisters, of 't welk verandering eischte, voorkwam, zal zulks verbeterd worden door de Staten Generaal met zijne *Excellencie.*"

Dit werd besloten ter Staten Generaal, den 10 Febr. 1586.

Zie daar drie Stukken, waarbij de Macht aan *Leicester* in deze Republiek gegeven en omschreven wordt, 1°. de *Alliantie* en 't Verdrag met de Engelsche Koningin zelve van den 10 Aug. 1585. 2°. Het *Verdrag met-* en de Commissie der Staten Generaal *aan* Leicester gegeven, den 1 Febr. 1586. En 3°. de *Instructie voor den Raad van Staat* benevens hem, bij den Grave *van Leicester* in zijne hoedanigheid als *Gouverneur en Kapitein Generaal* ingesteld, *op den naam der Staten Generaal, die daarinne hebben bewilligd*, volgens BOR fol. 7. *a.* Voeg nu alle die Macht bijeen; en overweeg, wat gezag, hem als *Lieutenant-Generaal* der Koningin over

Zijn groot gezag en macht.

de Engelsche Hulpbenden, reeds toekwam; wat gezag hij ontving als Opperbevelhebber over alle de Troepen van den Staat, zoo in de Provincien als te veld en ter zee; wat gezag hem daarenboven als *Landvoogd* in alle de Provincien, zoo ten aanzien der Stadhouders van de Gewesten, als van 't *Burgerlijke Bestier*, van het *Justitiewezen*, en van 's *Lands Domeinen*, en *Finantien* of Geldmiddelen (20), werd ingewilligd, en opgedragen, zoo door de Staten Generaal, als door de toestemming der Provinciale Staten, elk in 't hunne: — men overwege dit, en vrage dan, wat *macht* er, gedurende den tijd zijner Aanstelling, overbleef bij de *Staten Generaal*, en bij de bijzondere *Staten*, of hunne Stadhouders, zoo in 't opperbewind, of de bevelen in zaken van Oorlog, als van Politie, van Justitie, van Domeinen, anders dan dat Hij, als Oppergebieder, 't bevel voerde over alles; maar dat zij, als Staten, gerechtigd waren, om, ten aanzien der geldmiddelen en 't geen daarvan afhing, die te overwegen, *te bewilligen* of *te weigeren*, en in vele opzichten meer *radende* dan *bevelende* te handelen, behoudens elks bijzondere Voorrechten; dat *de Wetgeving* noch aan hunne *herziening* noch aan hunne *goedkeuring* onderworpen was; kortom, dat *de Staten* hem *de oefening der Oppermacht* in handen gaven, en voor zich alleen vooruitbedongen *eene raadgevende* (*advi*serende) *Stem*; als mede, 't geen het Europisch *Systema* medebracht, en reeds toen veel klem gaf, het behoud der volle macht *over de geld-*

Gesteld tegen die der Staten en Stadhouders.

(20) Zie dit nog nader bij BOR, B. XXI. bl. 9. a.

geldmiddelen, tot onderhouding van den Oorlog en den Staat, zooverre zij niet in zijne hand gesteld waren (21), of door de Koningin vooruitgeschoten wierden.

Het oogmerk daarmede.

Of nu de Staten dit gedaan hebben, om de Koningin, op wie Leicester veel vermogt, daardoor meerder aantemoedigen tot hunne verdere noodige verdediging (22), dan wel uit besef van noodzakelijkheid, om meer klem aan de krijgszaken en 't burgerbestuur, en meer kracht aan de vervallen achtbaarheid van den Staat bij te zetten; of om beide redenen; laat ik daar.

Elisabeth te onvrede.

Maar is het dan te verwonderen, dat zelfs de Koningin Elisabeth zich grootlijks te onvrede betoonde, zoo op de *Staten* als op *Leicester*, over *de groote auctoriteit*, door hun aan den Graaf gegeven, boven den last, van haar ontvangen, te meer, daar zij zelve, zoo zij zeide, niet alleen de *Souvereiniteit*, maar ook *de voordurende bescherming* der Nederlanden geweigerd hadde aantenemen (23). Zij zond dan eenen Edelman met Brieven, waarin zij verklaarde, *verstaan te hebben*, dat zijlieden den Grave, zonder haar te kennen, *het absolut Gouvernement der Nederlanden hadden* opgedragen, en dus aan haren *onderdaan*, *dienaar* en *vasal*, gegeven dat gene, 't welk zij geweigerd hadde; zij kon niet gedogen, dat hij meer machts zoude oefenen dan bij 't Verdrag bedongen ware. Dit vorderde zij om

(21) En welken die waren, zie BOR B. XXI. bl 9. a.
(22) Zoo als HUME, *Hist. van Engeland*, N. Duitsch, D. V. p. 382.
(23) BOR B. XXI. bl. 14. a. HOOFT B. XXIII. bl. 1046.

om harer eere wille, tegen de kwaadwilligheid harer vijanden. Zij schreef ook eenen zeerbitzen Brief aan Leicester (24). Onze Nederlandsche Schrijvers zijn 't niet eens, of dit Elisabeth recht ernst geweest zij, dan of zij zich zoo geliet. Aan het laatste geven onze Schrijvers meer schijn, en brengen daartoe bij eene mondlinge vertelling, die den Heer HOOFT door *zijn' Vader* was overhandreikt, bl. 1039. dat namelijk voor Leicesters vertrek uit Engeland, *'t zy by geluk, 't zy door gaauwigheid, de een of ander achter zyn berichtschrift rakende, er een punt in merkte, dat hem beval, vlytelyk te vernemen naar 't vermogen der Landen: zynde, indien men ze met hun eigen middelen beschermen konde, zyne Meesteres beraden, de Hooge Overheid derzelve te aanvaarden.* 't Welk echter bij geene Schrijvers, zegt hij, aangeroerd is. Indien dit nu waarheid was, schoon ik met zulke mondlijke vertellingen (of *Anecdotes*), hoe vol er onze Schrijvers van zijn, niet altijd veel ophebbe; maar gesteld de waarheid, zoo konde men eene geheel andere reden van Elisabeths ongenoegen geven, die minder is opgemerkt, dat zij, namelijk beducht voor Leicesters staats- en gloriezucht, en vreezende, dat hij haar in Nederland wilde onderkruipen, en zelf de *Souvereiniteit aan zich halen*, daarom in goeden ernst zoo hevig tegen beiden uitvoer, meenende, dat hem waarlijk *de Oppermacht* geheel, en zonder eenig voorbehoud, was opgedragen. Dit was dan ook het punt, waar de Generale Staten, in hun andwoord aan de Koningin, meest ophechtten, toen zij

Om wat reden.

(24) Bij HOOFT bl. 1046.

zij den 25 Maart haren Brief, als in ernst geschreven, ook ernstig beandwoordden (25): 't welk noodig is te vermanen, omdat van dit tijdstip moet afgeleid worden, dat *de Staten* zelf, dieper indenkende den stap, door hun gedaan, met aan Leicester zulke groote Macht over zich te geven, die macht of zachtlijk zochten intepalmen, of door eene nadere verklaring, die zeer natuurlijk was, nopens de *Souvereiniteit* zelve, daaraan zoodanigen zin te geven, dat zij deels Elisabeth te vrede stelden, en deels op zich en hun gezag meer behoedzaam wierden, en daarhenen werkten, om het denkbeeld hunner Souvereiniteit levend te houden, bijzonder in de Provincie van *Holland.* Zij schreven dan, „ dat „ hunne meening in 't minste niet geweest was, „ met de opdracht van 't *Gouvernement Generaal* „ *over de vereenigde Nederlanden* — hare Majesteit iets verder te verbinden dan de Verdragen medebrachten; maar dat de zaak en staat „ van den lande noodzakelijk vorderde *autoriteit*, die *sedert* het overlijden van den *Prins* „ *van Orange zeer vervallen* was, en *een Hoofd* „ vereischte. Dat zij daartoe liefst verkozen hadden eenen man, die een onderdaan was harer „ Majesteit, doch aan wien zij geene andere *autoriteit* of gebied gegeven hadden, dan 't geen „ VORIGE *Gouverneurs Generaals voor* hem gehad hadden; en wat het woord *absolut* betrof, „ dat woord was daarin alleen gesteld om hem te „ onderscheiden van anderen, die alleen bij *voorraad* en bij *Berichtschrift* waren aangesteld, „ EN om meer ontzag te hebben tot onderhou- „ ding

Zij word gesust.

(25) BOR B. XXI. bl. 14. HOOFT bl. 1047.

„ ding der krijgstucht, invordering der belastin-
„ gen, en beter uitoefening van zijnen last (26);
„ maar *geenſins*, *om hem eenige Souvereiniteit*
„ *te geven*, en om meer andere redenen, bij-
„ zonderlijk om de verſlagene harten des Volks
„ te verkwikken; ook was zijn last- en bevel-
„ ſchrift *wederroepelijk*; doch om dit nu te doen,
„ zoude vele verwarring baren. Zij hadden wel
„ gezorgd, dat niets tegen hunne Verdragen
„ ſtreed; *blyvende de geheele Souvereiniteit der*
„ *Landen aan de Staten derzelver*, *en het* GOU-
„ VERNEMENT *of* ADMINISTRATIE *derzelve aan den*
„ *Grave*, *volgens de Commisſie van de voorgaan-*
„ *de Gouverneurs*, en er was den landen nu meer
„ gelegen aan 't handhaven van 't *gezag* en 't
„ wijs

(26) De Hr. WAGENAAR, *Vaderl. Hiſt.* D. VIII. bl. 121. (wien anderen naſchrijven) drukt dit in den geest der woorden van HOOFT bl. 1047. dus uit: *dat het woord*, volſtrekt (*abſolut*) — — *ten ſcherpſten genomen*, *niet verder getrokken kon worden dan tot het beleid des oorlogs.* Doch hij maakt er deze Aanteekening bij: *zo ſchreven de Staten*, *zonder 't Verding*, *met Leicester gemaakt*, *behoorlyk te hebben nagelezen*, *of*, *mogelyk in verwachting*, *dat de Koningin het niet* TEN SCHERPSTEN *nalezen zou. Want wy hebben hiervoor gezien*, *dat aan Leicester gelyke macht in zaken* VAN REGERING, *als in zaken van Oorlog opgedragen was.* — Doch de Staten waren, naar mijn inzien, voorzichtiger, en ſpraken wel degelijk ook zoo, als in den tekst uit BOR is opgegeven, van *onderhoud der krijgstucht*, *vordering van belastingen*, en *beter* UITOEFENING *van zijnen last*, en dit in gelijkheid met vorige *Landvoogden.*" Men ziet hier weder, dat men niet te voorzichtig zijn kan in 't aanhalen van iemands woorden, zonder ze bij de echte bronnen te vergelijken. WAGENAARS aanmerking was dan overtollig, geboren uit de min naaukeurige uitdrukking van den anders naaukeurigen HOOFT.

„ wijs beleid des Graven, *dan aan een groot* „ *krijgsheir* — —." Dus ſpraken de Staten nu, en wie de opſteller van dien Brief ware, is mij niet gebleken, maar 't is bij mij opmerklijk, dat even voor dien tijd in Holland de Staten tot hunnen *Advokaat*, of, zoo als men daarna ſprak, tot *hunnen Raadpenſionaris* hadden aangeſteld den Heer *Joan van Oldenbarneveldt*, die zijnen Eed op *Commisſie* en *Inſtructie* deed den 8 Maart (27), en dat aanſtonds daarop ook veelzins een andere toon ten aanzien van Leicester aanvangt; en eene geheel andere orde in de Raadplegingen en te boekſtellingen in *de Registers van Holland* zich voordoet.

Eliſabeth werd hiermede te vrede geſteld; het andwoord was ook zoodanig, dat het richtig was, en voor 't uiterlijke alles afſneed. Het beroep op *vorige Gouverneurs*, 't welk in zijn' lastbrief in *zeker* Artikel ſtond, en nu als algemeen werkende werd aangeduid, bracht zekerlijk mede, dat die Gouverneurs een' *Souverein* boven zich hadden, Keizer Karel en Philips; dat die Gouverneurs aan deszelfs Bevelen, aan zijnen Last- en Berichtſchriften, en aan de Verantwoordelijkheid onderworpen waren. Daar nu het Last- en Berichtſchrift van Leicester door die Staten Generaal gegeven was, zoo vloeide van zelfs, dat de Lastgever ook boven den Lastontvanger was, en de Staten Generaal, hoe ook zelve gewijzigd, den *Souverein* uitmaakten en bleven uitmaken; maar dat *Leicester*, ſchoon niet *onherroepelijk*, de *Souvereiniteit uitoefende*, of *de Adminiſtratie* daar-

Leicester was, (zegt men) *geen Souverein*, door *zijn' Lastbrief.*

(27) *Ref. van Holl.* 6, 8 Maart 1586. WAGENAAR, D. VIII. bl. 122.

daarvan hadde bij *Commissie*, gelijk de vorige *Gouverneurs* of *Gouvernantes*. Zie daar den algemeenen grond, waarop naderhand van de zijde der Staten, zoo in 't algemeen, als door elk in 't bijzonder, gebouwd is. Maar nu komen hier, bij mij, gewichtige vragen en aanmerkingen ter overweging!

I. Onderzoek, hoever dit de meening was.

1°. Eerste Vrage. Is bij de oorspronglijke *Opdracht* aan Leicester dit waarlijk zoo de meening geweest? Strookt hiermede de Vorstelijke inhaling? stroken hiermede de bewoordingen, zoo van zijne Aanstelling, waarbij zij hem met ronde woorden opdragen en *geven 't hoogste gebied en* ABSOLUTE OPPERSTE *autoriteit in krijgszaken* — ; *en NB. op 't beleid der politie en gemeene borgerlyke zaken*, *'t zelfde recht en macht als de generale Gouverneurs — wettelyk gehad hebben*, (en in Holland *de hoogste Overigheid*). Strookt hiermede ook de Eed der Staten zelf, (zeker een gewichtig punt), aan *Hem* gedaan, waarbij zij, Lastgevers zelve, *beloven*, *den Gouverneur Generaal der Provincien*, *en opperften Veldheer te bewyzen alle behoorlyke* TROUWE *en* ONDERDANIGHEID, *en denzelven te sterken en handhouden*, *doen sterken* (28) enz. Hoedanige Eed van Onderdanigheid wel de Staten onder Philips aan den Gouverneur, maar *niet* Philips deed aan zijnen door hem gemachtigden Gouverneur, noch ook voor of na de Staten van Holland aan hunnen Stadhouder Maurits deden. Want het is wel een algemeene Regel, dat *de Lastgever* is en blijft boven *den Lastontvanger*, maar hij lijdt daarin zijne uitzondering, wanneer die *Last* zoodanig is, dat daardoor de *Lastgever*, of *vrijwillig*

(28) BOR B. XXI. bl. 8. *d.*

lig of door *nood geperst*, zich zelven ſtelt onder den *Lastontvanger* of zijne zorg of onderhoorigheid, 't zij voor een' tijd, 't zij voor altijd!

2°. Was de vorm en wijze van Opdracht der Macht, bij zijnen Lastbrief door de Staten, dezelfde, als onder en door Keizer Karel, als Souverein? Geſchiedde *die Opdracht* ook toen onder Karel, bij onderling *Verdrag en Accoord*, gelijk tusſchen Leicester en de Staten Generaal den 1 Febr. 1586. geſchiedde? Of was de handeling onder Karel die van een *Souverein* tot *ambtenaar* en *onderdaan?* dat is, beloofden toen de Keizer als Souverein ter eener, en zijn aangenomen Gouverneur ter andere zijde, bij onderlingen *Eed* het gemaakt Verdrag van *gebieden* en *onderdanig zijn*, of van *getrouwheid*, ook in 't beleid der *Politie* en *Juſtitie*, te onderhouden, gelijk nu geſchiedde, luidende het ſlot, *zyn Excellentie zal den Eed behoorlyk doen, en de Staten zullen in naam en van wegen alle de vereenigde Provincien — zyn Excellentie den* EED VAN GETROUWHEID DOEN. Waren het *de Keizer* en *zijn Gouverneur* te zamen, die eene *Inſtructie* opſtelden voor eenen *Raad van Staat* of *Landraad*, welke *Inſtructie*, zoo er *eenige duisterheid* inviel, of iets in te veranderen was, de *Keizer als Souverein* MET *zynen Gouverneur* aan zich behield, gelijk zulks deden den 10 Febr. *de Staten Generaal* MET *zyne Excellentie.* Beval de Keizer bij zijnen Lastbrief alle Overſten, en Magiſtraten, zonder onderſcheid, van wat rang of hoedanigheid, zoo in krijgs- als regeringszaken, zijnen Gouverneur *in alles te gehoorzamen*, NIETTEGENSTAANDE ALLE *andere toelatingen*, *decreten*, *en bevelen*, *NB.* DOOR ONS *of door onze autori-*

2. Waarin zijn Lastbrief en die der vorige Gouverneurs verſchilden.

teit

teit hiervorens UITGEGAAN, gelijk de Staten ten aanzien van Leicester bevalen den 10 Febr. (29); of was het veeleer, dat de Keizer toen zich of zijnen *Rade voorbehield* zoodanige Macht, zoo ten aanzien van vorige bevelen, als van de toekomende?

3. Welk was daarna 't Gedrag der Staten als Souverein?

Maar 3°., gedroegen zich de Staten Generaal en de Staten van Holland, en die der andere Gewesten, kort te voren, en lang daarna, niettegenstaande hunne later verklaring, dat *de Souvereiniteit* bij hun verbleef, en dat alleen *de administratie derzelve Souvereiniteit* aan hem, Leicester, bij voorraad, was opgedragen; gedroegen zij zich wel zoodanig, als aan *Souvereinen* toekwam, of, toonden nog hunne later gedragingen niet veeleer, dat zij wel wisten, dat zij de uitvoering van meer macht en gezag, van wegen 't gansche Volk, al ware 't slechts voor zekeren tijd, uit hunne handen gegeven hadden, dan hun naderhand lief was, en 't welk zij nu in velen opzichte te vergeefs, en niet dan met groote bewegingen onder 't wuft gemeen, en partijschap onder het meer verstandige deel des Volks, zochten intekrimpen of intepalmen. Daarbij die later verklaring, zoo als zij bij BOR staat, *dat de Souvereiniteit der Landen bleef aan de Staten, en de* ADMINISTRATIE *derzelve aan den Grave, volgens de Commissie*, enz. is vatbaar voor eene bedenking, of uitlegging, (zoo als die in onze dagen zoude kunnen gegeven worden), dat men door die *Souvereiniteit*, als hun bijblijvende, wel kan verstaan *de grondmacht der Staten, als zijnde in zekeren zin dezelfde als de grondmacht des ganschen Volks;* terwijl intusschen *de uitoefening*

(29) BOR B. XXI. bl. 7. *a*.

ning dier macht, 't welk dan de *werkende* Oppermacht, of *'t bewind derzelve*, zoo in *het wetgevend* gedeelte, als *in het uitoefenend* deel, geheeten kon worden (30), waarlijk aan Leicester was *op-* of *overgedragen*, zoodat, als zij nu zeiden: wij geven hem alleen de *Adminiſtratie* der Souvereiniteit, en blijven zelf *Souverein*, zij daarmede in Hem eenen *conſtitutionelen Souverein* en eene *werkende Wetgevende Macht* erkenden, die bij 't ophouden van 't *Verdrag* met Engeland, of anderszins door hun *herroepelijk* was; maar niet dan op tijd of om gewichtige redenen.

Maar dit nu nog daar gelaten, zien wij uit eenige trekken, hoe weinig de Staten zelf, ook naderhand, beantwoordden aan dat verheven denkbeeld, om zelf *de Souverein* te zijn. Nooit ſpraken zij onder Leicester, op den toon, die eenen *Souverein* past in hunne Geſchriften, Geſprekken, of Vertoogen. Deze allen waren op eene meer onderdanige wijze geſchoeid. Dan eens was het (31): *wy bidden U Forstl. Genade onderdaniglyk, alſulke orde te willen ſtellen, dat het Placaat op de generale middelen — eenparig in trein gebracht, — en alle verhindering — door U F.* G. *authoriteit geweert.* Dan eens in hunnen brief, over 't ſlaken van gevangenen (32), *Doorl. Hooggeb. Furst, Genadige Heer, wy gebieden ons onderdaniglyk ten dienſte van U Furſtely-*

Aangewezen door daden.

(30) Namelijk volgens het Syſtema van *Rousſeau*, die altijd het *Volk* voor *Souverein* houdt, maar de *Regering*, zelfs die van *eenen Koning*, alleen voor de *uitvoerende* Macht, of van een' aangeſtelden *Gemachtigden*, houdt.
(31) *Reſol. van Holl.* 9 April 1586. fol. 151.
(32) Fol. 176.

lyke Genade. In het ernstig vertoog der Staten, aan hem over den bezwaarden uitvoer van den Haring, den 18 Jul. 1586. (33) verzoeken zij van *U F. G. een goedertieren inzien, en, bidden U F. G. deze onze advertentie genadelijk en ten besten te willen verstaan.* Bij het tweede *Vertoog* der Staten van Holland en Zeeland, den 7 Aug. over zijn Plakaat op de *Navigatie* (34), *remonstreren hem met reverentie de Ridderschap, Edelen en Steden van Holland, representerende de Staten, — — dat zylieden altyd hare goede* PRINSEN, RUWAARTS, *en* GOUVERNEURS *zonderlinge liefde, gunst, affectie en getrouwheid hebben bewezen.* Na welken aanhef, en 't breeder vertoog, waarbij zij getrouwheid aan hunne *Prinsen* en de *Gouverneurs* in eenen adem zamenvoegen, welke eersten anders hemelbreed onderscheiden waren van hunne *Gouverneurs*, *houden zy zich aan hare Koninglyke Majesteit en U Excellentie verbonden — om — tydelyk te remonstreren het geen zylieden verstaan tot dienst van hare Koninglyke Majesteit en U Excellentie en tot conservatie van den Staat — te strekken, te meer, aangezien zy* AMPTSHALVE *daartoe ook den Lande verplicht zyn, en hebben overzulks een vast betrouwen, dat U Excellentie hetzelve* GENADELYK EN TEN BESTE *beduiden, en daarop na zyne wysheid en vaderlyke zorg en liefde tot dezen landen* VOORZIEN *zal* (35). Dit zijn geene toonen of uit-

(33) Fol. 270. den 17—19 Jul. Vergel. BOR B. XXI. bl. 45.

(34) Den 22 Jul.—9 Aug. fol. 272. en BOR B. XXI. bl. 49.

(35) Vergelijk fol. 295, 351.

uitdrukkingen van eenen Souverein tegen zijnen aangestelden Gouverneur, hoezeer men ook dit met hoofsche redenen en manieren zoude willen verschoonen. Ten minsten geene Graven hebben ooit zulke taal gevoerd tegen hunne Gouverneurs, en *Ambtenaars*, hoe noodig zij hunnen dienst ook hadden; de latere Staten hebben met recht nooit zoo gesproken tegen hunne Stadhouders, hoezeer de vleitaal wel eens eerbiedige en hoofsche woorden deed gebruiken. Men vindt die beide *Remonstrantien* bij BOR, met de Antwoorden of *Apostillen* van Leicester, stukken, wier inhoud geheel niet strookt met die Souvereiniteit. Alleen kan men aanmerken, dat de sprekers daar niet zijn de *Staten Generaal*, maar alleen die van *Holland en Zeeland*, die op zich zelven aangemerkt, wel *leden* waren van de *Unie*, maar als *Souverein* zelve niet spreken konden. Doch men behoeft het gansche beloop der volgende gebeurtenissen slechts gade te slaan, om overtuigd te worden, dat, hoezeer de Generale Staten, als uitmakende of vertegenwoordigende dat lighaam van alle de Provincien, met het welke Elisabeth gehandeld had, grooter achtbaarheid aankwam; hoezeer ook de invloed van Holland daarin groot was: evenwel dezelfde Staten Generaal zich niet op gelijke hoogte met Leicester maten en gedroegen, wanneer het aankwam op de uitoefening van 't Souverein gezag, of de bevelen in 't *burgerlijk*, *rechtelijk* of *krijgskundig* wezen. Dit alles zal klarer blijken, als ik de *algemeene Wetgeving* ten tijde van Leicester in aanschouw neme.

Doch zien we vooraf de wettigheid van 't Verdrag met Elisabeth en van de aanstelling van Leices- De Opdracht

ces-

zelf was wettig. cester als *opperſten Landvoogd* en *Algemeen Gouverneur*, en of ook daarbij *de Stem des Volks* geſmoord geweest zij? De Heer J. VAN MAANEN, in zijn *Wijsgeerig Onderzoek*, wien ik achte den nieuwſten, en ſterkſten, zoo niet den eerſten openlijken en regelrechten aanvaller op der *Staten Souvereiniteit*, (die, volgens hem,

Ook van 's Volks zijde. zonder wettige en uitdrukkelijke toeſtemming des Volks de Oppermacht aan zich getrokken en *geuſurpeerd* hebben,) beſchouwt het tijdperk na den dood van Willem van Orange in zijn' IXden *Brief*, als eene *Anarchie van vele Machten, zonder Oppermacht, onder Maurits.* — Maar

J. van Maanen wederlegd. als dat waar was, wie heeft dan 't Verdrag met Eliſabeth geſloten; wie heeft Leicester Opperlandvoogd gemaakt; wie met hem 't Verdrag geteekend; wie zijnen Lastbrief vervaardigd; wie met hem 't Berichtſchrift voor den Staatsraad opgeſteld? Wie anders dan een en dezelfde Staten Generaal der toen Vereenigde Nederlanden? Deze moeten dan als *uſurpateurs* geſteld worden, of zonder behoorlijke vereischten gehandeld hebben! Maar is ooit, ſedert meer dan tweehonderd jaren, zoo binnen 's Lands, als buiten 't zelve, bij de Mogendheden van buiten, of bij de Natie als zoodanig, de minste bedenking of twijfeling opgerezen over *de wettigheid* van die handelingen door de Staten, op naam of van wegen 't ganſche Volk? Is ooit toen, of daarna *bij 't Volk*, bij de *Natie* zelve, iets het minste hier tegen gedacht, tegen gezeid, tegen gedaan? Is die *Volkſtem* altijd zoo geſmoord gebleven? Of heeft niet veeleer het Volk, het ganſche Volk, 't zij dan opgeruid of niet, in den loop der zaken getoond hunne gehechtheid aan die Verdragen? en

en heeft het zelfs niet met weêrzin aangezien, dat men de macht, die Leicester uitoefende, 't zij dan bij misbruik, 't zij uit kracht zijner aanſtelling, van der Staten zijde weêr trachtte inte-krimpen? En moet men aan die duidelijke goedkeuring of gezindheid des Volks niet veeleer toeſchrijven, dat men van Leicesters zijde *het Volk* zelve in 't ſpel zocht te brengen, om door deszelfs invloed zich te ſchragen. En zal men dit met alles, wat daarop ſints twee Eeuwen gebouwd en gebeurd is, na ruim twee honderd jaren tijds-verloop, nu aanhalen, om zekere oogmerken te bereiken, of te verdedigen. Maar laat mij zien, of ik den Schrijver niet uit zijne eigen gronden alhier wederleggen kan? Hij zelve legt ten grondſlag van zijn Betoog bl. 40. deze drie ſtellingen:

1. Dat de Souvereine Oppermacht, 't zij van *eenen*, 't zij van *velen*, om wettig te zijn, moet opgedragen zijn door 't heele lighaam des Volks, 't zij onmiddelijk, 't zij door tusſchenkomst van *eenige vroegere wettige* macht. Zijne drie ſtellingen.

Ik kan hem deze ſtelling genoegzaam toeſtaan; ſchoon mogelijk de toepasſing daarvan een geheel ander Beſluit zoude opleveren.

2. Dat aan de vroeger Graven en Landsheeren der Nederlanden de Souvereiniteit, door tusſchenkomst *der Staten*, als het ganſche lighaam des Volks vertegenwoordigende, *wettig* is opgedragen geweest. En

3. Dat met de afzwering van de Graaflijke Souvereiniteit, of de vrijverklaring der Nederlanden, [door wien?] de Oppermacht is wedergekeerd tot den oorſprong, waaruit zij was voordgevloeid.

Gelijk ik die beide laatste stellingen, in eenen bepaalden zin, schoon met eene geheel andere uitkomst, kan omhelzen; zal ik nu alleen dit eene tot mijn oogmerk, als bewezen, van hem aannemen, namelijk dat *de Graven wettig* Souverein geweest zijn over en van wegens *het Volk*, *door tusschenkomst der Staten*. Bij het Volk was dan, volgens hem, *de Grondmacht*, en die werd uitgeoefend door de Staten. Men vergelijke nu hier eens mede het gene bl. 170. door denzelfden Schrijver erkend en gesteld wordt, namelijk, dat *met Willems en Arnouts dood de Souvereiniteit op nieuw aan de Grondmacht verviel. Dat de Staten de bewaarders werden van de Souvereiniteit; maar zelf de Souverein niet konden worden, of het moest een Verdrag of Grondwet uitdruklijk* [illegible]. En bl. 174. „*De Staten Generaal* [illegible] te recht, dat zij toen *de hoogste* [illegible] waren." En voegt men hier nog bij, dat [illegible] de opdracht der Souvereiniteit aan [illegible], bij Philips Afzwering, op zulke wijze door de Staten gedaan, voor *wettig* wordt gehouden: wat wil men dan meer, om uit zijne eigen beginsels de wettigheid van 't Verdrag met Elizabeth, en van de opgedragen macht aan Leicester voor betoogd te houden. Van zijne andere stelling, dat de Staten zelf *de Souverein* niet konden worden, spreke ik hier niet. Want, daar hij zelf bl. 214. zegt, *dat het licht van 't gezonde Natuur-, Volk- en Staatsrecht eerst naderhand door Montesquieu en Rousseau in vollen luister ontstoken is*; (dit al eens waar zijnde) hoe kan men dan van 't vorig Volk of zijne Bestuurders eischen, dat zij, juist en stiptlijk, naar dat later *nieuwe licht* handelden, en op die beginselen,

len, en geene andere, hun gebouw ophaalden; en hoe kan men een *oud gebouw*, dat eeuwen bestond, alleen daarom willen in den grond werpen, omdat de *fundamenten*, waarop toch het gebouw sedert zoolang en gelukkig stond, geene wettige aanleggers gehad hebben, en men niet bewijzen kan, dat alle de deelhebbers derzelven, hoofd voor hoofd, toen daarin gekend en geraadpleegd zijn, en met *ja* bewilligd hebben. Men ontkent immers van die zijde niet, dat het *Gebouw* en zijne *gronden* op zich zelf goed geweest waren, ('t geen de ondervinding bewezen heeft), indien maar de *bouwmeesters* wettig geweest waren, en de *bewoners uitdruklijke goedkeuring* gegeven hadden aan hunne *bewoning*. En dit zij genoeg voor de wettigheid.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Overzicht der wettige macht des Graven van Leicester; haar gebruik en misbruik, en de pogingen, bijzonder der Staten, daartegen.

Zien wij dan nu, den Graaf van Leicester, in 't gebruik en misbruik zijner Macht, nader in. En wel vooreerst in *zijne algemeene Wetgeving.* De vraag is, wie heeft in zijn' tijd *de Landswetten* gemaakt, of op wiens naam gingen dezen? Dit is eene daadzaak, (*res facti*). Beschouwen wij de Hoofdplakaten! Buiten het *Octrooi* van Lei-

Zijn macht nader beschouwd in de *Wetgeving.*

cester aan de zes dorpen van Waterland en Oostzanen, nopens vrijheid van Tollen, den 25 Febr. 1586. verleend, waarin wij terstond den Souverein, den *wetgevenden* Leicester, aantreffen, en 't welk aldus begint: *Wy hebben ontfanghen d' ootmoedelycke supplicatien van de Burghemeesteren ende Regeerders van de ses Dorpen* enz., en het Besluit: *Doen te weten, dat wy de saecken voorsz. overgemerckt, ende hierop gehadt het advys van die van de Rekeninghe in Hollandt, geneghen wesende ter bede van de suppliantem, oock by advys van den Rade van Staten neffens ons gecommitteert* — —. *Ontbieden daeromme ende bevelen den* STATEN VAN HOLLANDT *ende Zeelandt ende hare Gecommitteerde Rade, mitsgaders allen Rechteren, Officieren* enz. Men vindt dit in 't *Oud Plakaat-Boek*, D. I. bl. 99.

Buiten dit *Octrooi* waren de toen gemaakte Hoofdplakaten van Leicester dezen:

Den 10 Maart 1586. Plakaat op den ophef der gemeene Middelen (36).

Den 4 April — Plakaat op de Zeevaart, en verbod van 't voeren van Oorlogs- en Mondbehoeftens naar landen, onder Spanje staande (37).

Den 4 April — Op de ongeregeldheden van 't krijgsvolk, te veld, en in guarnisoen (38).

Den 10 April — Tegen den uitvoer van paarden naar den vijand en neutrale plaatzen (39).

Den

(36) *Oud Plakaatboek*, I. Stuk bl. 100. en *Charterb. van Friesl.* D. IV. bl. 574.

(37) BOR B. XXI. bl. 17. *d.*

(38) *Groot Plakaat-Boek*, D. II. bl. 88. VAN DER KEMP, *Magaz.* D. I. bl. 76. *Charterb. van Friesl.* D. IV. bl. 586. BOR B. XXI. bl. 20. a.

(39) BOR B. XXI. bl. 20. b.. *Charterb. van Friesl.* D. IV. bl. 591.

Den 30 April — Op het stuk der Convooien en Licenten, indien die uitgegeven wierden (40).

Den 8 Mei — Plakaat of Aanschrijving, waarbij een *Nationaal-Synode* in 's Hage wordt bijeen geroepen tegen den 20 Junie (41).

Den 10 Mei — Plakaat nopens den ophef van den impost van 50 guldens op 't wit gerafineerd Zout (42).

Den 5 Julie — Plakaat tot afschaffing der Vrijwaringen ten platten lande, en bevel aan de inwoners, om binnen tien dagen zich naar eene verzekerde plaats te begeven (43).

Den 4 Aug. — Plakaat — verbod van uitvoer van goederen naar Calais, Embden, en de rivieren opwaards (44).

Den 4 Aug. — Plakaat op den koers van 't geld, op den muntslag, Wisselaars, Goudsmeden, enz. (45).

Den 14 Nov. — Plakaat op 't registreren van de Leenen (46).

Alle deze Plakaten nu, die niets minder betreffen, dan de algemeene Wetten op *Zeevaart*, *Koop-*

(40) *Charterb. van Friesl.* D. IV. bl. 607.

(41) BOR XXI. bl. 29. c. *Groot Plakaat-Boek*, D. III. bl. 445.

(42) *Charterb. van Friesl.* D. IV. bl. 612.

(43) BOR B. XXI. bl. 32. *Charterboek van Friesl.* D. IV. bl. 630.

(44) Ibid. B. XXI. bl. 47. *Resol. van Holl.* 1586. 22 Jul.—9 Aug. fol. 282.

(45) Ibid. B. XXI. bl. 48. *c.* en *Oud Plak.* B. III. bl. 1.

(46) *Priv. MS.* Kas K. 119. Om hier voorbij te gaan mindere Plakaten, als dat tegen die van Venlo, BOR B. XXI. bl. 26. enz.

Hij was de Wetgever van de Nederlanden.

Koophandel, *In- en Uitvoer*, *Oorlogswezen*, *Krijgstucht*, *Geld- en Muntwezen*, *vrijheid van Persoonen en Goederen*, *'t geheele Godsdienstwezen*, *Kerkenordening*, *Heerlijkheden en Leengoederen*, alle dezen voeren aan 't Hoofd niets dan den naam van ROBERT, *Graaf van Leicester*, — *Lieutenant van hare Majesteit van Engeland*, *Gouverneur en Kapitein Generaal der Vereenigde Nederlanden.* Zij strekken zich uit over alle de Gewesten; zij gebieden en verbieden op straffen; zij belasten de openbare af- en aankondiging aan alle de *Raden en Hoven der Provincien van Gelderland*, *Holland*, *Zeeland*, *Utrecht*, *Friesland*, en alle verdere Justicieren, en Wethouders — — met de bijvoeging des Wetgevers: *want wij 't zelve tot vorderinge van den lande alzoo bevonden hebben te behooren.*

De eerste Wet over de gemeene Middelen.

Ik zal hier niet blijven staan op het eerstgenoemde Plakaat van den 10 Maart 1586. over den *Ophef der gemeene Middelen*, bij de Generale Staten bewilligd, en 't bijgevoegd Verbod, om op der vijanden landen te handelen, in *'t Oud Plakaat-Boek*, D. I. bl. 100., 't welk hij aan *de Staten der geunieerde Provincien beval alomme te doen en laten publiceren*, 't welk door onze Schrijvers is voorbijgezien. Ik zal alleen aanmerken, dat, daar de toestemming in de Geldmiddelen en in 't gebruik derzelver het edelste en krachtigste voorwerp van der Staten macht was, en zonder die toestemming alles onwettig was, daarentegen die toestemming en inwilliging eens gegeven zijnde, als dan de overige Verrichtingen 't Werk des Gouverneurs Generaals gerekend wierden: en 't is hieruit, dat dan Leicester bij dit Plakaat zegt, *na voorgaande consente der Ge-*

ne-

nerale Staten, hy op alles rypelyk gelet hebbende, by advyse van die van den Raad van State neffens hem wezende, geordonneert heeft — — en ORDONNEERT *by dezen den Staten van elken der Provincien — Steden en Leden — — hen niet te onderwinden* enz. Dezelfde aanmerking geldt op de twee andere Plakaten van den 30 April en 10 Mei, over de Convooien, Licenten, en Imposten. Dat Plakaat eindigt aldus: *Ghegeven in den Hage, onder onze handt ende zeghele*, en onder stond: *Ter ordonnantie van zyne Excellentie ende deur speciael last van deselve.*

In dat van den 4 April, op 't stuk der *Zeevaart*, wordt gezegd, dat *hy, volgende den wille en meeninge van de Generale Staten dezer vereenigde Provincien, hierop gehad d' advys van den Rade van State neffens ons wezende*, doch in anderen, gelijk *'t Verbod van Uitvoer* van den 4 Aug. staat alleen, *met goede en rype deliberatie, by advise van onse lieve ende getrouwe de luyden van den Raad van State nevens ons wezende*; voords *revoceert en derogeert hy alle voorgaande Ordonnantien en Plakaten op 't stuk van de Navigatie en Uitvoer, — uitgezonderd het Placaat, by ons uitgegeven, op 't stuk van de Convooien, van* 1 [4] *April.* Tweede Wet op de Zeevaart.

Nu valt hier de vraag! Heeft Leicester deze Wetgevende Macht *wettig* uitgeoefend? Hebben de Staten, 't zij algemeene, 't zij van afzonderlijke Gewesten, bijzonder die van Holland, hem deze uitoefening betwist, of ook aangedrongen, dat hij volgens 't Verdrag, zoo met Elisabeth als met Hem aangegaan, die macht niet konde uitoefenen? Geenszins: Hetzelve was volmaakt overeenkomstig met de hem gegeven macht: ja, hij Hem niet betwist.

 kon

hem zelfs, des noods, zonder verplichting, om 't advis der meerderheid des Raads van State op- te volgen, te bevelen, en zulke wetten verordenen, en zoo veel te meer dan buiten de *Generale Staten* en die van *Holland*. En dit wist hij! Want bij gelegenheid, dat hij ten aanzien der Oprichting van eene Financiekamer ſterken tegenſtand van de Hollandſche leden in dien Staatsraad ontmoette, dit zijn begrip, ſchoon *onvoorzichtig* en *onverſtandig*, willende doordringen, om zijnen Gunsteling *Reingoud* te bevorderen; zeide hij: *dat de Staten niet ter goeder trouwe met hem hadden gehandeld in de Acte van Delatie des Gouvernements, en de Inſtructie, daarna gepasſeerd, ende NB. dat hy in allen gevalle daeraen niet gebonden en was* (47). Ik noem dit zijn begrip *onvoorzichtig* en *onverſtandig*, en ſnijde daarmede af alle bedenking, of ik het gedrag van Leiceſter in allen deele wilde goedkeuren. Ik voor mij geloove, dat er aan wederzijde toen veel gezondigd, en in uiterstens vervallen is. De vraag is toch niet, of die twee Plakaten, 't eene over *de heffing der* Geldmiddelen en 't verbod van handel met vijandlijke plaatzen, het ander op *de Zeevaart*, bijzonder het laatſte waarover veel te doen viel, in allen opzichte *nuttig* en *noodig* waren. Hierover waren zoovele hoofden, zoovele zinnen, en het bijzonder belang, zoo van de aan zee liggende als landelijke Gewesten, en van enkele Steden en perſoonen, met de ſtrijdige begrippen over die belangen, vorderden juist een algemeen richtſnoer, en klem aan de

Maar hij handelt onvoorzichtig.

De zaak was netelig.

(47) BOR B. XXI. bl. 31. b. Vergelijk HOOFT B. XXIII. bl. 1045.

de besluiten. Hiertoe had men steeds naar de overkomst van Leicester gewacht. Men leze hiervan op 't jaar 1585. WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* D. VIII. bl. 143. vergeleken met 1586. bl. 147, 148. BOR B. XXI. bl. 19. a. die alle de bedenkingen over dit laatste Plakaat opgeeft, en HOOFT *Ned. Hist.* B. XXIII. bl. 1033 en 1048. Waarbij in 't breede verhaald worden de onlusten, hierover gevallen tusschen die van *Amsteldam* en *Utrecht;* die teffens ons aanwijzen, hoeweinig klem, gezag, en middelen van afkomst er in de vorige Regering waren, en hoe noodig derhalve, om tot eene algemeene voorziening te komen. *Hier* toch had men de algemeene Staten met Maurits, die den uitvoer van *eetwaren* wilden verbieden; *daar* de Staten van Holland, die alles wilden vrijgesteld hebben wat hun Gewest opleverde, uitgezonderd *Granen*, *Kaas* en *Boter*, mits ook de Haring en 't Zout niet naar den vijand. *Dordrecht* wilde eene algemeene sluiting der Stroomen; die van *Amsteldam* kwamen 't gebod van Prins Maurits en den Staatsraad niet na; de klachten daarover werden door den Staatsraad verwezen naar de algemeene Staten. De Utrechtsche Hopluiden staken zich in dien twist, zonder hunne Regering te kennen; zij vervoegden zich aan den Staatsraad met klachten over den Amsteldamschen Raad, als die de algemeene Staten te nakwamen, met zich aan de Hollandsche Staten te houden. Zij boden den Staatsraad bijstand; Amsteldam bekreunde zich des niet. Groote Briefwisseling kwam hierover tusschen Amsteldam, de algemeene Staten, de Utrechtsche Wethouderschap, de Hopluiden van Amsteldam en Utrecht. Vermaningen van Maurits en den Staatsraad aan

partijen; dezen verzoeken, om naar Engeland te schrijven, om de spoedige overkomst van Leicester, en eindelijke schorsing van alles bij de Staten Generaal, zooverre het met de meening van Holland niet strookte. Dit verhaalt ons WAGENAAR, bl. 143—145. en het bewijst overvloedig, hoe 1.) alles uitliep op verwarring; 2.) welke klem er vereischt wierd om uit zulke verwarring te geraken, en 3.) aan welken *haat* of *naijver* hij bloot stond, die dezen klem geven zoude en alleen geven konde. En als dan dezelfde WAGENAAR, na de komst van Leicester, en na de uitgift van dit zijn Plakaat, bl. 147, 148. verhaalt, dat hij met dit Plakaat de Utrechtsche Gemeente streelde, maar bij die van Holland veel misnoegen verwekte; zoo beschouwt hij 't zelve meer van de zijde van 't *belang* van eenige persoonen of Gewesten, dan van de bevoegdheid of *gerechtigheid;* en toont met der daad de moeielijkheden, die er waren, om alle die belangen te vereenigen. Men had, wel is waar, het daarop geladen, dat het Plakaat zich uitstrekte, om ook de *vreemde Natien* de vaart naar den vijand te verbieden (48), ('t welk zeer onstaatkundig, doch echter toen niet vreemd, was); maar 't grootste bezwaar, volgens BOR (49), bestond daarin, dat de *zeevarende Gewesten gaarne gehoord hadden geweest, eer het Plakaat gearresteerd was*, om de gevolgen, die dit Plakaat ten aanzien der Zeevaart hebben kon. 't Welk ook niet zonder reden was, en wier betoog dan ook die uitwerking hadde bij Leicester, dat hij bij

ze-

(48) HOOFT B. XXIII. bl. 1049.
(49) B. XXI. bl. 19. a.

zekere schikkingen den uitvoer van eenige koopwaren vrijliet. Zie BOR bl. 19. *c.* En men mag van dat tijdstip af rekenen het meerdere ongenoegen der afzonderlijke Staten van Holland, 't welk zooverre ging, dat zij, volgens WAGENAAR (50), aan de leden, die wegens Holland *ter Generaliteit* en in den *Raad van State* zitting hadden, aanschreven, dat zij zich van alle zulke bezigheden moesten onthouden, waardoor zij konden belet worden, om *den Raad* gestadig bijtewonen, meenende, dat men *Holland* niet genoeg achting toedroeg, en dat het *jongste Plakaat op de Zeevaart* NB. geen' voortgang zoude gehad hebben, indien de Hollandsche Raadsluiden daarover gekend waren geweest. Ondertusschen is 't zeeraanmerklijk, dat men in de *Hollandsche Resolutie* 1585. 30 Nov. vindt, dat die van Holland en Zeeland *verstaan*, *dat men de vaart en Negotiatie op Spanje en Portugal* OVERAL *behoort te verbieden by provisie en totdat met* ADVIS *van den Gouverneur Generaal*, *den Grave van Leicester*, *uit den naam van hare Majesteit*, *anders zal wezen geordonneert.* Maar men ziet uit dit alles niet, dat de *Wetgevende Macht* zelve aan Leicester betwist wierd.

Het derde Plakaat van denzelfden 4 April is insgelijks van Hem. Dit ontmoette minder zwarigheid. Hij voorziet daarbij op de ongeregeldheden van 't krijgsvolk, zoo te velde als in de bezettingen; gebiedt hen, zich te regelen naar den Artikelbrief, met verbod van rooven, 't stelen van wagens, koeien, en andere buitensporigheden, op straffe des doods; dat ook geene bijzon-

Derde Wet op de Krijgszaken.

(50) D. VIII. bl. 154.

zondere Gouverneurs, Stedelijke Opzichters, Kolonellen, enz. op eigen gezag hun volk op de huisluiden zullen afschikken, hen vangen, of afpersingen doen; met meer andere bevelen, *alles op pene en privatie van hare bevolene Gouvernementen en ambten, en als verachters zyner bevelen — zelfs aan den lyve gestraft te worden;* met verdere verklaring, dat *geen krijgsvolk te paard of te voet, ten platten lande mogen trekken of eenige tochten doen, dan alleen by* ZIJNE *Commissie, patente of schriftelyke ordonnantie.* En ik vinde niet, dat over de wettigheid dezer Orders ooit de minste bedenklijkheid bij eenige Staten gerezen of geopperd zij: zelfs HOOFT, bl. 1053. na gewag van *'t aanstootlijk Plakaat op de Schipvaart*, zegt van dit laatste, *dat de Landen daar niet tegen hadden, alzoo het tot stipsche handhaving der krijgstucht diende.* Ook sprak men niets tegen het Plakaat van den 10 April, op den uitvoer van paarden, zonder zijn paspoort.

Vierde Wet op de Vrijwaring.

Meer zwarigheden ontmoette, niet in de Wettigheid, maar in de Uitvoering, het Plakaat van den 5 Julie over de afschaffing der Vrijwaringen (Sauvegarde) en op het vertrek binnen tien dagen van de inwonende ten platten lande, en teruggekeerden van zulken, die onder de vijanden zonder zijn paspoort gezeten hadden. Om dit wel te verstaan, moet men weten, dat van tijd tot tijd vele *Sauvegarde-brieven* door de Staten, door de Gouverneurs, of door anderen verleend waren aan persoonen, die van den vijandlijken bodem komende, zich in deze landen nedergezet en alomme verspreid hadden, waarvan er velen, volgens 't Plakaat, den vijand allerhande leeftocht als anderfins toevoegden. Hiertegen nu was dit

Een streng Plakaat.

Be-

Bevel gericht, en behelsde de uiterste gestreng-heid in het wegjagen van alle te voren geoorloofden; de vrijbrief, van wie ook gegeven, werd ingetrokken, en hun vertrek moest binnen tien dagen volbracht zijn, met verbod, op lijfstraffe, om *geene* zulke *vrijbrieven* meer te verleenen, en bevel aan alle *Gouverneurs* der Provincien, enz. om zonder aanzien des persoons die uitzetting te doen. Voorzeker een scherp Plakaat, waarvan de reden moet gezocht worden in de angstige gesteldheid van dien tijd en de geneigdheid der vijanden en veler ingezetenen. Zien we eerst deszelfs *Wettigheid* in betrekking van Leicester tot de Staten; en dan zijne uitwerksels en gevolgen. Ten opzichte der wettigheid valt geene bedenking; 't is uitgegeven *bij raad en advise des Staatsraads.* Ik weet niet, dat WAGENAAR er ergens van gewaagt. Maar de gevolgen waren voor vele ingezetenen, 't zij dan Spaanschgezind, 't zij anders, zeer smertelijk, en worden bij HOOFT bl. 1072. en BOR fol. 32. *d.* op hun allerdeerlijkste voorgesteld; 't gaf ook aanleiding, dat Leicester, op aandrang der Staten van Overijssel en der Gemachtigden van Drente, het uitvoeren des Plakaats, bij brieven van den 31 Jul. in die oorden, opschorste. Dat het in de andere Gewesten niet zij doorgegaan of gehoorzaamd, heb ik niet gevonden. Ook vinde ik wel, dat *bij Holland* tusschen den 17 Jul. – 9 Aug. druk gehandeld is, om verzachtingen te verzoeken *in 't ander Plakaat* over *de Zeevaart*, en over de versterkingen der frontieren tegen den vijand, maar geen enkel woord van bezwaring tegen *dit* Plakaat, offchoon het ook Holland raakte.

maar noodig,

en wettig.

Merk-

Vijfde Wet op den Uitvoer en Koophandel.

Merkwaardig is ook het nader Plakaat van den 4 Aug., waarbij hij, intrekkende alle vorige Plakaten op den toevoer en uitvoer van koopmanschappen en op 't stuk der Navigatie, uitgezonderd zijn vorig Plakaat van 1 [4] April, verbiedt, zoo aan de ingezetenen als andere vreemde natien eenige goederen of koopmanschappen te voeren naar de Havens van Calais en Rouan tot aan Embden en Oldenburg, noch ook de rivieren de Maas en Rijn opwaards (51). Hetzelve was weder niet anders dan op zijnen naam, *met goede en rype deliberatie*, *by advise van onse lieve en getrouwe*, *de luiden van den Rade van State nevens ons wezende.* Het was het gevolg van eene wel nederige (52), doch teffens allerkrachtigste en grondige *Remonstrantie* der Staten van *Holland*, tegen het Plakaat van den 4 April, met aandrang, om op grond, dat van *de Zeevaart en Commercie* de geheele ondergang of welvaart van Holland en Zeeland afhing, *op de moderatie van 't voorsz. Plakaat alzulke orde te stellen*, *dat hare Majesteit en U Excellentie daarby gediend*, *de vryheden en het welvaren*, *mitsgaders de staat en contributien der Landen geconserveerd*, *de inwoonderen van dien onderhouden en van onverwinlyke schaden en molestatien in andere Ryken en Landen mogen worden ontlast.* Doch allezins opmerklijk is het, dat zij niet alleen erkennen,

(51) *Resol. van Holl.* 22 Jul.—9 Aug. fol. 282. BOR B. XXI. bl. 47. en SWARTZENB. *Chart. van Friesl.* D. IV. bl. 632.

(52) Bij BOR leest men den aanvang dus, fol. 46. b. *De Staten — — — bidden zyn Excellentie met behoorlyke reverentie*, *dat zyne goede geliefte zy*, *in goedertieren bedenken te stellen.* — —

nen (53), dat, hoezeer het Plakaat bezwarende was, zij, *om hare Majesteit en zyn Excellentie met er daad te toonen, hunne goedwilligheid, om dezelve* BEVELEN TE GEHOORZAMEN, *de Publicatie en exsecutie daarvan gedoogd hadden, op vast betrouwen* „ dat ook de Koningin in haar „ Rijk 't zelfde zoude bevolen hebben, en geen „ kwaad opzien bij de Mogendheden zoude ge- „ baard hebben ," enz., maar dat zij te gelijk ook, als toegestane pointen, vooraf vaststellen (54):

1. Dat het Verbod, van op de vijandlijke Nederlanden te varen of te handelen, niet alleen tegen de Landsingezetenen, maar ook *tegen alle Natien* JURE GENTIUM *mag geëxecuteert worden; zulks dat zy op die zelve interdictie geen zwarigheid maken* (55).

2. Zij maken ook geene zwarigheid, maar getroosten zich, dat hunnen ingezetenen verboden wordt het varen op Portugal, Spanje en andere bij den vijand bezette plaatzen, in geval de Koningin gelijk verbod gelieft te doen. Maar zij hebben 't meest geladen daarop, dat de handel naar Spanje enz. uit deze landen verboden, door anderen uit het Oosten en Schotland achterom gedreven, en zij dus geheel van de Zeevaart verstoken zouden worden, en hunne havens voorbijgezeild, in plaatze van die goederen herwaards te bren-

(53) *Ref. van Holl.* bl. 276.
(54) Fol. 277. en BOR fol. 46. b.
(55) Men is van dat onrechtmatig denkbeeld thans terug gekeerd, voorzooverre het niet betreklijk is tot *geblokkeerde plaatzen*, en tot zoogenoemde *contrabanden* of oorlogsgoederen. Men had toen een vreemd begrip van 't *Volkenrecht*.

brengen, en van hier weêr aftefchepen naar Spanje enz., met een woord, *de Commisfievaart te* ftremmen: kunnende daarom evenwel de Graaf naar tijdsgelegenheid orde ftellen op den uitvoer der Granen en Oorlogsbehoeften. Zij ftellen ook behoorlijk, dat men de vaart op *onzijdige plaatzen* moest vrijlaten; mitsgaders eenige andere matigingen, welken van den kant van 't belang van Holland en Zeeland befchouwd, zeerrechtmatig waren; welk Vertoog dan ook van dat gevolg was, dat Leicester, in den vollen Raad, het *voor* en *tegen* der *redenen* hebbende doen beoordeelen (56), het *verzoek* der Staten grootendeels inwilligde, en daarop eenige perfoonen, waaronder *den Advokaat van Holland*, benoemde, die het *Plakaat* van den 4 August. hebben opgefteld: 't welk dan ook de goedkeuring van Holland en Zeeland wegdroeg (57), met eene bijgevoegde Acte van Verklaring van den 13 August. (58).

Zesde Wet op 't Muntwezen.

Ik kome tot het Plakaat op den koers van *'t Geld*, op de oefening van de *munt* en *muntflag*, op 't ftuk van den *Wisfel*, de *Wisfelaren*, *Asfaijeurs*, *Goudfmeden*, enz. van denzelfden 4 Augustus, waarbij ook eenige nieuwe penningen werden goedgevonden, en geene andere munten toegelaten dan in Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht en Friesland; in elk Gewest maar *eene Munt*; en alles op eenparigen voet, in gewichte, alloi en prijs. Een onderwerp van 't allertee-

(56) Fol. 280, 281.
(57) Ik voege deze inlichting uit de *Ref. van Holl.* fol. 280—285. hier bij, omdat men dit uit BOR's verhaal fol. 47. niet zoude opmaken.
(58) *Refol. van Holl.* fol. 287.

teederste en uitgestrektste belang voor landen van Koophandel en Zeevaart: maar 't welk wederom geen' anderen Wetgever kent dan *Leicester*, *bij deliberatie van den Rade van State, neffens ons geordonneert, hierop gehoort de Generaalmuntmeesters der Provincien*. Dan daar bij 't Verdrag met Elisabeth §. 17, 18. bedongen was, dat de *Opperbevelhebber* met *den Raad van Staat* ook de macht zoude hebben, om te verbeteren de gebreken en ongelijkheid van de Muntspecien, zonder dat die buiten oorlof der Koninginne of haren Gouverneur *veranderd* of *verhoogd* mogten worden: zoo is dit ook bij den aanhef van 't Plakaat gewaagd, zeggende dit te geschieden, *by advyse ende bewilliging van de Generale Staten der vereenigde Nederlandsche Provincien, met de Majesteit van Engeland gecontracteerd hebbende, als Gelderland, Vlaenderen, Holland met Westfriesland, Zeeland, Utrecht en Friesland; met welk Tractaat die van Overysfel zich geconformeerd en gegeven hebben onder onzen Gouvernemente, volgende de accoord, met ons dienaangaande gemaakt.* Hiermede raakte dan ook het vorig verschil met Leicester, die tegen de Dordrechtsche Privilegien eenige penningen te Amsteldam had laten slaan (59): en andere Verschillen met *Gornichem* en 't Huis te *Hedel*, voor zijnen tijd gerezen (60), aan eene zijde. En wat *Overijssel* aangaat, men bracht in Mei 1586. ter kennisse van de Staten van Holland, *dat de Ridderschap en Steden van Overijssel geaccordeert waren met zijn*

(59) WAGENAAR D. VIII. bl. 147.
(60) VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, D. VIII. bl. 59, 60.

zijn Excellentie, als Gouverneur Generaal van de Vereenigde Nederlanden, bij advis van den Raad van Staate: Leicester zegt in 't Plakaat, dat *die van Overijsfel zich met het Tractaat met de Majesteit van Engeland geconformeerd hebben, en zich onder zijn Gouvernement begeven hebben.* Op wat grond derhalve de Staten van Overijsfel in 't jaar 1590., volgens DUMBAR (61), zeggen, *dat Verdrag nimmer te hebben aangenomen*, verklaar ik niet te weten. Op grond dan van dat Plakaat, werden er eenige Voorzieningen gedaan op zekere gemunte penningen in Overijsfel, doch zonder gevolgtrekking.

WAGENAAR gewaagt van dit Plakaat flechts met twee woorden (62), en als in 't voorbijgaan, en BOR zegt er van, dat hetzelve *in 't eerste redelijk wel werd onderhouden* (63). Dit was niet alleen zoo, maar zelfs vinde ik in de *Refolutie der Staten Generaal* (64), dat het geschied is *op 't ernstig verzoek en aanhouden van de Staten Generaal*, waarin *zijne Excellentie belieft heeft te confenteren.* — Ja *Holland* was zeerijverende, om het Plakaat overal op *eenen* dag te laten afkondigen (65), zoozeer, dat, toen de Vroedfchap van Gorkum verzocht, dat tot bewaring der eere dier Stad de naam van *Gorkum* daaruit gelaten mogt worden, de Staten van Holland dit navolgende *apostilleerden:* „ Alzoo het Plakaat,

„ in

(61) *Tegenw. Staat van Overijsfel*, D. I. bl. 220.
(62) D. VIII. bl. 166.
(63) Fol. 48. *c.*
(64) Aangehaald in 't *Charterb. van Friesl.* D. IV. bl. 641. a.
(65) *Refol. van Holl.* bl. 423.

„ in dezen geroerd, gemaakt en uitgegeven is bij „ zijne Excellentie, met consent van de Staten „ Generaal, en bij advise van den Rade van Sta„ te; dat ook de publicatie van dien is geschied „ *ten bevele en ordonnantie* van zijn Excellentie; „ zoo zullen de Remonstranten hen moeten ad„ dresseren aan zijn Excellentie en Raden van „ State, of aan de Heeren Staten Generaal." — Dit zij genoeg om te besluiten, dat over *de wettigheid* der Macht van Leicester, ook in dit hooge punt der wetgeving, 't welk zoo naau met de waardij der bezittingen van de ingezetenen verbonden is, geene bedenking gevallen zij. Ondertusschen zoo ergens, zoo waren de Staten Generaal, en de bijzondere Staten, op 't stuk der Munt zeernaijverig en jaloers, en de Vorsten zelf hadden weinig Muntplakaten uitgegeven, zonder de Staten daarin te kennen, of met hun daarover te raadplegen, ja sommige Vorsten mogten bij verdrag dit zonder hunne toestemming niet doen.

Voeg hier nog bij het ernstig verzoek der Staten van Holland aan Leicester, om *zijn* Plakaat op de *Brouwerijen* ook in Holland *te doen* nakomen, en alzulke orde te stellen, dat dit worde achtervolgd, ALZOO *wy verstaan, dat binnen eenige Steden en plaatzen van* HOLLAND *het Plakaat van U Excellentie niet wordt achtervolgt, doordien by de Magistraten, Brouwers, Bierstekers, Tappers en andere den eed niet werd gedaan* — — (66).

Ik kome tot het Godsdienst-wezen, en de bijeenroeping van een *Nationaal* en *algemeen Syno-*

(66) *Res. van Holl.* 9—19 April 1586. fol. 157.

Zevende Wet of orde tot Synode natio-naal.

node naar 's Hage, tegen den 20 Junie. Een ſtuk, waarover in later tijd zooveel verſchils, ijver, hitte, drift, wegens de macht der Provincien onderling geweest is; maar 't welk nu, door de klem, die Leicester ook in dit ſtuk, tot bevordering der Eensgezindheid, had, of meende te hebben, in eens werd afgedaan. Zeker gaat het, dat de handhaving van den openbaren, Gereformeerden, Godsdienst, tegen de Roomſchen, het hoofdoogmerk van 't Verdrag en de Overkomst van Leicester, en zijne hulpbenden, naast dat der gewapende Verdediging tegen Spanje, geweest is, en dat zonder die vasthouding aan de Gereformeerde Religie, als den eenigen openbaren Kerkdienst, de Vrede met Spanje allang zoude gemaakt zijn geweest, en de oorlog niet tot 1648. voordgeduurd hebben. Dit nu bracht ook het Verdrag met Eliſabeth, in vele punten, §§. XI, XVI, XIX, XX. mede, en de Hr. BRANDT (67) zegt kortlijk, dat, aangaande het ſtuk van *Religie*, bedongen wierd, *dat de Overſte van de Engelſche hulpbenden moest zijn van de ware Christelijke Religie; dat de Gouverneurs der verpande Steden eed moesten doen, onder anderen, dat ze dezelve zouden beſchermen en behouden bij de ware Christelijke Religie, gelijk die toen, zoo in Engeland als in Nederland, wierd geoefend; dat de Engelſche Raden van Staat moesten zijn van dezelve Religie; dat de voorzeide Overſte, en Raad van Staat niet zoude doen, noch iet vernieuwen, tot achterdeel van de gemelde Religie.* De *Commisſie* zelve, aan Leicester gegeven door de Staten Generaal, grondde zich ook, onder an-

(67) *Hiſt. der Reformatie*, D. I. bl. 710.

anderen, op *zijne zonderlinge ervarenheid in krijgs- en burgerlijke zaken, en uitnemenden ijver tot de Christelijke Religie.* Men verwondere zich dan niet, (om dit in 't voorbijgaan op te merken), dat, hoe ſterker bij velen de afkeer was van de Spaanſchen, en ook van de Franſchen, ſedert Anjou's trouwloosheid, die Afkeer *de vierigſte Gereformeerden te grooter betrouwen deed ſtellen op de Engelſchen en Leicester*, en dat, volgens BRANDT bl. 711. *de gunst, die hij hier te lande bij de Gemeente, en met name bij die van de* KERKE *vond, onuitſprekelijk was. Want* (zegt hij met HOOFT) *in plaatze van een' Hartog van Anjou ter misſe te zien gaan, zich verpijnende, om 't vervallen Pausdom weder op te rechten, zagen zij dezen Heer, een konſtig veinzer van deugd en heiligheid, openlijk ten Avondmaal gaan, en niet dan brandenden ijver tot vordering der Gereformeerde Religie aasſemen* (68). Ik geve dit ter opheldering, met de bijgevoegde kleuren dier Schrijvers, die echter niets tot ons onderzoek, naar de *wettige* oefening der macht, uitdoen, op. Of hij *naar den naam van Voedſterheer der Kerke tochtte, daardoor de Gemeenten aan zijn ſnoer kreeg, en de Staten over 't hoofd dacht te wasſen*, en daarom in een *Nationaal Synode bewilligde*, gelijk het BRANDT en anderen voordragen, (in veronderſtelling, dat de Staten toen boven hem uit waren), doet hier minder ter zake, dan wel het onderzoek, of hij die *Synode* bijeenriep of *bewilligde*, *zonder de Sta-*

(68) Voeg er bij WAGENAAR, D. VIII. bl. 113, 150.

Staten daarin te kennen (69), en hoeverre 't *plichtmatig ware*, dat zij daarin afzonderlijk *gekend* wierden? Voorwaar een moeilijk en teeder onderzoek, waaraan ik mij niet wagen zal; alleen aanmerkende, dat de beſliſſing daarvan niet moet beoordeeld worden, naar de *beginſelen* en *begrippen*, die men in latere tijden omtrent de Religiezaken in 't gemèen, omtrent de bevoegdheid der Generale Staten, en die der Staten der afzonderlijke Provincien in 't bijzonder, en naderhand omtrent eene geheele *afzondering* van *'t Religiewezen* van *'t Staatsbeſtuur*, op verſcheiden tijden gevoed en verſchillend te werk geſteld heeft; maar dat men, om de wettigheid van het toenmalig gedrag te beoordeelen, alleen te vragen heeft; welk was toen ter tijd het begrip der Provinciale Staten, het begrip der Staten Generaal, het begrip der Kerk, het begrip der Gemeentens? In dat licht handelde men toen, in dat licht moeten, mijns bedunkens, de handelingen van dien tijd beoordeeld worden. In dat licht beſchreef hij een *Generaal Synode* van alle *de Nederlandſche en Walſche Kerken dezer Nederlanden*. En tot wat einde? Dit was bevat in de woorden van den Beſchrijvings-brief, gezonden aan *de Gouverneurs* van alle de Provincien, ook aan

(69) Dus noemen het BRANDT l. l. WAGENAAR D. VIII. bl. 152. maar de Hr. *Oldenbarneveldt* in zijne *Remonſtrantie*, bl. 192. uit wien dit ontleend ſchijnt, drukt dit voorzichtiger uit, en ſpreekt alleen van *Predikanten: Vele Predikanten en* KENDEN *de Heeren Staten niet meer; verſochten (ſonder der Heeren Staten kenniſſe) aan den Graeve van Leycester*, CONVOCATIE *van een Synode, dat ſy noemden Nationaal.*

aan den Hove Provinciaal van Holland, om een bepaald getal Predikanten uit elke Clasſe aftevaardigen, om *te — beſluiten — tot verbreiding der eere Gods, reformatie der abuiſen, en gravamina, oprechting en onderhouding van goede ordeninge, ruſt, eendracht en ſtichtinge van de Kerke — bezegeld* met het zegel *der Generale Staten* (70). En wat was 't gevolg? Wat Holland betreft; *die van den Provincialen Rade, op den naam van Mauritz, — Gouverneur — mitsgaders Preſident en Raden van Holland* (71), *Zeeland, enz. deden daarop aanſchryving aan de dienaren des Godlyken woords der Gemeenten van Holland;* zonden daar neffens *copie van den Brief des Graven Leicester, om NB. zich daarna te gedragen —. Desgelyks deden de andere Provincien aan de hunnen* (72). Ja men leest in de *Reſol. van Holl.* fol. 234. den 24 Junie tot 1 Jul. een nog nadere Aanbeveling-brief in 't Latijn, aan de Staten zelf, *tot handhouding van de Synodale Vergadering van de Nederlandſche Kerken, ter ordonnantie van zyn Excellentie, vergaderd alhier in den Hage, die XV Calend. Junii,* op welken echter toen geen beſluit ſchijnt gevallen te zijn.

Wat nu op *die Synode* verricht zij, en hoe het voornaamſte zij geweest, *de inſtelling eener Kerken-ordening,* die door Leicester den 6 van Oogstmaand

(70) Bij BOR B. XXI. bl. 29. *c.*
(71) Naderhand werd dit het Werk, niet *van 't Hof,* maar van *Gecommitteerde Raden,* VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, D. VIII. bl. 66.
(72) Volgens BOR, en *Groot Plakaat-Boek,* D. III. bl. 445.

maand bij voorraad wel bekrachtigd (73), maar bij de Staten naderhand, om vele punten, door de Predikanten beraamd, die hun niet bevielen, niet algemeen goedgekeurd zij, verhalen ons de Schrijvers (74); alleen merke ik aan, dat die *Kerklijke Ordening* door *de Staten van Holland*, bij Leicesters afwezen, na voorgaande beschrijving en rijpe overweging wel degelijk is bekrachtigd en goedgekeurd, doch *alleen tot wederzeggens en onder eenig besprek en inbinding* (75), zoo echter, dat de Stad Dordrecht zich met de verklaring zijner Doorluchtigheid vergenoegde, doch niet te min lijden mogte, dat de Edelen en Steden daarop zoodanig besluit namen als hun goeddacht (76). Ook vinde ik, dat de Kerkendienaars, die wegens Holland *ter beschrijving en ordonnantie van zyn Excellentie op de Vergadering van de Synode Nationaal in den Hage* geweest zijn, zelfs uit de Kas van Holland, op orde der Staten betaald zijn (77). Zonder dat ergens een woord gevonden wordt, dat het Synode, door het *voorbijgaan* of niet *vooraf raadplegen*

(73) BOR B. XXI. bl. 79. a. waar ook *die Kerkenordening* in haar geheel voorkomt, als mede in 't *Groot Plakaat-Boek*, D. III. bl. 446.

(74) BRANDT, *Historie der Reformatie*, D. I. bl. 715, WAGENAAR, D. VIII. bl. 153.

(75) BRANDT, D. I. bl. 720.

(76) *Res. van Holl.* 1586. 26 Nov.—9 Dec. fol. 406. Dit *Besluit* nu in den tekst was, dat de *aan- en afstelling* van Predikanten aan de *Edelen en Steden* blijven zoude. Zie not. (77).

(77) *Res. van Holl.* 1586. fol. 323. Op wat grond dan de Heer Van Oldenbarneveldt, in zijne latere *Remonstrantie*, bl. 194. dit hebbe kunnen noemen *het gepretendeerde Nationaal Synode*, laat ik aan zijne plaats.

gen der afzonderlijke Staten, waarmede onze latere Schrijvers zoozeer schermen, aangemerkt is geworden, als *onwettig*, of buiten de macht van den Grave van Leicester, 't welk zeker, op een' tijd, dat de hitte der partijschap reeds hevig blaakte, met geen stilzwijgen zoude of konde voorbij gegaan worden. Met welke aanmerking ik echter niet verstaan wil worden, het geheele gedrag van Leicester in alles goed te keuren. De vraag is maar, of in hetzelve, strikt genomen, volgens den toestand van dien tijd, iets onwettigs of tegen de toen weêrzijds bezworen Staatsregeling aanloopende voorkome, en of de Heer BRANDT bl. 714. en die hem volgen, wel in allen deele zich naaukeurig uitdrukken, als zij op dit stuk der Kerke-orde zeggen: *Ieder Landschap verstond zijn eigen hoogheid en Oppermagt in deze en gelijke zaken op zich zelven, bij de Vereenigingen en gemaakte Verdingen, uitdrukkelijk behouden te hebben, om daarin zoodanige orde te stellen, en wetten te maken, als zij voor hunne Landen en Kerken zouden dienstig en noodig vinden.* Het kon toch zeerwel zijn, dat er zulke *Ver-* Was wettig.

ze; te meer, daar hij zelf erkent, dat de Staten van Holland de *Synodale Decreten* aannamen: *De Heeren Staten van Hollandt* (zegt hij bl. 195.) *accommodeerden sich wat naa den tydt, ende vonden goet by provisie die Decreten* AANTENEMEN, *mits dat de Heeren Staten, Edelen, ende Steden, elx in den haren, souden blyven by haar recht, omme Kercken dienaars aan ende afteftellen. De Grave van* LEYCESTER *en* DE RAEDT *van Staten gaven een Acte van approbatie.* De Advokaat dan wist zeerwel, dat die Synode nu niet meer *gepretendeerd* kon genoemd worden, en, schoon Holland iets voor zich vooruitbedong, dat *aannemen* toch *aannemen* was.

Verdingen waren, maar dat door de gegeven macht aan Leicester die Verdingen of niet meer golden, of als slapende moesten aangemerkt worden. Ten minsten *Leicester* en de Kerken met hem begrepen 't zoo. De Staten riepen die Verdingen niet in. En van dat uitdruklijk *voorbehouden* is mij niets voorgekomen.

Wat hierover naderhand, bij verandering van tijden, in 't jaar 1591. bij Holland, en den 13 Mei 1619. bij de Nationale Synode, ook op grond van dat *Provisioneel*, gezegd en beraamd is, doet hier niets ter zake. Wij beschouwen het gebeurde gedurende Leicesters *Machtbrief*.

Onder het Kerklijke betrek ik ook het gebeurde met de *Leidsche Universiteit*, en de nederige, doch teffens ernstige, *Remonstrantie* van wegens *Schout*, *Burgemeesteren* en *Schepenen* der Stad Leiden, gevoegd met de *Curatoren dier Hooge Schole*, om Leicester te bewegen, en aftetrekken van het oogmerk, 't welk er toen scheen te zijn, om *de Universiteit — van de Stad Leiden wegtenemen, en die te verleggen binnen de Stad van Utrecht.* Om dezen gewichtigen slag voortekomen, deden zij eene plechtige bezending naar Arnhem, aan den Graaf van Leicester, welke bekleed wierd door *Pieter Adriaenszoon* [van der Werff] *Burgemeester*, *ende Jan van Hout*, *Secretaris*, met zich voegende *Joncheer Johan van der Does*, *Heer tot Noordwyk*, en *Mr. Pouls Buys*, *Raedt beneffens zyn Excellentie*, *als Curateuren van de Universiteyt*; met oogmerk en last, om Hem te „ *verklaeren* „ dat *de Universiteyt* binnen der Stadt Leyden „ es gefundeert als in een *Recompensie* van de „ vroomheyt ende volstandicheyt by de Burgeren „ der-

„ derzelver Stede in haer twee Belegeringen ge-
„ toont, ende den honger, commer ende ellen-
„ de, by dezelve geleden, zonder oyt andere
„ Recompensie genoten te hebben. Dat daer-
„ omme de voorsz. van Leyden de Universiteyt
„ van Leyden houden ende achten LIEFF ENDE
„ WAERT, *mer voor de eenige ende* BESTE PAERLE
„ DIE ZY HEBBEN, ende hem alles liever zullen
„ laeten benemen dan dezelve —." Ik bezit de oorspronglijke *Instructie* hiertoe aan die Heeren door 't *Gerecht* medegegeven, geteekend den 30 Mei 1586. en, offschoon 't Vertoog zelve, met eenige Veranderingen, voorzooverre het met de daarop gevolgde Bekrachtiging en nadere Bevestiging der Academie, onder 't *Zegel* en *Handteekening* van Leicester van den 4 Junie 1586. bij MIERIS (78) geboekt is; keurde ik echter deze *Instructie* overwaardig, om op den 30 Mei 1586. in de *Bijlagen* te plaatzen, omdat zij buiten 't stuk der Universiteit nog bevat twee punten, 't eene loopende over eene *in Holland te houdene particuliere Synode van wegen eenige Kerckendienaeren*, waartoe *dag geleyd* was jegens *den tweeden Juny tot Rotterdam — zonder dat* hun was *gebleken van de goede wil ende Consent van zyn Excellentie*, enz., en het tweede een *verzoek*, dat zijn Excellentie toch geen geloof gelieve te geven, zoo *by eenige* in 't *particulier* Hem *eenich mondeling off schriftelic Rapport tot achterdeel van de voorsz. Stede van Leyden mocht werden off wezen gedaan*.

't Is nu wel zoo, dat de beginselen van recht en billijkheid vorderden, dat een zoodanig *met bloed*,

(78) *Privileg. der Stad Leiden*, bl. 522.

bloed, als 't ware, *gekocht Privilegie*, aan de Stad Leiden, als eene *Schavergoeding* van *kosten en smerten*, verleend, en *bij de Unie van Utrecht*, onder de algemeene benaming van ieders *Voorrechten en Rechten*, §. 1. bevestigd, niet naar Willekeur, zelfs niet door de Hoogste Macht, wettig konde afgenomen, en die Academie naar elders verlegd worden: 't welk ook zulks bij Leicester uitwerkte, dat hij *by Apostille op de marge van de Remonstrantie* stellen liet, dat hij, gehoord hebbende *'t Raport*, *approbeerde ende confirmeerde de institutie ende erectie van de Universiteit* (79): maar men leert uit het bovengemelde, (en dit wil ik alleen betogen) dat, indien aan iemand of aan eenig Ligchaam of Staatsmacht, toekwam, over het *Academiewezen*, des nuttig en noodig, eenige bestelling te maken, het zeker alleen was *Leicester en zijn Staatsraad.* En dit bewoog dan ook 't Gerecht van Leiden, om tot behoud *van de Academie* zich bij hem te vervoegen. En hij was 't dan ook, die de bekrachtiging deed.

Ik ga over tot het Krijgsbeleid!

Zijne Macht in Krijgszaken.

Gelijk in de Burgerlijke Regering der Vereenigde Gewesten zijne macht en gezag in 't bevelen zoo groot was, en in gelijkheid stond met de vroegere Gouverneurs Generaal ten tijden der Graven, die, bij *afwezigheid* des Souvereins, behoudens de afzonderlijke Privilegien der onderdanen en eenige aan den Vorst voorbehoudene Rechten, (bij voorbeeld 't Verkoop zijner Domeinen, 't maken van Vrede enz.) alles met den Staatsraad, zonder den Vorst vooraf te raadplegen, mogten doen en

(79) MIERIS I. l. bl. 523.

en bevelen, wat de Vorst zelf vermogt: even zoo, en zelfs thans niet minder was Leicesters macht en gezag, als Gouverneur in 't beleid der zaken van *oorlog* te water en te land. Dit bleek reeds uit het bovengemeld Plakaat over *de Krijgstucht*. 't Zelfde bleek niet minder uit het geheel bestuur der oorlogszaken; 't welke, (behalve de daartoe benoodigde Geldmiddelen, die Elisabeth en de Staten hem moesten aanschaffen, en zonder welken hij niets wezenlijks op wettige wijze doen kon,) geheel aan hem stond, en uitdrukkelijk *bij de Verdragen* aan hem was toebetrouwd, zoodanig, dat hij over alle de militie van den Staat, even zoo als over de Engelsche Troepen, over het gebruik der manschappen, over de orde tot den marsch, het geven van patenten, het aanvallen van den vijand, het belegeren of 't ontzetten van Steden en plaatzen, het bevelen van alle legerhoofden, Gouverneurs, Collonels, Kapiteins, enz. het hoofdbewind en bevel voerde. Alleen het *aanwerven* van *vreemd Krijgsvolk* mogt §. 23. door Hem niet geschieden zonder *den Raad van State* en *bewilliging* van *de Generale Staten*, 't welk zeernatuurlijk en billijk was, daar ook van *de betaling* deszelfs, in dat Artikel, gesproken wordt.

Over de gansche Militie.

Uit dit oogpunt moeten wij dan vele van Leicesters bedrijven en handelingen, benevens die der *Algemeene* en bijzondere *Staten* beschouwen.

Zien we nu alleen de zaak der bijzondere *Provinciale Stadhouders*, of, gelijk zij toen meest genoemd wierden, *Gouverneurs*, in betrekking tot *Leicester*.

Over de Provinciale Stadhouders.

Van de instelling der Stadhouderlijke waardigheid, en wijze van aanstelling dier hooge Persona-

nadien in de afzonderlijke Provincien, kort voor en sedert de afzwering van Philips, en vooral in Holland, Zeeland en Utrecht, sedert den dood van Willem I. valt hier geen verhaal. Ik heb daarvan reeds gesproken (80). De vraag is hier alleen, in welke betrekking stonden, of waren zij geraakt met Leicester, als Gouverneur Generaal? Waren die *Stadhouders* der verschillende *Gewesten* nu Hem geheel en *onmiddelijk* önderworpen, of moesten die, in de eerste plaatze, den bijzonderen Staten aan de hand gaan, en maar *middelijk* den Algemeenen Landvoogd gehoorzamen (81)? Hier komt veel op aan; ik durf gerust-

(80) Men zie verder hierover PIETER PAULUS *Unie*, Art. VII. §. 24. en DUMBAR, *Tegenwoordige Staat van Overijsfel*, D. I. bl. 218.

(81) Om de kracht dezer vragen wel te verstaan, kan ik hier eenig voorbeeld voor de toepassing bijbrengen. De Hr. DUMBAR, *Tegenw. Staat van Overijsfel*, D. I. bl. 216. enz. in de Historie der Overijsselsche Regering, weinig of niets van de Leicestersche tijden gewagende, meldt ons, dat de *Graaf van Nieuwenaar*, op lastbrief der *Algemeene Staten*, töt Stadhouder van Overijssel was aangesteld; dat de voorwaarden, van wegens Overijssel den 18 Sept. 1584. opgemaakt, onder anderen behelsden, dat hij *geene patenten tot doortocht mogt geven of ontvangen buiten raadpleging van de Landschap, geene bezetting leggen in Steden, buiten toestemming van Raad en Gezworen Gemeente.* De vrage is dan nu, bleef de *Graaf van Nieuwenaar*, na zijne vernieuwde aanstelling of *bekrachtiging*, door Leicester gedaan, in dat Stadhouderschap van Overijssel, nadat Overijssel zich mede aan Leicesters gebied onderworpen had, in dat middelijke *Verband* met de Landschap, of liever, bracht de belofte van regelrechte *gehoorzaamheid* aan Leicesters bevelen, zoo door *Nieuwenaar*, als door *de Staten* zelf gedaan, van zelfs daarin verandering te weeg? behielden de Staten die macht al öf niet? De Hr. DUMBAR gewaagt hiervan niets.

rustlijk tot het eerste besluiten, en zal dit uit de Verdragen zelve met de onmiddelbaar opgevolgde gebeurtenissen en erkentenisse van de Staten en Gouverneurs zelve bewijzen.

Wat den Hollandschen *Stadhouder* betreft; men had in de handelingen met Elisabeth bij Holland dit Stadhouderschap voor Maurits trachten vooruit te bedingen (82). Dit niet gelukt zijnde, bracht men 't daarhenen, dat Maurits, schoon nog jong, door de algemeene Staten geplaatst wierd aan 't Hoofd van den *Raad van Staat.* Voor de aankomst van Leicester werd hij echter op voordracht en aandrang van Oldenbarneveldt, den 1 Nov. 1585. door Holland en Zeeland bij *Commissie* aangesteld tot *Stadhouder*, of, zoo men toen sprak, *Gouverneur en Kapitein Generaal en Admiraal* over de Provincien van *Holland* en *Zeeland.* Men had er *Utrecht* gaarn ingetrokken (83), en dit op grond, dat bij Keizer Ka-

(82) Zie boven bl. 45. uit de *Resol. van Holl.* 5 Jun. 1585.

(83) Hiertoe behoort, 't geen de *Holl. Resol.* den 17 Sept. 1585. opgeven, dat de *Staten van Zeeland aanhouden* bij die van Holland, *dat de Unie tusschen Holland en Zeeland vernieuwt, bevestigd en vermeerdert mogt worden*, „ dat mede Graaf *Maurits* Gouverneur „ van Holland en Zeeland — gemaakt, ten einde *de* „ *Instructie* van de Regering (voor den Raad van Staat) „ te beter *geëffectueerd mag worden.*" Vergel. 6 Octob. bl. 609. Nu had men reeds den 17 Jan. bl. 40 gesproken van een *nader Verbond tusschen Holland, Zeeland en Utrecht*, en daartoe Maurits (met den Raad van State) bij *provisie* aangeprezen. En den 19 Jan. 1585. bl. 53. vindt men reeds te boek gesteld *de Instructie voor de subalterne Collegien van de Raden in de vereenigde Provincien, staande onder de Regeringe van den Hoog- en Welgeb: Grave Maurits, — en den Radde met Hem ter Regeringe van den Lande gestelt.*

Maurits stond als Stadhouder onder Leicester.

Karel die drie Provincien *vereenigd zijn geweest onder een Stadhouderschap en Gouvernement* (84). Men vertelt, dat Barneveldt de gevolgen met Leicester vooruitzag, en zich daarom haastte, om *Maurits* vooraf tot Gouverneur van Holland verklaard te hebben (85). Leicester was nog niet in 't Land, toen hij reeds zijne verwondering te kennen gaf over die aanstelling, en vreemd vond, dat men Graaf *Maurits* ook den naam van *Prins* toeleide, vragende op 't eerste „ wat hij in Nederland te doen hadde, daar een ander *de Stadhouderij van Holland en Zeeland bekleede* (86);" doch hij liet zich ter nederzetten, zegt WAGENAAR (D. VIII. bl. 111.), *toen hem vertoond werd*, „ dat er van ouds in elk Gewest een bijzondere „ *Stadhouder* plagt te zijn, *die L. W. onder den* „ *algemeenen stond*; dat ook de titel van *Prins* „ naar de Duitsche wijze, Grave *Maurits* toe- „ kwam, te meer, doordien de Regering des „ Prins-

(84) Zoo leest men in de *Res. van Holl.* 14 Novemb. 1585. Vergel. HOOFT, *Ned. Hist.* B. XXIII. bl. 1039.

(85) Dit verklaart BARNEVELDT zelf uitdruklijk in zijne *Remonstrantie* 1618. bl. 190. *ick thoonde myne oprechte affectie aan de hooghe meriten van H. M. myn Heere den Prince van Orangie, ende syne Excellentie Prince Maurits —. Ick vorderde met ernst, dat aan deselve, by myne Heeren de Staten van Hollandt — mochte gheconfereert worden het Gouvernement van Hollandt — voor de aankomste van den Grave van Leycester, die ick beduchte — — dat 't selve soude hebben willen pretenderen.* Zie dit ook naderhand van *Gelderland, Utrecht* en *Overijssel*, bl. 206.

(86) HOOFT bl. 1041. besluit er uit, dat hem voor zijn vertrek uit Engeland de meening der Algemeene Staten, van hem tot de opperste Landvoogdij te beroepen, niet onbekend moet geweest zijn.

„ Prinsdoms Oranje, gedurende de gevangenis „ zijns Broeders, Hem aanbevolen was." Daar dan de Staten van Holland zelf zeggen, dat de bijzondere *Stadhouder* van Holland (welk woord hier uitdruklijk genoemd wordt) plagt te staan onder den *algemeenen*: zien we dan, op wat gronden zij dit nu toepaslijk maken ook op *Maurits*. De eerste grond is het *Verdrag* zelve met Leicester van 1 Febr. 1586. Hetzelve zegt met ronde woorden, (en zulke stukken vinde ik bij onze *Vaderlandsche Geschiedschrijvers* in dit geval over 't hoofd gezien,) dat hem „ *gegeven wordt volle macht en volstrekt gebied, in 't stuk van den oorlog te water en te land* — — OVER ALLE PARTICULIERE GOUVERNEURS *der Provincien; alle generale en particuliere Hoofden, Admiraals, Vice-Admiraals, Colonels* — — — *welken alle zullen zyn Excellentie eed doen, en hem metterdaad volle gehoorzaamheid bewijzen.* Dit bewijst ook de *Commissie*, door de Staten Generaal aan Leicester verleend, waarbij zij op 't slot *bevelen* ALLEN GOUVERNEURS *van Provincien, Overften*, enz. dat zij *Hem voor den Opperften Veldheer en Gouverneur Generaal eeren* — *getrouwheid en gehoorzaamheid bewyzen*, — *en zynen* BEVELEN, *zoo in Krijgs als* POLITISCHE *zaken, gehoorzamen* — *zonder tegenspreking* —, NIETTEGENSTAANDE *alle andere toelatingen, decreten en bevelen*, VAN ONS, *of door onze autoriteit NB. hier bevorens uitgegaan.* Zij vernietigden dan hiermede hunne vorige *Decreten* en *Bevelen*. En *Maurits* geraakte onder Leicester. Dit steunde ook op de genomen *Resolutie* van

den 10 Jan. 1586. (87), dat zij boven de *Commisfie*, bij de Koningin aan Leicester gegeven, hem aanstellen *tot Gouverneur en Kapitein Generaal, om — volkomen te gebieden — over alle de Provincien, Steden en Leden van dien — en de* GOUVERNEURS *particulier derzelven* enz.

Kan men na zulke duidlijke woorden wel verwachten, dat de Staten van Holland, die zelve gehoorzaamheid beloofden, met recht zeggen kunnen; „ ja! maar Maurits moet in krijgszaken ons „ vooraf gehoorzamen, en vragen, of wij *Leicesters* bevelen voor onze Provincie wel door hem „ gehoorzaamd willen hebben ;" gelijk naderhand gevorderd werd. Wat bracht voords de *Instructie* aan den *Staatsraad* hieromtrent mede? Wat anders, dan dat de afzonderlijke *Gouverneurs*, de Admiraal (en zulks was Maurits en *Maurits alleen*) *trouwe en gehoorzaamheid* zullen zweren aan den Graaf als *Gouverneur* en *Kapitein Generaal.*

Kreeg van Hem Commisfie. En welke waren nu de gevolgen? Onder anderen aanstonds deze, dat hij den 25 Febr. *Maurits* in Holland en Zeeland, en Graaf *Willem Lodewyk* in Friesland, op nieuw als *Stadhouders* aanstelde, of gelijk het WAGENAAR bl. 120. voorzichtig uitdrukt, *dat zij Lastbrieven namen van den Grave tot hunne bijzondere Stadhouderschappen*, of, gelijk het naderhand werd uitgeduid, dat hij *de Commisfie-brieven* van Maurits, door de Staten gegeven, *vernieuwde* en *bekrachtigde.* En welke dus zonder die *vernieuwing* en *bekrachtiging* niet konden gerekend worden meer

te

(87) BOR B. XXI. bl. 5. *c.*

te gelden (88). Daar nu de Overste *Sonoy* voor *Medenblik* zoowel als over *Noordholland* zijne *Commissie* ook van Leicester had (89), zoo zijn hieruit te verklaren alle de bewegingen en moeilijkheden, die *de Staten* van Holland, en Maurits, hun Stadhouder, met *Sonoy*, zelfs nog na 's Graven vertrek en den volledigen afstand van 't Oppergebied, gehad hebben, tot gewapende dadelijkheden toe. Waarvan reeds de aanvang gevonden wordt in de *Resol. van Holl.* 1586. den 9 Oct. fol. 448. toen Sonoy weigerde om *het dubbelt te geven van zijne Commissie en Instructie*; doch men had er zooveel van vernomen, dat *Sonoy bij zijn Excell.* (Leicester) *is gecommitteert als Lieutenant van zijn Excellentie en Gouverneur over de Steden Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Medenblik*, enz. 't welk, wel is waar, de Staten

Ook Sonoy.

(88) Uit eene Lijst der *Commissiebrieven*, die de Prinsen van Orange gehad hebben, en welke allen nog oorspronglijk in wezen zijn, is mij gebleken, dat Maurits wel degelijk *zijne Commissie van den Grave van Leicester* gehad heeft, als *Gouverneur Kapitein Generaal en Admiraal van Holland en Zeeland.* Zij is van den 1 Maart 1586.

(89) Deze zijn ook nog in wezen, ten minsten bij *Vidimus van 't Hof van Holland*, zoo wegens *Noordholland* in 't gemeen, als *Medenblik* afzonderlijk. Welke Stukken thans in 's Hage berusten onder de *Originele Charters en Staatsstukken*, in *het Bruine Kasje* in de *Nationale Bibliotheek*, waar ik ze aldus vermeld vinde: *Vidimus van het Hof van de Commissie, bij den Graaf van Leicester gegeven aan den Gouverneur van Noordholland, Jr. Dirk van Sonoy*, 30 *Jan.* 1587. *met één Zegel*, *No. P.* 236. En *Vidimus* — — *als Gouverneur van Medenblik*, 30 Jan. 1587. met één Zegel, No. Q. 237.

ten nu vermeenden, dat tegen de Privilegien en Gerechtigheden van den Lande streed, maar waarvan toen geen vervolg gevonden wordt.

Men denke evenwel niet, dat hiermede alle macht en gezag van *Maurits* en van de Staten der Provincien te niete was. Dit zij verre! Veel kon wel Maurits doen van wegen Leicester, in 't Krijgsbeleid, maar ook veel van wegens de *Staten*. Veel deden ook nog de Staten. Een voorbeeld zij genoeg van *wegen Leicester*. Toen Leicester dat jaar een *Veldleger* oprichtte, moest hetzelve toevoer van *levensmiddelen* hebben.

Maurits volgde zijn bevel.

Maurits deed daartoe afkondiging en uitnoodiging door gansch Holland, op *bevel* van Leicester, den 26 Aug. 1586. vervat in deze woorden (90): *Alzoo d' Excell. van den Grave van Leicester — Gouverneur Generaal over de vereenigde Nederlandsche Provincien, noodig bevonden heeft — — een Leger te velde te brengen, om den vyand het hoofd te bieden — — — soo is 't, dat — — navolgende de goede gelieste en bevel van zyne Excellentie.* Leicester den 26 April 1586. een Plakaat uitgevende (91), met verbod, dat buiten zijn weten en *consent* geen bevelhebber eenige persoonen, van den vijand overloopende, mogt aannemen onder de Vendelen van den Staat, zendt dit Verbod ter gehoorzaming, bij *advise* van zijnen Staatsraad, over aan *Gouverneurs*, *Superintendenten*, *Collonels*, — *Kapiteins*. — Deze dan handelden in 't aanwerven naar dit bevel.

Wat de *Staten* betreft: hij kon ook veel van hunnen wege doen; bijzonder in 't binnenbestier! Zij

(90) *Charterboek van Friesland*, D. IV. bl. 603.
(91) *Oud Plakaat-Boek*, D. I. bl. 106.

Zij hadden in hun Besluit tot *de Opdracht* aan Leicester, mede bewilligd, volgens 't Verdrag met Elisabeth, §. 27. dat de zwarigheden *en verschillen, die onder de Provincien rijzen mogten*, (en die rezen er bijna dagelijks) over de inwilliging van Geldmiddelen, over hunne verdeeling, of verhooging, in 't V *Art. der Unie* begrepen, bij onderwerping voor een jaar zouden beslist worden door Leicester en door den Staatsraad; zij gingen daarmede in zooverre af van dat punt der *Unie*, 't welk de beslechting aan *de Stadhouders* stelde; maar toch! zij bedongen *voor zich* er bij, dat *de verschillen* BINNEN HOLLAND *en Zeeland verrijzende, bij Maurits en eenigen uit den Hoogen en Provincialen Rade, daartoe bij Hem te verkiezen, zouden beslist worden.* Dit kwam ook al spoedig te pas in vele verschillen tusschen de Staten, en de Steden Gorkum en Schiedam in *Maart* (92), waarbij men die *submissie* gelden liet, met bijvoeging, dat men niet *geraden vond deselve quaestie by schriftelyk proces te beleyden, maar alleenlyk by monde.* Op denzelfden dag kwam nog ter vereffening bij *submissie* ter baan een twist der Staten met *Haarlem, over den invoer van den impost op de linnen lakenen.* Nog een derde *tusschen de Staten en de Steden van Noordholland, nopende de verhooging van den impost op het beestiaal.* Een vierde *tusschen de Staten en Enkhuizen*, over den impost op 't zout. Over welke allen, nadat Maurits vier leden uit de twee Raden bij zich genomen, en 't uur bepaald had, waarop *de Edelen en de Gedeputeerden van alle de Steden voor hem*

Maar volgt ook de Staten in 't hunne.

Hij beslist hunne verschillen.

(92) Fol. 115.

hem verschenen, en door monde van den Advokaat het voor en tegen voorstelden, de Stadhouder *Maurits* op éénen dag de volledige uitspraak deed. Waaruit ik voor dien tijd deze twee aanmerkingen hale.

1. Dat, hoe jonge jaren Maurits ook had, de Staten van Holland liever zich onderwierpen aan de uitspraak en beslissing van een personadie van hoogen rang en vertrouwen, en die meer 't algemeen belang kon overzien en raadplegen, dan die van huns gelijken of minderen, of partijdigen, als ziende meer op 't hooge ambt, 't welk hij bekleedde, en op zijne achtbaarheid, dan op zijne jaren.

2. Dat men hierdoor met zeerweinig omslag toen vele gewichtige dingen in eenen dag afdeed, waartoe in later tijd maanden versleten wierden, of die geheel onafgedaan bleven.

De zaken zeker, vooral met Gornichem, waren niet van kleen belang; 't was niet enkel over de *Verponding* van Gorkum en 't gansche Land van Arkel, maar ook over de kosten van den doortocht van krijgsvolk, over nieuwe *quotisatien* en *anticipatien*, over de versterking van de Stad, tot kosten van 't gemeene Land, het leggen van guarnizoen in de Stad, de vergunning om uit hunne burgeren soldaten aantenemen ter bewaring der Stad, en over 't betalen van soldaten, te voren ingelegerd. Doch dit alles werd schielijk vereffend; zoodra men 't over den *persoon* eens was. En zulks vorderde altijd 's Lands *belang*, ook toen 's Lands *nood* (93).

Ik konde hier nog vele andere voorbeelden van on-

(93) Zie *Resol. van Holl.* 1586. fol. 7. f.

onderwerping aan Maurits beslissing in dat zelfde jaar, en later, bijvoegen, maar achte het overtollig (94). Ook stelden de Staten, tot staving van hun gezag, zooveel vertrouwen in zijne medehulp, dat, toen Leicester bij zijn eerste vertrek naar Engeland verzocht had, om Maurits te hebben aan 't hoofd van 't medegaande Gezantschap, de Staten, op aanmaning van Oldenbarneveldt, 't zij ze iets kwaads vermoedden, 't zij om andere redenen, dit beleefdelijk afsloegen, gevende de Edelen onder anderen tot reden op, omdat *het Land niet zonder* HOOFD *kon blijven*; en zoodanig viel ook 't Staatsbesluit, *opdat in alle occurrentien de landen en ingezetenen mogen hebben een Hoofd, bij wiens autoriteit den Staat van den lande, ten dienste van hare Majesteit en zijne Excellentie, mag worden geconserveert* (95). Men versta hier bij dit Hoofd geen *souverein gebiedend* Opperhoofd, maar *een bestierend* of *uitvoerend* Hoofd; in welken zin de Stadhouders naderhand *het eminente hoofd* genoemd werden. Waarvan hierna.

Ook bleven de Staten bij 't hunne.

Maar ook *de Staten* oefenden in 't hunne alle die rechten uit, die zij niet aan *Leicester* afgestaan, noch aan Maurits ter uitoefening hadden *opgedragen*. Hiertoe behoorden in de eerste plaats alle zaken van geldmiddelen, die ingewilligd moesten worden, alle vrijdommen van belastingen, en alles wat de geldopbrengsten aanging; voords wat tot het afzonderlijke huishouden

(94) Zie intusschen *Resol. van Holl.* fol. 161, 234, 320.

(95) *Resol. van Holl.* fol. 417. en BOR B. XXI. fol. 73. a.

den der Staten behoorde, even gelijk de Stedelijke Magistraten hunne zaken bestuurden. Tot voorbeelden strekken de Plakaten, waarbij de *Staten van Holland* verbieden het koopen of verkoopen anders dan op bepaalde Markten (96), en anderen van dien aard; terwijl ook Maurits in zijne hoedanigheid als Stadhouder, met het *Hof* van Holland den 13 Oct. een Plakaat uitgeeft op de *leproozen en landloopers*, en den 15 Nov. verbod doet van inschrijving en weiding van Schapen in de duinen (97). Dus verre van Maurits.

De Stadhouder van Utrecht,

Zien we nu den Stadhouder van 't Sticht, den Graaf van Nieuwenaar, die ook toen Stadhouder van Gelderland en Overijssel was. Deze werd den 10 Sept. 1585. voor de komst van Leicester, tot Stadhouder verkozen, en aangesteld door de Staten, gedurende de gevangenis van den Stadhouder *Villers*; *alzoo*, zeggen zij, *door het ongeval, overgekomen den Heere van Villeers, wy ons bevinden van een Hooft en authoriteit onvoorzien, om ordre tot wederstand van den vyand te mogen stellen — ende dat zyne Genade door toedoen van de Heeren van den Rade van Staten — daarinne gecondescendeert heeft.* — — In zijne *Instructie*, die anders in 't wezenlijke met die van den gevangen *Villers* overeenkwam, vindt men §. XIX. ten aanzien van 't bestellen der Magistraten *in Stad en Steden by advys der Staten*, bijgevoegd deze woorden: *welverstaande dat by zooverre by de aankomst van den Gouverneur Ge-*

(96) *Oud Plakaat-Boek*, D. I. bl. 105.
(97) *Groot Plakaat-Boek*, D. I. bl. 1399. *Oud Plakaat-Boek*, D. I. bl. 106.

Generaal, by haar Majesteit van Engeland te zenden, daarin NB. anders voorzien en na behoren gestatueert zoude mogen worden, dat 't zelve alsdan by zyne Genade achtervolgt zal worden (98). Hoe vele moeilijkheden dees Stadhouder ook onder Leicester doorteworstelen heeft gehad, zoo met de twistgierige Hopluiden van Utrecht, met de verschillen over 't uitzetten der Geëligeerden uit de Staten, als met Leicester en zijne aanhangelingen, die vooral in 't Sticht van Utrecht zich vastgezet hadden, ga ik hier voorbij. 't Is genoeg, aantemerken, dat *Nieuwenaar*, even als *Maurits*, nu stond onder den *Opperbevelhebber*, en dat hij niet dan na Leicesters vertrek, in 't jaar 1588. bij *nieuwe Instructie* weder hersteld wierd in dat *gezag* en *macht*, die hij te voren gehad hadde (99).

't Zelfde zij gezegd van Graaf *Willem Lodewyk*, Stadhouder van Friesland. Dees gaf den 21 Mei 1586. een sterk Plakaat uit over 't waken, dag en nacht, over 't platte land van Friesland, over 't toevoeren van goederen en 't reizen naar den vijand (100), maar aan 't hoofd van dat Plakaat, zegt hij zelf, *als daartoe by provisie specialyk gelast by den Doorl. — — Robert, Graaf van* LEICESTER, enz. Een diergelijke strenger orde van toezicht gaf *de Stadhouder met President en Raden van Friesland*, den 24 Aug. 1586. (1), zeggende daarin: *begerende wy,* van Friesland.

(98) VAN DE WATER, *Plakaat-Boek van Utrecht*, D. I. bl. 159.
(99) Ibid. *Plakaat-Boek van Utrecht*, D. I. bl. 160.
(100) *Charterb. van Friesl.* D. IV. 615.
(1) Ald. D. IV. bl. 645.

wy, en ambtshalve in stadt van zyn Excellentie ordonnerende. –

van Gelderland. Maar nog sterker klonk dit alles in Gelderland, waar de *Stadhouder* en *de Staten*, zoo voor als na den dood van Willem I. en nog tot aan den tijd van *Fredrik Hendrik* waren en bleven in onderlinge *gelijkheid en verplichting*, door *weêrzijdsche Eeden.* Iets, dat mogelijk niet zoo algemeen bekend of opgemerkt is. Zie hier de bewijzen uit de Staatsregisters zelf. Den 20 November 1581. werd Graaf Willem van den Berg, *bij Commissie van de Staten Generaal*, tot Stadhouder aangenomen. Hij doet Eed den 25 Nov. En hiertegen zweren ook de Staten, *den Stadhouder trouw*, *holt en* GEHOORZAAM *te zijn in alle billijke zaken.* Ik heb dien Eed, om zijne aanmerklijkheid, in de *Bijlage* geplaatst, op 24 *Nov.* 1581. En van de zaak zelve reeds iets gezegd, D. I. bl. 221, 222. In het Reces des *Landdags* te Nijmegen, den 17 April 1584. over 't aannemen van *Adolf*, Grave van Nuwenaar en Meurs tot Stadhouder, leest men: „ *is* „ *beraempt*, dat eenige van dezer Lantschap, „ jegenwoirdich gecommittiert werden, die welc- „ ke, na dat syn Genade mette *Generale Sta-* „ *ten* sullen geaccordeert syn, ende *Commissie* „ ontfangen hebben, sullen syn Genade totter „ voorn. Gouvernemente beroepen und op vur- „ gaende Articulen *ende Instructie* in Ede ontfan- „ gen." Hierop werdt die *Commissie*, door de Staten Generaal uitgegeven, en *wederzijds* beëedigd den $\frac{26 \text{ Jun.}}{6 \text{ Jul.}}$ 1584., dus vier dagen voor Willems dood (2).

Dees

(2) Uitgezonderd door Nijmegen, welke Stad *Willem I.* tot Stadhouder hebben wilde.

Dees Graaf van Nuwenaar en Meurs in Oct. 1589. overleden zijnde, besloot men (3) *Maurits* te verzoeken en aantenemen *tot Stadhouder deses Furstendoms und Graeffschaps*, op voorwaarden en artikelen als uit *de alde Instructien*, en zulks *met Eed en* WEDEREED —. Dan, gelijk reeds gezegd is, om het Tractaat met Engeland, benoemden de Staten, op aandringen van Maurits, er *twee* aan den Raad van Staat, die daaruit Maurits verkozen. Waarop men verzocht om *Commissie* of *aanstelbrieven bij de Staten Generaal*, die dezelven verleenden (4). Men vindt hierop (5), dat men vooraf de wederzijdsche Eeden aan Maurits ter lezing gaf; dat hij ze voor goed aanzag, maar hij oordeelde, dat in den Eed der Landschap, na de woorden: *trou ende holt te zyn*, bijgevoegd behoorde te worden *tegens den Koning van Spanje ende alle zyne adherenten*; en dat de woorden, *in allen billicken saeken* moesten achterblijven, met bijvoeging: *want men versekert mucht syn, dat syn Excell. egeene andere dan billicke saeken zol commandiren ende voernemen.* 't Welk dan ook toegestaan werd. Op die wijze zijn *Maurits* en de *Staten van Gelderland* in *wederzijdschen* Eed geweest. Doch dit heeft opgehouden met zijnen broeder *Fredrik Hendrik.* Deze werd (6), na den dood van Maurits door de Staten van *Holland* aan Gelderland aangeprezen, indien dit toen aan-

(3) Volgens 't *Reces des Landdags*, den 10 Jul. 1590.
(4) *Resol. van H. H. Mog.* den 10 Mei 1591.
(5) *Extraord. Landdag*, Reces, te Arnhem, 14 Augustus 1591.
(6) *Reces van den Landdag*, den 13 Jun. 1625.

aanprijzing noodig had. Hierop werden den 5 Julie 1625. de Artikelen, even als te voren, ingesteld. Maar de *beëediging* is toen, en vervolgens, zoo ik meene, altijd, alleen gedaan van de zijde des Stadhouders. En van dien tijd af is de Stadhouder, door de Staten altijd aangezien, als het Hoofd der Uitvoerende Macht, met alle die Rechten die daar ter plaatze daaraan vast zijn, dat is als zoodanig *hoog*, of hoogste Ambtenaar, die zijnen Lastbrief van de Staten had ontvangen, en dus onder hun stond. Doch dit in 't voorbijgaan tot opheldering van 's Lands historie.

De Staten Generaal of boven de Provincien?

Eer ik nu tot de hevige verschillen, die bijzonder tusschen de Staten van *Holland* en *Leicester* in dit jaar 1586. losbraken, overga, moet ik nog een woord zeggen over de betrekking, die zich ten aanzien der *Oppermacht* tusschen *de afzonderlijke Staten* en de *Staten Generaal* door eenige daadzaken vertoonde. Dit is een gewichtig stuk. De vrage is hier weder niet, of het gevoelen van HUGO DE GROOT in zijne *Apologie*, dat de Staten der Provincien, elk in den haren, volkomen onafhanglijk Souverein zijn, en overeenkomstig den geest der Unie van Utrecht, alleen in gemeenschap gebracht, en het gebruik dier Souvereiniteit beperkt hebben enkel met dat gene, wat uitdruklijk aan de Generaliteit is voorbehouden, zoodanig, dat aan die Generale Staten of hunnen Opperbevelhebber, waarop nu veel aankwam, niet geoorloofd was eenige kennis-neming, aanvatting, of beoordeeling van ingezetenen eeniger Provincie te doen? Ik ben van die Leer, *zoo als zij later begrepen is*, voor mij overtuigd. Maar de vrage is, was dat toen ter

tijd

tijd ook 't begrip van de Staten Generaal? was dat het begrip van de afzonderlijke Staten der Provincien zelve, en van den Opperbevelhebber? Dit is het punt, waarvan ik zoo sterk niet overreed ben. Er was in dien tijd, naar mijn inzien, daaromtrent een ander begrip. Dit was al afkomstig van Prins Willem I. en zijnen tijd. Deze, hoezeer zelf Souverein van Holland en Zeeland, erkende altijd de Staten Generaal als *Souverein* boven zich. Het komt er alleen op aan, hoeverre hij met die Staten Generaal dat uitstrekte! De Staten Generaal hebben ook later op die beginselen zich veel veroorloofd in de Provincien, 't welk hun naderhand belet is. Bij den dood toch en lijkplechtigheid van Willem den Isten verklaarden de Staten Generaal, *dat sy verstaen te wesen, nu ter tyt de Hoogste Overigheid, ende egeene boven haer en kenden* (7). En dit was bij gelegenheid, dat *de Staatsraad* van den overleden Prins en de Staten van Holland, beiden met hun twisteden over den voorrang en orde in de Lijkstatie; en waarvan toen het slot was, dat *de Generale Staten* voorgingen, *Holland* volgde, en *de Raden nevens zijn Excellentie* zich voegden onder de Gewesten, waarvan zij afgezonden waren. 't Welk, hoe men zich ook wende of keere, niet anders dan het bovengemelde begrip uitbrengen zal. Maar wat het oordeel van *den Gouverneur Generaal* betreft, het Verdrag met Elisabeth, en zijne *Macht- en Berichtschriften*, wel ingezien, brengen veel mede, 't welk dat begrip voor dien tijd wettigt, en waaruit de volgende worstelingen over de Opper-

Dit meenden de Staten Generaal.

Of ook in zekeren zin Leicester?

(7) *Resol. Staten Generaal*, 3 Aug. 1584. Vergelijk VAN MAANEN, *Wijsgeerig Onderzoek*, D. I. bl. 175.

permacht van Holland ook grootendeels moeten afgeleid worden. Wanneer bij Eliſabeth's Verdrag, §. 17, 18. aan den *Opperbevelhebber* met zijnen *Staatsraad*, waarin hij zelf aan 't hoofd was, en daarin nog *twee* Engelſche Raadsheeren nevens zich zittende had, met eenige aanzienlijke perſoonen uit de Provincien gekozen, aan hem, zeg ik, *overgedragen* of *aanbevolen werd* (8), het herſtellen van de misbruiken in 't ſtuk der belastingen, en het verminderen der overtollige Ambtenaren: zoo is de vraag, of de bijzondere Provincien daarbij bedongen hebben, dat in alles, wat van die misbruiken en ambtenaren in hunne Gewesten te hervormen viel, zij gerekend moesten worden, of vooraf daarin *toeteſtemmen*, dewijl dit hunne afzonderlijke Souvereiniteit en territoriale Ambtenaren raakte? Of gaven zij veeleer daarmede de handen los, en lieten zij toe, dat de *Raad van Staat* met *Leicester*, uit hoofde der Opdracht, die Ambtenaren *afſtelde?* Wanneer bij voorbeeld de Muntſpecien en hunne gebreken verbeterd moesten worden, en dat die niet mochten veranderd worden zonder de Koningin of den Opperbevelhebber: was daarin niet eene beperking der bijzondere Provinciale Opper-

(8) Ik wil hier met niemand twisten over de twee verſchillende woorden, *overdragen*, waardoor men de macht uit zijne handen geeft, en *aanbevelen*, waardoor men ſlechts iets door een ander laat uitvoeren, maar de macht zelve aan zich houdt. Het komt in dit geval op 't zelve neder, alzoo die *aanbeveling bij een Verdrag* geſchiedde, en *duren* moest zoolang 't *Verdrag* duurde; en eindigde dit, dan eindigde ook die *overdraging* of *aanbeveling*, en ging weder tot den *Overdrager* of *aanbeveler* over.

permacht? men zal mogelijk zeggen, dit was eene *Generaliteits*-ambtsbediening. Maar wanneer §. 24. aan den Opperbevelhebber met den Staatsraad gesteld wordt, om bij *versterf* of *verandering van Stadhouders* en *bevelvoerders der Grenssteden* een' nieuwen *Stadhouder* of bevelhebber te kiezen uit twee of drie, welken de Staten van zulk Gewest zouden benoemen, werd daardoor die eigen verkiezing van een' Stadhouder, ten minsten uit drie benoemden, niet overgebracht op Leicester? Ik spreke niet van §§. 19, 20, 23. enz. maar ik vrage daarenboven, als zij aan Leicester bij *zijne Commissie en Instructie* mede opdroegen de Administratie en 't volle gezag over *de Politie* en *Justitie*, en alle *Raden*, *Baljuwen*, *Schouten*, *Magistraten* gelasteden, zich daarnaar te gedragen; lag dan in dezen last niet eene stilzwijgende erkentenisse, dat die Opperbevelhebber, uit naam en van wegen de Staten Generaal, uit kracht der Verdragen, gerechtigd was, om met advis van zijnen Staatsraad in de afzonderlijke Provincien zoodanige orde op *Politie* en *Justitie* te stellen, als de omstandigheden vereischten? En wat betreft de Politie, door de Staten Generaal zelve uitgeoefend; hiervan heeft men een aanmerklijk voorbeeld in 't Plakaat der Staten Generaal van den 19 Nov. 1586. (9), waarin zelf de Staten Generaal een Regeringsreglement *maken omtrent het verkiezen van nieuwe Magistraatspersoonen te Leeuwaarden in Friesland*, gedaan in *hunne Vergadering in 's Hage*, waarin zij zeggen, dat *by last en volmacht van den Magistraat en gezworen Gemeente van Leeu-*

Geval te Leeuwaarden.

(9) *Charterb. van Friesl.* D. IV. bl. 665.

Leeuwaarden zy zeer ernstig *verzocht* waren, *dat wy, beneffens wien NB. is de Souvereinité ende hooghe Overigheyt van de Landen, daarinne willen verzien, — dat de Stadt Borgeren ende Innegeſetenen van goede ende vrye verſtellinge des Wets voortaan verzekerd mogen zyn.* Waarop dan volgt: *Soo hebben wy, Staten Generael, repreſenterende die Souverainité ende hoochſte Overicheyt van de geunieerde Provincien — geordonneert — onverkort ende voerbeholden den voerſz. Stads* ANDERE *voergaende Privilegien.* — — Men kan geen uitdruklijker verklaring van dien tijd te berde brengen. Het komt er maar op aan, wat daaromtrent de meeninge der afzonderlijke Provintien en Staten toen ware, en bijzonder *in Holland* en *het Sticht* van *Utrecht*; en hiertoe komt bijzonder het geval in 't ſtuk der *Rechtspleging* van *Paulus Buis* in aanmerking, waarover zooveel te doen viel, en waarover naderhand uit partijſchap zoo hevig getwist is. Deze, een groot man, had alle de tijdperken der omwenteling ſedert 1567. doorloopen; hij werd in 't jaar 1568. Penſionaris van Leiden; was een der vertrouwdſte vrienden van Willem I.; werd in 't jaar 1572 Advokaat van Holland; na verzocht ontſlag werd hij Lid van den Raad van Staat; hij was mede gelastigde in Engeland tot aanbod der Souvereiniteit; hij werd door Leicester weder in den Staatsraad getrokken, die te Utrecht zat. Toen nu Leicester in Junie een' *afzonderlijken Raad* of *Kamer van Finantie* oprichtte (10), 't welk men meende, dat ſtreed te-

Geval met Paulus Buis.

(10) *Charterb. van Friesl.* D. IV. bl. 642 en 652.

tegen de Verdragen met Elisabeth en haren Landvoogd, en *zonder toestemming* der Provincien niet geschieden mogt; en toen hij tot dat einde den Graaf van *Nieuwenaar* tot Hoofd, en zijnen Gunstling *Reingoud* tot *Thesaurier Generaal* had aangesteld (11); zoo maakte hij ook *Paulus Buis* tot *Bewindsman der Geldmiddelen* (*Commis der Finantie*), maar deze wilde onder *Reingoud* niet staan, en weigerde zulks op eenen zoo schorren toon, dat dit hem naderhand opbrak. Want ten zelfden dage dat *Leicester* van Utrecht naar 's Hage vertrok, werd door behulp der gewapende Hoplieden *P. Buis* den 19 Julie uit zijn bedde geligt, in gevangenis gesteld, en zijne papieren verzegeld, en weggevoerd (12); dit ging op naam en last van Leicester, die echter, naderhand ziende den ijver, bijzonder der *Staten van Holland*, raadzaam vond te ontkennen, dat hij tot de gevangenneming last gegeven had, of inderdaad daarvan geene kennisse vooraf gedragen heeft. Maar P. Buis, schoon van geboorte een Amesfoorder, was thans een Hollandsch Ambtenaar, en had als zoodanig zitting in den Raad van State te Utrecht. Daar werd hij gevangen gezet; hij zat lang buiten alle toegang; werd naderhand op den plompen toren gebracht, onder borgtocht van *f* 25000:- indien hij ontvluchtte. Wat gebeurde hieromtrent? De zaak maakte een groot gerucht over 't geheele land. BOR verhaalt (13), „ dat,

(11) Zie over deze Aanstelling HOOFT, *Ned. Hist.* bl. 1068—1073.

(12) Zie 't Verhaal bij BOR B. XXI. bl. 33. WAGENAAR D. VIII. bl. 161.

(13) BOR B. XXI. bl. 34. a. B. XXII. bl. 26. b.

P. Buis. „ dat, na lange gevangenis, de vrouw en kinderen en vrienden, en met hen gevoegd de Burgemeesters en Regeerders *der Stad Leiden*, „ als voor haren inwonenden burger (alzoo hij „ eertijds daar Pensionaris was geweest en aldaar „ gewoond had), zich vervoegden; aan wien? „ (niet aan de Staten van Holland, niet aan de „ Staten van Utrecht, noch aan dien Magistraat; „ maar) bij *Requeste* aan de *Staten Generaal*, „ en verzochten, dat, daar hij omtrent 26 weken in hechtenis gezeten had, en buiten wege „ van rechten daarin geraakt was, zonder te weten, wie zijn partij ware, en zonder dat iemand zich zijner zaak of beschuldiging aantrok, daaromme zij, *Staten Generaal*, als „ *hebbende NB. de Souvereiniteit* van den landen, en verplicht zijnde om der landen Privilegien en rechten, en alle onderdrukten voor „ te staan, aan den Utrechtschen Onderschout „ G. van Remmet wilden *belasten* (gelijk zij ook „ den 17 Jan. 1587. deden), den voorsz. Buis „ uit zijne gevangenis te ontslaan;" maar wat „ voegt er BOR verder bij? *de Gedeputeerden van de Staten van Holland, in de Staten Generaal gecommitteert, waren van hare principalen expresselijk belast in 't voorsz. verzoek te consenteren* (14), en *nadat deze zaak in deliberatie gelegd was, hebben de Staten Generaal aan den voorsz. van Remmet geschreven den volgenden brief* (15). In dezen Brief zeggen zij, dat de vertooners dit mitsdien verzochten *aan* ONS, *als re-*

(14) Overeenkomstig het Besluit bij Holland, *Res.* 17 Jan. 1587. fol. 12.
(15) BOR B. XXII. bl. 26. b.

representerende de Hooge Overigheid, *en wezende voorstanders* enz. G. van Remunt belooft daarop hem te zullen ontslaan, mits dat hij had *Acte* van eenigen, die zich bij de Staten Generaal borgen stelden, dat Buis in rechte zoude verschijnen op *f* 25000 l-, en dat Buis ontslagen zijnde, die borgen in de Staten Generaal voor hem zouden afleggen *cautie juratoir de judicio sisti sub poena convicti*. Hij werd daarop ter sluik ontslagen, *Remunt* moest hierom de Stad ruimen, en Buis op 't spoor vergeefs gevolgd, eischte het Volk hem van den Magistraat van Utrecht terug, doch 't werd hun plat afgeslagen, zeggende, *anderen last van de Heeren Staten Generaal te hebben*. Te Leiden gekomen, werd hij den 27 Jan. naar 's Hage opontboden, en beschreven ter Vergadering van de Staten Generaal, en deed daar zelf *de gelofte*. Maar dit was nog niet genoeg. De Staten Generaal begaven zich in persoon (16) bij *den Raad van Staat*, (dat is, *den Staatsraad van Leicester* in zijn afwezen), en vertoonden hun de redenen, die hen bewogen hadden, om zonder *dien Raad* te moeien, zoo bedekt aan Remunt te schrijven, omdat dien Raad de hand gesloten was bij zijn Excellentie, den Grave van Leicester, bij *acte* van 24 Dec. En dat zij besloten hadden, hare Majesteit en zijn Excellentie van de zaak te onderrichten, tegen alle *calumnien*, die den Staten bij eenigen in Engeland *zouden mogen nagewörpen worden*. Hierop werd van wegen den Utrechtsen Magistraat $\frac{16}{26}$ Jan. aan *de Staten Generaal* geschreven, met klachten over 't schenden der ge-

(16) Bor. B. XXII. bl. 27. a.

gevangenis, en wel op orde der Staten Generaal, daar de Graaf van Leicester hem *rechters* gegeven hadde; dat zij (de Staten Generaal) zich *als Hooge Overigheid gedragen*, maar dat hun niet betaamde bij heimlijke practijken gevangens te ontslaan; dat zij (Staten Generaal) den Magistraat bij forme van recht wel kunnen *gebieden*, bijzonder in *justitiezaken*; dan, zoo zij *de hooge Overigheid representeren*, waarom dan niet den Magistraat aangeschreven, om hem te slaken. Maar zij voegen er ook deze aanmerklijke woorden bij: „*Wy weten, dat uwer E. als gedeputeerden van de Staten van Hollant, Zeelant en Friesland by den anderen gekomen zyn op zekere pointen en artikelen, om dezelve volgens den last — — te verhandelen; hoe hebben dan uwer E. kunnen doen 't geen in dezen gedaan is, als Staten Generaal, representerende de Hooge Overigheid* (17). *Maar is er dan geen Gouverneur in de Landen, dewelken uwe E. principalyk 't beleyt der justitie in handen gestelt hebben? Heeft hy*

(17) Men zou uit deze woorden besluiten, als of het geen op naam *der Staten Generaal* gedaan was, slechts het werk van die *van Holland en Zeeland* alleen geweest ware. Maar dewijl toen reeds de driften hevig blaakten over de uitgestrektheid der macht *van Leicester* en die der *Staten Generaal*, zoo kan hier ook partijdige voordracht zijn. 't Is genoeg, tot mijn oogmerk, dat zij het hielden niet voor 't werk der Algemeene Staten zelf, maar van de *Gedeputeerden*, en wel bijzonder van enkele *Gedeputeerden* in de Algemeene Vergadering. Ook ziet men uit de volgende woorden, dat zij de hooge *Overigheid der Staten Generaal* niet ontkennen, maar de orde en form van *handelen* inriepen, en vorderden, dat de *Algemeene Gouverneur* uit hunnen naam hier de zaak had moeten behandelen, als 't hoofd der Justitie?

hy geenen Raad van Staten, met denwelken hy deze en diergelyke zaken konde uitrichten. Zyn Excellentie heeft immers Buys Richters gegeven; daar is belast, die iets op hem te zeggen hebben, dat zy ten bestemden dage, nog niet verstreken, hunne klachten voor de Richteren zouden overbrengen, uwer E. daartegens gebieden, dat men den gevangen zal ontslaan." Op dezen vrij scherpen toon gaan zij voord; zij ontkennen, dat hun zulke macht van ontslag van hunne Meesters [de Staten der Gewesten] gegeven is, of heeft kunnen gegeven worden, *dewyle* (zeggen ze) *wy* en *zy zyne Excellentie 't bewint van de justitie hebben in handen gesteld.* Maar, al ware dat niet geschied, zij erkenden daarbij, dat noch de *Generale* noch de *particuliere* Staten, over zulke zaken in hunne Stad zonder hunne bewilliging konden beslissen. „ Noch Kanunniken „ noch Edelen dier Provincie hebben *jurisdictie* „ binnen Utrecht gehad, hoeveel te minder de „ *Gedeputeerden der Generale Staten.* Maar gesteld, dat in de Generale Staten die macht was, „ wat zoude het eene verwarring zijn, als zich „ *de Souvereinen* met de oefening dier macht bemoeien, die zij hunnen Stadhouderen gegeven „ hebben, en zulks deden buiten kennisse dier „ Stadhouderen." Zij besluiten dit alles met verzoek, om *Buis* te doen wederkeeren tot zijner verdediging, met bijgevoegde bedreiging van beklag *over geweld en geweigerde justitie*, 't welk hoog klinken zoude. Intusschen hadden de Staten Generaal, op dien zelfden dag, 26 Jan. aan den Utrechtschen Magistraat kennis gegeven van hunne orde tot ontslaking van Buis, tot bevordering van 't recht, en handhaving der Privilegien,

 en

en dat zij daarom hem, *Buis*, eene borgtocht van *f* 25000; hadden opgelegd, en de vorige borgen ontslagen, *verzoeken daarom en ambtshalve ordonnerende, hierover den Magistraat*, noch den Onderschout noch den vorigen borgen eenige moeite aan te doen, met bedreiging van zulks te verhalen op de inwoners *der Stad Utrecht, met provisie van recht van justitie.* Doch hierop kwam den $\frac{21}{31}$ Januarie een Antwoord van Utrecht, waarin zij het gebeurde in 't breede verhalen; en naar hun inzien weerleggen, dat Buis door geene wettige Overigheid zoude gevangen zijn, *het welk van alles schijnt het eenige fundament te zijn.* Zij achten, dat de Staten Generaal verkeerd onderricht zijn, en dat de Staten Generaal rechtens handelende, die zaak *zijn Excellentie in zijnen Raade, den Rechteren, en hunlieden, maar niet den Onderschout, hadden moeten aandienen.* Maar dat zij daarentegen een' bedekten weg ingaande, *onse justitie te kort gedaan, onze gevangenis gevioleerd, zyne Excellenties autoriteit gekrenkt hadden*, enz." met meer sterke woorden ook tegen den Onderschout, die hun bij eer en eed verklaard had, van die ontvluchting geene kennis gehad te hebben; daar zij nu het tegendeel uit der Staten brief vernamen; zich voords gedragende aan hunn' vorigen brief. De Staten Generaal (zegt BOR bl. 28. *c.*) wel gevoelende, uit wiens koker die brieven kwamen, lieten dit onbeantwoord; Buis was onder borgtocht los. Doch die van Utrecht lieten niet los, maar schreven den $\frac{26\ \text{Jan.}}{5\ \text{Febr.}}$ hunne Verwondering, dat zij niet alleen geen antwoord kregen, maar vernamen dat *P. Buis dagelijks* in den Raad

van

van Staten *besoigneerde.* Zij beklagen zich voor God, hare Majesteit, zijn Excellentie, allen Provincien, Steden en Leden; *protesteren* van *nulliteit* en *geweigerde justitie*, en openbaarmaking, ten zij spoedige voldoening kome (18). Het allerbijzonderste nu, en 't geen hiervan de meeste toepassing is, bestaat daarin, dat, als men de *Registers van Holland* naziet van den tijd der gevangenneming van *P. Buis* af, geen woord, zooveel ik weet, aldaar voorkomt, dat *Holland* zich die zaak aantrok, schoon zij over andere Utrechtsche *Uitgezettenen*, Nikol. van Zuilen, Floris Thin, enz. op dien tijd zeerbreedvoerig raadpleegden, brieven schreven en klaagden (19). Alleen vinde ik, dat zij den, 14 Oct. 1586. (fol. 464.) en dus meer dan drie maanden later, aan *Maurits* van Nassau en den Grave van Hohenloo aanschrijving deden, dat, *alzoo Mr. P. Buis, Raad van State nevens zijne Excellentie, nu omtrent drie maanden in hechtenis is gehouden, zonder dat dezelve als nog te rechte gesteld word, niettegenstaande het ernstig vervolg dies aangaande van zijnen wege gedaan, en ons schrijvens en verzoek, zoowel aan zijn Excellentie als den*

(18) Dit laatste van *P. Buis*, zegt NOA, is min naaukeurig, en hij haalt daartoe bij, dat de *Commissie* van den Raad van Staat eindigde den 4 Februarij, met bijvoeging, dat die Raad bij besluit van den 4 Februarij weder verlengd werd, voor drie maanden, en dat daarin *P. Buis* ook weder ingekozen was. 't Welk toch wel zamen gaan kan met dien Brief, vooral zoo *Buis* reeds te voren weder zitting had genomen, 't welk ik niet beslissen durf.

(19) Zie *Resol. van Holl.* 22 Jul.—9 Aug. fol. 324.

den Raad der Stad Utrecht (20), *hebben wij NB. in aanziening van de langdurige getrouwe dienſten, — — — en dat niemand in dezen landen recht en juſtitie behoort geweigerd te worden, U Excellentie* — (Maurits) — *willen verzoeken, ter eerſter gelegenheid bij zijne Excellentie* (Leicester) *ernstelijk te willen aanſpreken, en dezelve met alle goede redenen en middelen vermanen — dat zijn Excellentie gelieve uit zulke detentie den voorn. Raadsheer Buis te rechte te doen ſtellen en tegens denzelven procederen als na behooren.*

En dat 't voorgevallene naar waarheid verhaald, waarin onze latere Hiſtorieſchrijvers wat [illegible] zijn (21). Alleen vinde ik elders nog aangetekend, dat *Buis* het ſlachtoffer was van den haat van Killigrew, die Leicester tegen hem opgezet had, ('t welk ik wel voorzeker ſtelle) en dat Leicester zeer op hem verbitterd was, zoodat dezelve in Engeland der Staatſchen Gezanten daarna verweet, *dat zij, Buis, die de galg verdiend had, geholpen, en weder in den Raad van State* gebracht hadden; dat de Gezanten daarop, in tegenwoordigheid der Koningin geantwoord

(20) Hiervan is [illegible] uitdrukkelijks in *de Staatsche* [illegible], [illegible] ik [illegible] de waarheid geen [illegible] hebbe. Alleen in de *Remonſtrantie*, hierna den 11 Nov. te melden, doch vroeger opgesteld, wordt er van gesproken.

(21) Vooral de Schrijver van *Oldenbarneveldts Eerverdediging*, tweede Brief 17[illegible], welks Schrijver zeerbreed over de zaak van *P. Buis* uitweidt, maar de bijzonderheden, door mij hier aangehaald, geheel voorbij gaat.

woord hadden, *dat zijne Doorluchtigheid Buis nimmer had willen doen te recht stellen.* Waarop de Graaf herhaalde: *dat is valsch; ik heb Buis Rechters gegeven.*

Beschouwe ik nu dit geval, tot mijn oogmerk, wat nader, zoo in betrekking tot het begrip van *Hollands recht*, als tot dat der *Staten Generaal*, en van *Leicester*. Nader overwogen.

Wat *Holland* betreft; daar P. Buis een Leidsch Pensionaris en burger geweest was, en wegens Holland in den Staatsraad zat, is nu de vraag: wat was toen 't begrip der Staten van Holland, in betrekking tot de Staten Generaal? Eischen zij, dat hij in Holland moet te recht staan? Vragen zij het ontslag van Buis, om *die reden*, of bouwen zij veeleer hun verzoek, op zijne getrouwe *diensten* en langdurige *gevangenis.* Vervoegen zich die van Leiden aan de Staten Generaal, om hem naar Holland overtebrengen? Geenzins, maar alleen, dat die Staten Generaal *als Souvereinen* zouden bevelen, hem te Utrecht te ontslaan; en de Staten van Holland geven tot dit verzoek hunne bewilliging op den 17 Jan. 1587. nadat *Buis* onverhoord meer dan zes maanden gezeten hadde, zonder eenig woord te reppen van hun geschonden gezag, maar met integendeel *het gezag* der Stad *Utrecht*, in een afzonderlijke Provincie gelegen, te stellen beneden dat *der Staten Generaal* in 't stuk dier Rechtspleging in die Provincie. Betreklijk Holland.

Maar dit eens daargelaten, en P. Buis enkel aangemerkt, als een gevangen Burger in 't Sticht, welk was ten aanzien zijner te recht stelling 't begrip van Holland en van Utrecht, betreklijk de *Staten Generaal* en den *Algemeenen Stadhouder?*

 Dat

Dat van *Holland* en van *Utrecht* liep oneindig uit een. Holland begreep, dat de Staten Generaal die macht over eenen gevangenen burger van [illegible] konden uitoefenen; het zij ze hem dan als een *Hollander*, of als een *Stichtsch* Burger aangemerkt hebben. De Utrechtsche Magistraat [illegible]; doch beiden waren in [illegible] als de *Gouverneur Generaal* [illegible], de Rechtsoefening *wet-* [illegible] in Holland door Mau- [illegible] ontslag op [illegible] en rechtswei- [illegible], dat Utrecht [illegible] geweigerd was, en [illegible] de Staten van Holland, [illegible] te bemoeien had- [illegible] den *Gouverneur Ge-* [illegible] gelijk zij zich uitdrukten, [illegible] Regeering der Stad van Utrecht) [illegible] en de Algemeene Staten [illegible] *der justi-* [illegible], deshalve in geval van [illegible], de Staten die ook aan zijne [illegible] *der Rechteren*, [illegible] Regeerders) *hadden* [illegible] *Onderscheid* [illegible].

[illegible]

Maar wij zien hier tevens uit, dat de *Staten Generaal* zich hier geschikt en aanmerkten als de Souvereinen van der Unie, met die macht, om ook in de bijzondere Provincien in zaken van Rechtspleging over Burgers beschikkingen te maken, en zulks op aanvraag van Holland, zoo echter, dat zij tot verdediging van hun gedrag noodig oordeelden, in de Vergadering van *den Raad*

van Staat zelf te verschijnen, om dien Staatsraad, bij afwezen van Leicester, in 't lange te *verhalen* (22) *de redenen die hen* (Staten Generaal) *hadden bewogen, alzoo secretelyk, zonder den Raad te moeien, te schryven aan den Onderschout — — te weten, omdat de hands des Raads, aangaande de gevankenis van Buis, by zyn Excellentie was gesloten by zekere Acte van den* 24 *December*. Offchoon nu van deze handsluiting buiten 't hier gezegde, nergens, zooveel ik weet, iets gevonden wordt, zal de zaak toch waar zijn geweest, en Leicester daarin kwalijk gehandeld hebben; maar 't is hier genoeg voor mijn oogmerk, dat de Staten Generaal zelf, hoezeer zij ook in die Rechtspleging zich grondden op hunne *Souvereiniteit*, zij evenwel hunnen stap verschoonden bij den *Raad van State*, om der *handsluiting* wille. En dan blijve 't aan 't oordeel van elk onpartijdig lezer, of de Generale Staten, hoe onregelmatig in den vorm Leicesters gedrag ook moge geweest zijn, hiermede niet stilzwijgende erkenden, dat aan den *Gouverneur Generaal*, uit kracht zijner *Commissie* toekwam *het bewind van de justitie* in die uitgestrektheid, mits wettig uitgeoefend, zoo als het die van Utrecht voorstelden, hoezeer het de kracht des aanhangs van Leicester was, die de Utrechtenaars zoo sterk doorspreken deed.

Maar nu den *Algemeenen Landvoogd!* Niemand betwiste hierbij zijn gezag, ook in 't bewind der Justitie en 't gevangen houden van eenen, 't zij Utrechtschen, 't zij Hollandschen burger.

Niet,

(22) BOR B. XXII. bl. 27. a.

Niet, de Staten van Holland! die verzoeken alleen aan Maurits, als hunnen Stadhouder, bij Leicester aantedringen, om *Buis* te recht te stellen, en andermaal, na zes maanden gevangenis, belasten zij hunne afgevaardigden bij de Algemeene Staten medetewerken tot zijn ontslag.

Niet, de Magistraaten van Utrecht. Die erkenden zijne macht. Dezen zijn slechts gestoord, dat de Algemeene Staten zich in hunne huishoudelijke *jurisdictie* steken, dewijl hunne verklaring, van dit te doen als *hooge Overigheid*, niet te pas kwam, *daar zij Leicester 't bewind van de justitie in handen hadden gesteld.* Waaruit we teffens leeren, dat het begrip van dien Magistraat toen ter tijd was (en misschien was dit zeeralgemeen), dat zodanige privilegien wel werkten tegen allen en een ieder, ook zelfs tegen *Kanunniken en Edelen* van 't Sticht, die geene Jurisdictie in Utrecht hadden; maar dat, wanneer de *hooge Overigheid*, dat is, de Souverein zelfs, of die 't bewind des Souvereins in handen had, om redenen zich liet zien, en er tusschen kwam, het aan hem stond, om daarover het eindoordeel uitte spreken. En voor den zoodanigen hield de Magistraat den Graaf van Leicester.

Niet, de Algemeene Staten! Dezen grondden zich op *de handsluiting* door Leicester; verschoonen hun gedrag op dien grondslag bij den Raad van Staat; en willen hunne handeling goedmaken bij de Koningin en Leicester.

Ziedaar! 't geval met *P. Buis.* Ik weet wel, dat men uit eene enkele daadzaak geen bewijs mag afleiden. Maar daar loopen hier zeerveel daadzaken en omstandigheden te zamen, die 't spreken noodzakelijk maakten, zoodat het zwij-

gen

gen zelf onverantwoordelijk zoude geweest zijn, indien men toen gemeend had te kunnen spreken. Zoo deed men niet in 't later geval met *Oldenbarneveldt*, toen men zachtkens aan meer inlichting en begrip gekregen had van de afzonderlijke Souvereiniteit der Staten in Holland en de andere Gewesten. En dit zal te meer klemmen, als men let op den ijver, die Holland ten dezen tijde toonde voor zijne eigen *Souvereiniteit*, waartoe dit Hoofdstuk bestemd is.

Holland verdedigt zijne afzonderlijke Souvereiniteit tegen Leicester.

Juist dit stuk was het, 't welk in dit zelfde jaar 1586. tusschen *Leicester* en *Holland* zooveel verschil, drift, oneenigheden, onder de Staten, Ingezetenen, de Staten Generaal, en den Raad van Staat verwekte. Leicester oordeelde, dat hem de Souvereine macht, bij opdracht der Algemeene Staten, na toestemming der Provincien, zoo over het geheele Bondgenootschap als over de deelen, of de afzonderlijke Gewesten, toekwam; en Holland oordeelde, dat die macht zich zoo verre noch in de zaken van de Bondgenoten, noch in de Gewestelijke Huishoudingen uitstrekte, of in allen gevalle, dat de *Souvereiniteit* zelve in hunnen boezem *gebleven* was. Doch met dit laatste kwam men meer duidelijk in 't volgende jaar te voorschijn, en alles bleef dit loopende jaar 1586. tot aan zijn Vertrek naar Engeland bij Vertogen, (*Remonstrantien*) Verzoeken, wederzijdsche Raadplegingen en Antwoorden (*Apostillen*) over afzonderlijke onderwerpen en bezwaren. Van dezen aard waren de drie *Remonstrantien* van Holland, de eerste van 23 Julie, over 't *verloop van zaken* (23).

Der Staten Vertogen.

De tweede van 31 Julie, over vele bezwaren, nieu-

(23) BOR B. XXI. bl. 45.

nieuwigheden en afwijkingen van de Verdragen, met alle de *Apostillen* en Antwoorden van Leicester (24).

De derde behelst het Besluit, om aan den Graaf vrijmoedig en ernstig te remonstreren, 't geen tegen den Tractate met de Koningin gehandeld was (25).

Oorsprong des verschils.

De aanvang van dat alles vertoonde zich reeds bij gelegenheid der oprichting *eener Finantiekamer* door Leicester den 8 Jun. 1586., doende de Staten van Holland eene aanschrijving aan die Raadsheeren, welken wegens Holland in den Staatsraad met Leicester zaten; waarbij zij hen vermaanden, om, zooveel mogelijk, *door hunne voorddurende tegenwoordigheid in den Raad*, te voorzien, dat er geene Wetten of Plakaten werden uitgevaardigd, die tegen 't *belang van Holland* aanliepen, zonder hen vooraf te verwittigen, en wel op grond, dat Holland alleen bijna tweederde in de oorlogskosten droeg; en om te zorgen, dat er geene inbreuken geschiedden tegen 't Verdrag met de Koningin.

Dit zelfde deden zij ook aan hunne Afgevaardigden ter Staten Generaal (26), doch dezen echter toonden hunne verwondering, dat zij hun geen' bijzonderen aanwijs gedaan hadden, *waarin die infractien van het Tractaat, en de prejudicie van die van Holland gelegen zoude zyn, alsó zy daarvan niet wisten.* Hierop gaven de Gecommitteerde Raden van Holland, den 22 Junie,

(24) BOR B. XXI. bl. 48.
(25) Ibid. B. XXI. bl. 55. seqq. 60. WAGEN. D. VIII. bl. 174.
(26) Ibid. B. XXI. bl. 30. b.

stie, bij afwezen der Staten, eenige bezwaarpunten op, die hierop neder kwamen „ dat het Engelsch Guarnizoen zich bemoeide met de schepen, de Maas in- en uitvarende. Dat de betaling der soldijen door hare Majesteit zeerslappelijk geschiedde. Dat de Steden en dorpen, waar Engelsche inlegering was, traaglijk van hunne kosten voldaan wierden. Dat door de zaken van de munt er disorde onder de militairen kwam. Dat Holland zoo weinig scheen geacht te worden, 't welk echter tot bijstand der andere Provincien meer lasten opbracht, dan 't geen haar Majesteit verschoot. Dat de Berichten wegens de Zeevaart en Fabrieken, waar andere leden minder kennis van, of genegenheid voor hebben, vooral in tegenwoordigheid der Hollandsche Raadsleden behoorden geopend te worden. Dat vele Steden geloofden, dat het Plakaat op de Zeevaart van 4 April niet zoude besloten zijn geweest, indien de Hollandsche Raden daarbij tegenwoordig geweest waren; waaruit vele schade! Dat bij 't Plakaat der *Convooien* beslist is een Verschil ten nadeele van Holland en 't gemeene Land. Dat men dan eens om wagens, dan om paarden, dan om pionniers schrijft, dan om de Hollandsche Frontiersteden wel te voorzien, even als of zij eenen oorlog *apart* zouden moeten voeren, hoewel *de Landen NB. aan zijne Excellentie volkomen authoriteit, met hunne middelen, en het meerderdeel van hun credit, in handen gesteld hebben.* Zij spreken voords van een verschil over Workum en Altena; het stellen van *vreemdelingen* in groote en kleine officien, en over de wijze van de ontvangst der *gelden* en aandeelen der Gewesten! Zij verzoeken van deze op-

opgave der bezwaren een bescheiden gebruik te maken, en geven tusschenbeiden te verstaan, dat er onrustige geesten zijn, *die Holland gaarne in ongunste van zijn Excellentie zouden brengen.*" Bedoelende hiermede de Achterraden van Leicester, zijnde *Jacob Reingoud*, van wien naderhand de voorstanders van Leicester den naam van *Reingoudisten* kregen, mitsgaders *Gerard van Proeninck*, genoemd *Deventer*, en *Daniel de Burggraaf*, de drie hoofdijveraars voor de uitgebreide en onbepaalde macht van Leicester, wier pennen naderhand de hevigste Geschriften, vooral tegen de pogingen van *de Staten van Holland* uitbrachten, die vrij wat dienden, om de Staten van Holland in hunne achtbaarheid en gezag bij de Gemeentens te verkleinen (27). Ziedaar een gansche lijst van heimlijke klachten, als zoovele redenen van misnoegdheid van Holland, over 't bewind van *Leicester* en den *Raad van State*. Ik laat aan den lezer de overweging, niet enkel der meerdere of mindere zwaarheid dezer klachten, maar ook van derzelver gegrondheid. Maar dit schijnt klaar te zijn, dat die bezwaren meer betroffen de afzonderlijke *belangen*, dan wel de *gerechtigheden* van dat Gewest. Intusschen had men ook een mondeling verschil, of 't Leicester toekwame, alleen op 't *stuk van de Admiraliteit* bestelling te maken (28); als mede over 't

Zo-

(27) Men zie van deze drie ijveraars WAGENAAR D. VIII. bl. 145. Schoon het zijne bedenking inhebbe, of de Schrijvers wel in allen deele de striktste onpartijdigheid in acht nemen, waartoe ik bij dit geschrift mijn best doe.

(28) BOR B. XXI. bl. 30. *d.*

Zegel. In alle Schriften, die wegens de Algemeene Staten gezægeld wierden, bediende zich *Leicester*, behalve van 's Lands Zegel, ook van zijn eigen Wapen tot tegenzegel (29), waartegen de Staten Generaal den 7 Jun. 1586. besloten, dat hij gebruiken zoude het Zegel van *de Staten Generaal*, op grond, dat *de Souvereiniteit* was *gebleven* bij *de Staten Generaal*, en dat de vorige Gouverneurs Generaal altijd voerden het wapen *van den Heere van den Lande.* Dit laatste, getoetst aan de *Instructie* van den *Staatsraad*, had zijn voor en tegen, alzoo daarbij gezegd was, dat de zegeling zoude geschieden met *zulke Zegels*, als *daartoe zullen worden geordonneerd*, en dat een der Raadsheeren, bij den Graaf te noemen, Zegelbewaarder zijn zoude, zonder te bepalen, wie dit *verordenen* zoude. Doch 't scheen rechtmatig, dat het voorbeeld van vorige Gouverneurs onder de Vorsten gevolgd wierd; en 't geen daartegen *Willem I.* en *Anjou*, met hun *eigen Zegel* daadlijk gedaan hadden, kon misschien hier minder toepaslijk gerekend worden, als hebbende zij *de Souvereiniteit* zelve gehad.

Ondertusschen gaven de veelvuldige voorvallen, en bijzonder de Zeezaken, aanleiding, dat die zelve *Staten van Holland*, gevoegd met de Afgevaardigden van *Zeeland*, meer openlijk te voorschijn kwamen, en eindelijk in *Julie* 1586. eene *Remonstrantie* of *Vertoog*, in 't Fransch vertaald, aan Leicester overgaven, met bijgevoegde *punten*, *hem in genadig bedenken gesteld op den* Plà- Eerste Vertoog der Staten van Holland.

(29) WAGENAAR D. VIII. bl. 156. BOR B. XXI. bl. 32. Zie ook *de Bijlage* op den 7 Jun. 1586.

Lande en tegens 't Traktaat met hare Koninglijke Majesteit en zijn Excellentie gemaakt, *en tegen de Acte van het Consent der Contributien*, *aan zijne Excellentie remonstreren.* Het is eene uitgemaakte zaak, dat alles, wat na *de inwilliging der* geldmiddelen, en de eindens, waartoe, *tegen de Acte van 't Consent* in geldzaken door Leicester gedaan wierd, zijne macht te buiten, en der Staten recht te na ging. Dit *inwilligen* was evenwel aan Leicester niet onbekend; de bezwaarde opbrenging dier gelden, en de klachten daarover van de zijde van Leicester kwamen altijd dwars in den weg van die bezwaren, waarover de Staten meenden te mogen klagen. Dit bleek ook juist toen! Want even voordat de eerste Remonstrantie aan hem werd aangeboden, en wel den 23 Julie (33) leest men, dat *alle de Edelen en Gedeputeerden van de Steden van Holland*, en die *van de Staten van Zeeland* voor zijn *Excellentie* en zijnen *Raad* verschenen, en dat hun aldaar van wegen Leicester, door monde van den Raadsheer Losen een schriftlijk Voorstel van klachten gedaan was, waarbij hij hun betoogde, dat hij voor zijne aankomst hier te lande reeds verklaard hadde, dat de ordinare *Quote* van *f* 200000 's maands niet konde toereiken; dat hij het land van *alles* onvoorzien gevonden had; dat hij sterk op *f* 400000:- aangedrongen had; dat dit niet dan schoorvoetende inkwam, dat hij hierop eerst den 30 Mei een toestemmend besluit bekomen had, maar een besluit, *meest in opinie verschillende*, *en zulks met conditie gemunieerd*, *dat geen*

(33) *Resol. van Holl.* 22 Jul.—9 Aug. bl. 298 en 302.

geen absolute obligatoire Resolutie daaruit heeft kunnen gemaakt worden; dat hij niet geholpen, noch 't land te redden was *met beloften op papier;* dat zij telkens onderling over hun aandeel twisteden, — hij verzocht, dat daar eene afkomst van gemaakt wierde."

Deze Voordracht was ook van dat gevolg, dat (*Res. van Holl.* bl. 302.) *Zij*, Staten, *zijn Excellentie ten hoogsten bedankten voor de goede genegenheid*, *vaderlijke liefde en zorg*, *die dezelve voor dezer Landen welvaren draagt;* zij verklaren op 't Voorstel ten spoedigsten te zullen raadplegen; deze Raadplegingen duurden lang, en onderwijlen kwam het tweede Vertoog van Holland den 31 Julie aan Leicester (34). Zij verzoeken Hem daarbij *in genadig bedenken te stellen*, en *bij de beste en bekwaamste middelen* te verhelpen, en orde te beramen op de navolgende punten. Zie hier dezelve met zijne beantwoordingen op den kant, *Apostillen* genoemd.

1. Het stuk der monstering en betaling van het secours van hare Majesteit, volgens Art. 2.

„ Hij vond dit verzoek redelijk, en beloofde daarin te voorzien."

2. De voordduring van 't Verdrag met de Koningin, waarbij §. 5 en 7. de Gouverneurs der verpande plaatzen zich niet mogen bemoeien met de Politie, Jurisdictie, enz. en dat de *administratie* — zoude blijven aan de Staten, den Officieren en Magistraten, waartegen de Gouverneur van den Briel aangaat, en de Scheepvaart van de Maas hindert —.

Antw.

(34) Zie *Resol. van Holl.* fol. 289, 302—309. en in zijn geheel BOR B. XXI. bl. 48, 49.

Antw. „ Hierover zou hij spreken met den Brielschen Bevelhebber, hem bevelen, zijnen last, en 't Verdrag niet te buiten te gaan, en alle andere orde in te trekken."

3. Uit Art. 16—20. van 't Verdrag was de weêrzijdsche meening van Elisabeth en de Staten Generaal, dat de Regering en 't herstel der Landen zoude staan aan den *Gouverneur Generaal* en den *Raad van Staat*, waarin twee Raadsheeren van hare Majesteit zouden zitten; en uit de Opdracht van 't Gouvernement aan Hem door de Staten Generaal zoude die Raad van Staat zijn zaamgesteld uit die twee Heeren en anderen, door de Provincien te benoemen; dat ook zijn Excellentie en die Raad zouden bestieren de ingewilligde Geldmiddelen (*Contributien*), en dat die zouden geheven worden en bestierd naar inhoud van de *Acte*, daarop gemaakt; en om de Gemeentens in goeden wille te houden tot het opbrengen van wel bestierde Oorlogslasten; had men in de *Instructie* van *den Staatsraad*, met zijn believen gemaakt, besproken, dat de *Tresorier* en de *Ontvanger Generaal*, de twee hoofdbestierers van 's Lands penningen, uit benoemden der Staten Generaal aangesteld wierden; dat ook de Ordonnantien van betaling, in den Raad van Staat besloten, door drie leden op zekere wijze moesten geteekend worden; dat zij daartoe op zijn aanhouden bekwame lieden gesteld — en, zoo zij geweten hadden, dat Hij eenige andere orde had willen gesteld hebben, zouden zij hem zeergaam daarin beliefd hebben. Maar die geheele vorm is buiten hen veranderd, *zonder wete*, *kennis of consent van de Staten Generaal*, en gebracht in eene *inrichting van de Finantie*, die te vore

was

was afgekeurd, en in 't jaar 1580. vernietigd, en de *administratie der geldmiddelen* hoofdzakelijk gesteld aan eenen J. REINGOUD, een man, reeds onder de Spaansche Regering in allen deele ter kwader naam en faam; die hier niets te verliezen heeft, die in gevangenis geweest is, en zijn gevangenis geschonden heeft, van wien alle brave Vaderlanders een' afkeer hebben, geschikt, om jaloursheid en wantrouwen te verwekken tusschen den Graaf, de algemeene en bijzondere Staten, en Stedelijke Regenten. Die Veranderingen zijn door deszelfs flinksche praktijken veroorzaakt; zij vreezen voor de gevolgen en 't ongenoegen onder de Gemeente, en verzoeken daarom, de landspenningen te laten aan 't bewind van den Raad van Staat, en ingevalle de Graaf van Leicester een ander Collegie daartoe dienstiger vond, dat zulks kon geschieden, met overleg en toestemming der Staten Generaal, uit eenige vertrouwde persoonen, bij hen te noemen, en bij een goed Berichtschrift; of, zoo hij om redenen niet kon besluiten tot vernietiging van 't opgerecht Collegie, dat ten minsten hunne middelen en derzelver bestier (zoo zij hopen) mogen verblijven bij zijne Excellentie en den Raad van Staat, overeenkomstig hun gedragen *Consent*.

Hij antwoordt „ met droefheid bevonden te hebben de verwarring der geldmiddelen, waarin voorzien moest worden bij afzonderlijk bestier, 't welk hij slechts bij proeve deed, houdende aan zich en den Raad *de superintendentie en dispositie absolute*; maar uit aanmerking der opgegeven redenen, om den Staten te voldoen, is hij te vreden, alle de geldmiddelen van Holland en Zeeland te houden aan zich en den Raad, totdat Hij

eene Kamer zal hebben opgericht *bij advis der Staten;* waarover hij nader zal raadplegen. Van *Reingoud* werd gezwegen."

4. De Verhooging der Convooigelden op goederen en koopmanschappen, naar de onlangs uitgegeven Lijst, is tegens de Privilegien en 't oud gebruik der Landen, en tegen de *Acte van 't Consent.* Zij verzoeken dat de Convooien mogen geheven worden naar de lijst van 1581. en de opgevolgde bepalingen. En zoo Hij Verhoogingen noodig oordeelde, zijn zij te vreden op zijn verzoek, daarop een vruchtbaar Besluit te nemen.

Hij andwoordt: „ dat van de Convooien is gedaan, om in alles een' gelijken voet te hebben en de verwarring te verhelpen; en dit volgens 't begrip der Staten Generaal, en slechts bij voorraad, totdat de Generale Staten de Convooilijst nader zullen hebben bepaald."

5. Zij verzoeken, om 't groot bezwaar voor den lande, volgens Art. 16. de vermindering van het overtollig aantal van Officieren, en hunne groote soldijen.

Het antwoord was alleszins voldoende; „ men zou de lijsten nazien, en naar bevind verminderen."

Eindelijk Art. 6. betreft de *Krijgstucht*, waaromtrent van vele dorpen en Steden, die zoozeer met oorlogslasten en gemeene middelen bezwaard waren, zware klachten komen, over de ongeregeldheid der soldaten, verzoekende volgens Art. 19. en *zijn Plakaat*, daarop gevolgd, goede krijgstucht te doen houden.

Hij antwoordt: „ niets meer dan dit ter harte te nemen, en tot beter voldoening daarvan, verzoekt

zoekt hij promte voldoening van de penningen, tot betaling van 't krijgsvolk geſchikt."

Ziedaar alles, wat bij Holland en Zeeland voor dien tijd als bezwaren werd opgegeven. Ik zal de aanmerkingen, die er over te maken zijn, aan het oordeel der lezers overlaten. Ik kan niet anders zien, of de verzoeken der Staten van Holland, offchoon zij de hoofdzaak van 't *Bewind* niet betroffen, maar veelmeer, zijn *hoog en hoofdbewind bevestigen*, waren alleszins *billijk*. Maar ook waren de antwoorden van Leicester, zoo als men van een redelijk Regeerder verwachten kon, ook niet buiten alle reden, en zeervoldoende, als zij wel gemeend waren. Men behoort dit van wederzijde te veronderſtellen. Ondertusſchen gaf de aanhoudende bekrompenheid der geldmiddelen vele moeilijkheden, en wederzijdſche handelingen, zoo met Leicester als met de Staten Generaal en met de Provincie van Holland, op wier ſchouders de meeste last berustede, en die daarom ook ſomwijlen zich veroorloofde ſterk doorteſpreken (35).

Eer ik de derde *Remonſtrantie* van dit jaar aanroere, moet ik vooraf aanmerken, dat tusſchen die maand *Augustus*, of 31 *Julie*, waarin die tweede Remonſtrantie uitkwam, en den dag van Leicesters eerſte vertrek naar Engeland in November, de verdeeldheden en twisten tusſchen *Holland* en *Utrecht*, en de beiden daaruit ontſtane Partijen, van tijd tot tijd hooger liepen, en dat de *Reingoudisten*, wier hoofd en voorſtander zoo hevig door de Staten van Holland was door-

Poging der Reingoudisten.

(35) Men zie daarvan de *Holl. Reſol.* bl. 330. en volg. ook BOR B. XXI. bl. 50, 51.

doorgestreken bij een Vertoog, waarvan niet onwaarschijnlijk de Advokaat *J. van Oldenbarneveldt* de opsteller was (36), alles in 't werk stelden, om de achtbaarheid *der Staten van Holland* te verkleinen. Ik zal enkele staaltjes hiertoe opgeven: WAGENAAR (37) zegt, „ dat Reingoud „ en de zijnen dagelijks hun werk maakten, van „ 's Lands Staten bij hem zwart te maken, de„ zelve afmalende, als eenen hoop kooplieden, „ die slechts op gewin uit waren." Men nam eenen *Steven Paret* gevangen, *wegens zekere seditieuse en injurieuse propoosten* [den 16 Aug.] *in een groot gezelschap gebruikt jegens de Staten van Holland — dat zij waren vijanden van den Vaderlande* — (38). Uit zijne papieren bleek ook, dat hij met *Reingoud* verstand hield, en iets kwaads tegen de Staten en 't Land brouwde; 't welk aanleiding gaf, dat Leicester, toen de afgevaardigden van Holland, tot Hem in 't leger gekomen, hem aanzochten, om ook *Reingoud* en zijne papieren te verzekeren, hiertoe oorlof gaf; schoon dit hem naderhand schijnt berouwd te hebben; zijnde *Paret* (39) en *Reingoud*

(36) Men hoeft zich dan niet te verwonderen, dat, toen Leicester den 27 Aug. Oldenbarneveldt bij zich te Utrecht ontbood, de Hollandsche Staten, *onder voorgeven*, zegt WAGENAAR, *dat zij hunnen Advokaat — niet missen konden, heuschlijk weigerden, hem te laten vertrekken*, *Vad. Hist.* D. VIII. bl. 169.

(37) Bl. 149. Vergel. VAN WYN D. VIII. bl. 61.

(38) *Ref. van Holl.* bl. 328. en BOR B. XXI. bl. 55.

(39) Ik beslisse niet, hoeverre het onder de leugens van *Paret*, dienende om de Staten zwart te maken, te tellen zij, 't geen de Staten van Holland zelf aan Leicester bij schriftlijk bericht zeggen, den 13 Sept. bij BOR

goud twee lieden, die het vertrouwen van Leicester misbruikende, *onderling*, zoo men zegt, *de koek zochten te deelen*, en hunne vrienden aan 't bewind te helpen (40). Men riep ook eenen Schout van Bodegrave ter verantwoording (41), die in 't jaar 1585. gezegd zoude hebben: *ik wou wel een koe geven, dat men weder misse deed; de Staten en al de sacrement deugen niet.*

Dan ook dit belette niet, dat de Staten van Holland, wetende wat het zoude in hebben met *Leicester*, en door Leicester met de Koningin in onmin te geraken, daar de andere Provincien zoo veel met hem ophadden (42), hem bij zijne andere terugkomst uit den veldtocht, den 6 Nov. in 'sHage statelijk verwelkomden (43). Hij had de Staten Generaal bij een Brief van $\frac{20}{30}$ October 1586. (44) vooraf verwittigd, dat zijne tegenwoor- Hollands gedrag.

BOR XXI. bl. 55. *c. dat de Staten van Holland en Zeeland den persoon van Reingout voor zyne Excellentie souden hebben gedenigreerd, ende dat zyne Excellentie hen daarop voor antwoord had gegeven: dat hy hem zeerverwonderde, dat zy alzoo den voorsz. Reingout van eenige zaken wilden culperen of beschuldigen, naardien zy zelfs den voornoemden Persoon hem hadden gerecommendeerd, en dat de Advokaat van 't Land Mr. Johan van Oldenbarneveldt, van weghen de Staten van Holland en Zeeland het woord had gedaan, en dat* HY, *vermits de voorsz. antwoort, zeerbeschaamd en met roode wangen stond.* Men zie de *Instructie* ter genoemder plaats.

(40) Zie BOR B. XXI. bl. 55. *c. d.*

(41) *Resol. van Holl.* bl. 478.

(42) Hier van zal ik een sprekend staal in de *Bijlage* geven van de *Raden van Gelderland*, den 20 Augustus 1586. over zijne terugkomst uit den Krijg.

(43) WAGENAAR D. VIII. bl. 173.

(44) Bij BOR B. XXI. bl. 54. *c.*

woordigheid in Engeland vereischt wierd; en hij van voornemen was derwaards te reizen, *ook*, om hunne zaken te vervorderen. De Staten van Holland besloten, hem bij zijne terugkeering te beschenken met eenen *zilveren vergulden Kop*, van eens mans hoogte, die *f* 9000:- gekost had, als een *stuk, daarbij de diensten van zijn Excellentie in lange memorie zullen mogen gehouden worden.* Men noemt het in de *Registers* (45), *soo singulieren juweel als in eenige omleggende Koningryken zoude wezen* —, *dat geen schoonder noch heerlyker juweel aan zyn Excellentie kon geschonken worden;* 't was al over 18 jaren begonnen. Hij nam dit met dankzegging den 10 November aan (46). WAGENAAR zegt, *dat dit geschiedde, opdat men hem de klachten, die men tegen hem dacht intebrengen, te ligter zoude doen verzwelgen;* doch voor zulk een oogmerk vinde ik geen schijn. De Brief, met welken zij 't Geschenk vergezellen, ademt geheel andere bedoelingen; zij drukken zich daartoe te sterk uit; zij bedanken voor zijne weldaden, den lande bewezen; zij willen die zegeningen erkennen, en bevelen zich en de ingezetenen in zijne en der Koninginne gunst. Te meer, daar toen reeds de Raadsplegingen waren aangevangen, om op nieuws de Koningin de Souvereiniteit dezer Landen op redelijke voorwaarden aantebieden (47), en men bereid was om ter Staten Generaal toeteſtemmen in het jaarlijks tractement van Leicester, ter somma van *f* 100000:- (48). Hiermede konde toch zeer-

(45) *Resol. van Holl.* bl. 442. d. 6 Oct.
(46) BOR B. XXI. 54. *d.*
(47) *Resol. van Holl.* bl. 507. 18 Nov.
(48) Aldaar.

zeerwel zamengaan het inbrengen door Holland van eenige bezwaren, die zij aan hem ter wegruiming overgaven. Dan de onwettige uitzetting van eenige aanzienlijke perſoonen uit de Stad Utrecht, waaronder Floris Thin, en de twisten daaruit ontſtaan, waarin Leicester ſterk betrokken was, had dien van Holland op nieuw aanleiding gegeven, om eene gepaste, maar ernstige, overweging aanteleggen, om Leicester bij eene *Remonſtrantie* alle de bezwaren in eens geheel openteleggen, over alles wat ſedert zijne Landvoogdij was voorgevallen en nog dagelijks voorviel. BOR B. XXI. bl. 57. Deze Opgaaf was reeds vroeger opgeſteld, gedurende de Vergadering van den 26 Aug. tot 11 Oct. De overweging hiervan ſchijnt gelegenheid gegeven te hebben tot een ernstig Beſluit van *Geheimhouding en Schadeloosſtelling*, in latere tijden genoemd *Acte van Indemniteit* voor *de Staatsleden* (49), waarop dan aanſtonds volgde het beſluit, om *aan zijne Excellentie vrijmoedig te remonſtreren alle de poincten, die tegen de Tractaten, zoo met hare Majeſteit als zijn Excellentie gemaakt, en tegens het welvaren van den Lande van Holland, ſedert het Gouvernement van zijn Excellentie zijn gepasſeerd en dagelijks pasſeren, en dat zijne Excellentie ernstelijk en met behoorlijke reverentie zal worden verzocht, op dezelve pointen — favorabel te disponeren.* Men grondde dit beſluit daarop; *dat eenige ongeruste geesten* ('t zag op Reingoud en zijn' aanhang) *bij alle middelen trachten te arbeiden, om zijne Excellentie te abuſeren en tot zijner Excellentie ondienst en der Landen ruïne den Staat*

Derde Vertoog.

(49) *Reſol. van Holl.* bl. 371.

Staat van den Lande van Holland en Zeeland in de uiterste confusie te brengen —. Men stelde zooveel gewicht in dit nieuw te doene Vertoog, dat men, om voor te komen, dat hun tegengeworpen zoude worden, dat het slechts enkele *Pensionarissen* waren, die zoo spraken, zich verschanste achter de *Procuratien*, hun daartoe verleend; men noemde het een goedvinden *bij de Staten van Holland, te weten bij de Edelen en alle, zoo groote ende kleine Steden, uit krachte van de Procuratie, henlieden daartoe verleend.* En men besloot het gemaakte Opstel, na herziening in de Staten-vergadering, *eerst de Edelen en principale Steden overtezenden, om elks in den haren rijpelijk te letten op de poincten, daarin geroert, en vorder te adviseren of eenige derzelver daaruit gelaten of andere daarbij gevoegd zullen worden.* — — Men zoude bij de overgifte (50), aan zijne Excellentie verklaren, dat die *Remonstrantie* gedaan werd, *niet van wegen de Gedeputeerden, alhier vergaderd zijnde, maar (L. W.) van wegen de Vroedschappen en Magistraten uit alle Steden, wezende over* DE ACHT HONDERD *in het getal etc.* Deze Remonstrantie, die eerst later, den 11 Nov. na zijne komste in 's Hage, is overgeleverd (51), en dus slechts kort voor zijn vertrek naar Engeland, bevat vijftien hoofdartikelen, ook van wegens *Zeeland* en *Friesland* geteekend; zij komen hoofdzakelijk hier op neder.

„ Zij hadden in Augustus Hem verzocht eenige

(50) *Res. van Holl.* 11 Nov. bl. 497.
(51) Te vinden bij BOR B. XXI. bl. 59. uit de *Res. van Holl.* bl. 373.

ge orde op zaken te ſtellen; het had zijne Excellentie geliefd, *genadelijk en goedertierenlijk gelet hebbende op 't verzoek, daarop favorable reſolutie te geven* — doch bevindende, dat door *ſiniſtre* middelen van onrustige geesten, het meerendeel der Reſolutie is gebleven zonder vrucht, zijn zij door die zelfde redenen, en geene andere bewogen, de navolgende pointen *met behoorlijke reverentie te vertoonen.*" Korte inhoud.

Dus onderdanig ſpraken toen nog de Staten tot eenen Man, wiens gezag zij boven hun door woorden en door daden erkenden (52); zij ſtelden in het doen van dit Vertoog zooveel te meer gewicht, omdat het geſchiedde *bij de Gedeputeerden* van de *drie Provincien*, Holland, Zeeland en Friesland, en wel *in tegenwoordigheid van den Raad van Staat zelve;* 't welk ik leere uit BOR (53), en ook opmake uit de Hollandſche Beſluiten (54).

Art. 1. Verzochten zij het voltallig houden en promt betalen van de 1000 ruiters en 5000 voetknechten, boven de guarnizoenen der verpande Steden, volgens het Verdrag met de Koningin.

Art. 2. De monstering ten overſtaan van Gemachtigden der Koningin en der Staten Generaal, en de betaling bij den Treſorier der Koningin met kennis der

(52) WAGENAAR D. VIII. bl. 174. heeft dit zeerbeknopt verhaald, doch op eene wijze, die, behoudens de treflijke wijze van voorſtelling van dien Vaderlandſchen Schrijver, de zaak niet in 't onpartijdigſte licht, en overeenkomſtig den geest dier tijden ſchijnt te plaatzen. De woorden: *men vorderde van hem, men onderhield hem;* komen daar minder gepast voor. Zie het vervolg in den tekst.

(53) B. XXI. bl. 58. *d.*

(54) *Reſol. van Holl.* bl. 379 en 497.

der Gemachtigden van de Staten Generaal, volgens 't Verdrag; zij hadden van 't een en 't andere geene kennis gehad sedert zijne komst. Zij verzoeken die kennis te bekomen.

Art. 3. De werving en betaling van 't Uitheemsch Krijgsvolk moest geschieden bij den Gouverneur Generaal, met toestemming van de Staten Generaal, volgens 't Verdrag §. 23. Indien dit punt niet wordt achtervolgd, zullen de ingewilligde Geldmiddelen niet strekken, en de lasten boven 's Lands vermogen gaan, waaruit onverstand bij de soldaten en verwarring. Zij verzoeken hem het oorlogsvolk zoo te verminderen, dat zij uit het geld der Koningin en de ingewilligde geldmiddelen kunnen onderhouden worden, en geen uitheemsch Volk aangeworven worde dan met toestemming der Algemeene Staten.

Art. 4. Bij 't afsterven van Gouverneurs van Provincien of Frontiersteden, zullen de Staten van zulke Provincie twee of drie persoonen noemen, om er een bij den Gouverneur Generaal te kiezen, volgens Art. 24 (55). Doch daar zijn in *eenige Kwartieren en Frontiersteden* Bevelhebbers gesteld zonder voorafgaande benoeming. Zij verzoeken, zulke aanstelling te herroepen, en voortaan te handelen naar dat Artikel.

Art.

(55) Men kan geen sterker bewijs dan dit getuigenis hebben van de afhanglijkheid der Staten van Holland; en dat zij toen geenen *Gouverneur* of *Stadhouder* over hunne Provincie voor zich konden aanstellen: zijnde zij te vreden, om twee of drie persoonen te benoemen, waaruit de Graaf van Leicester de keuze en aanstelling had. Alleen klaagden zij, dat mindere Gouverneurs zonder zulke voorafgaande *benoeming* waren aangesteld.

Art. 5. De Krijgsdiscipline zoude weder hersteld en onderhouden worden, volgens 't Verdrag. Maar niettegenstaande alle hunne betalingen, worden de inwoners, zoo in de Steden als ten platte lande, door 't volk van oorlog zeergekweld; waardoor 's Lands verval *tot ondienst van hare Majesteit en zijn Excellentie.* Zij verzoeken, daarop beter orde te stellen. En ten dien einde geene soldaten door 't land te laten trekken dan met een' Commissaris van oorlog, die last hebbe, om te zorgen voor den koop, de betaling, en uitreiking der mondbehoeftens, of op korting van het aandeel der belastingen.

Art. 6. De betaling der Guarnizoenen in de Frontiersteden van Holland, Zeeland en Friesland is de laatste negen maanden soberlijk gedaan, waaruit vreeze voor muiterij. Zij verzoeken, beter orde op de betaling, dewijl omtrent een vierde van de lasten van Holland, en een half in Zeeland tot betaling van alle de guarnizoenen der Frontiersteden wel genoegzaam is, en de overige Provincien te vrede moesten zijn, dat drievierde der lasten van Holland en de helft van Zeeland gebruikt worde tot hunner verdediging.

Art. 7. Bij het Verdrag had men bedongen de handhaving van rechten, privilegien, traktaten, enz. in 't algemeen en in 't bijzonder; nu mogten van alle tijden in Holland, Zeeland en Friesland geene *ommeslagen*, *zettingen of belastingen* geschieden dan na voorafgaande *bewilliging* der Staten. Maar onlangs is er *een groote en ongelijke Ommeslag* gedaan over de Dorpen van Holland, Zeeland en Friesland, tot opbrengst van *wagens en pioniers.* Zij verzoeken hierop voor 't ver-

volg orde te ſtellen, en dat die plaatzen daarvoor in betaling mogen korten.

Art. 8. Volgens de Privilegien mogen de Ingezetenen niet bij wege van rechten ontrust worden dan voor de ordinare Rechters; zonder dat zij buiten hunne Provincie getogen worden. Dit brengt de *Pacificatie* van Gent mede; ook de orde in Holland en Zeeland op het bewind der Juſtitie; en zijn Excellentie is ook bij eede verplicht tot het bewind der Juſtitie bij de gewoonlijke rechters. Nu worden dagelijks de ingezetenen van Holland, Zeeland en Friesland tegen die Privilegien, Gebruiken, en Beloften geroepen voor *den Raad van Staat*; en door practijk van onrustige geesten aan 't onderzoek van eenige onbekenden ter hunner beſchikking geſteld. Zij verzoeken orde te ſtellen, dat voortaan geene ingezetenen *buiten hunne Provincie* in rechte worden getogen, alle dagvaarding te niete gedaan, en de lastbrieven, waarbij iemand zulke macht hebbe, buiten vorme van rechte, herroepen, en 't onderzoek bevolen worde *den ordinaris Rechter van den lande*, *in overeenkomst hunner Privilegien en* zijner Excellenties *beloften*.

Art. 9. De openbare achtbaarheid der Regering wederopterechten, was bij 't Verdrag beloofd. Deze is niet ſlechts verminderd maar in Utrecht genoegzaam weggenomen: blijkens de proceduren, aldaar ſedert vier maanden. Zij verzoeken, dat hij door zijn Gezag de Staten Generaal en die van elke Provincie, mitsgaders de Stedelijke Magiſtraten, bij hunne achtbaarheid en voorrechten handhave.

Art. 10. Bij het Vereenigingsverdrag onder Kei-

Keizer Karel, 40 jaren en langer onderhouden, zijn Holland en Utrecht, om hunne ligging, door *eenen* Stadhouder bestierd; hiertegen was voor Leicesters aankomst het Stadhouderschap van Utrecht afzonderlijk begeven, niettegenstaande Maurits als *Gouverneur* van Holland, zelfs zonder dat Verdrag, had behooren voortegaan, zoo ten aanzien zijner *waardigheid* als der trouwe *diensten* zijns Vaders. Zij verzoeken, dat de Graaf, volgens die Unie, het Stadhouderschap van Utrecht mede te bedienen geve aan Maurits (56).

Art. 11. De Graaf had bij Plakaat van 4 Aug. doen voorzien op de hinderingen van de Zeevaart en den handel op *neutrale* landen. Daarop waren den 28 Aug. door toedoen van ongeruste geesten zekere goederen verboden uittevoeren, ja verbod gedaan om geene goederen oost- en westwaard uit deze Landen te vervoeren. Waardoor on-

(56) Welk een verzoek is dat! Leicester had beiden, *Maurits* en *Nieuwenaar*, bevestigd in hun Stadhouderschap. Nu zoude Leicester dat aan *Nieuwenaar* afnemen en aan Maurits geven, ten minsten bij afstand of afgang van den Utrechtschen Stadhouder. Erkennen zij in hem daardoor de macht niet, om bijzondere *Provintiale* Stadhouders aantestellen? Maar was 't verzoek zelf wel billijk? Was die Unie wel langer in kracht? of had elke Provincie in zich niet het recht gehad, om haren Stadhouder te noemen of aantestellen? En hoe strookt dit met het vorig verzoek, om twee of drie tot Gouverneurs aan Leicester voortestellen ter verkiezing? Dit moest immers dan door *de Utrechtsche Staten* gedaan worden, en *Holland* had daar geen *zeggen* of *benoemen* in. Ik konde dit, zonder blaam van partijdig te zijn, niet wel stilzwijgend voorbijgaan. Men leert er meer dan eene zaak uit.

onuitsprekelijke schade, zoo door 't verminderen van Convooien, Licenten, enz. als door 't verloopen der Neeringen door de ongestadigheid der Besluiten, en dat de Granen en oorlogsbehoeften, die herwaards moeten komen, daaruit gebannen raken, waardoor duurte, en gebrek, *alzoo dezelve en ook alle andere soorten van goederen, die men gewoonlijk in deze landen brengt, de havens van Holland, Zeeland en Friesland voorbij loopen op andere rijken en havens, waardoor onwaardeerbaar verlies van de middelen en rijkdommen van 't land door 't vertrek van kooplieden, bootsgezellen, handwerken en andere lieden, daarvan levende, met vervoering en vervreemding der schepen, (die 's Lands sterkte zijn) en van 't scheepsvolk, waaruit noodwendig volgen moet vermindering der Imposten en middelen van Geldopbrengsten, en bij slot de ondergang dezer Landen* (57). Zij verzoeken, dat, om hiertegen te voorzien en nog te behouden dat er is, Leicester *vergunne*, (*accordere*) dat de ingezetenen op vrienden- en neutrale landen vrijlijk mogen handelen, zoo als die van de omliggende landen doen, en hij dus intrekke het verbod daartegen gedaan.

Art. 12. De Ingezetenen hebben dit jaar ontzag-

(57) Ik heb hier bijna de woorden zelf gevolgd, omdat zij zoo naaukeurig uitdrukken de toen reeds zoo bloeiende *Commissievaart*, met de nadeelen, die uit haren stilstand zouden oprijzen. In welken zin dan ook beneden de Graaf Leicester te recht erkende, *dat deze Landen zonder Zeevaart en Koophandel groeien noch bloeien konden.* En welk eene schilderij en les is dit niet voor latere tijden!

zaglijke ſchaden ter zee geleden van den vijand, bijgekomen, omdat het Zeevolk niet gebruikt kon worden door zijne ſobre betaling, deels door de Plakaten van Verbod, deels door mindering der Convooien, Licenten, Buiten en Prijzen. Zij verzoeken, dat de *Graaf* Leicester NB. aan *Maurits* als Admiraal der Zee en aan zijne Lieutenants en Raden ter Admiraliteit, zoo als die aangeſteld zijn of zullen worden, wil belasten het opzicht van de zeezaken en ſchepen van oorlog; en ter zijner beſchikking laten de inkomst der Convooien enz., zonder die penningen elders te gebruiken, volgens beſprek bij de Acte van *Conſent.*

Art. 13. De Prins van Oranje Willem, en Zij, (Staten) hadden bij ervarenheid geleerd, dat de oorlogslasten best beſtreken wierden door *generale middelen van imposten.* Dit was met vele moeite in trein gebracht; zij waren onder goede waarborg verpacht; bij inzameling (*collecte*) kwam er, op verre na, zooveel niet van. Maar ongeruste geesten hadden Hem eenige nieuwigheden voorgeſteld, die onuitvoerlijk of ſchadelijk waren. Zij verzoeken, om alle verwarring in 't ſtuk der belastingen voortekomen, orde te ſtellen op de handhaving der loopende middelen, en niet te gedoogen dat daar nieuwigheden in gepleegd worden, ten minſten niet zonder hunne *bewilliging.*

Art. 14. Onrustige geesten, zich zelven trachtende te verrijken met 's Lands penningen, dringen bij den Graaf Leicester aan, om met de Staten in verſchil te geraken over 't bewind der *geestelijke*, *verbeurdverklaarde* en *opgeteekende* goederen, ofſchoon zij zich dat Bewind voorbehouden

den hadden. Zij verzoeken Hem, orde te stellen, dat dit verschil ophoude, en hun 't bewind gelaten worde; alle lastbrieven in Holland en Zeeland, daarop gegeven, intetrekken, en goedtekeuren de orde, door hun op dat bewind gemaakt of nog te maken; mits zij te vrede zijn, zulke betere orde, als *de Graaf* met *den Staatsraad* zoude voorstellen, te doen achtervolgen, als dit het gemeene land dienstiger zijn zoude.

Eindelijk Art. 15. verzoeken zij, dat ten aanzien der Geldbelastingen en Regering de Graaf geen gehoor of geloof geve aan zulken, die in Brabant, Vlaanderen of andere afgescheiden landen in regering geweest, of van den aard dezer Provincien onkundig zijn; maar in alle voorkomende zaken zich bediene van de inlichting der Staten dezer Gewesten, als zulken, die hem in alles tot zijnen dienst en 's Lands welzijn zullen helpen raden, gelijk zij *den Prinse van Orange* altijd *gedaan hebben*, die daardoor zoovele jaren met zoogrooten lof, door Gods genade, Holland en Zeeland staande heeft gehouden en beschermd (58), (*gemaintineert en gedefendeert*), daar integendeel Brabant en Vlaanderen door tegengestelde middelen verloren zijn geraakt. Zij verklaren vrijmoedig, dat vele uitgeweken Brabanders en Vlamingen, den vromen niet te na gesproken, zijn oor zoeken te winnen, om over Holland, Zeeland en Friesland naar hun welgevallen te heerschen.

Ik

(58) Dit is een charactertrek der Staten van dien tijd, dat zij de weldaden van Willem I. nooit ontveinsden of verkleinden! Het moeit mij, dat ik dit punt bij onze Geschiedschrijvers meermaal voorbijgegaan vinde.

Ik zal over deze Voordracht, en 't geen daaruit tot opheldering kan opgemaakt worden, vooraf geene aanmerking maken. Zij zullen zich van zelfs hierna ook uit de beantwoording aan 't verstand voordoen.

Leicester nam dit Vertoog vrij heusch op; en zeker, na alles wat er met zooveel drifts van wederzijde verricht was, had hij, mijns oordeels, geene reden, om zich over de vrijmoedigheid der Staten te belgen, offchoon er punten in voorkwamen, waarin zij tegen zich moesten hebben de gevoelens der algemeene Staten, of van sommige andere afzonderlijke Gewesten, wier achtbaarheid zij of te na kwamen, of waarin zij zelfs ten aanzien van Leicester in 't ongelijk waren, of wel zelve de fchuld hadden. Leicesters antwoord.

Wagenaar, die hier zeerkort en droog is, zegt bl. 175. alleen, dat *Leicester dit Vertoog ontvangen hebbende, met gemagtigden der Staten er nader over begeerde te handelen.* BOR zegt fol. 60. c. dat hij *begeerde, dat namiddag eenige Gedeputeerden van Holland, Zeeland en Friesland bij Hem in den Raad zouden komen, en dat daartoe* benoemd werden de Advokaat *Oldenbarneveldt*, *Sille*, Penfionaris van Amfteldam, en *R. Kromhout*, van wege Holland; *G. van Vosbergen* wegens Zeeland, en *Kamminga* voor Friesland; *en dat zij ter ordonnantie van zijne Excellentie gezeten waren.* WAGENAARS bericht zegt verder: *de Graaf, met hen in gefprek getreden,* VERSCHOONDE *fommige punten van bezwaarnis,* VERDEDIGDE *anderen, en* EISCHTE *op andere nadere opening, die hem gegeven werd.* Men zoude uit dit Verhaal ligtelijk in 't vermoeden vallen, dat Leicester hier den nederigen dienaar der Sta- Hoe op te vatten.

ten speelde, ten minsten eerder de rol van *verschooning* en *verdediging* aannam. Doch, als ik onpartijdig de zaak beschouwe, zoude ik zulks zoo min uit het bericht van BOR, als uit de *Res. van Holland*, en uit zijne *Antwoorden* zelve opmaken. BOR zegt; dat, *gezeten zijnde, van wege zijne Excellentie hun was aangezeid, dat hij gevisiteerd hebbende de Remonstrantie, hem van de drie Provincien doen ter hand stellen, zoo hadde hij goedgevonden bij onderlinge communicatie op eenige pointen nader verklaring van de Staten te verstaan, om des te beter daarop te mogen* DISPONEREN, *en heeft overzulks die Remonstrantie doen resumeren bij lecture van den Ambassadeur en Raad Willekens.* Wat daarop in deze Zamenspreking voorviel, wordt ons in 't breede bij BOR verhaald, en, dewijl geene onzer latere Geschiedschrijvers, om der beknoptheid wille, dit stuk*, zooveel ik weet, hebben opgegeven, anderen alleen voor zooverre het tot hun oogmerk diende, zal ik de Artikelen, zoo als zij allen door Leicester beantwoord zijn, zoo kort mogelijk, hierbij opgeven.

Art. I. raakte het voltallig houden en betalen van 't secours harer Majesteit! Het schijnt, dat de Staten hieromtrent niet heel naaukeurig onderricht zijn geweest. Ten minsten Leicester verklaarde, dat hij bij de rolle van monstering den Staten kon *doen blijken*, dat zoowel paarden- als *voetvolk* voltallig, ja *meer* dan voltallig geweest waren, en zijn oogmerk was, om die wederom aantevullen, overeenkomstig het verzoek. Ten minsten 't was geen onderwerp van klacht of bezwaar tegen hem. De gevechten hadden 't volk doen smelten!

Art.

Art. II. liep over 't betalen en monsteren dier hulptroepen! De fchuld van 't niet monsteren en betalen, zoo dikwils als 't behoord had, lag, volgens Leicester, niet bij *hem*, maar bij *de Staten* zelf, uit gebrek van gereede betaling bij de generale monstering; te Nieukerk was de monstering gedaan ten overftaan van Gemachtigden. En hij was te vrede, dat voortaan betaling en monstering gefchiedde ten overftaan van Gemachtigden volgens hun verzoek. Hunne verdere bedenkingen werden mede toegeftaan. En hiermede was ook dit ftuk vereffend.

Art. III. de werving en betaling van uitheemsch Krijgsvolk! Deze *ligting*, zeide hij, was met bewilliging *der Staten* gefchied. Hij had verzocht, een leger te veld te brengen tegen den vijand; uit de frontieren kon fchier geen volk gemist worden; hij had daartoe eenige Engelfchen doen overkomen, en ook hier te land eenige vendelen aangeworven; op uitdruklijke begeerte der Staten had hij 2000 Duitfche Ruiters doen aanwerven, en had dus het Verdrag gevolgd. Zij, hierop, erkenden, dat ja! wel bij zijne aankomst zij een Veldleger verzocht, en daartoe, buitengewoon 2000 ruiters en 5000 of 6000 voetknechten voor eenige maanden noodig geoordeeld hadden. Maar dat, zeerlaat in 't jaar, in plaats van dien, vele Engelfche, Yerfche, Schotten, Nederlanders en Duitfchers waren aangeworven, die, zoo zij gekomen waren, 't land in ellende zouden gebracht hebben. Zij verzochten daarom, dat het krijgsvolk, tegenwoordig in 't land zijnde, behoorlijk naar den maatftaf van de gelden mogte verminderd worden. En dat voortaan geen ligting van Uitheemsch Krijgsvolk zoude

gefchieden dan volgens 't Traktaat. Ook hierin bewilligde de Graaf.

Art. IV. Het aanftellen van afzonderlijke *Gouverneurs!* Hij verzocht verklaring, wat Gouverneurs de Staten verftonden tegen 't Verdrag te zijn aangefteld. Zij noemden Hem hierop, 1.) den *overften Sonoy* over 't *Noorderkwartier* van Holland, met breede *Commisfie* als *Gouverneur*, ook in 't ftuk der *Politie*, die Sonoy ten uitvoer poogde te ftellen.

2. Den Heere van Morbais, over *Oudewater*.

3. Den Heere van Lokeren, over *Vyanen*.

4. En J. Cleerhagen, over *Gorkum* en *Workum*, met het geen verder buiten hun weten gefchied ware.

Leicester begreep, dat hij die Gouverneurs zonder benoeming der Staten mogt aanftellen, volgens 't gezag, hem bij de Staten Generaal gegeven, boven 't Verdrag met de Koningin.

Zij daartegen meenden, dat de tekst van 't Tractaat het anders leerde, en 't zelve na de lezing zoo bevonden zijnde, verklaarde Leicester, dat, daar hij *Commisfie* gegeven had aan *Maurits* als *Gouverneur* van Holland en Zeeland, en als *Admiraal* van de Zee (59), en ook aan de *Gouverneurs* der andere Gewesten; hij niet begreep, waarom hij, den meerderen officie gevende, de minderen ook niet zoude mogen geven; dat hij *Sonoy* eene gelijke *Commisfie* had gegeven, als dezelve van den *Prins van Orange* had gehad; en hij meende, zijne macht niet minder te zijn dan die des Prinfen van Orange.

Hier-

(59) Zie hiervan mijne aanmerking boven, bl. 131.

Hierop werd geantwoord, en dit liet zich zeer-wel hooren: dat de Commissien van *Maurits* als Gouverneur en Admiraal, maar waren eene voordduring der vorige, hem door de Staten gegeven; en hierover hadden de Staten niet te klaagen. Wat Prins *Willem I.* betrof; dat dees, bij den aanvang des oorlogs in 1572, toen alles nog niet in orde was, aan Sonoy zulke Commissie gegeven had. Maar alles in orde geraakt zijnde, hadden de Staten verstaan, ook met believen van den Prins, dat die *Commissie* van Sonoy, en mede die der andere Gouverneurs der Steden alleen zouden gaan over *'t volk van Oorlog.* 't Welk nu sedert 10 jaren 't gebruik was geweest. Het tegendeel nu te willen invoeren, zoude 't land in scheuring brengen, en ten nadeele strekken der *Commissie* van *Maurits* (60). 't Welk de Staten zonder 's Lands nadeel niet konden toestaan.

Dit punt van *Sonoy* was van een' teederen aard, en 't gevolg was, dat Leicester hierop eene afzonderlijke *Apostille* gaf, geteekend den 24 November, aldus luidende: *Indien myn Heeren de Staten bevinden, dat de Commissie van den Collonnel Sonoy ergens in prejudiciabel is, 't zy aan myn Heere den Grave Maurice, of aan de privilegien van den lande, zyn Excellentie zal hem gedragen tot het gene de Heeren Staten zullen ordonneren.* Dit van *Sonoy!* Over die van *Morbais, Cleerhagen* enz. viel eenige over- en wederspraak, en eindelijke verklaring, dat men de *Com-*

(60) Namelijk deze had in Holland de aanstelling van vele Ambtlieden, en ook vele deelen der Politie, die geen Stedelijke Gouverneurs hadden.

Commisſien dier Gouverneurs zoude beperken, en alleen kracht doen hebben over 't *volk van oorlog;* ſchoon de Graaf zich daarover niet uitdruklijk verklaarde.

Art. V. De Krijgsdiscipline! De Graaf vond zeergoed een' *Commisſaris* te veld, en hij was zeer voor de krijgstucht, maar de kosten van de *vivres* zouden 't noodig maken, dat de Provincien de lasten verhoogden. Het antwoord der Staten was, dat de platte landen zooveel ter beſcherming bijdroegen als de Steden; dat zij dies ook beſchermd moesten worden, of dat zij anders hun lasten niet konden opbrengen. Prins Willem had daarom 't *krijgsvolk* door Holland en Zeeland te ſcheep laten doortrekken.

Art. VI. De betaling der Bezettingen in de Frontierſteden! Die was gedaan naar beloop der ingekomen gelden. Twee legers in 't vorig jaar hadden veel gelds gekost. Leed deed hem de ſobere betaling, maar bij de rekening zoude blijken, dat alles naar behooren verſtrekt was. Men had (zeide men hierop) noodig geoordeeld, dit den Graaf voorteſtellen, omdat, tot voorkoming van muiterij, vooral op de betaling der Guarnizoenen, moest gelet worden. Hiermede werden die drie laatſte zwarigheden, zoo goed als, vereffend.

Art. VII. De ommeſlagen op de dorpen tot wagens en pioniers of delvers! Hierop merkte hij aan, dat 's Lands behoud dit had gevorderd, en hij oordeelde beter in dien nood de privilegien dan niet zoo ſtipt te volgen, dan alles te doen verloren gaan. Zij andwoordden, dat de Staten in allen geval hunne toeſtemming daartoe moes-

moesten gegeven hebben (61). Ook had hij die wagens, mits redelijk loon, kunnen *belasten* (62). Maar 't was zonder voorbeeld, daarover zelf *zettingen*, en wel zoo ongelijke, te doen.

Art. VIII. De handel tegen de Privilegien! Hij verzocht nadere verklaring van die bezwaren. Deze kwamen hierop neder:

1. De Raad van Staat had tegen 's Lands Privilegien vele zaken buiten de Provincien in andere Provincien beroepen, verscheiden waren door de Admiraliteit beslist zonder *beroep*, maar alleen bij *herziening*.

2. Op 't aandrijven van *Reingoud* waren vele vreemdelingen als *Commissarissen* aangesteld, om op de ingezetenen dezer landen buiten vorm van recht te onderzoeken, strijdig tegen 's Lands voorrechten en 's Graven beloften. Dit kon niet gedoogd, om de verwarring, daaruit te ontstaan.

Op

(61) Men leert uit dezen trek in 't voorbijgaan der Staten begrip, dat het aan niemand toekwam, iets tegen bijzondere Privilegien te doen, maar dat, als de *Souverein* zelf sprak, of zijne toestemming daartoe gaf, de zaak van een' anderen aard wierd. Ten minsten, dit brengen de woorden mede, dat in het afgaan van Privilegien, door *de Staten*, als 's Volks Vertegenwoordigers, had moeten *toegestemd* worden. Ik laat dit begrip alhier aan zijne plaats. 't Komt hier meest op den aard der Privilegien aan. Men vindt ergens in de Graaflijke tijden met ronde woorden gezegd: *Dat Dijkrechten boven alle Privilegien gaan:* 't welk zeggen wil, dat, als de nood der Dijken het vordert, als dan niemand op zijne Privilegien zich beroepen kan; de Vorst liet die als dan slapen, wanneer het *Dijkrecht* spoedige voorziening eischte.

(62) Men noemde dit voorheen *pressen*, maar later heeft men gebezigd het woord: *in requisitie stellen*. 't Welk uit Frankrijk herkomstig schijnt.

Op 't eerste viel weinig gespreks; maar op 't tweede meer. Leicester deed verklaren, dat hij *Reingoud* gebruikt had tot 's Lands dienst, om deszelfs gerechtigheden te bewaren, en om door hem aan geld tot 's Lands verdediging geholpen te worden. Hij had beloofd eenige *f* 100000:- zonder nadeel der Gemeente te doen opbrengen. Maar hij moest, volgens 's Graven oordeel, daarin naar rechten te werk gaan (*rechtelijk procederen*). Hierop kwam men nader op den man aan. *Oldenbarneveldt*, of wie der Afgevaardigden het woord voerde, zeide, dat *Reingoud* en *Paret* oude Spaansche Ministers waren; dat zij den Graaf bedrogen, en zaken deden ten bederve des lands: dat zij buiten vorm van recht handelden door een' hoop vreemden. Men verzocht van den Graaf vrijheid, om hen in rechte te vervolgen. En dat voords alles voor de ordinare rechters geschieden mogte, en dat de Staten die rechtsplegingen met alle middelen zouden bevorderen.

De Graaf hierop: hij had ze beiden gebruikt op hope van bevordering van 's Lands dienst: kwamen zij in zwarigheid wegens de *Commissien*, door hem gegeven; men kon hun daarom niet te laste leggen 't geen voor zijnen tijd gebeurd ware; en men behoorde 't uiterste recht tegen hen niet te gebruiken; maar *Reingoud*, buiten banden, toelaten, zich onder borgtocht te verdedigen.

Zij hiertegen: dat de Staten niet dan recht eischten, en dit hun niet geweigerd konde worden, tegen lieden, die wegens 't bedrevene ook onder zijn Bewind, wel aan den lijve strafbaar waren. Dat *in* of *buiten* banden zich te verdedigen, zulks aan 't oordeel der rechteren stond, en de Staten hen boven recht niet bezwaren wilden.

Dat

Dat hier te lande tegens gevangenen twee wegen van rechten openſtonden, de weg van genade aan den genen, wiens misdaad vergeeflijk is, en die ſchuld bekent, of de weg van rechten; en dat de Staten oordeelden, dat men onder 't welnemen (*onder correctie en reverentie*) *boven recht niet* behoorde te begunſtigen *zulke infame perſoonen, die zoo vilainig, onbehoorlijk en injurieus den Staten buiten hunne ſchuld hadden getraduceerd en geïnjurieerd.*

Dit was dingtaal, en klonk ſchor, en *Oldenbarneveldt*, die zeker een oud eigen op deze twee perſoonen had, ontzag zich niet, ſterk op deze perſoonen aantedringen, die zooveel kwaads den Staten bij Leicester berokkenden. Leicester ſcheen met dit ſtuk verlegen; alles wat hij hiertegen inbracht, was een ernstige aandrang, om uit achting voor zijn perſoon, als die de *Commisſie* verleend had, *heuschlijk met Reingoud te handelen*, die beducht was voor die rechters, daar hij *reeds zich bij vooroordeel verwezen zag.* Doch hierbij bleef het ſteken (63). Evenwel niet zonder dat er of toen, of reeds te voren, niet enkel bij Holland, maar zelfs *uit naam en van wegen de Staten Generaal* eene zoogenoemde *Acte van Beſchuldiging op en jegens J. Reyngoud* werd of was overgegeven *aan het Hof van Holland*, die

(63) 't Gevolg leert, dat Leicester, om Reingoud te behouden, offchoon last tot zijn gevangenis gevende, de zaak buiten af zoo beleiden liet, dat Reingoud, weder los, zich naar Vlisſinge begaf, van waar hij eindelijk, na Leicesters afſtand van 't Oppergebied, naar den vijand vertrok, en te Brusſel overleed. Zie HOOFT, *Hiſt.* bl. 1108. en KOK Woordenboek op REINGOUD.

die ik, om hare merkwaardigheid, in de *Bijlage* geplaatst hebbe (Nommer 1786), en die dezen Kanselier, indien slechts de helft der Beschuldigingen gegrond waar geweest zijn, kenmerken als een [illegible] en den Lande *schadelijk* mensch, wien de Staten te recht voor een *infaam* [illegible] verklaarden.

Het IIIde Artikel mogte het niet handhaven van 't Opperste Gezag! Dit trof Leicester. Hij verlangde te weten, in wat zaken *de achtbaarheid der Regering binnen Utrecht*, volgens der Staten begrip, niet gehandhaafd was. Hier wilden zij 't eerst [illegible] niet aan; zij verzochten verschoond te worden van de optelling. Maar indien 't Zijne Excellentie begeerde, verzochten zij dit [illegible] te mogen doen: Hij [illegible] *zulks zou* [illegible] *aangenomen zijn* [illegible].

[illegible] (51), dat in Utrecht [illegible] moesten behandeld worden *bij de* [illegible], de Geestelijkheid, de Ridderschap, en Steden, met de Burgemeesters en Raden der Steden. Dat [illegible] tegen recht en [illegible] was van [illegible] en van den *Predikant H. Mo*[illegible] met hunnen aanhang; dat dezen het waren, die [illegible] 't Geschrift der [illegible] aan de Koningin, waartoe zij [illegible] geene bevoegdheid hadden.

2°. Dat

(51) De Heer [illegible] zegt hier Oldenbarneveldt [illegible], die ik echter niet weet, of met die beschuldigingen ingericht was. Ik [illegible].

2°. Dat *P. Buis* door hen buiten vorm van rechte en kennis des Graven was gevat, en langen tijd in gevangenis gehouden, waartoe zij geen recht hadden op iemand, veelmin op een Raadsheer van den Graaf zelve.

3°. Dat zij gedaan hadden de uitzetting van vele brave lieden, vijanden der Spaansche en der Roomsche Religie, bij elk daarvoor geacht; dat zij zich gezag, heerschappij, jurisdictie aanmatigden over Holland; en oorzaak waren van 's Graven schrijven aan de Predikanten van Gorkum, om den Stads Oversten, Cleerhage, in zijne aanslagen, met hunne gebeden en met de daad bij te staan. En dat andere Schutters van Hollandsche Steden tot gelijke daden waren aangedreven.

4°. Dat op die wijze het gezag der Staten en der wettige Magistraten kwam in handen der Burgerhoplieden en van 't gemeene Volk, 't welk van geen bescheidenheid wist. Zij verzochten daarin voorziening.

Indien deze zaken zoo eenvoudig waren voorgevallen, en alles buiten reden geschied ware, zoo (merke ik aan) zoude alhier het beste gevoegd hebben, dat de Graaf hun de toezegging deed, daarin te zullen voorzien. Maar hier viel meer te doen, en WAGENAAR heeft bl. 176. dit kort en min naaukeurig verhaald. Daar lag in dit Vertoog meer dan één heimlijk verwijt tegen Leicester zelf, als of hij *zelve iets tegen de publieke Autoriteit der Regering gedaan* hadde, en hierover scheen hij bijzonder geraakt; ook trokken de sprekers naderhand hunne klink op. Zienwe het antwoord!

Het eerste raakte de Opdracht der Souvereiniteit aan de Koningin, door de Hopluiden. Hij er-

erkende, dat hem bij de Burgerhopluiden een Geſchrift behandigd was over de opdracht der Oppermacht aan de Koningin, en dat zij daarbij vertoond hadden, dat *Buis* en andere Gemachtigden in Engeland zich daarin niet behoorlijk van hunnen last gekweten hadden; maar hij (Graaf) had Buis tegen de Burgerhopluiden verdedigd, en teffens hen over hunne vreemde handelwijs berispt.

Het tweede, 't vangen van *Buis!* Dit was buiten zijne kennis geſchied, hoezeer deze zich tegen hem en hare Majeſteit vergrepen had. Dat hij over zijn ontſlag geſchreven hadde, maar 't antwoord was geweest, dat hij zich in rechten moest verdedigen, en hij niet behoorde te weigeren te recht te ſtaan voor den Raad eener Provincie, waarin hij geboren was.

Het derde, *de uitzetting.*, liep hooger. Hem waren vele berichten ingekomen (65), ook van de Koningin, dat de Spaanſchen in Utrecht, Amſteldam, Haarlem, en Kampen geheime verſtandhouding hadden, om zich meester van die Steden te maken. Hij had den Graaf van Meurs, (Gouverneur van 't Sticht) belast, de meest verdachte perſoonen optegeven, om de Stad te doen ruimen; het getal beliep wel 80 tot 100, maar hij zelf had dat getal verminderd. De Graaf van Meurs

(65) Aan hem ſtond de zoogenoemde *Secrete Correspondentie.* En toen Holland toeſtemde in Leicesters Tractement tot *ƒ* 100000:- jaarlijks; zoo bedongen de Staten wel uitdruklijk, dat daaronder zoude behooren, en dat Leicester *daaruit zoude vervallen de onkosten van ſecrete dienſten ende andere kondſchappen.* Zie Bijlage, den 10 Aug. 1586. Art. VI.

Meurs en de Stad Utrecht beweerden, dat zulken de schadelijksten waren, die Holland tot voorspraak hadden. Floris Thin zoude na de nederlaag van Amerongen, in de Vergadering hebben voorgesteld, om met den vijand te handelen. Hij kon het niet gelooven. Maar de Staten Generaal konden van de aanwezende Afgevaardigden van Utrecht onderricht krijgen, en daarin naar bevinding handelen.

Het vierde, 't schenden van 't openbaar gezag! Dit Artikel scheen hem 't meest te treffen, en werd door hem beantwoord, met te zeggen, hij was een Vorst van bekende hoedanigheden, opgevoed in een Rijk, waar 't *openbaar gezag* krachtdadig wierd gehandhaafd; het was dus verre van hem, dat gezag anders dan op den wettigen Magistraat overtebrengen; van zulk schrijven wist hij niet, ten minsten in zulk een zin. Hier krompen zij wat in, en antwoordden: 1°. dat hunne meening niet was, dat *zijne Excellentie tegen de achtbaarheid der Regering zelf iet gedaan hadde;* maar het *gedoogd* en *ongestraft* gelaten; en 't van kwaden gevolge was, dat *Burgerhoplieden, die in zaken, den staat van 't Land betreffende, ambtelooze persoonen zijn*, zich onderwonden aanbieding van oppermacht te doen; 2°. dat het hun niet vrijstond, buiten 't stuk van wachten, iemand, veelmin een Raadsheer van den Graaf, te vangen; dat het tegen 't openbaar gezag streed, dat zij op 's Graven bevel den gevangenen niet geslaakt hadden; dat hij in die slaking behoorde te voorzien, om 's Lands wil, om zijn eigen gezags wil, en om dat van den Staatsraad; of hij moest den Staatsraad het oordeel aanbevelen, ten minsten of er grond tot vangen ware of niet.

In [illegible] was [illegible] bezwaarlijk, daar de Hoplieden [illegible] waren. Het kwam niet in [illegible] Raad was; daar hij zijn [illegible] en in 't bezit, en bij elk als Raad [illegible] was geweest, en de Staten niet wilden [illegible] voor een [illegible]gen, maar dat elk recht [illegible]. [illegible] De [illegible]gezetenen van Utrecht waren [illegible] elk bekend voor goede Patriotten, met [illegible] zoo manlijk zich onder [illegible] men niet gelooven kon aan 't [illegible] van zulke voorstellen; maar 't was billijk, [illegible] onderzocht wierd. Zij [illegible] de Graaf zelfs dit aan de Predikanten wegens [illegible] geschreven had, [illegible] Gereformeerde Magistraten hieruit [illegible] bij den Graaf in hunne [illegible] waren.

[illegible] hield de Graaf zich bij zijn [illegible] hij had de zaak nu in Utrecht [illegible] beter dan eenige [illegible] was, waaraan [illegible] Deze verloren, [illegible]. En bij be[illegible] met Utrecht aan (66).

[illegible] Dees was [illegible] niemand beter dan [illegible] van eene [illegible] hem vreemd, [illegible] en indien hij [illegible] had, verwonder-

(66) [illegible], dat Leicester [illegible] noch hen, zonder [illegible] stellen; en daarvan [illegible] Utrecht, bl. 1105.

derde hij zich, dat zij hem niet in de bezending naar Engeland gebruikt hadden, met meer andere redenen; (doch die ik niet opgegeven vinde). Men kwam hierin tot geen besluit.

3. 't Stuk der *Uitgezetten*, en dat men hun geen justitie konde weigeren, liet de Graaf zakken, en gelastte den Secretaris, om op 't *Request* aan de Staten Generaal, hierop overgeleverd, *Apostille* te geven.

4. Hij verklaarde hooglijk den Brief aan de Gorkumsche Predikanten tot geen ander einde te hebben geschreven, dan om *Cleerhage*, bij de Staten zelf aangesteld, en zijne dapperheid, hem zoo aanbevolen, meer aanziens bijtezetten tot 's Lands en Staten dienst. En hij wenschte wel, dat de Landen, van alle Bevelhebbers, door hun gesteld, zoowel gediend wierden als van de genen die hij gesteld had. Hierop bedankten de Gemachtigden den Graaf voor de gegeven opening; zij zouden den Staten en die van Gorkum goed bericht doen.

Art. X. De Unie tusschen Holland en Utrecht! Daar was bij zijn tijd niets nieuws gepleegd. Hij wenschte dat alle de Gewesten zoo naauw vereenigd waren, dat zij maar eenen Gouverneur hadden. Het kwam hem vreemd voor, dat zij met deze klachte zoo laat aankwamen, daar hij op zijn vertrek stond, en er nu geen orde op konde stellen. Op 't zeggen der Gemachtigden, dat zij altijd tegen de *afscheiding* dier Gewesten geweest hadden, schijnt hun de Heer van Brakel in de reden te zijn gevallen, (dees was Raadsheer van wegen Utrecht), en zeide; dat die *Unie* was geweest tegens den wil van 't Sticht. Maar, dewijl 't Stadhouderschap van Utrecht vroeger ver-

vuld en begeven was, dat de Gouverneur van *Utrecht* dan ook behoorde te zijn Gouverneur van Holland. Zij zeiden, dat *de Unie anders inhield, en dat zij in dit stuk altijd was achtervolgd.* De Graaf beloofde hierop bij de eerste gelegenheid te voorzien, en WAGENAAR bl. 179. merkt aan, dat vermoedelijk Leicester *dit voor tegenwoordig zoo gaarne, als de Hollanders en Zeeuwen noode, gezien zou hebben.*

Art. XI. Het Plakaat op de *Convooien, Licenten*, en *Navigatie!* Leicester, (zegt WAGENAAR) merkte aan, „ dat de uitvoer der eetwaren, al „ voor zijne aankomst hier te lande verboden was „ geweest; dat hij dit verbod slechts vernieuwd „ had, omdat hij 't hield voor 't eenig middel, „ om den vijand te krenken." [1] Hij had er nog bijgevoegd, *dat hij daarin niet had gedaan dan bij advis van den vollen Raad van State.* Zij antwoordden: dat de Staten zich verzekerd hielden, dat zijn Excellentie in 't maken der Plakaten der Landen welvaart hadde gezocht; maar dat men Hem de zwarigheden in dit verbod zoo levendig vertoond had, dat daarop een nieuw besluit verworven was. Doch dat dit besluit genomen op 't ernstig verzoek der Staten van Holland en Zeeland; die ten getale van 600 of 700 van de aanzienlijksten van den lande daarover geraadpleegd hadden, door den invloed van eenige ambtelooze lieden, meest *vreemdelingen*, en van zulken, wien aan de Zeevaart niet gelegen was, en om *Reingouds* wil, weder ingetrokken was. Waardoor de Landen (en dit mogt de Graaf wel onderzoeken) *bij verval van neering, verloop van Koophandel, stremming van Zeevaart en verlies van schepen meer schade geleden hadden, dan in*

twaalf

twaalf jaren te voren. — Dit verhaal scheen den Graaf te treffen, en deed hem bekennen, dat de Landen, zonder Zeevaart en Koophandel groeien noch bloeien konden (67).

Art. XII.

(67) Ik heb alle de onderhaalde woorden ontleend uit WAGENAAR bl. 179. om niets van de kracht derzelve te doen verloren gaan. Doch men veroorlove mij hier eene algemeene Aanmerking; zij is deze: *het verschilt heel veel, op wat wijze, met wat woorden, en in wat licht*, een en dezelfde zaak door Schrijvers wordt voorgesteld, en welken indruk die voorstelling op 't verstand of hart des lezers nalaat. *Wagenaar* spreekt hier met *Hooft*, wien hij meest volgde, geen een onwaar woord; maar daar mijn hoofdoogmerk niet is, om het gedrag van Leicester en dat der Staten tegen elkander te onderzoeken en in vergelijk te brengen, maar, om hunne meerdere of mindere macht, en gezag, in 't stuk der bevelen, zoo als de zaak toen stond, te ontwikkelen: zoo kon ik niet nalaten, hierboven opteteekenen, het geen vooraf als de hoofdgrond geleid, doch bij *Wagenaar* niet opgemerkt is, dat de Staten *erkenden*, dat de Graaf *in 't maken der Plakaten 's Lands welvaart bedoeld hadde.* Waarmede zij dan ook stilzwijgend toestemden, dat hem zulke *wetgevende macht* met *den Staatsraad* toekwam. 't Verschil was alleen, *of het intrekken van 't nadere Besluit niet hoogst nadeelig ware aan 's Lands welvaart.* En dit was het zeker; doch 't is voor de waarheid der historie en 't hierbij uitgebeeld Karakter van Leicester niet onverschillig, of het *dit verhaal was, dat Hem zoo trof en bekennen deed, dat aan Zeevaarts zegen, 't al was gelegen;* dan wel, gelijk er woordelijk staat, dat hij *dit hoorende, met goeden ijver* (dat is, hartelijk) *verklaarde*, DAT HIJ WEL WISTE, *dat deze Landen bij de Zeevaart bestonden, en dat zij daarin moesten worden beschermd;* BELASTENDE *de Heeren van den Rade, dat zij daarop zouden letten, hen zonderling bevelende tot handhaving van de Zeevaart en Koophandel orde te stellen.* En wat konden de Staten meer vorderen? HOOFT heeft deze aanbeveling van behartiging ons ook opgegeven.

Art. XII. De penningen tot den oorlog te water! —— Hier was de vraag, of de overschietende penningen van Convooien, Licenten, Buitmakingen en Prijzen, na afrek, niet tot andere Oorlogslasten mogten gebruikt worden. Waarop het antwoord der Gemachtigden was, dat de Convooien en 't Zeewezen van een geheel andere natuur was; dat somtijds in eene maand de inkomsten en lasten wel zooveel zijn als in andere vier maanden; dat mitsdien geen overschot gerekend kon worden dan bij 't einde van 't jaar, met aandacht op de aanstaande toerusting. Op welke ophelderinge de Graaf het verzoek inwilligde, 't welk bestaan had in 't overlaten van 't beheer der penningen tot de Zeezaken, aan Graaf Maurits, als Admiraal der Zee, enz.

Art. XIII. De handhaving der Gemeene Middelen! — — In dit Artikel bewilligde de Graaf geheel, en verklaarde geene verandering daarin te zullen maken dan met toestemming der Staten.

Art. XIV. Het beheer der Geestelijke Goederen en Verbeurdverklaringen! — — Hierin liep men geheel uiteen. Ten minsten in de *Confiscatien*. De Graaf eischte geen recht tot de Confiscatien op ingeven van Reingoud of Paret. Hij vorderde dit *bij advis van den Raad*, uit *het Verdrag*, met hem gemaakt; hij had lang voor de komst van *Reingoud* dat recht voorgestaan, en stond dit nog voor. De Gemagtigden beweerden het tegendeel. De Graaf liet verklaren, dat daarover nader gehandeld zoude worden, en middelerwijl de *Commissien* van *Gryphius*, *Mostert*, en anderen zouden geschorst blijven.

Art. XV. Het toelaten van *Vreemdelingen!* De Graaf vraagde, wie de Staten door vreemdelin-

lingen verſtonden? Het antwoord was: De Staten zochten niet anders dan 't welvaren van hare Majeſteit, van den Graaf, en van 't Land. Nu waren door eenige Brabanders en Vlamingen de zaken in verwarring gebracht, en zij wilden bij dit punt den Graaf waarſchuwen, om in Holland, Zeeland en Friesland liever zich van den raad van Landzaten te bedienen, te meer, daar Brabanders en Vlamingen ſtaatzuchtig van aard en ambtbejagers waren voor zich en de hunnen. Hierop ſprak Hij zelve van *Burggraaf*, dien hij grootlijks aanprees, hebbende in dienst geweest zelf van den Prins, ſchoon uit Vlaanderen geboortig; die van Vlaanderen hadden ook met hare Majeſteit gehandeld, en *Meetkerke* zat van wegen Vlaanderen in den Raad; men behoorde *Burggraaf* wel tot Geheimſchrijver aantenemen; en 't betaamde aan Christenen, lieden, uit hun Vaderland en goederen gezet, te bevorderen. Zij antwoordden, dat de Staten meenen, dat door toedoen van *Burggraaf* en *Meetkerke* te groot een toegang en geloof aan Reingoud en zijns gelijken gegeven was, en zij daarom bij hun verdacht waren; dat zij de inboorlingen der andere landen gaarne ontvangen en christelijk handelen wilden, maar 't onredelijk vonden, zich door hun te laten verheeren; zij verzochten derhalve, dat Hij goedertierlijk op hun verzoek geliefde te letten, en op alle de punten gunstig te beſluiten bij ſchriftelijke *Bijteekeningen* (*Apoſtillen*). Dit beloofde hij; doch voegde er bij, dat *het Boeksken* (68) be-

(68) Zoo noemt het HOOFT; bij BOR ſtaat *het libel*, en er ſchijnt door verſtaan te moeten worden het *overgegeven ſchriftlijk Vertoog.*

Art. XII. De ... uit zijne ... Hier ... Ger ... penningen van ... en Prijz ... eene ... Commissie. En ... dat de Staten zouden ... dat de Engelsche Heeren wil... afwezen, het opper... zoude, de Onderkoning van ... de Veldheer Norris, of de Col... 2°. Dat men beslist name op de ... naar Engeland, het getal der afgezanten bepaalde, en hunne lastbrieven, om alle ver... voorkomen. En 3°. drong hij aan op bewilliging van grooter geldmiddelen, en wel voor ... om hare Majesteit ook beter tot ... harer hulp te bewegen.

Hiermede eindigde dit mondeling, en tot verstand van de voornaamste hoofdverschillen en regeringsbeleid gewichtig onderhoud, omtrent het welk ik mij deze ophelderende Aanmerkingen veroorlove.

Aanmerkingen. 1°. Het verschil was niet het werk der *Algemeene Staten*, noch van den *Raad van Staat*, maar alleen van drie Provincien, wier Afgezondenen geboord wierden in den Statenraad, in tegenwoordigheid dus ook der twee Engelsche Raden, en wel bijzonder van van Holland, die, omtrent dat gene, 't welk zij meenden 's Lands welzijn te vorderen, of tegen 's Lands belang gedaan te zijn, ruiterlijk en manlijk uit de borst spraken,

tot

ˈng van ı *al* en *niet*
, da: dien tijd
ˈder
gltallig
nen,
ve-

.lec.
.gedaan \.
. Elk had thans .
.e Aanm. *Holland* in al u..
.nd zijnen rugsteun in de bijna volk.
.ensstemming van alle de Vroedschaps-Col..
en maakte het noodige onderscheid, of het Ve.
toog kwam enkel uit den schoot der Staatsvergadering, dat is, der vergaderde *Staatsleden* en *Pensionarissen*, dan of het door *de Vroedschappen* zelf was goedgevonden, die te zamen verondersteld werden uittemaken een aantal van 600, 700, 800 leden, alle de beste, achtbaarste en kundigste burgers der Steden, door wien de gansche burgerijen geacht wierden te spreken. Achter dit scherm dacht men veel te mogen doen, voor 't uiterlijke, en, offchoon de Staatkunde weet, hoe die zaken innerlijk zijn, zoo vorderde ook de Staatkunde van Leicester, dat hij die roepstem, of de beroeping op de Gemeente, niet geheel in den wind sloeg. Want offchoon een aantal van 800 leden gesteld tegen 800000 zielen, die Holland en Zeeland te zamen mogelijk toen bevatteden, gering mogt schijnen; zij waren toch in gewicht de bloem der Burgerijen, de rijksten, de kundigsten, de notabelsten, en 't geen alles afdoet, zij waren *de wettige Representanten* van 't gansche Hollandsche Volk, met dat van Zeeland

land en Friesland. Men heeft zulke Repreſentanten ſedert 1795. zelfs over de zielen van onze geheele Republiek, geſchat op een getal van bijna twee millioen, in verre na zooveel niet: wanneer men toch die 800 tegen 800000 zielen ſtelt, was de uitkomst der plaatsvervanging van 1 = 1000. Maar na de Staatsregeling van 1798. was het 100 tegen 1,880,000, dat is, niet meer dan 1 = 18800. Men kan dan rekenen, dat de belangen van de ganſche Natie, indien enkel *zielen* te pas komen, toen door veel meer perſoonen werden waargenomen, en met meer plaatzelijk inzicht, dan in 't laatſte geval. 't Is wel waar: de zaken over meer ſchijven van bijzonderen aard loopende, waren aan meer botzingen en langwijligheid onderhevig; maar zij waren ook daardoor meer beveiligd voor overhaaste beſluiten enz. Doch dit in 't voorbijgaan.

Derde Aanm. Uit de mondlijke handeling bleek, dat er driederlei zwarigheden of onderwerpen van bezwaren plaats hadden. a) Zulken, die op grond ſteunden, en waarin zij het onderling eens waren, en die de Landvoogd verhielp. b) Zulke Verſchillen, die voor bijzondere begrippen en uitlegging vatbaar waren, en waarin veel voor en tegen te zeggen viel. c) Zulken, waar de Landvoogd op aanhield, en daartoe gerechtigt meende te zijn.

Op 't ſtuk van *Reingoud* gaf hij toe; hij kon ook niet anders, en moest gedogen, dat hij in *arrest* geraakte, maar hij zocht hem naderhand te ontſutſelen.

Maar 4°. beſchouwen we eens, welke *Macht* en *Wettig Gezag* de Hollandſche Staten bij alle die

die bezwaren ſtilzwijgend in hem zelf, *al* en *niet* erkennen, en als *Hem*, en *Hun*, op dien tijd toekomende.'

Het ſtond uit §. 1 en 2. aan Hem het voltallig houden, betalen, en monsteren der hulptroepen, maar 't moest geſchieden ten overſtaan van Gemachtigden (*Commisſarisſen*) uit de Staten Generaal. En dit wilde hij zelf wel. Holland had dan daarin op zich zelf niet te zeggen.

Aan Hem ſtond §. 3. het *ligten* en *betalen* van *Uitheemsch* Krijgsvolk; ook het te veld brengen van de troepen, en het afdanken van onbenoodigden. Maar de ligting van *Uitheemſchen* kon hij niet doen, zonder toeſtemming dier *algemeene* Staten.

Aan Hem ſtond §. 4. de Aanſtelling, en 't opſtel der *Commisſiebrieven* voor alle Krijgsoverſten, zelfs van de *Provinciale Stadhouders*; maar niet dan *bij* benoeming van drie perſoonen door die Provincie, waarin de plaats openviel. De aanſtelling van *Maurits* en *Nieuwenaar* door Hem (zonder die benoeming) werd voor *wettig* gehouden, omdat zij zoozeer geene *nieuwe Aanſtelling* was, maar eene *bevestiging* van 't geen reeds te voren geſchied was. Maar het *Burgerlijk beſtel* moest uit de Lastbrieven *der Steëvoogden* wegblijven. En dit was reeds bij Prins Willems tijd zoo geweest.

Aan Hem ſtond §. 5, 6, en 7. de ganſche Volheid der Krijgstucht, Krijgsorde, regeling van marſchen, recht van *patenten*, betaling der Stedelijke bezettingen in de Frontieren; maar tot voorkoming van militaire buitenſporigheden op 't platte Land, had de Staat er een *Commisſaris* of *Gedeputeerde* te veld bij, en dit wilde Leicester

ter zeergaarn. Maar de betaling geschiedde door hem uit de ingewilligde Gelden, en verdere Voorzieningen. Ook stond aan hem 't pressen van *delvers* en *wagens*, tot verschansing en *vervoering*, met redelijke betaling. Maar aan de Staten stond het, om in de *Ommeslagen* over 't platte Land ten dien einde te *bewilligen*. Dit mogt hij, zonder hun, niet doen.

Aan Hem stond §. 8. het handhaven der Privilegien, Rechten, en Voorrechten. Tegen dezen vermogt hij zelf niet te doen. Hierop waren onze Voorvaderen zeernaijverig. Uit de eene Provincie naar de andere mogt geene Beroeping van Rechten zijn, tegen 't Privilegie *de non evocando*. Alles wat hieromtrent mogt gedaan zijn, werd voor onwettig gerekend. En hier had Holland ten aanzien van *Reingoud* en *Paret*, twee hoofden, die Leicester de ooren tegen de Staten van Holland vol bliezen, veel te klagen. En niet zonder reden. De Landvoogd had zich te diep met *Reingoud* ingescheept. En de ontdekte papieren eischten zijne terechtstelling. Wat kwaad die twee personaadjen naderhand den lande deden, zal hierna blijken.

Volgens §. 9. stond aan Leicester de handhaving van 't *openbaar Gezag* en de *achtbaarheid der Regering*. Dit was bij het Verdrag uitdruklijk bedongen. Men denke hier om de klem, die sedert den dood van Willem I. bijna geheel uit de Regering weg was, de volslagen verwarring en onorde van alles, de vervallene krijgstucht, de tegen elkander inwerkende Provintiale belangen, de verdeeldheden in de Statenvergaderingen zelve, zoodanig dat *Maurits* (bl. 133.) in éénen dag vierderlei verschillen tusschen de

Hol-

Hollandſche Staten en Leden bij *ſubmisſie* ter vereffening kreeg, en 't welk ſchier dagelijks werk was; eindelijk de vele onvergenoegdheden en opruijingen onder de Gemeentens en 't Gemeen; 't welk alles de latere Schrijvers bewogen heeft, om den toenmaligen ſtaat van zaken te beſchouwen als eene volſlagen *Anarchie* of *Regeringloosheid*, waarvan de Spanjaard zich meesterlijk bediende; welk alles hard op riep, om een, *met groot gezag* bekleed Opperhoofd, zoo in de *wetgeving* als in het Opperbevelhebberſchap over de Krijgsmacht: het welk, door machts-oefening, en niet ſlechts bij *vermaning*, bij *aanrading*, bij *voorſtelling*, maar bij wettige klem kon *bevelen*, en die *verdeeldheden* door dat zijn Gezag doen eindigen. Zulk hoog gezag was voor eene van het Spaanſche Juk verloste Natie wel haatlijk, maar genoegzaam door de omſtandigheden noodzakelijk, hoezeer de Staten ook vele rechten, gezag en invloed, behielden. Niets kon dan Leicester, die zelf *heerschzuchtig* was, meer ſtootends of beledigends voorkomen, dan van ter zijde beſchuldigd te worden, dat hij de *achtbaarheid* der *Regering*, der Staten, der Magiſtraten, niet handhaafde. De achtbaarheid en 't aanzien der Staten was tevens zijne achtbaarheid; maar zij verſchilden over de *middelen* en over 't gebruik der *perſoonen*. Holland had het tegen *Reingoud*, *Paret*, *Modet*, de Utrechtſche *Hopliedén;* zij verdedigden *Buis*, *Floris Thin*, en andere uitgezetten. Leicester had het tegen *Buis*, tegen *Thin* en *die uitgezetten*. Beiden hadden hun voor en tegen. Maar hier kwam het aan op den weg van Rechten. Hierin ſtond Leicester achter, omdat de perſoonen, die hij voorſtond,

die

die verdediging niet schenen te verdienen. Had Hij hierin Holland meer aan de hand gegaan, hij zoude zijne achtbaarheid beter, mijns oordeels, bewaard, maar mogelijk de overige Provincien meer tegen zich gehad hebben. Dit moet men, onpartijdig denkende, ook in aanmerking nemen. Dezen hielden zich meer aan zijn gezag.

Aan den Landvoogd stond, §. 10. volgens 't begrip van Holland zelve, het recht om te zorgen, dat *het Stadhouderschap* van *Holland*, *Zeeland en Utrecht* (des noodig!) in één persoon vereenigd wierd, gelijk dit onder Willem I. geweest was. Zulks wilden zij gaarne van Leicester gedaan hebben, 't zij om hierdoor *Maurits* meer gezag en klem te geven; of mogelijk, dewijl de Stadhouder *Nieuwenaar*, Graaf van Meurs, te veel de zijde van Leicester hield, om daardoor de Utrechtschen meer aan zich te brengen. Dit schijnt *van Brakel* ook begrepen te hebben.

Aan Hem stond het, §. 11. bij Plakaten orde te stellen op 't stuk der Zeevaart, Koophandel, Convooien en Licenten. Hierin zat wel de meeste klem, zoo noodig tot handhaving van 's Lands algemeene welvaart, en stijving van de hartader van Staat, de Zeevaart. Maar Holland begreep, dat Hij, door 't weder intrekken van een *nuttig* en heilzaam besluit, juist daardoor meer *nadeel* dan *voordeel* aan die belangen had aangebracht; dit was hun beklag; dit hun aandrang *tot verbetering*, en naar 't uiterlijk te oordeelen, hadden zij daarin volkomen gelijk, maar ook Leicester toonde zijne macht te kennen, niet met hardnekkig voltehouden, en daardoor 't Land te beschadigen, maar met *den Staatsraad* te belasten, hierop *orde te stellen*, overtuigd, met die van Holland,

land, van de noodzakelijkheid der handhaving des koophandels, maar niet met hun eenſtemmig denkende over *de middelen*. Daar wist Holland het meeste van; en 't had met Zeeland daarin ook het grootst belang.

§. 12. Het opperbewind der Zeezaken, en de middelen, daartoe dienstig, ſtonden aan hem. Dit wees zijne *Commisſie* en *Opdracht* uit, waardoor zelfs de *Admiraal*, MAURITS, onder zijne orde ſtond. Maar 't beheer zelve; dit ſtond niet aan hem, maar aan *Maurits*, die zijne *Commisſie*, ook daartoe, van *Hem* had, zoo als de Staten ze te voren gegeven hadden. Hierop drongen de Staten van Holland en Zeeland aan, deels omdat het *Admiraliteitswezen* toen nog hun 't meeste, ja bijna geheel aanging, deels omdat daardoor hun Stadhouder, als teffens Admiraal, meer klems en gezags onder hun kreeg of behield. Leicester kon daar niets tegen zeggen, en bewilligde, na gegeven opheldering, in het voorſtel. En hieruit leide ik af, dat Holland, vooral na Leicesters eerſte afreize, Maurits niet alleen aanmerkte als *Superintendent over de Collegien ter Admiraliteit* (69), maar ook korts daaraan Hem in zijn Gezag *te water* en *te land* bevestigde (70), en, toen Dordrecht en Gorkum zich daartegen verzetteden, men *hun goede onderrechting deed*, *waarom en uit wat reſpect zijn Excellentie van Nasſau de authoriteit in handen is geſtelt als Gouverneur — — en NB. van de Conſtitutie van het Collegie van Superintendentie op het ſtuk van* DE ADMIRALITEIT —. Waartegen die van Dor-

(69) *Reſol. van Holl.* 1586. bl. 31. f.
(70) Ald. 6 Maart, bl. 79.

Dordrecht (71) Leicester wilden *gehandhaafd* hebben, en zijn gezag over alle *particuliere Gouverneurs*, ADMIRAALS, enz. Een Staatkundig lezer kan hier de ware reden vinden, waarom de *Advokaat van Holland* zoo sterk het gezag van *Maurits* bevorderde.

§. 13. De *gemeene middelen* waren wel, na inwilliging, ter zijner bestelling en gebruik; maar het stond niet aan hem, voor zooverre er eenige *verandering* of *verbetering* te maken was in de manier van *heffen*; in het bewind der finantie, in den *aard en soort* derzelven, of in hunne *verhooging*. Dit was *der Staten recht*. En hierin bewilligde hij ook opstonds.

§. 14. Omtrent *de Geestelijke* Goederen, die sedert de troebelen op verschillende manieren in de Provincien aan 't Land getrokken, of met andere woorden *Nationaal* verklaard wierden (72), was bij het overgeven der gemeene Middelen, Contributien, Convooien, enz. (73) niets met Leicester bepaald. Deze bleven dan aan 't volle bewind der Staten. Dit schreven ook de Staten van Holland, bij gelegenheid, dat *W. Mostert* uit last van Leicester die goederen in 't Noorderkwartier van Holland wilde beheeren, rond-uit, dat zij *de Geestelijke Goederen aan zich hadden* ge-

(71) Ald. 4 Mei, bl. 136.

(72) Men ziet dan hier de bevestiging van 't gene ik voorheen betoogde, dat de *Geestlijke Goederen* voor *Nationaal* zijn gehouden, en door de Staten, als Volksrepresentanten, *bestierd zijn*. Zie mijne *Aanmerkingen op het Request der Roomschgezinden tegen dat der Gereformeerde Gemeentens, nopens den eigendom der Geestelijke Goederen en Fondsen*, boven aangehaald.

(73) Bij BOR opgenoemd B. XXI. bl. 9. a.

gereserveerd (74). De Graaf schijnt dit ook te hebben laten slippen. Hij had er ook geen recht op; en daarom werd de *Commissie* van *Mostert* intusschen geschorst. Maar met de *Confiscatien* of verbeurdverklaarde goederen scheen het meer twijfelachtig. Leicester dreef, dat die onder *de Domeinen* behoorden, en dezen waren onder zijn beheer. Dit was al een vroeger verschil. Dit leeren wij uit de *Resolutien van Holland* zelf (75), die met ronde woorden zeggen, dat *ter Vergadering is verstaan, dat van wegen zijn Excellentie wordt gesustineerd, dat de Confiscatien onder de Domeinen zouden wezen begrepen, en mitsdien ter dispositie van zijn Excellentie staan; zoo is geresolveerd, dat alvorens vorder in de zake van Confiscatien zal worden geprocedeert, het voorsz. different met zijn Excellentie zal worden besligt* (76). De Vrage is hier: had Leicester in dit algemeen begrip: *Tot de Domeinen behooren ook de Confiscatien*, wel ongelijk? Ik beslisse dit niet. Alleen zeg ik ter opheldering van vroeger tijden, dat ten tijde der Graven van Holland hierover geene twijfelingen geweest zijn. De *Verbeurdverklaringen*, na aftrek veler kosten, geraakten in de Schatkist des Vorsten, (*aerarium Principis*), dat is, zij behoorden tot de inkomsten zijner Domeinen. Men noemde ze naderhand *jura fisci*. Zie dit opgehelderd in mijne *Primae Lineae Collegii Diplomatico-Historico-Politici*, in 't XVde Hoofdstuk *de Jure Prin-*

(74) BOR B. XXI. bl. 57.
(75) *Ref. van Holl.* fol. 189. 15—24 Mei 1586.
(76) Vergel. *Plakaat-Boek van Friesl.* D. IV. bl. 641. Art. III en V.

Principum subsidia petendi, vooral §§. 786—796. Het onderscheid, dat de Roomsche Rechten maken tusschen *Aerarium et Fiscus*, was toen alhier onbekend. En daaruit zijn bij onze Schrijvers vele verwarringen gesproten. De andere vrage zoude zijn, of dit verschil voor den 11 Novemb. beslist zij geweest? Dit laatste is mij niet gebleken. Indien niet, zoo kon het althans niet als een *bezwaar* tegen den Graaf Leicester, maar wel als een *verschilpunt* worden gehouden. Men had over beiden, zoo *Geestlijke Goederen* als *Confiscatien*, niet eens kunnen worden *voor de Opdracht* van 't *Gouvernement;* en bij Holland later besloten, om ter Staten Generaal voor hun gevoelen in te brengen (77), *dat alle geconfisqueerde, gesaiseerde, geannoteerde, mitsgaders Kerkelyke ende Geestelyke Goederen, in Holland gelegen — — gereserveerd zyn en zullen blyven ter dispositie van de Staten van Holland*, enz. — *zonder dat de Staten verstaan, dezelve ter dispositie van zyn Excellentie te stellen* (78); doch, men had er voorzichtig bijgevoegd: *maar ingevalle zyne Excellentie of Raden van Staat zouden weten eenige betere orde op de* ADMINISTRATIE *van dien, by forme van* ADVIS *te geven, zullen de Staten zeer gaerne dezelve aannemen.* — — Dit stuk bleef dan nog onbeslist. . . .

Eindelijk §. 15. Aan hem stond geenszins het stellen of toelaten van *Vreemdelingen* in de Regeering tegen de Privilegien. En hierover schijnt op

(77) *Resol. van Holl.* 26 Aug.—11 Oct. 1586. bl. 353.

(78) Dit zelve was ook 't begrip der andere Provincien. *Plakaat-Boek van Friesl.* D. IV. bl. 641. Art. V.

op zich zelf weinig verſchils geweest te zijn; men was het meer oneens over de toepasſing; wie men voor *vreemden* te houden had, en over de keus der perſoonen, die door hunnen invloed meer kwaads dan goeds den Landen aanbrachten.

Maar waren deze pogingen der Hollandſche Staten ſterk; Leicester bleef ook niet in gebreke, om, korte dagen daarna, op zijne beurt, behalve eene Memorie, ook zijne klachten bij de *Staten Generaal* intebrengen.

De Memorie zelve was van groot gewicht, en maakte meer het *algemeene Staatsbelang*, en de zaken van 't *Opperbewind* en die der Verdediging tegen den Vijand. Zij bevatte zeven Vraagpunten (79), (om dezelven bij zijne overkomst in Engeland aan de Koninginne voortedragen), waarvan het eerſte was: Wat Brieven en Berichtſchriften de Staten hem zouden medegeven, van hunnen wege aan de Koninginne? Leicesters vragen aan de Staten Generaal.

2°. Hoe de Koninginne genoegen te geven, en met hare Majeſteit verder te handelen om meerder hulp en bijſtand?

3°. Wat hope zij konden geven van vermeerdering van Geldinkomſten, tot voortzetting des oorlogs, voor zekeren tijd, één, twee, of drie jaren?

4°. Wat de Staten beſluiten zouden, indien Spanje aan hun of de Koningin voorſlagen deed van vrede, en op wat wijze zij daarover handelen wilden?

5°. In wat betrekking zij ſtonden met den Koning van Denemarken, en andere Nabuurvorſten, en welke die vriendſchap ware?

6°. Wat

(79) BOR B. XXI. bl. 73.

6°. Wat hij nopens *de Unie* onder de Provinciën zeggen zoude? en

7°. Hoevele schepen de Staten voor den dienst der Koningin konden toerusten, ingeval zij Spanje ter zee wilde aantasten?

Het antwoord op alle deze punten, die zeker van gewicht waren, en in 't breede bij BOR bl. 73. c. worden opgegeven, hoezeer hetzelve tot verstand der *Historie* diene, doet hier weinig tot mijn hoofdoogmerk, dan voorzooverre het vierde Artikel over den Vredehandel met Spanje betreft; ik zal er maar een woord van reppen. Na eene algemeene Inleiding, waarbij de Staten Generaal hun leedwezen betuigen over zijn te schielijk vertrek, en hem ernstig verzoeken, hun ten goede te spreken bij de Koninginne, en in zijne vaderlijke zorge te volharden tot bevordering van de ware Christelijke Religie en bescherming dezer Landen; weiden zij breed uit over de noodzakelijkheid, waarin zij waren, om, tot behouding der ware Christelijke Religie en 's Lands vrijheden en privilegien, den oorlog met Spanje uit te harden, en achten, dat er geene handelingen met Spanje thans kunnen worden aangevangen, zonder uitroeijing van hunnen Godsdienst en ondergang van den Staat. Zij verzoeken daarover geene onderhandeling te mogen geschieden, tot reden gevende, dat zelf de kennis van zulk eenen handel het gemeene volk, met de oorlogslasten zoozeer bezwaard, en *kleine discretie gebruikende*, tot schandelijke denkbeelden zoude doen overslaan.

Dit laatste nu, 't volharden in den oorlog, viel, naar allen schijn, niet in den smaak des Graven noch der Koninginne, die meer neigden tot *vrede*. Waartoe ook in deze landen vele po-

gingen gedaan waren en daaglijks werden: zoo zelfs, dat ook de Koningin daarvan opening gegeven hadde. Over 't later en nader aanbod der Souvereiniteit aan de Koningin, 't welk in de *eerste* of *tweede* Vrage scheen opgewonden te zijn, werd nu een diep stilzwijgen gehouden, schoon hierover in 't Land veel te doen viel.

Maar ik zeide: hij deed ook *zijne klachten* ter Staten Generaal, en deze klachten zagen wel het meeste op den handel der afzonderlijke Provincien, bijzonder van Holland enz. Dit deed hij den 23 November (80), bij wijze van Voorstel, waartoe hij voor zich ontbood *de Staten Generaal en den Advokaat J. van Oldenbarneveldt.* Hij deed hun, bij monde van den Hr. *Wilkes* (bl. 70. *c.*) zeggen, dat hij door de Staten Generaal wel *verzocht* was aan zijne Vorstin verklaring te geven, dat hij met goed genoegen vertrok; maar dit kon hij niet doen, doordien Hij nu veertien dagen in 'sHage niets vernomen had van hun oogmerk met het gezantschap naar de Koningin, noch wat zij van hem wilden verzoeken. Zij hadden hem wel vele kleinigheden voorgehouden, maar van de wezenlijkste zaken geen woord. Andere Provincien, Gelderland, Utrecht, Friesland, hadden hem voor de Koningin de Souvereiniteit aangeboden; maar de Staten Generaal, en met name *Holland* en *Zeeland*, hadden dit niet gedaan. Hij begreep niet, wat daarmede bedoeld wierd, en of de Staten dachten van elders beter geholpen te kunnen worden: dat zij ten minsten een half uur mogten slijten, om zich voor zijn vertrek te verklaren op 't stuk van 't Gezantschap, en de persoo-

Leicesters klachten, meest over Holland.

(80) 80r bl. 72. *c.*

soonen, die 't bekleeden zouden; dat haar Majesteit vreemd zoude vinden, dat hij kwam zonder daarvan onderricht te zijn." Dit liet zich hooren. Het antwoord kwam hoofdzakelijk hierop uit: „ het deed den Staten Generaal leed, dat de Graaf van hun, en met name van Holland en Zeeland, kwaad denkbeeld had opgevat. Zij hadden dat gewag nagelaten, deels omdat de zaken veranderd waren, deels omdat zij nog hoopten op uitstel zijner reis, deels omdat zij uit zijn voorstel om meerder Gemachtigden en breeder last gemeend hadden, dat hem de *Instructie* bekend was. Dat zij de persoonen vermeerderd hadden; en dewijl 't geven van breeder last eene zaak was van groot gewicht, zoo had Holland de *Edelen en Steden* daartoe aanstonds beschreven. Zij verwonderden zich grootelijks over 't aanbod *der Oppermacht* bij Gelderland, Overijssel, Utrecht en Friesland. Dit moest in de Staten Generaal geschieden; dit kon volgens de *Unie* van Utrecht niet afzonderlijk gedaan worden door Provincien, Steden of Leden. Zulk aanbod smaakte meer naar *populaire factie*, dan *wettigen handel.* Zij, Holland en Zeeland, zijn jaren te voren, toen nog geene andere Provincien zich voor Religie, Privilegien, en Vrijdommen hadden verklaard, de eersten geweest, die hare Majesteit de Oppermacht aanboden; ook in 't doen van 't laatste aanbod; zij waren nog niet veranderd; en, zoodra hare Majesteit op *redelijke voorwaarden* de Oppermacht geliefde te aanvaarden, zouden zij de laatsten niet zijn, die dat hartlijk wenschten. Zij boden hem ook namiddag aan de *Commissie* en *Instructie* op 't Gezantschap: 't welk hem genoegen gaf.

Antwoord der Staten Generaal.

Om

Om dit laatste te verstaan, neme men in aanmerking, dat *de aanhang van Leicester*, zoo als onze Schrijvers hem veeltijds bestempelen, of liever zulken, die ter goeder trouwe, naar 't scheen, schoon door den invloed der *Reingoudisten* begeest, waanden, dat de veege toestand des Lands zulke maatregelen noodzakelijk maakte, met luider keele riepen, dat men Elisabeth *de Souvereiniteit moest aanbieden*, zonder eenige *naauwere* bepalingen; en dat de denkbeelden van Leicester ook juist daarhenen liepen; waartegen Holland en Zeeland, wier invloed, onder 't geleide van *Oldenbarneveldt*, in de Algemeene Staten, uit hoofde der meerdere Lasten, zeergroot was, die Oppermacht wel schenen te willen, maar daartoe niet stemmen dan onder *bepaalde*, en, zoo zij het noemden, *redelijke Voorwaarden*. Dit was de spil, waar 't heele Gezantschap, 't welk Leicester zoude vergezellen, met alle hunne *Commissien* en *Instructien*, op draaide. Wel de *Souvereiniteit*, maar met *Voorwaarden* en *Bepalingen!* Dit was Hollands besluit ook kort daarop, om, door de Afgezanten, met hare Majesteit te handelen over *de Souverainité of perpetuele Protectie als in den jare* 1585., dat is, op *redelijke conditien*, schoon Gorkum weigerde toeteestemmen (81). Doch men schijnt het woord *onbepaald* boven ook in geen' anderen zin te moeten nemen, dan gelijk *Dordrecht*, eene Stad, welke de maatregelen van Leicester meerder volgde, hetzelve bij Holland den 18 Novemb. had voorgedragen (82), om *de Souvereiniteit dezer Lan-*

(81) *Res. van Holl.* 26 Nov.—9 Dec. bl. 406, 446.
(82) Ibid. bl. 507.

Landen Haar aantebieden, *behoudens de wijze exercitie van de ware Christelijke Religie, en de Privilegien en Liberteiten van de Provincien, Leden en Steden van dien.* Had Leicester in *bepaalder* Voorwaarden willen instemmen; alles zoude gladder gevlot hebben.

Leicesters klachten afzonderlijk.

Maar hij had ook zijne bijzondere klachten. Deze kwamen, volgens BOR bl. 73. b. hierop neder: „ Hem was bericht, dat sommigen der Leden zijne bedrijven ten kwaadsten zochten te duiden, en tusschen Hem en de Staten onverstand te verwekken. Zij deden kwalijk; zij verdienden gestraft. Hij had niets anders voor, dan de Religie en bescherming van den Staat. Hij had groote onkosten gehad, zelfs meer dan *f* 300000:- boven den toeleg harer Majesteit en der Staten besteed. Hij had voor zich niets begeerd, zoo als andere vroegere Gouverneurs deden, of lateren doen zouden. Hij merkte wel, dat niemand hem afzonderlijk dorst aanspreken, uit vreeze van kwalijknemen, en diergelijken." Men antwoordde hem, dat hij alle berichten niet moest aannemen; dat er niemand van de Staten was, of hij wiste, dat naast God de landen alleen te behouden waren door gunst der Koningin en des Graven. Het eenigst middel hiertoe was de goede verstandhouding tusschen Hem en de Staten. Dit had onder den Prins van Orange hun wonderbaar staande gehouden. Men gaf hem de schuld niet. Zijn gezag moest hen ophelpen. De Staten wilden slechts *Reingoud* gestraft hebben; die zaaide 't misverstand! Kortom, zij verzochten, dat hij van de Staten goede gedachten wilde hebben.

Het kwam vervolgens nu aan op het *Hoofdbewind*,

wind, gedurende zijne afwezigheid? Het geen hierover voorviel, zal ons wederom licht geven omtrent den Regeeringsftand. „ Het Verdrag, zoo met Elifabeth, als met Hem, midsgaders zijne *Commisfie*, en die des *Staatsraads*, zouden in ftand blijven. Men wilde zelfs poging doen, om bij Elifabeth meer hulp en onderftand in *Geld* en *Volk* te verwerven." Maar de vraag was, wie de plaats des afwezigen Gebiedvoerers of *Landvoogds* vervullen zoude? De vrij openlijke verdeeldheid tusfchen Holland en Leicester fpeelde ook hier hare rol. Leicester had Prins *Maurits* op zijne reis naar Engeland mede verzocht; dit was door de Staten van Holland heuschlijk afgeflagen (83), omdat het Land (zeide men) *niet zonder Hoofd kon blijven*. De meeste Steden wilden dit wel toeftaan; maar de invloed van Oldenbarneveldt haalde het over (84). Men poogde *Maurits* aan 't hoofd van den *Staatsraad* en van 't *oorlogsbeleid* te ftellen; maar Leicester ftelde daarop andere orde, en 't flot van zaken was, dat de Staten Generaal (85), gedurende zijn afwezen, tot bewaring, zoo van zijn gezag als van den lande, befloten, *het geheele Gouvernement van alle de geunieerde Provincien*, zoo in 't *Burgerlijke* als 't *Krijgsbewind* te ftellen in handen van *den Raad van Staat*, doch alles op *naam van Leicester*, zoodat alle bevestiging, door hem,

'tBeftuur bij Leicesters afwezen.

(83) *Refol. van Holl.* bl. 407. BOR B. XXI. bl. 73. *a*.

(84) Dit verklaart de Heer Oldenbarneveldt zelf in zijne *Remonftrantie* bl. 196. *Ick belette den voortganck van dat voornemen; 't welck my in volle Vergaderinghe werde verweten.*

(85) BOR B. XXI. bl. 74. *d*.

hem, anderszijds, geteekend, nu geschieden zou door *Graaf Maurits* en een der *Engelsche* Raden. Dat de Graaf van Leicester alle Provinciale Gouverneurs en mindere Krijgsoversten, zoo van de Engelschen als van den Staat zal gelasten, de bevelen van dien Raad te gehoorzamen, de guarnizoenen door den Raad veranderd, en de Patenten enz. geteekend worden, en dat niemand anders zich daarmede bemoeien mag, *niettegenstaande eenige commissien of bevelen ter contrarie, maar blijvende het beleid des oorlogs te water en de middelen daartoe aan den Admiraal en de Admiraliteit.* De Staten Generaal verzochten Leicester, dat hij zich met dit besluit wilde vereenigen (*conformeren*) en den Raad machtigen (*authoriseren*), en alle Krijgsbevelhebbers gelasten, zich daarnaar te gedragen. Dit geschiedde ten zelfden dage door Leicester bij openbare Afkondiging, den 24 Nov. (bl. 75.), met de reden van zijn vertrek, en herhaling van 't bovengemelde; echter met eene bijvoeging, die ik niet wete, dat onze Schrijvers hebben opgemerkt, dat *verder tot beleyd des oorlogs eenige hoofden zullen worden gecommitteerd, om door goede verstandhouding met den Raad*, (die hij *zijne getrouwen* en *beminden* noemt) des te zekerder te volvoeren 't geen ter bewaring van den Staat voorvallen zal. Welke hoofden daartoe in den Raad mogen komen, als 't hun believe."

Hierop zoude hij den volgenden namiddag 25 November in persoon zijn Afscheid nemen ter Staten Generaal, maar hij liet zich verschoonen, om zijne groote drukte, en toeval van graveel; waarom de Staten Generaal op zijne noodiging voor

hem

hem verschenen (86), een wederzijds vriendlijk affcheid namen, en verzochten zijne spoedige terugkomst, en gunstig bericht aan de Koningin. Aan 't hoofd dezer Affcheidnemers bevond zich de Heer *van Oldenbarneveldt*, en hij schijnt het woord gevoerd te hebben. Leicesters vertrek.

Had Leicester het hier bij gelaten, zoude mogelijk, niettegenstaande er zoovele onaangenaamheden met Holland tusschenbeiden gekomen waren, alles in 't minnelijke zijn afgeloopen; de Staten van Holland zelf, van hem mondelinge verzekering bekomen hebbende, dat hij niet uit ongenoegen op de Staten henen ging (87), maar toch wetende, hoe dat ongenoegen 't gansche land doorklonk, en de gemeentens tegen hen verbijsteren konde, besloten, *Hem te verzoeken*, om aan alle de Provincien, de Magistraten van de Steden, de Oversten en Kapiteinen te willen schrijven, dat zijn Excellentie alleen vertrok tot dienst dezer Landen, en niet uit zaken van eenig ongenoegen, (*kwaad contentement*,) 't welk zijn Excellentie zoude hebben tegen de Staten, ten einde NB. *den roep en diffidentie van de Gemeente daarmede zoude mogen worden weggenomen.* Of dit beloofd en geschied zij, is mij niet gebleken. Men ziet er, in 't voorbijgaan, uit, hoe zwak de Staten zich zelf bevonden.

(86) BOR B. XXI. bl. 75. *c.*
(87) *Resol. van Holl.* 22 Nov. bl. 511.

* * *

ZE-

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

Aanmerklijke Voorvallen bij de Staten, gedurende Leicesters eerste vertrek naar Engeland.

Hij liet een zoogenoemde Kabinet-orde achter.

Naauwlijks was Leicester vertrokken, of daar verschijnt eene geheime *Acte* of *Orde* van den zelfden 24 November, die in vele stukken zoo al niet tegenstrijdig met de gegeven *Commissie* aan den *Raad van Staat*, (gelijk het BOR bl. 76. noemt,) ten minste vele machtgeving naauwer beperkte, zoodat die Raden eenige zaken niet konden doen of gedogen zonder naderen last of toestemming van Leicester. Volgens dat Bevelschrift ('t zijn zijne eigen woorden) *verstaat hij, gedurende zijn afwezen, eenige poincten te reserveren t' zijner eigen kennis en dispositie, en ook de executie van eenige andere, alreede geresolveert, te recommanderen.* Ten dien einde beveelt hij den Raad, niettegenstaande de gegeven *Commissie* — niets te veranderen in de zaken van de *Gouvernementen* en *Superintendenten* — noch in de bewaring der Sterktens, noch in de hooge Officieren des legers, ten ware met zijne voorkennis en op zijnen last, en bij overlijden alleen *bij voorraad*, noch ook iets te bevelen op 't ontslag van gevangenen en uitgezetten, dan bij wege van recht, noch iets te bepalen op 't stuk der *Confiscatien* en *Kerklijke Goederen*, omdat daarover nog gehandeld moest worden met de Algemeene Sta-

Staten. Voords te zorgen, dat de Lijst der plaatzing van de Engelsche Guarnizoenen, daarbij gevoegd, gevolgd worde; en de belasting op den uitvoer van mondbehoeftens gesteld, en de Convooilijsten verhoogd worden bij de Staten Generaal, en dat verder niets veranderd worde tot nadeel van 't hem opgedragen gezag."

De vrage is hier niet: kon Leicester uit kracht zijner Opper-Landvoogdij zoodanige Voorschriften geven, of streed in dat geven iets tegen zijn recht, als hij zelf aanwezig was? of op zijn' naam gehandeld wierd? noch ook: waren er onder die bevelen niet zulken, die hunne billijkheid en nuttigheid hadden, gelijk van over de *Geestlijke Goederen*, en de *Convooi-gelden*, niets te beschikken buiten de Generale Staten? ik geloof, dat men hem dit niet betwistte of kon betwisten. Maar de vraag is, kon hij dat doen, nadat hij eenmaal, met voorkennis der Staten Generaal, dien Lastbrief had gegeven, en was het betaamlijk en eerlijk, om dit zoo achteraf te doen? verried die handel geene slinksche oogmerken? Aldus begrepen het voor zich de Staten van Holland. Het was zichtbaar genoeg, dat de meeste punten strekten, om te beletten, dat die van Holland, bij zijn afwezen, voor hunne Provincie geene afzonderlijke verordeningen of bevelen gaven op 't stuk van hunnen Stadhouder; van de Guarnizoenen; van de Hoofd-officieren; van nieuwe aanstellingen; van ontslag van gevangenen, enz.; schoon ik mij verwondere, dat van dit alles toen, en bijzonder van dit *geheim Bevelschrift*, geen gewag in de *Hollandsche Staatsregisters*, zooveel ik weet, gevonden wordt: dan alleen, dat eenige maanden later, den 3 Maart, (bl. 72.) toen

toen de leden van den Raad van Staat zich van hunnen dienst wilden ontslaan, omdat hun tijd uit was, en Holland hen nog *een maand* wilde aanhouden, de Staten eene voorziening voorstelden, *zooverre de Raad hen daarvan zoude excuseren, zoowel in aanzieninge, dat bij henlieden geene middelen zijn van betaling, als dat zijlieden zich aan de* CABINET-ACTE *van zijne Excellentie zouden verbonden houden, dat zij tot reductie van de Engelsche Compagnien niet zouden begeren te verstaan.* Uit welke plaats men twee dingen leert, 1°. dat dit geheim Bevelschrift te dien tijde genoemd is eene *Cabinet-Acte.* 2. Dat de Raad zich aan dezelve gedroeg, als willende daarom *geene reductie van Engelsche Compagnien doen*, en dat het niet schijnt, dat Holland de wettigheid derzelve toen tegengestaan heeft.

Gevolgen van zijn vertrek. Thans was Leicester weg; maar nu geraakte het woelen onder de Gemeente, in de Steden, in de Provincien, in de Staten, onder de Staatsleden, eerst recht aan den gang. Ik bepale mij alleen bij mijn hoofdoogmerk, *de regering!* Zien we dan eerst, wat hierop bij *Holland* omging, zoo verre de *Registers* dit leeren.

Bij gelegenheid van 't vertrek van Leicester hadden de Staten van Holland reeds getoond *te verstaan* (88), *dat er geen personage in deze Landen is van meerder respect noch qualiteit als den Grave van Nassau*, en hadden daarop besloten, dat *alle de authoriteit, gegeven aan zijn Excellentie* (Leicester) *gedurende zijn absentie, blijven zal in handen van den Raad van Staat, onder signature van zijne Excellentie* VAN NASSAU,

(88) *Resol. van Holl.* bl. 497.

SAU, *met eene van de Engelsche Heeren*, *als Willekens*, doch zij hadden berust in de schikkingen van Leicester met de Staten Generaal, waarbij ook dat punt van *Maurits* teekening was in acht genomen. Maar korten tijd daarop gingen zij in hunne Provincie, ten aanzien van 't bijzonder beheer, eenen stap voorwaards, en de naaste aanleiding daartoe was, de onverwachte overlevering van de Stad Deventer, en de Schans op de Veluw, aan den Spanjaard, door de Engelsche Oversten Stanlei en Jork, 't welk eenen bijsteren roep door 't gansche Land baarde; velen met wantrouwen op de Engelschen vervulde; tot merklijke afbreuk der achtbaarheid van Leicester verstrekte; en bijzonder de Staten van Holland op hunne hoede deed zijn, te meer, nadat de Engelsche ruiterbenden uit het Sticht, op voorwendsel van betaling in den Hage te gaan halen, de platte landen van Holland tusschen Amsteldam en Gouda, ook de Alblasser- en Krimpener-waarden afliepen (89).

Hollands voorzorgen

bij het Verraad van Deventer,

Nooit kon de Hr. van Oldenbarneveldt gunstiger gelegenheid krijgen, om het gezag van *Maurits* in Holland te vergrooten of te bekrachtigen, tot staving van 't vervallen gezag der Staten, en zijn bewind, als der Staten Advokaat en Raadsman. Dit geeft hij zelve in zijne *Remonstrantie* bl. 192 enz. genoegzaam te kennen. En 't moet Hem zeker gestoten hebben, dat *Maurits* onder *Leicester* moest staan, en zijne *Commissie* van denzelven ontvangen had. Hij verhaalt aldaar, dat hij bij de aanvaarding van zijnen Staats-

(89) WAGEN. D. VIII. bl. 200. en breeder BOR B. XXII. bl. 25.

Staatspost alle vorige orde veranderd vond. Hooren wij hierover hem zelf: *Den Grave van Leycester was alle Autoriteit gedefereert: syne Excellentie Prince* MAURITS *ende Graef Willem namen Commissien van hare Gouvernement van den voorsz. Grave. Die van Zeelandt maeckten disputen op het stuck van hare Quote, tot belastinge van Hollandt —. De Collegien van den Hoogen ende Provincialen Raden, Luyden van de Reeckeninge ende Magistraet van den Hage waren soo jegens den Heeren Staten van Hollandt gesint, dat sy by monde ende geschrifte in twyffel stelden, of de Heeren Staten van Hollandt ende Westfrieslandt oock sooveel Authoriteyts hadden behouden, dat sy hare quotisatien ende contributien mochten executeren. Vele Regenten van de Steden waren oock jegens den Heeren Staten niet wel te vreden, mits eenighe arresten* [en] *Proceduren jeghens hen gevallen. Vele Predikanten erkenden de Heeren Staten niet meer: versochten (sonder der Heeren Staten kennisse) aan den Graeve van Leycester convocatie van een Synode, (dat sy noemden Nationael). Het Volk van oorloghe was ghebracht in Eede van den voorsz. Grave. Ende de Gemeente meest qualick tot de Heeren Staten gesint —. Het stuck van de Finantie ende Contributien was in seer groote confusie* enz. Zie daar een gewichtig, maar ook een zeerinlichtend getuigenis, 't welk ons den verwarden toestand van dien tijd schetst, en vele pogingen van Oldenbarneveldt, en de oogmerken, waartoe, bijzonder met *Maurits*, ophelderd. De volgende gebeurtenisfen zullen doen zien, hoe hij in die pogingen geslaagd, en 't Gezag der Staten van Holland, met behulp van den *Gouver-*

neur

neur Maurits, gevestigd heeft. Te recht zegt hij ook daarom, bl. 199. *'t En is niet te beschryven, met wat ghevaer, moeyten, dreygementen, ende periculen ick die twee jaren* [1586, 1587.] *deurbrachte* —.

Men vindt hierom, den 31 Jan. 1587. (90), nadat ter Staatsvergadering van Holland *de bedroefde tyding gekomen is, dat de Engelsche Gouverneur Sr. W. Standeley, by zyne Excellentie binnen Deventer gesteld, de Stad heeft verraden, en den vyand daarin heeft laten komen den 28 dezer 's nachts*, aanstonds eene geheele omkeering van gezintheid ter Staatsvergadering; zij stelden terstond vijf Heeren aan, en wel een' *der Edelen, den Advokaat Barneveldt, van der Meer, Vrank en Maalson*, om den Raad van Staat *aan te dienen*, dat zijn *Excellentie van Nassau had noodig bevonden, die van den Raad van Staat te insinueren, dat zylieden geen kennis willen nemen op de veranderinge van de Guarnizoenen* BINNEN *den Lande van Holland, gemerkt zyne Excellentie met de Staten van Holland daarinne van meening waren te voorzien te harer meeste verzekerdheid.* Zij ordonneerden *J. van den Einde*, als Kapitein en Kastelein tot Woerden, aanstonds naar zijn Guarnizoen te vertrekken, en geen andere krijgsknechten aldaar toetelaten, noch van de zijnen te laten vertrekken, zonder paspoort van *Maurits*, den Gouverneur en Kaptein Generaal over Holland, Zeeland en Friesland, die dit aannam, op belofte van een maand betaling voor zijn volk. Zij schreven aan alle de Stedelijke Magistraten, waarin

door hunnen Stadhouder Maurits,

(90) *Resol. van Holl.* bl. 34.

en andere bevelen. in Guarnizoen lag, van geene verandering in 't ontvangen of uittrekken van volk toetelaten, zonder zoodanig Paspoort. Zij ftelden drie Heeren, daaronder den *Advokaat* aan, om een van hunlieden, *voor het eerfte te parapheren de Paspoorten*, die dusdanig verleend zouden worden. Zij bevalen, *den Officieren en Magiftraten* van alle *de Hollandfche Steden* aanteſchrijven, *dat, alzoo, God betert, de Stad Deventer in handen van den vijand is gevallen, zij* bij tijds in alle Steden goede orde zouden ftellen, tegen *oproerigen, kwaadwilligen*, enz. Zij bevalen *de Burgemeesters en Regeerders, die gerepartieert zijn in het aannemen en het onderhoud van de knechten op waardgeld, tot bevrijding van de platte landen, eenige waardgelders aantenemen volgens Refolutie* (91); benevens vele andere befluiten, die dienden zoo tot de algemeene Landsverdediging, als wel bijzonder tot ordeftelling in hunne eigen zaken en Provincie, zonder daarin nu *den Raad van Staat*, na bovengemelde aandiening (*infinuatie*), te kennen. Ja, zij gingen den 16 Febr. (bl. 56.) nog verder. Namelijk, *ten hunnen verzoeke en by hun advis verleende zyn Excellentie van Nasfau* PATENTEN, *waarby* Bekrachtigen Maurits gezag. *de Huisluiden ten platten lande in de dorpen* — — *geauthoriſeert worden, alle ruiteren en knechten, het zy* (*L. W.*) *van wat Natie dezelve mogen wezen, met gewapenderhand te mogen doen vertrekken, ſcheiden en verjagen, die aldaar jegenwoordig zyn, en verder komen zullen, zonder patente van zyn Excellentie van Nasſau*, —

of

(91) Vergel. *Refol. van Holl.* bl. 48, 51. f. 54. f.

of van den Grave van Hohenloo, — — met last aan de Oversten, om uit de Steden alle huisluiden bij te staan (92). En op den 18 Febr. bevestigen zij nader *Maurits* in zijn gezag, met goedkeuring zijner vorige *Commisfie* (93), en vaststelling der te voren opgestelde *Instructie*, die zij nu *hielden voor gearresteerd*, (waarvan ik boven gesproken hebbe). Teffens bepaalden zij, met goedvinden van *Maurits* en *Hohenloo*, het formulier van den Eed voor alle Krijgsoversten en Militairen, die in *Holland en Zeeland staan zullen onder het Gouvernement van zijne Excellentie van Nasfau*, in welken Eed 't aanmerklijkst is, dat er geen woord gerept wordt van den Eed aan *Leicester* noch aan den *Raad van State*, maar alleen belofte van *gehouw en getrouw* te wezen *aan de Staten Generaal van de Vereenigde Nederlanden, die bij de Unie en handhouding van de ware en Christelijke Religie zullen blijven, en met name de Staten van Holland en Zeeland — en den Heere Maurits, als Gouverneur en Capitein Generaal — — en den Grave Phil. van Hohenloo, als Lieutenant Generaal — gehoorzaam te wezen.* — — Eed voor 't Krijgsvolk.

Zie hier een nieuw tooneel geopend, zoo opstonds na 't vertrek van Leicester, maar waarvan de grond lag in 't verraad van Deventer, of al dieper, zoodat ten minsten dit verraad tot reden gegeven wierd. Maar evenwel! Zulke volledige en eigen beschikking over 't geheele Krijgswezen binnen 't territoir hunner Provincie, en bijzonder de *machtiging van Maurits* tot dat zelfde einde, en

(92) Voeg er bij WAGEN. bl. 205.
(93) *Resol. van Holl.* bl. 56.

en *bij patenten*, was een te gewichtig punt, om zoo in eens af te doen, zonder nieuwen ruggesteun. En dien ruggesteun vond men in eene meer plechtige Staatsvergadering, en in de steviger vestiging *van 't wettig gezag des Stadhouders*.

Hiervandaan is 't, dat men den 6 Maart (bl. 79.) een zeer groot aantal Gemachtigden, tot 44 toe, ter Vergadering aantreft, en dat daar ook tegenwoordig waren die *van Woerden*, *Weesp*, *Naarden* en *Muiden*, wanneer nog eens *voorgelezen* zijnde *de Acte van Gouvernement en Authoriteit*, *die zijne Excellentie van Nassau zoude gegeven worden tot conservatie van de Landen van Holland en Zeeland*, *te water en te lande*, *dit bij de Gedeputeerden is gearresteerd — en onderteekend*. Zulks nu wordt den 24 Maart (bl. 90.) genoemd *de Acte van Authoriteit*, *bij die van Holland en Zeeland zijne Excellentie van Nassau gegeven*, *als Gouverneur en Capitein Generaal over Holland en Zeeland*, *en Admiraal*, *op de* VOORGAANDE *Commissie en Instructie van zijn Excellentie*; 't welk men toen *resumeerde*, en wel daarom, omdat *Dordrecht en Gorkum*, die meer Leicestersgezind waren, daarin zwarigheid maakten; doch (zegt men) *dezelve is goede onderrechting gedaan*, *waarom en uit wat respecte zijne Excellentie van Nassau de authoriteit in handen is gestelt*, *als Gouverneur*, *en van de Constitutie van het Collegie van Superintendentie op het stuk van de Admiraliteit*, *en mede van den Eed*, *die de Oversten*, *Capiteinen en Soldaten zoude worden afgenomen*.

Ziedaar eene groote ommekeering van zaken in *Holland* en *Zeeland!* niet, omdat Maurits die macht niet had, maar omdat, *gedurende Leices-*

ters macht, die macht van Maurits moest gerekend worden *te slapen*. Zoo als *Dordrecht* en *Gorkum* dit schijnen begrepen te hebben. De Heer WAGENAAR zegt er bl. 205. van, maar hij zegt het te algemeen, (alzoo het alleen, of 't meeste, Holland raakte) dat met dit alles *de bijzondere Staten toonden, hoe groot een gezag zij zich, elk in zijn Gewest, toeschreven, en welken weg zij dachten te houden, om 's Lands Regering op eenen beteren voet te brengen.*

Wage-naars be-richt.

Wat dien *beteren voet* betreft, indien men *Holland* op zich zelf, in 't afgetrokken, als een Land, dat afzonderlijk verdedigd en bestierd moest worden, beschouwt, schijnt het, dat men geen' beteren voet kon beramen. Maar neemt men aanschouw niet enkel op de *Unie*, maar bijzonder op de overgedragen Macht aan den *Landvoogd*, dan wordt dit een aangelegener vraag! De *Unie van Utrecht* gaf of liet de Provincien gelijke rechten, waarvan er eenige niet dan gemeenschaplijk konden uitgevoerd worden; maar nu! de Macht gemeenschaplijk aan den Landvoogd opgedragen, voor zooverre die van zijne zijde zelfs wettig werd geoefend, maakte in alles geene vrije handen, om op het stuk der *Militie*, der *Patenten*, der *Admiraliteit*, der *Gouverneuren*, volledig voor zich te beschikken, vooral in die dagen, toen de Staten Generaal, de Raad van Staat, en de Opper-Gouverneur zoodanig gezag en macht hadden, als wij boven zagen. Hiertegen iets afzonderlijk te doen, waardoor in de een of andere Provincie de algemeene orders des Opper-Gouverneurs of zijnes Staatsraads eenigermate *belemmerd* of tegengewerkt konden worden; kon wel vele verwarring in de Regering, maar *geen'* be-

beteren voet op die Regering veroorzaken. En nog meer, wanneer de kleinheid der andere Provincien hen meer ondergeschikt maakte, of wanneer zij zelven in diergelijke maatregelen niet wilden treden.

Ik wil met deze aanmerking het Gedrag *van Holland* niet berispen of afkeuren. Ik geloof het mistrouwen thans groot was, maar dat er ook lieden in de Vergadering zaten, dit van dit mistrouwen meesterlijk gebruik maakten, om het gezag der *Staten van Holland*, gerugsteund door den *Gouverneur* of *Stadhouder*, hooger optebeuren, of iets vaster te zetten. Dit blijkt ten minste uit al het vorige, dat hier de macht van *Maurits* als Stadhouder Kapitein en Admiraal, en het gezagvoerende *beleid* of invloed van den Advokaat *Oldenbarneveldt*, met gelijke schreden voortliepen. Oldenbarneveldt had Maurits wegens 't Krijgsbeleid, en Maurits had Oldenbarneveldt wegens 't Staatsbeleid noodig. Men zeide toen niet: de Staten zijn Souverein, en kunnen daarom alles zelf doen en bevelen, al is er een *Stadhouder*. Men zeide ook niet: De Stadhouder is in zijne bevelen geheel onafhanglijk, en buiten verantwoording aan de Staten. Neen! zij liepen te zamen.

Ontmoeting onzer Gezanten in Engeland.

In dien tusschentijd waren de Gedeputeerden naar Engeland vertrokken. Zij waren, met voorkennis van Leicester, wegens de Staten Generaal, hem kort gevolgd (94), om bij de Koningin aantedringen, op meerder onderstand, indien al niet op 't aannemen der *Souvereiniteit* onder *billijke voorwaarden*. Doch dezelve werden

(94) WAGEN. D. VIII. bl. 192.

den door toedoen van Leicester, die het oor der Koningin had, toen zeerkoel ontvangen, ja, bij 't gehoor, den 5 Febr. (95) door hare Majesteit vinnig doorgestreken, en hun onder anderen toegeduuwd, dat *de Staten* niet wisten hoe *met Vorsten* om te gaan, ten wier aanzien zij (Staten) maar *partikuliere persoonen* waren; en dat, zoo Zij, Koninginne, iets *meerder* voor hen doen zoude, wilde zij eerbiediger bejegend worden; over 't voorledene voldoening hebben; en beter onderrichting van de Nederlandsche zaken, waartoe zij hare Gemachtigden zenden zoude (96). Zulke harde ontmoeting had men kunnen verwachten, uit den Brief, dien Leicester den 2 Januarie 1587. geschreven had (97) aan den President van 't Hof van Holland, *A. van der Myle*, nog voor 't vertrek der Gezanten, die eerst den 12 Jan. aftrokken, waarin hij hem, als vriend, kennisse geeft van de welwillendheid der Koninginne, maar zich sterk beklaagt, dat de Staten door hunne langzaamheid en oneenigheden in plaats van de zaken bij hare Majesteit te bevorderen, dezelve veelmeer verachteren, vooral door hem openlijk, bij zijn afwezen, te *blameren*, als of hij de oorzaak ware van 's Lands bederf en der oneenigheden. Dit kon hun niet dan nadeel doen, en 's Lands en der ingezetenen bederf veroorzaken. Hij wilde hen daarvan tijdig waarschuwen." Men wist toen nog niets van Deventer. Aan deze Gemachtigden dan schreven de Staten van *Holland*

(95) BOR B. XXII. bl. 16.
(96) Ibid. B. XXII. bl. 16. a. b. 54. *d.*
(97) Ibid. B. XXII. bl. 14. a. waar kwalijk staat 2 Febr. Zie BOR *Bijvoegs.* op D. IV. bl. 28. *c.*

land afzonderlijk, en zonden hun 't bericht van 't verlies van *Deventer* en de Schans voor *Zutphen*, met de andere zwarigheden (98). Maar ook hadden de Staten Generaal den 4 Februarie 1787. eenen sterken Brief geschreven aan den Graaf van Leicester, gelijk den 8 Febr. een' diergelijken aan de Koninginne zelve, die een' kwaden keer gaven aan de zaak. Die Brieven hielden eene taal in, die schoon gezuld in zachte woorden, echter in Vorstelijke ooren schor klonk, en vele verwijdering voor dien tijd verwekte (99).

Schrijvens aan die Gezanten.

Zij maakten Leicester nog meer gaande; hij verklaarde den inhoud onwaarachtig; wederleide naar zijn inzien de aangevoerde zaken; en gaf de aanleiding, dat de Koningin door de Afgezanten den Staten hunne ondankbaarheid aan Leicester verweet. Die twisten liepen daar zeerhoog, en waren oorzaak, dat de Afgezanten voor dien tijd, den 25 Maart, onverrichter zake terug keerden, en den 31 Maart Verslag deden, dat zij getracht hadden, de Koningin te bewegen tot aanneming *der Souvereiniteit*, tot het terug laten keeren *van Leicester*, en tot het geven van *meerder onderstand*. Het eerste had zij geweigerd; den vorigen onderstand in geld en troepen, doch ook niet meer, stond zij voor als nog toe; maar op de terugkomst van Leicester met meerder hulp zoude zij nader denken na ingekomen berichten wegens 's Lands toestand (100).

't Zal tot verstand der zaken van weêrszijde niet ongepast zijn, den inhoud dezer twee geruchtmaken-

(98) *Resol. van Holl.* 5 Febr. 1587. BOR bl. 26.
(99) *De Brieven* zelf heeft BOR B. XXII. bl. 65, 66.
(100) BOR B. XXII. bl. 72.

kende Brieven met derzelver gevolgen hier beknopt voor te dragen. Vier dagen na 't verraderlijk overgeven van Deventer, schreven de Generale Staten aan Leicester; gewagen daarin vooraf van de algemeene goedwilligheid, waarmede hij hier te Lande ontvangen was; van de opdracht van 't Gouvernement Generaal, in de hope op zijne gunst tot behoud van den Staat, zelfs boven het gezag, door hare Majesteit hem gegeven. Met die gematigde macht niet voldaan zijnde, hadden zij zich naar zijn verlangen geschikt, schoon zij daardoor de poort openden, om vele heerschzuchtige menschen, tot ondienst der landen, en oneer van zijne Doorluchtigheid, voet te geven, om hun afzonderlijk voordeel te zoeken, en daardoor aanleiding, dat hij eenig wantrouwen opvatte, zelfs tegen de getrouwsten, ook tegen Staten, en Magistraten — waardoor de grond geleid wierd tot eenen *Achterraad*, voor hunne praktijken, tegen de goede advisen van den Raad van Staat, van de generale en afzonderlijke Staten, en de getrouwste Landzaten. Het eerste misverstand hieruit tusschen hen en zijn Excellentie was de muntslag te Amsteldam, — het tweede dat schadelijke Plakaat op den Koophandel en Zeevaart, tegen den wil der Staten, — dat zij vergeefs zich gevleid hadden met de aanwerving van twee of 3000 Duitsche Ruiters en 3000 Duitsche Voetknechten; zonder dat zij weten, waartoe de penningen gebruikt zijn; dat na zijne komste geene behoorlijke monstering gedaan zij; dat de gelden van hare Majesteit onnuttelijk verdaan zijn tot betaling der knechten en ondienst van 't Land, en echter de betaling van 't krijgsvolk zoo schraal geweest zij, dat hieruit 's Lands ingezetenen

Sterke Brief der Staten Generaal aan Leicester.

nen veel last en schade gehad hebben, grooter dan ooit; niettegenstaande er nooit zoo zware belastingen geheven noch ooit zoo vaardig opgebracht zijn. Dat hieruit vele kwade en geveinsde geesten groot gezag hebben gekregen, en dat misbruikt tegen de ingezetenen en hunne voorrechten, met voorbijgang van de wettige Magistraten. Dat de achtbaarheid der Regering hun benomen is, wien zij wettig toekwam, en onbekwame persoonen in plaats gesteld, die buiten wegen van recht handelden met vangen en bannen van de beste voorstanders der Vrijheden en Privilegien. Dezen schaamden zich ook niet, bij zijne Doorluchtigheid in twijfel te trekken en tegen te spreken den wettelijken Staat des Lands, het gezag der Staten, en gevolglijk ook van alle de Magistraten der Provincien, Edelen en Steden, in 't algemeen en in 't bijzonder, welken zij representeren; trachtende op alle wijze de Provincien, Landen, en Steden te brengen in tweedracht, en ambtelooze persoonen in 't bewind te dringen. Zij hebben weten te bewerken, dat den wettigen Gouverneuren hun behoorlijk gezag benomen is door invoering van anderen, tegen 't Verdrag met de Majesteit, zoodat, niettegenstaande de Vertogen der Staten, en zijne eigen Besluiten, daarop genomen, men met 's Lands welstand speelde en omsprong naar goeddunken van onwetende lieden, of openbare vijanden des Lands; en dat de voornaamste Steden en Schansen zijn gesteld in handen van zulken, die den Staten verdacht waren, offchoon zijne Doorluchtigheid zijn persoon voor hunne trouw verpand had. Dit was alles zoo stout en onbeschaamd gedreven, dat zelfs eenige, als verraders

en

en vijanden verwonnen, echter geduld zijn en der justitie onttrokken. Alles bouwende op 't wantrouwen van zijne Doorluchtigheid en van sommige Engelsche Heeren op den Raad van Staat, en tegen alle de overige Landsregering. Uit dezen hoek is gekomen, dat, terwijl de Raad van Staat, bij 's Graven afwezen het volkomen Landbewind bij formele *Acte* van zijn Doorluchtigheid, overeenkomstig met hun Besluit ontving, eenige dagen na zijn vertrek te voorschijn kwam eene andere *Actè*, op den zelfden dag, bij hem geteekend, waarbij hij de wezenlijkste punten, van 's Lands bescherming, zich voorbehield, en den Raad onttrok. Zoodat hierdoor de orde tot behoud van 't Land naar Engeland is overgebracht, en waarvan, helaas! de gevolgen reeds gezien zijn, zooverre Stanlei, bij Hem zelf tot Gouverneur van Deventer, en Jork, voor de Schans van Zutphen aangesteld, uit kracht dier *Acte* geen Overigheid hier te Land wilden erkennen: en schoon zij eenige betaling ontvingen en van levensbehoeften verzorgd zijn, zich vermetel gedroegen, en eindelijk verraderlijk den 29 Jan. de Stad en de Schans aan den Spanjaard hebben geleverd, zijnde een ongehoorde verraderij. En de groote vreeze is even zoo voor Bergen op Zoom, Oostende en andere Plaatzen. En schoon de Staten dat opzet wisten, konden Zij, noch ook de Raad van Staat daar niets aan doen, bij gebrek van bevel, 't welk bij die tweede Aete aan Hem verbleef. Het zal den Graaf en hare Majesteit vreemd voorkomen; maar 't doet hun leed, dat die Plaatzen tegen hunne Vertogen aan die persoonen toevertrouwd zijn, zelfs toen Stanlei hun als Generaal van al het krijgsvolk was

voor-

voorgedragen. En offchoon zij alle die booze handelingen, en de gevaren, daaruit gerezen, kenden, gelijk Hij zelf uit alle hunne Vertogen van derzelver gegrondheid overtuigd moest zijn, welke Vertogen zij deden, in navolging hunner Voorvaderen, bij de Landsvorsten: zoo hebben zij alles zoolang geduldig verdragen, om 't gezag van zijne Doorluchtigheid, waaraan 't Land zoozeer gelegen was, niet te krenken, met hope, dat zijn Doorluchtigheid op hun Vertogen en de ervarenis lettende, daarin voorzien zoude. Maar eindelijk ziende, dat zonder behoorlijk *commandement* 't Land niet kan gered worden, en overal wantrouwen onder 't volk komt, door die *verfoeilijke 'Actien en Factien*, hebben Zij, en ook de Staten der afzonderlijke *Provincien*, *Steden en Leden*, zich genoodzaakt gezien, zulk Bewind, en Orde op 's Lands zaken te ftellen, als zij oordeelden te behooren. Zij verwittigen hem hiervan, vertrouwen, dat alles tegen zijn goed oogmerk gefchied zij, en bidden hem zijne aanbeveling bij de Koningin, om het fekoers te blijven onderhouden, in orde en beter betaling; en de Koningin hen verder bijfta met penningen, om 't verloopene te herftellen, tot befcherming der Christelijke Religie, Vrijheden, Voorrechten, en Welvaart, tegen den Spaanfchen Koning, misnoegden, en aanhangers der vijanden. Zij beloven heilig natekomen 't Verdrag met hare Majefteit, maar willen voor Hem niet verbergen, dat de Paspoorten en Vrijgeleibrieven, die Hij door Burggraaf heeft afgegeven, niet beftaanbaar zijn met 's Lands welftand en rechten, en verzoeken en begeren dies, dat zulken niet meer verleend worden; en dat hij gelieve orde te ftel-

len, dat alle het krijgsvolk, buiten 't Engelsche, in de verpande Plaatzen gelegen, zich regele naar het bevel der genen, die zij aanstellen zullen met den Raad van Staat harer Majesteit, volgens 't Verdrag, om 's Lands zaken te behandelen. Zij voegen er nog bij, dat zij Mr. P. Buis, door hem in den Staatsraad verkozen, maar tegen 's Lands Privilegiën zes maanden lang in gevangenis, zonder partij te hebben, onder belofte en borgtocht hebben ontslagen, en daarvan ook kennisse aan hare Majesteit gegeven. Men zond een dubbel van dien Brief aan de Koningin.

Ziedaar den slag geslagen, den teerling geworpen. Zulk eene voordracht moest noodwendig Leicester verbitteren. Maar hoe kwam die toon zoo schielijk en zoo verbazend veranderd in de *Staten Generaal?* Men zoude schier denken, dat de invloed van Holland hier thans veel afdeed, en in 't vervolg overhellen, om te gelooven, dat de Steller van dien Brief aan Oldenbarneveldt niet onbekend ware. Maar ook uit den toon en doorgaande doorstrijking van Leicester, kwanswijs op rekening van kwade Achterraden, rijst er een vermoeden op, of niet de Steller des Briefs dien toon zoo hoog gestemd hebbe, met oogmerk, om *Leicester* wars te maken van bewind en van terugkomst, indien maar de beloofde hulp of meerder onderstand van de Koningin te verkrijgen ware.

Doch het had eene geheel andere uitwerking. Leicester verzuimde niet, om dien Brief zelve aan zijne Koningin, wier gunsteling hij was, mededeelen, en daardoor haar meer te verbitteren. Wat hij haar daaromtrent tot zijne verschooning, en tot bezwaring van der Staten gedrag, in haar Kabinet, zal gezegd hebben, wordt niet gemeld. Uitwerking op de Koningin.

Doch

Doch men kan dit wel ramen uit zijne verklaring aan de Staatſche Afgezanten, op den 9 Febr. (1).

Leicesters antwoord.

„ Hij was zeerverwonderd over dien brief; dezelve was in vele dingen valsch en logenachtig. Hem dacht, daar moesten of andere Staten of een ander Secretaris zijn. Dan het antwoord der Gezanten aan Eduard Dyer kwetſte hem nog meer. Dees hadden aan Dyer gezegd, volgens BOR bl. 65. a. dat er in den Brief niets nieuws was, alle oude dingen, van welken de Graaf voor zijn vertrek dikwils van de Staten Generaal vermaand was, en dat de inhoud waar was. Leicester doorliep vervolgens den ganſchen Brief, van ſtuk tot ſtuk; op 't geen zij ſchreven, dat hij niet te vrede was geweest met het door de Staten hem opgedragen gezag, zeide hij, dat dit valsch was, en beriep zich op eenige Gemachtigden, die bij alle de handeling geweest waren; dat men met hem in zulker voege niet behoorde te handelen, en hare Majeſteit een' kwaden indruk geven, als of hij een ſlecht mensch ware. Hij haalde zijne diensten op, aan Nederland bewezen; hij had zijn leven, bloed noch goed, ontzien, en zulks alles zonder vergelding buiten een vergulden Kop, hem door de Staten van Holland vereerd; hij doorliep alles van ſtuk tot ſtuk.

Wederantwoord der Afgezanten.

Waarop de Gemachtigden antwoordden, zoo goed zij konden, *om der Staten achtbaarheid, reputatie, en de waarheid te defenderen.* Waarop, zegt BOR, *de Graaf, zeerontſteld zijnde, wegging.*

Op dien zelfden toon ſprak naderhand Eliſabeth, bij 't afſcheid der Gezanten; in 't bijzijn

van

(1) BOR B. XXII. bl. 68. *c.*

van Leicester (2); zij noemde het *eenen spijtigen brief, vol lasteringen, hem in plaats van belooning gezonden*, waarvan men haar een dubbel had gegeven, om *hem bij haar zwart te maken*. De twist liep toen hoog; men kwam in gesprek over eenige punten, en wel de zoodanigen, die het meeste de *macht* der afzonderlijke Gewesten betroffen. Zij zeide, dat *de Gouvernementen veranderd, zijne Plakaten en ordonnantien geretracteerd, de eeden vernieuwd, en andere onbehoorlijkheden tegen hem gepleegd waren. — — Dat er nieuwe factien gemaakt werden. — — Dat eenigen de Graven Maurits en Hohenloo meer waren toegedaan dan hare Majesteit, maar dat zij weten moesten, dat noch Graaf Maurits noch Hohenloo nooit die macht zouden hebben, die de Koningin had; dat Zij de Provincien, zoolang zij getrouw met haar handelden, niet zoude verlaten, maar, zoo sommigen zonder haar met den vijand vrede wilden maken, dat zij zonder hen wel beter partij wist te maken.* enz. De Gezanten beantwoordden dit zoo goed zij konden: schoven veel op 't verraad van Deventer, en de vrees voor Holland, den Staten daardoor aangekomen; „ *dat zij daarom, tot verzekering van Holland en Zeeland, het krijgsvolk in die Provincien aan Maurits en zijn' Lieutenant Hohenloo Eed hadden laten doen, waarin de autoriteit van zijn Doorluchtigheid* (Leicester), *wien alle particuliere Gouverneurs onderworpen waren, niet was verminderd.* Doch Elisabeth merkte aan, dat het vernieuwen van den Eed onnoodig was, dewijl zij te voren aan 't Land

Elisabeths scherp antwoord.

(2) BOR B. XXII. bl. 69. c.

Land en den Gouverneur Generaal met eede verplicht waren. Leicester zelf gaf zijne bevreemding te kennen, dat Hohenloo wel *Lieutenant* onder Maurits wilde wezen, daar hij geweigerd had *de zijne* te wezen. Een der Gezanten gaf daar eenige reden van. — — Het gesprek eindigde met eene ingewikkelde toezegging van handeling over meerderen onderstand, indien de Staten ook zelfs krachtdadiger maatregelen tegen den vijand wilden nemen. Ondertusschen was en bleef deze Brief van den 4 Febr. de steen des aanstoots, ook bijzonder hier te Land; en nog geruimen tijd maakten de tegenstrevers der Hollandsche Maatregelen daar gebruik van. Leicester kon vooral 't verwijt wegens *Buis* niet vergeten, en 't was bij die gelegenheid, dat hij de Gezanten toeduuwde, dat *Buis de galg verdiend had* (3). WAGENAAR verhaalt bl. 216. dat de Graaf van Leicester afzonderlijk schreef aan de Burgerhoplieden van Utrecht (4); dewelken *in hun antwoord driftig uitvoeren tegen de Opstellers van dien Brief. Dat die geen beteren naam kregen dan dien van* VERRADERS, *en zouden*, zeiden ze, *met alle de* STATEN *op eenen dag door de burgerij verdelgd geworden zijn, zo men haar niet gezeid had, dat de brief, buiten bewilliging der bijzondere Staten, geschreven was.*

Men schuift dien

Men ziet hieruit hoe hoog de driften rezen. Maar ook uit het verder verhaal en 't aangehaalde bij WAGENAAR blijkt (5), dat velen dien brief be-

(3) Zie boven bl. 234. uit BOR B. XXII. bl. 71. a.
(4) Dees Brief brachten de Gezanten mede, volgens BOR B. XXII. 73. *a.*
(5) Uit BOR bl. 73.

beschouwden als een *schendig stuk*, *van onbeschaamde stoutigheid*, *onder 't dekfel van de Staten Generaal*, en dat men den boeg daarhenen wendde, dat die Brief meer 't werk was van Holland dan van de Generale Staten, zelfs zooverre, dat men de zaak in Gelderland afkeurde, en 't daarhenen bracht, dat de Staten hunnen Gemachtigden in de Algemeene Staten uit den Haag te huis ontboden, omdat hij over 't afzenden van dien brief gestaan hadde; dat men eene afzonderlijke Vergadering van vier Provincien, buiten die der Staten Generaal, zocht te bewerken, om daarin te verklaren, geen deel aan dien Brief gehad te hebben, ten minsten dien niet gestand te doen; dat men ook in Holland door Sonoi zocht verklaring te krijgen *bij de Staten van 't Noorderkwartier*, *of zij tot het schrijven van dien Brief ook last gegeven hadden.* Scherpen brief op Holland.

Dit alles werd in Holland voor oproerig, en 't bedrijf van den Utrechtschen Burgemeester *Prounink* of *Deventer* gehouden, uit weêrwraak, dat hem, als vreemdeling, zitting in de Staten Generaal geweigerd was. Maar het bleef hier niet bij. De Staten van Friesland, of om naauwkeuriger te spreken, de Gedeputeerden dier Staten schreven aan die van Gelderland den $\frac{26 \text{ Maart}}{5 \text{ April}}$ 1587. hun leedwezen over 't schrijven van dien Brief *op den naam* van *de Generale Staten*, over 't ongenoegen daarop van de Koningin, en deszelfs gevolgen, over de noodzakelijkheid van eerherstel zijner Doorluchtigheid; zij verklaren tot dien brief geen last gegeven te hebben, en wilden dit van die van Gelderland ook vernemen (6), waar-

(6) BOR. bl. 76. b.

waarop die van Gelderland, na vertoon huns leedwezens over dien brief, ronduit verklaren, dat *bij de landschap*, *noch bij hun Gedeputeerden daartoe eenige last gegeven zij*; en dewijl de Gemachtigden ter *Staten Generaal* daartoe geenen last hadden, *houden zij het daarvoor*, *dat die niet zal bewilligd hebben.* Het was toch geschied, en hierop werd die Gemachtigde t'huis geroepen. Het gevolg was, dat eerst de Staten van *Utrecht*, daarna ook die van *Gelderland*, bij volledig besluit, ter vergadering der *Staten Generaal*, ten aanhooren van den nieuwen Engelschen Ambassadeur, opzetlijk van de Koningin herwaards gezonden, om 't voorgevallene naauwer te onderzoeken (7), verklaarden, en *God tot getuige riepen*, *dat* en *zij*, *Gedeputeerden*, en *de Staten geheel onbewust zijn geweest van alles wat die Gezant aanbracht*, en met name, dat de Brief van 4 Febr. *noch van hun gezien noch gelezen is*, — *en zij dien afkeuren*, *maar bekennen yeeleer ronduit*, *dat zijn Excellentie*, *Leicester*, *met de hoogste vlijt en trou*, *de Republiek*, *hem toevertrouwd*, *bediend heeft*, en, „ dat het wantrouwen onder de Provincien, hieruit gerezen, „ en de verachteringen van de hoofdzaak daardoor veroorzaakt, hun zeerleed waren, doch „ hoopten, dat de voorzichtigheid des Gezants „ dit herstellen, en zijne Doorluchtigheid, door „ bevel der Koningin, met de hoogste macht „ spoedig wederkeeren mogt." — Dit bleef niet onbeantwoord door den t'huisgeroepenen Gemachtigden van *Gelderland*, den Heer van Wynbergen (8), aanwijzende, dat de Brief geschreven was

Hij wordt afgekeurd.

(7) Zie dit bij BOR B. XXII. bl. 77. a. b.
(8) BOR bl. 77. c.

was met goede kennis van zaken, Staatsgewijze, bij alle de Gemachtigden, *in 't algemeen* gelast, om op alle voorkomende gelegenheden, den ſtaat des Lands betreffende, zoo te beſluiten, als zij tot dienst en welvaren meenden te behooren, herhalende daarin al 't gebeurde met Leicester, kort voor, bij, en na zijn vertrek: zijnde deze Brief van 20 April zeeraanmerklijk wegens 't geleidelijk en eenvoudig verhaal van het ſedert voorgevallene, en de redenen, die hen bewogen hadden, om zoo vrijmoedig aan Leicester de rechte waarheid overteſchrijven, doch na vooraf dien brief medegedeeld te hebben aan den Raad van Staat: *zonder dat bij deze Vergadering geraden gevonden is de Provincien te beſchrijven, of men dien brief zoude ſchrijven of niet, zoo ten aanzien, dat de zaken geen uitſtel leden, als dat het niet geraden was openbaar te maken de mishandeling, gedurende het Gouvernement van zijne Excellentie voorgevallen.* Hij voegt er bij, *dat Mylord Buchorst ook zelfs thans* beter onderricht was geworden, en genoegen genomen had in de gegeven opening, zoodat hij *de Staten bij herhaling heeft bedankt uit naam der Koningin*, en *dat* voords hij *zijnen last* geopend had, en met hem een Staat van oorlog ſtond opgemaakt te worden (9).

Men leert hieruit, dat het veel aankwam op dat Regeringsgebrek van overeenſtemming, 't welk naderhand zoovele onzekerheden en verwarringen heeft aangebracht, zoo bij de afzonderlijke Staten als die der Algemeene, namelijk het onbepaalde der Macht, of, naar men 't nemen wil, de

Aanmerking over dat verſchil.

(9) BOR bl. 78. c.

de te groote bepaaldheid der Macht van de Afgevaardigden in de Staatsvergaderingen. Want een van beiden moest plaats hebben, of de Afgezondenen moesten meer volkomen en vrije volmacht hebben, en vol-vrije *Representanten* zijn van hunne Zenders, zoodat hunne Zenders, daaraan volledig gehouden, niet konden afkeuren, 't geen door hun verricht was, behoudens persoonele verantwoording, of zij moesten zoo bepaald zijn, dat zij niets dan op bepaalden last, na raadpleging en besluit hunner Zenders, in zaken van zulk gewicht, konden goedvinden, dewijl die toch de grondmacht uitmaakten. Het eerste echter zoowel als het tweede had zijne gewichtige zwarigheid, zoo ten opzicht van *de vrijheid* der ingezetenen, als van *den dienst des Lands.* Doch hoe dit ook zij, dit staat vast, dat de begrippen, die men naderhand, als alleen echt, omhelsd heeft, toen ter tijd zoo opgehelderd niet waren. Volgens den Schrijver van *Oldenbarneveldts Eer Verdedigd* (10) is het naderhand geldende begrip geweest, „ dat de Vergadering der Staten Ge„ neraal geene Souvereine Vergadering is, al„ thans niet met betrekking tot de Provincien, „ en dat gevolgelijk de Besluiten aldaar, 't zij „ bij eenparigheid 't zij bij meerderheid, in za„ ken daar overstemming plaats hebben kan, „ genomen, geene verbindende kracht hebben, „ dan voor zooverre de bijzondere Provintien „ hunne Afgevaardigden tot het nemen van die „ besluiten gemachtigd hebben, of de aldaar ge„ nomen Besluiten vervolgens goedvinden te rati-

„ fice-

(10) Tweede Brief, bl. 200—204. tegen *den Advokaat der Vaderl. Kerke* 1773.

„ ficeren. — Dat dus dezelve Afgevaardigden „ slechts *Representanten*, of zoo gij wilt, *Ambassadeurs* zijn, die in name en op orde van „ hunne *Hooge Principalen*, bij forme van *Congres vergaderen*, om gezamenlijk te handelen, „ en een Besluit, niet van ÉÉN, maar van zoo-„ VELE *Souvereinen* uit te brengen, als er Pro-„ vincien zijn, die de Unie aangenomen hebben, „ en bij de Bondgenoten erkend zijn." Geheel anders derhalve dan in den *Raad van State* plaats greep en grijpt.

Doch dit daar gelaten, twee zaken hielden nu 't gansche Volk en Land, Staten en Gemeenten, na Leicesters vertrek, ten hoogsten bezig. 1°. De zending eens Ambassadeurs uit Engeland, om grondiger bericht. En 2°. de worsteling van Holland over de Oppermacht tegen 't begrip van Leicester en zijne volgers, die geweldig velen waren.

Wat het eerste aangaat, de Koningin had den Afgezanten bij hun vertrek beloofd, een vertrouwd Afgezant te zullen zenden, om naar de ware toedracht der zake te vernemen. Zij zond ten dien einde haren Vertrouweling en lid van den Geheimraad *Thomas Bukhorst*. Dees kwam, onder 't hevig woelen, in 't begin van April in Holland aan, werd daar deftig ontvangen, opende zijnen last bij de Algemeene Staten, den 14 April (11). Zij gaven hem opening van alles, met dat gevolg, dat hij eenen Brief schreef aan de Staten der afzonderlijke Gewesten, waarin hij hun berichtte het oogmerk zijner komst, en dat

De Koningin zend een Ambassadeur,

(11) BOR bl. 74. *c.* Vergel. *Resol. van Holl.* 13 April, bl. 105, 110, 112.

dat hij bevonden hadde, dat de handelingen der Algemeene Staten alleen gestrekt hadden tot behoud van den Staat, zeer verzwakt door 't beklaaglijk verlies van Deventer, zonder hun oogmerk ooit te zijn geweest, iets te doen tot nadeel van hare Majesteit, of 't gezag zijner Excellentie. Tot wegneming van alle verkeerde inboezeming, vond hij noodig, hun dit te verklaren, 't geen hij ook aan de Koningin en den Graaf bericht had; geen twijfel hebbende, of dit zal hare Majesteit overhalen, om te volharden in hare bescherming en vermeerdering harer pogingen, zijne Excellentie aanmoedigen om weder te keeren, en de Staten, om de middelen van verdediging te verhoogen."

als Middelaar.

Dees Brief was zeer Staatkundig ingericht, stelde alle partijen in 't gelijk en 't ongelijk. De Staten Generaal en die van Holland kregen goedkeuring van hun gedrag; niets was bij hun met kwaad oogmerk geschied; hij trad echter niet in de hoofdzaak. Leicester en de Koningin werden ook bevredigd. Doch Holland zoude het in 't welnemen en als een groote gunst moeten opvatten, zoo Leicester wilde wederkeeren; maar dan zouden de Gewesten, en mitsdien ook Holland, meerdere kracht van wapening en verdediging moeten te werk stellen, en de Koningin zoude ook grooter hulp en onderstand zenden. Dit moest de *Reingoudisten* tot nadenken, en zoo mogelijk tot bedaren brengen. Twee dagen daaraan, den 19 April, gaven *de Algemeene Staten* van dit alles kennis aan de Staten van Holland en de andere Provincien, met verder bericht, bij BOR bl. 75. dat *de staat van oorlog voor dat jaar* opgemaakt was bij den Ambassadeur *Buchorst*,

met

met hulp van den Generaal *Norits*, en de twee Engelsche Raden, *Clerk* en *Wilkes*, en bij hunne Gemachtigden, ten overstaan van Maurits en Hohenloo; en zulks, tot onderhoud van een Veldleger, 't welk 15 tonnen Gouds vereischte, waartoe hare Majesteit zoude verstrekken 5 tonnen boven 't gewoon sekoers, mids de Staten bewilligden in de overige 10 tonnen, waartoe zij hunne toestemming verzochten tegen den 5 Mei. De Ambassadeur had ook voorgesteld de herziening van 't *Verdrag*, waaruit eenig misverstand was gerezen, en last op weêrzijdsche Gemachtigden, om 't Traktaat te verbeteren of geheel te vernieuwen; waartoe zij orde ontvingen. Op die wijze werd alles naar den schijn vereffend, en vele verschillen daardoor opgeruimd; en de weg tot terugkomst van Leicester gebaand. Hiertoe diende ook merklijk het Plakaat, den zelfden 19 April (12), op den naam van Leicester, wiens inhoud medebracht, dat, daar de handhouding der ware *Christelijke Religie* en der *vrijheden* der Nederlanden, niet bewaard konden worden dan door de hulp en bijstand der Koningin, en dat deze hare goede wille bij alle middelen en vriendschap tusschen de twee natien worde aange-

(12) BOR B. XXII. bl. 76. waar 't zelve echter op den 9 April geteekend staat, doch uit zijne eigen woorden make ik op, dat het eene drukfout is voor 19 *April*, nagevolgd in 't *Groot Plakaat-Boek*, D. I. bl. 413. En dat dit zeker is, blijkt uit de *Resol. van Holl.* 23 April bl. 124. waar de bewilliging tot de *Publicatie* voorkomt, en 't genoemd wordt *Brieven van Plakaat van den* 19 *dezer maand April.* Mogelijk is hier *de oude stijl* gevolgd.

gekweekt, zonder jaloufie van wederzijde, en met handhaving-van 't wettig gezag en de rechten der Provincien, volgens de Verdragen, met de Koningin en Hem gemaakt; nochtans, de ondervinding dagelijks leerde, dat eenige twistzieke en oproerige geesten onder de Gemeentens vele onwaarheden naamloos verfpreiden, en, fchoon die fchriften den fchijn hebben, dat zij van buiten 's lands komen, zij echter hier gefmeed zijn, waarbij tot verwekking van tweedracht en fcheuring, ter eener zijde een kwaad vermoeden tegen den goeden wil van hare Majefteit, van Hem, en van de Engelfche Natie, en ter andere zijde eene onwilligheid tegen haar verwekt wordt, mitsgaders, om de daden der Algemeene Staten en die der bijzondere Gewesten, ook der Edelen, Vroedfchappen, en Stedelijke Regenten te berispen en ten kwade te duiden; alles ftrekkende om oneenigheid, en oproer onder de arme gemeente te brengen, en 't land den vijand in de hand te fpelen. Om hier tegen te voorzien, heeft hij, na voorgaand overleg *met de Staten Generaal* en met advis van *den Raad van Staat*, nevens Hem wezende, verklaard de oprechte meening te zijn *van* de Koningin, *van* Hem, *van* de Staten Generaal, en *van* de Vereenigde Provincien, het verbieden aan alle en een ieder, van wat ftaat of ftand, zich voortaan te onderwinden eenige gefchriften, redenen of uitftrooifels te doen, ftrekkende tot nadeel van hare Majefteit en hare hooge gunst, tot nadeel van de eere der Engelfche Natie, tot nadeel of kwaadduiding der handelingen van de Staten Generaal, van de Staten der Gewesten, van de Edelen, Magiftraten, Vroedfchappen en Regenten der Steden, of ook van eeni-

Plakaat tegen Oproerfchriften, tot bevrediging van partijen.

eenige Heeren of Perſonadien, in dienſte van hare Majeſteit of van deze landen: verbiedende alle *zamenkomſten of vergaderingen* buiten de wettige Vergaderingen van de Collegien dezer Landen, Kwartieren en Steden, op bedreiging van voorbeeldige ſtraffe, en bevel aan alle Provinciale Officiers, Raden, Rechteren om recht te doen; en last aan de Stadhouders en Staten, of hunlieder Gedeputeerde Raden in Gelderland, Zutphen, Holland, Zeeland, Utrecht, Friesland, Overijsſel, en alle andere Officieren en Juſticieren, dit Gebod alomme aftekondigen.

In dit Plakaat, geteekend door den Preſident *Leoninus*, *bij ſpeciale authoriſatie van zijne Excellentie Maurice de Nasſau*, *Th. Wilkes*, en lager, *ter ordonnantie van zijne Excellentie*, *Chr. Huygens*, ſcheen alles in acht genomen, wat den vorm van handelen betrof, en wat tot vereeniging kon ſtrekken, en om een einde te maken aan het harrewarren. Alleenlijk kon het niet naar 't genoegen zijn van den Steller des Briefs aan Leicester; niet, omdat die Steller niet waarlijk de eendracht en 't behoud van 't Land, en 't gezag der Staten, wenschte en ijverig behartigde; maar omdat aan Leicester hierdoor de weg gebaand was, om in zijne vorige kracht, macht, en gezag weêr optetreden. En 't is merkwaardig, doch zooveel ik weet, door niemand onzer Schrijvers opgemerkt, dat juist op dat tijdſtip, den 20 April, dat is, op den volgenden dag, de Advokaat *Van Oldenbarneveldt*, die de waarſchijnlijke Steller was, ontſlag van zijnen post als Advokaat verzocht, ofſchoon hij zich op 't aanſtaan der Staten liet overhalen, om nog vier of vijf maanden in dienst te blijven, mits hij niet gebonden ware aan

Oldenbarneveldts toeſtand.

zijn

zijn Bevelschrift, noch verplicht zijn vast verblijf in 's Hage te houden, en mits hij zich van zijnen dienst ontslagen mogt rekenen, als er van *Vrede* gehandeld wierd, of van de overdracht der Landen, zonder vooruitbeding van den Godsdienst en 's Lands Privilegien (13). En dit juist ook op den zelfden dag, even na het voorlezen van het *Concept der Brieven*, die met kennis en op aanrading van *Buchorst*, *bij de Staten Generaal zouden geschreven worden aan hare Majesteit en zijne Excellentie van Leicester*, en nadat, twee dagen te voren (14), de Ambassadeur Buchorst, op de opening, die Holland hem wilde doen *van de zwarigheden, die gedurende de Regeringe van zijne Excellentie waren voorgevallen*, verklaard hadde, *zulks* NIET GERADEN *te vinden*, *alzoo hij in zulken gevalle niet zoude kunnen laten*, *hare Majesteit en zijne Excellentie daarvan kennisse te geven*; en dit zoude de gemeene zaak achteruit zetten; dies hij raadzamer vond, daarmede te wachten *tot de wederkomst van zijne Excellentie*, *om als* dan bij hem, Ambassadeur, aan zijne Excellentie *voortehouden alle zulke punten en zwarigheden*, *als de Staten zullen overleveren*, *en zulke orde te helpen stellen* als de dienst van 't Land vereischen zal." En hier-

(13) *Resol. van Holl.* 20 April, bl. 120. BOR B. XXII. bl. 82. Hij had bij de eerste aanvaarding van zijnen post reeds dit Ontslag bedongen, als er *van vrede met en overgaaf aan Spanje* gehandeld zoude worden; ook wilde hij toen niet buiten zijne bewilliging naar buiten 's Lands afgezonden worden. Zie *zijne Remonstrantie*, bl. 191.

(14) Ibid. 18 April, bl. 118.

hiermede namen de Staten van Holland den 20 April genoegen, en des namiddags werd het opstel dier Brieven goedgekeurd.

De Ambassadeur handelt voorzichtig.

Ik zie in dit alles eenen bezadigden Handelaar, en eenen vredemakenden Geest doorstralen, die alles, wat verwijdering kon baren, of die gaande houden, zocht te doven (15); offchoon Holland in zijnen ijver tegen Leicester een weinig moest toegeven. Het was ook de last der Koningin geweest, om *die dingen in alle glimp neêr te leggen, en de gemeene zaak met onnoodig disputeren niet te retarderen.* Hoe zich dit ter Vergadering van de Algemeene Staten toen toegedragen hebbe, leeren wij uit het gewichtig *Verbaal der Afgezondenen uit Gelderland*, bij BOR geboekt bl. 79. welke afgezondenen bekommerd geweest zijnde, dat die Brief van 4 Febr. volgens geruchten, verwijdering en vertraging bij hare Majesteit verwekt hadde, en ook niet wetende wat het inhadde, *het veranderen van den Eed, het afzonderlijk aannemen van soldaten, met weglaten van den naam zijner Excellentie en van de Generaliteit;* nu met het uiterste genoegen vernamen, dat alles bij *Buchorst* afgedaan was, *dermate, dat zijne Genade wilde, dat alle schrifturen, ter wederzijde gepasseerd, verbrand zullen worden, en de gedachtenis verdaen;* berichtende voords, dat met dien Ambassadeur was opgesteld *een Staat van Oorlog*, (als boven); en wat betrof de verandering van den *Eed* en 't aannemen van *Soldaten*, daarmede was bij Holland niet

(15) Waartoe ook behoorde 't geen de *Resol. van Holl.* opgeven 14, 15 en 16 April, betreklijk de schriften met *Wilkes.*

niet anders gezocht (16), dan, *dat de Soldaten, in Holland en Zeeland liggende, ook zweren zouden Graaf Maurits als Stadhouder en de Provincien,* ONVERMINDERD *nochtans den Eed aan zijne Excellentie, en dat dit uit geen andere meening geschied zij.* En de *aanneming van knechten, dat zij die alleen in waardgeld tot verzekerdheid van 't land hadden gehouden, en daar zij in 's lands dienst gebruikt werden, zoude men ze houden als andere knechten,* enz. verzoekende verders alle wantrouwen op Holland afteleggen, als die het uiterste mede wilden opzetten als goede landgenoten." Ook zocht *Buchorst* het verschil met *Sonoi* uit den weg te ruimen, ten minsten, *Thom. Wilkes*, lid van den Raad van Staat wegens hare Majesteit, had hem den 7 April geschreven, om bericht in zijne zaak, om die aan Buchorst medetedeelen, waardoor hij een goed werk zoude doen, *dewijl daar vele oneenigheid was in dezen Staat, en onder de Gemeente, die is als een beest met twee hoofden.*

Beroertens en Woeling onder het Gemeen of 't Volk als volk.

En waarlijk dit beest met twee hoofden, 't woelen der Gemeentens, deed, gedurende Leicesters afwezen, zijne helsche kracht op velerlei wijze gevoelen. En dit is het tweede stuk, 't welk tot verstand van 't gebeurde bij Leicesters afzijn hier moet opgemerkt worden, om zijn naau verband met den *Regeringsstand* van dien tijd.

Ik merkte boven aan, dat Leicester voor zijn vertrek, den 23 Nov. zich door Wilkes bij de Sta-

(16) Ik verhale dit hier met dezelfde woorden, omdat zij aanduiden de wijze, waarop thans *Holland* dit overeenkomstig den regeringsstand, tot vereffening, verklaarde.

Staten Generaal had uitgelaten, dat Gelderland, Utrecht en Friesland wel op nieuws de Souvereiniteit aan de Koninginne wilden aanbieden (17); maar dat noch Holland noch Algemeene Staten daarvan repten. Dat deze hunne verwondering hierover te kennen gaven; en de handel niet wettig hielden, maar 't meer als 't bedrijf eener muitzieke gemeente beschouwen (18). De zaak was deze. Men had door 't gansche Land lieden, die, om hare eigen grootheid onder Leicester te bevorderen, niets liever zagen, dan dat Elisabeth volle Souvereine dezer Landen wierde, en Leicester onder haar de volle Oppermacht uitoefende. 't Woelzieke Utrecht, met Reingoud en Prounink, dreven dit werk wel 't meeste. De Burgerhopliedcn haddcn op eigen gezag de zoogenoemde *Geëligeerden* of Gekorenen, zijnde het eerste lid van Staat, afgezet, en dat lid geheel vernietigd; de Raad van Utrecht had dit goedgekeurd (19). Dit baarde alomme veel opziens, en maakte een groot bedenken bij de Algemeene Staten, bij den Raad van Staat, bij Holland, en anderen, die daaruit grooter scheuring en overgang tot den vijand voorzagen (20). Dit verschil liep hoog. De Stadsraad zond den Griffier van 't Hof naar Engeland, met Brieven aan de Koningin, aan Leicester, met eene *Instructie*, waarbij zij hun gedrag verdedigen en bekrachtiging verzoeken bij Leicester. Doch de Raad van Staat hun gedrag afkeurende, werd die zaak door den

Een deel wil Elisabeth tot Souverein.

Meest te Utrecht.

(17) BOR B. XXI. bl. 72. c.
(18) WAGEN. D. VIII. bl. 185.
(19) Ibid. D. VIII. bl. 182, 190.
(20) BOR B. XXII. bl. 3. c.

den Stadhouder Nieuwenaar bij tijds bijgelegd, volgens 't Verdrag 13 Febr. (21). Ondertusschen hielden de Magistraten van Utrecht, mitsgaders de burgerhooplieden, gedurende dien tijd, verstandhouding met die van Friesland, Groninge, Overijssel, en naderhand ook met Gelderland, om aan Elisabeth de Souvereiniteit optedragen, meenende, dat dan Holland en Zeeland wel volgen zouden. Hiertoe behooren vele Brieven, door hun geschreven (22). Ook bracht de Raad van Utrecht bij den Graaf van Nieuwenaar den Stadhouder zooveel te weeg, dat hij eene bijeenkomst beschreef der Provincien (23), waartoe ook Holland en Zeeland den $\frac{24 \text{ Febr.}}{6 \text{ Maart}}$ genoodigd wierden; doch welke laatsten dien Brief verzonden den 8 Maart aan de Algemeene Staten, welken hierop eene dringende beantwoording deden aan de Afgezondenen van Gelderland en de Gemachtigden van Utrecht, hoofdzakelijk inhoudende, 1. dat zij bevonden dien Brief punten te bevatten, den gemeenen Staat en hunne Vergadering zoodanig betreffende, dat zij oorbaar bevonden, dien niet bij die van Holland en Zeeland in 't bijzonder, maar bij hunne wettige Vergadering te beantwoorden. Zij bevonden,

a) Dat deze landen, aan zich gelaten, niet beschermd konden worden, maar eindelijk voor 's vijands macht moesten bukken.

b) Dat God tot nog toe geen ander middel heeft aangewezen, dan den machtigen onderstand der

(21) BOR B. XXII. bl. 13. *d.*
(22) Ibid. B. XXII. bl. 23. b.
(23) Ibid. B. XXII. bl. 38. *c.*

der Koningin, en hun bericht was, dat aan hare verdere hulp niets ontbreekt, dan eendrachtig verzoek aan hare Majesteit en zijne Excellentie, en 't doen van opening van ons vast besluit, om daartoe mede te werken.

c) Dat dit niet te bekomen is; zoolang er misverstand en oneenigheden tusschen de Provincien hangen, en zij niet geneigd zijn, om die zwarigheden weg te ruimen, en d) daarom verzoeken Holland en Zeeland derwaards eenige persoonen te schikken."

De Generale Staten beantwoordden deze punten zeer bescheiden, verklaren, dat het kwade geesten zijn, die vooralbinnen Utrecht verdeeldheid zoeken te verwekken tegen Holland en Zeeland; en wat Engeland betreft, dat Zij, Staten Generaal, eenparig hunne verplichting aan Elisabeth verklaren voor de bewezene hulpe, en, dewijl zij beloofd heeft, deze landen niet te zullen verlaten, dat zij, Staten, *wien dit wettig toekomt*, *en geen anderen*; eendrachtig hunne Afgezanten gezonden hebben, om van dezelve te verzoeken verdere ondersteuning, 't zij *bij aanneming van de Souvereiniteit*; of *protectie perpetuelle*, *of vermeerdering van haar beloofd secours*. Zij verzekeren, dat dit ook 't begrip van Holland en Zeeland is; en noodigen hen voords, om der Vergadering der Algemeene Staten die zaken aanbevolen te laten en daartoe wettig medetewerken.

Dit echter voldeed den Raad van Utrecht niet, die hierop een stap verder ging, en zoo doende, gelijk men 't noemen kan, *het Volk in 't spel bracht*. Zij schreven en lieten met eene Voorrede in druk uitgaan, eenen Brief *aan de Magistraten*, *Vroedschappen*, *Capiteinen en goede* Ge- Hun handeling met het Volk.

Gemeente der Steden van Holland en Zeeland (24).

Zij schrijven aan de Hollandsche Steden.

Het Voorafschrift gaf reden der uitgave des Briefs: „ zij hoorden vele kwade Uitstrooisels tegen haare Stad en goede burgers, uit nabuurgewesten hergebracht, om hen tegen hunne wettige Magistraten op te zetten; dat men ook ten ergsten duidde de bijeenkomst der Gedeputeerden van Gelderland en Overijsfel, bij den Grave van Nieuwenaar beschreven, niettegenstaande de nabij zijnde nood hen drong, de redenen hunner bezwaren, en de opening der hulpmiddelen, hier eerst bijeen te brengen, om daarna die in de Generale Vergadering te vertoonen, waar zij tot nogtoe, door hunne meerdere afgelegenheid, weinig heul door hunne gemachtigden alleen gevonden hadden. Hierom hadden zij tot redding hunner eer en bemoediging der vroomen deze Verdediging openbaar gemaakt."

Ieder mensch, die weet, wat uitwerking de openbaarmaking van zulken handel onder 't Volk, onder de Gemeenten, die zoovele hoofden zoovele zinnen hebben; die elk zijn afzonderlijke manier van beschouwing hebben, 't zij die handel overeenkwame, 't zij streed met de denkwijze der Staten, wien de Volksbelangen waren toevertrouwd; elk gevoelt ligtlijk, welk een gewaagde stap dit ware!

Doch zien we zonder vooringenomenheid de Verdediging en hare gevolgen in: „ Zij hadden den 24 Febr. aan Holland schrijvende, daarop een vriendlijke toestemming verwacht, om nog eenmaal aan de Koningin en zijne Excellentie een-

(24) BOR B. XXII. bl. 39. c.

eendrachtig te schrijven, en intusschen alle misverstand afteleggen, maar in plaatze van dat, hadden de Algemeene Staten hun gantsch niet vriendlijk geantwoord: 't welk hun zooveel leed niet deed, als wel de booze en valsche Geruchten, die men in Holland en Zeeland uitstrooide, als of zij met den vijand onderhandelingen hielden. Zij betuigen voor God en menschen, dit zoo onwaarachtig te zijn, dat zij zich liever onder de puinhoopen lieten begraven of duizend dooden stierven; waartoe ook alle hunne burgers bij plechtigen Eed zich verbonden hadden, en niet dulden zullen, op lijfstraf, hierover te spreken, ten ware het bij de Vereenigde Staten eerst worde voorgeslagen. Doch dewijl alle die Geruchten komen van persoonen van aanzien, is die zaak hun zeerbedenkelijk: men doet dit, om de gemeenten te blinden, en oproerig te maken. Dit alleen was waar, en hun eed en eer brachten het mede, dat, zoolang zij bij behulp harer Majesteit nog verbonden zijn aan zijne Doorluchtigheid, als hunnen Gouverneur Generaal, zij alles daar henen richten, dat er bij zijn afwezen geene nieuwigheden tegen zijne bevelen gepleegd, veelmin de Engelsche Natie, die zooveel voor hun deed, eenige ondankbaarheid bewezen worde. Zij verzoeken geene booze geruchten te gelooven, maar bondgenootschaplijk eene lijn te trekken, en liever 't uiterste optezetten dan zich met den vijand intelaten. Dit schreven zij den 17 Maart (25). Hierop zonden de Staten van Holland den 26 Maart een gepast en zeeruitgebreid antwoord, 't welk ook in druk uitging, aan

(25) Bor B. XXII. bl. 49.

aan *Schout*, *Burgemeesteren*, *Schepenen*, *Raden en goede Gemeente der Stad Utrecht* (26). Zij hadden van verscheiden Hollandsche Steden hunnen Brief van 7 Maart in druk ontvangen, en daaruit gezien, dat men den eenvoudigen een kwaad gevoelen van de Staten Generaal en van hunlieden zocht inteboezemen. Bij hun, die iets van zaken wisten, zouden die valsche aantijgingen geen kwaad doen, daar men genoeg verzekerd was van hun onveranderlijk besluit, om alles voor de ware Religie en de Vrijheden optezetten. Maar om de eenvoudigen niet verder te misleiden, en onrustige Geesten geen voordeel op hen te geven, wilden zij dien brief beantwoorden. Hierop deden zij eene beknopte opgave der punten van beschuldiging. De eerste was, dat niet zij, maar de Staten Generaal den brief beantwoord hadden. Hierop zeide Holland! Zij hadden gezien, dat die punten 't algemeen belang betroffen, die volgens de Unie ter Algemeene Staatsvergadering behoorden. Zij oordeelden zich dies gehouden te zijn, dezelve *den Gemachtigden van de geunieerde Provincien Staatsgewijs vergaderd, en de Staten Generaal van de vereenigde Nederlanden representerende*, te

Antwoord der Staten van Holland.

(26) Het is te verwonderen, dat van dit alles niets in de *Holl. Resol.* te vinden is, dan alleen dat den 27 Maart besloten wordt *zeker concept bij forme van antwoord aan die van Utrecht*, na eenige gemaakte verbeteringen, na Paschen *in druk* te zenden aan de Hollandsche en Utrechtsche Steden; doch dit schijnt naderhand opgeschort, ten minsten; sedert de aankomst van *Buchorst* vinde ik in de *Holl. Resol.* den 16 April bl. 112. besloten, *het voornoemde Concept als nog niet uit te geven noch te divulgeren.*

te openbaren. Dezen nu begrepen, dat de punten de Provincien in 't gemeen aangingen; dat men de Generale Staten daarbij trachtte te ontbinden, of ten minsten eene dubbele Vergadering te maken. Dezelven beantwoordden daarom dien brief zelf, met *advis* van Holland. En zij lieten 't oordeel over aan onpartijdigen, of daaruit iets kwaads kon opgevat worden. De Staten Generaal hadden zich wel te recht kunnen beklagen, 1) dat zij tegen den duidlijken tekst der Unie afzonderlijk met de Majesteit over de Souvereiniteit zochten te handelen. 2) Dat zij tegen de *Unie*, zonder toestemming der Provincien, hunne Gemachtigden t'huis ontboden, op een' tijd, dat men dagelijks uit Engeland bericht wachtte omtrent de handeling met hare Majesteit; op een tijd, dat er op 't verloop van zaken, en de aanhouding der belasting moest orde gesteld, en de gemeene zaak door dit opontbod veel nadeels leed. Maar zij hebben om goede inzichten dit voorgekomen.

Het tweede punt, dat zij met den vijand zouden heulen. Daarvan had Holland niets gehoord. Maar de kundigste lieden zagen met bekommering, dat het hoofdbewind in Utrecht was in handen van vreemdelingen, bijzonder van *J. Reingout*, dien zij kenden voor een openbaar vijand van 's Lands welvaren en vrijheden, en voor een' *gespanjoliseerden en geveinsden Hypocryt.* Dat Utrecht zonder reden zich onthield uit de Staten Vergadering, en afzonderlijke Vergaderingen bevorderde, waaruit naar 't voorbeeld van Brugge en Gent een kwaad einde te duchten was, vooral, indien de Koningin niet spoedig besloot de landen bij te springen, 't zij *door aanne-*

neming der Souvereiniteit, of *bescherming*, of *meerderen onderstand.* Dat zij, Hollanders, met den vijand zouden willen handelen, daarin dwaalden zij; dit wezen hunne bedrijven zichtbaar anders uit, ook hun antwoord aan Leicester bij zijn vertrek op de vrage over den *Vredehandel*, en hun brief aan de Koningin (van den 8 Febr.) Zij hielden dit voor een' gruwel, en baden God in 't zelfde gevoelen te blijven, en hoopten dit ook van de andere Gewesten. Alles wat verder gezegd wierd, waren uitstrooisels van zulken, die hunnen ondergang zochten. Al wat zij deden, strekte tot behoudenis en verzekering van de ware Christelijke Religie en de Vrijheden des Lands, tegen allen die uit moedwil of uit misverstand ons onder den vijand wilden brengen. Daartoe hadden zij de Edelen en Steden bijeen geroepen, om op den toestand des lands te letten." Zij nemen hieruit gelegenheid (en men kan er de krachtige pen en stijl des Advokaats uit lezen,) om te herhalen, eensdeels, 't geen zij tegen *Leicesters* bestier reeds meermalen hadden ingebracht, anderdeels de voorzorgen, die zij met en voor *Maurits* en zijn gezag op hun eigen territoir genomen hadden, en verdedigen dit hun gedrag. Hun beklag kwam hierop uit: gedurende den oorlog hadden de Provintien nooit zooveel opgebracht, als onder 't Bewind van Leicester, daarentegen waren de soldaten nooit zoo kwalijk betaald, de platte landen nooit zoozeer gekweld, de monsteringen nooit minder noch slechter gedaan, de lasten van 't krijgsvolk de helft meerder dan de opbrengsten, en alle gewone en buitengewone belastingen opgeteerd; en door 't vertrek van zijne Doorluchtigheid *de landen gela-*

laten zonder hoofd en behoorlijke regering. Wat de Regering betrof, toen zijne Doorluchtigheid schreef van zijn Vertrek, en van de orde op de Regering te stellen, hadden de Staten eene evengelijke Vergadering aangeleid, als ten tijde van de Opdracht der Regering aan zijne Doorluchtigheid, en bepaalden toen, hoe zij verstonden de Regering te beleiden gedurende zijn afzijn. Maar na zijn vertrek vernam men, dat zekere kwade geesten eene *Acte* verwekt hadden, die tegen dat Staatsbesluit streed, en mitsdien niet bestaanbaar, vermits zijn Excellentie niet vermogt, op de Regering, gedurende zijne afwezigheid, andere orde te stellen dan de Staten Generaal goedgevonden hadden. Men bevond daarna, dat Stanlei en Jork ronduit schreven geene Regering in deze landen te kennen ter gehoorzaming, en overzulks was er tegen hunne verraderij, waarvan men reeds vroeger kennis droeg, noch bij de Staten Generaal, noch bij den Raad van State geene orde te stellen. Van Bergen op Zoom en elders waren ook tijdingen ingekomen, en zij, die de frontieren bewaarden, zeiden openlijk, last te hebben die te bewaren, niet tot 's Lands bescherming, maar als teugels, om de *Hengsten*, dat waren de beste en getrouwste Hollandsche Steden, te bedwingen. Het afloopen der platte landen vermeerderde, en het geheele land scheen ten roof te worden. De ingezetenen leden hoe langer hoe meerder afbreuk ter zee, en de oorlogschepen werden bij den vijand uit zee gejaagd of genomen, een nooit gebeurde zaak! daar kwam bij die bezwaarlijke tijding van voorgenomen onderhandeling met den vijand.

Dit in algemeene bewoordingen opgegeven

hebbende, gaan zij over om daaruit afteleiden de bepaalde voorzorgen, die zij tot noodige verdediging van Holland en Zeeland hadden moeten nemen. „ Zij hadden, na twee voorgaande plech„ tige Beschrijvingen met de Gedeputeerden van „ de Staten van Zeeland, volkomen gelast, goed „ en noodig gevonden, op *'t afzonderlijke* Gou„ vernement van Holland en Zeeland orde te „ stellen, en hadden zulks den Algemeenen Sta„ ten medegedeeld. Zij hadden zijne Excellen„ tie van Nassau, als Gouverneur van Holland „ en Zeeland, en zijne Genade van Hohenloo „ als Lieutenant Generaal verzocht, zich van „ hun gezag en last tot 's lands bescherming te „ bedienen, en, alzoo het bij alle oude tijden, „ en met name van Keizer Karel niet ten laste „ van den *Gouverneur Generaal*, maar van den „ *Gouverneur en Kapitein Generaal van Hol*„ *land en Zeeland* stond, om te voorzien op de „ bewaring der Steden, Sterktens en havens dier „ landen (27), en, dat het hier tegen gedane „ strek-

(27) Ik kan niet nalaten hier een oogenblik bij stil te staan. De zaak was waar; doch de gelijkheid met het tegenwoordig geval schijnt mij toe tweeledig mank te gaan. Want vooreerst, was *de Unie van Utrecht* toen niet aanwezig; alle de Landen wel onder één Vorst en één Gouverneur Generaal, maar elke Provincie had haren afzonderlijken Gouverneur, doch die onder den algemeenen Landvoogd stond. Ten tweeden, toen was 't Verdrag met Elisabeth niet bekend, en het Verdrag met Leicester zelf, waarbij *de afzonderlijke Gouverneurs* gesteld waren onder de orders van *den Algemeenen Landvoogd*. 't Was dan ook waar, dat even voor de komst van Leicester *Maurits* reeds zijn gezag bekomen had; maar 't Verdrag met Leicester had daarin bepalingen gemaakt. En de vraag is dan, of dit hier geene verandering gaf.

„ ſtrekte tegens 's Lands gerechtigheden, en tot
„ krenking van 't gezag van *Maurits*, hem wet-
„ tig bij de Staten van Holland en Zeeland al
„ voor de komst van Leicester opgedragen: zoo
„ werden zij verzocht te zorgen, dat alle Krijgs-
„ overſten in Holland en Zeeland hunne *Com-*
„ *misſien* van *Maurits* kregen, en, *boven* den
„ Eed aan Leicester, en dien onverminderd,
„ den eed van getrouwigheid aan Maurits, Ho-
„ henloo, den Staten of hunne Gemachtigden,
„ deden, met belofte van de platte landen tegen
„ den overloop van ſoldaten te beveiligen, en
„ dat de guarnizoensveranderingen gedaan wer-
„ den bij *Maurits* of *Hohenloo*, op advis der
„ Staten of hun Gecommitteerden, en geene
„ verdere inlegering of deurtocht geduld worde,
„ zonder derzelver *patente brieven*, opdat de
„ Overloop belet, en de Opbrengſten van den
„ Staat, en bij gevolg de ſtaat des Lands be-
„ waard blijve. Hierop hadden zij ook een *af-*
„ *zonderlijk* Plakaat uitgegeven, opdat de aan-
„ ſtaande verpachting der gemeene middelen
„ meerder zoude opbrengen. En tot dat zelfde
„ einde, namelijk om de platte landen te be-
„ ſchermen en de opbrengſten te handhaven, *en*
„ om in ſchielijken nood ten minsten koste op
„ de beſcherming te voorzien, hebben zij ook
„ ('t geen Prins Willem I. bij zijn leven dikwils
„ wenschte,) 2000 waardgelders in de Hol-
„ landſche Steden doen aannemen, op *Commis-*
„ *ſie van Maurits*, en *betaling* bij de Steden.
„ Daarenboven met *advis* van de Staten der Pro-
„ vincien een beſluit *helpen* nemen, om tot voor-
„ koming van nieuwe ſchande en ſchade ter zee,
„ de zaken van de *Admiraliteit* beter te belei-

„ den; en dit gesteld aan *Maurits* als Admiraal.
„ (zoo als zijn Doorluchtigheid voor zijn ver-
„ trek had toegestaan,) met eenige vertrouwde
„ persoonen, en Collegien van Admiraliteit."

„ Dit (zeggen ze) zijn de afzonderlijke handelingen, die kwaadwillig verdraaid worden, als of men daarmede iets tegen *'t Verdrag* met de Koningin, of tegen het wettige gezag van den Gouverneur Generaal hadde gedaan, of tegen de Engelsche Natie iets voorhadde. Doch dit is niet gedaan noch gedacht te doen, ook niet tegen Leicesters gezag, het welk, als hij weder komt, hem toekomt, en anders niet. Hij is wel 't algemeen *Krijgshoofd* over alle het volk van oorlog in de algemeene besolding staande; en hetzelve is hem gehoorzaamheid schuldig; maar als dat gezag, gelijk bij Keizer Karels tijd behoorlijk gebruikt wordt, zoo is dat door 't vorige gedane niet verkort. Want, wat de Gouverneur Generaal gebiedt te land nopens den oorlog *in Holland en Zeeland*; dat beveelt hij aan *Maurits* als Gouverneur dier Landen; en, ter zee beveelt hij, dat denzelfden als *Admiraal*, die deze bevelen uitvoert. Dit is de oude orde en de voet der Regering, en zoo wordt elk in zijn' post gehouden, daar anders vele verwarringen spruiten zouden, en de Gouverneurs der afzonderlijke Gewesten, geen Gouverneurs, en de Admiraal geen Admiraal zouden zijn; 't welk nooit de meening der Staten was, noch die der Koningin of des Graven van Leicester zijn kan. De Eed hindert 's Graven gezag ook niet, de eed aan hem blijft onverminderd — en *'t Plakaat* moesten zij wel tot behoud der landen maken, en dit kon niet op den

naam zijner Excellentie uitgaan, als zijnde niet algemeen. En te willen betwisten, of de *Staten van Holland, dewelke de hooge Overigheid en 't Graafschap van Holland onwedersprekelijk representeren* (28), zulke Plakaten mogen maken, was den geheelen ſtaat des lands in twijfel te trekken, en was ongerijmd; aangezien de *Gouverneurs* van Holland, ook ten tijde der Vorsten *Plakaten* gemaakt hebben (29), en Burgemeesters en Schepenen voor hunne Steden ook Keuren en Ordonnantien maken. Het ligten van *waardgelders* te betwisten, is mede ongerijmd, alzoo niet alleen de Staten, maar ook de *Gouverneurs* van elke Provincie dat mogen doen, bijzonder ten laste van zulke Provincie; ja van alle oude tijden, onder de Vorsten, mogten de Steden zich ſterken, en bij 't Berichtſchrift van den Raad van Staat is haar dat voorbehouden. Wat aangaat den eerbied en dienst aan hare Majeſteit, daarin wijken zij geene Provincie, en wenſchen niets anders, dan dat hare Majeſteit der Landen *Souvereiniteit* aanneme *op redelijke voorwaarden*, waarbij de ware Christelijke Religie en der Landen welvaart en Voorrechten bewaard bleven. Dit aanbod deden zij met Zeeland reeds tien jaren, voor dat er eenige Provincie om dacht; en 't is een verdichtſel, dat zij haar Majeſteits hulp niet zouden behartigen; maar zij vonden niet goed,

(28) BOR B. XXII. bl. 42. b.

(29) Voorzichtig zeggen hier de Staten, dat de *Gouverneurs* Plakaten gemaakt hebben: dit toch deden zij op gezag des Vorsten, en op zijnen naam. Hadden zij er bijgevoegd, dat *de Staten* die gemaakt hadden, zouden zij tegen de *Hiſtorie* gezondigd hebben. Evenwel dit lag in 't vooraſgegane te betogen.

goed, om zulke gewichtige handelingen te doen door ongeregelde of *populaire factie*, tegen hunnen eed en den wil der Majesteit. Zij zouden voor schandelijke verraders huns Vaderlands te houden zijn, indien zij daarin ligtvaardig handelden. Zij hielden zijne Doorluchtigheid altijd genegen voor hunne zaak, en bewezen hem daarom alle eerbied, eer en achting, en zullen dat blijven doen, bij zijne terugkomst. Wel is waar; zij hebben bij monde en bij geschrifte, Hem vertoond, 't geen zij begrepen tegen der landen vrijheden en welvaart, door toedoen van eenige kwade geesten, geschied te zijn; maar dit deden onze Vooronders ook aan den Prince en den Gouverneur, en namen daarbij acht op 's Lands behoud en zijne eer. Zij zijn verzekerd, dat hare Majesteit en zijn Doorluchtigheid dit in 't beste verstaan zullen, en voortaan op 't beleid van alle zaken beter orde stellen. Men bewees de Engelsche Natie alle vriendschap, en zoude daar in volharden. De verraderlijke overgave van Deventer en de Schans had wel nadenken gegeven, maar dit was geen wantrouwen op de Natie zelve." Zij verdedigen voords eenige militaire schikkingen in Holland, wegens de hier en daar verspreide Engelsche Vendels, hun onderhoud, terugzending, en beteugeling, ook het weigeren van de 10000 lasten Rogge naar Engeland, uit hoofde van eigen nood. Eindelijk verklaren zij, ten aanzien van *hunnen* Stadhouder, „ dat de nagedachtenis der loflijke dien„ sten door den Prinse van Oranje H. G. den „ vereenigden Nederlanden, en bijzonder Hol„ land en Zeeland bewezen, hen *houdt en al„ tijd houden zal verbonden aan den Huize van*

„ *Nas-*

„ *Nasſau;* zij zouden bij elk voor ondankbaar
„ gehouden worden, indien zij *Maurits* en zijn
„ Gezag, hem bij de Staten gegeven, in 't Gou-
„ verneurſchap en Kapitein Generaal- en Admi-
„ raalſchap der Zee, hem voor de komst des
„ Graven opgedragen, en door den Graaf goed-
„ gekeurd, niet handhaafden, maar dit bij af-
„ zonderlijke Overſten lieten bedienen, tot na-
„ deel van 's Lands recht, aanſtoking van twee-
„ dracht, en vermindering van *Maurits* gezag,
„ en zullen Hem tegens alle afzonderlijke Over-
„ ſtens, in de Steden guarnizoen houdende,
„ handhaven;" zij verzoeken geene andere be-
richten tot hun of Maurits nadeel te gelooven, en hebben niets voor, dan 't behoud van 't Land, de eer der Koningin, 't behoorlijk gezag en gehoorzaamheid van zijne Doorluchtigheid, met dien verſtande, dat, gelijk in 't gemeen zijn gezag dient gehandhaafd, ook het gezag *van Maurits*, en der andere Provinciale Gouverneurs, tegen de bijzondere Overſten behoort gehandhaafd te worden.

Zie daar een ſchrander en fijn opſtel, 't welk alles bevat, wat voor hunne zaak gezegd kon worden; 't welk ik daarom iets breeder heb opgegeven. 't Is hier de plaats nog niet te onderzoeken naar de waardij van wederzijdſche redenen. Alleen merke ik aan, dat de hoofdzaak van 't onderzoek hier niet zoozeer zijn moet: hadden de Staten van Holland met alles goede oogmerken, die zij door de opgegeven maatregelen wilden bevorderen; en heeft naderhand eene gelukkige uitkomst 't werk bekrachtigd, en heeft men die beginſels naderhand gevolgd? maar alleen: was dit alles *overeenkomſtig* met de beginſels en

de

de begrippen van den *Staatsvorm* van dien tijd? Dit ontkenden de partijen hooglijk. En gelijk dit gewichtig Geschrift vermoedelijk *Francois Vrank*, of *Oldenbarneveldt*, en de Brief van den Utrechtschen Raad *Gerard van Prounink*, van Deventer, Burgemeester, tot schrijver had; twee kampvechters, die aan elkander gewaagd waren, en welke van *Deventer* ook de oorzaak was van die afzonderlijke Vergadering te Utrecht, ten nadeele der Algemeene Staten, waarin men hem de zitting had geweigerd (30): zoo was 't niet te verwonderen, dat deze *Prounink* ook in druk liet uitgaan de verantwoording van zijn gedrag (31), genoemd: *Antwoord Gerards van Prounink, genaamd van Deventer, tegens de verscheiden opspraken, die hem bij sommige persoonen van der Regering zouden zijn nagegeven, sedert hij het Burgemeesterschap van Utrecht had aanvaard;* waarin hij op eenen toon, zeer geschikt, om voorintenemen, zijne vorige diensten aan den lande optelt, het gedrag, ten zijnen opzichte gehouden, en zijne onwettige wering uit de Staten Generaal verhaalt, en eindelijk komt op de beschuldigingen, tegen hem ingebracht, en die hij op zijne wijze wederlegt, welken ik tot verstand der zake hier opnoeme, 1. de aanbieding der Souvereiniteit aan de Koningin, 2. de uitzetting van zekere persoonen uit Utrecht. 3. De gevangenneming van Paulus Buis, 4. de kleinachting der Privilegien, 5. de verhindering der uitgaande Koopwaren, en 6. de afschaffing van 't eerste Lid der Staten. De beantwoording

Prounink verdedigt ook zijn gedrag.

(30) BOR B. XXII. bl. 43. b.
(31) Ibid. bl. 43.

ding dezer punten is zoodanig ingericht, dat zij alle schijn van gegrondheid met zich brengt, en Prounink, hoezeer in andere begrippen dan Holland staande, bijkans vrijpleit van eenig kwaad opzet, als zijnde sommige zaken voor zijnen tijd gebeurd, en anderen uit een veel gunstiger oogpunt te beschouwen. Doch ook dit stuk was vroeger vervaardigd, en teekent van den 10 Maart.

Van meer gewicht, en meer ter zake was het, dat de Heer *Thomas Wilkes*, die wegens de Koningin in den Raad van Staat zitting had, op 't tooneel verscheen; en van dit tijdstip af mag men eerst rekenen, dat openlijk en in volle kracht behandeld wierd het aangelegene. *Verschilpunt*, namelijk: *Hadden de Staten van Holland waarlijk eene zoodanige afzonderlijke en onafhanglijke Souvereiniteit als zij toen zich toeschreven?* BOR verhaalt (32), dat *Wilkes*, sedert het vertrek van Leicester, en de veranderingen door 't verraad van Deventer, *dikwils geprotesteerd heeft* tegen de handelingen, zoo der Staten Generaal, als bijzonder die van *Holland*, oordeelende, die te strekken tot verkleening van 't gezag des Graven als Gouverneur Generaal. Waarop de Staten van Holland den 16 Maart 1587. in den Raad van Staat verklaard hadden, dat, zoo verre iemand onder hen zulke denkbeelden koesterde, hij zich rondelijk wilde verklaren, en zij hem voldoen zouden. Zulke *ronde* verklaring nu deed de Heer Wilkes korte dagen daaraan bij eene *Remonstrantie*, zoo aan de Staten Generaal als aan Holland, in wier inleiding „ hij zich beroept op die uitnoodiging, en aan dezelve belooft

Vertoog van Wilkes aan Holland.

(32) B. XXII. bl. 46. *d*.

looft te voldoen, met oogmerk om daarmede te betrachten den dienst harer Majesteit; welke zich met reden belgen konde over de minachting, aan haren Bevelhebber bewezen, en om teffens genoeg te doen aan zijne Doorluchtigheid, en de achting, hem toegedragen, als het hoofd van den Raad; van welken hij lid was; als mede tot handhaving van *'t gezag* der *Regering*, welks toezicht dien Raad was opgelegd. Hierom vond hij raadzaam, zekere Artikelen in geschrift te stellen, waarin hij meende dat Leicesters gezag verkort, en den Raad van Staat tegenstand gedaan was, biddende de Staten, daarin, na rijp overleg, zoodanig herstel te maken, als hun plicht en 's Graven eere vorderden.

Hij legt hiertoe tot grondslag hunne eigen bewustheid, met welk een groot gezag *het generaal en volstrekt Gouvernement* aan Leicester is opgedragen; dat zijne *Commissie* medebracht ook deze uitdruklijke bewoording: *het allerhoogste bevel en absolute autoriteit, zoo in zaken van Oorlog als in de Politie, zulks als de Gouverneurs Generaal gehad hebben ten tijde van Karel V.;* en dat zij bij het Plakaat van 6 Febr. bekenden, dat de Graaf op hun ernstig verzoek dien last hadde aanvaard, schrijvende den 20 Nov. ook aan de Koninginne, dat zij Hem gezaamder hand gebeden hadden, die Opperlandvoogdij te willen aanvaarden; waartoe hij na veel weigerens door hun gedrongen was geweest. Dat zij gelieven in te denken den Eed, door hun den 4 Febr. 1586. aan Hem gedaan, in deze termen: *Wij beloven den Doorluchtigen Heere Robert van Leicester alle schuldbare reverentie, en dat wij zijne Excellentie beschermen — — en bezor-*

zorgen, dat hij gehandhaafd worde in zulke autoriteit en macht — bij de Commissie, bij ons gegeven en bezworen. Dat Hij verder voor zijn Vertrek met *hunne bewilliging* en *advis*, ter bewaring van zijn gezag en den dienst der landen, 't geheele bewind van alle de Provincien, zoo in de Politie als in den Oorlog, aan den *Raad van Staat* had opgedragen, bij lastbrief van den 24 November, *alleenlijk, om eenige consideratien, ter zijner kennisse, voorbehoudende de verandering van Gouverneurs.* Doch dat uit het vervolg zoude blijken, op hoevele manieren men dat *Gezag*, zoo des Graven als des Raads, hadde vertreden. De eerste openlijke verkleining van dit zijn gezag door de Staten, bleek 1°. uit het gebeurde den 31 Jan. 1587.; toen de Heer van Barneveldt en anderen van de Staten van Holland verzochten, eenige dagen optehouden *eenige patenten op de Guarnizoenen in hunne Provincie*, als hebbende met hunnen Stadhouder geraadpleegd over de voorziening hunner Steden en Frontieren. De Raad bewilligde wel, maar op voorwaarde, dat dit geschieden zoude met voorweten en toestemming *des Raads*, en niet tot nadeel van 's Graven gezag (33)."

2°. Noch-

(33) Men leert hier uit, dat, hoe ook in later tijden op *'t recht* der *patenten* gedacht en gehandeld zij, er toen ter tijd geen verschil was, of dit recht toekwame aan *den Gouverneur Generaal*, 't zij als zoodanig; 't zij als *Kapitein-Generaal*; maar alleen dat betwijfeld wierd, *hoeverre* dat recht in *afzonderlijke* Gewesten wettig kon geoefend worden *buiten* of *zonder* den algemeenen *Landvoogd.* Het laatste was nu vastgesteld bij Holland; zie *Resol. van Holl.* 31 Jan. 1587. bl. 34. Doch dit wordt hier als iets *nieuws* aangemerkt. Hierover had

2°. Nogtans roerde men *in Holland* de trommel op naam en gezag van den *Provincialen Gouverneur*, en in sommige plaatzen énkel op naam van den Stedelijken Magistraat. Men gaf zelfs Lastbrieven uit, en deed betalingen, die men goeddacht."

3°. Men liet het volk uittrekken, en gebruikte het naar believen, zonder toestemming van *den Raad*,

de Raad van Staat geklaagd? Dit blijkt mij uit dezelfde *Resol. van Holl.* 13 April bl. 168. waar het heet: *Zwarigheden bij die van den Rade van State gemoveert*, *dat de Patenten*, *aangaande het herleggen en vertrekken van de Compagnien*, *alleen behooren verleent te worden bij den Rade*, *en niet bij de Gouverneurs* PARTICULIER *van de Provincien*, *om alle onverstand te verhoeden*. Zij noemen dit zacht, *verhoeden van onverstand*, maar Wilkes noemt het *verkleenen van 't gezag des algemeenen Gouverneurs*. En 't schijnt, dat Holland zelf op dien tijd er geen andere oplossing voor wist, dan *te verklaren*, gelijk zij voords woordelijk doen, dat „ *de Patenten* „ *bij de Gouverneurs particulier*, *elks binnen de Provin*„ *cie van zijn Gouvernement* BEHOOREN *verleend te wor*„ *den*; *en dat daaruit geen onverstand kan rijzen*, ALS „ *bij den Raad van State daarbenevens mede Paten*„ *ten verleend worden*; *welke Resolutie in de Vergade*„ *ring van de Staten Generaal ingebracht zal worden*." Men ziet hier de eerste beginselen van het *Provinciaal* verleenen van *Patenten* door den Provincialen Stadhouder, 't welk volgens Holland geen twist verwekken kon, *zoo wanneer*, of *als* de *Raad van Staat* die mede verleende, dat is, indien ik 't wel vatte, *als* die Raad zijne *Attache* daar aan gaf, of daarin toestemde. Maar hoe dan? als de Raad geheel anders over dat Guarnizoen dacht; en hoe? als alle Provincien dat recht gebruikten, en de Raad in zulke Gewesten andere ordes of *patenten* zond. Men wilde dit bij de *Algemeene Staten* inbrengen. En wat het oogmerk, en het gevolg hiervan bij die Algemeene Staten geweest zij, behoort meer tot de Geschiedenis der *Patenten*, dan alhier.

Raad, en dit niet tegenstaande het Plakaat van den 10 Januar. 1587. bij den Raad op 't volk van Oorlog (34), bij machtiging des Graven (*autorisatie*) gemaakt, gelijk alle andere Plakaten; en daar in denzelven Lastbrief van 24 Nov. uitdruklijk staat, dat de *Guarnizoenen — zullen veranderd* worden bij *den Raad van Staat*; op naam *des Graven*, met *de Patenten* en *Commissien, en Doortochten — — zonder dat iemand anders zich daarmede moeien zal, niettegenstaande andere bevelen ter contrarie* (35)."

4°. Dit niettegenstaande was onlangs, op naam der Staten van Holland, een Plakaat uitgegaan, waarbij verboden wordt aan alle Gouverneuren en Magistraten van Holland, geen oorlogsvolk te laten *inkomen* of *verblijven*, zonder wil des Gouverneurs, met verdere strenge bevelen van 't Volk of Soldaten *dood te slaan*, zoo zij iets tegen 't Plakaat doen, en diergelijken; 't welk alom-

(34) Dit is 't Plakaat op de Monstering, bij BOR gewaagd B. XXII. bl. 25.

(35) Deze woorden waren niet vergeefs in dien *Lastbrief* gesteld. En ik merke op, dat *Wilkes* hier niet spreekt van die zoogenaamde *Kabinet-acte*, of 't geheim Bevel, waarop Holland het ten sterksten geladen had, maar van Leicesters *Lastbrief* zelf, die door de Staten Generaal met Hollands goedkeuring voorgesteld; en door hem goedgevonden was. Waartegen dan geene Provincie, zoolang die *Lastbrief* duurde, mijns beduukens, vermogt aantegaan, al ware anders de *volle Souvereiniteit*, zelfs zonder de *Unie van Utrecht*, of andere *Verdragen*, in den boezem van zulke Provincie! Een Souverein bindt wel meer in sommige gevallen zich zelf de handen *bij Verdrag*, ook met buitenlanders; 't welk niets beneemt aan zijne waardigheid.

omme afgekondigd is, behalve te Gorkum, Dordrecht, en den Briel, die dat weigerden."

5°. De Staten van Holland namen in besolding, behielden Kapiteinen, deden die aan hun zweren, waartegen sommigen aantuigden (*protesteerden*) met dien Eed niet te willen verstaan worden, hinder toetebrengen aan den Eed *des Oppervoogds*. De Staten van Holland hadden buiten wete of toestemming des Raads, en zonder den Graaf, de Vendelen uit Muiden en Gorkum verzonden, welken Leicester aan Bacx en Cleerhagen om hunne getrouwheid bevolen hadde, op hun eigen verzoek, en hadden Sonoi aangezocht, om aan hun eenen nieuwen Eed te doen, nieuwe *Commisfie* van hun te nemen, buiten bewilliging als boven; en toch zijn die *Sonoi*, *Bacx* en *Cleerhagen*, geene Engelschen of onderdanen der Koningin. Tegen dat zelfde gezag aan hebben de Staten van Holland de Guarnizoenen van Woerden, Gorkum, enz. veranderd, tegen den duidelijken inhoud des Lastbriefs van 24 Nov. En offchoon de Graaf, om redenen, aan zich behield *de verandering der Gouverneurs* (36), hebben echter de Staten op hun eigen gezag, ook de Staten Generaal, vele Commisfien (aldaar genoemd) aan Krijgsoversten gegeven; en zelfs regelrecht, tegen 't gezag van den Graaf en den Raad van Staat, wederroepen vele Paspoorten en Octrooien op den uitvoer van Granen en Koopmanschappen, zelfs zulken, die met last van den Graaf naar Engeland gingen; toen

(36) Hier schijnt op de *Kabinets-acte* gedoeld, en die als geldende aangemerkt te worden.

toen zij verboden aan Amsteldam en Enkhuizen, den 30 Januarij, om iets te laten uitgaan, *alware 't dat er octrooi of paspoort bij zijne Excellentie of den Raad gegeven ware.* En hoewel de Staten Generaal den 19 Dec. 1586. verstaan hadden, geene paspoorten toetelaten, dan *gegeven bij den Raad van Staat*, om dringende reden; zoo werd nochtans den 9 Febr. het dus verleende paspoort genoemd nadeelig voor 't gezag der Staten Generaal, uit wier naam en last de Graaf en de Raad hun gezag hadden, en men voegde er bij, dat men zulks niet *vreemd* moest vinden. Hierin bespeurt hij eene gelijkheid of zamenloop van *jurisdictie*, en gezag van Staten nevens en boven zijne Doorluchtigheid, en tevens een kwaad gevoelen van zijne Doorluchtigheid en den Raad, even als of zij Paspoorten verleenden, zonder rijp beraad en inzicht op 's Lands welzijn."

6°. De *Raad* van Staat gaf ook den 13 Januarij (37) een Plakaat uit, waarbij veroorloofd is de uitvoer en handel op *neutrale* plaatzen, uitgezonderd op Calais en Embden, afgekondigd bij besluit der Staten Generaal. Desniettegenstaande werd den Convooimeester te Amsteldam belast, zich te gedragen naar 't besluit van *Holland* van den 7 Febr., oorlovende den uitvoer op *Calais* en *Embden*, met bijvoeging, dat het Plakaat dus te verstaan is; even als of aan hun stond de *verklaring* van *wetten*, door hun niet gemaakt. Waarin men ziet een openlijke *Usurpa-*

(37) Dit zal moeten zijn 30 Jan.; zie dit op naam van *Leicester* bij BOR B. XXII. bl. 25. *c.*

patie op 't gezag niet alleen des Graven, maar ook op dat der Generale Staten."

7°. De Graaf en de Raad van Staat hadden ten dienste des Lands, met bewilliging der Staten van Zeeland, de Stad Veere en hare haven toegestaan aan den Koning van Navarre, voor zijnen koophandel; dit verlof herriepen de Algemeene Staten den 10 Maart, en verboden 't inloopen van die of andere havens dezer Landen."

8°. De Algemeene Staten hadden bij de Opdracht van 't Gouvernement den Graaf de keur gegeven van aanstelling van één uit twee of vier persoonen, bij de Provincien benoemd, om zitting te hebben in *den Raad van Staat*; maar, zonder den Graaf te kennen, of acht te slaan op 't Vertoog van den Staatsraad, hebben zij den 4 Febr. 1587. uit den Raad gelaten de Heeren *Meetkerke* en *Brakel*, met verbod van weder zitting te nemen; en met last, dat de aangeblevenen nieuwe lastbrieven moeten nemen van de *Algemeene Staten*. 't Welk, onder verbetering, niet geoorloofd is, eensdeels, omdat die Staten daartoe niet gemachtigd zijn geweest van hunne Principalen, ten aanzien van Vlaanderen, 't welk nog tot de Unie behoort, en andersdeels, dat die uitsluiting strijdt tegens 't gemeene welvaren, 't welk niet gedoogt, zulk lid van een ligbaam zonder reden aftesnijden, en gevaarlijke gevolgen geeft bij andere Steden of Gewesten."

9°. Ook vindt hij vreemd 't verbod van zitting in den Staatsraad, door de Staten Generaal, aan *Feytsma* en *Aysma* gedaan, als leden van *Friesland*, die door den Graaf ontboden, en reeds beëedigd waren."

10°. Hi

10°. Hij gaat voorbij den tegenstand van 's Graven gezag, ter Staten Generaal den 31 Januarij, op 't stuk der *Admiraliteit*, alzoo de Raad van Staat hun dit vertoogd heeft; 1°.) alsmede het ontslaan van *P. Buis*, daar bekend is de *usurpatie* op de *jurisdictie van 't Sticht*, en op 't gezag des Graven, die alleen 't beleid der Justitie in deze Landen heeft, en aan Buis Rechters had verordend: 2°.) ook vele onbeleefdheden den Raad van State bewezen, wederroepende hunne paspoorten, enz. hun benemende de handelingen van 's Lands penningen, hun niets latende dan klachten en verwijt van vele verzoekers, zonder middelen, om daarin te voorzien. Hij gewaagt in 't voorbijgaan van het gedane verbod van 't openlijk verkoopen van 't Plakaat tegen de twee verraders, *Stanlei* en *Jork*; welk Plakaat nogtans den 9 Febr. met hunne bewilliging besloten, en noodzakelijk was geweest, om alle lasteringen en geruchten, ten nadeele van hare Majesteit, zijne Doorluchtigheid, en de geheele Engelsche Natie, voortekomen. Men wist genoeg de nadeelige gesprekken, door *etlijken der voornaamsten onder de Staten van Holland*, zoo in hunne Vergaderingen als in de Steden gevoerd, welken de Gemeente uit hunnen mond opraapte, nadeelig den Grave en der Engelsche Natie, en zorglijk voor het land; 't welk de Raad van Staat gaarn met dat Plakaat belet had; opdat de blaam der misdaad van twee Verraders niet vallen zoude op den Graaf zelve of op de geheele Engelsche Natie.

Hij kon hier veel bijzonders bijvoegen, gebeurd na 's Graven vertrek; 't welk niet alleen smaakt naar groote ondankbaarheid jegens hare

Majesteit, maar ook naar wederspannigheid en openlijke schending van 't gezag van den Grave en den Raad; maar hij laat dit hierbij, en verzoekt, volgens hun aanbod den 16 dezer maand Maart in den Raad van Staat gedaan, om zoodanig herstel, als hun plicht, en eed, en 't gezag en de eer des Graven vereischen: of ten minsten een voldoend antwoord en rechtlijke verdediging van hun gedrag en handel, *zonder* (zegt hij) *te allegeren de Souvereiniteit, die zij zich toeschrijven in den Brief aan den Onderschout van Utrecht van* 17 *Januarij, en in andere mondlijke redenen in den Raad van Staat, den* 20 *dezer, en zonder ook voordtebrengen etlijke ongegronde en frivole redenen, niet ter zake dienende, noch gegrond* op de *Verdragen, Accoorden*, en hunne voorafgaande handelingen en *Instructie* van den Staatsraad; maar alleen redenen, die bestaan in *billijkheid, recht, en gezond verstand.*"

Hierop treedt Wilkes een stap verder, en komt op het teedere punt van de *Souvereiniteit*, en een betoog, dat die Souvereiniteit, van welke de Staten zoo breed opgaven, (en 't welke hier zoowel van de Generale Staten als afzonderlijk van Holland moet opgevat worden,) niet was bij hun, *de Staten*, maar bij *de Gemeente.* Al 't welk, volgens de mindere verlichtheid van dien tijd in zulker voege wordt uitgedrukt, dat zijne bewering, zoo vreemd in den eersten opslag, vatbaar schijnt te zijn voor velerlei opvatting, zoodanig zelfs, dat WAGENAAR *Vaderl. Historie*, D. VIII. bl. 208., waar hij van dit aanmerklijk en tot kennis van zaken zoo belangrijk Vertoog in 't voorbijgaan spreekt, op den kant er van zegt: *Wilkes drijft, dat de opperste magt hier*

BIJ

BIJ 'T GEMEENE *Volk is*, en dit in den tekst noemt; *dat de Oppermacht niet bij de Staten, maar bij den gemenen man gezogt moest worden* (38); terwijl anderen mogelijk, de woorden van Wilkes in dien zin zoo ruim niet zouden willen opvatten. De zaak zelve is waardig, dat ik zijne eigen woorden, schoon wijdloopig, geheel opgeve. *Want*, (gaat Wilkes voort) *de Souvereiniteit of opperste Hoogheid, bij gebreke van een wettelijk Prince, behoort de Gemeente toe, en niet Ulieden, mijne Heeren! welke niet zijt dan dienaars, Ministers, en Gedeputeerden van dezel-*

(38) 't Doet mij leed, dat ik den anders zoo naaukeurigen Schrijver hier minder naaukeurig vinde. Hij zegt in den tekst, dat *bij gelegenheid* van 't weigeren van Uitvoer van Koorn naar Engeland, *Wilkens dreef, dat de Staten 's Lands Hoogheid in 't stribbelen tegen de achtbaarheid van Leicester en den Raad geschonden hadden.* Doch dit was niet bij die gelegenheid, maar na al het voorverhaalde, en na de gedane wederzijdsche uitnoodiging over zooveel andere verschillen. Hij voegt er onmiddelijk bij Wilkes verder begrip, *dat ook de Opperheerschappij niet bij de Staten, maar, zo er eenige in deze Gewesten ware, bij den* GEMENEN MAN *gezogt moest worden; zoo de Staten in 't op- en afzetten van Krijgsoversten, en in 't veranderen van den eed zich, zijns oordeels, groflijk vergrepen hadden. Doch de Staten van Holland wederleiden* (zegt hij) *deze bedenkingen schriftelijk*, GELIJK *hij ze ook, in een wijdluftig Vertoog, aan hun en de algemeene Staten, voorgedragen had.*" Op die wijze spreekt onze Schrijver niet dan in 't voorbijgaan van dit gansche Stuk, en wel eerst van de *wederlegging*, eer hij nog van de *Voordracht* zelve gerept had, dan voorzooverre het *punt* der *Oppermacht* aanging. Evenwel dunkt mij, dat het Vertoog van Wilkes, wat er ook tegen intebrengen zij, wel verdiend had eenige breedere aanhaling. Ik laat den lezer hier het oordeel over.

zelve Gemeynte, en alle uwe Commisſien of Inſtructien met palen bezet of gelimiteerd hebt, niet alleen in den tijd, maar ook in de handelingen van zaken — — 't welke Conditien zijn zoo wijd verſcheiden van de Macht van eene Souvereiniteit of Hoogheid, als is de macht van den onderzaat in aanzien van zijnen Prince, of van den dienaar jegens zijnen meester — —. Want de Souvereiniteit is niet gelimiteerd noch in macht, in bevel, noch aan zekeren tijd; en veel minder REPRESENTEREN *Uwe E. de* SOUVEREINITEIT; *want de* GEMEENTE *gevende het generaal en abſoluut Gouvernement aan zijne Excellentie, heeft hem ook met eenen te zamen toegelaten de exercitie of oeffeninge van de Juſtitie, de adminiſtratie van de Politie, van de Zeevaart, van den Oorlog, en van alle die andere punten van de Hooge Overigheid of Souvereiniteit, waarvan een Gouverneur Generaal nochtans maar is een depoſitarius of bewarer, tot der tijd toe, dat het den Prince of Gemeente gelieft, hetzelve te wederroepen; zijnde niemand anders in dezen Staat, die 't zelve doen mag, gemerkt dat het* DE GEMEENTE IS, *die door de middelen van uwe ambten, door Ul. als hare Dienaren, deze Macht, Autoriteit en Gouvernement, zijne Excellentie opgedragen en gepreſteerd heeft.* Hij voegt er bij, dat volgens den gemeenen regel van rechten, *quo iure quid ſtatuitur, eodem jure tolli debet*, dat is, met het zelfde recht of wet, daar iet mede geſteld of gemaakt wordt, ook dat te niet gedaan moet worden. *Nu dan,* (gaat hij voort) *indien U. E. hebben volkomen gemachtigd geweest bij de Provincien en* STEDEN, *of om beter te zeggen, bij*

UWE

UWE MEESTEREN *en Overſten, om dit Gouvernement aan zijne Excell. optedragen; het volgt, dat Ul. van noode is eene gelijke macht en autoriſatie, om hem dezelve geheel te benemen of een deel daarvan. Indien U Ed. die Commisſie en Last niet gehad hebben, om hem zijne autoriteit te verkorten, of ook die van den Raad van Staat, ja om te mogen tréden en uſurperen op zijne Excell. macht als Gouverneur Generaal en abſoluut; daar moet van twee zaken eene volgen,* OF *dat UE. niet wel verſtaan hebben 't gene zij gedaan hebben, noch ook wel gewogen en bemerkt, hoe verre deze macht zich was ſtrekkende,* OF *veeleer, dat UE. vervallen zijn in de misdaad van ongehoorzaamheid; gemerkt gijl. hem zoo ſolemneel beloofd en gezworen hebt, alle gehoorzaamheid en onderdanigheid.*

Eer ik dit zoo ernſtig en gewichtig Vertoog, 't geen zoovele daadzaken ten laste van de Staten van Holland, en ook deels, van de Algemeene Staten, die toch meest door den invloed van Holland geleid wierden, bevatte, nader overwege, merk ik aan, dat dit Vertoog den 25 Maart ter Vergadering van Holland ſchijnt ingekomen te zijn, op den zelfden tijd, dat het gewichtig verſchil tusſchen *Holland* en *Maurits* ter eener, en tusſchen *Sonoi* en *Medenblik* ter andere zijde, het hevigst blaakte, alzoo den 27 Maart, alle de Hollandſche Leden ter Vergadering tegenwoordig, aan Prins Maurits bij handtasting beloofden op den voorgaanden Eed, alle handelingen *ſecreet* te houden (39), en dus ook op denzelfden

(39) *Reſol. van Holl.* 27 Maart 1587. bl. 95. toen men ook beſloot de *Vergadering* te Hoorn te verleggen, om nader bij de hand te zijn.

den tijd, toen de Staten van Holland, den 26 Maart, de boven aangehaalde verdediging van hun gedrag, en antwoord *aan den Raad van Utrecht*, geteekend hebben. Dit blijkt mij uit de Resol. van dien 25 Maart (40), op welken dag „ voorgelezen zijnde de *Remonstrantie*, bij „ den Heere *Willekens* overgeleverd, daarin voorgehouden worden de poincten, daarbij de Staten Generaal en ook de Staten van Holland de „ autoriteit van zijne Excellentie van Leicester „ zouden hebben *gediminueert*; hebben (de „ Staten) gecommitteert den Heere Francois „ Vranck, om daarop te concipieeren eene *Justificatie* van het gunt de Staten tot defensie „ van den Lande zouden hebben gedaan."

Men ziet hier, in 't voorbijgaan, dat het omslachtig en niet minder gewichtig Stuk, 't welk ik van de zijde der Hollandsche Staten sta optegeven, en tot het welke naderhand zoo dikwils beroep gedaan zal worden, waarschijnlijk ten opsteller heeft *Francois Vranck*, *Pensionaris van Gouda*.

Maar staan we vooraf bij 't Vertoog van Wilkes een weinig stil. Wij zien hier:

Aanmerkingen op Wilkes Vertoog.

1. Wilkes optreden, niet zoozeer als verdedigende het gedrag van *Leicester*, maar als beschuldigende de Staten Generaal, en bijzonder die van Holland, van inbreuk te doen op zijn gezag en macht, zoodanig hij dezelven aan den Grave opgedragen beschouwt, en waarvan hij de gronden legt in 't *Verdrag*, in de *Commissie*, en in den *Eed*, aan hem gedaan.

2. Men ziet hem handhaven 't gezag van den *Raad*

(40) *Resol. van Holl.* bl. 93.

Raad van Staat, 't welk volgens hem, bij lastbrief van Leicester, gedurende zijn afwezen, ongeschonden moest blijven.

3. Hij toont kennis te dragen, dat de *Staten van Holland* met die der Algemeene Staten hun gedrag en handel bouwden op *de Souvereine Oppermacht*, die zij zich zelven toeschrijven, welke hij ontkent, maar hoe ontkent? Op zoodanige manier, naar mijn inzien, dat hij zichtbaar toont, de *Souvereiniteit*, die er is, niet te stellen in het *lighaam van 't Collegie der afgezondenen der Algemeene Staten*, noch in dat van *Holland*, als zijnde zij, leden, niet anders aantemerken, dan als gemachtigden van *den Souverein*, dat is, van 't geen hij noemt, *de Gemeente*, wier *dienaars* en *afgevaardigden* zij waren; zonder dat hij nader verklaart, wat hij door *Gemeente* verstaat, het zij 1°. het *gansche Volk*, *het algemeene Volk*, zonder onderscheid, van hoogen en lagen stand, rijken en armen, en dus ook het gemeene Volk, het domme gemeen, en 't arbeidsvolk, 't welk toch altijd in alle burgerstaten het grootste getal uitmaakt, en gelijk het WAGENAAR scheen op te vatten, *den gemeenen man*. 't Zij 2°. de Stedelijke lighamen van alle de Burgeren en die der platte landen, en hunne Schutterijen en Gilden, of wel 3°. de *Gemeente*, zoo als dezelve geacht wierd besloten en bevat te zijn in de *gekozen* en volgens Privilegien *bevestigde* Lighamen van *Vroedschappen* of *Veertigen*, die op hunne beurt de heele gemeenten der Steden vertegenwoordigden, en wederom hunne Vertegenwoordigers of gemachtigden afzonden naar de Staatsvergadering van Holland. Doch daar hij ronduit zegt, dat niet *bij hen*, dat is,

is, niet bij de afgezondenen in de Vergadering, waaraan hij schreef, *de* Souvereiniteit was, maar dat *de Provincien* en *Steden*, dat is, hunne *Meesters*, hen gemachtigd hadden, om het Bewind aan Leicester optedragen, en dat er van de *Gemeente* gelijke macht moest komen om hem dit gezag aftenemen; en daar *die machtgevers*, gelijk Wilkes zeerwel wist, geene andere dan de *Ridderschap* en *Stedelijke Vroedschappen* waren: zoo zoude men schier geperst worden, om te gelooven, dat Wilkes door *die Gemeente* zelve wilde verstaan hebben het laatste, of de bekende *Vroedschappen* en *Gemeentens* der Steden, zoo-verre zij deel hadden aan 't Stedelijke Bewind. Dit brengt de gelijkredigheid (*analogie*) van 't recht in 't *aanstellen* en *afstellen* mede. En zijn besluit op die gronden was dan alleszins wettig, dat zij, (dat is die *verschijnende leden*) den naam der *Staten* gebruikende en zonder last der *Gemeenten* handelende, of zelfs niet wisten, hoe groote *Macht* zij te voren hadden weggegeven, of dat zij zich nu aan ongehoorzaamheid schuldig maakten tegen de aangestelde Macht. Wij zullen dit nog nader inzien. Men denke slechts hier, dat Wilkes een Engelsman was, gewoon aan 't denkbeeld van *'t Huis der Gemeente*, waardoor zij in Engeland niet verstonden *het gemeene Volk*, *het graauw*, maar de wettig verkozene Afgezondenen uit de Graafschappen.

Antwoord der Staten van Holland. Maar wat zeggen de Staten van Holland op dit alles? Hooren wij hunne tegenredenen, bij BOR geboekt (41). Zij verklaren uit het Vertoog met groot verdriet twee dingen gezien te hebben, die

(41) BOR B. XXII. bl. 49.

die den ſtaat des Lands ten hoogſten betroffen; namelijk het betwiste punt der *Souvereiniteit*, en beſchuldigingen, die hun zwaar vielen. Zij nemen dat *der Souvereiniteit* eerst op, en het doet hun leed, dat, daar er *ſedert meer dan 700 jaren* nooit bedenking viel dan bij hunne vijanden, over den wettigen ſtaat dezer landen, deze ſtaat nu bij hunne bijzondere vrienden, in twijfel wordt getrokken. Zij leggen ten grondſlag huns betoogs, „ dat ſedert 700 jaren herwaards, „ dit Land bij Graven en Gravinnen beſtierd is, „ aan wien de Edelen en Steden, als repreſen- „ terende de Staten, de *Souvereiniteit wettig* „ *hebben opgedragen*; dat die met vele gema- „ tigdheid geregeerd, nooit oorlog of vrede ge- „ maakt, ſchattingen geheven, of iets in den „ landſtand gedaan hebben buiten advis en be- „ williging van Edelen en Steden; en dat de „ Vorsten naar goeden raad luisterden. Dit was „ eene wettige regering vol van heilzame vruch- „ ten, ter eere der Graven, tot voorſpoed der „ landen, en hoogachting onder de volkeren; „ 't welk hunne hooge huwelijken aanwijzen; „ nooit werd het land door 't zwaard gewonnen. „ Zulks deed de eendracht tusſchen Vorst en Sta- „ ten; de Vorst had geen ander inkomſten dan „ zijne Domeinen voor zijne hofhouding en Of- „ ficieren. De Staten hadden zooveel gezags, „ dat zij hunne Prinſen, door kwaden raad mis- „ leid, te recht brachten, niet enkel met Ver- „ togen, maar ook met het ſtraffen van zulken, „ die den Vorst misleiden. Ook bracht hun „ plicht mede, de minderjarige Vorsten, wetti- „ ge Voogden of Momboirs te geven, en wan- „ neer bij aflijvigheid, minderjarigheid, krank-

„ zin-

„ zinnigheid, of anderszins, de landen zonder
„ Vorst waren, verkozen zij een Voogd of Ru-
„ waard; en Keizer Karel vermaande daarom
„ zijn' Zoon, om de Staten in achting te hou-
„ den; welks tegendeel hem tot zijner en 's Lands
„ schade gestrekt heeft, *zonder dat men den oor-*
„ *sprong dezer oorlogen andere oorzaak zoude*
„ *kunnen geven, wat men daarvan discoureert,*
„ *dan dat hij deze landen met geweld van*
„ *Spaansch en ander uitheemsch-krijgsvolk heeft*
„ *willen dwingen te doen, 't geen zijl. Staats-*
„ *gewijze niet hebben goedgevonden in zaken,*
„ *betreffende den staat van den lande.*" Dit alles stellen zij vooraf boven 't bereik van twijfeling; maar zij achten noodig dit optehalen, omdat de Heer Wilkes en vele anderen hier anders over denken (42), die de Staten waarderen naar de persoonen, die ter Vergadering verschijnen, even als of *deze de Staten* uitmaakten, en overzulks *de Souvereiniteit* hadden, en naar hun welgevallen over de landzaten beschikten. Dan als men 't vorige, en 't gebeurde sedert 15 jaren in Holland en Zeeland inziet (43), zal men ligt be-

(42) En met reden anders denken, gelijk boven D. I. bl. 17-46. getoond is, en waarvan straks iets naders. 't Gebeurt toch veelmalen, dat op zekere tijden of omstandigheden valsche stellingen worden omhelsd, en daar op voordgebouwd, met wonderbaarlijke uitwerksels, zonder dat de stellers of voordplanters daarom van kwade trouw, of opzetlijke valschheid te beschuldigen zijn. Zoo vergens, heeft dit mèt dezen in dit Historievak minder verlichten Pensionaris van Gouda plaats gehad.

(43) Hier komt de Steller te huis, en te regt! Hij wil het vorige, het gebeurde sedert 1572. ingezien hebben, en alsdan heeft hij de waarheid volledig aan zijne zijde. Indien de Hr. Vrank, met aflating van het *Ro-*

bemerken, dat het gezag niet berust in die 30 of 40 persoonen, die ter dagvaart verschijnen. Tot den oorsprong van 't gezag der Staten brengt hij, dat de Prinsen, die wettig regeerden, hunne regering begonnen bij opdracht, toestemming en believen der landzaten, en dat altijd vervolgden, of dat er anders tegenstand der leden kwam; waartoe de landen verdeeld waren in tweederlei *Staten*, de *Edelen* en de *Steden*:

„ De Edelen, ten opzicht hunner oude waardigheid en hunner Heerlijke bezittingen., raadplegen onderling over de landzaken, en ter Vergadering verschijnende, beraden op alles met de Afgevaardigden der Steden. Die Steden hebben meest allen eenen vorm van regering, een Collegie van Raden of Vroedschappen, 't zij van 40, 32, 28 of 24 van de aanzienlijksten uit de gansche Gemeente. Deze Collegien zijn zoo oud als de Steden, of zoo, dat geene memorie zij van hare *beginsels* (44). Deze persoonen zijn al-

Romanesque wegens *de Staten onder de Graven*, eenvoudig gezegd hadde: „ Alzoo is sedert 15 jaren de „ vorm en 't gedrag der Staten met des Volks toestem„ ming geweest," zoo zoude hij mij van de onaangename taak bevrijd hebben van te moeten zeggen, dat al het vorige, hoe juist ook geschikt tot zijn oogmerk, een *fabel* is, en een zamenweefsel van onware stellingen, die echter toen gretig aan den man wilden, en waardoor H. DE GROOT zich in zijne jeugd heeft laten verleiden, om zijn Werkje *over de oudheid der Bataafsche Republiek* te schrijven; 't welk hij bij rijper jaren en onderzoek zelf misprezen heeft.

(44) Dat er *Vroedschappen*, namelijk *vroede*, *wijze*, *kundige* persoonen; zoo *oud* en zoo *vroeg* als de Steden zelf, geweest zijn, leert de natuur der zaak. Maar dat de *Collegien*, uit zeker vast getal van voorddurende per-

alleen in eed van de Stad, en niet des Vorsten, en dienen voor hun leven. En in plaatze der stervenden, of bij verlating van poorterschap verkiezen die Vroedschappen anderen uit hunne burgers. *Bij deze Collegien alleen is de macht, om te disponeeren van de zaken, concernerende den staat der* STAD, *en wat bij 't zelfde Collegie wordt gestatueerd, moet bij de gansche burgerij worden gevolgd, waartegen nooit eenige inbreuk of oppositie van de burgerijen is gevallen* (45).

Na hierop breeder verslag gedaan te hebben van de wijze van verkiezing der Burgemeesteren, Schepenen, Schouten, en van hunne verschei-de-

soonen van 40, 36, 32, enz. *zoo oud* zijn geweest als de *Steden*, strijdt volstrekt tegen de Historie, waarvan men toen zoovele kunde niet had. Want daar de Steden als Steden zelfs eerst sedert ruim 300 jaren onder en door de Graven op hun territoir gebouwd en *geprivilegeerd* waren geweest; zoo zijn de Vroedschapscollegien eerst in 't midden der XVde Eeuw, door Philips den Goeden, sedert 100 of 150 jaren, ingesteld, en van dien tijd reikte de memorie harer beginselen, schoon toen maar *tot wederopzeggens* en afhanglijk van 's Vorsten gunst, zoo verre de *voorddurïng* van die bepaalde *getalen* betrof. Ik ben deze aanmerking aan de waarheid verplicht, schoon zij niets doet ter verzwakking van de stelling der Staten, ten opzichte hunner *toenmalige* inrichting onder Prins *Willem I.* en *Leicester*. Dat zij niet in *den Eed der Vorsten* waren, is ook eene groote verzinning en Historische onwaarheid. Dit schijnt men ook naderhand begrepen te hebben, toen in 't later Vertoog van *den* 16 *October*, 't welk een herhaling is van dit betoog, en bijna woordelijk met dit overeenkomt, de stelling, dat *de Vroedschappen alleen in eed van de Stad, en niet van de Prinsen was*, geheel is achterwege gelaten.

(45) Gelijk men de vrijheid heeft, de daden en gezegden zijner vooroudcren vrijmoedig te beoordeelen en te-

dene betrekking, ambten, en during, besluiten zij, dat „ deze Collegien der Steden, gevoegd bij dat der Edelen, buiten tegenspraak REPRESENTEREN *den ganschen Staat en 't geheel lighaam van de Landzaten.* En dat er *geene vorm van Regering bedacht kan worden, die met zekerer kennis van alle gelegenheden van den lande zoude konnen resolveren, of hare resolutien met meerder eendracht, autoriteit of gevolg zoude konnen executeren.* Na eenige nadere aanprijzing, uit de ondervinding afgeleid, toonen zij verder, dat, om die *Collegien* in eene *Vergadering* overtebrengen, zulks niet anders kan geschieden dan door *Gedeputeerden*; dat die ter dag-

tegentespreken, zoo heeft dit gezegde dikwils veel tegenstand ontmoet. Doch de waarheid van dit gezegde is wel te verdedigen, indien men slechts opmerkt, dat hier niet gesproken wordt van *verdeeldheden, twisten, oproeren, weêrspannigheid* van burgeren tegen hunne Magistraten en Vroedschappen, in zulke gevallen, die alle burgerlijke Maatschappijen opleveren, 't zij uit verschillendheid van denkwijze, partijschappen of onderdrukkingen, waarvan bijzonder Dordrecht, Haarlem enz. voorbeelden leveren; maar van zoodanige *oppositie* of *inbreuk*, waarbij de burgeren *de* WETTIGHEID *van* zulke *Vroedschapscollegien, en de Vertegenwoordiging hunner persoonen* in dat lighaam tegenspraken. En dit was ook bijkans onmogelijk, omdat die *Vroedschappen*, dat is, de aan zeker getal van Burgeren verbonden *Collegien*, in een' zekeren zin het eigen *schepsel* der *burgeren* waren, en meestal door *de Ingezetenen* zelfs bij de Vorsten verzocht en verkregen waren. Welke aanmerking ons naderhand zeerveel inlichting in 't Stuk der ware *Representatie* geven zal. De *Vernietiging* dier *Vroedschapscollegien* is een werk van later dagen, en van een veel hooger uitzicht geweest.

dagvaart beschreven worden, met invoeging der voornaamste onderwerpen van raadpleging, en daarop beraadslaagd zijnde, worden zij met last afgezonden. En bovendien zijn die afgezondenen, gedurende den oorlog, om de veelheid der zaken, *altijd gelast geweest*, *om in 't gemeen* op alle zaken, die 's Lands welvaren bevorderen, ten meesten nutte *te besluiten*, bijzonder tot bewaring van 's Lands vrijheden en wering van inbreuken. Alle die *Afgezondenen*, *alzulks vergaderende*, *representeren de Staten*, *maar zij zijn* niet in hunne *persoonen*, of uit eigen gezag *de Staten*, maar zij *representeren hunne principalen*, uit kracht hunner lastbrieven. En niemand is daar gretig naar. Het Volk des lands heeft een' afkeer van alle *ambitie*, en in den tegenwoordigen nood, waarbij niets dan zwarigheid en wangunst te halen is, zijn er weinigen begeerig naar, zoodat men die *Commissien* meer rekent onder de *munera necessaria.* Ook zijn de Afgezondenen verplicht dagelijks goede verstandhouding te oefenen, en bij terugkeer, verslag te doen aan hunne Zenders. Zulke Regering heeft met Gods hulp de landen van Holland en Zeeland tegen den machtigen vijand doen bestand blijven, zoodat, gedurende dezen oorlog, geen lid dan met geweld is afgescheurd, geen burgerij oproerig, geen soldaten muitende waren, omdat in alles met open deuren werd gehandeld; waartoe men ook de kleine Steden, die in oude tijden niet ter dagvaart verschenen, in de Statenvergadering vrije stem en zitting gaf, om de anders ondragelijke lasten te gewilliger te dragen, en de eenigheid te bevorderen. Hierom mogen

ook

ook de Edelen en Steden, in zulk getal van perſoonen uit de Vroedſchap, verſchijnen als zij goedvinden. Heeft nu iemand hunner iets gedaan tegen zijnen last, zoo een is verantwoordelijk aan zijn' Zender, en ſtrafbaar. En wie dat te kennen gaven, die zouden zij rekenen voor liefhebbers van 't Vaderland. Maar zij, die de *Staten* verachten en hunne daden belasteren, misrekenen zich grootelijks, zoo zij meenen te doen te hebben met *de enkele perſoonen* van Edelen of Stedelijke Afgevaardigden, indien zij niet bewijzen, dat zij hunnen last te buiten gingen. Men neemt zulks den onkundigen niet kwalijk; maar zij, die dit met voorweten doen, zijn vijanden van den Staat, en wroeten de gronden om. Want wat is de macht eens Vorsten zonder goeden wil der onderzaten, en wat onderſtand kan hij trekken, *die partij wordt van de Staten*, *de Gemeente repreſenterende*, of eigenlijk, *van 't Volk zelf.* En hoe kan de Staat beſtaan, wanneer *de Gemeente*, zoo dat mogelijk ware, partij werd *van de Staten*, dat is, van *de Edelen*, *Magiſtraten en Vroedſchappen?* die hunne wettige voorſtanders zijn (46), en ten hunnen voordee-

(46) Welk eene les en onderwijs omtrent later gebeurde zaken, toen de Vroedſchappen der Steden door een kleen gedeelte des Volks of van Ingezetenen, of door leden van zoogenoemde *Committés Revolutionnaires*, op naam van 't geheele Volk, doch zonder last der Burgerijen of *Gemeentens afgezet* of vernietigd wierden; welke de *eerſte inbreuk* of *oppoſitie*, bl. 290. boven gemeld, geweest is, en die den ondergang der geheele Staatsregering met zich geſleept heeft.

deele ook wel den ondank van Prinsen en van Gouverneurs moeten dragen."

„ Dus dan gelieve de Hr. *Wilkes* te begrijpen, dat, als de Afgevaardigden zeggen, dat de *Souvereiniteit* zij bij *de Staten*, zij daarmede niet zich zelven bedoelen, maar hunne *principalen*, die zij *representeren*. Dit is ook zoo begrepen, toen hare Majesteit met de Generale Staten handelde, en toen zijne Doorluchtigheid zijne Commisfie als Gouverneur van hun ontving. En dit moet ook 't begrip van den Hr. Wilkes zijn, als hij zegt, *dat de Souvereiniteit bij het Volk is en niet bij de Staten*, of daar zoude uit volgen, dat de Edelen en Steden nu niet die zelfde macht hadden op de oefening der Souvereiniteit, die zij hadden in 't Verdrag maken met *Elisabeth*, en 't vaststellen van 't *Gouvernement* van zijne Doorluchtigheid, of dat de bestendigheid van die beiden, en de wettigheid van het verrichte sedert 15 jaren in twijfel zoude geraken."

„ Daar zij nu besluiten tot de noodzakelijkheid van 't gezag der *Staten*, en hunne *Souvereiniteit:* zoo kwam dan in de tweede plaats te overwegen, of de daden der Staten, bij Wilkes gemeld, strijdig zijn met *de Verdragen*, of verkortingen of schendingen zijn des gezags, aan zijne Doorluchtigheid opgedragen."

„ Hiertoe leggen zij ook ten gronde de Opdracht bij zijne *Commisfie*, en hunnen *wederzijdschen Eed;* maar ontkennen, dat Hij bij die *Commisfie* of *Verdragen* macht verkreeg, om bij zijn afwezen iemand tot Gouverneur Generaal in zijne plaats te stellen; — dat hij dit zelf erkend heeft den 21 November, door de voordracht

dracht van zijn noodig Vertrek ter Staten Generaal, begerende met hunne toestemming en *advis* te voorzien op 't *Gouvernement.* Dat daarop bij de Generale Staten is besloten, dat bij zijne Doorluchtigheid, *gedurende zijn. afwezen*, zoude worden *gesubstitueerd* de *Raad van Staat*, met macht van bevel over 't Engelsch en 't ander krijgsvolk, en dat alle *Gouverneurs* en verdere Krijgsluiden en Hoofden zouden gehoorzamen de bevelen van den Raad, tot verzekerdheid van den Lande, Steden en leden. Dit heeft hij goedgekeurd, en den 24 Novemb. den *Lastbrief* zelf uitgevaardigd, deels overeenkomstig, maar ook in eenige punten merklijk verschillende. En schoon naar rechten die plaatsvervanging (*substitutie*) niet anders kon bestaan dan overeenkomstig de toestemming der Generale Staten, hebben nogtans de Staten na zijn vertrek niet goedgevonden, van die onbestaanbaarheid (*nullité*) te spreken, op hope van spoedige terugkomst, en de Raad van Staat ging hiernaar te werk. Maar na zijn vertrek kregen zij uit Deventer bericht van 't twijfelachtig gedrag van Stanlei en Jork. — De Raad van Staat zond daarop zijne bevelen; maar zij kregen schriftlijk ten antwoord, dat, volgens den last zijner Excellentie, de Raad van Staat hun niet vermogt te bevelen. Dit baarde groote verwondering bij de Staten. En eindelijk komt er te voorschijn een tweede *Acte* van denzelfden 24 Nov. van de hand van zijne Doorluchtigheid, met deze woorden: *Dat die van den Raad, niettegenstaande de voorsz. Commissie en generale en volstrekte Macht, niet zullen innoveren in 't stuk van de Gouverneurs en Superintendenten der plaatzen,*

 door

door zijne Excellentie alrede gegeven, noch insgelijks in de bewaarnis van eenige Forten en Kastelen — — ten ware met voorgaande weten en bevel van zijne Excellentie. — — En verders de hand houden, en maken, dat de lijst der Engelsche Guarnizoenen, bij zijne Excellentie gearresteerd, gevolgd worde —."

„ Hieruit zagen de Staten Generaal, de Raden van Staat, en de Staten van Holland, dat bij die tweede *Acte*, die zij *verradelijk* noemen, de eerste geheel was ontkracht en bepaald in de voornaamste punten van 's Lands Bewind, zonder 't welk de zaak niet kon bestaan, en dat Stanlei en Jork hun niet zouden gehoorzamen. Dit schreven zij hem over naar Engeland; dan 't schijnt, dat Stanlei en Jork Deventer en de Schans bij verraad hebben overgeleverd en nu bij den vijand dienen. Dit verraad maakte groote verslagenheid bij de Staten en de Ingezetenen; men vernam noch meer schendigen handel te Zwol, te Arnhem, te Bergen op Zoom, te Ostende. — — Men vond, dat volgens *de lijst*, bij zijn Doorluchtigheid gemaakt, en die tot zijne wederkomst zoo moest blijven, de meest gewichtigste plaatzen met Engelsche Guarnizoenen moesten bezet worden (47). Daarbij vernam men, dat op 't vertrek zijner Doorluchtigheid de oorlogslasten de helft meer beliepen dan de ingewilligde Opbrengsten, en dat de schulden, gedurende zijn bewind, veel honderdduizenden de berekening te boven gingen, en 't oorlogsvolk kwalijk bezorgd wierd. Daarbij kwam

(47) De Steden worden opgenoemd. Zie dezelven en hare Lijst en manschap bij BOR B. XXI. bl. 76. e.

kwam de tijding van handelingen over Vrede met den Koning van Spanje; hare Majesteit had ook met Leicester verzocht den uitvoer van eenige duizenden lasten koorns, waardoor 't *Land* in duurte of uiterften hongersnood kon geraakt zijn; evenwel dreef de Hr. Wilkes dit zeerfterk, ten minsten tot duizend last, en nam de weigering der Staten euvel op."

„ De Staten, voords op de andere Landzaken lettende, oordeelden tot beleid hunner zaken, waarvoor zij 15 jaren zooveel doorftonden, noodzakelijk, om orde te ftellen op 't geen zij billijk mogten doen; niet alleen *omdat de Souvereiniteit nog bij hen was*, maar ook, omdat de landen bij 't afwezen van zijne Doorluchtigheid *zonder Gouverneur Generaal en bevel waren.* Want indien zijne Doorluchtigheid uit kracht zijner *Commisfie* niet vermocht iemand in zijne plaats te ftellen dan met toeftemming *der Generale Staten:* zoo mogt hij ook den Raad noch iemand op andere wijze aanftellen dan zoo als zulks bij de Staten Generaal was bewilligd; al wat anders gefchiedde, was naar rechten krachteloos."

„ De Hr. Wilkes misgist zich dan, met te zeggen, dat Leicester bij zijn vertrek het geheele Bewind, zoo in 't *Politieke* als 't *Krijgswezen* heeft opgedragen aan *den Raad van State:* dit was voor 't uiterlijke wel zoo, maar bij de geheime *Acte* ontnam hij hun de wezenlijkfte punten, niet alleen met voorbehouding van de Gouvernementen, volgens den Hr. Wilkes, maar ook van de *Superintendentien* van plaatzen, de zorg voor de verfchanfingen, en de onderhouding der lijst van de Engelfche Guarnizoenen; welke wel de

aanzienlijke deelen van 't Bewind zijn, waarin dagelijks voorzien moest worden."

„ Schoon dan de Staten, noods- en ambtshalve, verpligt waren op 't *Gouvernement Generaal* te voorzien, om echter noch hare Majesteit noch Leicester of *den Raad* eenigen aanstoot te geven, beschikten zij de zaken zoo, dat dit Bewind niet verkort, verminderd noch geschonden wierd, ook niet in de punten, bij de Hr. *Wilkes* opgegeven; indien men redelijk zal oordeelen."

„ Hiermede vatten zij alle die punten op, en 1°. van *de Patenten.* Dit had *de Raad* toegestaan, en 't was dus geene vermindering van des Raads gezag. Ook had de Graaf geheime Lastbrieven gegeven aan Sonoi, Kleerhagen, Lokeren, Emr. Bij de afzonderlijke Acte van 24 November mogt de Raad ook hierover niet besluiten. En daartoe diende dus de *Commissie* over *Holland en Zeeland* op *Maurits* — —. Onder de Vorsten zond de *Gouverneur Generaal* nooit zijne bevelen aan de *Steden*, leden of Guarnizoenen, of hunne Overften, maar aan *de Gouverneurs der Provinzien.* Dit is in alle Rijken en Staten rechtens. Als 't anders gefchiedt, kan een Provinciaal Gouverneur geen bevel voeren, of alles loopt in de war of tegen een. Zij hadden daarom den Raad verzocht, geene orde aan de Steden of Guarnizoenen van Holland te zenden, maar 't beleid daarvan te laten aan zijne Doorluchtigheid van *Nassau* als *Gouverneur*, zonder dat evenwel Hij Nassau, of ook de Staten van Holland, naliețen te voldoen aan de goede bevelen van den Raad.

2°. „ Het voeren van de trommel in Holland, 't ge-

't geven van Lastbrieven aan Kapiteinen, 't zenden van krijgsvolk, waar 't den Hollandschen Gouverneur en den Staten goeddacht, zonder toestemming des Raads van Staat!" Dit was zoo vreemd niet, als de Hr. Wilkes meent. In het gevaar van 't land, zoo door het gepleegde verraad, als door de afwezigheid van den generalen *Gouverneur* en van 't *Gouvernement Generaal*, en door de kwade besolding, voorleeden jaar, van 't krijgsvolk, en 't verloop daardoor veroorzaakt, hebben zij *eenige orde gesteld* op 't behoud van 't land. En hiertoe Volk in waardgeld aangenomen, om in nood te gebruiken. Dit mogten zij niet alleen onder de Regering hunner wettige Prinsen doen (48), maar hun werd bij *Commissie* wel belast, en hebben 't ook zon-

(48) Schoon het hier weinig, mijns inziens, ter zake doet, of zij dit voorheen onder de Graven mogten doen, als 't maar bleek, dat zij 't nu mogten doen, merk ik alleen tot instandhouding der historische waarheden hier aan, dat die gansche Vertelling, dat der Staten macht zich toen zooverre strekte, een loutere *fabel* zij, veroorzaakt door de verwarring van de *macht* des *Gouverneurs*, die met *het Hof van Holland* als Vorstelijke Raden of Ministers, uit naam van den *Souverein* of zijnen *Opperlandvoogd*, alle *die bestellingen* maakte, zonder dat de *Staten* toen iets daarin te zeggen hadden. Die *Gouverneur* ook stond toen niet onder *de Staten*, gelijk in later tijden, maar de Staten onder *den Gouverneur en zijne bevelen*, en op zijn *bevel* en onder zijne *toelating* of *speciale autorisatie* konden zij zulks wel doen, schoon ook dat minder aan hun bevolen werd, dan aan de *Krijgsoversten*. Van dien zelfden stempel is al het volgende, dat zij, op hunnen naam, *Plakaten uitgaven:* dit geschiedde namelijk in *geldzaken*, met *verlof* en onder *Attache* van den *Hove* enz. In andere zaken was 't alleen de Stadhouder!

zonder *speciale autorisatie* gedaan. Dit nu konden de Raden van Staat, door de beperking van hunnen last, niet doen, en het bevel uit Engeland te halen, liet 's Lands nood niet toe.

3°. „ 't Afkondigen van 't Plakaat den 10 Februarij (49)." Dit was 't werk altijd des Stadhouders en der Staten; deze gaven op hunnen naam *Plakaten en Ordonnantien.* Nooit was daartoe meerder nood dan nu, daar 't Engelsch en ander Krijgsvolk de platte landen en frontieren van Holland afliep, alles stroopte, de inwoners deed vluchten, en er groote beduchtheid voor Holland was. Waartegen de Raad van Staat bij gebrek van last niet kon voorzien. En 't krijgsvolk in Holland, het platte land afloopende, weigerde ronduit de bevelen des Raads te gehoorzamen, zelfs met beledigende uitdrukkingen.

4°. „ Hierom waren de Staten van Holland ook genoodzaakt, 't krijgsvolk, op hun grondgebied zijnde, te brengen in den Eed van den lande, volgens de Unie, onverminderd den algemeenen Eed onder 't Gouvernement Generaal.

5°. „ De Graaf van Leicester vermogt niet, (met eerbied gesproken) volgens de Verdragen, en zijne *Commissie* in Holland en Zeeland eenige Gouverneurs en Superintendenten stellen anders dan met advis en op benoeming van den Lande (50). Veel minder was dan bestaanbaar eene *Com-*

(49) Ik twijfel of hier niet bedoeld wordt het Plakaat van *den* 10 *Januarij*, zijnde dat *van de Monstering* (in 't *Groot Plakaatboek* D. V. bl. 210.) Mij is geen Plakaat van 10 *Febr.* bekend. Ook spreekt Wilkes nergens van 10 *Febr.*

(50) Een oplettend lezer mogt bij dit en bij andere Artikelen vragen; als Leicester dit niet doen mogt zon-
der

Commissie aan *Sonoi* of anderen gegeven, zonder dat die Overſten zouden ſtaan onder 't Gouvernement en Kapiteinſchap van Holland, ten ware men vele Gouvernementen in Holland veronderſtelde, en Maurits daarvan af was. Dit kan zijne meening niet zijn. En daarom hebben de Staten met goede reden hierin voorzien, zonder verkorting van 's Graven gezag. En 't is niet te verwonderen, dat de Hollandſche *Gouverneur* en de *Staten* eenige Guarnizoenen veranderd, en de *Algemeene* Staten eenige opengevallen Posten vergeven hebben. Zonder deze voorzieningen kon het Land, zonder *Generaal Gouverneur* zijnde, niet behouden zijn.

6°. „ De uitvoer van Granen geweigerd!" Dit wordt bij Holland verdedigd uit den nood, uit het gewoon gebruik en 't recht der Provincien en Steden; en dat de Raad van Staat van die duurte geene kennis droeg in 't geven van paspoorten. Men ſtelde hiermede zich tegen de geheime bevelen en praktijken; en dit mag elk perſoon naar rechten doen.

7°. „ De Verklaring door hun op 't Plakaat van den 13 Jan. [l. 30]!" Dit mogten zij doen uit kracht van hun gegeven en bepaalde *bewilliging*, en volgens 't verſtand der Algemeene Staten, waarnaar 't Plakaat gemaakt is. En 't Land kon

der de Staten, of de Staten het dan mogten doen zonder Hem? Maar hij zal er-bij opmerken, dat de Verdediging van dat alles niet zoozeer gebouwd wordt op gronden van *recht*, als wel van *nooddwang*. Deze aanmerking is tot verſtand van het toenmalig Staatsrecht en van de *Gewestlijke Rechten* mij noodzakelijk voorgekomen.

kon niet bestaan, zoo den ingezetenen geene vrije vaart op alle neutrale plaatzen worde toegestaan, gelijk de Engelschen ook hebben. En dit was 't oogmerk der gedane Verklaring.

8°. „Het Verzoek des Konings van Navarre." Hierover kan men zich met geene reden beklagen, en de Staten Generaal hebben daartoe voldoende gronden gehad.

9°. „De uitsluiting van Friesche Leden enz. uit den Staatsraad den 4 Febr." Dit is bij de Algemeene Staten gedaan, niet in nadeel van 't gezag des Graven of des Raads. Die Raad was maar voor één jaar. De Algemeene Staten voorzagen op de benoeming van nieuwe persoonen; zij hielden de Raden der aanwezende Gewesten aan, met bijvoeging: dat voortaan geene andere als Lidmaten zouden worden toegelaten. De Heer Wilkes veronderstelt, dit het bijzonder goeddunken der aanwezenden te zijn geweest. Maar het was zoo de uitdruklijke last hunner Zenders. Was het dit niet geweest, kon hij klagen over de uitsluiting van Meetkerken en Brakel. De Staten hadden ook goede reden voor die Uitsluiting. Ook is 't verbod aan Aysma en Feitsma niet vreemd. Men had geen bewijs, dat Friesland zich onder Leicester en den Raad begeven hadde volgens 't besluit der Algemeene Staten, en dat zij wettig benoemd waren tot Raden.

10°. „Het stuk der Admiraliteit!" Hierin is de Graaf niet verkort. Hij zelf heeft op zijn Vertrek, met bewilliging der Algemeene Staten 't gansch beleid van den oorlog te water, met alle de middelen, daartoe geschikt, bevolen den Admiraal [Maurits] en den Raden der Admiraliteit.

Hier-

Hiertegen is den 31 Jan. bij de Staten Generaal niets gedaan.

11°. „ 't Ontslag van P. Buis!" Hierin is niets begaan tegen de *jurisdictie* van Land of Stad van Utrecht. Niemand was er, die als beschuldiger opkwam. Men zet geen lieden in gevangenis, om dan beschuldigers op te zoeken, die niet verschijnen.

12°. „ De Algemeene Staten hebben den Raad niet onttrokken 't beleid van 's Lands penningen, maar de tijd van *consent* was om, en de Algemeene Staten vonden niet goed, dien tijd te verlengen of weder onder hun beheer te stellen, voordat zij voldoening hebben op vele punten.

13°. „ 't Plakaat tegen Stanlei en Jork (51)." Dit werd daarom niet goedgevonden, omdat het gedrukt was *op naam van den Raad van Staat.* Men was te vrede, de Afkondiging te doen op den naam of van *den Graaf* of van *de Algemeene Staten.* En hun is niets bekend van nadeelige propoosten in de Vergaderingen, Steden, Collegien, enz. ten ware men daarvoor hield de gesprekken over 't gevaar van den Lande, zonder dat men de onderwerping der ingezetenen zoo groot kon maken, dat niemand van zaken, daar lijf, goed en bloed aan hingen, spreken mogt. Maar men kan niet bewijzen, dat dit geschied zij bij aanzienlijke persoonen, tot verachting der Koningin of des Graven. En zoo ja, behoorden de

(51) Dit was het Plakaat, 't welk die twee wel voor Verraders verklaarde, maar tegelijk ook gericht was tegen de lasteraars en kwaadsprekers van de *geheele Engelsche Natie.* Zie het in 't *Groot Plakaatboek*, D. I. bl. 409.

de Hr. Wilkes en de Raad dit niet te doen strekken tot opspraak en haatverwekking tegen de Staten en Landzaten in 't gemeen, waar uit partijschappen rijzen, maar zich te wenden tegen die persoonen zelf. Zij zullen daarom verzwijgen de verachtingen, lakingen en verongelijkingen van vele Engelschen tegen de Staten, Edelen, Magistraten, Steden en de aanzienlijksten van den lande met woorden en werken."

„ Deze redenen achten zij genoeg, om den Heer Wilkes beter denkbeeld van den Hollandschen Regeringsvorm, en hem voldoening te geven in zijne klachten tegen hun; en hierdoor hem te bewegen, om te onderhouden goede vriendschap en verbintenis jegens hem, hare Majesteit, den Graaf en beide de Natien; en om den Graaf 's Lands nood te berichten, opdat *met terugstelling van den achterraad van alle geveinsde, ambitieuse, gierige, en andere kwade persoonen, de zaken beleid mogen worden ter meeste ruste, dienste en verzekering van ons arme bedroefde Vaderland.*"

Dan, zij lieten het niet bij deze Verdediging; maar namen nu ook op hunne beurt den klaagtoon aan, en brachten daartoe weder alles bij, 't geen zij den 4 Febr. in den Brief zoo vrijmoedig aan Leicester zelf onder 't oog gebracht hadden, met alle de verdere gebeurtenissen. Ik zal alleen de hoofdzaken opgeven.

„ Zij hadden tot hun groot leedwezen binnen den tijd van 's Graven Regering merklijke abuizen bespeurd, waarin niettegenstaande hunne Vertogen nooit behoorlijk voorzien was, volgens den Brief van 4 Febr. Zij hadden den Graaf met alle openhartigheid ontvangen, en hem boven 't

Ver-

Verdrag met hare Majesteit het algemeen Bewind helpen opdragen; hadden gaarne gezien, dat dit opgedragen gezag zoo bepaald was geworden, dat en 't land en de eer des Graven gehandhaafd wierden, maar ziende den Graaf hierover bezwaard, hadden zij zich naar zijne begeerte geschikt, schoon zij vooraf wel vreesden voor de gevolgen van heerschzuchtige lieden, die daar mede hun voordeel zouden zoeken, tot schade van 't land en oneer van den Graaf; en dit hebben zij ook te wege gebracht met wantrouwen te zaaien. Hieruit is die achterraad geboren. Het eerste misverstand tusschen henlieden en den Graaf was over 't munten te Amsteldam boven de waarde; voords het schadelijke Plakaat op de Zeevaart en Koophandel, tegen der Staten wil en zonder hen te willen hooren; waardoor de middelen van bestaan gehinderd zijn; het niet tijdig ligten van 2 of 3000 Duitsche knechten; het niet behoorlijk monsteren van de krijgsbenden, de verkwistende en ongeregelde betalingen derzelven, niettegenstaande de hoogere belastingen; het aanstellen van Spaanschgezinde lieden; de rechtsplegingen tegen ingezetenen, strijdig met de Privilegien; verachting van 't openbaar gezag bij de wettige Magistraten; onbehoorlijke aantasting en uitzetting van persoonen buiten recht of redengeving. Ook heeft men zich niet geschaamd, (gaan zij voord) *den wettigen staat des lands* in twijfel *te trekken, en op de autoriteit der Staten aan te vallen, en gevolglijk* die van *alle Magistraten der Provincien, Edelen en Steden, die bij dezelve* (Staten) *door delegatie worden gerepresenteerd.* Zij hebben ook gemaakt, dat tegens de voorwaarden van 't Verdrag en de Opdracht des

Algemeenen Bewinds den wettigen Gouverneuren hun behoorlijk gezag benomen is. Men heeft dus met 's Lands welvaren gespeeld en omgesprongen naar den lust van onkundigen of openlijke vijanden, en Steden en Sterkten gesteld in handen van persoonen, bij de Staten verdacht; en zulke praktijken zijn zoo stout bedreven, dat eenigen, bekend en erkend als verraders, aan de justitie onttrokken zijn. Dit alles bouwende op den grond van mistrouwen, waarin zij den Graaf en eenige der Engelsche Heeren tegen den Raad van Staat en hen gebracht hebben; waaruit ook oneenigheid tusschen de Engelsche Heeren onderling en anderen, die 't land vele jaren getrouw gediend hebben." Eindelijk komen zij terug op de geheime *Acte* van 24 Nov., die zij aan dezelfde oorzaken toeschrijven, waardoor alle die verwarringen, en de ongehoorzaamheid der Krijgsoversten, veroorzaakt zijn."

„ Dit alles konden zij ambts- en eedshalve niet nalaten te vertogen, vrijmoedig en ongeveinsd, hebbende geen ander oogmerk dan de behoudenis van hun Vaderland, 't gezag en eer harer Majesteit en zijner Doorluchtigheid, en 't algemeen welvaren. Zij verzoeken eindelijk Hem, bij al wat dierbaar is, zulks zoo optevatten, en medetewerken, dat hare Majesteit en Leicester van alles oprecht verslag krijgen, en de schadelijke persoonen geweerd worden. Beloven op 't slot hunne volharding tegen den gemeenen vijand, en hunne plichten tegen de Majesteit en zijne Doorluchtigheid, hun vertrouwen stellende op Gods hulp in hunne gerechte zake."

De dag, wanneer dit gewichtig Stuk aan de Heer Wilkes werd overgeleverd, heb ik niet ge-

vonden. Uit eene vorige aanteekening bleek, dat Wilkes Vertoog eerst den 25 Maart bij Holland werd gewaagd; uit eene latere van den 15 April (52) blijkt, dat dit Vertoog lang onder handen geweest zij, en het is mij voorgekomen uit de bewoording der Resolutie zelf, dat dit Vertoog zelve in de Vergadering van Holland zoo glad niet doorging. De woorden zijn deze: 't Gebeurde daaromtrent

Is geresumeert het Concept, by forme van verantwoordinge, gemaakt tegens de Articulen, by den Raadsheer Willekens overgegeven, en eindelyk gehouden voor gearresteerd, omme in druk uitgegeven te worden, zoo wanneer de gelegenheid van de zake zulks zal vereischen.

Is de voornoemde Resolutie niet EINDELYK GENOMEN.

Of ook deze Verantwoording naderhand wel openlijk gedrukt zij, zoude ik twijfelen. Dit is van eene bijzondere opmerking, omdat in dien tusschentijd plaats hadde de komst van den vrede-zoekenden Ambasfadeur *Buchorst*, wiens Voorstel bij Holland al op den 14 April gewaagd wordt, en die mogelijk daarhenen werkte, om alles buiten 't oog der Gemeente te houden, ja zelfs deze beide Stukken van *Wilkes* en *de Staten* achter te houden. Dit make ik op uit de woorden der *Hollandsche Resolutie* van den volgenden 16 April bl. 112. die ik daarom tot beter verstand hier geheel zal plaatzen: met Buchorst.

Geresumeert zynde het Concept, dienende voor antwoord op de poincten, by den Heere Willekens overgelevert; is geresolveert, dat de voorschreven poincten van den voornoemden Concepte, sulks

(52) *Resol. van Holl.* bl. 110.

fulks hetselve is gedresseert, zullen worden beantwoord voor den Hr. Ambassadeur Buchorst, in presentie van den Heere Willekens, met verklaringe, dat, voorzooverre de voorschr. Willekens te vreden is, zyne voornoemde overgeleverde Articulen te houden voor gesupprimeerd, de Staten mede te vreden zullen zyn haarlieder Antwoord te supprimeren, en dat zylieden anderfins van meeninge zullen zyn haarlieder zaken dies aangaande te justificeren naar behoren. Dit *achterhouden* schijnt ook gevolgd, omdat ik op den 18 April vinde, dat op de *opening*, aan den Ambassadeur gedaan, *van de zwarigheden, die gedurende de Regering van Leicester waren voorgevallen*, (en deze waren in dat Vertoog op nieuws vervat,) de Heer Buchorst zulks *ongeraden* had gevonden, alzoo hij *in zulk geval niet kon nalaten hare Majesteit en den Graaf daar van te verwittigen;* 't welk aan de groote zaak *vertraging* zoude bijzetten. Hij vond daarom beter, daarmede te wachten tot de terugkomst van Leicester, om als dan orde te helpen stellen." Dit moet echter niet zeer naar den smaak van den Heer van Oldenbarneveldt geweest zijn, omdat hij hierop, en aanstonds na 't besluit tot schrijven aan de Koningin, zoo als boven reeds gemeld is, den 20 April ontslag van zijnen dienst verzocht. Ook was op den 17 April niet doorgegaan de aanstelling van een' tweeden Advokaat, of liefst, zoo als het heet, *een Advokaat in het Collegie der Gecommitteerde Raden*, waartoe *Francois Vranck* benoemd was (53), en waar-

(53) *Resol. van Holl.* 17 April bl. 114. en 21 April bl. 121.

waarvan het oogmerk was, om hem te noemen *Advokaat van den Lande, omme zoo wel in de Vergaderinge van de Staten als in het Collegie van de Gecommitteerde Raden, tot vordering van de gemeene zake, te besoigneren.* 't Welk denklijk was, omdat deze *Francois Vrank* volmaakt stond in de grondbeginselen en werkzame pogingen van 's Lands Advokaat. Doch tegen welken nieuwen Post zich vooral de Steden Dordrecht en Gorkum, meer aan Leicester toegedaan, ten hevigsten aankanteden en dat gansche voornemen verijdelden.

Wat nu die Vertogen zelf betreft: dezelve zijn beiden vatbaar voor vele aanmerkingen van verschillenden aard, die hier echter niets tot mijn hoofdoogmerk zouden doen, daar mijne bedoeling alleen is te zoeken naar de ware gesteldheid des Regeringsvorms van Holland in zich zelven. Alleen moge ik ten aanzien van de algemeene beschouwing van dien twist deze eene aanmerking voorstellen. Moeten wij 't gedrag der Staten van Holland en deszelfs Verdediging afmeten naar de begrippen en beginselen der afzonderlijke Souvereiniteit, zoo als zij toen gedeeltlijk plaats greep, en in latere tijden twee eeuwen lang in volle kracht heeft plaats gehad, of moet dat gedrag beoordeeld worden naar de *Verdragen* en *Commissien*, die toen golden? Indien men 't eerste kiest, zal er niemand zijn, hoe partijdig of streng hij der Staten gedrag beoordeele, die niet volledig zal toestemmen, dat de Staten van Holland niets gedaan hebben, of zij hebben als Souverein dat kunnen en mogen doen, met behulp en onder deksel van hunnen Gouverneur *Maurits* en zijne *Commissie*, van hun afkomstig en hem te voren

Bedenkingen over die twee Stukken.

opgedragen, en nu weêr kortlings op nieuw bekrachtigd. Maar indien het laatste, dan komt er eene andere vrage: in hoe verre is die Verdediging van 't afzonderlijk gedrag gegrond? in hoe verre behelpen zij zich tot die verdediging met het algemeen borstwapen, den *nooddwang* en *noodige voorziening?* Hoe verre stond aan hun die *noodige voorziening* zonder *den Raad van Staat*, en hoe verre was door de handsluiting des Raads bij de Kabinets- of geheime Acte, in Holland zulke afzonderlijke voorziening noodzakelijk? en konde die met of door den Raad van State niet grondwettig bewerkstelligd worden, of aan Leicester om orde of last geschreven worden? Kortom, hoe verre hadden hier de Staten, en hoe verre Wilkes gelijk? Doch deze teedere Vraagpunten daargelaten, vraag ik nu alleen, of *Wilkes* en de *Staten van Holland* omtrent de begrippen wegens *Hollands Souvereiniteit*, op zich zelf beschouwd, wel zoo wijd uiteen liepen als in den eersten opslag schijnt? En welk was daaromtrent beider begrip? 1°. Wilkes ontkende, dat de *Souvereiniteit* was bij de Staten in *dien zin*, dat die Vergadering, tegen welke hij schreef, dat is, de leden die daar zaten, den Souverein uitmaakten;" *niet gijlieden*, zegt hij, *mijne Heeren*, *zijt de Souverein; gij zijt niet dan Dienaars*, *Ministers en Gedeputeerden van de Gemeente* — „ *en uwe Commisfien en Instructien* zijn *bepaald*, *aan den tijd* uwer *zending*, en *aan de handeling der zaken op de een of andere wijs*. Die zulke *Commisfien* en *Instructien* ontvangt, is *de Souverein* niet." Dus verre zijn zij het in 't ontkennende eens. De Staten zeggen 't ook. *De Souvereiniteit* bestaat niet bij de macht

Hoe ver Wilkes en Holland uit een liepen

over Hollands Souvereiniteit.

of gezag van die 30 of 40, die ter Vergadering verschijnen.

2°. Wilkes stelde, dat de Souvereiniteit bij gebrek van een *wettig* Vorst was *bij de Gemeente.* En *die Gemeente*, volgens Hem, gaf de *Commisfien* en *Instructien.* En wat verstaat hij dan door *de Gemeente?* Dit schijnt in den eersten opslag duister. Hij heeft, volgens boven bl. 285. gemaakte aanmerking er a) door kunnen verstaan *het geheele Volk*, de gansche massa der Natie, groot en klein, rijk en arm, jong en oud, wijs en onwijs. Doch zoo onkundig van 't bestier was Wilkens niet. Ook wist hij in zijnen tijd van zulke begrippen niet, om daarop te gronden eene *verkiezing* van *Representanten* door *alle zielen*, zonder onderscheid van *kunde*, *bekwaamheden*, *middelen*, en *belangen.* Dit is het geen anderen kunstig noemen *het algemeene Volk*, waarbij zij dan wel niet uitsluiten de *kundigsten*, en *aanzienlijksten*, zoo van *geboorte* als van *geldmiddelen*, en de daaruit voordspruitende grooter belangen in de welvaart eener geheele Natie, maar welke laatsten, volgens de ondervinding van alle tijden en Volksregeringen, niet altijd bij eene vrij grootere en onkundige menigte gehoor verkrijgen. Of dit ook wel het denkbeeld van WAGENAAR zij geweest, wanneer hij schreef, dat Wilkes dreef, dat *de Oppermacht bij 't gemeene Volk* was, zoude ik twijfelen. Maar wat dan? Wilkes kon er ook door verstaan hebben b) de *Stedelijke lighamen der Burgeren, en alle de bewoonders der platte landen.* Maar *Wilkes* wist toch wel, dat deze het niet waren, die de *Commisfien* en *Instructien* gegeven hadden. Daar blijft dan niet over, dan dat, veronderstellende,

dat hij niet geheel onkundig van de Nederlandsche Regering was, c) meer overeenkomstig met de Engelsche Begrippen, door de *Gemeente* verstaan hebbe den ganschen omvang van alle die Burgerijen en Lighamen, welke, en voor zoo verre zij, door hunne *Stedelijke Overheden en Vroedschappen* in de Steden gerepresenteerd wordende, als dan gezegd worden iets te doen of goed te vinden, wanneer dezelve Vroedschappen op naam en van wegen de gansche Stad, Burgerij of *Gemeente*, ook voor de *onkundigen*, iets besluiten, uitvoeren, of tot eenige plichten zich verbinden. En men wordt schier gedrongen, om te geloven, dat *Wilkes* met die algemeene en onbepaalde uitdrukkingen van GEMEENTE, *gij zijt maar Gedeputeerden van de Gemeente*, dezen zin bedoeld hebbe, dewijl hij volgen laat, „ dat *de Gemeente het Gouvernement* GAF aan Leicester, en hem toeliet de *oefening en zorg van de Justitie*, *Politie*, *Zeevaart*, *Oorlog*, en *alle de pointen van de Hooge Overigheid*, waarvan de *Gouverneur Generaal* echter maar *depositair* was, tot dat de *Prins* of *de Gemeente hem* geliefde te wederroepen." — Door *Gemeente* schijnt hij dan historisch niet anders dan de *Vroedschappen*, die *de Burgerijen* vertegenwoordigden, te verstaan, te meer, daar hij aanstonds laat volgen, dat de *ontbinding* dier aanbetrouwde *macht* moet gedaan worden *door hen*, die ze aanbetrouwd heeft; en uit die stelling het besluit trekt, dat, indien de *Gedeputeerden* der Staten (tegen wien hij spreekt) gelast zijn geweest bij de Provincien en Steden, die hij *hunne meesteren* noemt, om dat gezag aan Leicester te geven; dan ook van noodig is een *gelijk gezag*, om het aftenemen. Nu

wist

wist Wilkes zeerwel, dat niet het *algemeene Volk*, niet het *wuft*, *onkundig* Gemeen, dat zonder recht of regel handelt; niet de *Burgerijen* onmiddelijk of regelrecht; maar *de Vroedschappen* met het lighaam der *Edelen* Hem die macht gegeven hadden. En ook in dien zin willden de Staten Wilkes opgevat hebben; *zij konden niet geloven, dat hij, zeggende, de Souvereiniteit bij den Volke te wezen, en niet bij de Staten, 't zelve anders verstaat*, dan gelijk zij zelf de *representative* Regering door middel der Vroedschappen vooraf beschreven hadden. De Staten dan zeiden dat zelfde ook, dat de *Souvereiniteit* bestond in den boezem dier *Vroedschappen*, en *dat die Staten* de *gemeente* representeerden, dat is *het Volk zelf*, maar zij voegden er nu tot sterker aanbinding bij, dat, *wat* bij die *Collegien* wordt vastgesteld, *zulks bij de gansche burgerij gevolgd moet worden, waartegen nooit inbreuk of tegenspraak der burgeren gevallen was.* En 't is hier vooral aanmerklijk, dat we bij de Staten zelf, in vroeger tijd, dat zelfde begrip aantreffen; dat namelijk de *Vroedschap en de Gemeente* als woorden van ééne beteekenis gehouden wierden, zoodat het geen *de Vroedschap* deed, geacht wierd *door de Gemeente* gedaan te worden (54). Dan ter zake.

Wensch-

(54) Dus leèst men in de *Resol. van Holl.* 1579. den 29 Nov. fol. 208. *De Staten van Hollant hebben verklaert, dat de Magistraten binnen alle de Steden van Hollant vermogen met consent van haerluyder* VROEDTSCHAP OF ANDERE GEMEENTE *aldaer*, REPRESENTERENDE *haerluyder Steden, te beswaren — — zonder vorder octroy of consent daertoe te verzoeken.* Het woord *andere* Ge-

De Geestlijkheid komt in 't spel.

Wenschlijk ware het geweest, dat hiermede de gemoederen, wat de hoofdzaak betrof, bedaard hadden kunnen worden. Maar dit was er verre af. De Natie was nu verhit en in twee hoofdpartijen gescheurd. Holland kreeg veel last op 't lijf. De Predikanten staken zich ook in 't spel, hielden meest de partij van den Staatsraad en *Leicester*; zij vermaanden de Staten; maar dezen wisten de Predikanten op eene zachte wijze af te zetten, en hunne verplichting in gedachten te brengen, van zich met geene Staatszaken te bemoeien (55). Zij hadden ook te doen met Brieven, die de Utrechtenaren aanhoudend schreven aan de andere Gewesten, zelfs aan Hollandsche Steden, tegen de Hollandsche handelingen (56). Zij hadden vooral oneindige moeite met het Noorderkwartier en deszelfs Bevelhebber *Sonoi*, die zijne Lastbrieven en Instructien, zoo over geheel Noordholland, en Waterland, als over de Stad en 't Kasteleinschap van Medenblik (57), van Leicester hebbende, en hem aan de hand gaande, volstrekt niet wilde gehoorzamen aan den lastbrief en bevelen van *Maurits* noch die der Staten van Holland, zonder bevel van Leicester of zonder wettig ontslag van die verplichting; welk verschil zeerhoog liep, en altijd werkzaam is gebleven, zoolang 't bewind van Leicester geduurd heeft, zoodanig zelfs, dat de Staten van Holland door Maurits, als Stadhou-

Moeite met Sonoi.

Gemeente duidt dan aan, dat de *Vroedschap* de plaats van de *Gemeente* verving.

(55) *Resol. van Holl.* 25 Maart bl. 92.
(56) Ibid. 16 April bl. 112. BOR B. XXII. bl. 73, 74.
(57) *Zie de Bijlagen* 13 Jun. 2 Aug. en 26 Oct. 1586.

houder, hem daarna met geweld van wapenen, trachteden te dwingen, tot welke stijfhoofdigheid, zoo als men 't noemt (58), in eenen man, die zich bij 't Vaderland zoo grootlijks had verdiend gemaakt, zeerveel deden de aansporende Brieven tot standvastigheid aan zijnen Eed, hem door *Leicester* en door Elisabeth zelf geschreven (59), waaruit men kan opmaken, dat het oogmerk der Koninginne niet was, om aan de grondstellingen van de Hollandsche Staten, wegens hun afzonderlijk recht in hun Gewest, iets toetegeven, maar de eens gegeven macht, ook in Holland, vast te houden door middel van Sonoi. Doch welk alles verviel, toen later de tijding kwam, dat Leicester afstand van 't bewind in Nederland had gedaan, waardoor Sonoi gevolglijk van zijnen Eed ontslagen was, maar niet van de misnoegdheid der Staten, die hem van zijnen dienst, echter op aanbeveling van Prins Maurits zelven, met een jaargeld ontsloegen.

Eenige Gewesten spannen zamen;

Ik heb boven bijzonder gewaagd, dat de Raad van Utrecht bewerkt hadde, dat er eene bijeenkomst van eenige Provincien ware te Utrecht (60); dat ook *daartoe* die van Holland en Zeeland beschreven waren tegen den zin der Staten Generaal, welken, dien Brief van beschrijving aan *Holland* en *Zeeland* gelezen hebbende, hun antwoord aan die *bijeenkomst* overschreven. Het oogmerk was om de Souvereiniteit op nieuws en onbepaald aan Elisabeth op te dragen. Van zooda-

(58) KOK, *Woordenb. op* SONOI, bl. 249—254. BOR B. XXII. bl. 30. c.

(59) Zie BOR B. XXII. bl. 36.

(60) Ibid. B. XXII. bl. 38. d.

danige Raadplegingen buiten hen zochten de Staten Generaal, en met reden, hen aftemanen, als welke niets dan tot scheuring strekken konden. Zij zouden zelf met de Koningin handelen.

houden verstand met Engeland.

Ondertusschen was er verstandhouding genoeg tusschen die Provincien en Engeland. Leicester zelf had aan de Burgerhoplieden van Utrecht geschreven; en dezen Hem op eigen gezag geantwoord (61), dat de Staten Generaal, of wel anderen, onder hunne beschutting, zeer ondankbaar hem behandelden; zij voeren sterk daartegen uit, en baden Hem en de Koningin voordtevaren met hen en den staat te helpen, en terug te keeren. Men verspreidde ook, als 't ware, uit Engeland, in Gelderland, Overijssel, Friesland, en de Ommelanden, en aan de Steden, vele berichten, om die Gewesten aftetrekken van de Generale Staten; men belasterde de Brieven, door de Algemeene Staten aan de Koningin geschreven, als waren die de oorzaak, dat de Koningin geene meerdere hulp wilde overzenden. Met die laatste tijding waren ook de Staatsche Gezanten den 25 Maart, onder alle die woelingen, uit Engeland terug gekeerd; zij deden den 31 Maart hun verslag, hierop neêrkomende, dat zij getracht hadden, de Majesteit te bewegen tot de aanneming der Souvereiniteit, op billijke voorwaarden, tot terugzending des Graven van Leicester, en tot het verleenen van grooter onderstand in geld en volk. Het eerste had zij geweigerd, het vorige sekoers wilde zij geven en niet meer. En op het terugzenden van Leicester zoude zij zich bedenken, na bekomen nader berichten, waar-

(61) BOR bl. 73, 74.

waartoe zij een vertrouwd perſoon ten onderzoeke zenden zoude. Hierop kwam ſpoedig Buchorst over, gelijk boven gemeld is. Men gaf hem ter Staten Generaal (62) opening van alles, en daarop ſchreef hij aan de Staten der bijzondere Gewesten, elk afzonderlijk, dat hij zich verzekerd hield van 't goed oogmerk van allen; dat hij hoopte, dat haar Majeſteit hier van beter onderricht beſluiten zoude, om den Graaf terug te zenden, en wel met meerder onderſtand. De Staten Generaal ſchreven ook aanſtonds aan de Staten van Holland, dat zij ſchikkingen met Buchorst gemaakt hadden tot het onderhoud van 't krijgsvolk en de bepaling van meerder penningen, waartoe zij hunne noodige toeſtemming vragen. En hierop volgde onmiddelijk den 10 April, het bovengewaagd Plakaat op naam van Leicester, tegen alle Geſchriften, tot nadeel der Koningin, der Engelſche Natie, en der Staten Generaal of afzonderlijke Staten, dienende *om de arme gemeente in oproer te brengen*, — *verbiedende ook eenige zamenkomſten*, *vergaderingen of conventiculen te maken of te houden*, (in onze dagen *Clubs* geheeten,) *buiten de wettelijke Vergaderingen van de Collegien in de Landen*, *Quartieren en Steden toegelaten.* Hierop volgde den 20 April het ſchrijven der Algemeene Staten aan de Koningin, boven gewaagd (63). Ook werd den 3 Mei *de Raad van Staat* verlengd of op nieuw aangehouden , totdat nadere orde op de algemeene Regering geſteld zoude zijn (64).

Buchorsts pogingen.

Zie

(62) BOR bl. 74. c.
(63) Ibid. B. XXII. bl. 83.
(64) Ibib. bl. 82. d.

Engeland nijgt tot vrede.

Zie hier den weg gebaand tot eene vreedzamer en achtbarer terugkomst van Leicester. Doch hiertusschen kwamen nog twee voorvallen, die daaraan niet gunstig schenen. Het eerste, voor dien tijd het minste, was het bericht, 't welk ter Staten Generaal en bij Holland in Mei inliep, dat de Koningin van Engeland neigde tot Vrede, die door Spanje haar was aangeboden. De Staten van Holland, die dat denkbeeld van *Vrede* vooral niet verdragen konden, en afzonderlijk en zeersterk den 8 Febr. aan de Koningin zich daarover geuit hadden, wilden nu door Oldenbarneveldt ondertasten, of de Ambassadeur Buchorst hiervan ook eenige kennisse droeg (65). Dees dit niet ontkennende, verwekte dit eene groote verslagenheid in de Vergadering. Doch het werd naderhand verzacht, toen Leicester, weder in 't land gekomen zijnde, ronduit verklaarde, dat Buchorst nooit dien last gehad hadde: offchoon de zaak op zich zelf waarheid was.

Hollands verslagenheid.

Leicester schrijft van terugkomst.

Het tweede was, dat er sedert vele brieven in 't Land kwamen, geschreven van Leicester, op eenen toon van vergenoegen ter eener, en aanmoediging ter anderer zijde, met bericht zijner aanstaande terugkomst, met toestemming der Koningin. Zoodanigen Brief schreef hij den $\frac{31 \text{ Mei}}{10 \text{ Junie}}$ aan *Prounink*, Burgemeester van Utrecht, aan den Raad van Utrecht, en den 7 Junie aan de Predikanten van *Zuidholland*, ten antwoord op velen hunner brieven, met kennisgeving dat hare Majesteit meer hulpbenden met hem zoude afzenden, om aan 't verzoek van zoovele welmeenen-

(65) BOR bl. 82. b.

nenden te voldoen; willende in 't vergeetboek stellen alle lasteringen, hem nagegeven, en terug stellen alle bijzondere inzichten, om te voldoen aan zijne beloften en verbintenisse, om *het arme Volk van Nederland* te redden (66). De Staten Generaal van verscheiden kanten hiervan verwittigd zijnde, en zelfs dubbel van diergelijke en nog sterker brieven in handen hebbende, denklijk beducht, dat hierdoor de partij der *Reingoudisten* het hoofd meer op zou steken, spraken daarover met *Buchorst;* zeiden de brieven gezien te hebben, die niet dan tot tweedracht konden leiden. Zij doen nadere verklaringe van hunnen vorigen brief van 4 Febr. tegen en aan Leicester; beklagen zich weder, als voren, over *Reingout* en de verdere Achterraden (67), dat dezen *de autoriteit van de Staten zochten te krenken*, onder anderen uitgevende, *dat het land ligter en beter zoude geregeerd worden zonder* STATEN; *dat de Regering niet zoude deugen, zoolang de Staten in eenige autoriteit waren; dat het maar een staat is van onwetende en mechanique luyden; dat hunne autoriteit was geusurpeerd, en een tyranny over de* GEMEENTE, *aan wie de Souvereiniteit toebehoorde en niet den Staten, welke maar dienaars waren, gesteld met gelimiteerde Commissie.* Op welke woorden, die volkomen den vorigen geest ademden (zonder 't hatelijke en vuilaardige der gezegden aanteroeren, als 't welk van zelfs in 't oog loopt,) ik hier aanmerke, dat wederom duidelijk gezien wordt op die persoonen, welke met *Barneveldt* als Advokaat ter

Woelinge hier over.

(66) BOR B. XXII. bl. 95, 96.
(67) Ibid. bl. 97, 98. d.

ten Dagvaart verschenen, en die ook wel 't meeste gezag oefenden, gelijk gemeenlijk plaats heeft; maar dat de pijl niet trof, dan voor het dommer gemeen, omdat die gemachtigde Afgevaardigden toch de Staten zelf niet waren. En dit was ook voor Buchorst hunne verantwoording. Zij noemden het zelf *eene groote zotheid, de Staatswaardigheid te willen vergelijken bij de persoonen, die in derzelver Vergadering verschijnen, en niet bij dien, die ze* REPRESENTEREN *door hunne Commissie; en dat gezeid* wordt, dat zij *bedieners van de Gemeente zijn, dat is waar,* (zeggen zij) *invoegen als alle Overigheden en digniteiten, ja zelfs de Prinsen de bedieners van de Gemeente zijn* (68). Zij laten er op volgen deze merkwaardige nadere verklaring van hun gevoelen: „ *hunne Commissie* (dat is de Commissie van

(68) Men heeft in onze dagen in *Posten van den Nederrhijn*, en andere Patriotsche Geschriften zich ook van dien trek bediend, om den *Stadhouder* Willem V. in 't oog der Gemeente te verkleinen, met hem *eersten dienaar van Staat* te noemen. Dit had zelf bij sommige meer kundigen ingang. Dan daar de *Staten* hier zelf in 't tegenwoordig geval, zich *dienaars van Staat* of *bedienaars van de Gemeente* noemen; zoo gaven die Schrijvers aan *Willem V.* indedaad meer dan hem toekwam. Men kon de Staten toch met meer recht *de eerste dienaars* van Staat, en hem, als ondergeschikt *den tweeden dienaar* genoemd hebben. Doch wie voelt niet, dat dit alles maar *klanken* zijn, om onkundigen te misleiden. Men liet voor weinig jaren een machtig Koning in Europa, bij gelegenheid van een Wetboek, eens zeggen, dat de *Koninglijke Waardigheid* maar *een plicht*, geen *recht*, was. Dan wat kan zulke *waarheid*, welk zij op zich zelf is, kwalijk begrepen, geene ontzaglijke gevolgen ten kwade hebben voor *Land en Volk!*

van die Afgevaardigden,) *komt niet van 't Volk of Gemeente, maar van de Edelen en Magistraten, gemachtigd uit de principaalste der Steden; ja zulks gemachtigd, dat niet een mensch in Holland of Zeeland in 15 jaren herwaards gebrekig is bevonden, hunne Resolutien te gehoorzamen.* Men ontdekte ook nog andere Brieven van Leicester (69), als aan zijnen Secretaris *Junius*, en aan den Overften *Sonoi;* welke voor de Staten van *Holland* afzonderlijk geene gunstige uitzichten, betreklijk de genegenheid van Leicester, te hunwaard opleverden, te meer, daar den 20 Junij de Koningin, besloten hebbende, om Leicester te zenden, en aan de Generale Staten die komst aankondigende, alsnog de Staten Generaal bleef beschuldigen van minachting voor zich en zijne Doorluchtigheid, verklarende, dat zij op het bidden en ijveren van vele Patriotten, en aangemerkt den nood des Lands zich daartoe had laten overhalen; verzoekende *Hem zijne autoriteit vrijlijk te laten gebruiken* en hem *respect* te bewijzen. Welke Staatkundige oogmerken aan de zijde van Elisabeth hieronder verborgen lagen, is niet moeilijk te ramen. Het geheel laten varen van de Nederlandsche Republiek, was dezelve in dat tijdstip overgeven aan Spanje, en den last daarvan, benevens den haat, op zich laden. Haar te helpen op eene andere wijze, berokkende haar den oorlog met Spanje. Met nieuwe aanstalten en schikkingen, anders dan de vorigen, die met de Engelsche Guarnizoenen in de verpande Steden in verband stonden, dit liet tijd en nood niet toe. Zij had met Leicester hare voorstan-

(69) BOR bl: 100.

standers en hulpverzoekers genoeg in 't land, de Raad van State was in Leicesters eed. 't Kwam dan maar aan op *demping* en *vereeniging* of *verzoening* van partijen. Dit laatste hoopte *Buckhorst*. De rest moest de tijd doen.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

Gevolgen van Leicesters terugkomst, en hevige twisten over de Souvereiniteit en 't opperste Bewind.

Leicester komt terug.

De terugkomst en aanlanding van den Graaf van Leicester in Zeeland, die op den 6 Julij 1587. voorviel, was in een kommerlijk tijdstip, dat naamlijk, waarin de Stad Sluis in Vlaanderen bij den Spanjaard door eene naauwe belegering werd geprangd. Zijn eerste poging was 't ontzetten. Ten dien einde beschreef hij de Generale Staten bij zich te Middelburg, en deed aldaar den 22 Julij een Voorstel tot middelen van ontzet. Hij wil met alle redelijke middelen, en door eene aantestellen *Commissie* nederleggen alle opgerezen misverstand (70). Dit eerste nu was overeenkomstig den wensch der Staten van *Holland*, geuit den 24 Junie, om *voor het eerste aangehouden tot orde om den Vijand te bejegenen* (71), maar zij gaven tevens aan hunne Af-

Doet voorstellen tot ontzet van Sluis, en neêrleggen der verschillen.

(70) BOR D. IV. B. XXIII. bl. 10.
(71) *Resol. van Holl.* 24 Jun. bl. 172.

gevaardigden een Berichtschrift mede, om, na gedane verwelkomst, en na 't hooren van 't Voorstel des Graven, geene besluiten te nemen zonder hun, (Staten) daarvan vooraf kennisse gegeven, en goedkeuring gekregen te hebben; en voords aan zijne Excellentie te vertogen 't geen gedurende zijn afwezen door ongunstige geesten gestrooid, en door zijn' Secretaris *Junius* uit brieven onder 't Gemeen gebracht was. Zij moesten ook de andere Gewesten zien te bewegen, om met die Vertogen eene gemeene zaak te maken, met meer ander. Doch de belegering van *Sluis* sterk doorgezet, en Leicester, volgens zijn oordeel, niet genoeg door de Staten ondersteund wordende, en daarop zich latende ontvallen, *dan liever weder naar Engeland te willen keeren*; zoo gaf dit gelegenheid, dat eenige uit de Staten Generaal te Vlissingen hem in geschrifte overleverden een ernstig Vertoog van hun groot vertrouwen op de Koningin en op zijnen dienst, en te gelijk een verzoek deden van schikking tot verdediging en regeling der betaling. In zijn antwoord beklaagt hij (BOR B. XXIII. bl. 15. c.) zich zeerernstig over de weinige hulp, die hij bij zijne aankomst aan de hand vond; over het mistrouwen, en over de traagheid der Staten in 't geldgeven, met vele anderen klachten over 't gebeurde bij zijn afzijn (72), en 't kwaad hart, dat velen in Holland hem toedroegen. Hierover viel

(72) Zie dit breeder bij WAGEN. D. VIII. bl. 227. Dan in 't voorbijgaan merk ik aan, dat de Spanjaards in dien tijd van alle kanten aandrongen, en het Holland zelf aan die zijde zoo benaauwd maakten, dat de Staten van Holland besloten tot verwoesting en afbranding

 van

viel heen en weder veel gefpreks en verfchils; doch 't welke na de droevige tijding van 't verlies van Sluis in zooverre bijgeleid wierd, dat, om den Graaf van Leicester te vrede te ftellen, en wegens 't gebeurde bij zijn afwezen genoegen te geven, de Staten Generaal befloten, om met advis der Engelfche Raadsheeren een Acte van *Satisfactie* of *voldoening* te vervaardigen, en teffens eenen Brief te fchrijven aan de Koningin. Deze *Acte van Satisfactie* van 15 Aug. 1587. werd hem overgeleverd den 16 Aug., en, daarbij verzocht, dat hij *dezelve als een voorzichtig, wijs*

van alle dorpen, huizen, en gewasfen in Brabant en daaromtrent, zoo die onder *Sauvegarde* waren, als die onder den vijand lagen. Eene ijsfelijke, maar toen meermalen genomen en uitgevoerde *Refolutie* vrij wat fterker dan het te voren uitgegeven Plakaat van *Leicester*, ftrekkende tot enkele opzegging van de *Sauvegarde*. Men moet het eene zoowel als het andere zeggen, als men onpartijdig wezen wil. Om van 't ijsfelijke van dat Befluit te oordeelen, heeft men de woorden flechts te lezen: *Refol. van Holl.* 24 Jun. 1587. *is gerefolveerd, dat zonder eenige ooglaiking of conniventie geprocedeert zal worden tot devastatie en afbranding van alle Plaatzen, Huizen en Dorpen, in Brabant en daar omtrent onder den vyand gelegen, en dat met berooving van alle goederen, paarden, hoornbeesten, wagens, en andere inftrumenten, daarmede de vruchten van den velde afgefneden en ingehaald zouden mogen worden, tot goeden pryze en buit van den oorlogsvolke; en dat in aanzieninge van de dorpen, onder den vyand gelegen. En daar eenige Sauvegarde zouden mogen hebben verkregen, binnen den legere, alzer hetfelve beginst te marcheren, openbaarlyk verkondigd en gepubliceerd zal worden, dat men alle dorpen, huizen en plaatzen, van de zyde zelver, die onder de Sauvegarde of anderzins zouden mogen zyn gezeten, zal afbranden en devasteren, en dat alle goederen, beesten, en andere inftrumenten, als wagens, karren,*

wijs en goedertieren Prince wilde in 't goede aannemen, èn alles in vergetelheid ſtellen (73). Bij deze *Acte* worden de misverſtanden op de zachtſte wijze geplooid, gcheeld, en het gedrag der Staten van *Holland en Zeeland* verſchoond uit den ſchrik en de ontroering over 't verraad van Deventer; zij verzoeken, dat alles *aan de eene* en *andere* zijde gedaan, in eeuwige vergetelheid begraven worde, en verklaren plechtig, nooit wil of oogmerk gehad te hebben, om zijne Excellenties autoriteit in iets te verminderen, — met vast vertrouwen op zijne wijsheid en belofte van hem te onderſteunen. En zij beſluiten met *dit*

ren, ploegen, ſeisſens, en anders, daarmede eenige vruchten van den velde zoude mogen worden gcſneden en getransporteerd, of zoo de Landen eenigzins wederom gecultiveerd, zullen worden beroofd en voor goeden prijs en buit gehouden; dat mede de Staten verſtaan, dat de huisluiden, gezeten in de Dorpen, onder Sauvegarde ſtaande, genoeg zullen zyn gewaarſchouwd. Zoo barbaarsch was toen nog de wijze van oorlogen! En dit deed men alleen om den vijand tegen te houden en te belemmeren. En wat hielpen dan de gegeven Sauvegarde-brieven! Daarbij vindt men op den kant van dat Beſluit nog aangeteekend: *Zyne Excell. van Nasſau heeft in de Vergaderinge van de Staten verklaart, dat hy alle devoir zal doen, omme de voorſchr. Reſolutie te doen effectueren.* Dit was ook 't beſluit der *Staten Generaal* en den *Raad van Staat.* Zie *Reſol. van Holl.* 2 Jul. bl. 177. En den uitvoer, 9 Jul. bl. 186. Ik heb hiertoe ook in *de Bijlage* op den 24 Iunij 1587. geplaatst een ſchrijvens aan den Heer *Pieter Adriaanszen van der Werff*, om Prins Maurits hierin behulpzaam te wezen, en wel zoo als die Brief luidt, *op zijnen eerſten tocht en exploicte*, die zekerlijk de menschlievendſte niet kon zijn.

(73) Ik ſpreke hier meest met de woorden van BOR B. XXIII. bl. 17. Zie deze *Acte van Satisfactie* ook in 't *Groot Plakaatboek* D. IV. bl. 86.

dit verzoek: dat Uwe Excellentie believe gelijk vertrouwen op hen te hebben, en de affairen te —' dirigeren met onderlinge correspondentie van de Staten, die niet zijn 10 *of* 12, *gelijk sommigen zich abuseren; maar de Ridderschap, Edelen en Raadsluiden of Vroedschappen van alle de Steden der vereenigde Provintien, welke Staten worden gerepresenteerd door hunne Gedeputeerden ter Vergadering van de Staten Generaal.* Onze WAGENAAR bl. 228. zegt er alleen van, dat *de Staten na 't overgaan van Sluis, geen' beteren raad wisten dan op de Engelsche genade te drijven, en* daarom hem *dat Geschrift* overleverden. En dat hij zich hierop met de Staten scheen te verzoenen. Ik weet niet, of die woorden de zaak wel in haar waar licht voorstellen. De verzoening moest van weêrszijde komen, en had van weêrszijde meer oprecht moeten zijn. Maar de hooge nood drong zeker die van Holland, en zij schenen hiermede zich ook met Leicester te verzoenen; maar met wat gevolg, zal straks blijken.

Acte van Satisfactie aan Leicester.

Schrijvens aan de Koningin.

Doch de Staten Generaal schreven ook op denzelfden 15 Aug. ('t geen bij WAGENAAR niet aangemerkt is,) eenen Brief aan de Koninginne, „ waarin zij hun leedwezen te kennen geven, dat hare Majesteit over 't gebeurde na 't vertrek van den Grave in Novemb., en ook wegens den Brief van 4 Febr. misnoegd was; dat haar Ambassadeur Buchorst op gedane opening zich wegens *uwe* Majesteit voldaan hield. Zij gelieve het gebeurde goedertieren te verschoonen met den ellendigen toestand, waarin zij zich toen bevonden; het abuis leggen op hunne ontroering; zij verzekeren hare Majesteit van hunne oude getrouwheid en dienst-

dienstvaardigheid; verklaren, hun behoud naast God alleen af te hangen van haren onderstand en hulp, en dat zij volkomen vertrouwen hebben op haren Gouverneur Generaal en zijne goedheid, en hem zullen eerbiedigen en doen eerbiedigen en gehoorzamen in 't gezag, hem door de Staten opgedragen, en voortaan hem bijstaan tot vordering der gemeene zaak: zij verzoeken, dat hiermede alle misverstand vergeten worde, en dat zij volharde in hare gewone gunst. Voegende er op 't slot nog bij deze aanmerklijke woorden: *dat zij wenschen te worden en te blijven hare zeerdemoedige en zeergetrouwe onderzaten, als zoodanig wezen zoude de goede wil van uwe Doorluchtige Majesteit.*" Men kan zich bijna geen ootmoediger toon verbeelden dan die Brief inhoudt, en hij maakt zeker een vrij groot tegenbeeld met den toon, die onze anders naaukeurige WAGENAAR den Staten toen in den mond legt.

Leicesters Plakaat tegen oproerige schriften.

Tot beter bevordering der gemeene zaak, en Verzoening, kwam ten zelfden tijde, den 14 Augustus, een sterk Plakaat uit van wegens Leicester (74), waarbij hij, na *advis* van den Raad van Staat, met medeweten der Algemeene Staten, verbiedt alle calumnien en valsche uitstrooisels tegen hare Majesteit, de Engelsche Natie, de Staten Generaal of de afzonderlijke Staten en Magistraten, met bevel aan alle de Stadhouders, Staten, Raden en Officieren, om de hand hieraan te houden en tegen de overtreders 't recht te vorderen.

En hiermede dacht men, dat alles was afgedaan; alleen bleef er nog een gewichtig Stuk over,

(74) BOR B. XXIII. 18. *Groot Plakaatboek* D. IV. bl. 86.

Hohenloo wil niet verzoenen.

over, de verzoening tusschen den *Grave van Hohenloo* met *Leicester*; doch wat moeite de Staten Generaal, de Raad van Staten, de Staten van Holland ook aanwendden, om Hohenloo, op Leicester verbitterd, te bewegen, om bij den Grave te gaan, alles was vergeefs; hij wilde veeleer 't land ruïnen, en 's Lands dienst verlaten (75).

Doch het kwaad had te lande te diepe wortelen geschoten; niet dan 's Lands hooge nood bracht de Staten van Holland tot die onderwerping. WAGENAAR zegt bl. 230, dat de verzoening van Leicester met de Staten eerlang bleek onopprecht geweest te zijn." Ik geloof het waar was, als men *de onoprechtheid* van wederzijde evengroot beschouwt. Leicester, naar zijnen aard, trots op die onderwerping, dacht nu zijn gezag te doen gel-

(75) Men zie 't verhaal bij BOR B. XXIII. bl. 18–20, waaruit WAGENAAR het zijne ontleent D. VIII. bl. 229, doch wiens verhaal te kort is, om daaruit het recht bescheid dier zaak te halen. 't Is mij voorgekomen, dat na zoovele welmeenende en ernstige pogingen der Afgevaardigden bij *Hohenloo*, hoe groot zijne verdiensten ook waren in de betrekking, waarin hij te voren stond met Willem I. en nu als *Lieutenant Generaal onder Maurits*, die zelf zich schikken moest naar de omstandigheden, dit zijn gedrag van geene stijfhoofdigheid vrij te pleiten ware: te meer, daar die van Holland zelf den 22 Aug. (zie *Resol. van Holl.* bl. 227.) hem Graaf van Hohenloo aanmaanden, om met Leicester in goede eenigheid te leven, en zijn verschil te vereffenen, met belofte, hem Hohenloo in zijne waardigheid ook te zullen handhaven als *Lieutenant Generaal van den Gouverneur en Kapitein Generaal over Holland.* Wij zullen naderhand een ander verschil tusschen Hem en Maurits opmerken.

gelden tegen *de Staten*, volgens de hem, zoo hij waande, aanbetrouwde macht. En hoezeer de overige Gewesten, behalve Holland en Zeeland, meer op Leicester bouwden, en de Gemeentens, vooral die van den Hervormden Godsdienst (76), benevens de Predikanten, Hem ook ten sterksten aankleefden, gelijk zij getoond hadden met eene plechtige bezending, waarbij zij, volgens WAGENAAR bl. 228. hem baden, *dat hij toch Gods Kerke niet ten roof wilde laten, en hem aanboden alles wat in hunne macht was* (77); de Staten van Holland niet te min konden niet verduwen, dat zij, meenende grond te hebben tot hunne bijzondere Oppermacht, hem zoo nederig hadden moeten aan de hand gaan; ook hielden zij, tot staving van vorige besluiten, vol., met het eenmaal begonnen werk. En ik kan niet anders zien, of daar werd van wederzijde niet weinig gezondigd, schoon de geweldige maatregelen van Leicester meer openbare vertooning en zichtbare beroeringen verwekten, dan de min openbaar werkende Besluiten en handelingen van de Staten van Holland, alzoo die meer overeenkomstig den gewoonen loop, onder 't bewind van *Maurits*, den beminden Zoon en opvolger van Vader Willem, konden beschouwd worden, hoezeer er velen van die besluiten meer van ter zijde tegen Leicester zelf gericht waren. En zeker, indien waar is, 't geen verhaald wordt, dat volgens

Holland houdt vol.

(76) Dit erkent WAGEN. bl. 241. Hij zegt: *De grootste hoop der Hervormden hield het met Leicester, en beschuldigde de Staten. Eene menigte van war- en woelzieke geesten roeide hier onder.*

(77) Zie 't Stuk bij BOR B. XXIII. bl. 15.

Leicesters geheime last.

gens ontdekking door *Joach. Ortel*, der Staten gewonen Afgezant in Engeland, gedaan, er een geheim *Berichtschrift*, door Elisabeth, aan Leicester, bij zijne terugkeering naar de Nederlanden, was medegegeven, 't welk door Oldenbarneveldt naderhand aan de Staten werd medegedeeld; zoo hadden zij geen ongelijk om hem verdacht te houden, al ware dan dit Berichtschrift niet stiptlijk, zoo als het opgegeven werd. Volgens WAGENAAR bl. 137. had de Advokaat in de Statenvergadering gezegd; „ dat hij bij een „ Afschrift van 's Graven Berichtschrift kon doen „ blijken, hoe deze last had, om zich te doen „ magtigen tot de *onbepaalde Landvoogdij*, waar„ na *hij de Landen wederom onder den Span„ jaard zou doen komen*." Indien dat waarheid was, kon er zeker geen haatlijker en meer afdoende trek uitgedacht worden, om het vuur tegen Leicester bij der Steden Gemachtigden en hunne Burgerijen aantestoken. Doch ik vinde niet in de daarbij aangehaalde Besluiten, van 14 en 15 Sept. (want dit gebeurde later,) dat de Advokaat zich zoo haatlijk had uitgedrukt, ten zij 't *Vrede maken*, als 't middel tot *onderwerping* aan Spanje, daarin betrokken was. Namelijk, op den 14 Sept. eischte Leicester voldoening *wegens propoosten, bij den Advokaat gebruikt, als dat zijne Excellentie zoude trachten naar de souvereine regering, omme te beter deze landen onder den paix te mogen brengen*, en 15 Sept. *dat hare Majesteit zijne Excellentie gelast zoude hebben, hem in het Gouvernement van de geunieerde Provintien absolut te doen bevestigen, omme zulks dezelve Provincien door eenen peis met den Prince van Parma gemaakt, of nog te ma-*

Oldenbarneveldts gedrag.

maken, aan den Koning van Spanje wederte-brengen. Maar ik vinde er bij, dat *de Staten*, aangaande die woorden, besloten, aan zijne Excellentie te verklaren, dat zij *dezelve propoosten uit den monde van den Advokaat, nochte van iemand anders gehoord hebben; dat zij ook niet zouden lijden of gedogen, dat iemand alzulke propoosten zoude houden in hunl. presentie.* Dit verklaarden zij als *Staten*, 't Kwam dan alleen aan op 't maken van *Vrede* en den geheimen last, om daartoe te werken. De Artikelen van 't geheim Berichtschrift, zoo als WAGENAAR dezelve bl. 239. opgeeft (78), en den Advokaat daarop verschoont, kwamen hierop uit: „ De Graaf „ moest zich in zijn *vorig gezag* [en dit was „ groot genoeg] doen herstellen, en, zoo de „ Staten hem daarin, schenen te willen verkor-„ ten, moest hij er eenige Steden kennis van „ geven, en er *de Gemeenten* van onderrichten, „ opdat deze de Staten tot eenparigheid brach-„ ten (79). Hij moest eenen Vredehandel met „ Spanje voorslaan, en zoo de Staten daartoe niet „ neigden, moest hij hun verklaren, dat hare „ Majesteit in de noodzakelijkheid gebracht zou-

„ de

(78) Gehaald uit BOR D. IV. Bijv. bl. 30. d. doch in den Nieuwen Druk, B. XXII. bl. 906, 907.

(79) Ik verbeelde mij dan uit het vorige bl. 292., dat hier door *Gemeenten* zullen moeten verstaan worden *de Stedelijke Vroedschappen*, door eene regelrechte bezending, of verschijning in de Vroedschap, of Aanschrijving buiten hare Gemachtigden. En, *de Staten tot eenparigheid brengen*, zal dan te kennen geven, *hare afgezondene Gemachtigden ter Staatsvergadering meer afzonderlijken* en *bepaalden* last *geven*, om tot een Besluit te geraken.

„ de worden, om afzonderlijk met Parma te han-
„ delen. Hij moest dezen voorslag, door ver-
„ trouwde persoonen, der Gemeente smakelijk
„ maken, haar vertoonende, hoe men, met zoo
„ kleine macht, zonder Engelands bijstand, te-
„ gen Spanje niet oorlogen kon, en hoe men,
„ daarentegen, in vrede verligting van lasten te
„ wachten had. Den Graven Maurits van Nas-
„ sau, en Filips van Hohenloo, 't sluiten der
„ Vrede zoekende te stremmen, moest hij doen
„ verzekeren, dat, bij 't Verdrag, voor hunne
„ belangen, behoorlijk gezorgd zoude worden."
En van deze punten meent WAGENAAR, dat Oldenbarneveldt *aan sommigen* iets ontdekt zoude hebben, en dat dit Leicester ter ooren gekomen, hem sterk tegen den Advokaat niet alleen *deed uitvaren, maar ook, meent men, tot het besluit bracht, om zich van zijnen persoon, en zelfs van dien van Prinse Maurits te verzekeren.* — — Wat daarvan zij, de waarheid van dat Berichtschrift eens ondersteld zijnde, zoo zoude men hier den leidraad hebben, om twee hoofdbijzonderheden, die toen het meeste gerucht maakten, en oorzaak der wederzijdsche woelingen, en eindelijk de aanleidende gelegenheid waren, dat Leicester door zijn onvoorzigtig beleid, met grooter haat overladen, 't land in 't najaar ruimde, in meerder klaarheid voortestellen, zoo verre zij tot mijn hoofdoogmerk dienen. Het eerste was, dat, zoo de Staten hem in zijne macht wilden verkorten, hij de *Steden* zelf en de *Gemeenten* er van verwittigen moest. Het tweede, hij moest op eene voorzichtige wijze den Staten den Vrede behaaglijk maken, en wilden die geen ooren leenen, dan zulks der *ge-*

meen-

meente ſmaaklijk maken. Heeft hij nu dien last waarlijk zoo gehad, dan worden vele gebeurtenisſen verſtaanbaarder, maar dan kan men *Leicester* zoozeer niet, als wel *de Koninginne* de ſchuld geven, dan voor zooverre Hij tot het ſtellen van dit Berichtſchrift, of medegewerkt, of er genoegen in genomen heeft; maar het meer of minder ſchrandere, het behendige, het voorzichtige, of onvoorzichtige in den uitvoer, terwijl hij zulke fijne tegenpartijen aan *Oldenbarneveldt*, *Frank*, *Maurits* en *Hohenloo* in Holland had; dit was zijn werk. De *Inſtructie* zelve wordt echter minder aanſtootlijk, indien wij naar de duistere bevatting van dien tijd, gelijk ik boven aanteekende, bij 't opſtel in Engeland, door de *Staten* verſtaan de *enkele Afgevaardigden* of *Gedeputeerden* ter Staatsvergadering met hunnen of 's Lands Advokaat: en door *de Steden* en *Gemeenten* de Vroedſchappen als de Principalen of *Zenders* van de Gemachtigden *in de Staten*, waarvan nog ſtraks een woord.

Leicester roept de Algemeene Staten bijeen.

Zien we dan, met de meestmogelijke onpartijdigheid, 't beloop en toedracht der zake! 't Land moest beſchermd, en de middelen van *geld* als anderszins aangeſchaft. Dit ſtond vast. Hiertoe was Leicester terug gekomen. En hiertoe beriep hij eene *algemeene Vergadering* der Staten, en dus ook die *van Holland* tegen den 24 of 25 Aug. te Dordrecht. Dit kon, dit mogt, dit moest hij doen. Dit was zijn recht! En daar te komen, der Staten verplichting! Had Holland toen de vorige gebeurde zaken niet weder aangeroerd en opgehaald, mogelijk zoude veel argwaan en wantrouwen verdwenen, vele gevolgde beroertens voorgekomen zijn. Maar wat gebeurt er?

Holland verschijnt niet. er? De Staten Generaal waren den 27 Aug. te Dordrecht nog niet allen verschenen waren; vooral niet die van *Holland*, schoon reeds den 22 Augustus aldaar eene Afzending bepaald was, om Leicester te *Dordrecht* te verwelkomen (80). Twee dagen verlies, op een tijd, dat Bommel, de Betuwe, Gelderland en Overijssel in grooten nood stonden, kon onherstelbaar verlies zijn. Hij zendt daarop W. Bardes, eenen Staatsraad, den 28 Aug. met een Berichtschrift naar de Staten van Holland of hunne Gemachtigden. Dit hield hoofdzakelijk in, (en BOR (81) levert het ons in zijn geheel, offchoon er geen woord van in de *Hollandsche Registers* voorkomt;) „ dat niet-

Leicest. klaagt. tegenstaande vele voorgekomen zwarigheden, zijn Excellentie allen ijver tot ontzet van Sluis en verdere verdediging had gebruikt, maar weinig ondersteund was in geld en krijgsvolk; dat de vijand zich nu grootlijks sterkte; en dat er spoedige hulp moest wezen. Dat hij tot zijn groot leedwezen niemand der Staten Generaal te Dordrecht had gevonden, en daarom in aller ijl naar de Staten van Holland zond, als het vermogendste en meest opbrengende Gewest; met verzoek zich te verkloeken, en te verklaren, om, waar 't gevaar neep, Arnhem en andere Geldersche Steden te verzorgen van mond- kost- en krijgsbehoeften, dat de aandringende vijand aldaar tegen te houden was, en anders vreeze voor Overijssel, Veluwe, den Dordrechtschen Waard, enz. Hij vraagt ook rond af, wat volk hij te veld kan bren-

(80) *Resol. van Holl:* den 22 Augustus, bl. 226. en 29 Aug. bl. 234.
(81) BOR B. XXIII. bl. 21.

brengen, onder behoorlijk gezag, volgens de Verdragen; welke penningen daartoe voorhanden zijn, en op welke krijgsbehoeften en geschut hij rekenen konde. Hij verzocht het afdoen van alle hindernissen daartegen. Wat gebeurt hierop? BOR en WAGENAAR verhalen 't beide (82). *Men gedroeg zich*, (zegt de laatste) *in antwoord, tot een Vertoog, welk reeds gereed lag, en den Grave, kort hierna, behandigd werd. Het behelsde negen punten.*" Die zelfde Staten dan, die den 15 Aug. hem *die Acte van Satisfactie* gaven, en verklaarden, hem niet te wel behandeld te hebben (bl. 324.); gaven den 30 Aug. op nieuw aan Hem over *eene Remonstrantie*, die in der daad het oude kwaad geheel opkrabde, en alle vorige twisten weêr verlevendigde, zonder dat er iets van Voorziening in den tegenwoordigen nood van 't land inkwam, maar die veeleer voordrachten behelsde, om vooraf hersteld te hebben 't gene zij oordeelden voor zijn vertrek kwalijk gedaan en bestierd te zijn. Van dit Geschrift wordt gewaagd in de *Resol. van Holl.* op den 29 Aug, als reeds vroeger vervaardigd, doch zoo dat die van *Dordrecht* daarin zwarigheden hadden bevonden. Ik kan niet beter dan die *negen* punten uit WAGENAAR zelf hier aftefschrijven, met invulling van eenige *wezenlijke* gezegden, tusschen twee haakskens [ ]. Het behelsde:

Holland doet een Vertoog aan Leicester, den 30 Aug.

1. „Eene belofte, om 't Verdrag, met hare „Majesteit gemaakt, getrouwlijk na te komen [en *hem* te handhaven niet alleen bij 't gezag, hem

Zijn inhoud.

(82) BOR XXIII. bl. 22. WAGEN. bl. 230. Deze zegt alleen, dat hij *W. Bardes zond aan de Staten van Holland, om te verstaan, welke middelen van oorloge zij voorhadden hem toetevoegen.*

hem uit dat Verding toekomende, maar ook in 't wettig gebruik van 't gezag, Hem bovendien bij de Staten Generaal gegeven.]

2. „ Zij verklaren, dat, bij gebrek van een' „ Vorst, de hooge Overheid der Gewesten we- „ derom verviel aan de *Ridderschap*, *Edelen en* „ *Steden* derzelven, die ook, in deze hoedanig- „ heid met hare Majesteit gehandeld, en den Graaf „ tot Landvoogd beroepen hadden." [Ik mag er tot opheldering naar mijn oogmerk bijvoegen: zij verstonden als nog, *dat bij gebreke van een Prince de Souvereiniteit derzelven landen aan hen* WEDERKEERT. *En dat overzulks na het verlaten des Konings — alle Acten van de Souverainité bij den Staten van denzelven landen wettelijk zijn geëxerceerd*, *in voegen* — (83).]

3. „ Dat

(83) Men kan dit in een' gezonden zin volkomen toestaan, zoo men daarbij verstaat, dat zij onder *die Acten van Souvereiniteit* mede begrepen, dat zij die Souvereiniteit ook bij Opdracht hadden overgebracht en opgedragen aan Willem I. bij of voor de Afzwering, en dat daardoor deze hunne *representative Souvereiniteit* ophield of zoolang sliep, behoudens de oefening van eenige uitgezonderde Rechten bij 't Verdrag! Hoeverre dit nu bij Leicesters tijd en Opdracht plaats greep, was en bleef hier 't hoofdverschil. 't Verschil was niet, of de Staten de *Souvereiniteit in hunnen boezem bezaten*, maar hoeverre zij de *uitoefening* en *'t recht* tot *die uitoefening* uit dien boezem hadden laten uitgaan, of van *die oefening* voor een' tijd *afgezien* hadden. In een Erfrijk een Zoon van 10 jaren zijnen Vader opvolgende, heeft ook de *Souvereine* Macht in zijn' boezem; hij *is* de Souverein. Maar de *uitoefening* ontbreekt hem. Hij kan of mag dit niet zelf doen; maar 't geschied op zijn' naam. Dit bij *Voogdij*; 't ander bij *Opdracht*. Zoolang dan die Opdracht duurde, kon 't verschil, hierover nu geroerd, voor ontijdig aangemerkt worden, ten ware de bedoeling wijder uitzicht had.

3. „ Dat men, ten onrechte, voorgaf, dat „ deze hooge Overheid niet verbeeld werd door „ de Gemachtigden ter Dagvaart."

4. „ Dat deze Gemachtigden maar bijzondere „ persoonen zijnde, hunne bijzondere misslagen „ den Staten niet geweten moesten worden." [Zij zouden de hand daaraan houden, dat dezulken voorbeeldig gestraft wierden, indien Hij de persoonen, die misdadig waren, geliefde optegeven.]

5. „ Dat de Staten met het kiezen van den „ Graaf Leicester, als Landvoogd, zich niet „ ontdaan hadden van de Hooge Overheid." [Dit Artikel, zoo kort door WAGENAAR voorgesteld, is hier zeerwijdloopig, maar is ook zoo ingewikkeld en fijn gesponnen voorgesteld, dat het alles wat men wilde kan bevatten en niet bevatten. Eerst zeggen zij, dat betwist wordt, of *zijne Excellentie* gelijke macht is opgedragen als Keizer Karel zelf gehad heeft, of alzulke als den Gouverneurs bij hem gesteld gegeven is." Doch dit eerste heb ik, mijns wetens, niet aangetroffen. De vrage was niet, of hij de macht van Keizer *Karel* had, dat is, de Souverein zelf was. Maar of hem bij de opdracht der *uitoefening der Souvereiniteit* niet meer gezags was opgedragen, dan de Staten, gedurende die Opdracht, aan zich gehouden hadden? waartegen Karel aan zich behield, en aan zijnen Gouverneur of Gouvernante niet aanbeval eenige punten, zijne Hoogheid rakende, ten minsten zulken, die hij, zelf *tegenwoordig zijnde*, begreep te kunnen uitoefenen, en dan de macht der Gouvernante zoolang te laten slapen; daar integendeel de Staten altijd *aanwezig* waren. En hierin moet het groot on-

derscheid *der opgedragen macht* gezocht worden, te weten, of de Staten Generaal (en mitsdien ook die van Holland in hun Gewest,) als aanwezig Souverein de oppermacht hadden behouden, zoodanig, dat zij die des Gouverneurs Generaal konden laten slapen, zoo dikwijls zij goedvonden haar zelf uitteoefenen; dan of zij die Oppermacht in *de Wetgeving*, en vooral in 't militaire, hadden *opgedragen* (*gedefereerd*), en dus deze hunne macht, gedurende het Verdrag, zelve *sliep*.

Verder zeggen zij, 2°. dat *zij* (Staten) *houden den Gouverneur, de Officiers en Justiciers van Holland aan Leicester, in 't land wezende, verbonden, om hem in 't wettig gebruik van de opgedragen autoriteit als Gouverneur en Kapitein Generaal der Nederlanden te gehoorzamen, en dat gezag te helpen handhaven, zoolang zijne Excellentie dat gezag wettig gebruikt.*" 't komt hier veel op 't woord *wettig* aan. Doch zij laten dan weder volgen, *zonder nadeel aan de Souvereiniteit der Landen*, zoodat diensvolgens *den Staten Generaal en den Staten der Gewesten* bijblijft *de dispositie* van die zaken, die Keizer Karel aan den Gouverneur en aan de Gouvernante *niet bevolen*, maar *zich gereserveerd* heeft." Maar wat was dat? Hier lag de knoop en zwarigheid. Doch ook dit wordt wederom in zekeren zin, 't zij geheel 't zij gedeeltelijk, door hun of ingetrokken of op losse schroeven gezet: *Uitgezonderd 't gene bij 't Verdrag met hare Majesteit* VERANDERD *is*. Want *daaraan verklaren zij zich verbonden te houden*. Daar waren dan *Veranderingen*, ook in 't geen anders *Keizer Karel*, en nu ook de *Staten*, zich voorbe-

behouden hadden. Maar welken waren die? Hier lag de knoop wederom.] Gaan we voort:

6. „ Dat zijne Doorluchtigheid met den Raad „ van State echter alle die zaken te beschikken „ had, die door Keizer Karel aan de Algemeene „ Landvoogden verbleven waren, overeenkom- „ stig met het Berichtschrift, daarop gemaakt of „ nog te maken." [Zij voegden er bij 't gebruik van 't Zegel, en Contrezegel der Staten Generaal in 't gemeen, en die van Holland voor hun Gewest. Waarvan hier boven.] Maar nu de zaak zelve: die macht, door Karel gegeven, was zeker de *oefening der Souvereine Macht*, uit naam en van wegen den Keizer, *als hij afwezig was*, en boven welke niemand in 't land eenige hooger of gelijke macht bezat, of oefenen kon. Dit Artikel en het vorige schijnen dan in zekeren zin malkanderen tegen te loopen. 't Welk ik hier aanmerke, niet om daarmede de ware *macht* van Leicester te willen vergrooten, maar om te doen zien, dat er van zijne en zijns aanhangs zijde nog al wat ten voordeele kon gezegd worden Want de *Gouverneur Generaal* onder Karel, zijn volledige *plaatsvervanger* zijnde in de Souvereiniteits-oefening, bij zijn *afwezen*, en nu de Staten, schoon *aanwezig*, die zelfde *rechten* van Gouverneur Generaal aan Leicester gegeven hebbende, konden zij dezelven niet te gelijk met hem uitoefenen: of daar waren volstrekt *twee masten* op één schip, twee *stuurlieden* aan één roer.]

7. „ Dat de bijzondere Stadhouders, de Overs- „ sten der Steden, de Bevelhebbers en het Krijgs- „ volk, aan de Vereenigde Landen, aan den „ Grave, als algemeenen Landvoogd, en aan

„ de Gewesten en Steden, waar zij gebruikt wer-
„ den, hulde en trouw zouden zweren: zullende
„ het Krijgsvolk in 't bijzonder, den eed van ge-
„ hoorzaamheid aan zijne Doorluchtigheid en aan
„ de bijzondere Stadhouders en Bevelhebbers
„ hebben te doen."

Hoezeer dit Artikel aan veel tegenſpraak onderworpen was van wegens Leicester, zal ik hier alleen in aanmerking nemen de orde of de rangſchikking, waarin zij de beëediging of gehoorzaming bij eede voorſtellen, 1. eerst den Algemeenen Staten. 2. Dan Leicester, 3. dan de Afzonderlijke Staten of Gewesten, en Steden. Doch 't verdient mogelijk zijne opmerking, dat zij niet ſpreken van de *Algemeene Staten*, gelijk hier WAGENAAR, maar van de *Vereenigde Landen*, en zijne Doorluchtigheid als *Gouverneur derzelven*.

8. „ Dat de Graaf wel *volſtrekte macht over*
„ *zaken van oorlog* hebbe; doch geen meer
„ krijgsvolk mag ligten, dan uit den onderſtand
„ der Koninginne en verdere ingewilligde lasten
„ kan worden betaald, wordende hij ook ver-
„ zocht, de zeezaken te beleiden bij den Admi-
„ raal, en 't verleggen der bezettingen bij de
„ Stadhouders van elk Gewest."

De Staten drukken zig hier zeerſterk, ten aanzien der macht over de krijgszaken, ten voordeele van Leicester uit; en de Advokaat, hoezeer op andere dingen zeernaijverig, ſchijnt zoo wel ten aanzien van 't algemeen Oorlogsbeleid, als van het bijzondere in Holland, betreklijk Leicester, als Kapitein Generaal, hierin veel toegevendheid, of liever *klèm*, geſteld te hebben. De Staten noemen het *de abſolute macht*, *zijne Excellentie in 't beleyd van den Oorlog opgedragen*.

En

En zij beschrijven die, *als te strekken*, *om over al het Volk van oorlog te water en te land — commandement en bevel te gebruiken*, *dezelven tot krenking van de vijanden te emploijeren*, *en daar over recht en discipline militair te doen exerceren.* En, als zij er bijvoegen, *mits niet meer krijgsvolk te ligten*, *dan uit de gelden der Koningin en toegestane lasten kan betaald worden*, zoo vorderen zij iets wettigs, en een van die Artikelen, die juist de scheidsmuur, eindpaal of bepaling, was van 't *Souverein* gezag, dewijl zelf Keizer Karel niet vermogt wettig meer volk te onderhouden dan hij betalen kon uit zijne eigen beurs of die der Staten. Het eenig onderscheid scheen dan daarin te liggen, dat, als Karel zijne andere Landen tegen reden wilde bezwaren, of geld van elders kon bekomen, hij dan toch meer volk in 't land kon brengen dan den Staten lief was. Maar Leicester niet, dan alleen voor zooverre de Koningin meer volk zond, of voor zooverre hij meer volk zoude *kunnen* aannemen, op hope alleen, dat de Staten er goed voor waren. Doch zonder *hun wil* vermogt hij dit niet. En zie daar ook de reden, dat hij dit Artikel volkomen toestond, zoo als straks blijken zal. Maar de zwarigheid lag in 't verleggen der *bezettingen* door de Gewestelijke Stadhouders.

Eindelijk 9. „ Dat het hem mogt believen,
„ de veranderingen op zijnen naam, door onrus-
„ tige menschen in 't voorleden jaar bewerkt, te
„ herstellen."

Dit Vertoog kwam zeker Leicester schor, en in dit tijdstip onverwacht voor, en moest hem ongevallig zijn. Het kon ook niet missen, of zoo argwanig de Staten van Holland zich op Lei- Uitwerking bij Leicester.

cester vertoonden, even zoo argwanig de Graaf hierbij zich moet gevoeld hebben omtrent de Staten. Zijn antwoord bleef evenwel binnen de palen van gematigdheid. Hij antwoordde twee dagen daaraan schriftlijk, dat de zes eerste punten hem niet betroffen, dat hij nooit naar meer gezag gestaan had, dan hem was opgedragen; dat hij daarmede te vreden was, zonder te willen inbreuk doen of twisten over 't gezag, dat den Staten toekomt. Maar dat hij ook bij zijn *gezag* en de *possessie* daarvan wilde gehandhaafd wezen, zonder in 't zelve cenige verkorting of bepaling te gedogen. Hij eischte dus ook bij *zijne zegeling* te blijven. Doch het *zevende* Artikel, *den eed* aan de bijzondere Landschappen, Steden en Leden, vond hij *nieuw*, *onbehoorlijk*, en van *gevaarlijken* gevolge. Hieruit zoude rijzen de menigte van eeden, en hieruit verwarring en verachting! Hij had er niet tegen, dat het volk, in guarnizoen komende, boven den Eed, hem en het land gedaan, ook beloofde zulk eene *Stad* getrouw te bewaren voor de Staten en den Gouverneur Generaal, doch behoudens zijne macht om de guarnizoenen te veranderen.

Zijn antwoord.

Op het *achtste* Artikel had hij niets zonderlings, en beloofde daarin te voorzien, zooveel tijd en gelegenheid het toelieten. Op het *negende*, eischte hij van de Vertooners nadere verklaring en opgave van 't gene men *hersteld* wilde hebben; wanneer hij doen zou 't gene hij naar billijkheid zou vinden te behooren. Doch deze *Apostillen* stonden den Hollandschen Staten niet aan: zij *bevonden, dat zijne Excellentie daarbij hem meerder authoriteit is aannemende dan bij de Staten Generaal denzelven is gedefereert, en*

daa

dat onder dekfel van voorgaande posfesfie. Doch zij befloten alleen, *dat de zwarigheden, die de Staten daarin bevonden hebben, zullen worden aangeteekend op den confente van de Staten* (84).

Maar is het dan te verwonderen, dat ook Leicester op zijne beurt, en wel kort daaraan, den 6 Sept. hevige klachten tegen de Staten inbracht (85). Om welke te verftaan, ik vooraf een woord moet aanmerken over den Vredehandel met Spanje. Dit was de tweede hoofdbijzonderheid van 't geheim Berichtfchrift, aan Leicester medegegeven. En veronderfteld, dat dit Berichtfchrift zoodanig luidde, dan volgde daaruit, dat Leicester last hadde, om op eene hebbelijke wijze bij de Staten en Steden den weg te banen tot het verzoenen met Spanje op fchiklijke voorwaarden, en door zoodanige overredende middelen, als zijne wijsheid en omftandigheden aan de hand gaven. Doch dan moet men zeggen, dat hij dit zeeronhebbelijk heeft uitgevoerd, en meer dan eens hierdoor vat gegeven, om zijn gedrag te berispen en hem van dubbelheid te befchuldigen. Het gebeurde daaromtrent verhaalt WAGENAAR (86) omftandiger, en ik gewage er van tot be-

Zijne tegen klachten

Opening tot Vrede.

(84) *Refol. van Holl.* 4 Sept. bl. 243.

(85) Hij moet ook de Hollandfche Gemachtigden *harde bejegening* gedaan hebben, waarover op dien 6 Sept. *Refol. van Holl.* bl. 246. klachten vielen, en onder anderen gezegd hebben: *dat hij hare Majefteit van alles zoude adverteren; dat zijne Excellentie hem wel zoude weten aan de Souvereiniteit dezer Landen te addresferen, daaraf de Staten niet dan Gedeputeerden waren.* Dit ftrookte heel wel met de boven gemaakte aanmerking omtrent zijn *geheim berichtfchrift.*

(86) D. VIII. bl. 232—239. vergel. met BOR B. XXIII. bl. 23, 24.

beter verstand der volgende wederzijdsche geschriften, te meer, omdat, naar 't verhaal van BOR, de landen in nog grooter verdeeldheid en mistrouwen geraakten, sedert *die opening van Vrede.* Deze opening was den 2 Sept. door *Valk* en *Menyn*, op last van Leicester, ter Vergadering van Holland gedaan, maar Leicester, ziende de strijdige gevolgen, leide naderhand dit anders uit, en gaf te kennen, dat zij zijne meening niet wel hadden overgebracht; doch dit wederleiden zij uit zijn eigen handschrift (87).

Hij geeft zijn Vertoog in druk uit. In dien stand van zaken gaf Leicester den 6 Sept. eene *Remonstrantie* over aan de *Staten Generaal*, in Dordrecht vergaderd. Hij zond die ook in druk uit, met bijgevoegde afzonderlijke Brieven, aan alle de Provincien en Magistraten der Steden; alsmede aan de Hoven van *Justitie. Wagenaar*, die hier zeerkort is, zegt bl. 237. dat *de Graaf sedert eene wijdluftige Verdediging van zijn gedrag in druk deed uitgaan, waarin hij aan den voorslag van Valke en Menyn eenen anderen draai gaf.* Zien we, tot aanvulling der ware toedracht, den inhoud van 't Vertoog en deszelfs gevolgen bij de Gewesten; te meer, omdat uit die Stukken ook dingen, van elders zoozeer niet bekend, voor de aandacht gebracht worden, en onze Geschiedschrijvers te veel op hebbende met enkel het gedrag van Holland uitteleggen, zich minder bekreunen met de gevoelens der andere Gewesten, die zij slechts in 't voorbijgaan aanroeren (88). Hij doet vooraf eene

(87) BOR B. XXIII. bl. 23. d. WAGEN. bl. 236.

(88) Ten voorbeelde strekke onze WAGEN. D. VIII. bl. 238. die aldaar alles wat Gelderland, Utrecht, Fries-

eene korte herhaling van 't gebeurde tusschen de Staten en de Koningin om hulp; hij was daartoe herwaards gekomen; men had hem zelfs meer machts gegeven; hij had hierdoor de Veluwe en Betuwe weêr veroverd. Hij was naar Engeland met hunne brieven vertrokken; in dien tusschentijd viel voor 't verraad van Deventer, dat hem zeer had getroffen. Hierdoor werd zijne eer en gezag in twijfel gebracht, en vele zaken ten zijnen nadeele, tot verkleining van zijn gezag geduid, en zelfs tot in Engeland overgeschreven, met brieven vol van valsche opsprake; doch 't was den Generalen Staten kenlijk genoeg, dat die brieven [van 4 Febr.] hoezeer op naam der Generale Staten gaande, niet met hunne kennisse gezonden, maar gedicht zijn door eenigen, en dat eerst na de afzending sommigen de goedkeuring hunner principalen verkregen. Hij had hieruit stofs genoeg om 't land te laten drijven, maar om des noods wil had hij zijn best gedaan, om Elisabeth te doen volharden; hij had zich zelven andermaal gewaagd, en kwam op hun ernstig en aanhoudend bidden, terug. Zij wisten wat hij hun toen voorhield, en hoe hij het algemeen welzijn boven zijne bijzondere belangen stellende, alles gedaan had om *Sluis* te ontzetten; men had hem onderstand in volk en geld beloofd; van de toegezeide *f* 100000:- was hem omtrent *f* 13000:- geworden; de schepen hadden hem weinig geholpen. In 't geen de Koningin aan hun geschreven had, hem betreffende, gedroeg hij zich geheel aan den Raad van Staat. Hij had ge-

Friesland, meer aan de belangen van Leicester gehecht, betrof, in eene halve bladzijde vermeldt.

genoegen genomen met hunne Brieven *van Verſchooning* aan hare Majeſteit, en derzelver inhoud Haar aangeprezen. Verre af van de Gemeentens aantezetten, en zich te wreken, had hij de kwaadwilligheid den mond helpen ſtoppen. Met *Hohenloo* had hij willen verzoenen, maar die had niet gewild, en naderhand geweigerd zijne *patenten* natekomen. In Zeeland geland, beloofden zij hem onderſtand tot aanvallenden oorlog; men zoude in Dordrecht antwoord inbrengen, doch daar kwam niets van. Hij voorzag inmiddels op Bergen, Oſtende, Axel enz., zond zijne Raden naar 's Hage, om hunne meening te weten; gaf den Staten kennis van den nood der Gelderſche Steden en Frontieren, van de ſobere verdediging en toerusting des vijands te Antwerpen en elders. Van uur tot uur naar antwoord uitziende over geld en krijgsvolk, kwamen ten laatſten eenige Hollandſche Gemachtigden, en deze leiden hem, buiten zijne verwachting, voor *zekere Artikelen en nieuwigheden over de Souvereiniteit, met punten van beperking* en *verkleining* van zijn *gezag*, gansch ſtrijdig met de opdracht van 't Gouvernement, en tegen hun eigen brieven, uit Middelburg aan Eliſabeth geſchreven. Dit had hij zeervreemd gevonden; hij, die nooit meer gezag begeerd had, dan uit hunne eigen Opdracht hem toekwam; en, alzoo de Koningin hem gunſtiglijk met nog meer onderſtand gezonden had, zoo verwonderde hij zich over de verkleining van harer Majeſteits Stadhouder, nog meer dan te voren. Tegen dit alles had hij zich gedrongen gevonden, zijne aantuiging te doen in *den Raad van State*, om *Holland* te verwittigen, dat van 't verlies in Gelderland de ſchuld

'tGedrag van Holland.

niet

niet bij hem noch bij den Raad zoude liggen, die bereid waren geweest, in geval zij 't beloofde volk en penningen gekregen hadden. Men legt wel bij sommigen de schuld op de *armoede der Provincien*, bij anderen op zekeren *Vredeshandel* tusschen de Koningin en den Hertog van Parma. Dan, tot beter onderricht hiervan, had hij door eenigen van den Raad van Staat aan de Hollandsche Staten, volgens last harer Majesteit, verklaard, dat, bijaldien hunne middelen genoegzaam waren, om den oorlog voltehouden, en hem daarvan bleek met *daden*, en niet met *woorden* of *op 't papier*, dat in zulk geval hare Majesteit zoude blijven helpen. Maar zoo niet, dat er dan geene reden zijn zoude, waarom hare Majesteit meer zoude doen dan 't Verdrag medebracht, en de last op haar Majesteit zoude geschoven worden. Zij doet groote kosten tot bescherming van hare eigen Rijken; zij is om hunnen wil in oorlog met Spanje, en hare onderdanen worden om hunnen wil in Frankrijk gekweld. Indien dan hunne middelen, en haar onderstand, niet toereikten, in dat geval had zij hem bevolen, te zeggen, dat, na 't verlies van Sluis, nog eenige opening van Vrede door Parma aan Haar gedaan was; zij wilde dit niet zonder hen, maar zich met hun voegen, en besluit nemen. Het is een openbare valschheid, onder 't gemeen te strooien, dat tot de Vrede besloten was, of daartoe *Commissarissen* gezonden waren. Schoon 't Verdrag haar de handen niet bond, om te handelen, wil zij echter zonder hen niet handelen in zaken, die hunnen staat betroffen: maar geeft daartoe hun de opening. De Ambassadeur Buchorst had wel last te zeggen, dat de Koning van

De-

Denemarken zich daartoe ernstig als middelaar aanbood. Maar daar de Staten meenen, dat er geene hope op een' goeden Vrede is, door 't verschil *van de Religie*, zoo verklaarde de Koningin, hen niet te willen bedriegen. Dit toonde zij door de afzending van Drake tegen Spanje, en door zijne eigen terugkomst in Holland. *Maar* WILT *of* KUNT *gij de noodige middelen* (zeide hij verder) *niet opbrengen*, *wat wilt gij dan dat ik*, *dat de Koningin doe?* Dit had hij reeds den Staten in den Hage verklaard, en verklaarde het ook nu aan hun. Tot sterker aanbinding voegde hij er bij, dat, zoo zij hem en den Raad het Gouvernement, volgens de Opdracht, met beleid der middelen en contributien, willen laten, en met der daad toonen, dat zij met harer Majesteits onderstand den oorlog kunnen uitharden, hij bereid is tot allen dienst voor *alle* de Provinciën. Want, offchoon anderen al op 't behoud van *een* of *twee* Gewesten zouden denken, zonder zich aan de anderen te bekreunen (89), nogtans heeft de Koningin met allen gehandeld, en als haar Lieutenant was hij verplicht voor allen te zorgen; en het tegendeel te poogen, strekte tot ondergang van 't geheel.

Hierop doet hij eene krachtige aantuiging (*protestatie*), tot bewaring zijner eer en die harer Majesteit, dat de schande en schade van tegengestelden handel niet aan Haar of Hem zal te wijten zijn. En indien zij verdere beperking willen stellen

(89) Tot verstand dezer woorden dient, dat sommigen aan *Holland* nagaven, dat zij op zich zelven wilden staan, en zich beschermen door hunne ligging met *Zeeland*.

len aan de opbrengst der maandlijke *f* 200000:-, hij zal die *Acte* niet aannemen. Die opbrengst zelve was niet genoegzaam. Dit bekenden zij zelfs in den Staat van Uitgaaf, met *Buchorst* gemaakt, en nog minder strekkende bij 't opslaan van een Veldleger, en andere onkosten; zonder nog van scheepstoerusting te gewagen. Indien men geene betere middelen kon opbrengen, zoo zag hij niet, waartoe zijne tegenwoordigheid meer diende. Hij bad hen daarom ernstig een eindelijk besluit te nemen, om geenen tijd te verliezen en de Koningin te verwittigen. Ten laatsten verklaart hij *last te hebben*, om, op grond, dat *vroegere Verdragen* niet enkel waren met de Vorsten, maar bijzonder ook met *de particuliere Provincien en Steden*, waarvan nog vele charters der Hollandsche en Zeeusche Steden in wezen waren, die Steden en alle anderen hiervan kennisse te doen dragen, opdat zij er uit zien, dat de Koningin genegen is aan hare beloften te voldoen, wanneer zij gelijken ijver hier te lande bespeurt."

Dit gewichtig Stuk, 't welk, mijns bedunkens, tot verstand van de gesteldheid der zaken in dien tijd zeerveel toebrengt, en meer inhoudt dan enkel *eene wijdluftige verdediging van zijn gedrag*, en meer dan *'t geven* van eenen anderen draai aan den voorslag van *Valk* en *Menijn*, zond hij, volgens zijne verklaring, aan de *afzonderlijke Gewesten*, aan *elke Stad*, ook *aan de Hoven*, en liet alles in druk uitgaan, met eenen bijgevoegden Brief van den 9 Sept., welke hierop nederkwam: „ Hij had bij zijne terugkomst alle naarstigheid gedaan, om van de Algemeene Staten besluit op 't beleid en 't behoud van 't land te er-

Zijn brief aan de Steden en Gewesten.

„ erlangen." Dit was hem ook toegezeid." Na lang uitstel kwamen eenige Hollandsche Gemachtigden, zonder in de Algemeene Staten te verschijnen, hem voordragen *punten* en *Artikelen*, verre verschillend van de vorige beloften en hunnen schuldigen plicht. Hem was intusschen ook bericht, dat, buiten vele uitstrooisels, sommigen in openbare Vergaderingen uitgaven, dat hij was gekomen, om, nadat reeds *vrede* tusschen Spanje en Engeland besloten was, in zijn bewind gevestigd zijnde, *de Provincien te leveren* in handen der Spanjaarden; 't welk zij *verdicht* hebben, tegens de eer der Koningin en 't vertrouwen op hem; en zulks om de Gemeentens te misleiden. Hij waarschouwt hen ambtshalve op hunne hoede te zijn, om die zorgelijke praktijken te ontdekken; en zendt hun daarom zijn Vertoog, ter Generale Staten gedaan, zoo op den tegenwoordigen toestand en nood des lands, als op 't gewaand Verdrag van *Vrede:* ten einde hij, na genomen beraad, wete, waaraan zich te houden. Hij verzoekt rondborstig antwoord bij geschrift; om hare Majesteit te beter te onderrichten: verzekert hun plechtig, bij God, dat er tot nogtoe met de Vrede niets verders gedaan is dan zijn Vertoog vermeldt: het tegendeel der vertelling is onwaarachtig: en de Koningin zal 't euvel nemen, dat in plaatze van hare weldaden dankbaar te erkennen, men zoo onbeschaamd haar nageeft, als of zij de landen den vijand wilde leveren, en dit door middel van zijn gezag; dat hieruit ligtlijk kon geboren worden zijn opontbod, en 't verlies harer genegenheid tot hulp, zoo dit niet worde gebeterd, en zoo de hoofden van dat werk niet te recht gesteld worden, te meer,

Beschuldigt Holland.

Verklaart zijn gedrag.

meer, daar, de Staten zoo dikwils van het tegendeel verzekerd, hij niet anders kan oordeelen, of sommige booze geesten zoeken door slinksche wegen twist te zaaien en hare Majesteit te verbitteren, om dan voor hun zelf vrede te maken, die zij veinzen niet te begeeren."

Ziedaar op nieuw den teerling geworpen, en eene ernstige taal uitgeslagen, die vooral op Holland zag, en 't meest gericht was tegen den Advokaat Barneveldt (90). En dit in druk! Zoodanig iets, hoe men over de zaak zelve ook denke, was onbetaamlijk, en zoude niet vrij te pleiten zijn van opzetlijk beroep op 't *Volk;* maar men had zich ook ter andere zijde dit veroorloofd.

Eer ik de gevolgen opgeve, eischt de tijdorde vooraf aantemerken, dat Leicester intusschen bij de Algemeene Staten om *onverwijld* besluit op de middelen van *Verdediging* aandringende, doch Holland achterlijk blijvende, de Gemachtigden van *Gelderland*, *Utrecht* en *Friesland* eene bezending deden aan de Staten van Holland (91), wier *Berichtschrift* van den 9 September onder anderen ons leert, dat die drie Provincien door hare Gemachtigden, volgens 't besluit te Middelburg, reeds te Dordrecht gekomen waren, om zij-

Bezending aan Holland, door andere Gewesten,

(90) Hier uit moet verklaard *de belofte van indemniteit aan den Advokaat van Oldenbarneveldt*, toen door de Staten gegeven, indien hem iets overkwam, *buiten of bij wegen van Justitie. Resol. van Holl.* 11 Septemb. bl. 249.

(91) BOR B. XXIII. bl. 28. d. 29. a. *Resol. van Holl.* 11. Sept.

zijne Excellentie te voldoen op de geldmiddelen, en 't herstel van zijn gezag, volgens 't schrijven aan hare Majesteit; dat zij daar meer dan 14 dagen gewacht hadden op de Hollandsche Gemachtigden, om gezamenderhand te besluiten ten dienste des lands; dat zijne Doorluchtigheid van uur tot uur aandrong op vruchtbaar besluit, met verklaring, dat anders de landen zouden geraken in verloop, en in handen des vijands; dat Hij daarenboven twee *aantuigingen* gedaan, de eene mondeling door den Raad van Staat, de andere bij geschrifte, van zich onschuldig te houden, bijaldien de Vijand eenen inval deed; dat de besluiteloosheid der Staten Generaal de oorzaak van alle onheilen zijn zou; waarvan hij de Koningin berichten zal. „ De Gemachtigden zien diep in de groote zwarigheid, zoo men zijn Excellentie geen beter genoegen geeft, en het is hun *groot hartzeer*, (zeggen zij) *dagelijks zulke protesten, met opsprake van de Gemeente, niet zonder zware dreigementen te hooren.* Zij konden echter zonder Holland (als de machtigste Provincie,) daarin niet voorzien, en verzoeken daarom ernstig, met achterstelling van alle andere dingen, om Gemachtigden naar Dordrecht te zenden. Zij hadden vrees, dat zijn Doorluchtigheid zich tot zijn vertrek bereidt, en schroomden voor *dangereuse emotien van de Gemeentens, die daarover in alle de Steden zullen ontstaan.* En indien Holland daar niet toe besluit, moeten zij vragen, hoe en met wat middelen zij denken zich en hunne bondgenooten te behouden; met uitdruklijke verklaring, dat de Gemachtigden van Gelderland, Utrecht en Friesland uit een zullen gaan,

met dringend verzoek.

en

en hunne machtigers bericht geven, om op zelfbehoud verdacht te zijn (92).

Dit was dringende taal, en een netelige toestand, en evenwel naar het verhaal van BOR (93), bleven de Staten van Holland, 't zij ze het gevaar zoo dringend niet beschouwden, 't zij ze dit langs andere wegen dachten te *kunnen* bevorderen, op 't oude aambeeld slaan; en klaagden „ dat zij dagelijks bevonden, dat eenige ongeruste menschen werkten, om niet slechts tusschen Staten en Staten, maar ook tusschen de Staten en zijne Excellentie, als Gouverneur Generaal, en de afzonderlijke Gouverneurs der Gewesten twisten te zaaien, 't wettig gezag der Staten te verwarren, waaruit 's Lands ondergang; dat zij dit aan de andere Staten vertoond hadden, om 't zijne Doorluchtigheid eendrachtig aantedienen, en daarin te voorzien. Doch het wordt niet ter harte genomen, en daarom hadden zij noodig gevonden, op hunnen naam alleen zulks zijner Doorluchtigheid te vertogen, die daarop wel *geapostilleerd* had, maar waarmede de zaak niet afgedaan was. Het zoude aan hun niet gebreken, het algemeene best te bevorderen, maar alles moest zijn tijd en orde hebben."

Tegenklacht van Holland.

Zien we nu, wat antwoord van tijd tot tijd op Leicesters brieven van elders inkwam. De verscheidenheid der antwoorden zal genoeg toonen de verschillendheid der gevoelens en partijschappen, die er in 't land heerschten.

De

(92) Men vergelijke het daarvan gedane Bericht in de *Resol. van Holl.* 11 Sept. bl. 248.

(93) Bl. 29. b.

De Staten van *Gelderland*, gelijk de naasten aan 't gevaar, waren ook de eersten in 't andwoorden (94) den 11 Sept. „ Zij hadden met veel kommer vernomen, en zich verwonderd over de oneenigheid tusschen zijne Excellentie en de Generale Staten, voorheen geweest, en nu op nieuw met meerder bitterheid ontstoken. Zij hadden gehoopt, dat na 't verlies van Sluis 't gemeen gevaar meer eendracht, plicht, raad, en herstel van vorig verzuim zoude verwekt hebben. Maar zagen nu weder uit zijn Doorluchtigheids schrijven, dat zijn gezag verkleind wierd, de Koningin hierdoor verstoord, en hare hulp aan ondankbaren onttrokken zoude worden; te meer daar men hem de beloofde penningen niet ter hand stelde, en onder 't gepeupel uitstrooide, als of de Koningin met Parma van Vrede handelde, en hem daartoe hier gezonden had. Naar hun advis moesten alle ingezetenen aller Gewesten, hoog en laag, zijne Doorluchtigheid, als Opperlandvoogd, uit kracht der Verdingen en Opdracht, gehoorzamen en behoorlijke eer en dienst bewijzen, in zijne handen stellen de beloofde penningen, om met den Raad des Staats die te gebruiken daar de nood zal eischen. Zij verzoeken ook hem, de Guarnizoenen te bevelen de platte landen meer te ontzien, dan tot nogtoe gedaan wordt. En in 't Stuk van zijn bewind gedragen zij zich aan 't verklaarde voor den Heer Buehorst, en de lastbrieven hunner Gemachtigden. En wie de Koningin belasteren door 't verspreiden van Vredehandel, indien zij de zoodanigen bij hen aantreffen, zouden zij ze naar

Antwoord van Gelderland.

Zeergunstig voor Leicester.

recht

(94) BOR B. XXIII. bl. 36. c.

recht en verdienste straffen. Maar zij verzekeren zijne Doorluchtigheid, dat de Gelderschen noch met Spanje, noch met de Roomsche Kerk, noch met valschen afgodsdienst eenige vrede begeren, maar op een christlijke Vrede hopen, waarmede hunne conscientien, lijf, goed en bloed bewaard blijven; en bidden daarom met de andere Staten Generaal, dat hare Majesteit de Souvereiniteit der vereenigde Provincien gunstig aanvaarde, om beter tot Vrede en Godsdienst te komen. Zij verzoeken hem, zich der kwaadwilligen niet te kreunen, de misverstanden nederteleggen, het waar Christelijk Geloof te ondersteunen, en hen te beschermen.

Niet minder sterk, gelijk men ligtelijk begrijpt, schreven den 18 Sept. *de Staten en Steden van Utrecht* (95). Zij herhaalden, dat zij nooit kennis droegen *van de onwaardige ondankbaarheden, waarmede de weldaden der Koningin en zijne verdiensten bejegend zijn.* Zij keuren ten hoogsten af al 't geschrevene den 4 Febr. met alle zijne gevolgen, en de kwade berichten van sommigen op de *Vrede*; die verspreiders behoorden gestraft te worden. Zij smeeken hem bij al wat heilig is, hen niet te verlaten, denkende om de onnozele gemeente, om de zwaarte des vijands, en om 't voordeel, dat hij uit hunne verdeeldheid haalt; zij zijn bereid, hem in zijn gezag te handhaven, en 't zelfs te vergrooten. — Hun regel is: *'t Gezag moet aanvullen 't geen aan macht ontbreekt.* De ondervinding had geleerd, *dat de machtigste regeringen ten val kwamen door gebrek van gezag, waartegen de krankste ha-* Ook van Utrecht.

(95) BOR B. XXIII. bl. 37. b.

hare zwakheid met gezag sterkende, tot onverwachte hoogheid geklommen zijn. Wat de Opbrengsten betreft, zijne Doorluchtigheid weet, hoe de ligging van 't Sticht de platte landen bloot en open stelt aan 't heen en wedertrekken van de soldaten; hoe zij daardoor gedrukt worden; zij zijn echter bereid om hun aandeel op te brengen; doch verzoeken zijn gezag, om de platte landen van doortocht en overlast, zooveel mogelijk, te bevrijden; en mids de ingewilligde penningen in zijne handen komen, en geen ander dan hij en de Raad die bestiere. Want wien wij 't behoud van lijf en goed, vrouw en kinderen, betrouwen, dien behooren wij met meer reden 't beleid onzer penningen te vertrouwen. — Op 't slot bidden zij, hiervan hare Majesteit te verwittigen, en dat zij geen vrede begeeren te maken met hem, die noch wil noch middel zoude hebben om dien te onderhouden.

Antwoord der Hoven van Holland.

Het Hof van Holland, ook aanschrijvens gekregen hebbende, gaven, met overleg van den Hoogen Raad en de Rekenkamer, den 8 Sept. (96) een breedvoerig antwoord; een antwoord, in vele opzichten gewichtig en aanmerklijk (97). Zij hadden zijne Brieven ontvangen over den *staat van den Lande* en *den Vredehandel*, met verzoek, om hunne gedachten. Op 't eerste Stuk hadden zij met droefheid verstaan de uitstrooisels, dat

(96) Dus denke ik, dat in plaats van 18 *Septemb.*, zoo als de teekening heeft, zal moeten gelezen worden, dewijl in de *Holl. Resol.* den 8 Sept. reeds hiervan gewaagd wordt met de gevolgen den 12, 14, en 16 September, waarvan hierna.

(97) BOR B. XXIII. bl. 31. e. v.

dat de meening van hare Majesteit of van Hem zijn zoude, om, *bevestigd zijnde in zijn gezag, de landen den vijand, uit kracht van eene vrede, reeds gemaakt, te leveren* (98). Niemand hunner had daarvan iets gehoord; zij hopen zijne Doorluchtigheid daarmede genoegen zal nemen; en meenen te weten, dat de Staten van Holland bereid zijn dat zelfde te verklaren, en zoo hij gelieft hun de bewijzen in handen te stellen, zullen zij niet nalaten, tegen de auteurs van zulke enorme *injurien* in rechten te handelen: en verzekeren hem, dat zij geen ander denkbeeld omtrent dien Vredehandel hebben, dan hij bij zijnen brief verklaart, en ook niets anders vernomen hebben. Het tweede punt, om vrijmoedig zich te verklaren op het Vertoog; zij hebben al de punten rijpelijk overwogen: zij danken God, dat hij de Koningin beweegd had, om in aanmerking van den bedroefden staat der landen hun te hulp te komen, ook behalve dien onderstand nog zijnen persoon over te schikken, als 't best daartoe bekwaam; bedanken hem hartgrondig, dat hij met achterstelling veler dingen zooveel deel neemt in hunne zorge en ellende; tot behoud van 't land, voorstand der Kerk, en met zulk gezegend gevolg tot nog toe, en tegenstand des vijands, en verzekeren hem van 's Volks dankbaarheid. Zij waren bedroefd geweest over zijn noodig vertrek, en dat daardoor die verraderij van Deventer gebeurd is, die elk, ook hem, heeft getroffen. Zij vernemen met leedwezen, dat hierbij misverstand is gerezen tusschen zijne Doorluchtigheid en de Staten; maar waren verblijd, dat door toedoen des

(98) Dus drukken zij zich voorzichtig uit.

des Ambasfadeurs Buchorst die misverstanden waren bijgeleid: en bedanken hem voor zijne overkomst en de bewezen vaderlijke zorg voor *Sluis*; dan zij zijn bedroeft te hooren, dat sommigen niet naar behooren hem daarin bijstonden: vooral dat tusschen hem en de Staten (van Holland) eenig misverstand gerezen zij over 't *gezag* en 't *bewind*, hem opgedragen, en 't bezorgen van gereede en noodige gelden; en daar zij hieruit niet anders dan verwarring en onheil voor 't Land, voor de Kerk, en voor de ingezetenen, voorzien; zoo hadden zij eenigen uit den hunnen, tot nederlegging van dat misverstand gemachtigd naar de Staten, en hen uit hunnen naam ernstelijk *aangemaand* (99), dat zij zijner Doorluchtigheid *het wettig gezag*, hem bij de Algemeene Staten opgedragen, gelieven te laten, en zijne Doorluchtigheid niet te belemmeren, en behoorlijk te voldoen; en hem de toegezeide middelen en penningen te beschikken. Waarop de Staten hun geantwoord hebben, ('t geen ook aan hem gedaan was,) dat, wat zijn gezag aanging, zij hun besluit in de Algemeene Staten zouden inbrengen, en hoopten, dat zijne Doorluchtigheid daarmede genoegen zoude nemen; en wat de geldmiddelen betrof, dat de Staten nooit gemeend hadden hem minder aantebieden, dan hem bij zijne aankomst aangeboden was. En zij hopen

(99) Deze uitdrukkingen, die men niet wel op rekening van *aanmatiging* of *hooghartigheid* van *de Hoven* kan stellen, toonen de betrekking, waarin de Hoven tot *de Staten* toen ter tijd, ook in die *zaken*, als *Consiliarii Principis* nog stonden. Wij zullen naderhand zien, hoe dit allengs veranderd zij.

pen dat dit voldoen zal. Doch zoo niet, en zoo er nog in 't een of ander zwarigheid bleef, wilden zij gaarn zich laten gebruiken, om de Staten nader te verzoeken en te onderrichten, tot genoegen van zijne Doorluchtigheid, tot afbreuk des vijands, zelfs meer nog dan toegezeid is. En zoo dit alles nog tegen den vijand niet genoeg ware, bidden zij hem, geen gehoor te verleenen aan zulken, die hem zouden aanraden het land te verlaten, of uit den oorlog te scheiden, of *met den vijand vrede te maken.* Want daar 't wijsheid is bij Monarchen, om te kort schietende in macht, op *vrede* te denken; zoo heeft de zaak hier een ander aanzien, daar het raakt *Gods Kerk en eer.* Dan moet men ook Gods goedertierenheid en wijsheid, met 's menschen geduld, lijden, ellende, en standvastigheid opwegen; 't vertrouwen op God stellen, en hopen, zelfs met kleine middelen, ons uit 's vijands handen te redden. Dit staven zoovele beloften uit het Oude Testament, zoovele voorbeelden van tirannen, zoovele gevallen in andere Rijken; dit hebben zij ondervonden in Holland en Zeeland, die met zoo kleine macht, *op God betrouwende*, zulk een geduchte macht van Spanje zoolang tegenstonden, en die hen gered heeft met de overige Gewesten. In zulken nood dan zoo wonderdadig en genadig geholpen, hoe veel te meer nu, daar zij zoovele Provincien hebben en haar Majesteit tot onderstand, en hem als een' anderen *Josua* tot hulpe hebben. De Vrede, 't is waar, is altijd wenschlijk; als men ze kan krijgen *bestendig, behoudens Gods eer, zijn woord, en verkondiging van dien, met dat er aankleeft*, maar daar is thans geen schijn om die te beko-

men, dan gepaard met den ondergang der *Christelijke Religie*, berooving van lijf en goed. Spanje heeft verklaard, geen *Vrede* te maken, die 't minste nadeel aan de Roomsche Religie zoude doen; dit heeft hij telkens openlijk gezeid; nog op den Bredaschen Vredehandel, ook op den handel te Keulen; nu nog onlangs aan den Koning van *Denemarken*. Hierin beroemt hij zich; hierdoor is hij geëerd en ontzien bij alle Roomsch Catholijke Vorsten en Volkeren —. En al zeide men, dat de Koning veranderd ware, en om de toedracht der zaken wel iets zoude inwilligen tot voordeel der Religie, ja met eede zich verplichten: men weet toch 't grondbeginsel der Pauselijke Religie, dat *men den Ketters geen geloof behoeft te houden*. Zulks hebben wij voor eenige jaren ondervonden; zulks zien we nog dagelijks, en wat was er dan van ons te verwachten! Al trok zelfs het krijgsvolk weg, 't gevaar bleef toch het zelfde, daar elk weet, dat het meerendeel van elke Stad en Plaats nog der Roomsche Religie van harte zijn toegedaan (100); die hij aanstonds weder aan zijne zijde zal krijgen, benevens de wankelbaren en weiffelaars, die gevoegd met de nog uitgewekenen, nog sterker zullen zijn, en de Koning volstrekter macht zal krij-

(100) Men kan dit Historisch getuigenis niet wel in twijfel trekken, hoezeer men ook aan den ijver des Stellers iets toegeve. Hoe nu dit allengskens veranderd, en de Roomsch Katholijken bij vervolg zijn afgenomen, uitgezonderd in *de Meijerij*, doordien derzelver Ingezetenen tot aan de Munstersche Vrede, de vrije openlijke oefening van hunnen Godsdienst bleven behouden; is door de ondervinding bevestigd.

krijgen dan hij ooit gehad heeft: waaruit de wraak eñ straffe volgen zal; en geene Machten zullen dan te hulp kunnen komen. Zij bidden daarom vrijmoedig zijne Doorluchtigheid, dat hij, zonder in aanmerking te nemen de tegenwoordige geringheid der middelen, gelieve te volharden, niet te vertrekken, en bij hare Majesteit aanhoude op haren onderstand aan zulken, die op Gods goedheid en hare verlossing hopen."

Ziedaar een ernstig en gemoedelijk Vertoog van 't Hof, waarin *de Hollandsche Staten* zeker niet gevlijt worden, en *Leicester* zeer aan de hand gegaan wordt. Men zoude hier schier de pen van den Raadsheer *Van der Myle* denken aan te treffen. Maar 't geen nog meer verwondering baren moet: ik vinde in de *Resol. van Holl.* op dezen 8 Sept. bl. 247. dat de *Staten van Holland* goedgekeurd hebben *die Instructie*, welke deze Hoven aan hunne *Gemachtigden* voor Leicester medegaven; dat de Gemachtigden den 12 September hun antwoord inbrachten; en den 14 Sept. van des Advokaats *Propoosten* spreken uit den mond van Leicester; dat voords die zelfde Hoven den 16 Sept. bericht ontvingen door de Staten van Holland van Leicesters Brief aan Leiden. Dit kan zeker niet zeer naar 't genoegen van den Heer van Oldenbarneveldt geweest zijn; of men moet denken, dat de *Staten* met *Barneveldt*, ziende waarhenen de stroom liep, en geen ander middel wetende, om van die netelige zaak een gepast einde te maken, daartoe *de Hoven* wel hebben willen gebruiken. Doch dan had dit eenen verkeerden uitslag; want BOR bl. 33. d. verhaalt, dat de Graaf deze gelegenheid waarnam, om meer regelrecht te klagen,

Leicester klaagt over Barneveld. over den perfoon van den Advokaat van Barneveldt; dat Hij het was, die *in de Vergadering van de Staten van Holland zoude gezeid hebben, dat hare Majefteit zijn Excellentie gelast hadde, hem tot den abfoluten Gouvernemente van de geünieerde Provincien te doen authoriferen, om bij middel van Peys, gemaakt of nog te maken, met den Hertog van Parma de landen te brengen onder den Koning van Spanje, en dat hij hem beroemd zoude hebben, te hebben copie van de Inftructie, die hare Majefteit zijn Excellentie dien aangaande hadde gegeven.* Op de verklaring der gezonden Raadsheeren, (dat zij van die vertellingen niets, maar wel van geftrooide geruchten van Vredehandel gehoord hadden, als uit vreemde landen gekomen,) drong nu Leicefter verder aan tegen den uitftrooier; hij *ontkende* ronduit, dat hij *zodanigen last* van hare Majefteit had ontvangen, en vorderde, dat men *Oldenbarneveldt behoorde* te belasten, om de *copie van die Inftructie* te toonen — den perfoon, die ze gaf, te openbaren, die zoo tegen de waarheid aan, en ftrijdig met de waardigheid van hare Majefteit en zijne eer, zulke zaken vertelde. De vertrouwelijkheid, waarmede dit gefchiedde, zoude fchier doen vermoeden, dat Leicester de waarheid ten vollen aan zijne zijde hadde, indien dit Stuk geene inlichting kon krijgen, door te veronderftellen, dat er van wederzijde veel misverftand, of, om duidelijker te fpreken, *veel fijn gefponnens van uitdrukking* of woordenftrijd onder liep. Ik voor mij, zie de zaak dus in: 't Verfchil was niet, of de geheime *Inftructie* medebracht, (zoo als boven uit *Wagenaar*,) om *van Vrede* te fpreken, en, wilden de Staten, (dat

dat is de Gemachtigden ter Staatsvergadering,) daar niet aan, alsdan voorzichtig de *Vroedschappen* zelve te ondertasten, en bij gebrek van hulpmiddelen tot voordzetting van den oorlog, eene *redelijke Vrede* te bewerken: dit schijnt Leicester niet ontkend te hebben. Dit bracht zijn Vertoog; dit brengen zijne brieven mede. Maar 't verschil was dit; of de *Instructie* medebracht, en of zijner Excellentie dit met recht in Holland *werd nagegeven, dat hij op zekere Instructie zoude wezen gekomen*, met oogmerk, *om deze Landen te helpen brengen met een Peis onder den vijand, het welk zijne Excellentie verklaart en gezworen heeft onwaarachtig te zijn*, zoo als in de *Holl. Resol.* 11 Sept. bl. 248. staat, of nog haatlijker, dat hij daarom eerst *het volstrekt Bewind zich moest aanmatigen of laten opdragen*, of (volgens 't Bericht der Raadsheeren, den 14. Sept. bl. 251.) dat Oldenbarneveldts reden daarop neêrkwam, *dat zijne Excellentie zoude trachten na de Souveraine Regering*, OM *te beter deze landen onder den Paix te mogen brengen.* En zoo dit *Oldenbarneveldt* gezegd, of ten minsten de zaak in dat licht voorgesteld heeft (1), en daartegen Leicester die zaak ontkende: dan kan men grond vinden, waarom hij zoo ernstig op 't straffen aandrong, en dit *te meer*, zeggen de Holl. Registers, l. l. *alzoo zijne Excellentie te vrede was, alle zijne Stukken te doen bezegelen, omme daarna bij neutrale persoonen gevisiteerd en geconfereerd te worden tegens het Geschrift, dat bij forme van Instructie zoude wer-*

(1) 't Welk echter de Staten den 15 Sept. bl. 253. ontkenden.

werden te onrecht nagegeven, voords — dat zijne Excellentie verzoekt, dat mede goede informatie mag genomen worden, wie de Autheuren en Uitspreiders van den voorn. Geschrifte of Instructie zouden mogen wezen, alzoo zijne Excellentie alsulke Persoonen hield als Verraders van de Religie en den Vaderlande.

Dus veel deed Leicester, om Oldenbarneveldt den voet te ligten. Maar *Oldenbarneveldt*, gesterkt door de Staten van Holland, deed niet minder, om *Leicester* te doen tuimelen of in haat te brengen.

Handeling der Steden.

Zien we 't gevolg, bij de *Steden!* Leicester had zijne Brieven met het Vertoog ook aan de Steden van Holland gezonden, en op wat wijze? Dit leeren ons de *Resol. van Holland* 17 Sept. bl. 255. *Delft*, *Leiden* en *Rotterdam* verklaarden, dat hunne Brieven hielden *aan de Burgemeesteren*, *Schepens*, *Vroedschappen*, *en Dekens van de Gildens*. *Die van Amsterdam en Alkmaar*, *aan Burgemeesteren*, *Schepenen*, *Vroedschappen*, *Burgerhopluiden*, en te Amsteldam mede *aan de Collonellen.*

Op de eerste opening hiervan den 16 Sept. in de Vergadering door Leiden gegeven, en op 't vermoeden, dat er meer zulke brieven zouden gezonden zijn; was het begrip der afgevaardigden, dat het antwoord niet zoude geschieden *bij de Steden in het particulier*, *maar in het generaal:* ja men zag die daad zoo in, dat men den drie Collegien van den Hage (beide de Hoven en Rekenkamer,) daarvan kennis en afschrift zoude geven, en hun *voorhouden*, *dat zij willen letten en in bedenken nemen*, *waartoe alzulke Geschriften en Proceduren tenderende zijn*, *haar zel-*

zelven contrariëerende, en wat in de zake gedaan zal mogen werden, ten meesten dienste van den Lande. Ook *committeerde* men twee leden, die niet genoemd worden, om een Antwoord opteftellen, 't welk naar de Steden gefchikt, en daarna Staatsgewijs goed mogt gevonden worden. Hierbij bleef het dien dag; maar den volgenden 17 Sept. wierd dat Voorftel veel ruimer gedaan, en men begreep, naar 't fchijnt, dat er nu gelegenheid was, om volgens het fpreekwoord twee vliegen met eenen klap te flaan, of liever, om vele zaken met Leicester in eens aftedoen, of hem onder 't oog te brengen; altans het voorftel was tweeledig, dat, om alle goede eenigheid in den lande te onderhouden, men bij de Steden vernemen zoude, of zij elk afzonderlijk, of, van wegen alle de Steden, in het generaal beantwoording wilden doen; dat men alle Steden, zoo groote als kleine, zal aanfchrijven, om met hunne Vroedfchappen dit te overleggen; maar ten tweeden, zij voegen daar benevens de *Apostille* van zijne Excellentie op de vorige *Remonstrantie*, met het *Concept* van 't geen op die *Apostille* weder aan Hem zoude vertoogd worden; en daarenboven het antwoord der Staten over de *Propoosten* van den Advokaat *Oldenbarneveldt* en zijn openbaarmaken van 't voorftel der Heeren Valk en Menyn (2). Met oogmerk, om *in de Vroedschappen* op alles volkomen te letten, en hunne Gemachtigden volledig te gelasten, om dan Staatsgewijs zoodanig Antwoord opteftellen, als zij ten dienste en bewaringe van 's Lands rechten zouden be-

Bij de Staten.

(2) Zonder te fpreken van den Brief *der Hoven* aan *Leicester* van den 8 Sept.

bevinden te behooren." Dit was zeerschrander overleid, maar hierover viel nog lang en veel te doen (3). Amsteldam wilde afzonderlijk antwoorden; de Staten begrepen 't anders (4). Dordrecht had reeds den 16 Sept. geschreven niet noodig te vinden hierop Gedeputeerden te zenden (5). Die van Hoorn verklaarden geen last te hebben, om daarin toeteſtemmen (6). Men had zelfs, tot beter *ſtijving*, volgens 't aangeteekende op den 1 Oct. bl. 270. de *kleine Steden*, en daaronder *Heusden beſchreven*; doch toen besloot men weg te laten de *verklaring der gebreken en inconvenienten binnen deze Landen gerezen*, *en van de perſoonen die daarvan de oorzake zijn zouden.* Ook zocht men gelijkſtemmig *met Zeeland* die nadere Verklaring interichten. Men hield den 3 Oct. nog vele *Conferentien* en *Communicatien*; men wilde er ook kennis van geven aan de *Hoven* in *'s Hage*, als mede aan die van *Zeeland* en *Vriesland*. Eerst den 16 Oct. kwam het tot een Besluit, om zoowel de nadere Verklaring op de *Apoſtille*, als de *Beantwoording* van 't *Vertoog* te zenden aan den *Raad van Staat*, met verzoek, van die Stukken den Grave ter hand te doen ſtellen (7). Doch ook toen waren de Steden het niet eens, omtrent het *Antwoord* zelve, bl. 280. f. De Steden *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amſteldam*, *Rotterdam*

Beroep der kleiner Steden.

Besluit der Holl. Staten.

(3) Zie *Reſol. van Holl.* 26, 29, 30 Sept. bl. 267. op 't einde, den 1, 2, 3 Octob.
(4) Ibid. 28 Sept. bl. 264.
(5) Ibid. 26 Sept. bl. 262.
(6) Ibid. 28 Sept. bl. 264.
(7) Vergel. den 20 Oct. bl. 284. en 22 Oct. bl. 289.

dam en Alkmaar waren van gevoelen, om het *Vertoog* op den Brief Staatsgewijze op een algemeenen voet te beantwoorden; doch *Edam*, *Monnikendam* en *Purmerende* verklaarden zulke brieven van Leicester niet ontvangen te hebben; en *Gouda* vertoonde haar antwoord, 't welk zij gegeven hadden, met omhelzing der Vredehandeling. En men besloot eerst den 21 Oct. alle die Stukken bijeen *in druk* uit te geven (8). Ziedaar, welk eene dobbering en verscheidenheid van begrippen; 't welk aan Leicester niet onbekend kon blijven. Het belang van den Advokaat bracht zeker mede eene beantwoording *Staatsgewijze*; maar dit wilde eerst niet vlotten.

Gouda alleen wil Vrede.

Merkwaardig ondertusschen is het, dat *Gouda*, waar *Frank* Pensionaris was, alleen van begrip was, om over *Vrede* te handelen. Deze Stad was wel meer zonderling. Maar nog zonderlinger en gansch niet naar den smaak van *Holland* was de afzonderlijke beantwoording van Dordrecht aan Leicester, wiens partij die Stad geheel bleef aankleven; en de Brief, dien zij zelve hierover aan de Staten van Holland den 24 Sept. afzonden. Zij verklaarden aan Leicester hunnen eerbiedigen dank voor de groote diensten der Koningin en de zijne, aan Staat en Godsdienst bewezen; zij geven een breed verhaal van die diensten; zij prijzen zijne pogingen zooverre de middelen strekten, de verovering der Veluwe en Betuwe; zij hadden na 't verraad van Deventer, niet toegestemd in 't zenden der Brieven van 4 Febr. noch in iets, dat tot nadeel van zijn gezag kon strekken: zij zijn hem verplicht, dat hij

Dordrecht antwoordt afzonderlijk aan Leicester.

dat

(8) Vergel. WAGEN. D. VIII. bl. 252.

dat alles om 's Lands welzijn wilde vergeten; dat hij bij de Koningin ten goede sprak, terugkwam, en Sluis gezocht had te ontzetten, schoon niet genoeg geholpen. Zij hadden hope gehad op meer voordeelen door de groote gematigdheid, te Middelburg getoond, in 't vereffenen der zwarigheden, en de beveling der landen aan haar Majesteits hulp; zij schamen zich over 't verdere gebeurde en over de uitstrooisels; ook over 't voorgevallene met Hohenloo, die zeerkwalijk beraden handelt. Zij wenschten, dat hij te Dordrecht ter Vergadering beter bejegend ware geweest, en volgens de belofte hulp gekregen had. Doch in Republieken gebeurt het meer, dat men besluiten neemt, die alle de Steden niet toestaan, maar de schuld en de gevolgen zijn noch hem noch den Raad van Staat te wijten. Men heeft de schuld wel geschoven op het onvermogen, en op den Vredehandel; zij wisten, wat daarover te zeggen was, maar stelden vast, dat hare Majesteit niet zoude handelen dan met bewilliging der Algemeene Staten, volgens 't Verdrag; zij kenden Spanjes religie-ijver en ketterhaat. Zoo lang die Koning leeft, zullen zij moeten oorlogen; en dat kunnen zij met Gods en der Koninginne hulpe uitvoeren verdedigenderwijze, mids hij zijn Gezag zonder verkorting of krenking behoude, en er goede opzicht zij op de geldmiddelen, op de monstering, guarnizoenen, zeetoerusting en krijgstucht. Zij denken niet, dat men toelegt op 't behoud van twee of drie Gewesten, zonder van de anderen veel werks te maken. Maar die dichtst bij den vijand zijn, moeten hun best ook doen." Na vele andere gronden van hope en vertrouwen besluiten zij

Keurt Hollands gedrag af.

met

met te verzoeken, dat zijn Doorluchtigheid volharde in zijne pogingen, en beloven hem alle dienstvaardigheid.

Doch zoo malsch en vriendlijk schreven zij dien zelfden dag, den 24 Sept. niet aan de Staten van Holland (9). Die Brief ging op den naam van *Schout, Burgemeesters en Regeerders van Dordrecht.* Zij hadden den 18 Sept. hunnen brief met de Stukken ontvangen en overwogen; zij vonden raadzaam, den brief van zijne Doorluchtigheid van Stadswege afzonderlijk te beantwoorden; zij konden dit eeds- en ambtshalve niet nalaten; daar zij zijne Doorluchtigheid met de andere Steden gehoorzaamheid gezworen, en hij reeds tweemaal van hun gevorderd had, om de Majesteit van dat Vertoog te onderrichten: 't welk dies beter geschieden zal, dan wanneer 't antwoord algemeen op den naam der *Staten van Holland* van wege de Steden gegeven wierd. Dit ook schijnt zijne meening niet te zijn; het ware anders genoeg geweest te spreken met de Gedeputeerden van Holland in de Algemeene Staten, en aldaar het antwoord te ontvangen. Wat betreft het Ontwerp van *nader Verklaring op de Apostille*, daar de Staten van Holland reeds verklaard hebben, *altijd van meening geweest te zijn en nog te zijn, om zijne Doorluchtigheid te handhaven bij zijn gezag*, volgens de *Verdragen*; zoo kan dit voldoen. Want komt men met *daden* na, 't geen op *papier* staat: zoo houden alle zwarigheden op, en zij achten dus onnoodig, om andermaal, en *tot walgens toe* optehalen *van 't gezag der Staten en van hun recht* *tot*

Schrijft scherp aan de Staten van Holland.

(9) BOR *Bijvoegs.* D. IV. bl. 31.

tot de Souvereiniteit, dewijl de Graaf meermaal verklaard heeft te vrede te zijn *met het gezag*, 't welk hem bij de Staten goed en eigenwillig is opgedragen, en meer niet begeert; zonder te willen twisten over 't gezag *of recht der Staten* tot de Souvereiniteit of tot voorbehoudene zaken, die de Vorsten aan zich hielden. Zulke Vertogen zijn zeervreemd voor Heeren, die, niets met 's lands zaken te schaffen hebbende, uit enkelen ijver zich daarmede moeien, gezonden van eene Monarchin, die hen elders eerlijk kan onderhouden. *Prins Willem* van Orange had veel Verdragen, om zekere redenen, naar zijnen toestand, 't welk hij, van gelijken staat en voorwaarde zijnde, als de tegenwoordige Gouverneur Generaal nooit zoude geduld of gedoogd hebben (10). 't Was zeeronvoeglijk, tegen zulk eenen Prinse, die Grootmeester is van Engeland, Lieutenant van hare Majesteit, en Gouverneur Generaal, dezer Landen, te zeggen, dat voorleden jaar wel *zijn naam gebruikt* was, maar *verkeerd*, en tot *'s lands nadeel*, waartegen bij 't Berichtschrift der Staten Generaal voor den Raad van Staat, bij hen bezworen, uitdruklijk gezegd was, *dat alle Brieven*, *Ordonnantien*, *en alle andere Depeschen zullen worden uitgegeven* OP DEN NAAM *en onderteekening van zijne Excellentie* Bij dat Berichtschrift was ook het *formulier* bepaald van *Eed*, *voor alle Oversten*, *Admiralen*, *Collonellen*, *Kapiteinen* enz. Waartoe dan de-

(10) Men leert hier in 't voorbijgaan eene aanmerklijke bijzonderheid, volgens de denkbeelden van Dordrecht, wier Regering toch ook *Willem* gekend, en onder hem 't bewind gehad hadde.

deze nieuwigheid? daar de Apostille toch medebrengt, dat het Volk van oorlog in *guarnizoen van Steden zweren zullen, die Steden trouw te bewaren voor de Staten* enz. En daar den Staten der Gewesten toekomt *de Souvereiniteit*; is 't dan niet genoeg, dat het krijgsvolk *eed doet*, den *Staten en den Gouverneur Generaal*, en *den Gouverneurs der Gewesten*, *getrouw te zijn*, zonder de *Steden* daarin te trekken, ten ware men aan elke Stad ook 't recht van Souvereiniteit binnen *hare muren* wilde toeschrijven. Of heeft men onder Keizer Karel ooit gezien, het krijgsvolk eed doen aan *eene Stad* of *Stadhouder*, of *zijnen Lieutenant*, welke Stadhouder moest gehoorzaamd worden, niet om den Eed aan hem te doen, maar uit kracht van den Eed, dien het aan den Souverein deed, en uit kracht zijner *Commissie*, waarbij zij belast werden, *den Stadhouder* van 's Keizers of Souvereins wegen te gehoorzamen. Zij geloven niet, dat die Stadhouders zoo volstrekt meester zijn geweest in hunne Gewesten, dat de *Opperlandvoogd* geene Guarnizoenen mogte veranderen zonder toestemming dier Stadhouders (11). Maar het is nu een noode-

(11) Dit is een geschiedkundig verschil, maar ligtlijk uittemaken uit het boven aangehaalde wegens *de algemeene Regering*, volgens het meerder licht, 't welk tegenwoordig hierover verspreid is. 't Is intusschen opmerklijk, dat, hoe de Eedsformulieren der Staten onder de laatste Vorsten of Graven van Holland in de bewoordingen verschilden, zij echter in dit punt overeenkwamen, dat zij alleen *getrouwheid zwoeren aan den Graaf*, *en gehoorzaamheid aan alle zijne Dienaars*, onder welken ook *de Stadhouders* waren. Ik heb

deloos verschil, daar 't veranderen van *Bezettingen* tot *de krijgszaken* behoort, en zijner Doorluchtigheid *volstrekt gezag en macht* toekomt in krijgszaken, zonder uitzondering of bepaling. Men behoorde met de Verklaring en Apostille te vrede te zijn, en den Gouverneur Generaal zoowel te betrouwen als de afzonderlijke Stadhouders. Zeer haatlijk was de aanhoudende herhaling en ophaling van *'t verkorten van der Steden of Landen gezag en rechten*, bijzonder als men niet bewijst, dat zulks in de daad bij zijne Doorluchtigheid gedaan of gepoogd is. Dit draagt met zich eenen blaam van meineedigheid of eerloosheid, dewijl zijne Doorluchtigheid bij eede beloofd heeft 's Lands voorrechten te handhaven. Men behoorde daarin voorzichtiger te spreken en te handelen. Dat de staat van het krijgsvolk gebracht worde in overeenstemming met de opbrengsten en inwilliging der lasten, en betaling der Guarnizoenen, is bij de Generale Staten bedongen, en dus onnoodig om er van te spreken; gelijk ook van den Vredehandel, van 't voorgevallene te Utrecht, en van de klachten van 't tweede lid der Staten aldaar, — — —. Om die en andere redenen achten zij voor als nog ontijdig eenig nader *Vertoog* te doen, in den tegenwoordigen toestand, voordat men zie, hoe de zaken verder gaan. Dit drongen zij reeds dikwils

heb om de zonderlingheid deze Eedsformulieren in eene *Bijlage* geplaatst op 't jaar 1587. den 24 Septemb. Naderhand zwoeren de Staten in 1572. gehoorzaamheid aan *den Stadhouder* Willem I., maar toen nog maar als *'s Konings Stadhouder*.

-wils ter Vergadering aan, maar zijn niet gehoord. Men gaat zijnen gang, en 't is daarom onnoodig, op deze Dagvaart, hiertoe alleen aangeleid, te verschijnen, om kosten te schuwen: verzoekende alles interichten tot behoud der gunste harer Majesteit en 't verblijf zijner Doorluchtigheid: *anders gaan we met open oogen verloren.*" (12)

Ziedaar een' gewichtigen Brief, die stijl, pen, en taal, der Aanhangers van Leicester kenteekent. Maar dit is hier de zaak niet. Een welwikkend oordeel vraagt meer naar de waardij en kracht der redenen over en weder, toetst dezelven, en behoudt er 't zijne uit; en daartoe moeten wij onpartijdigheidshalve nu zien, wat van de zijde der Staten van Holland tegen dit alles wierd ingebracht

Onze WAGENAAR meer lettende op den tijd van den openbaren druk, dan wel op de tijdorde der opstellen zelve, voegt bl. 252. in zijn verhaal de *drie Vertogen*, door Holland vooruit vervaardigd, in eenen adem te zamen, te weten, 1°. *De nader Verklaring der punten, in 't laatst van Oogstmaand aan Leicester overhandigd, en door hem reeds schriftelijk beantwoord* (13). 2°. *Het Antwoord op zijn Vertoog, in 't begin van Herfstmaand uit Dordrecht omgezonden* (14), en 3°. *de Vertooning van het Recht der Edelen en Steden, in zaken van Regering*, van 16 Oct. Ik

Hollands nadere verklaring.

(12) *Hoorn* gaf ook afzonderlijk antwoord, volgens BOR B. XXIII. bl. 51. en WAGEN. bl. 253.

(13) Dit waren die 9 punten, met de *Apostillen*, bij WAGEN. bl. 232. en BOR bl. 54. hier boven.

(14) Dit was het Vertoog van den 7 Sept. hier boven.

Ik zal zijne orde volgen, maar de zaak zelve wat breeder ontvouwen. Volgens Hem hadden de Staten, of de Advokaat, of Vrank, van hunnentwege, en op hunnen naam, rondelijk den 4 Oct. verklaard (15), en ten gronde geleid: „ dat zij „ Leicester geen grooter gezag toeschreven, dan „ de Landvoogden, ten tijde van Keizer Karel, „ wettelijk bekleed hadden, en dat zij verston„ den, *zelven te mogen doen*, 't gene, op 's Kei„ zers naam, placht gedaan te worden, als 't ma„ ken van *vrede* of *bestand*, 't aannemen van „ *nieuwen oorlog*, 't maken van *verbintenissen* „ met uitheemsche Mogendheden, 't maken van „ *Plakaten* op verandering der *Munte*, bepa„ ling van den Koophandel naar vreemde en on„ partijdige Landen, en invoering van nieuwe „ rechten en gewoonten: benevens de oplegging „ van nieuwe lasten, en diergelijken (16)." Dus verre WAGENAAR! Maar 't Vertoog zelf hield meer in; zij verklaren, hem in zijn Gezag te willen

1. Op de *Apostillen.*

(15) Uit BOR B. XXIII. bl. 54.

(16) Men gevoelt alhier duidelijk het misverstand onder de twistenden! Het geen *op 's Keizers naam placht gedaan te worden*, (dus schijnt men te redeneren,) *kon de Keizer ook als Souverein zelf verrichten.* Dit kon niemand tegenspreken! Nu dan zeggen de Staten: *'t geen op onzen naam gedaan wordt*, *dat kunnen wij*, *als Souverein*, *zelf verrichten.* Kon dit, zoo eenvoudig voorgesteld, ook tegenspraak velen? ik voor mij, denke, neen! Maar, *wanneer* kon de Keizer dit doen? alleen dan, wanneer hij zijnen last aan *een ander gegeven*, om dit op *zijnen naam* te doen, weder introk; dit nu *kon* hij doen! Maar hij kon die zaken niet *gelijktijdig zelf doen*, en een *ander laten doen* of last geven. De Staten konden dan, volgens 't begrip, dat zij van *hunne Souvereiniteit* hier voorstellen, dit alles, wat zij opnoemen,

len handhaven, maar begeren ook, dat hij de Staten en Landen zal handhaven in hunne Rechten en Vrijheden; dan zij zeggen er bij, dat bij zijn' brief van 10 Junij, aan zijn Secretaris *Junius*, het *gezag der Staten* in twijfel wordt getrokken, en dat zij daarom noodzakelijk oordeelden, hier eene afzonderlijke *Verklaring* (dit nu is het derde Stuk) bij te voegen: 't welk noodig is, omdat de Landen anders in groote zwarigheden konden vallen. *Want ingevalle de Souverainiteit niet by de Staten zoude wezen, zoo zoude volgen, dat zy t' onrechte verklaard hadden, den Koning van Spanje van de administratie van de Souvereiniteit vervallen te zyn, met alle de gevolgen*, (zoo als dit boven aangehaald, en hier wederom in 't breede herhaald wordt.) Zij weiden verder, even als te voren, uit over 't recht der afzonderlijke Gouverneurs, ten aanzien van den Gouverneur Generaal; over 't misverstand, gesproten uit de verandering van den Eed; over de groote verplichtingen aan 't huis van Nassau;

men, zelf doen, maar *wanneer?* alsdan, wanneer zij den lastbrief, aan Leicester gegeven, wederom introkken, en de Verdragen, daarover met de Koningin en met Leicester gemaakt, den bodem insloegen of vernietigden; maar niet *gelijktijdig zelf doen* 't geen *uit hunn' naam* door een' ander geschiedde. Of alles wierd Verwarring. Als men dit in 't oog houdt, kan men veel van 't volgende verstaan en ontscheiden. Men was het eens in de algemeene *Beginselen*; maar 't haperde in de *toepassing*. Ik vertrouw, dat mij deze aanmerking ten goede genomen zal worden, zonder schijn van partijdigheid. *Karel*, dunkt mij, had hier ruimer handen, dan alstoen de Staten. Zijn *Gouverneur Generaal* was, *zoolang het ons believt*. Der Staten *Gouverneur Generaal* was, zoolang *'t Verdrag met Elisabeth duurt.*

stan; over den staat van oorlog en het krijgsvolk, de betalingen, 't begeerde herstel van vele zaken, door kwade geesten verward; en verklaren bij slot, dat hun Vertoog niet strekt tot *verkleining* van 's Graven gezag, maar tot handhaving van 't zelve; niet gedaan bij de Vereeniging te Middelburg, maar reeds veel vroeger, doch tot dien tijd opgehouden, niet om vorig misverstand op te halen, maar om nieuwe misverstanden voorte komen.

e. Op zijn nader Vertoog den 7 Sept.

Het tweede Stuk, insgelijks van den 4 Octob., maar te Haarlem tot besluit gebracht den 16 Oct., spreekt, volgens WAGENAAR, uit den naam van de *Ridderschap*, *Edelen*, *en* MEESTE *Steden van Holland en Westfriesland*, *alzoo Dordrecht*, *Gouda*, *Hoorn en eenige andere Leden afzonderlijk geantwoord hadden. Het haalde van vroeg af op al 't gene men met Engeland en met den Grave van Leicester in 't bijzonder gehandeld hadde*, *en verdedigde omstandiglijk het gedrag der Staten.* Dit was een antwoord op zijn bovengemeld Vertoog van den 7 Sept. uit Dordrecht gedaan. Hetzelve is zeerlang en omslachtig; zij halen alles van vroeger tijd op; en zeggen, dat, daar de zaak de landen in 't gemeen betreft, dit volgens gebruik door de Algemeene Staten moest beantwoord worden: maar zijn Doorluchtigheid antwoord begerende, en de *Staten Generaal* dit alsnog niet kunnende doen, alzoo de Afgevaardigden niet gelast zijn, bevonden zij noodig, dit antwoord te geven. Zij merken hierbij aan, dat de Landen sedert 1572, de wapenen tegen Spanje hebben opgenomen, tot behoud derzelven, bijzonder tot bescherming en handhaving van de ware Christelijke Religie en der Lan-

den en Steden Privilegien, onder het beleid en bevel van den Prince van Orange; dat zij, vreezende, zonder hulp van buiten hunnen vijand niet te kunnen wederstaan, eerst ten jare 1573 en 1576. hun toevlucht namen tot hare Majesteits hulp; daarna handelden met den Hertog van *Anjou*, en na zijn overlijden te vergeefs den Koning van *Vrankrijk* aanzochten tot het aannemen der Souvereiniteit; en naderhand dat aanbod deden aan hare Majesteit, van wie zij een genadig sekoers kregen; en bovendien de overkomst zijner Doorluchtigheid, om alles te helpen opbeuren, en volgens de gemaakte Verdragen in de nooden te voorzien. Zij bedanken hem voor dat alles, als ook voor de aanvaarding van zijnen post als Gouverneur Generaal. Zij lieten niet na van hunne zijde die Verdragen en Verbanden te achtervolgen; bewezen hem alle eer en dankbaarheid, ook door daden. 't Is waar, zij deden met behoorlijken eerbied, met Zeeland en Vriesland, verscheiden Vertogen van zaken, die zij meenden te strijden, en verzochten daarop herstel; dit moesten zij plichtshalve doen, en hebben daarmede haars Majesteits dienst, zijne eer, en de welvaart des lands betracht. Zij beschouwden zijn vertrek naar Engeland als schadelijk; dit zochten zij voortekomen; bewilligden daarin voor twee of drie maanden; met schikking op 't beleid der zaken. Maar eenige weken na dat vertrek vernam men die *Acte van restrictie*, op 't gezag van den Raad, en van de Gouverneurs, waardoor 't verraad van Deventer gebeurde, en dit noodzaakte de Staten op eigen behoud te voorzien, niet met vermindering *van zijn gezag*, maar met *herstelling van 't gezag der Geweste-*

lijke Gouverneurs, 't welk tegen 't oud gebruik en recht verminderd was (17). 't Geschrevene hierover den 4 Febr. aan Hem en aan de Koningin was niet, om zijn' naam of eer te verkleinen, maar uit verslagenheid, en om de groote zwarigheden door de beperking der macht in den Raad, tot beter voorziening voor 't vervolg. Men deed dit daarom met zoovele voorzorg, dat niemand dan de Gemachtigden er van wisten, en die met behoedzaamheid hunne zenders er kennis van gaven, zoodat het weinig bekend was, dan nadat de afschriften zelve uit Engeland kwamen, die met een' verdichten brief van 10 Maart onder 't Volk gestrooid werden; ook ging de brief aan de Koningin met geen ander oogmerk af, dan om spoediger besluit voor hunne Gezanten te verkrijgen. Maar de Staten vernamen, dat die brieven niet wel opgevat waren, en verklaarden daarop, niet Hem bedoeld te hebben, maar zijne misleiders; zij verzochten het harde daarvan te verschoonen, en de schuld op hunne groote ontroering te leggen. Zij bedanken zijne Doorluchtigheid voor zijne gunstige tusschenkomst bij de Koningin, voor 't vergeten van 't voorgevallene, voor zijne groote moeite tot ontzet van Sluis. Zij hebben geen genoeg bericht wegens 't ongenoegen met Hohenloo, over 't niet zenden van 't volk;

(17) Dit was ook verminderd tegen 't oud gebruik en vorig recht! Want Maurits behoefde voor *Leicesters* komst geenen Algemeenen Landvoogd naar de oogen te zien. Maar de vraag is; bleef dat *oud gebruik* en *recht* in wezen, toen de Staten Leicester bij Verdrag aanstelden, met *macht* boven de *Provinciale Gouverneurs*, die hem moesten gehoorzaam zijn, en zijne orders opvolgen?

volk; en, 't geen de penningen betrof, Holland en Zeeland hadden zich wel beijverd, maar 't was te laat geweest. Zij waren ook wel te vrede met zijn Plakaat tegen oproer en partijschappen, en verzoeken verder te voorzien tegen alle oproerigheden. Zij deden alle pogingen, om het misverstand tusschen zijn Excellentie en den Grave van Hohenloo, voor zijn vertrek gerezen, ter neder te leggen; goede verstandhouding is ten hoogsten noodig, en zij denken, dat het weigeren zijner *patenten* veroorzaakt is door 't verschil over 't *ambt der Gewestlijke Gouverneurs*, en hopen op betere vereeniging! Zij berichten verder wat na zijne terugkomst in 't begin van Oogstmaand, ten aanzien van een Veldleger, gedaan, en wat geld daartoe verschaft zij; hoe in 't einde van die maand, nopens het krijgsvolk, de monden legerbehoeftens, en de opbrengst van penningen, alle mogelijke pogingen met hem zijn aangewend, ook het volk te water onderhouden, en zij hopen daaruit veel heils voor den lande."

„ De Edelen en Steden hadden, om gewichtige redenen, tot behoud van den Staat, Rechten, en goede Orde, bij zijne aankomst *een Vertoog* gedaan, dienende tot goede onderscheiding tusschen *zijn Gouverneurs-Ambt*, de *Staten* in 't gemeen en in 't bijzonder, en de Gewestlijke *Stadhouders*; om de lasten en inkomsten gelijk te houden, en om te herstellen 't geen 't voorleden jaar tegen de Verdragen gedaan was, met achterstelling van hun, die onverstand zaaiden. Dit Vertoog (zeiden zij) was den Gedeputeerden ter Algemeene Staatsvergadering te Middelburg medegegeven, om hem dat aantebieden met Zeeland en de overige Gewesten gezamenlijk, of ui-

uiterlijk op den naam van Holland. Doch zij hadden 't toen om redenen (18), nagelaten, en te Dordrecht Gemachtigden gezonden, om hem bij zijne komste te begroeten, en hem aldaar dat Vertoog te doen. Hij eischte toen die punten in geschrift; of die nu buiten recht of reden zijn vertoond, moet blijken uit het Vertoog, en de nader *Vertooning* [derde Stuk] daar op gemaakt. Elk kan hieruit zien, dat Hij geene reden heeft, immers niet tegen Holland, om over 't verlies van de Steden of andere ongelukken aantuiging te doen ten hunnen laste. Zij hebben 15 jaren lang zooveel schats opgebracht; nu sedert twee jaren van zijn bewind, alleen voor den oorlog te lande, betaald bijna 4 millioenen (19); gedurende den oorlog betaalden zij nooit zooveel, maar nu nog meer dan zij aan Engeland beloofden, schoon Holland nooit zooveel afbreuk leed in Koophandel en Zeevaart als nu. Zij verwonderden zich daarom, dat men verzekering vordert, of hunne middelen, gepaard met den onderstand der Koningin, genoegzaam zouden zijn om den oorlog uit te houden. De Prins van Oranje had met veel minder middelen, en zonder zulken heerlijken

(18) Dit leert men hier voor 't eerst zoo duidelijk, en 't beneemt iets aan de bevreemdheid, boven gemeld, dat men in dat tijdstip te Dordrecht dit Vertoog aanbood; doch, daar het bij de andere Gewesten te Middelburg geen' ingang gevonden had; zoo is dit de waarschijnlijke reden, waarom hetzelve toen achterbleef.

(19) Een groote somme denklijk voor dien tijd. Maar wat verschillen hiervan onze latere tijden. Dit zit hem niet enkel in de verminderde waarde van 't geld, maar ook in de meerdere Behoeften en Wijze van Oorlogen en Landbestier.

ken onderstand, de landen in veel benaauwder tijd wel beschermd, te water en te land, en zonder die verklaring te vorderen. Als de Koningin de Souvereiniteit of bescherming weigert, of geen meerder onderstand kan geven, dan staat niets meer te doen dan met vertrouwen op God, met *haren onderstand* en met *'s lands middelen* een' vasten staat van oorlog te beramen, alles in eenigheid te betrachten, en in goede orde eene gelukkige uitkomst aftewachten."

„ Van den Vredehandel hebben zij zoo weinig geopenbaard als mogelijk; zij vertrouwen, dat van geene Vrede zal gehandeld worden, zonder toestemming der Algemeene Staten, volgens 't Verdrag. Zij wisten wel, wat in Mei 1586. de Koning van Denemarken aan hare Majesteit heeft voorgesteld (20); wat daarop gevolgd is; wat A. van Loo gehandeld heeft, wat Buchorst hun medegedeeld heeft; maar weinig kwam hiervan ter kennis

(20) Evenwel was hieromtrent meer gedaan. Ik bezit een Afschrift van eene zeerbreede Memorie, aan 't hoofd genoemd: *Memorie, dienende voor de Gedeputeerden van wegen de Staten Generael van de Geunieerde Nederlandsche Provintien, gesonden aan de Koninglyke Majesteit van Denemarken, 't geene sy sullen hebben te vertoonen, zo verre de gelegenheid zulx vereyschende, op de poincten hierna volgende: zynde geweest de Heeren Jr. Floris van Brederode, Leonart Casembroot, Reynier Cant, en Johan van de Werk.* — Het slot is: *Aldus gedaen en geresolveert in de Vergaderinge van de Generale Staten in 's Hage, den 26 Mey* 1587. *(geparapheert) J. van Oldenbarnevelt Vt. en (geteekent) C. Aerssens* 1587. Waarin zij ophalen al het gebeurde met Philips en zijne handelingen, hunne pogingen daartegen, bijzonder in Holland en Zeeland, onder 't gebied van den Prince van Orange, hunne beijvering na deszelfs dood;

nis van de gemeente. Maar na de aanvraag van zijne Excellentie, door *Valk* en *Menin*, of de Staten middelen genoeg hadden ter verdediging, en die bij gebrek daarvan hun voorstelde, of 't niet beter ware *Vrede te maken op redelijke voorwaarden;* zoo gaf dit bij velen, der zaken onkundig, groot nadenken, en men was genoodzaakt, toen met behoedzaamheid meer opening aan de Staten te geven. Men heeft dan ook 't *advis* van eenige Collegien hierop gevraagd, doch alles met behoorlijken eerbied; en zonder te doen gelooven, dat hare Majesteit of zijne Doorluchtigheid buiten bewilliging der Staten van Vrede zoude willen handelen. En daarom hebben zij op 't voorstel van *Valk* en *Menin* niet geantwoord, maar zich gedragen tot de Staten Generaal. — Hieruit kan men zien, hoe de zoogenoemde Patriotten (21), zijne Doorluchtigheid misleiden, om tweedracht te verwekken. De Gewesten zijn door de Unie naau verbonden, en Hol-

dood; de hulpe en bijstand van Frankrijk en Engeland; hunne overtuiging van de onmogelijkheid om *met behoud der Gereformeerde Religie* met Spanje Vrede te maken, en hun onverwrikbaar besluit, om geene Vrede aantegaan dan met behoudenis hunner Religie, en volle verzekerdheid voor het vervolg. En besluiten, dat zij nu ter tijd tot *geene onderhandelingen van Vrede* kunnen verstaan. Latende ongemerkt voorbijgaan 't gewag der Koningin van Engeland en hare medewerking tot Vrede.

(21) Men mag hieruit leeren, dat zij, die het met *Leicester*, als den algemeenen Stadhouder, hielden, zich den naam van *Patriotten* gaven, of ten minsten, dat die naam toen op hun gepast wierd. Hoe dikwils is die naam niet bij ons misbruikt, vooral in de tijden, die wij beleefd hebben!

Hollands Staten zijn afkeerig van alle affcheiding; zij zijn gezind zijn gezag volgens de Verdragen te handhaven; maar 't geen daarboven gevorderd is, dit wenschten zij hersteld te hebben, tot behoud van 's lands gerechtigheden, en naaukeurige onderfcheiding van zijn ambt als Gouverneur, en dat van de algemeene en bijzondere Staten en der Stadhouders; alles volgens hun *Vertoog*, en de nadere *Verklaring*. Zij zijn te vrede de *f* 200000 :- ter maand, met het gene van de gewone opbrengst voor 't loopende jaar zal te kort komen, te betalen en te laten ter befchikking van Leicester en den Raad, mits de andere Provincien van gelijken doen. Doch 't is ook billijk, dat uit die penningen van Holland hunne lasten, en zulken, waarvoor die van Holland wegens 't gemeene Land gefproken hebben, betaald worden, en dat zij zelve die beheeren. De Staten van de Provincien, zoo in 't gemeen als elk voor zich, waren altijd gewoon, bij 't geven hunner bewilliging in de Beden, dit te doen op zulke befprekken, voorwaarden en bepalingen, als zij naar tijdsgelegenheid voor de landen noodig vonden; 't welk bij de Vorsten en alle de Gouverneurs werd aangenomen, en er de Staten voor bedankt. Op die wijze zal men bevinden, dat in de negenjarige Bede (waarin de landen van Holland in 't jaar niet meer betaalden, dan zij gedurende het Bewind van zijne Doorluchtigheid ter maand gedaan hebben en nog doen,) zeergoede voorwaarden bedongen, en hunne toeftemming daaraan vastmaakten, en onder anderen, dat zij zelfs zouden hebben *het beheer van de penningen*; hunne Commisfarisfen op de monstering; het oorlogsvolk zelfs betalen; dat *de Prinfe* of zijn

zijn *Lieutenant Generaal* zorgen zoude, dat de soldaten het platte land niet afliepen, en de vaart naar Oost en West beschermd wierde: zoodanige Bewilliging met de voorschreven Voorwaarden werd nogtans danklijk aangenomen, en in Prinselijke woorden hun beloofd die Voorwaarde natekomen (22). Waaruit optemaken is, dat zij, die uwe Doorluchtigheid aanraden, om den Staten zoo stipte wetten te stellen, als de *Verklaring* over de *Inwilliging* medebrengt, het met het land niet wel meenen of van 's lands rechten geene kennisse hebben. Zij meenen voords, dat de staat van oorlog, zoo als hij met *Buchorst* is opgemaakt, zoo zwaar niet is, of hij kan voldaan worden uit de onderstandgelden harer Majesteit, en de opbrengst der *f* 200000:- ter maand, en nog eene goede verdediging en bezetting der frontieren medebrengen. En wat de toerusting ter zee en den oorlog te water betreft, de opbrengsten der Convooien en Licenten, met de prijzen en buit, wel bestierd, zullen daartoe genoeg zijn, ja nog overschot leveren tot afbreuk des vij-

(22) Dit was zeker het groote Voorrecht der Staten; maar, gelijk het woord *negenjarig* medebrengt, hetzelve was maar eene *tijdelijke* vergunning, die, zoo zij niet op nieuws bij eene bede te bedingen was, met die *negen* jaren ophield; en 't is dikmaals gebeurd, dat Keizer Karel die *toestemming* niet aan *Voorwaardens* verbinden wilde, maar *gaaf* wilde gestemd hebben, of sommige voorwaarden plat uit weigerden, anderen niet als voorafgaande *Beloften*, maar als bloote *Vergunning* toestemde. Nu komt het er maar op aan, of van Elisabeth en Leicester vooraf bedongen was, bij voorbeeld, *het zelf beheer der penningen*, dan of dit of zeker *gedeelte* of *soort* ter *beschikking* des *Gouverneurs* geheel gelaten ware.

vijands. Dat het Zeevolk de twee laatste jaren kwalijk betaald en in groot achterwezen gekomen is, heeft zijn' oorsprong uit verkeerde denkbeelden, om geheele Gewesten, die open liggen en vruchtbaar zijn, van de zeezijde te willen uithongeren. De ondervinding heeft het tegendeel geleerd en het nadeel doen zien. Om dat alles nu verzoeken en bidden zij zijne Doorluchtigheid, hun antwoord genadig ten beste te nemen, en met de middelen van de landen en onderstand der Koningin 's lands verdediging te willen volhouden, de onverzoenlijke vijanden *der ware Christelijke Religie* te bevechten, met de Gewesten, Edelen en Steden, in eenigheid te blijven, op het krijgsvolk en krijgstucht goede orde te stellen, tot afbreuk des vijands, zonder dat noodig zijn zal eene *onzekere* of *bedrieglijke Vrede aantegaan*, of de *zaken des lands voor wanhopig* aantezien. Zij beloven van hunne zijde, het Verdrag, met hare Majesteit gemaakt, heilig te onderhouden, het gezag zijner Doorluchtigheid te handhaven, de toegestemde schattingen getrou te betalen, en zich zoo te kwijten, dat zij toonen zullen, niets anders te begeeren, dan met dankzegging en standvastigheid de gunst der Koningin en den goeden wil zijner Doorluchtigheid, tot behoud van hunnen staat, te erkennen. Eindelijk bedanken zij hare Majesteit hooglijk, voor het handhaven hunner oude Verdragen met de vorige Vorsten, en met de afzonderlijke Steden, en zullen van hunne zijde ook die met ijver onderhouden; en verzoeken Leicester, dit hun antwoord aan de Koningin gunstig voortedragen."

Zie daar een gewichtig Stuk, 't welk, hoe ook beschouwd, een wonderbaar *verschijnsel* (of

contrast) oplevert tusschen het eerste, en 't straks nog te meldene derde Vertoog der Staten, op den zelfden dag aan Leicester ter hand gesteld, en daarna in druk bijeen uitgegeven. Evenwel een Stuk, 't welk wel verdiende hier iets omstandiger opgehaald te worden, te meer, daar onze Geschiedschrijvers, denklijk uit een verkeerd beginsel, om de eer der Staten en der Natie te sparen, van dit Staatsstuk bijna niets gewagen, en onze *Wagenaar* er alleen van zegt, dat *de Staten* in 't zelve *omstandig hun gedrag verdedigden*. Ondertusschen leert het ons, dat, hoe sterk ook de Staten van Holland bleven staan op 't handhaven van hun Gezag en Oppermacht, zij ter andere zijde ook gevoelden de noodwendigheid, om met de Koningin en Leicester op eenen goeden voet van vriendschap en hulp te blijven, overtuigd van de onmogelijkheid, om zonder hare hulp, en Leicesters opperbevel over 't krijgsvolk, staande te blijven. Zeerstaatkundig was het dan van Oldenbarneveldt, dat hij bij het *vuur* van ijver voor 's Lands *Opperhoogheid* en der Staten afzonderlijke *Handelingen* ook *water* van *verzachting* en *blussching* van de opgevatte verstoordheid der Koningin en des Landsvoogds aanbracht; en dat hij het derde sterke Vertoog, 't welk meer eene nadere Verklaring van het eerste uitmaakte, en reeds den 16 *Julij* was opgesteld, maar toen niet overgeleverd, geheel afscheidde van die bevredigende en ter nederzettende Verantwoording, en dit afzonderlijk overgaf.

8. Kort Vertoog hunner Regering. Dit derde Vertoog, waartoe ik nu overga, *behelsde*, (zegt WAGENAAR bl. 253.) *het begrip, 't welk de Staten ten dezen tijde van de gronden van 's Lands Regering hadden*, of GAARNE INBOE-

ZE-

ZEMEN *wilden.* — *Het kwam*, (zegt hij) *grootendeels overeen*, *met het Vertoog*, *welk men voorheen den Raadsheere Wilkes overhandigd had* (23). Ja ik durve, na naaukeurige vergelijking, wel zeggen, het kwam voor zooverre het de Souvereiniteit betrof, *bijna woordelijk* overeen, met uitlating van enkele iets meer stootende uitdrukkingen (24). Het is bekend onder den naam van *korte vertooning van het Recht bij de Ridderschap*, *Edelen en Steden van Holland van alle oude tijden gebruikt*; en, buiten het oude fabelachtige, dat de Graven en Gravinnen sedert 800 jaren *door de Staten* zelve zijn aangesteld, en onder die Staten geregeerd, naar raad geluisterd, en 't Land op dien voet in eer en aanzien opgevoerd hebben; behelst het de later beschrijving der Regering onder *de Staten*, *als 's Volks Representanten*, zoo als zij sedert 1572. en vervolgens plaats hadde, en welke Regeringsvorm tot op onzen leeftijd hoofdzakelijk heeft voordgeduurd. Ik heb den inhoud, die nu hier bij WAGENAAR breed wordt voorgedragen, reeds bij *Wilkes* (bl. 289.) geheel vermeld, en heb er niets bij aantemerken, dan dat alles geleidelijk afloopt, zoodat de vrage alleen maar overbleef, of de tusschen ingekomen *Verdragen* met Elisabeth en Leicester, zoolang dezelven stand hielden,

(23) Van dat van *Wilkes* zie WAGEN. bl. 208. BOR B. XXII. bl. 48. Van het tegenwoordige BOR B. XXII. bl. 56. en *Groot Plakaatboek* D. I. bl. 39.

(24) Deze zijn nog al op sommige plaatzen aanmerklijk; doch ik las hiervan nimmer iets bij onze Historieschrijvers. Ik zal dezelven daarom in eene *Bijlage* plaatzen, op 1587. den 16 Oct.

den, aan de *uitoefening* van die dus beschreven *Souvereiniteit* niet eenige bepaling maakten? Dit laatste stelde Leicester, het tegendeel schenen de Staten te willen. Wij zullen straks zien, wat van Leicesters zijde, of door zijne Volgelingen op die Vertogen geantwoord wierd: doch vooraf het tusschenbeide gebeurde, 1. met de *Predikanten*, 2°. met die van Utrecht, en 3°. het Besluit omtrent de *Consenten ter verdediging*, zoo kort mogelijk gewagen.

De Predikanten steken zich in den twist.

De twisten en woelingen, terwijl alles door de drukperse nu onder 't volk kwam, en *Leicester* ook in *Leiden*, *Amsteldam*, en elders grooten aanhang had en verder zocht te maken, werden heeter, en rezen daaglijks hooger! In dien toestand namen de Hollandsche Predikanten den 2 Octob. de vrijheid, *om de Staten van Holland schriftelijk te vermanen* „ tot het handhaven der „ Eendracht, en het voorkomen van verdere „ verwijdering tusschen ziine Doorluchtigheid, „ waartoe zij hen, zonder bot te vieren aan hin„ derlijke hartstochten, en zonder bijzondere „ inzichten, baden te willen arbeiden (25)." Deze Predikanten spraken volgens BOR (26), *uit den naam van alle de Kerken* van Holland, en waren gelast, *van alle de andere Gedeputeerden uit Zuidholland en het Noorderkwartier*, en 't had dus een bijzonder aanzien! Men antwoordde ook hun in 't *eerst zeerminlijk*, *dat de Heeren Staten daarop zouden letten*, *als op een zaak*, *die heel wel genomen was* (27). Doch het schijnt;

(25) Ik volge hier onzen naaukeurigen WAGENAAR bl. 249.
(26) BOR bl. 49. c.
(27) ald. bl. 50. a.

schijnt, dat men naderhand dit Stuk wat dieper in zijne gevolgen heeft ingezien, en werd hun *eenige dagen daarna door den Advokaat Oldenbarneveldt* aangezeid, *dat in hun Vertoog niets stond, of de Heeren wisten 't, en nog veelmeer daartoe; dat dezen 's Lands welvaart niet minder dan zij ter harte namen, en dat zij wel t'huiswaards keeren mogten, en de Heeren met de zaken begaan laten.* Evenwel vonden de Staten wat later goed, hun een schriftelijk antwoord te geven, waarin *de oorzaken der oneenigheid tusschen Leicester en de Staten een weinig nader geopend, en de Predikanten vermaand wierden, zich aan het voorbeeld van Vlaanderen te spiegelen.* Men liet 't Vertoog en Antwoord ook drukken, zond het aan alle de Stedelijke Magistraten, met last, om de Predikanten voor zich te ontbieden, hun dat overteleveren, en hen te belasten, de Gemeentens te vermanen tot stilte en eendracht, en zich met geene regeringszaken te bemoeien, of dat de Staten genoodzaakt zouden zijn, tegen de overtreders naar rechten te handelen (28). Het antwoord zelf was anders vrij gematigd en vertrouwelijk: „ Zij hadden sedert den aanvang des oorlogs alle hunne daden „ gericht tot welstand des lands, tot handhaving „ der ware *Christelijke Gereformeerde Religie*, „ en *'s Lands Vrijheden.* Zij vertrouwen van „ Gods hulp eene gelukkige uitkomst. En 't is „ den Staten lief, dat bij de dienaren des Godlijken woords hun opening gedaan wordt van „ 't gene tot dien welstand noodig zij. *Alle vro-* „ *me*

Antwoord der Staten.

(28) *Resol. van Holl.* 16, 23 Oct. bl. 280, 290. en BOR B. XXIII. bl. 57.

„ *me Christenen en goede Patriotten* zijn met
„ hun bedroefd, dat sedert 4 jaren de landen
„ tegen den vijand in verloop geraakten; maar
„ de oorzaak, buiten hunne zonden, zoeken zij
„ daarin, dat reeds ten tijde van *den Prins van*
„ *Oranje* eenige voorname lieden, onder voor-
„ wendsel van de Gereformeerde Religie, zich
„ in de naburige Provincien indrongen, en eeni-
„ ge Predikanten op hunne zijde krijgende, het
„ vuur van tweedracht, zoo onderling, als tus-
„ schen de Provincien, die de Gereformeerde
„ Religie belijden, zoodanig gestookt hebben,
„ dat zij eerst arbeidden, om den Prince van
„ Oranje, die goed en bloed voor 'slands wel-
„ stand opzettede, en om *de Staten van Hol-*
„ *land en Zeeland*, welken zich zoozeer kwe-
„ ten, bij de Gemeente in opspraak te brengen,
„ en daardoor sommige landen of leden, met
„ verlies van *Vrijheid en Godsdienst*, aan den
„ vijand te brengen. Men had dit ook gepoogd
„ met Holland en Zeeland; maar zij vonden in
„ hunnen weg de Staten dier Gewesten, met de
„ overgeblevenen uit *den huize van Nassau*; de-
„ ze zochten zij verdacht te maken bij de ge-
„ meente, en misverstand te voeden. Hiertoe
„ liepen en draafden zij nacht en dag, en mis-
„ leiden vele eenvoudigen, die 't zich te laat be-
„ klagen zullen, gelijk andere Provincien en Ste-
„ den thans doen. De Staten vertrouwen, dat
„ hare Majesteit het loflijk Traktaat naar hare
„ wijsheid zal blijven onderhouden, en de lan-
„ den daarom niet verlaten, omdat de Staten
„ voorstaan 't gene, waarvoor zij zoolang voch-
„ ten en zooveel jammers verdroegen, en dat
„ Zij, van der Staten standvastigheid onderricht,

„ ha-

„ haren onderstand vergrooten, en God haar
„ Majesteits hart met andere Mogendheden tot
„ hulp hunner rechtvaardige zake neigen zal. Zij
„ hebben daarom op het geschrift van zijne Doorluchtigheid hun antwoord zoo ingericht, dat
„ zij toonen niets te bedoelen dan 's Lands welstand, Gods eer, het behoud der Christlijke
„ Religie, en der landen vrijheden; waartoe
„ hare Majesteit dien Onderstand beloofde; zij
„ kunnen niet denken, dat haar Majesteits wil
„ zij, dat zijne Doorluchtigheid eenig gezag
„ zoude oefenen, strijdig met 's lands voorrechten, daar hare Majesteit zelfs de afzonderlijke
„ *Opdracht der Macht*, aan zijne Doorluchtigheid gedaan, die, in eenen *gezonden zin* opgevat, wel bestaanbaar was met 's Lands voorrechten en vrijheden, zoo kwalijk had opgenomen, dat zij door eenen Gezant die opdracht wilde doen herroepen, en daarvan niet
„ dan bezwaarlijk afzag (29). Maar 't is zeer
„ te vrezen, dat zulken, die van dat gezag den
„ grootsten ophef maken, meest hun eigen gezag en beurs zoeken, en in verwarring trachten te doen, 't geen met orde en beleid geschieden moet door de algemeene en bijzondere Staten, en de Gouverneurs der Provincien. Zij verklaren den Predikanten nogmaals
„ rondelijk, dat zij met Gods hulp de welvaart
„ der Landen, de Christelijke Gereformeerde
„ Religie, en 's Lands Vrijheden, waarvoor zij
„ in oorlog traden, en daarvoor aan hare Majesteit en zijne Doorluchtigheid zich verbonden
„ re-

(29) Hier wordt gedoeld op 't gebeurde, boven bl. 85.

„ rekenen, het Verdrag willen onderhouden, zijn „ Doorluchtigheids gezag, *hem wettig toekomen-* „ *de*(30), handhaven, en alles aanwenden, om „ met hem en andere Heeren, elk in zijn' post, en „ met de andere Gewesten, de landen te bescher- „ men. Begerende en ambtshalve *bevelende* den „ Predikanten tot eenigheid en stichting te wer- „ ken, en zich te spiegelen aan den ondergang „ der Kerken in Vlaanderen, en God te bidden „ voor alle hooge en lage Overigheden." Gedaan te Haarlem, den 16 Octob.

De inhoud van dezen Brief, die zeervele charactertrekken van dien tijd oplevert, toont duidelijk, hoe omzichtig de Staten de zaak behandelden, en zelf hieruit aanleiding namen, om in 't voorbijgaan een woord tot verdediging hunnes gedrags tegen Leicester te zeggen. 't Welk om 's Volks wil toen noodig zal geoordeeld zijn.

Schrijvens van Utrecht aan Holland.

Daar nu intusschen ook de Afgevaardigden van de Stad en Raad van Utrecht den 3 Octob. ter Vergadering van de Staten van Holland verschenen, met eenen breedvoerigen Brief, dien zij teffens in druk uitgaven, hebben de Staten, ook van die zijde aangevallen wordende, op de *Haarlemsche Dagvaart* dien zelfden 16 Oct. een antwoord afgegeven, en in druk laten uitgaan. De Brief van Utrecht, benevens het antwoord van Holland (31), liepen meest uit, op onderlinge ver-

(30) 't Kwam altijd neder op de vrage, welk was *wettig*, welk *niet wettig?* Dit is ook in later tijden met de Hollandsche *Stadhouders* wel eens geschied. Men hield hierdoor aan zich, te verklaren, niet wat waarlijk opgedragen was; maar wat men oordeelde *wettig* geschied te zijn.

(31) Bij BOR uitgegeven B. XXIII. bl. 49. en 't Antwoord bl. 59.

verwijten, betooning van wantrouwen, verzekeringen van onschuld, en beloften van malkanderen te willen bijstaan; waarom ik dezelve alhier voorbijga; alleen merk ik aan, dat er enkele zaken in voorkomen, van elders minder bekend, gelijk onder anderen, dat Utrecht aan die van Holland verwijt, dat zij *drie jaren* te voren bij plechtig besluit [1584.] *gelijke persoonen, tot de voornaamste Ambten van 't Sticht aanprezen,* die zij nu uit den Magistraat wilden gezet hebben: dat, toen in 't begin van 't vorige jaar Utrecht *zich bezwaard vond in de vrije keur, die zijne Doorluchtigheid* (Leicester) *begeerde van eenen persoon uit elke Provincie in den Raad van Staat, de Staten van Holland zelve, op de algemeene Vergadering* (32) *verklaarden, dat zij liever, dan zijner Doorluchtigheids ongenoegen te hebben, hem de gansche keur van den geheelen Raad wilden toelaten.* Hollands zeggen was toen geweest: *Hij waar hier gekomen om te regeren, en niet om geregeerd te worden; om te gebieden, en niet om geboden te worden; om wetten te stellen, en niet om te ontvangen; en bijaldien Utrecht hiertoe niet verstond, dat zij* [Holland] *als dan meenden daarin bij henzelven en afzonderlijk te voorzien* (33). Zij eindigen met

(32) Zie boven bl. 79.

(33) Daar men aan de waarheid dier gezegden geen twijfel slaan kan, te meer, daar in 't antwoord van Holland dit alles niet ontkend, ten minsten met stilzwijgen wordt voorbijgegaan, leert men er uit den ijver, die bij den aanvang Holland voor Leicester bezielde, en op wat toon de *Advokaat* naderhand die zaken gezet heeft, om, gelijk ik boven bl. 92. zeide, des mogelijk, wederom *in te palmen*, 't geen zij te voren te ruimschoots had-

met eene godvruchtige en hartstochtelijke opwekking, om toch om Gods wil en der armen Gemeente wil, alle vorige driften en twisten, waar 't land mede verloren gaat, neêrteleggen, en te volbrengen 't geen zij schuldig zijn. In het antwoord van Holland straalt duidelijk door, dat zij voor den opsteller van dien ongewonen stijl en schrijfwijze aan Holland, hielden *Prounink;* maar daarom niet nalaten wilden hun te beantwoorden. Zij zeggen daarin, dat zij met Zeeland onder Orange bijna reeds vijf jaren, van 1572—1576. tegen Philips den last des oorlogs uithardeden, eer Utrecht hun te hulpe kwam. Dat zij het waren, die bij de andere Gewesten in 's lands nood naderhand *aandrongen*, om *Elisabeth* de Souvereiniteit of altijddurende bescherming aantebieden. Dat zij met Zeeland alleen *pandsteden* gegeven hadden; en daarvoor van Utrecht geene andere verzekerdheid tot schadeloosstelling ontvingen dan hunne brieven. Dat Holland, tot hulp zijner Bondgenoten, toen reeds vele jaren uit zijne Opbrengst alleen had onderhouden, en nog rijkelijk kon onderhouden 8000 of 9000 voetknechten, en 1000 of 1200 ruiters, boven de noodige Guarnizoenen in de Steden, en de oorlogslasten te water (34). Zij behartigen ook zonder hunne vermaning 's lands welstand, en zullen,

Hollands antwoord.

hadden weggegeven. 't Welk, beneffens de hooghartigheid van Leicester in niets of weinig te willen afstaan, de oorzaak van alle die troebelen was. Gelijk nader zal blijken.

(34) Men kan niet denken, dat dit hier bij vergrooting gezegd zij, en men leert er dan uit den toenmaligen Verdedigingstand dier Provincie.

len, niettegenstaande de praktijken van eenige vreemdelingen uit Braband en Vlaanderen, hen blijven bijstaan (35).

Het zonderlinge daarvan was, dat, schoon Utrecht dit antwoord met hunne Gezanten verwacht hadde, die van Holland hetzelve maar door eenen Bode zonden. Hierover was men geraakt. Maar hooger liep het, doordien de Burgemeester *Deventer* of *Prounink* en de zijnen zich onder 't woord *Vreemdelingen* getroffen achtende, wisten te bewerken, dat er een nader en heviger schrijven van den Utrechtschen Magistraat den 23 Octob. aan Holland afging, 't welk met *aanteekeningen* op den vorigen Hollandschen Brief in druk uitkwam, en onder 't Volk, dat reeds genoeg verdeeld, en verhit, en tot dadelijkhe den aangenoopt was, een wonderbare uitwerking deed. Ik moet het eene zoowel als 't andere zeggen, en meer vragen, *wat* zij, en *hoe* zij spreken, dan *wie* de sprekers waren; dewijl men toch in dezen hevigen dwarrelwind van verschillen zichtbaar kan opmerken, dat Oldenbarneveldt, een groot man en schrander Staatkundige ter eener, ook aan Prounink, ter andere zijde, vond een schrander man en een geslepen' pennevoerder, die, zoo hij den Godsdienst al niet in't hart, ten minsten zeerkrachtig in mond en penne voerde. Zie boven bl. 271. Het bestek van onzen treflijken WAGENAAR liet zeker niet toe, dit breed te behandelen; hij zegt er alleen van, „ dat er een nader „ Be-

Prounink's gestoordheid.

Nader schrijven van Utrecht.

(35) Men beschuldigde naderhand dit antwoord als buiten het oogmerk, en waarin de *hoofdzaken* onbeantwoord bleven. Zie BOR B. XXIII. bl. 69. a. in den Brief aan 't *Hof* van Holland.

„ Bericht volgde, welk men, zoowel als het
„ vorige, hield door Prouninck opgesteld te zijn.
„ *Hierin werd rondelijk beweerd*, dat de meeste
„ deelen der oppermacht aan Leicester waren af-
„ gestaan, de overigen gelaten aan het welbeha-
„ gen harer Majesteit. Ook dreef men, in de-
„ zen brief, dat het ligter gezeid dan bewezen
„ was, dat Utrecht alle Brabanders en Vlamin-
„ gen sloot uit de Regeringe. In Zeeland wer-
„ den ze toegelaten. De *Advokaat* van Holland
„ zelf en vijf *Pensionarissen* der voornaamste Ste-
„ den waren buiten dit Gewest geboren." *Verscheiden'* *andere aanmerkingen* (gaat hij voord) *vervatte dit geschrift* (36), *welk die van Holland*, *achtende reeds genoeg gezeid te hebben*, *onbeantwoord lieten. Zeker*, *men begon in dezen tijd in Holland te oordeelen*, *dat iemand*, *die*, *binnen de vereenigde schatingdragende Gewesten*, *of zelfs in zulken*, *die de Hollanders niet uitsluiten*, *geboren was*, *aldaar wel Ampten bekleeden mogt.*" Dus verre WAGENAAR! In hun antwoord namen die van Utrecht ten hoogsten euvel, (de scherpheid der uitdrukkingen nog daargelaten,) dat Holland, na verzekering van vriendlijk antwoord, vijftien dagen daarna hun een onvriendlijk antwoord toezond, en den Opsteller, zonder hem te noemen, lasterde, daar het hun aller werk was; en dat zij uit drift hen beschuldigen van persoonen in hunnen Raad te hebben, die niet welmeenend zijn, daar zij allen met eede verbonden één doel betrachten, Gods eer, 's lands welvaren, zijn Doorluchtigheids gehoorzaamheid, en geen afzonderlijke *Vrede* met Spanje; zij erken-

Voor Leicesters gezag.

(36) Bij BOR B. XXIII. bl. 60.

kennen, dat Holland veel voor de goede zaak en voor zich zelve deed, maar de andere Gewesten deden niet minder; ja zij ſtonden reeds voor den oorlog met Spanje (37), den Prins van Oranje met geld en andere middelen in 't heimelijke bij. Uit die Provincien, en uit hun, die men nu voor vreemdelingen ſchold, kwamen de voornaamſte hoofden, die ons behoud met hun bloed bezegelden, en 't ware te wenſchen geweest, dat men betreklijk de bondgenoten nooit iets *heimlijks* met *Anjou* gehandeld, en daardoor wantrouwen verwekt had (38). 't Is hun lief, dat zij zoo groote middelen hebben tot onderhoud van 9000 voetknechten; maar anderen doen naar evenredigheid niet minder hun best; Holland is een welvarend land, vol koophandel; zij zijn een bedorven land zonder nering, en lijden veel van 't krijgsvolk en den meesten aanſtoot der vijanden. En juist die zwakheid van macht en middelen deden hen hare Majeſteits hulp verzoeken; en de zwakheid hunner vervallene autoriteit was de oorzaak, dat zij hare Majeſteit om een hoofd en Gouverneur met grooter gezag verzochten, dewijl de landen, *zonder een hoofd van opperautoriteit niet te regeren noch te behouden waren.* En verklaarde Holland dit reeds in 't jaar 1585., waartoe dan nu zoo hoog geroemd? daar men ſe-

(37) En dezen rekenden zij doorgaans te beginnen met 1572.

(38) Dit ſchijnt te zien op den heimlijken handel van Holland en Zeeland met *Anjou*, om *Prins Willem* voor zich afzonderlijk als *Souverein* te hebben. Hier wisten, naar 't ſchijnt, de andere Gewesten het fijne zoen niet van.

sedert van alle kanten zoozeer verzwakt en gekrenkt is, en men zelfs met dien bijstand verminderd is. Thans was het land vol twist, tweedracht en partijschap; 't welk, al ware 't nog zoo rijk, op die wijze niet kan behouden worden. „ Beroven we ons dan nog daarbij van hare Majesteits en Leicesters hulp, zoo gaan wij „ willens en wetens verloren, of moeten den „ Spaanschen *Vrede* als 't uiterste ombelzen. Om „ het enkel op Gods hulp te laten drijven, zoude „ zijn, ons zelf bedriegen, en spotten met God. „ Wij zouden ons ook vergeefs vleien, en 't „ voor de Gemeente niet verantwoorden kunnen, zoo men meende, dat de Koningin zich „ onzer zake zoude blijven aantrekken, als zijne „ Doorluchtigheid wegtrok; of een personadie, „ als hij, niet behoorlijk bejegend werd. Of is „ 't hun vergeten, dat bij 't vertrek onzer Gezanten de Majesteit hun verklaard heeft, dat, „ als wij Hem geene meerdere achting bewezen, „ dan aan Matthias, aan den Hertog van Anjou, „ en aan den Prince van Orange, en welk een „ verwijt! dat Zij dan Hem met alle hulpbenden „ zoude t'huis roepen. En waarom sprak de „ Koningin van *Vrede?* anders dan omdat zij met „ die twisten geen' anderen raad of uitkomst zag. „ Men kwelt zich zelf met ijdel twisten over de „ *Souvereiniteit* en *Privilegien!* Niemand zoekt „ de eerste, of wil de laatsten verkorten. Hare „ Majesteit heeft ze geweigerd, en wil de Privilegien veeleer versterkt dan gekwetst zien. „ Maar de zake is deze: dat men zijne Privilegien bewijze, en burgerlijke Privilegien van „ bewind (*Politische Privilegien*) niet vermenge met *krijgszaken*. Dit is ongehoord. *Wat*

„ *kan*

„ *kan een Krijgsoverste gebieden, als hij noch*
„ *te water noch te land zijn gebod niet mag*
„ *doen uitvoeren, dan door zulke persoonen als*
„ *wij hem noemen en stellen, te water door*
„ *Graaf Maurits als Admiraal, en te land door*
„ *de Gouverneurs der Provincien. 't Gaat vast;*
„ *een Veldheer moet gebieden door middel van*
„ *de personadien, die hij onder zich heeft; maar*
„ *'t is ongehoord, ongezien, dat wij hem wet-*
„ *ten stellen en daaraan binden; — geen Heer*
„ *ter wereld zal op die wijze kunnen of willen*
„ *gebieden; want zulke personadien moeten van*
„ *den Opperveldheer hunne lastbrieven ontvan-*
„ *gen, hem gehoorzaamheid zweren, en onder*
„ *zijn gebied staan; waartegen wij, helaas!*
„ *in ervaring komen* (39), *dat men de Paten-*
„ *ten van zijne Doorluchtigheid, bij de bijzon-*
„ *dere Gouverneurs niet goedgekeurd of beliefd,*
„ *weigert aantenemen, andere Patenten daad-*
„ *lijk uitgeeft, en de soldaten verbiedt, ande-*
„ *ren eed te doen, dan zij kortling aan Mau-*
„ *rits en UE.* [de Staten van Holland] *gedaan*
„ *hebben.* De Nederlanders hebben heerlijke
„ Privilegien, waarvoor men vocht; maar waar
„ is 't Privilegie, dat, als wij den Gouverneur
„ en Kapitein Generaal de *opperste* en *volkomen*
„ *macht*, te water en te land, over alle Admi-
„ raals — en Gouverneurs — en Krijgsover-
„ sten *opdragen*, en bij *eede bevestigen*, wij die
„ macht

(39) Ik verkieze hier de woorden zelf te geven, om niets van de ware meening te verliezen. Elk oplettend en regeerkundig lezer zal de *onbepaaldheid* der Uitdrukkingen gevoelen, en kan voords de zaak zelf aan de gezonde reden toetzen.

„ macht aan ons zelven trekken, en die *Commis-*
„ *sien* verkorten mogen. — — Om de Privi-
„ legien vochten wij, en om ze in vrede te ge-
„ bruiken; dan 't geen tot voordeel gegund is,
„ moet niet tot achterdeel strekken, veel min tot
„ eenen dekmantel voor onze driften en begeer-
„ ten. Heeft de kwetzing der Privilegien ons
„ buiten Philips gehoorzaamheid gebracht, het
„ misbruik brenge ons niet weder onder zijne
„ roede en wraak."

Aanmerking. Eer ik den verderen inhoud van dit op zich zelf gewichtig en dringend Stuk schetze, moet ik aanmerken, dat hetzelve, in druk uitgegeven, vergezeld ging met sterke aanteekeningen, waaronder bijzonder uitsteken twee, die *de Souvereiniteit van Holland*, vergeleken met de opgedragen *macht* aan Leicester, en de *verplichting* om trou te houden, betreffen. Ik zal ze beiden, woordelijk hier opgeven, en 't aan den lezer overlaten, hoe verre hij oordeele, dat zij doel treffen.

1. Over het opgedragen Gezag. *'t Is te vergeefs* (zeggen zij) *te disputeren, of de Staten Souverains of niet zyn. Want die hoofdstukken eens Souvereinen gebieds meestendeel zyne Excellentie met de Souvereine krygsbeleiding vertrouwd en overgegeven zyn. En wat hem niet is overgegeven, 't zelve blyft volgens den Traktate van Engeland verbonden aan hare Majesteits goeden wil, zonder wiens consent wy daarin, gedurende haar sekoers, niet mogen disponeren. Behalve dat, zoo blykt uit onze supplicatie aan hare Majesteit — dat wy zyne Excellentie verzocht hebben,* OMDAT *onze vervallen autoriteit door de zyne weder opgerecht zoude worden; 't welk zonder een sterker en machtiger dan*

dan de onze niet te doen is. Zoo verre is 't dan, dat wy tot justificatie eeniger nieuwigheden onze Souvereiniteit mogen bybrengen, dat wy zelfs zyne Excellentie onderdanigheid en gehoorzaamheid gezworen hebben. Nu weet een iegelyk, dat het onmogelyk en incompatibel is de Souvereine macht te behouden, en zelf tot onderdanige gehoorzaamheid by eede verbonden te zyn. Bedenken wy niet, dat de principale beleidinge, die wy in onzen ganschen staat en verzekerdheid deszelven van doen hebben, in de Krijgsregering gelegen is, en dat de Politische zaken daarvan, zoolang wy kryg voeren, moeten zyn dependerende. Is 't nu alzoo, dat naar den regel der nature de bykomende accesforia volgen de nature van hunne principale zake, zonder dewelke zy niet bestaan kunnen; waartoe dan onze Souvereiniteiten in de Politische Regeringe, daar zonder de krygsbeleiding alles te gronde vallen moet?"

Op 't Stuk der *Verplichting uit Verdragen*, merken zij dit aan: 2. Over de verplichting uit Verdrag.

Met Princen en Vorsten behoort men waarachtig en in goeder trouwe te handelen, byzonder als men hunne hulp van doen heeft. 't Is ons aanvanglyk VRIJ *geweest, 't gene die noodhelper tot onze en zyne verzekerdheid besproken heeft, aantenemen of te ontzeggen. Maar ons woord, geloof en trouw, daarop gegeven hebbende, mogen wy by ons zelven geene verandering, limitatien, noch interpretatien maken; want (behalve ons woord en eed) niet die hulpe verzoekt, maar die daartoe verzocht wordt, conditie en wetten te bespreken heeft, gelyk de Staten van Holland, in January* 1586. *den Gedeputeerden van Utrecht zelfs hebben vertoont, en ingedrukt, dat zyne*

Excellentie hier gekomen was, om te REGEREN, *niet om geregeert te worden,* OM TE GEBIEDEN enz. *Nu dan, hierin iets te veranderen, is anders niet dan met God, dien wy aangeroepen, en met zyn Excellentie, dien wy gezworen hebben, na ontvangen weldaden, onzen ſpot te dryven,* enz.

Men kan die algemeene grondregelen niet wel ontkennen. Alles komt ſlechts aan op de toepaſſing bij het gebeurde.

Vervolg van Utrechts ſchrijven.

Zien we verder, wat die van Utrecht den Staten van Holland in dezen hunnen Brief onder 't oog brengen. „ Holland misprees het uitzetten „ van perſoonen uit het Sticht, zonder vonnis en „ verwering. Utrecht antwoordt, dat het voorbeeld hun uit de Hollandſche Steden herkomen is, en gevolgd door hun, die zich 't „ meeste nu beklagen. Men had die daad van „ Holland verontſchuldigd met *den nood* van oorlog en partijdigheid, waarin ſomwijlen de wetten zwijgen. Maar Holland behandelt Utrecht „ zoo gunſtig niet. Men beſchuldigt hen over „ 't geen voor 14 of 15 maanden door hooger „ hand, buiten hen, door hunne voorzaten gedaan is: niemand hunner had deel daar aan. „ Maar men heeft het ook op de Vreemdelingen „ in 't Sticht geladen, en men roept daartoe de „ Privilegien in. Maar niemand wijst die Privilegien aan; ook hebben zelfs vooral de beſchuldigers zich daaraan ſchuldig gemaakt. Zij „ hadden dit in den vorigen brief al gemeld; „ maar daar is geen woord op geantwoord. Men „ zoekt hieruit misverſtand te verwekken, en de „ Gemeente tegen hare Overheid optezetten. Niets „ beroert toch de Gemeentens meer, dan haar te

„ ſpre-

„ spreken van 't *scheiden harer Privilegien*; dit
„ nu drukt men de lieden ten onrecht en buiten
„ waarheid in, en wel *op naam en gezag der*
„ *Staten van Holland*; maar zulke Privilegien
„ zijn niet in wezen; zoo zij er zijn, hoe zon-
„ digt dan Holland zelf niet; aangezien bijna de
„ helft van de tegenwoordige *Pensionarissen* bui-
„ ten Holland en Zeeland zijn geboren, schoon
„ zij 't *beleid der Souvereine Regering in han-*
„ *den hebben.*"

Ook bij deze twee punten zijn in 't gedrukte aanmerkingen gevoegd, die ik uit zor in haar geheel zal opgeven. Op 't Stuk der uitzetting, willen zij: Aanm. op 't uitzetten.

Dat de Staten van Holland gelieven te denken op hun eigen Plakaat van 17 April 1585. waarbij zij gebieden alle de genen, die bij Regerers in hunne of ander geunieerde Steden uitgezeid of uitgeleid zijn, uit Holland te vertrekken, zonder daar weder in te komen dan met hunnen expressen consente, op pene van als vijanden bij een iegelijk aangetast en gerantsoeneerd te mogen worden, of bij den Officiers geapprehendeert zijnde, van hunne goeden gemulteert en gebannen te worden uit Holland ten eeuwigen dage (40).

Op 't Stuk der Vreemdelingen draven zij niet minder sterk door: Op de Vreemdelingen.

Tegens Gods woord, tegens nature, tegens eere, verbond, trouw en eed schelden zij voor vreemdelingen onze geloofsverwanten, die onder eenen Heer, onder eene maagschap, onder eene wet,

(40) Men vindt dit Plakaat in 't *Groot Plakaatboek* D. I. bl. 433. en 't *Oud Plakaatboek* D. I. bl. 512.

wet, in een land, in eene spraak, gewonnen en opgevoed, met ons eene zaak hebben aangenomen, en wien wij bij eede verbonden zijn, alle vriendschap en hulp te bewijzen, zonderling als zij dan nog t' onzen verzoeke en om onzen wil kunne persoonen in moeilijke en gevaarlijke diensten, zonder profijt, laten gebruiken; waar de Magistraat mede te vrede, de Stad en de Overheid van den lande bij gediend is. Wat heeft iemand zich dies wijders te bemoeien? Of wat is 't, dat wij onze Unien bezworen hebben, als wij vergeten, dat volgens den IIsten Artikel wij ons onzer naburen regering, onverzocht, niet mogen onderwinden? Wil men dan ons zoo, *slaafs* en *eigen* maken, dat wij tot onzen dienst niet zouden mogen gebruiken persoonen, waarmede wij gediend zijn, als zij daartoe verwilligen? Is dit onze Privilegien voorstaan, ons *in zoodanigen eigendom* (slaafsheid) *te brengen? Staat ons vrij tot Gouverneurs te verkiezen Walsche of Hoogduitsche personadien, onder ons ongegoed; waarom ook in mindere Staten niet zulke persoonen, die onze naburen en bondgenoten, en trouwe, beproefde vrienden zijn? 't Meestendeel van de Gecommitteerde Raden in Zeeland, Tresorier, Advokaat, Balliuwen, zijn Brabanders en Vlamingen; de Advokaat 's Lands van Holland, en met hem omtrent vijf Pensionarissen van de vijf voornaamste Steden zijn allen buiten Holland geboren. Maar 't is nu de tijd, dat men voor Privilegien opnemen mag, 't gene, niet der Gemeenten, maar sommigen particulieren nut en dienstig is."*

Ziedaar, in der daad vele waarheden voorgedragen! Want offchoon (zonder van 't haatlijke der

der voordracht te spreken,) de ernst, waarmede het aangedrongen wordt, genoegzaam uitwijst, dat de Steller een bijzonder belang had, om die waarheden te staven, zoo kan men echter aan 't gezond verstand niet weigeren, zijne toestemming, gedeeltlijk aan die voorstellingen te geven. En 't gaf aan WAGENAAR (bl. 251.) ook aanleiding, om, volgens onze vorige aanmerking, te erkennen, dat men *in dezen tijd*, *zeker in Holland*, over de Vreemdelingen tot Ambtenaren te verheffen, anders begon te denken, schoon zijn bewijs daartoe gehaald uit een Hollands Besluit van 1586. 8 Oct., van weinig kracht zij.

Eindelijk beklagen die van Utrecht zich in hunnen Brief, dat Holland hun geen het minste antwoord had gegeven op 't Stuk van Leicesters gezag, hem bij zijne eerste aankomst opgedragen, en op hunne redenen, die zij zelfs daarover gewisseld hadden, te weten, dat hij was gekomen *om te regeren*, en niet *om geregeerd* te worden. Zij roepen God en menschen tot getuigen, of hun brief zulk antwoord verdiende, of ook de gerechtigheid hunner zaken. Zij bidden ernstig alle wantrouwen en twisten ter zijde te stellen, als 't eenig middel van uitredding, van zegening, en afwering van *Vredeshandel* bij de Koningin. (den 23 Oct. 1587.) Zij voegden nog daarbij een Geschrift (41), genoemd: *vriendelyke Vermaning aan de Staten, Magistraten ende goede Gemeynten der Nederlandsche Provintien*, waarin zij als grond der twisten opgeven, dat sommigen, *onder dekfel van Privilegien behouden willen 't geen zy, gedurende het sekoers der Koningin*,

Slot van Utrecht.

(41) BOR B. XXIII. bl. 62. c.

gin, *volgens 't Verdrag en den Lastbrief van zyne Excellentie, hebben overgegeven; ook wel moesten overgeven, wilden zy geholpen worden*, 't Welk duidelijk genoeg zag op de denkbeelden, dat de Staten van Holland zochten in te palmen vele Rechten, wier uitoefening bij sommigen geoordeeld werd niet te kunnen zamengaan met het *Verdrag* met Elisabeth en *den Lastbrief* aan Leicester. Eindelijk weiden zij uit in den lof en de aanprijzing van Leicester; hoe noodig zijn gezag zij, en de vriendschap der Koningin, tot behoud van 't land, tot afbreuk des vijands, en tot beletting, dat de Koningin geene vrede met Spanje ons aanprijze; of den Graaf te huis roepe.

Dringend voorstel der Gewesten bij Holland, op de Consenten.

Op dien hoogen en scherpen toon liepen dit jaar de Geschriften ter wederzijde in druk, en de Gemeenten deelden in de partijschappen. *Wat de Geldzaken betrof:* ik heb boven gewaagd, dat gedurende dien twist, Leicester den 28 August. 1587. *Bardes*, eenen uit den Raad, aan Holland gezonden had (42), met verzoek, om toch ernstig op de Verdediging en Geldmiddelen te denken. Holland scheen daarin wat achterlijk, ten minsten de Provincien Gelderland, Utrecht en Vriesland zonden naar 's Hage hunne Afgevaardigden, om te vertogen, dat zij den 4 Septemb. te Dordrecht vergeefs gewacht hadden naar Holland, en zij drongen op onverwijlde toestemming aan; dat anders Leicester sprak van 't land te verlaten, waarvan het gevolg zoude zijn *groote beroering onder de Gemeenten*, en dat, indien Holland niet bijkwam, er niets op ware, dan dat elk voor zich zelf zoude moeten zorgen.

Lei-

(42) BOR B. XXIII. bl. 21, 29.

Leicester leverde ook een nader dringend Geschrift den 15 Sept. over aan de Staten-Generaal, tot voorziening in de *Geldmiddelen* (43), waarop de Algemeene Staten den 18 Sept. besluit namen, om, behalve de belofte, van hem in *zijn gezag* te handhaven, ook *de Consenten*, schoon niet eenparig, overtegeven, zoo als zij waren, en de leden van den *Raad van Staat* te kiezen naar zijn goedvinden. Daar nu deze *Consenten* zeer ongelijk inkwamen, met velerlei bepalingen vergezeld gingen, en niets beslissends met zich brachten; leverde Leicester hierop den 23 Sept. zijne Verklaring en bezwaren; hij bedankte sommige Provintien, met name Gelderland, Utrecht, Vriesland, behoudens nader verzoek tot meer eenparigheid; maar *Holland* (zeide hij) had alleen verklaard, hoe zij de penningen gebruikt hadden, en verder voor zich dachten te gebruiken, zonder iets ter zijner beschikking te laten; iets dat in geenen *vorm van Regering* plaats mogt hebben; en hij besluit, dat door alle de *verscheidenheid*, *bepalingen* en *gebrekkige toestemming* niet dan groote verwarring kan ontstaan; hij verzoekt nogmaals, aan hem en aan den Raad overtelaten het beheer der penningen, volgens de *Opdracht* der Regering en de weêrzijdsche beëediging. Die van Holland antwoorden hierop nog nader (bl. 41. b.) verzachten sommige punten, en op 't Stuk van 't *beheer der penningen* verschoonen zij zulks, omdat de andere Provincien zich daarmede nog niet vereenigd hadden, en zij niet meer bezwaard konden worden boven de overige Gewesten. Ondertusschen vernamen de Staten van Hol-

Ook van Leicester.

Hij bedankt voor de geldtoezegging,

maar klaagt over Holland.

Holland verschoont zich.

(43) BOR. bl. 24. b. d.

Holland, dat Leicester naar Engeland wilde vertrekken; waarop zij den 27 Sept. hem verzochten (BOR bl. 41. c.) de reis uittestellen. En toen was het, dat hij den Staten van Holland ernstiger en duidelijker klaagde over de gesprekken van Oldenbarneveldt; die Hem *copie* zoude hebben te geven, van 't geen hij zeide vernomen te hebben. In dien tusschentijd viel ook voor de beruchte reis van Leicester naar Utrecht, van daar naar Amsteldam, en door 't Noorderkwartier. Hierop volgde het verzoek om niet in Vriesland te komen (bl. 47.); zijne ontmoeting te Amsteldam en elders; voords de aanslag op- en het gebeurde te Leiden (44); de weigering van Ho-

Hij klaagt ernstiger.

Reist naar Noordholland enz.

(44) Namelijk door en bij den twist tusschen de Staten van Holland en Leicester, volgens BOR bl. 63. d. gemakten eenige ingezetenen te Leiden meer op de hand van Leicester; zij achteden hem verongelijkt; en raadslaagden, om hem dat gezag weêrom te geven, 't welk hem, huns bedunkens, toekwam, waartoe ook etlijke *Provincien* en *Steden* gezind waren. — Men ontdekte een' aanslag, om zich bij verrassing van die Stad en hare regering te verzekeren. De Regering van Leiden gaf er kennis van aan de Staten van Holland; en zij aan Maurits. — De gevangenen beriepen zich op Leicesters last, doch zonder volledig bewijs. Hun oogmerk bleek, zich van 't Raadhuis en eenige Burgemeesters en Kapiteinen te verzekeren. Drie aanvoerders werden spoedig bij *advis* van de Hollandsche Afgevaardigden en Maurits gevonnisd en onthoofd. Met uitsluiting eeniger voordvluchtigen gaf Maurits aan de overigen *pardon*, bij advise van die Afgevaardigden en van Schout en Schepenen. Doch men dacht volgens BOR bl. 65, 66. daar zeer onderscheiden over. Dit kon niet anders. Leicester was toen nog in 't Noorderkwartier, en was over dat schielijk rechtsplegen zeergestoord. Men had in 't *Vonnis* verzwegen, dat de aanslag geschied was op last en

Hohenloo, om Leicesters *patenten* in Holland te gehoorzamen (bl. 50.), welk alles in 't breede verhaald wordt door WAGENAAR bl. 257. volg.; dit deed het vuur der tweedracht heviger, en zelfs tot dadelijkheden, ontvlammen, en verwekte ook het vermoeden, dat Leicester zich door list of geweld in Holland zocht te verzekeren van de persoonen van *Maurits* en *Barneveldt.* Alle zaken, die ten gevolge hadden, dat vooreerst *Leicester* meer aandrong op het maken van *Vrede* met *Spanje*, en dat, wat zijn' persoon betrof, (daar de haat nu openlijker tegen hem losborst,) in plaatze van uit het Noorderkwartier over Haarlem te trekken, Hij de reis over Utrecht op *Dordrecht*,

en met kennis van Leicester; de voordvluchtigen verdedigden zich en ontschuldigden de gestraften, droegen hun geschrift op aan Leicester; en verhaalden daarin de zaak als met zijn voorweten geschied; zij leggen de schuld op de Staten van Holland en de Regering van Leiden; zij beschuldigden hen openlijk als *vijanden* van de *ware Religie*, van de *dienaren* des Godlijken woords, van *Leicester*, van de *Engelschen*, ja van de *Koningin*; en hielden hen voor de oorzake van alle de tweedracht in 't Land en onder de Provincien, die voor en na in 's vijands handen stonden te geraken: zij hadden daarom bij tijds hierin willen voorzien; ja zij vergelijken de Rechters bij die van Alba! En *Alba* genoemd, dan was alles genoemd! Zoo hoog liepen toen de twisten en verdeeldheden. Men vindt in dat sterk geschrift meer bijzonderheden. Zij zeggen daarin „ dat hunne leus was geweest; *Vive de Koningin*, *vive zijne Excellentie*, en dat dit in 't Vonnis ook *verzwegen* was." De medeplichtigen hadden ook aan Leicester voor den uitvoer geschreven, dat zij van hun opzet afzagen; dat hij bij zijne komst te Leiden zelve kon handelen, en zij dan hem behulpzaam zouden zijn. Maar de Gerichtshandel was *onwettig* door- en voortgezet.

drecht, en voords op *Vlissingen* nam, met oogmerk, om op het opontbod der Koningin naar Engeland terug te keeren. Hij schreef nog den 18 November uit Dordrecht, welke Stad hem aan de hand ging, naar Medenblik, aan den Overften *Sanoi*, (die hem tegen *Holland* geheel getrouw, en zijne belangen toegedaan bleef,) dat zijn plan was, (BOR B. XXIII. bl. 73.) om te Vlissingen orde te stellen op het redden van Bergen op Zoom, in geval van belegering, en dat hij meende te bespeuren, dat de Staten wat nader begonnen te denken op de zwarigheden, die uit hun gedrag wel mogten volgen.

Doch

De Raad van Staat en Leicester hadden wel brieven van *Opschorting* en *Verbod* (*surcheance* en *inhibitie*) hun toegezonden; ook de Hollandsche *Advokaten* geraadpleegd zijnde, hadden geen *halsmisdaad* gevonden: maar de Gedeputeerden der Staten hadden 't Stuk doorgedreven, zonder *kennisse* hunner *Principalen*, waarop zij anderszins in geringer zaken zich wel beriepen. Het vonnis zelfs was op *rechtsgronden onrechtveerdig*." In dien tijd werden er ook vele *pasquillen* gestrooid. De Professor *Sarravia*, in de zaak betrokken, verontschuldigde zich, en wilde zich voor 't Hof te recht stellen. Die van Leiden verboden het verkoopen van dat *Verdedigschrift*; doch zulks geschiedde eerst den 10 Dec. na 't vertrek van Leicester. Ik behoefde naar mijn bestek hiervan zoobreed niet te gewagen, ware het niet, dat het Verdedigschrift veel lichts verspreidde, en ook deze twee stellingen bevatte; 1°. dat in vrije Republieken in billijkheid de onderzaten hunne Magistraten wel vermanen mogen; 2°. dat de *Magistraat* gehouden was, *de Vroedschap en Gemeente* zulke zaken *medetedeelen*. De Koningin van Engeland die strafoefening te Leiden vernomen hebbende, nam dezelve zeer euvel op, doch de Staten verdedigden zich hierop. BOR B. XXIII. bl. 72. c.

Doch uit het verder gebeurde kan men opmaken, dat dit laatste, vooral bij Holland, zoo breed niet was. Onbeschrijflijk intusschen werden de verwarringen, in de Provincien, en onder de militairen, door de *bevelen* en *tegenbevelen* dan van *Sonoi*, dan van *Maurits*, dan van *Leicester*, dan van den *Raad van Staat*; dan van de Staten van Holland. (BOR B. XXIII. bl. 82.) Verwarring door 't Land.

Eindelijk Leicester met zijn vertrek naar Engeland gereed, schrijft den 9 Dec. uit Vlissingen aan de Hopluiden van Utrecht, en vermaant ze bij dien brief tot eendrachtigheid; *in dezen* (zegt hij) *beroerlijken tijd en deerlijken stand der landen, als een iegelijk zijn voornemen zoekt te bevorderen met behendigheden en praktijken, zonder aan te zien het algemeene beste.* Leicest. schrijft naar Utrecht.

En waarlijk, het zag er donker en beroerd uit! De driften waren op 't hoogst. 't Moest nu buigen of bersten. Het geschil tusschen *Hohenloo* en *Leicester*, waarvan de eerste was Lieutenant van Maurits in Holland, gerugsteund door Maurits en de Staten, de ander Opper-Gouverneur der Landen, was mede nog niet vereffend. Hohenloo gaf zijne verantwoording in 't licht, een schoon Stuk, vol historiekennis en gebeurtenissen, en dit maakte de openbare scheuring nog grooter (45). Verschil met Hohenloo.

In dien tusschentijd was de Engelsche Ambas-

(45) Zie het bij BOR B. XXIII. bl. 83—88. Hij verdedigt daarin het Staatsstelsel van Holland, en zegt onder anderen, dat *na den dood van Willem I. de Staten evenwel bleven zijne Meesters en* BESOLDHEERREN, *macht hebbende* om in *dienst* te houden of *afdanken.* Sonoi had hem ook eed van trouw gedaan, maar nam de afzonderlijke *Commissie* van Leicester aan, en zulks streed te-

De Engelsche Ambass. Herbert komt.

bassadeur *Herbert* van wegens de Koningin herwaards gekomen, en te Vlissingen bij Leicester aangeland, met oogmerk, om de zaken bijteleggen, en Leicester bij zijn gezag te handhaven. (BOR B. XXIII. bl. 91. b.) De Graaf zond hem naar Holland met eenen Brief, waarbij hij den 26 Nov. den Staten meldde zijne droefheid over 't ongenoegen der Koninginne, nopens 't voorgevallene in Holland; en zijn opontbod. Hij had voor zich een goed gewisse, en laat alles over voor rekening van hun, die 's Lands verderf bouwen op hunne bijzondere vorderingen. Doch hij wijt dit niet aan allen. Hij zal 's Lands welvaart bij de Koningin blijven bevorderen, mits zij Hare vriendschap trachten te behouden, en binnen de palen der Verdragen blijven. Uit die Verdragen moet de Lieutenant Generaal der Koningin met den Raad van Staat de gewichtige Landszaken waarnemen; hij laat gedurende zijn afzijn dat gezag verblijven bij dien *Raad van Staat*; waaraan zich vervoegen zal de Afgezant *Herbert*, uit haren naam. — En voor de Engelsche krijgsmacht heeft de Koningin aangesteld en laten blijven den Baron van *Willougby* (46). Hare Majesteit is over de rechtspleging

Leicester meldt zijn vertrek.

tegen de *Commissie* van *Maurits*." Ik weet niet, dat ik elders zoo vroeg het gewag van *betaalsheeren* met het daaruit afgeleide gevolg heb aangetroffen. De gansche Verdediging draagt het merk van eenen verdienstvollen, zich zelf voelenden, beproefden, Hoogduitschen, Krijgsoversten.

(46) Dit geschiedde niet zonder weten der Koningin, als die dezen Willougby tot haren Stedehouder en Algemeen Legeroversten in Leicesters plaats verklaard had, zoo als WAGEN. opmerkt bl. 263. uit de RYMER *Act. Publ.*

ging te Leiden zeer te onvrede; het overige zal haar Edelman *Herbert* hun mondling aandienen."

De Gedeputeerden van Holland en Zeeland dezen brief ontvangende, beantwoordden denzelven op den 3 Dec.; „ zij hadden zijn opontbod en vertrek verstaan; zij bidden hem, de Landen in goede aanbeveling bij hare Majesteit te houden; en hopen, dat de Algemeene Staten eenige Afgezondenen aan de Koningin zullen afvaardigen; hij gelieve hen tot gunstig gehoor behulpzaam te zijn." Maar zij laten zich verder over geene zaken uit. Holland wenscht hem goede reis.

Dan gansch anders was 't gedrag der Algemeene Staten. Leicester had ook aan hun den 28 November geschreven, (BOR bl. 91.) dat, de Koningin hun toezond den Hr. *Herbert*, om hare meening over 't *Vredeswerk* te melden, waarmede hij verzocht, dat de Staten zich wilden haasten. Hij was opontboden, en zoude aldaar hun meerderen dienst kunnen doen dan hier te lande, om de partijdigheid en 't mistrouwen onder de Staten. Hij raadt hun de vriendschap der Koningin De Algemeene Staten geven Herbert gehoor.

Publ. Angl. T. VII. P. 1. p. 7. Doch hij vergist zich met de *maand Augustus*. Die aanstelling is eerst van den 10 *November*. Ook spreekt hij niet naaukeurig, als hij zegt, dat *de Algemeene Staten 's Lands regering bij Leicesters afwezen den Raad van Staat opdroegen*. Dit was reeds door Leicester geschied, en 't was dus meer eene bevestiging dier Opdracht, die ook veel later geschiedde, 19 Febr. 1588. (BOR bl. 99.) In 't gemeen merke ik hier op, dat onze Historieschrijver WAGENAAR het Vertrek en 't gebeurde bij en na dat vertrek van Leicester zeerbeknopt gemeld heeft, zonder van dat alles, waarvan ik hier breeder spreke, iets te gewagen.

gin aantekweken. En hiermede vertrekt Leicester den 10 December 1587. met veler haat beladen, om nimmer wêer te keeren.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

Leicesters volledig vertrek, en gewichtige gevolgen van 't zelve; beroerde toestand van Land, Volk, en Regering; ontwerpen van Vrede met Spanje.

Zien we nu de gevolgen van dit zijn Vertrek. Want hiermede was alles nog niet afgedaan, en men wist toen nog niet, dat hij weg was, om nooit terug te keeren; hij bleef Opperlandvoogd.

Herbert opent zijnen last.

De Engelsche Gezant, *Herbert*, kwam den 11 Dec. 1587., daags na Leicesters vertrek, te Delft in de Vergadering der Algemeene Staten; gaf zijne Geloofsbrieven over, vertoogde hun 't ongenoegen der Koningin, over het gedrag der Staten jegens Leicester, en over hunne onderlinge oneenigheden, — hij verklaarde hare bezorgdheid voor hunnen welstand; — opende zijnen last; — men zocht haar Majesteit aan tot *Vrede*; haar Gezant *Buchorst* had ook dien last gehad; — hij vond alles in verwarring; en 's Lands middelen, door die wanorde, tot den oorlog niet toereikende; de Koningin had verwacht, dat de Staten *Sluis* hadden helpen ontzetten, en Leicester bij zijn gezag gehandhaafd. Zij herhaalde nu het voorstel, om *vrede* te maken

ken op *billijke* voorwaarden; dan indien dezelve aldus niet te verkrijgen ware, alsdan zoude Zij hen niet verlaten; doch zij verzocht een spoedig antwoord. Het gevolg hiervan was, (BOR bl. 92.) dat de aanwezende Gemachtigden, door monde van *Oldenbarneveldt*, bij voorraad antwoord gaven; zij bedankten de Koningin, verwelkomden den Afgezant, en beloofden hunne medewerking: zij waren de oorzaak niet van de oneenigheden. WAGENAAR bl. 263. dit dit verhaalt voor 't gewagen van Leicesters vertrek, meldt ons, dat *de Staten, nu, naar 't schijnt, de sterke toerustingen in Spanje in aanmerking nemende, wat meer gezind schenen tot den handel, en eindelijk besloten, eenige persoonen naar Engeland te zenden, met zoodanigen last op dit Stuk, dat zij vertrouwden, hare Majesteit daarmede te zullen vergenoegen. Heimelijk nogtans neigden zij geenszins tot verdrag met den vijand, en om er ook 't gemeen afkerig van te maken, gaven zij zekeren Franschen Schrijver, Sailly, in stilte verlof, om er zeker Vertoog tegen te doen drukken; hem, om den schijn te bewaren, dat het tegen hunnen zin geschiedde, bevelende, voor hetzelve noch zijnen naam noch dien des drukkers, noch zelfs de plaats, daar 't gedrukt wierd, te doen stellen* (47).

Hij raadt tot Vrede.

Antwoord der Algemeene Staten.

Zij schijnen tot Vrede te neigen.

't Geen hier gezegd wordt van *de Staten*, gelieve men alleen van die van *Holland* te verstaan. Wat de zaak zelve betreft, de naaukeurige en onpartijdige BOR, nadat hij bl. 92. b. bericht had, hoe Leicester reeds te voren van die Vredesvoorstellen, doch op eene zeerweiffelende wijze, gespro-

(47) *Resol. van Holl.* 10 Dec. 1587. bl. 343.

ken hadde, en eindelijk den 11 Oct. door den Raadsheer *Killegrey* de nadere voordracht gedaan had, meldt ons den uitslag der Raadplegingen van alle de Gewesten afzonderlijk, en zeernaaukeurig. Gelderland wilde over die *vrede* wel nader in onderhandeling treden. Overijssel wilde 't werk in handen stellen van de Koningin, met overleg der algemeene Staten. *Holland* was eerst geheel verdeeld in gevoelens, eenigen der Edelen en Steden floegen den Vredehandel glad af; anderen wilden Afgevaardigden zenden aan de Koningin, om haar den Vrede afteraden, of anders verzoeken, om nadere opening, wat middelen van verzekering men hebben zoude voor de *Religie* en voor de *Vrijheid.* Anderen wilden Afgevaardigden zenden, om beneffens hare Majesteits Gezanten te handelen met *Parma.* Eindelijk na lang raadplegens koos men met *Maurits* eenen middelweg, om bij de Staten Generaal te verzoeken twee onzijdige perfoonen uit den Hoogen Raad van Holland, als Afgevaardigden, met vrij machtfchrift, om de Koningin den handel afteraden. Zeeland en Utrecht voegden zich bij Holland. Doch *Vriesland* wilde in Vredehandel treden, fchoon niet zonder fterke tegenbetuiging van velen. Hierdoor ftaken de ftemmen, zijnde drie tegen drie (48). Dit fteken der ftemmen gaf aanleiding, dat *de Raad van Staat* uit hun lighaam drie perfoonen, *Leoninus*, *Bardes* en *Valk*, afzonden ter Algemeene Staatsvergadering, met ernstig verzoek om besluit op den Vredehandel, om 't gewicht en de gevolgen; waarop men met de afzending voordging, en vertrouwde per-

De Gewesten zijn 't niet eens.

Hollands befluit.

(48) BOR bl. 93.

persoonen henen zond. — Wegens het vereffenen der oneenigheid gaf men goede woorden; men hoopte op eendracht; beloofde alle pogingen in 't werk te stellen. BOR (49) geeft ons, ten nutte der nakomelingschap, de redenen op, die bij *Holland*, schoon later, voordgebracht zijn, zoo voor- als tegen den Vredehandel, geschikt, om den lezer te overtuigen, dat *de Besluiten niet ligtvaerdig genomen zijn.* Dezelve zijn van weêrszijde inlichtend, zeergewichtig, en wel waardig te lezen, maar hier te lang om optegeven (50). Zij komen ter eener zijde neder op het verkiezen van Vrede boven oorlog; dat het beter te verantwoorden zij voor de gemeenten en ingezetenen, dat de *Vrede* gepoogd, maar, zoo de *Voorwaarden* niet ingewilligd werden, dan de geheele handel afgebroken worde; aan de andere zijde, dat, wat men ook van de vrije oefening van den *waren Christelijken Godsdienst* bedong, men toch zoude moeten toelaten *den Roomschen Godsdienst;* en dat 's Konings ijver voor denzelven alras den Gereformeerden Godsdienst zoude doen verdwijnen, en de bedongene Vergiffenis eene schuldbekentenis vooruit zoude stellen. Dien Godsdienst en de Vrijheden voorte staan, kunnen hun geene Mogendheden kwalijk afnemen. 't Gezag des Konings, en 't behoud van *Godsdienst* en *Vrijheid*, waarvoor zoolang gevochten was, kunnen niet te zamen bestaan; en 't is dus veiliger geen Afgevaardigden te zenden, dan zich in zulk gevaar te steken." Onder de aanmerklijke bijzonderheden van het

Redenen voor en tegen den Vrede.

twee-

(49) BOR B. XXIII. bl. 93, 94.
(50) Ibid. bl. 94, 95.

tweede Stuk behoort, het zeggen, dat in Holland het besluit van *afzwering* genomen was *bij de Edelen en Gedeputeerden der Steden*, wel ten getale van 50, maar de zaak echter, naderhand den *Vroedschappen* geopenbaard zijnde, bij hen goedgekeurd, en volgens hun besluit te werke gesteld was, en de eed daarop bij *alle Collegien, Justicieren en Officieren gedaan.* Het kwam zeker in het weigeren (waartoe Holland, volgens WAGENAAR, heimlijk overhelde) aan, op de gunst van Elisabeth, die men daardoor ligtlijk verliezen konde; waarom ook (*Resol. van Holl.* 17 Nov.) bij Edelen en Steden op dat handelen de zwarigheden voorgesteld worden, *soo wel aan de eene zyde, omme hare Majesteit niet te offenseren, als aan de andere zyde, omme in geene eeuwige tyrannye en slaverny te mogen vallen* (51). Doch hier van later.

Wie in Holland toen de Staten.

Ondertusschen komt hier in aanmerking, welke *Steden* in 't handelen over den Vrede toen in Holland met de Edelen de *Staten* uitmaakten? 't is uit het vorige zeker, dat, wanneer er ernstig van *Vrede* gehandeld werd, de *stem* der *kleiner* Steden dan ook gevraagd wierd, hoezeer het meer eene uiterlijke vertooning dan wezenlijkheid was. En nu verstaat men, waarom men den 23 Novemb. bl. 324. leest, *dat de kleyne Steden niet zullen beschreven werden voor en aleer de Gedeputeerden van de Steden antwoord op de zake van de Vredehandeling innegebracht zullen hebben*, 't welk bij mij zooveel wil zeggen, als, wanneer 't besluit bij stemming tot behoorlijke rijpheid gebracht zal zijn.

Men

(51) Vergel. *Resol. van Holl.* 30 Nov. bl. 331.

Men zoude ondertusschen zich vergissen, als men waande, dat het vertrek van Leicester een einde aan alle twisten en zwarigheden gemaakt had, en dat de Leicestersche Regering hiermede geëindigd was. Dit konde men uit *Wagenaar* opmaken, daar hij dat Vertrek onmiddelijk zaamverbindt met de *Brieven van afstand* van zijn *Bewind*, op den 17 Decemb., (bl. 264, 265.) offschoon hij te recht opmerkt, dat *die Brieven van afstand* eerst den 1 April des volgenden jaars aan de Staten overhandigd wierden. Men konde ook uit het verhaal bl. 262 en 264. ligtlijk denken, dat Leicester, als 't ware, om *zijn hoofd te redden*, de wijk uit Holland naar Utrecht, Vlissingen, en zoo naar Engeland nam, en dat hij daar, wegens zijn *wangedrag te recht gesteld*, door de Koningin gered werd. Geen oogmerk bij mij zijnde, om iets te verhelen, maar enkel de waarheid optesporen, moet ik dit iets toelichten. „ *Leicester* alomme, zegt Wagenaar, „ zijne aanslagen ziende te loor loopen, zelfs in „ Friesland en in Utrecht, de gemoeden der „ voornaamsten, meer en meer van zich ziende „ vervreemden, bevond eindelijk, dat hij zijnen „ toeleg, om een onbepaald gebied over de Lan„ den te voeren, onmogelijk zou konnen vol„ trekken. Men vindt zelfs in egte gedenkschrif„ ten vermeld, dat de tijding van het mislukken „ zijner onderneming te Leiden hem zoozeer ver„ baasde, dat hij zich liet ontvallen, *hoe 't nu* „ *tijd ware, om zijn hoofd te wagten*; waarop „ hij, schielijk, en niet zonder vreeze, uit „ Noordholland, naar Utrecht, voords naar Dor„ drecht, en van daar in Slachtmaand naar Vlis-

Bij Leicester's vertrek nog hooger twist.

Of zijn Vertrek uit vrees ware?

„ singen week, alwaar hij nog eenige weken ver-
„ toefde."

Het is mogelijk, dat alles op zich zelve letterlijk waar is. Evenwel het gedrag, naderhand gehouden, en de handelingen tusschenbeiden gekomen, doen mij aarzelen, om dit zoo ruimschoots aantenemen. Of hij uit *vreeze*, dan wel uit *verontwaardiging* of *spijt* zich niet naar *Haarlem* begaf, waar *de Staten van Holland* toen vergaderd waren, laat ik onbeslist. Dat hij, 't zij om zich zelfs wil, 't zij om 's lands belangen, gaarne zag, dat de zaken wierden bijgeleid, en daartoe den Raad van State of enkele Raadsheeren gebruikte, make ik op uit de *Holl. Resol.* 25 Nov. waar bl. 327. zijn verzoek voorkomt, om *over de verschillen* tusschen Hem en de Staten in gesprek te komen met den Raad van Staat, en 't verslag daarvan, op den 30 Nov. bl. 330. door den Advokaat, waarbij blijkt, dat onder anderen nog over 't gebruik van *titel en zegel* gehandeld was; hebbende men van wegen *de Staten* verklaard, „ dat het zegel was van drie-
„ derhande natuur, *eerst* in zaken, die van alle
„ tijden aan de Souvereiniteit waren gereserveerd;
„ welke zaken niet stonden tot laste van den
„ Gouverneur Generaal; dat de Staten overzulks
„ hebbende twee *qualiteiten*, de eene, om de
„ Souvereinen te mogen *kiezen*, en de tweede,
„ om bij gebreke van een' Souverein *de Souve-*
„ *reiniteit zelf te gebruiken* en te dirigeren, hun-
„ lieden naam en zegele, als in alzulke zaken
„ hadden te gebruiken; dat de tweede nature
„ van de gemeene zaken stonden ter dispositie
„ van den Gouverneur Generaal, daaraf de hoog-

„ ste

„ ste en gewigtigste werden gedepescheerd onder „ den titel en zegel van den Souverein, en de „ kleinste onder die van den Gouverneur Gene- „ raal; welke twee laatste zaken de Staten, om „ alle gevoeglijkheidswille te vreden waren te „ doen depecheren op den naam en titel van zij- „ ne Excellentie, mids hebbende Acte van non- „ prejudicie." Wanneer daarop Holland verzocht, de redenen te weten, waarom zijne Excellentie tegen de Staten vooringenomen ware, werd hieromtrent door *Killegrey*, den Engelschen Raadsheer „ *in het lange* verhaald, dat de eenige oor- „ zaak scheen, dat hare Majesteit en zijne Ex- „ cellentie als haar Lieutenant Generaal alzulk „ respect en affectie niet werde gedragen als het „ behoort; dat mede zijne Excellentie zeer was „ gealtereerd, overmits de ongereede middelen, „ die Hij op zijne wederkomste uit Engeland zoowel „ van penningen als anders gevonden hadde." Dit verslag, benevens het uitstel van Holland, om Afgevaardigden naar Leicester in Zeeland te zenden, den 3 Dec., en de last, aan den Raad van Staat opgedragen, om *met hem* te spreken, (*Res. van Holl.* h. d. bl. 335.) geven niet veel denkbeeld van zoodanige vreeze aan Leicesters zijde. Ook was zijn aanhang en 't getal zijner voorstanders, mede in Holland, veel te groot. Sonoi had het heele Noorderkwartier met de wapenen onder zijn bedwang. Leicester had het recht van *patenten*, en 't beschik over de gansche *krijgsmacht*. Die *patenten* konden hem tegen 't Verdrag niet afgenomen worden. Het geval te Naarden leert het ook niet. Die Stad had Engelsch Guarnizoen in, en was met anderen geheel op Leicesters zijde. Alleen was Zuilen van Nieveld den

den Hollandſchen Staten toegedaan. De aanſlag van Nieveld, om de Stad Naarden voor de Hollandſche Staten te verzekeren, mislukte (52). En dit verbitterde zelfs die van Naarden zoodanig, dat zij vraagden, of dit de belooning was, voor dat zij 15 jaren te voren goed en bloed voor de vrijheid hadden opgeofferd; en of zij mede als lid van Holland zoodanig iets in de Vergadering van Holland hadden helpen beſluiten? Wat het zeggen aangaat, *om zijn hoofd te wachten*, ik ſpreke het niet tegen, maar 't gezag, waarop dit ſteunt, is *de Remonſtrantie van J. van Oldenbarneveldt* in de *waaractige Hiſtorie* bl. 156. m. 198. (53)

Zijn ontmoeting in Engeland.

Wat zijne ontvangst en ontmoeting in Engeland betreft, onze *Wagenaar*, zonder te melden van zijn verrichte aldaar, verhaalt bl. 265. dat *Buchorst*, dien wij boven als een middelaar tusſchen Leiceſter en de Staten, zooveel in zijn vermogen was, hebben leeren kennen, maar die naar Leiceſters meening te wijdmondig was geweest in 't openen van den Vredehandel, „ met ande„ ren zich gereed maakte, om in 't Parlement „ hem

(52) BOR bl. 103. b. c.

(53) Die dit gezegde vastmaakt aan de twee onderſcheiden tijdingen, het mislukken van zijn' aanſlag op Leiden, en den last, dien hij uit Engeland kreeg, om ter Staten Generaal het Voorſtel van Vrede met Spanje wel degelijk te doen of te laten doen. Doch ik kan niet zien, hoe dit kan te zamen gaan. Dezelfde Schrijver, die toch geſlagen vijand van Leiceſter was, vertelt aldaar bl. 195. dat, toen de Staten in zijne tegenwoordigheid beſloten, om *Reingoud* te recht te ſtellen, Leiceſter bij zijn uitgaan zoude gezegd hebben: *Nu is mijn auteriteit verloren.* Dit komt mij waarſchijnlijker voor.

„ hem te beschuldigen wegens wangedrag in 't
„ bewind der Nederlanden, en dat Hij de Ko-
„ ningin met tranen in de oogen smeekte, hem
„ voor die schande door haar gezag te behoeden.
„ Dat hij in 't Hoogerhuis geroepen zijnde, om
„ onderzogt te worden, niet knielende aan 't
„ einde der tafel, gelijk de misdadigen plagten,
„ maar in zijnen rang onder de Heeren zich plaat-
„ ste. En zoodra de Geheimschrijver de punten
„ zijner beschuldiging begon te lezen, de Graaf
„ hem in de reden viel, en zeide, dat zijne
„ openbare Berichtschriften door heimelijken be-
„ paald geweest waren. Dat hij zich voords op
„ de Koningin beriep, en daardoor den ophef
„ tegen hem gemaakt, tot beschaming zijner
„ partij ten eenemaal vernietigde." Dit gansche verhaal van onzen naaukeurigen WAGENAAR schijnt te steunen op 't gezag van R. BAKER, *Chronicle of Engel.* bl. 373. Ik merk er alleen bij aan, dat de Heer LARREY, *Geschied. van Engeland*, D. III. bl. 416. N. D., anders geen vriend van Leicester, niets hiervan gemeldt heeft, en alleen bij 't gewag van zijnen dood zegt, dat hij, niettegenstaande zijne groote en veelvuldige Ambtsbedieningen, die hij opteit (54), arm stierf. On-

(54) *Alle die groote Ambten hebben hem niet rijk gemaakt, Groot-Schildknaap, Ridder van de orde van den Kousseband, Lid van den geheimen Rade, Grootmeester van het Huis der Koningin, Kanselier van de hooge School van Oxford, Groothoutvester van de streken aan deze zijde van de rivier de Trent, Lieutenant Generaal van de Engelsche Legerbenden in Nederland, Landvoogd en algemeen Bevelhebber van de Vereenigde Provincien, Veldheer van het Engelsche Leger tegen de Spanjaarden.*"

Onze WAGENAAR ontleent hieruit de bevestiging zijner vorige aanmerking, „ dat Leicester beant-„ woord had aan 't heimlijk oogmerk der Ko-„ ningin, die het Oppergebied bedektelijk zocht, „ schoon zij het, ten deele om Spanje niet te „ zeer te stooten, ten deele, omdat het haar met „ te vele bepalingen werd aangeboden, open-„ lijk van de hand wees. Maar ziende, dat zij „ dit door Leicester niet had kunnen bereiken, „ daarom hem belaste afstand te doen van zijn „ bewind."

Wat haar heimlijk oogmerk betreft: als men ziet op Spanjes gestoordheid, de gevolgde uitrusting der Onverwinlijke Vloot tegen Engeland, en de daarmede gepaard gaande afbreking des Vredehandels; en voords de pogingen om in sommige Provincien de Oppermacht *zonder bepaling* aan haar optedragen: schijnt men dit oogmerk niet in twijfel te kunnen trekken. Maar of dit door die losse beschuldiging, en wel in 't Hoogerhuis, door den gestoorden *Buckorst* gedaan, doch door 't beroepen op *geheim Berichtschrift* aanstonds vervallen, worde bevestigd, laat ik aan zijne plaats. Het geheel verhaal steunt op geen' voldoenden grond. Het brengt in sommige punten zijne wederlegging of onwaarschijnlijkheid mede. Hij verscheen toch aldaar als Lid in 't *Hoogerhuis*. Hij nam plaats in zijnen rang. Hij werd door de Koningin kort daarop *Generalissimus* of *Opperbevelhebber* der ge-

Laat mij Hem met drie woorden beschrijven. Hij was een Eerzuchtig Man, maar die geen Geestvermogens genoeg bezat, om die Eerzucht te regelen.

geheele krijgsmacht van Engeland aangesteld (55). En 't verder met Leicester gebeurde, en door hem in Engeland verrichte, toont volledig, hoe hij in blakende gunst bij de Koningin, en bij de landzaten staan bleef. Doch hij stierf nog in 't zelfde jaar 1588., en hiermede eindigden in Holland alle bekommeringen voor zijn ongenoegen, en de nog levende hope zijner aanhangelingen of voorstanders.

Maar *Leicester* had ook in Engeland, zelfs voor zijn vertrek naar Nederland, zijne vijanden, zijne doodvijanden. Ik heb onder 't oog gehad een Geschrift (56), genoemd: *Aanteekeningen nopens den Grave van Leiçester* (*La Vie de Leçestre*), uit een Boekje, betiteld: *Discours de la vie abominable, Ruses, Trahisons, Meurtres, Impostures, Empoisonnements, Paillardises, Atheismes, et autres tres-iniques conversations, desquelles a usé et use journellement le Mylorde de Leçestre, Machiavelliste, contre l'honneur de Dieu, la Majesté de la Royne d'Angleterre, sa Princesse, et toute la Republique Chretienne. Traduit d'Anglois en François, et mis en forme de Dialogue, au quel le Legiste, le Gentilhomme & l'Escolier sont introduits pour la plus facile declaration du present Discours.* M.D.LXXXV. (57). Men

(55) WAGEN. bl. 289.

(56) 't Geschrift was van den Heer Oud-Griffier *D. van Alphen*, berustende onder zijne papieren bij den Heer Mr. *W. J. van Noort*.

(57) De zin van den titel komt in 't Nederduitsch hierop neder: *Verhandeling over het affchuwelijk leven, de listen, verraderijen, moordenarijen, bedriegerijen, vergiftingen, hoererijen, Godverzakingen en andere zeer onrechtvaardige behandelingen, van welken zich heeft* be-

Men ziet uit het jaartal van 1585., dat dit verschriklijk Geschrift tegen Leicester reeds in de wereld is gebracht voor Leicesters Aanstelling in Nederland; doch ik besluit, dat hetzelve geenen invloed gehad heeft op de Koningin, tot vermindering harer achting en genegenheid voor Leicester. En waarlijk zoodra in eenig Geschrift zichtbaar doorstraalt het gemoed van eenen Schrijver, en het opzetlijk oogmerk, om iemand zwart of haatlijk te maken: zoo verliest het reeds veel van zijne waarde, vooral wanneer het nederkomt op schelden en lasteren, en de redenen verraadt waarom men scheldt en lastert. Het eerste is tastbaar, als men in de aangehaalde woorden uit de *Epistre aux Lecteurs* pag. 1. dit navolgende leest: *Le Comte de Leçestre surmonte* Heliogabale *en paillardise*, Neron *en meurtres & cruauté*, Sardanapale *en lascheté de coeur*, Midas *en convoitise d'avoir*, *et finablement* Julian l'Apostat *en sorcelleries*, *mespris de Dieu et Atheisme: de sorte que l'on pourra bien croire*, *que le Diable mesme s'estant efforcé de faire monstre de toutes ses vilenies: pour en espouventer le monde*, *a choisy ce bon Comte pour s'en servir comme d'un Magasin & boutique*, *ou il estale des marchandises nouvelles*, *et monstrueuses*; *et afin de rendre ce sien mignon & favory plus illustre et glo-ri-*

bedient en nog bediend de Heer van Leicester, *Machiavellist*, *tegen de eere van God*, *de Majesteit der Koninginne van Engeland*, *zijne Vorstinne*, *en de geheele Christenheid. Uit het Engelsch in 't Fransch vertaald*, *bij wijze van Zamenspraak*, *waarin de Wetgeleerde*, *de Edelman*, *en de Leerling worden ingevoerd*, *tot gemaklijk verstand dezer Verhandeling*, *in 't jaar* 1585.

rieux, il l'a constitué son Lieutenant et Souverein Protecteur des PURITAINS (*secte d'Heretiques en Engleterre ramassée de la racaille, bourbe, et lie de l'heresie mesme*), *qui estans assez malheureux par l'impureté de leur doctrine, le sont encore d'avantage par les meschancetez et vilenies de leur Chef & Capitaine.* Iemand toch een *Lieutenant van den Duivel* te maken, omdat hij de Puriteinen in Engeland beschermt, hem beneden *Heliogabalus*, *Nero*, *Sardanapalus*, *Midas*, en *Juliaan den Afvalligen* te stellen, is zeker niet malsch. En welke zijn de redenen van zulk schelden en razen? Deze zijn blijkbaar niet alleen uit het slot der aangehaalde woorden; maar ook uit *het slot van 't Tractaatje*, *'t welk*, volgens bijgevoegde Aanteekening, *toont des Schrijvers voornaamste but te zijn de defensie van 't recht des Konings van Schotland tot de Engelsche Kroon, na den dood van Koningin Elisabeth.* Men kon hiertoe niets beter doen, dan den eersten Raads en Staatsman der Koninginne zwart te maken. De ondervinding onzer tijden heeft geleerd, hoe men bij misbruik van de Drukpers de beste en goedaardigsten der Vorsten, door toelating van schand- en smaad- en lasterschriften en spotprinten, voor 't gros der Natie, heeft weten veracht en gehaat te maken; en welk eenen invloed dit heeft zelfs op meer verlichte ingezetenen. Wij leerden in 't vorig verhaal den Graaf van Leicester, als zoodanig, niet kennen: doch ik vond niet ongeraden, dit tot eene toegift op Leicesters gedrag hier te lande bijtevoegen.

Doch zien wij, wat de Nederlanden sedert zijn vertrek opleverden. Te recht zegt REIDA-

NUS

Beroerde toestand. NUS *Ann.* L. VII. p. 163. dat de Gewesten het nooit zoo benaauwd gehad hadden, dan *gedurende die drie maanden*, dat is gedurende de eerste maanden van 't jaar 1588. of sedert zijn afscheid tot aan *de tijding* van zijnen afstand van 't Bewind. De krijgsbedrijven waren door de verdeeldheden zeer belemmerd, niets gevorderd; van alle kanten werd kwaad gestookt; alles was of voor of tegen Leicester, voor of tegen de Staten van Holland; en gelijk BOR (58) wel aanmerkt, zij, die 't gezag der Staten van Holland wilden staande houden, werden gehouden, als wilden zij 't gezag van Leicester onderdrukken. Waardoor die groote twist en partijschap! *Leicesters* aanhang, die niet gering was, gaf breed op (zegt WAGENAAR bl. 269.) van 't ongenoegen der Koningin; het morren werd gevoed door brieven van Leicester en der Koningin zelve. Vele Predikanten roeiden er onder; sommigen merkten de Staten aan als de oorzaken der ellenden, die de landen dreigden, als eens de Engelsche hulp gemist wierd; de muiterijen onder de bezettingen waren in verscheiden Steden tot hevige daadlijkheden uitgeborsten, vooral over wanbetaling; men bespeurde de beginselen reeds in *Januarij* 1588. te Medemblik onder Sonoi's Volk; van hier sloeg het over naar Heusden, Woudrichem, Willemstad, Schoonhoven, Naarden, Vere, Arnemuiden, Bergen op Zoom. De Stad *Geertruidenberg*, de sleutel van Holland, geraakte hierdoor in de Spaansche macht; Medenblik werd op last der Staten door Maurits belegerd; en ware het niet geweest, dat de Her-

Muitend krijgsvolk.

tog

(58) B. XXIV. bl. 103. b.

tog van Parma, *tot groot geluk voor de Nederlanden* (59), toen zijne gedachten op Engeland gevestigd hadde; *Holland en Zeeland* waren gewislijk verloren geweest. De twisten en geschriften, toen bijzonder over de *Oppermacht* gewisseld, werden op nog scherper toon gesnaard. Ook vielen er zeerhooge woorden tusschen eenige *Gedeputeerden* van de Staten van Holland en den Baron van Willougby, die nu wegens Elisabeth het Opperbewind voerde over alle de Engelsche krijgsbenden hier te lande, blijvende het Engelsche Verdrag van 10 August. 1585. in volle kracht, benevens de meerdere macht aan Leicester opgedragen, maar die bij zijne voordurende afwezigheid nu overgebracht was, of berustte in den Raad van Staat. In die hevige woordenwisseling (bij BOR bl. 41. in 't breede gemeld) hadden de Afgezondenen, bij gelegenheid, dat Willougby klaagde over 't belegeren van de Stad Medenblik door Holland, de onvoorzichtigheid gehad (altans zoo beschouwe ik het Stuk,) van te zeggen, *dat zij als absolute Heeren mochten den oorlog voeren tegen den genen, die 't hun goed dacht:* waartegen Willougby gezegd had, dat Leicester *hun Gouverneur was, en dieshalve absoluit commendement had in 't stuk van oorlog.* Zij meenden, dat door Willougby's Lastbrief dit ophield; Hij daartegen vertoogde, dat de Staten Generaal den Graaf van *Leicester Gouverneur Generaal* hadden gemaakt van hunne Provincien, maar dat hij (Willougby) zijnen lastbrief had van de Koningin, om over hare troepen alhier te gebieden. Op dit

Scherpe woordenwisseling met Willougby.

(59) Volgens WAGEN. bl. 282.

dit gesprek kwam al spoedig een *boekjen* te Utrecht in 't licht, waarvan men *Prounink* als schrijver hield, getiteld: *Een treffelijke waarschouwing ende vermaninge voor den inwoonderen der geunieerde Provincien tegens den genen, die zich roemen ende noemen Souvereine Heeren van dezelve, wel accorderende op de veranderinge van den jare* 1588. De Heer BOR, dit uitgevende, zegt, dat, offchoon een *libel*, het zeergeschikt is, *om daaruit de partijschap in dezen tijd in 't land aftenemeu.* Het was een bitter geschrift; „ het spotte openbaar en op een' scherpen toon met *die Souvereiniteit*, en met *de onmacht der Staten*, om zonder behulp van buitenlandsche macht zich zelven en de Natie staande te houden, en dat ze juist daarom in 't jaar 1585. de Engelsche Koningin deemoedig gesmeekt hadden, om hun eenen Gouverneur van aanzien over te schikken, ten einde hunne *vervallen autoriteit* opterichten; dat bij 't Verdrag uitdruklijk was versproken, dat hare Majesteit of de Gouverneur Generaal van haren wege met den Raad van Staat daarop voorzien zoude; dat Leicester gekomen was, niet om *zijn gezag* door 't *hunne*, maar *hun gezag* door 't *zijne* te sterken; dat hunne conscientie hun getuigde, hoe kwalijk zij die Souvereiniteit beleid, en tot wat ellendigen staat de gemeene Lands zaken verbrod waren; dat, *onder dekfel van de Souvereine heerschappij*, alle zaken in zoo deerlijk verloop gekomen waren, dat hare Majesteits hulp en alle zijne Doorluchtigheids moeite hun niet gebaat hadden, maar zij daaglijks meer afnamen. Men telde daarbij op de Artikelen van 't Verdrag, die, volgens den Schrijver, als *de voornaamste punten van eene Souvereine*

Hevig geschrift tegen de Staten.

Re-

Regering, *ter beschikking der Koningin of haren Gouverneur met den Raad van Staat bleven;* waartoe hij opnoemt *het krijgsbeleid beide over hare en hunne macht te water en te land*, *de nieuwe ligting van uitheemsch krijgsvolk*, *de handhaving der krijgstucht*, *'t bevel over de afzonderlijke Gouverneurs*, *de hervorming van de munte*, *de invordering van de gemeene landspenningen en schattingen*, *de vernietiging der misbruiken*, *daarin vallende*, *de uitgave dier penningen ten meesten nutte; met Spanje noch met andere Mogendheden eenig Verdrag te sluiten zonder de Koningin of haren Gouverneur; de vijanden geen' toevoer te doen; de beslissing aller geschillen tusschen de Provincien*, *Leden en Steden*, *de opbeuring van 't algemeen gezag*, *kortom*, *de instelling van alle goede wetten.* Op alle die punten had de Koningin zoo wijslijk voorzien, dat niet zij, *die zich noemen Souvereine Heeren*, maar haar *Gouverneur* met *den Raad van Staat* daarover beschikte, om de landen niet ten verderf te brengen *door de vorige verwarring van* Raden, *gelijkheid van macht der* Gouverneurs, en 't kwaad *beleid* der Souvereine Regering. Dat zij zich noemende *Souvereine Heeren*, zich dus met Keizer Karel wilden gelijk stellen; waardoor zij partijschap of verbittering veroorzaakten, of zich voor buitenlanders bespotlijk maakten." De Schrijver draaft op dien hoonenden toon voord, ja de afgezondenen der Steden, (die zeker niet altijd even aanzienlijke en achtbare mannen waren, noch konden zijn,) werden als handlangers *der Pensionarissen* zoodanig ten toon gesteld, dat hij ze de namen geeft van *Hans Schytpeper*, *Hans Meersdrager*, — *Brouwer*, *Kaas-*

— *Kaaskooper*, — *Muelder*, als *de instrumenten van de Souvereine Pensionarisſen. Zoo worden wij vast* (zegt hij) *in vreemde Koningrijken begekt en beſpot; hiermede doet de Spanjaard zijn voordeel; dit zijn de batementen en ſchouwſpelen, die men in Spangne, in Vrankrijk, in Brabant, en aller wegen van onze Souvereine Heeren ſpeelt.* Ik las wel meer hatelijke en lompe ſmaadredenen tegen de Staten in dien eerſten tijd. Men vindt onder anderen zelfs in de *Reſol. van Holl.* (60) dat twee perſoonen, door den Procureur Generaal aangetast, den Staten om vrijlating (*remisſie*) verzochten, voor hunne onbehoorlijke en beledigende woorden, belijdende gezegd te hebben: *dat zij niet ſtonden onder de Staten*; daarbij voegende: „*wij hebben den N.* „*op den oneerlijkſte, van de Staten; wij pasſen op haar niet; de Staten zijn dieven en* „*ſchelmen; blaast haar van achteren, kust uw* „*Moeder en de Staten, op het oneerlijkst.*" Doch dit geſchiedde, door kwalijk opgevoede landlieden; maar een zoodanig lomp en hatelijk, door lieden van opvoeding in druk gegeven Stuk, trof ik nergens aan! 't Deert mij wel dit te moeten aanhalen; maar het dient te zeer, om den geest van dien tijd en de ruwheid der zeden te kenteekenen; en waarom zoude men 't geen *de Staten* zelven niet verhelen, niet mogen doen opmerken; daar *Oldenbarneveldt* zelf (61) in zijn Vertoog aan de Staten in 't jaar 1618. onder zijne groote dienſten aan den Lande gedaan, optelt, *dat in plaatſe in 't aanvangen van myn' dienst, als Ad-*

(60) Den 14 Sept. 1590. bl. 359.
(61) *Remonſtrantie* 1618. bl. 227, 230.

Advocaat — alle saacken in de uytterste confusie waren, ende den NAAM *van den Heeren* STAATEN SEERHAATELYCK : *in weynich jaaren alle saacken in beter ordre, oock in goedt verstandt, correspondentie ende* RESPECT *zyn gebrocht.* —— *Dat ick mede een principaal ende gestadich instrument ben gheweest, dat het credyt van de Heeren Staten, soo goedt ende groot is gheworden* (62). Evenwel, daar wij boven zagen, dat *de Souvereiniteit*, zoo zij al in achtbaarheid te kort schoot, in 't wezen zelf niet konde ontkend worden te zijn bij *de Staten*, als 's Volks representanten, in die gevallen ten minsten, als 't aankwam 1°. *op 't kiezen eens Souvereins*, of 2°. op 't gebruik *dier macht*, als er geen zichtbaar Souverein was; zoo ontkende men in dit geschrift ook niet, dat die *Representative Grondmacht* van wegens *'t Volk bij de Staten* berustte; maar men *ontkende*, dat na de Opdracht, aan Elisabeth en haren Gouverneur gedaan, die Souvereiniteit, of liefst *de uitoefening* daarvan in werking bleef, of behouden was, zoolang het *Verdrag werkte*; en men stelde dus, dat de Staten geene beheering of eigen macht zich voorbehouden hadden, dan alleen in de uitgedrukte gevallen, van *medewerking* (*advis*) in de zaken van *uitheemsch krijgsvolk*, van *Belastingen*, *Vredehandel*, welken buiten hunne toestemming niet mog-

Wat men daarin van de Souvereiniteit toestaat.

(62) Hij voegt er bij, dat vele jaren, voor dat hij in den dienst kwam, *de Staten geen credyt of geloof hadden, om op hunnen naam, geld of renten te ligten*; dat dit gedaan wierd op den naam en 't geloof van hunne *Ontvangers en Rentmeesters*, en tot 12 ten 100 voor *interest*."

mogen afgedaan worden. Hunne woorden zijn we verdienen gelezen te worden. Hooren wij dien Schrijver of Schrijvers zelve: „ *daar er*
„ *door de verlating des Konings geen ander Heer*
„ *in zijne plaats gekomen zij, is wel die* BELEI-
„ DING *en het* GEBRUIK *van de Souvereine Macht*
„ *gekomen aan den genen, die het* VOLK *van*
„ *den* LANDE STAATSGEWIJZE REPRESENTEREN,
„ maar, *aangezien*, naar luid van 't Tractaat
„ met Engeland, zij die BELEIDING *en 't* GEBRUIK
„ aan hare Majesteit gedurende haar leven, of
„ aan haren Gouverneur Generaal met den Raad
„ van State, hebben OVERGEGEVEN, en over die
„ punten van Souverein Gebied, hiervoren aan-
„ gehaald, geen de minste beschikking *behouden*
„ *hebben*, dan alleen, dat, zonder hun *advis*
„ geen uitheemsch *krijgsvolk* geligt, geen im-
„ positien *verhoogd*, geen munt veranderd, noch
„ in geene handeling met den Koning van Spagne
„ of des lands vijanden mag getreden worden:
„ zoo is 't eene zotte opgeblazen ijdelheid, zich
„ aan te matigen 't geen zij voor een' zekeren
„ tijd *overgegeven hebben.* En zoo zij al bewe-
„ ren konden, dat zij in de plaats des Konings
„ getreden, niet alleen 't *gebruik*, maar ook als
„ opvolgers 't *recht* van zijne Souvereine Heer-
„ schappij verkregen hadden; ware het toch ver-
„ geefs roemen, daar zij volgens 't Verdrag het
„ *gebruik niet hadden.* Op het zeggen, den
„ Staten voorgeleid, dat Leicester was gekomen
„ *om te regeren, niet om geregeerd te worden*,
„ hadden zij niets geantwoord noch weten te ant-
„ woorden. Zij hadden door hunne practijken
„ den Prinse van Oranje zoo jammerlijk gekrui-
„ sigd, nu nog meer Leicester; dit was de oor-

„ zaak

„ zaak der geringe vruchten; en nu legt men die
„ den Graaf en den Engelschen te last. Om de
„ Koningin van den Vredehandel aftetrekken,
„ was hun geraden beter orde te stellen; doch
„ daar was niet op gelet. Evenwel hare Maje-
„ steit uit meêdogen voor de ingezetenen wil
„ niet anders handelen dan met voorbehouding
„ der vrije Gereformeerde Religie en andere ver-
„ zekerdheden. Ten slot wekken zij de Land-
„ zaten op, om mede te werken, dat de Ver-
„ dragen met de Koningin en Leicester worden
„ onderhouden."

Daar kwam ook te voorschijn een' Brief, als uit Bremen geschreven, den $\frac{24 \text{ Maart}}{3 \text{ April}}$, twee dagen, nadat de *Afstand* van Leicester bekend wierd. In dezen Brief worden de Staten zeer gehekeld over de vreugde, die zij ter Vergadering lieten blijken bij die kennisgeving; die toch tot 's Volks droefheid strekken moest. „ Die Afstand had in de Vergadering moeten geschieden, met kennis en goedvinden *der Gemeentens*. Dit was niet geschied; daar was geene *Beschrijving* der Landschappen gedaan (63). Men nam er genoegen mede, omdat men 't zoowel wilde tegen 's lands belangen aan. Men had zich gehaast, zoodra men van dien afstand de lucht kreeg, om

Ook nog een vinnige Brief.

(63) Die bijeenvoeging der *Gemeentens* en der *beschrijving der Landschappen* toont aan het begrip, dat, als de *Vroedschappen* op eene wettige wijze aanschrijving kregen, om te raadplegen, alsdan de *Gemeentens* gerekend werden gekend te zijn, ten bewijze, dat men door 't woord *Gemeente* enkel de *burgerij* verstaat, zoo als zij door de *Vroedschap* werd vertegenwoordigd.

om eene algemeene Statenvergadering te beleggen, om op de *Landsregering*, als nu genoegzaam *openstaande*, aanstonds te voorzien, niettegenstaande dit zonder de Koningin niet geschieden mogt. De Gemeente is van dat alles onkundig; men wilde den Heer *Willougby* niet anders aanmerken dan als Opperhoofd der Engelsche Hulptroepen; en dus zoeken zij 't geheel bewind van krijgs- en politiezaken aan zich te trekken, en Grave *Maurits* van Nassau tot Gouverneur Generaal te verheffen; maar sommige leden van Holland vonden hier zwarigheid in om 't Verdrag met de Koningin. Dezen zien de zaak beter in, maar *zij worden van hare Pensionarissen onder de roede gehouden.* Doch *de Pensionarissen* hadden geen verstand van krijgszaken." — Bij een Naschrift zeide men, en het teekent de vuilaardige drift des Schrijvers, dat men gansch *Holland* door geen *geld* had konnen bekomen, om de Steden *Doesburg*, *Deutekom*, *Lochem*, en andere plaatzen, te behouden; maar men had gelds genoeg, om 't Steedje *Medenblik* te belegeren, en *Sonoi* maar hunne hand te zetten.

Leicesters afstand.

Ziedaar mij gekomen tot het tijdstip, waarop WAGENAAR bl. 269. zegt, dat het terugblijven dier Acte van Afstand *den staat der Nederlanden in merkelijk gevaar stelde, alzoo men niet wist, waar men 't Oppergezag voortaan zoeken moest.* Hij had bl. 263. reeds gewaagd, dat de Algemeene Staten 's Lands *Regering in zijn afwezen den Raad van Staat opdroegen.* Voords bl. 266. *Het vertrek en de afstand van Leicester gaf, eerlang, aan de Regering der Vereenigde Nederlanden, bijna dezelfde gedaante,*

wel-

welke zij, sedert altoos, onder het Stadhouderlijk bewind, gehad heeft. En eindelijk zegt hij bl. 270. *Na 't overleveren der Acte den* 1 *April* HERNAMEN *de Staten 't gezag, welk men hun zocht afhandig te maken, en de Regering kreeg allengskens eene bestendiger gedaante.*

Zien we dan nu dien afstand en zijne gevolgen, zoo in Engeland als in de Nederlanden, doch volgens mijn oogmerk meer bepaaldlijk in Holland. Die *Acte* was in Engeland reeds geteekend den 17 Decemb. 1587. Wat was dan de reden, dat zij zoolang achtergehouden werd en verborgen bleef? BOR leert ons, (en zonder BOR zouden wij van de toedracht veler gebeurtenissen diep onkundig zijn,) dat Leicester bij geschrifte den 28 Nov. zijn afscheid nemende van de Algemeene Staten (64), onder anderen gezegd had, dat hare Majesteit zijne terugkomst niet zoude toestaan, indien zij geen beter voldoening erlangde. Hij liet voor zijn vertrek een gouden Medailje slaan, met zijn borstbeeld, hem zeer gelijkende, met het opschrift: *Robertus Com. Leycestriae et in Belg. Gubern.* 1587. Op de tegenzijde weidden eenige schaapjes, en een Engelsche hond, en dit omschrift: *non gregem, sed ingratos, invitus desero*, dat is, *niet de kudde, maar de ondankbaren, verlaat ik met weêrzin.* Hij deelde die uit onder zijne vrienden, en gaf, naar 't schijnt, er mede te kennen, dat hij geen oogmerk hadde, om 't Land zoo weerloos te laten drijven, maar dat hij 't bevel der Koningin opvolgen moest. Men zie dien penning, buiten 't verhaal uit BOR B. XXIV. afge-

Wordt bekend.

Zijn Medailje.

(64) Zie BOR B. XXIV. bl. 91.

geteekend bij VAN LOON, *Nederl. Historiepenn.* D. I. bl. 382. Hierop was hij uit Zeeland (waar hij orde op 't krijgswezen en op de verzekerdheid der Steden voor zich en de Koningin gesteld hadde,) naar Engeland vertrokken (65);

Zijn verslag in Engeland.

deed aanstonds verslag aan zijne Vorstin, en *klaagde over vele onwaardigheden*, hem aangedaan, *verhalende de zaken te zijnen schoonsten*, *beschuldigende de Staten*, *bijzonder die van Holland*. Maar de Staatkundige Koningin wel begrijpende, dat Leicesters tegenwoordigheid en Regering den Staten niet langer aangenaam was, voor Haar zelve niet nuttig, en voor verdere gevolgen uit die misverstanden beducht, beval hem van het bewind afstand te doen, en dat over te dragen *op de Algemeene Staten* (66). Doch men moet hier het bewind, dat hij voor zich als Vorstelijk afgezonden Lieutenant der Engelsche hulpbenden, en het Bewind, dat hij teffens als *Gouverneur Generaal* voerde, tot welk laatste hij met meerder macht door de Algemeene Staten zelve den 1 Febr. 1586. bij *Commissie* was aangesteld, wel onderscheiden, en deze beiden ook afscheiden van het *Verdrag* zelf. Het eerste

't Verdrag blijft in wezen.

verviel door 't intrekken van zijnen Lastbrief door de Koningin. Het derde, namelijk het Verdrag, waarbij de Koningin de macht behield, die zij ook, zoo in 't Krijgswezen als in 't Politiek bestuur, naderhand behield, bleef in wezen. Maar alleen *het tweede*, de macht, door de Staten hem bij Lastbrief gegeven, (boven zijne oorsprong-

(65) BOR B. XXIV. bl. 4.

(66) Men vindt het Stuk bij BOR B. XXIV. bl. 55. c. en *Groot Plakaatboek* D. IV. bl. 87.

spronglijke Macht, die hij der Koninginne terug gaf,) stond hij den Algemeenen Staten af; meer kon hij ook den Staten Generaal niet afstaan, of opdragen; en dit zegt hij ook in zijnen Afstandbrief, *dat de Staten Generaal hem als Lieutenant*, door de Koningin over haar volk van oorlog aangesteld zijnde, *ook hadden opgedragen het Gouvernement Generaal der Provincien, zoowel over de Politie als Justitie, volgens de Commissie en Acte van* Opdracht *van* 1 *Febr.* 1586. — „Dat hij *wegens zijn afzijn dat opgedragen gezag niet naar vereisch kon uitoefenen*, en zich *daarom bij dit geschrift* van die macht ontsloeg, en *hun opdroeg, om daarin verder te voorzien met advis van hare Majesteit.* Doch, gelijk ik zeide, dit werd eerst door zeker toeval in 't volgend jaar bekend. En voor dat het bekend wierd, ging er tusschen Elisabeth en de Staten nog veel om, 't welk ons dienen moet tot eenen leidraad, om te beslissen, wat men van 't gedrag van Leicester en 't oordeel der Koningin omtrent *hem* en de *Staten* te denken hebbe. Een Stuk, 't welk bij onze Geschiedschrijvers, buiten BOR, weinig opgemerkt is. Op 't sterk aandringen tot Vrede namelijk hadden de Algemeene Staten voor hunne Afgevaardigden naar Engeland, met name *Seb. Losen* en *L. Casenbroot* met *Joachim Ortel*, den 26 Dec. 1587. reeds vervaardigd eene *Instructie*, dienende tot antwoord op 't Vredesvoorstel van den Afgezant *Herbert*, van den 15 Oct. en 11 Dec. (67), waarbij, na dankzegging voor hare gunstbewijzen, zij verklaren, hare Majesteit te willen believen in alles, wat niet strij-

Wat hij afstond.

Wat onderwijl voorviel.

Afgezanten naar Engeland over den Vrede.

Hun Berichtschrift.

(67) BOR B. XXIV. bl. 5.

strijden zoude met *den welstand der landen bij verzekerde behoudenis der ware Christelijke Gereformeerde Religie*, *en 's Lands Vrijheden en Gerechtigheden.* Zij stellen volkomen betrouwen op de Koningin, maar geloven niet, dat de Koning van Spanje en de Hertog van Parma, die zoo verbitterd zijn, ernstig tot redelijke Vrede komen zullen. Dit hebben alle vorige onderhandelingen getoond, en juist die onderhandelingen hebben den staat gewichtig nadeel gedaan door de scheuringen, daaruit ontstaan; zij kregen in vroeger handelingen nooit hope op 't behoud der *Religie en der Vrijheden*; het verlies van die beiden is ook het gevolg geweest in zulke andere Provincien, die zich verdragen hebben; zij wenschen van harte een einde van den oorlog; maar om die en vele andere redenen vreezen zij gevaar voor 't land, als men thans van *vrede sprak* of *handelde*, gelijk meermalen, en zij bidden hare Majesteit daarom, om bij de bekwaamste middelen, zoo ten haren opzichte als van deze landen van allen Vredehandel aftezien, en in hare hulp te volharden."

Geheim Berichtschrif, Maar onze Afgezanten naar Engeland hadden nog een tweede, doch geheim Berichtschrift mede, dat, ingevalle hare Majesteit niet afzag van Vredehandel, zij dan verzochten te mogen weten, welke verzekerde Voorwaarden Parma hun aanbood, of., wat voorwaarden hare Majesteit redelijk zoude vinden, zoo tot behoud der ware Christelijke Gereformeerde Religie, en aller Vrijheden en Privilegien, als tot verzekerdheid der nakoming der Voorwaarden; om daarop bij de Algemeene Staten en die der Gewesten te raadplegen. Doch hun Geloofsbrief (*Credentie*) werd

eerst

eerst den 13 Jan. 1588. opgemaakt. Ook kreeg *Joachim Ortel* den 15 Januarij eene Memorie mede aan de Koningin, over 't gebrekkige van de hulptroepen, over de betaling derzelven, en 't geen daaromtrent tegen 't Verdrag door den Gouverneur niet richtig mogt gedaan zijn (68). Doch de Afgevaardigden, die met den Ambasfadeur der Koningin *Herbert* naar Engeland reizen zouden, konden door tegenwind de reis derwaards niet aannemen voor den 11 Febr. (69); en voor dien tijd gebeurden er nog twee dingen, die vooraf gewag verdienen. Uitstel van hun vertrek.

Het eerste was, dat de Koningin, met haren eigen brief, geteekend den 20 Dec. 1587. aan haren Ambasfadeur *Herbert* had overgezonden de geteekende *Acte van Afstand*, maar, vermits die Brieven niet voor den 22 Jan. 1588. hem in handen kwamen, om ze ter Staten Generaal overteleveren, en hij met de Staatsche Gezanten reeds te Vlisfinge op reis liggende, niet naar Holland dorst keeren, zoo hield hij *die Acte* voor zich, en nam ze wederom mede naar Engeland. Onze Geschiedschrijver VAN LOON (70) zegt, dat, hoe nadeelig dit ook ware, zulks om bestwille geschiedde. Als ik echter naga, dat *Herbert*, van dien Afstand toch wel kennisse had kunnen geven, ja de Acte zelfs bij renbode overzenden, ten ware hij stellige orde van 't tegendeel hadde: zoo moet ik denken, dat hij er mede bedoeld hebbe, om, ware 't mogelijk, de zaak bij zijne overkomst nog

(68) BOR B. XXIV. bl. 7.
(69) Ibid. B. XXIV. bl. 4.
(70) *Nederl. Historiepenn.* D. I. bl. 382.

nog weder te recht te brengen. 't Welk echter mislukte.

De Koningin dringt op antwoord.

Het tweede was, dat voor zijne afreize de Koningin hem nog een' dringenden brief schreef, om der Staten besluit op de Vrede te hebben, „ achtende, dat die vertraging kwam van hun, „ die 't bewind in handen hadden, en meer hun „ bijzondere dan wel 's Lands welvaart zochten. „ Hij moest eindlijke afkomst hebben; of an„ ders schriftlijke aanzeiging daartegen doen, zon„ der tijdverlies." Hij deelde dien brief den Staatschen Gezanten mede, die daarvan de tijding bij renbode den 29 Jan. nog uit Vlissinge naar 's Hage zonden (71). Zij kwamen dan te Londen, en hadden van de Algemeene Staten mede eenen Brief van 14 Jan. aan den Graaf van *Leicester*, inhoudende verzoek, om bij hare Majesteit voor de Afgezanten een gunstig gehoor te verwerven, *daarin* zoude *zijn Excellentie Gods dienst* en hun *zeergroote weldaad en gunst bewijzen*, — *en hier mede eindigende*, *kusten zij zeerootmoedelijk de handen van zijne Excellentie.* Op dien nederigen of vleienden toon schreven zij toen nog aan Leicester, niet bewust, naar 't schijnt, van 't afgeslane Bewind.

De Afgezanten komen bij Leicester.

't Is bekend, wat *Hoofsche* en *Staatkundige* vleierijen vermogen, en dat men niet altijd uit woordelijke verklaringen van Mogendheden tot elkander of tot zulken, die bij de Mogendheden veel invloed hebben, gevolgen trekken kan tot hunne inwendige meeningen. Maar of dit hier alleszins het geval ware, late ik aan 't oordeel des lezers over; en make uit zulk ootmoedig schrij-

(71) BOR B. XXIV. bl. 4. c.

schrijven alleenlijk dit besluit, dat, hoe ook de Algemeene Staten over Leicester mogten denken, het toch verre af was van die verachtlijke laagheid en haatlijkheid, waarin hij door velen onzer latere Schrijvers *bij* en *na* zijn vertrek beschouwd wordt, of dat zij hem ten minsten bleven aanmerken, als een zoodanig vermogende personadie, die bij de Koningin veel goeds of veel kwaads kon doen. Het gevolg was ook, dat hij den Gezanten spoedig verhoor verzorgde (72), te meer, daar de Koningin zelf door Parma gedrongen wierd. — Zij handelden hierop aanstonds met den Groot-Kanselier, met den Admiraal, met Leicester en den Staatsgeheimschrijver Walsingham; zij aten met hun bij Leicester; maar 't was er zoo verre van af, dat zij met hunnen eersten last te recht geraakten; dat zij aanstonds hunnen last tot verzoek van opening openbaarden; waarop hun verklaard werd, dat de Koningin voor de Nederlanden wilde bedingen: 1. algemeene *Amnestie*, en vergeting van wederzijde van al 't gebeurde; 2. dat de vreemde benden uit het land vertrokken, en de Gewesten niet dan door inboorlingen zouden geregeerd worden; 3. dat de oefening der Christelijke Gereformeerde Religie zoude blijven daar ze was; en 4. dat Engeland en Denemarken voor de verzekerdheid dier punten zouden instaan. Dit schreven zij den 16 Febr. over aan de Algemeene Staten, en kregen vervolgens den 22 Febr. gehoor bij de Koningin (73), aan wie zij hunnen last bij geschrifte overgaven; in welk gehoor de Koningin zich

Hij verschaft hun gehoor.

Openen hunnen last.

(72) BOR B. XXIV. bl. 5. c. d.
(73) Ibid. bl. 40.

De Koningin klaagt over de Staten. zich zeerbeklaagde over de weinige achting, die men haar toedroeg, over de kwade behandeling, zoo aan hare krijgs- en hulpbenden als aan de genen, die haar genegen waren, aangedaan; en wat het hoofdpunt betrof, zulks kwam neder op 't verhandelde met de Engelsche Raadsheeren.

Zij ontwerpt de Vredevoorwaarden. „ Hoewel, zeide zij, *zulke weigering*, om nef„ fens hare Afgevaardigden van Vrede te hande„ len, haar recht gaf, om voor zich zelfs een „ Vrede te maken, en zich hunner niet meer te „ onderwinden, had zij echter hare Gezanten „ uitdruklijk gelast, om, voordat zij Engelands „ belangen behandelden, aan den Koning ope„ ning te doen van de Voorwaarden, boven ge„ noemd, die zij *voor de Republiek* bedingen „ wilde." Maar daarbenevens deed zij den Afgezanten ter hand stellen eene Memorie, door *Walsingham* den 21 Febr. geteekend, om die mede te deelen aan de Staten Generaal (74). Daarin klaagt zij over de minachting, over de strenge handeling met Sonoi en andere tot haren dienst genegenen; over der Staten ondankbaarheid; — „ de twisten te Utrecht moesten volgens 't Verdrag aan haar en haren Gouverneur en Raad van Staat verbleven zijn. Onherstelbaar was het feit te Leiden door de doodstraf. De beschuldiging, dat zij de Stad in handen wilden leveren van haren Lieutenant Generaal, dewelke plechtig verklaart zulk oogmerk nooit gehad te hebben, was onbewijsbaar; de Staten zelf hadden eene Stad ter keuze harer Majesteit gelaten. Zij vordert betere behandeling voor Sonoi en anderen. En

Doet bedreiging. zoo zij geen herstel krijgt, zal zij tot haar leedwe-

(74) BOR B. XXIV. bl. 6. b. c. en 40. a.

wezen moeten nalaten bijstand te doen, en hen aan zich zelven overlaten. Zij heeft *Willougby*, Gouverneur Generaal harer hulptroepen, en *Killegrey*, een harer Raadsheeren in den Raad van Staat, belast, dit nader aantebinden. En de Afgezanten konden 't dubbel dier Memorie overzenden." Het geen hier verder over te doen viel, vindt men bij BOR bl. 39. en volg.

De Afgevaardigden der Staten Generaal beantwoordden bij voorraad deze voorstelling den 8 Maart, (BOR B. XXIV. bl. 53.) op eene vriendlijke, maar tevens ernstige wijze, ontkenden de aangebrachte klaagredenen zoodanig te zijn; men misbruikte de goede trouw der Koningin; zij verdedigden het gedrag wegens Sonoi en de Stad Leiden, en beriepen zich op den brief, daarover aan de Koningin geschreven; bevalen zich verder zeerernstig aan Haar en aan Hem, *Willougby*, die *als Gouverneur Generaal van 't sekoers, met den Raad van Staat, het gezag, bij 't Verdrag hem gegeven, zal gebruiken, en tot welk einde zij spoedig zullen bevorderen de nieuwe instelling of voorduring van dien Raad.* Maar Elisabeth drong dit nog nader aan, den 17 Maart; bij gelegenheid, dat zekere *Guilliaem Mostert* in Engeland de zaak van Sonoi bij haar wakker verdedigde, wiens Memorie bij BOR te lezen is bl. 48. Antwoorden der Afgezanten.

Willougby deed ook den 11 Maart, op last der Koningin, voordragt aan de Staten Generaal, herhalende alles in nog sterker en dreigender bewoordingen, teffens aantoonende, dat hunne tweedracht, den vijand bekend, de Vrede nog noodzakelijker maakte; dat de overlevering van Leiden, indien dit al 't oogmerk ware geweest, Willougby doet nader voordracht ook over Sonoi.

weest, in handen van hun eigen Gouverneur, nooit voor een halsmisdaad kon gehouden worden: dat de twisten tusschen Holland en Utrecht aan hare Majesteit behoorden of haren Gouverneur Generaal, *welker plaats hij tegenwoordig bewaardde*, met meer anderen.

Brief aan Maurits en zijn antwoord wegens Sonoi.

Ook ontving Graaf *Maurits* van de Koningin een' brief, waarin zij haar ongenoegen toonde over zijn gedrag; 't welk Maurits beantwoordde met zich te verontschuldigen, en eindelijk te verzoeken, dat hare Majesteit eenige geschikte persoonen wilde zenden om zijne verdediging te onderzoeken. Dan ook schreef Hij den 15 Maart eenen verdedigenden Brief aan de Staatsraden der Koningin, met verzoek, zijne verdediging aantenemen tegen hen, die zijne bedrijven belasterden. Men heeft dien brief, die Sonoi in verschillend licht plaatst, bij BOR B. XXIV. bl. 47. En dewijl onze Geschiedschrijvers deeze Staatsstukken, tot verstand der Historie zoo noodzakelijk, meest achterlaten, zal ik, om de gesteldheid dier tijden te kenschetzen, den korten inhoud mededeelen. „ Hij nam de stoutheid zich bij hen te vervoegen, om hun het korter antwoord aan de Koningin iets breeder uitteleggen. Hij erkent niet wel te vrede geweest te zijn op *Sonoi*, omdat die buiten zijn weten en kennis in Holland, 't welk zijn Gouvernement was, lastbrieven van Gouverneur had aangenomen en afzonderlijken eed gedaan. 't Was in dit land nooit gebruiklijk, dat afzonderlijke Gouverneurs van plaatzen, Kollonels, enz. den eed deden, of heimlijke brieven van de Souvereine Vorsten of hunne algemeene Landvoogden kregen, zonder die te vertoonen aan den Gewestelijken Gouverneur,

neur, buiten wiens gezag niemand krijgsvolk mogt door 't land voeren zonder *patent*. Hij beroept zich op andere landen. Hij had dit te verbeteren gezocht niet door geweld, maar door zachte rechtsmiddelen. Doch niets bij zachte wegen helpende, had hij geklaagd aan *Buchorst*, die hem zijne hulp beloofde, maar 't is niet geschied; Sonoi ging daarop voord, en onder dekfel harer Majesteit nam hij te Medenblik, de kleinste Stad van 't Land, overtollig krijgsvolk in. Zulke onkosten onnoodig zijnde, beval hem de Raad van Staat, uit naam zijner Excellentie, te vrede te zijn met 150 soldaten, als meer dan genoeg ter bewaring van die plaats. Dit weigerde hij, en was den Raad rebellig; alle pogingen bij hem waren vruchteloos, zelfs dreigde hij, het land onder water te zetten, en te brandschatten; doch had *de Religie* en *hare Majesteit* in den mond. Men had brieven in handen, waaruit zijn opzet bleek, om 't vuur van tweedracht in alle Steden te ontsteken tegen zijn bestelbrief, eer en eed. De zaken waren tot het uiterste gebracht; de Staten hadden drie bezendingen aan hem gedaan, met belofte van betaling zijns krijgsvolks, die hij trots beantwoordende, zij genoodzaakt waren geweest, om middelen van bedwang te gebruiken, om de ingezetenen niet te wagen, en hem te beletten 't land onder water te zetten. Dit is de zuivere waarheid. Hij (Maurits) was van hunne braafheid verzekerd, dat zij niet begunstigen zullen een' man, die zoovele verplichting heeft aan zijnen Vader H. G., en 't zoo kwalijk erkent, dat hij hem (Maurits) noemt een bengel, *een schavuit*; maar hij twijfelt niet, of zij zullen hem recht doen wedervaren, gelijk zij

meer-

meermalen aan lieden van rang en waarde gedaan hebben, en niet toelaten dat, onder dekfel der Koninginne, 't land door een enkel Kaptein in gevaar kome, en anderen aangestoken worden. Hij hoopt, bij bekwame persoonen, zijn gedrag zulks te verantwoorden, en te toonen, dat hij meer ijver heeft voor haren Majesteits dienst, dan zij, die het slechts in den mond hebben, en onder dien dekmantel hunne beurs zoeken te vullen, terwijl hij en de zijnen alles opofferen voor den dienst van God, hare Majesteit, en de Landen."

Men zoude van zelven gedreven worden tot het vermoeden, dat dit met voorkennisse van *Barnevelds* geschied zij, indien de Advokaat in zijne *Remonstrantie* bl. 200. niet zelf verklaarde, dat hij een voornaam werktuig geweest was, dat „ *fyne Excellentie Maurits aan den Raet van Engelandt schreef*, *omme te thoonen*, *dat den Oversten Sonoy in fyne handelinge hem t' onrechte was behelpende metten deckmantel van de Religie.*"

Sonoi's geschrift hier tegen.

Doch hierop werd van de zijde van Sonoi, door Willem Mostert, die in Engeland naar de Koningin gezonden was, een sterk Vertoog tot ontschuldiging van den Oversten, aan haar Majesteit overgeleverd (75), 't welk te merkwaardiger is, omdat daarin vooraf, uit de Brieven van de Staten Generaal van 8 Maart, en van Maurits 15 Maart, worden opgeteld alle de grieven, tegen *Sonoi* ingebracht; welke hij, om de naauwe belegering thans zelf niet kunnende afweren, de Schrijver uit zijn' naam wederlegt. „ Hij denkt niet, dat de Staten en Maurits hem beschuldigden uit moedwil,

(75) BOR. B. XXIV. bl. 48.

wil, maar uit ligtgeloovigheid, die toch ook misdadig was."

Sonoi's gedrag wordt daarbij in een gansch ander licht gesteld; en men zal na 't lezen van 't zelve moeten bekennen, dat er veel voor en tegen te zeggen viel, en het hier vooral waarheid was: *Iliacos intra muros peccatur et extra.* 't Komt er alleen op aan, welke de gemoedsgesteldheid en oogmerken der twistende partijen waren. In deze Verantwoording wordt onder anderen ronduit gezeid, *dat het den Staten van Holland niet toekwam te voorzien en orde te stellen op zaken van eene andere Provincie;* — dat zij Sonoi en zijn volk afeischten *een' nieuwen Eed*, in welken niet één woord of eenig gewag van Leicester was; — —" In 't gemeen schijnt er, naar mijn inzien, van weerskanten veel misverstand, en groot wantrouwen geweest te zijn. Sonoi wilde, zoolang Leicester 't algemeen bewind had, niets toegeven; Holland wilde, dat hij aan Maurits als territoriaal Gouverneur (benevens Leicester) gehoorzamen zoude. Dit borst tot dadelijkheid en belegering van Medenblik uit. De Staten van Holland zonden onder Maurits krijgsbenden, om de Stad met geweld te vermeesteren. Het verhaal daar van is in 't breede bij WAGENAAR (76). De uitslag was, eerst, dat de Koningin aan Maurits schreef, dat zij, om de zaak nader te onderzoeken, geschikt had de Heeren Willougby en Killegrey, om partijen te hooren, en, zoo mogelijk, bijteleggen; dat men zich intusschen van dadelijkheid onthielde; staande zij borge dat hij 't land niet beschadigen zal. Zij

(76) *Vaderl. Hist.* D. VIII. bl. 272—278.

Uitslag dier zaak. Zij gaf hiervan door Mostert ook kennisse aan Sonoi, den 5 April, en teffens bericht, dat door den Afstand van Leicester hij van zijnen Eed ontslagen was, en zij hem ried, zich nu in 't minlijke met Maurits te verdragen (77), om 't land door oneenigheden niet te verderven. 't Slot van alles is geweest, ontslag uit zijnen dienst, en dat hij op voordracht van Maurits een jaargeld bekwam van *f* 1000:-, versterfbaar op zijne dochter. Hij overleed in Groningerland in 't jaar 1597 (78).

Killegrey dringt nader op Vredehandel. Ik keere weder tot den Vredehandel. In gevolge den last van Elisabeth, boven gemeld, deed de Staatsraad *Killegrey* den 13 Maart ter Staten Generaal zijn voorstel over den Vrede; en dit was juist de dag, waarop hij uit Engeland de Acte van Afstand van Leicester ontving, met orde echter, van ze nog niet overteleveren (79). Hij klaagde daarbij over de traagheid der Staten; de Koningin had reeds 7 maanden lang naar hun besluit gewacht; Parma wilde niet langer wachten; hij begon kwaad vermoeden optevatten. Zij

En 't zenden van Vredehandelaars. was genoodzaakt geweest, om nu hare Commissarissen naar Ostende aftezenden (80); en verzocht, dat de Staten dit ook wilden doen. Zij was zeerverstoord over de valsche geruchten, die verspreid en niet gestuit waren door hun, wier plicht

(77) BOR bl. 52. b.
(78) WAGEN. D. VIII. bl. 278. en KOK, *Woordenb.* op *Sonoi.*
(79) Ik maak dit op uit BOR B. XXIV. bl. 55. b. c. Doch uit het antwoord der Generale Staten, bij BOR bl. 54. b. zoude zijn Voorstel al gedaan zijn den 9 Maart.
(80) En dezen waren ook reeds den 7 Maart te Ostende gekomen, *Resol. van Holl.* 1588. 10 Maart.

plicht dat geweest was, als of zij reeds heimlijk verdrag hadde gemaakt met Parma, om hem de plaatzen, die zij in bezetting had, overteleveren. De ondankbaarheid was groot, en 't uitstel kwam alleen van de praktijken van sommigen, *zonder dat het van de Steden en Gemeenten goedgevonden was* (81).

Men vindt van dit alles geen woord in de *Res. van Holland;* en zonder BOR (82) wist men bijna niets. De Staten Generaal, of ten minsten, (zoo als er staat,) *de aanwezende Gedeputeerden van de Vereenigde Nederlanden*, gaven hierop schriftlijk antwoord, dat er voor den 9 en 15 Oct. van het oogmerk harer Majesteit geen voorstel gedaan was; dat zij wel uit verscheiden oorden berichten gehad hadden; maar dat wel *duidlijk* en *met hooge woorden en eeden* 't Stuk ontkend was (83), en zij daarom zich verwonderden, dat men hun den 1 Febr. te laste leide, dat hare Majesteit 7 maanden gewacht hadde, te meer, daar zij reeds binnen de derde maand hunne *Commissarissen* gezonden hadden met redelijken last. Na welken last men eerst de nadere meening harer Majesteit moest weten, voordat de Staten in een zaak van zulk gewicht konden be-

Voorloopig antwoord.

(81) Zie mijne aanmerking over de woorden *Steden en Gemeenten*, boven bl. 435. Deze woorden waren dan gelijknamig met *Vroedschappen*. Iets aan de *Steden* of *Gemeenten* medetedeelen, was dus het zelfde als *iets aan de Vroedschap medetedeelen.* Dit in den mond der Engelschen! Maar in een' Hollandschen mond werd het woord *Gemeente* in dien zin zeldzamer gehoord.

(82) BOR bl. 54. b.

(83) Dit zag op Leicester, welke gezeid had, dat Buchorst geen' last gehad hadde.

besluit nemen (84). Zij wisten van geene geruchten van zulk *secreet accoord;* maar kon dit bewezen worden, zij zouden daarin voorzien. Zij weten ook niet beter, of zij zijn het Verdrag met de Koningin getrouw nagekomen, en hebben dankbaarheid voor hare gunstbewijzen getoond. En wat betreft hun niet antwoorden: dit dacht hun vreemd. Zij hadden reeds in Novemb. 1586. voor 't eerste vertrek van zijne Doorluchtigheid naar Engeland hem verklaard, dat niet alleen het *besluit*, maar zelfs *de opening tot Vrede* der Landen ondergang waarschijnlijk zoude medesleepen; en zij hadden in Febr. 1587. der Koningin naakt vertoond alle de zwarigheden, daaruit te ontspruiten; en vertrouwen daarom, dat hare Majesteit niet te schielijk hiermede zal voordvaren. Voords antwoorden zij op de zaken van Sonoi, van

(84) In de burgerlijke zamenleving zoude men dit *spitsvinnigheden* of *uitvluchten* noemen. Maar zonder de Staten hiervan te beschuldigen, zal een Staatkundig lezer ligt bevroeden, dat de Staten, uitstel zoekende, niets beter konden zeggen of doen. Anderszins was er tusschen 15 Oct. en 13 Maart tijd genoeg geweest om tot besluit te komen, indien *de Vrede* hun recht ernst geweest ware. Maar dit was hij niet. En de sleutel van alles, wat omtrent *den Vrede* bij de Staten, zoo onder Leicesters gebied als na zijn vertrek, voorviel, vindt ge in OLDENBARNEVELDTS *Remonstrantie*, die bl. 226. tot op 't jaar 1608. met ronde woorden, onder zijne diensten, aan 't Land gedaan, telt, *dat ick een principaal Instrument ben geweest, dat meer als twintigh jaren lanck, met dexteriteyt, goede glimp, beleydt ende redenen, alle geproponeerde handelingen van* VREDE *metten Spaanschen ende hare adherenten zyn afgeslagen, so lange sy hare pretensien hebben willen maintineren — dat de Ingesetenen van dese Landen waren hare ondersaten.* Dit nu hield op bij den handel van 't *Bestand* 1608.

van Vere, en klagen over de muiterijen in vele Steden, daar ſommigen den eed aan hare Majeſteit, anderen aan zijne Doorluchtigheid, met uitſluiting van anderen voorwenden, en daarin geſtijft worden tegen 't Verdrag met hare Majeſteit (85). Zij verzoeken ook op hun beurt dat daarin voorzien worde, zij wenſchen, dat ook rondelijk met hun gehandeld worde, en hopen dan hare Majeſteit goed genoegen te geven.

De Afſtand wordt ruchtbaar.

Onderrusſchen, daar *Herbert* de Acte van Afſtand weder naar Engeland terug genomen had, en de Koningin vernam, dat de muiterijen meest ſteunden op den Eed, aan Leicester gedaan, vond Zij nu geraden, om die Acte te laten overleveren aan de Algemeene Staten. Dit ſchreef zij zelve den $\frac{17}{27}$ Maart aan den Hr. Willougby (86). Reeds den $\frac{22 \text{ Febr.}}{3 \text{ Maart}}$ (87) hadden haar Groot-Tref[illegible]rier en eerſte Secretaris Walſingham aan den Raadsheer *Killegrey* geſchreven, dat, aangemerkt de weinige achting, aan haren Gouverneur *Leicester* bewezen, en wel bijzonder bij zijne laatſte overkomst in de Nederlanden, door de praktijk van

(85) Dit zag vooral op *Sonoi*, die bij brieven van de Koningin zelve bedankt was voor zijne ſtandvastige aankleving aan zijnen Engelſchen Eed. Het welke, gevoegd met de poging om de Stad Vere te bezetten, en de verſchijning van 8 Engelſche Oorlogſchepen, die men hield, op *Vere* of *Medenblik* hunnen koers te richten, ſchijn geeft om te denken, dat, indien Holland met Oldenbarneveldt en Maurits, hoezeer alles niet te prijzen ware, zich zoo volſtandig niet gehouden had, het oogmerk ware, om de Republiek meer naar de Engelſche hand te zetten.

(86) BOR bl. 46. d.

(87) Ibid. bl. 55. b.

van eenige heerschzuchtigen, en welke *injurien* zij zich aantrok, zij goedgevonden hadde, hem van zijne *Landvoogdij* afstand te laten doen, en die te stellen in handen der Algemeene Staten, en daarvan eene *Acte* opgemaakt, die gezonden was geweest aan haren Ambasfadeur *Herbert*, met hare Brieven en Lastschrift van den 20 December; maar welke hem niet voor den 22 Jan. besteld zijnde, hij toen op reis liggende op haar bevel niet had kunnen overgeven. Zij zond hem nu die *Acte* van *Afstand* ter overlevering toe, Hij ontving dien brief eerst den 13 Maart, en 't liep aan tot den 1 April, dat hij de Acte overleverde, en verzocht ter zijner ontlasting hiervan verklaring: 't welk geschiedde (88). Men vindt dit eenvoudig op *dien dag* in de *Holl. Registers* gewaagd, teffens met besluit, om van dien Afstand een dubbel aan alle de Gewesten te zenden,

Men besluit dien aftekondigen met orde op de generale Regeling.

En op den 5 April bl. 103, besloot Holland, den *Raad van Staat* spoedig in zijn Gezag te bevestigen, en het Ontslag van Leicesters *Gouvernement* alom bekend te maken, en *het Oorlogsvolk onder een' eenparigen Eed te brengen, te weten, dat zij den Lande gehouw en getrouw zijn, en de Gouverneurs van de Provintien gehoorzamen zullen,*

En dit geschiedde ook den 12 April bij eene plechtige Afkondiging, op naam der Staten Generaal, die afzonderlijk in druk werd uitgegeven, en waarvan het opstel eigenlijk in Holland te huis hoorde; immers, volgens de *Resol. van Holl.* 7 April bl. 110. *zyn gecommitteert Mrs. L, Vooght, Fr. Vranck, Dr. Fr, Maelson, en Kl,*

Dr.

(88) BOR bl, 55. c,.

Dz. Huygen, omme te concipieren zeker Plakaat, waarby bekend gemaakt zal worden, dat zyne Excellentie, de Grave van Leicester, gequiteert heeft het Gouvernement dezer Landen, en de ordre, die genomen heeft moeten worden op de Regering dezer Landen. De inhoud derhalve is tot verstand van vele zaken, en den gevolgden Regeringsstand, (waarvan in 't volgende Hoofdstuk,) zeerwetenswaardig, te meer, dewijl op hetzelve ook toen aanmerkingen vielen, waarvan WAGENAAR niets gewaagt.

De Staten doen een voorverhaal, dat de Koningin met hunne Gezanten den 10 Aug. 1585. gesloten hadde een Verdrag; dat volgens 't zelve, behalve vele andere bedingen, de Steden Briel en Vlissinge in handen der Koningin gesteld zijn; dat zij vervolgens den Graaf van Leicester met *Commissie* als Gouverneur Generaal over haar sekoers, en de Staten daarenboven Hem aangesteld hadden *tot Gouverneur en Kapitein Generaal* over alle *de vereenigde Gewesten*; dat hij dien last had aangenomen, behoudens zijnen plicht jegens hare Majesteit. Dat uit dien hoofde NB. *alle de Gouverneurs der Provincien, Justicieren, en 't volk van oorlog*, aan Hem als Gouverneur en Kapitein Generaal, en aan de landen in 't gemeen en bijzonder, *bij eede* verbonden waren. Maar, alzo hare Majesteit Hem voor haren dienst in 't Rijk had t'huis geroepen, en Hij dus zijn Bewind alhier niet langer kon waarnemen, zoo als 's Lands nood vorderde; zoo had hij afstand gedaan van zijnen last *van Gouverneur Generaal der vereenigde Gewesten* en *van de Commissie*, hem door de Staten gegeven, en het bewind wederom gesteld in hunne handen. Dat ook hare

De inhoud van 't Plakaat.

Majesteit over haar sekoers als Gouverneur Generaal gesteld had den Baron van Willougby, bij *commissie* van 24 Decemb. En alzoo in dezen nood en toestand zij *zonder generale Regering* niet wezen konden, zoo geven zij bij dezen aan den Volke kennis, dat zij zijne Doorluchtigheid, volgens haar Majesteits geliefte, ontslaande van zijnen last, de *generale Regering* in de zaken der gemeene bescherming en Unie, en 't onderhoud van 't Verdrag met de Koningin, gesteld hebben aan den *Raad van Staat*, om *bij den Hr. Willougby*, *Gouverneur Generaal van haar Majesteits sekoers*, *bij de Gouverneurs van de vereenigde Gewesten*, *en de twee Raadsheeren*, *van wegens hare Majesteit* uit hare onderdanen, volgens 't Verdrag, ten dien einde in den Raad zittende, of nog intebrengen, benevens de Raden uit de Gewesten, de zaken te beleiden en te bestieren tegen den gemeenen vijand. Zij ontbieden en bevelen daarop alle *Gouverneurs*, *en Kapiteinen*, *alle Admiralen*, *Vice-Admiralen*, *alle Oversten en Soldaten te water en te land*, en voords *alle Presidenten*, *Raden*, *Officieren*, *Ontvangers*, *Baljuwen*, *Schouten*, *Marschalken*, *Drosten*, *Grietmannen*, *Magistraten*, *Edelen*, *Vasallen*, *Burgeren*, *en andere onderdanen dezer landen* (89); dat zij bij dezen vrij en

1. Ontslag van Leicester.

2. Orde op de Regering.

3. Onthef van alle Eeden.

(89) Ik geve alle die namen hier uitgedrukt op, omdat men er de uitgestrektheid der Macht en 't Gezag van Leicester uit zien kan; dewijl het ontslag van dezen allen uit den Eed van getrouwheid aan *Leicester*, elk in zijne hoedanigheid, bewijst, dat zij allen onder dien Eed aan hem verbonden lagen. En dien Eed hadden ook *de Staten* op 't Verdrag en op zijne *Commissie* zel-

en *ontslagen zijn van hunnen eed*, elk in zijnen post en hoedanigheid; blijvende in volle kracht den eed van getrouwheid aan de vereenigde Gewesten, Staten, Steden en Leden derzelve, en van gehoorzaamheid der Overheden, bij hun over dezelve gesteld of nog te stellen. En alzoo met hare Majesteit niet anders gehandeld is dan boven verklaard, en zij ook verzekering van Haar hebben, dat Zij geen voorder recht op deze Landen vordert, dan het onderhoud van 't Verdrag: 't welk zij ook begeerd hebben en begeren, en hare Majesteit meermalen uitdruklijk verklaarde, dat hare meening niet was, om op haren naam scheuringen of oneenigheden te maken; en zij evenwel bevinden, dat verscheiden ingezetenen, verkeerdlijk onderricht, en hun plicht vergetende, tot nadeel der rust en der eenigheid, kwade diensten doen, en andere kwaadwillige geesten, meest vreemdelingen, en die niets of weinig te verliezen hebben, met valsche voorgevens de ingezetenen trachten

Met onderhouding van 't Engelsche Verdrag.

zelve gedaan. En daarin ligt dan ook de reden, waarom bij Besluit der Algemeene Staten, den 23 Mei 1588. zij *Maurits* bij name *ontslaan van den Eed, aan Leicester gedaan als Admiraal* — en dat Maurits daarbij *wordt gehouden te ontfangen Commissie en Instructie van de Staten Generaal — van Admiraal Generaal dezer Landen*, mids te onderhouden het *Tractaat met Engeland*, en [illegible]t de Provincien met die *Commissie* in hunne *Gerechtigheden* geene *praejudicie* zullen hebben. Welk Voorbeding van geen *Praejudicie* nader bevestigd is den 15 Aug. 1588. Hierop werd hem ook den 1 Sept. van de Staten Generaal afgenomen de Eed als *Admiraal Generaal en Capitein Generaal* over 't Volk van Oorlog, liggende in *Brabant* en *Vlaanderen*, doch mede zonder *praejudicie* der Provincien als *Admiraal*. Men vindt dit in [illegible]e *Authent. Stukken* bij BOR D. III. bl. 3,

[illegible] te [illegible], en zelfs 't volk van oorlog tot muiterij en wanorde te brengen, en den [illegible] harer Majesteit daartoe te misbruiken; velen ook op den staat van den lande veel kwaads uitwerpen, en nieuwigheden brouwen, daar zij voor anderen zich in stilheid de bescherming van den lande behoorden waardig te maken: strekkende tot ondergang van den lande, voor welks behoud alle getrouwe Ingezetenen, en andere vroome Patriotten, uit andere Provincien, om de Religie verdreven, zoo veel gedaan, en in gerustheid onder hunne *wettige Overigheid*, zoo in voor- als tegenspoed, geleefd hebben: zoo verbieden zij bij dezen wel scherpelijk, om met woorden, werken of geschriften eenige nieuwigheid, of oproerigheid aanterichten, 't zij op voorwendsel van den naam der Koningin of Leicester, op straffe, sommier, en zonder vorme van proces, tegens de rustverstoorders. — Besluitende alles met de slotrede: *Want wij 't zelve tot behoudenis en welstand van den Lande zulks hebben bevonden te behooren.*

Tegenbedenkingen en daarop gemaakt.

De Hr. BOR bl. 57. a. verhaalt, dat *eenige oproerigen*, om de partijschap nog te blijven onderhouden, hierop aanmerkingen in 't licht gaven. Ik zal dezelve verkort opgeven, om te doen zien, met welke tegenwroetingen de Staten nog te worstelen hadden; en welken de punten waren, waarop de partij van Leicester het meeste aanspraak maakte. Hun eerste Aanmerking was, dat het uitkwam op den naam *der Staten Generaal*, doch zonder kennisse van die van *Gelderland*, *Zeeland*, *Utrecht*, *Vriesland en Overijssel; gerepresenteerd door eenige Pensionarissen van Holland en Zeeland*, *en een of twee van Vries-*

Vriesland, zonder kennis hunner Principalen.

Wat hiervan zij, onderzoeke ik hier niet. Boven gaf ik te kennen, en dit schijnt waar te zijn, dat het opstel uit Holland kwam. Of ook hier de Steden en Vroedschappen *vooraf* in gekend zijn, komt mij twijfelachtig voor; de tijd daartoe was te kort, en er is ook geen gewag van in de *Resol. van Holl.*, maar wel, dat den 7 Jan. reeds pointen van Overweginge werden rondgezonden aan *de Edelen en Steden*, ook om *op de generale Regering* enz. bij 't vertrek van Leicester orde te stellen; en 's avonds den 18 Januarij met last voorzien in 's Hage te komen. Zonder dat ik evenwel vinde, dat op de Vergadering, gehouden sedert den 20 Januarij, iets anders is besloten, dan (den 28 Januarij bl. 23.) dat *de Regering van den Lande, zooveel aangaat de gemeene defensie, zal continueren, en beleid worden bij en op den name van den Raad van Staat, op den tractate, met hare Majesteit gemaakt*, en dat de tegenwoordige Raden nog een jaar zullen aanblijven, mits er een uit Westvriesland bijgevoegd worde. Dit geschiedde voordat zij van dien afstand wisten.: en was dus verre maar eene voorziening gedurende Leicesters *afwezen.* Maar, wat de overige Gewesten betreft, nadat de Afstand bekend wierd, besloot men den 1 April een *dubbel* van Leicesters Afstand aan alle die Gewesten te zenden; en den 5 April *zijn Ontslag alom bekend te maken, en 't oorlogsvolk onder eenen eenparigen Eed te brengen.* Het schijnt dus niet wel mogelijk, dat dit Plakaat der Algemeene Staten, met voorkennis *der Principalen*, in alle de Gewesten wonende, den 12 April is af-

afgekondigd; en in zooverre hadden de tegenstrevers gelijk! Tot zaken van zulk gewicht was evenwel de goedkeuring der *Provinciale Staten* voor alles noodig. Doch daar hetzelve waarschijnlijk afgekondigd is in de overige Gewesten (90), zoo is er geen twijfel, of de Staten dier Gewesten hebben hetzelve daarna *goedgekeurd*. En wat *Holland* betreft, hoewel ik het niet uitdruklijk vinde; zoo toonen de gevolgde raadplegingen over het daarop gebouwde *algemeen Bewind* genoegzaam de goedkeuring der Staten. Zien we de verdere tegenbedenkingen.

Verdere tegenbedenkingen.

2. In de afkondiging was gezeid, dat de Koningin *gezonden* had 5000 voetknechten en 1000 paarden, geleid door eenen Gouverneur Generaal. Men beschuldigde hierop de Staten, dat zij looslijk verzwegen, dat zij zelfs dien Gouverneur tot beleid van 't sekoers *verzocht hadden*, om NB. *door Hem hun vervallen gezag opterichten, en der Landen aangenomen Souvereiniteit, die deze Pensionarissen tot op 't uiterste gebracht hadden, als tot regeren niet geboren, met een' Raad van Staat te regeren.*

3. Zij hadden gezegd: *om met den Raad te beleiden de zaken, de gemeene bescherming en Unie aangaande.* Zij noemen dit *een Advokaats-streek*, en bedoelen hier zeker mede *'s Lands Advokaat.* Tot uitlegging wilden zij daar bijgevoegd hebben, 't geen looslijk verzwegen ware: dat namelijk „ de *macht* van dien Gouverneur „ Generaal zoo volkomen was, dat hij met den „ Raad van Staat mocht voorzien op alle stuk-„ ken,

(90) Zie *Charterboek van Friesland*, D. IV. bl. 693.

„ ken 't Ambt van een Gouverneur Generaal be-
„ treffende. Hij had last, de vervallen autori-
„ teit van 't land weêr opterichten, de krijgs-
„ tucht te handhaven, te water en te land, hij
„ was 't hoofd van de afzonderlijke Gouverneurs,
„ en diensvolgens voorzag hij tegen de beletsse-
„ len, die uit de gelijkheid der macht van die
„ Gouverneurs ontsproot, en vervulde de open-
„ vallende plaatzen van Gouverneurs, zoo van
„ de Provincien als Frontiersteden; bij hem was
„ de macht, de Munt te verbeteren, 's Lands
„ penningen ten meesten dienst intevorderen en
„ uittegeven, ook het herstel der abuizen, daar-
„ in voorgevallen; alle verwarring van Raden,
„ door derzelver menigte, af:eschaffen; de ge-
„ schillen tusschen de Provincien, Steden of Le-
„ den te vereffenen, en alle goede orde te be-
„ vorderen."

Dit was zeker oude kost opgedist! de zaak was waarheid, doch men verzweeg ook hier, dat in vele zaken het *advis* en goeddunken der Staten Generaal bijkomen moest. Doch alles werd op nieuws zoodanig voorgedragen, als meest dienen kon, om de Staten in haarlijk licht te stellen.

4. Men had gezegd, dat het *hare Majesteit had geliefd, om herwaards overtezenden den doorluchtigen hooggeboren Vorst Robert, Grave van Leicester, met commissie* enz. De Aanteekenaars wilden daarbij gezegd hebben, „ dat zij *dien Vorst verzocht hadden.* Maar dan moesten zij zich schamen over de onwaardige behandeling, gelijk hun de Koningin zelve had verweten, en dat zij over dien afstand nu zoo verblijd waren. Dat zij Willougby noemen *Gouverneur*

Ge-

Generaal over het sekoers, noemen zij eene verblinding; wie maakt ooit *een Gouverneur Generaal* over een sekoers *van 6000 man*; zij zwegen van *de verdere macht*, die volgens 't Verdrag dien Gouverneur Generaal toekwam. Dit deden zij om hun gezag te staven, en den Gouverneur Generaal der Koningin de wet te stellen."

5. Zij hadden gezegd: Dat zij *daarenboven Leicester hadden aangenomen tot Gouverneur en Kapitein Generaal.* Hiertegen voerden zij aan, „ dat de Koningin hun verweten had, dat zij met dubbelheid die *Commissie* maar op 't papier gegeven hadden; want dat het Verdrag zelf macht genoeg gaf, en dat hij nooit de helft dier macht gebruikt had; offchoon hem nagegeven was, dat hij zoude getracht hebben 't Land voor zich in 't Rijk van Engeland inteelijven. Maar die Advokaten weten 't schalk op deze wijs te draaien; als of de Verbintenisse van Gouverneurs, Magistraten, onderdanen en krijgsluiden, en hun eed voortkwame uit de *Commissie* dezer Landen. Deze Commissie dan ophoudende, zoo hield ook die eed op; en daarvan werden zij dan allen nu ontslagen. Maar waar dan henen met het *Verdrag?* want zoolang dat duurt, blijven zij allen aan de Koningin of haren Gouverneur Generaal verbonden in alle die punten der generale Regering, hierboven verhaald."

6. Op het zeggen: dat hare Majesteit tot *Generaal over haar sekoers* gesteld heeft *Willougby*, wordt gezet: „ niet alzoo! maar als Capitein Generaal over haar secoers en ons Nederlands Krijgsvolk, en als Gouverneur Generaal van haren wegen, volgens 't Verdrag."

7. Dat zij *volgens haar Majesteits geliefte en*

Lei-

Leicesters afſtand de generale regering geſteld hadden aan den Raad van Staat: hierover weiden zij ſterk uit „ dat de onwaardigheden hare „ Majeſteit in den perſoon van Leicester wedervaren, de oorzaak waren van dien Afſtand, „ welken de Penſionarisſen niet vermogten aantenemen zonder toeſtemming der Provincien, „ even zoo wettig beſchreven, als zij tot de aanneming beſchreven waren. — En dat in hun „ vermogen niet was, om de Algemeene Regering aan den Raad van Staat te brengen, als „ tegen 't Verdrag, volgens 't welk die Regering „ ſtaat aan haar Majeſteits *Gouverneur en den* „ *Raad* — en de Acte van Afſtand medebrengt, „ dat op die Regering voorzien zoude worden „ *met advis van hare Majeſteit.*"

8. Op de woorden: *om bij – Willougby, Gouverneur Generaal* EN *de Gouverneurs van de Provincien en twee Raden harer Majeſteit uit hare Onderzaten* enz. draven zij ſterk door; zij zeggen, dat de Advokaten 't Verdrag verdraaien; dat dit nergens ſpreekt van *de Gewestlijke Gouverneurs;* en dat ook de Koningin niet verbonden was om juist twee uit hare onderdanen te nemen.

Op 't ontſlag van *Eed* zeggen zij, dat zulk ontſlag in hunne macht niet was, en niemand zich ontſlagen mogt houden, voordat de Afſtand wettig aangenomen, en met *advis* der Majeſteit op de vordere Regering voorzien zij, blijvende voor 't overige de Verbintenis van 't Verdrag.

Eindelijk „ dat hare Majeſteit geen vorder recht op de Landen begeert dan 't onderhoud van 't Verdrag;" dit erkennen zij, maar meenen, dat het van deze zijde niet is onderhouden. En dat het

het geen van *muiterij* en *onrust*, en over het *pardon* gezegd wordt, meer zoude pasfen op de Penfionarisfen en Advokaten." En BOR, die ons deze dingen getrouw opgeeft, (fchoon met weglating van nog vele andere haatlijke uitdrukkingen,) eindigt met de aanmerking, dat men hieraan ziet, *dat er nog verfcheiden waren, die de twisten zochten te voeden, en niet om die ter neder te leggen.*

Oordeel daar over. Wanneer men het Verdrag, waarop zoo dikwils beroep gedaan wordt, inziet, zal men best kunnen oordeelen, hoe verre die tegenwrijters de waarheid al, of niet op hunne zijde hadden; en men zal opmerken, dat, offchoon er veel fpijkers op laag water gezocht, en vele zaken alleen maar bij gevolgtrekking uit het Verdrag gehaald werden, die te recht betwistbaar waren, evenwel ook dat Verdrag zeeralgemeen fprak over de *generale Regering* en *den invloed, ja inzage*, die de Koninginne op dezelve daarbij behield, offchoon zij al geenen algemeenen perfonelen Landvoogd hier te lande had (91). Men behoeft zich hierom niet te verwonderen, maar men moet ook danklijk erkennen de moeite, die naderhand de Advokaat Oldenbarneveldt, toen de nood wat geminderd was, zich nopens dit Verdrag gaf, en den wezenlijken dienst, dien hij den Staat deed, (waarover hij zich ook met reden

(91) Tot een voorbeeld ftrekke het 27fte Art., waar het beslisfen van gefchillen tusfchen de Provincien, Steden en Leden, 't welk te voren bij de Unie van Utrecht aan de Stadhouders ftond, wordt toevertrouwd aan *de Koningin* met den *Raad van Staat*, OF *haren Gouverneur*.

den beroemd in *zijne Remonstrantie* bl. 226.) met de afrekening en afbetaling der verschuldigde geldsommen, bij Verdrag met Engeland in de jaren 1598, 1608, 1616. waardoor deze Gewesten uit de Koninglijke Voogdijschap, en de Steden uit het Pandschap ontslagen geraakten, schoon 't nog veel arbeids en zorgs in zich had, om de Engelsche Raden, die nu vaste zitting in den Raad van State hielden, uit denzelven zonder aanstoot weg te krijgen (92). Doch 't welk buiten mijn bestek is.

Ziedaar Leicester gesleten en zijne Regering doorgeworsteld! Nu nog iets van de verdere *Vredehandeling*, en dan in 't volgende Hoofdstuk de nadere bekrachtiging van *den Regeringsstand*, zoo als zij uit die worstelingen geboren en vastgezet is.

De *Vredehandeling* ging, bijzonder in Holland, met zulke omstandigheden vergezeld, dat zij een weinig breeder verdient gemeld te worden. Elisabeth drong op dien handel sterk aan. Holland had er weinig trek toe. Men heeft dit boven reeds van Oldenbarneveldt gezien, die zich beroemde den *Vrede* te hebben tegengehouden, zoolang *Spanje* van *onderwerping* sprak (93). Men moest evenwel Elisabeth ontzien. De nood en tweespalt waren binnen 's lands groot. De Pensionaris van Gouda, Vrank, schreef aan Oldenbarneveldt, dat er brieven uit Utrecht rond gingen die bedenking baarden; en hij besloot, zij-

De Vredehandel wordt voortgezet.

(92) Zie van deze Verdragen mijne *Historia Federum* bl. 196., en mijn *Index Chronologicus Federum*, No. 223, 244, 245, 284.

(93) Zijne *Remonstrantie* bl. 199 en 226.

zijnen brief met de woorden: *God almachtig wil onze arme Vaderland behouden* (94). De Staatsraad, Bardes, schreef den 8 Maart aan Leicester, hoe na zijn vertrek *hooger dingen in vele hoeken zich openbaren, ten uitersten gevare van den staat dezer landen; Hij ziet daar, zonder Gods zonderlinge genade, geen raad toe, en dat hij daarop alleen bouwde in dezen uitersten nood."* De Gemeentens schenen geheel verbijsterd; de Spaanschen en Roomschen staken de hoofden op; en de Vrede scheen niet verkrijgbaar dan met opoffering van *Vrijheid* en *Godsdienst*. Men had de Staten van Holland tegen den 10. April beschreven, om nader te besluiten op den Vredehandel. Die van Dordrecht drongen ernstig daarop aan (95). Men besloot, de *kleiner Steden*, met name *Heusden, Woerden, Oudewater, Naarden*, en *Weesp* ook te beschrijven (96). Dit werd naderhand herhaald, zoo echter, dat zij niet eerder geroepen wierden, dan op 't punt, dat de Raadplegingen over die zaak zouden doorgaan, om die Steedjens tegen *onnoodige onkosten te bewaren* (97). Ook besloot men, van 't verhandelde verslag (*rapport*) te doen in de Steden, en

Holland draalt.

Beschrijft de kleiner Steden ook.

(94) BOR B. XXIV. bl. 64. a.

(95) Ibid. B. XXIV. bl. 67. c. en *Resol. van Holl.* 16 Maart.

(96) *Resol. van Holl.* 4 April bl. 102. f. 11 April bl. 116.

(97) Aldus neme ik de woorden op *Resol. van Holl.* 29 *April: dat de kleine Steden beschreven zullen worden tegens NB.* DEN 12 MEY — *ten einde t'haarder aankomste op de poincten van Beschryving gebesoigneert mag worden, en alle onnoodige onkosten van de kleine Steden verhoet te worden.*

en wel bijzonder haar de wederzijdsche Bedenkingen mededeedeelen, en hoe die van Holland de zaak van 't hoogste gewicht achtteden (98). Naar 't uiterlijk voorkomen te oordeelen, mag men denken, dat de Vergadering alles deed, om onder den schijn van ijverige raadpleging de zaak op de lange baan te houden. Hiertoe behoort ook, dat zij, gelijk meermalen, de Hoven van *Justitie* en van de *Rekeninge* in de Vergadering riepen, om *kennisse te dragen van 't geen zal voorvallen, en voords alles te helpen doen, dat ter eere Gods en tot vordering van des gemeenen Lands dienst zal mogen strekken* (99). Hun gevoelen ('t welk men toen nog besloot, met dat van de Edelen en Steden, *geheim* te houden) was, volgens BOR (100), dat deze Landen niet weder onder den Spaanschen Koning konden gebracht worden met eenig Vredesverdrag, zonder den ondergang van Gods Kerk (1). En dit werd bijzonder sterk gedreven door den President van 't Hof, *A. van der Myle*, zoozeer, dat hij weigerde voor drie maanden zitting te nemen in den *Raad van Staat*, ten ware de Staten hem eene schriftlijke Verklaring gaven, dat men hem niet vergen zoude, in dien handel iets tegen zijn geweten te doen, uitdruklijk aantuigende, dat, als zulks gebeurde, hij liever 't land zoude ruimen, en daadlijk van zijn' dienst zich ontslagen rekenen. Hoedanige merkwaardige Acte hij ook volledig van de Staten den 23 April 1588 ontving

Raad pleegt de Hoven.

Hun gevoelen.

(98) 14 April. bl. 121.
(99) *Resol. van Holl.* 6 April bl. 107.
(100) BOR B. XXIV. bl. 67. c.
(1) *Resol. van Holl.* 9 April bl. 114.

ving op den naam van *Ridderschap*, *Edelen en Gedeputeerden van de Steden* — *representeerende de Staten van den Lande* (2).

Ook de Predikanten. 2°. Een tweede niet minder gewichtige gebeurtenis was het raadplegen met de Belijders van den Christelijken Gereformeerden Godsdienst, door middel der *Predikanten*, op het Stuk der Vrede, en op de bedinging van *vrijheid van conscientie en van Religie*. De Hr. WAGENAAR (3) gewaagt hiervan niet dan in 't voorbijgaan, en

Door Maurits. draagt de zaak zoo voor, als of dit *het bedrijf van Maurits* alleen was geweest, en volgt hier BRANDT, om de Predikanten, die door Leicester zoo zeergevleid waren, *met die eere der Raadpleging* te streelen. Ja BRANDT (4) gaat hier nog verder, en zegt, dat *eenige meenden*, *dat Prins Maurits met de Kerkelijken dus raadpleegde*, *om door hen de gemeente te grooter afkeer te doen hebben van een Vrede*, DIE HIJ WRAAKTE EN VREESDE. Doch hierin ligt iets haatlijks! De zaak is mij uit het gansch beloop dus voorgekomen. De *Staten* en *Barneveldt* wilden het wel zoo; zij verzochten Maurits daartoe, en schijnen daarmede het gewichtig oogmerk bedoeld te hebben, om de gansche natie te doen medewerken *tegen den Vredehandel*, *dien Zij zelf wraakten en vreesden*, waartoe ook *de Hoven* gevraagd waren.

(2) Daar was tusschen den President *A. van der Myle* en den Hr. *van Oldenbarnevelat* eenige betrekking. Des Advokaats *Dochter* was getrouwd met *Van der Myle's Zoon*. Deze zonderlinge *Acte* is vatbaar voor Staatkundige Aanmerkingen.

(3) WAGEN. *Vaderl. Hist.* D. VIII. bl. 288.

(4) *Hist. der Reform.* D. I. bl. 748.

ren. Welk een verschil geeft niet de wijze van voordracht eener zaak, offchoon al het voorgedragene zuivere waarheid is! Doch zien wij het gebeurde zelf in! De *Registers van Holland*, 6 April bl. 107. zeggen, *dat de Staten van Holland noodig bevonden, dat, overmits de Vergadering der Predikanten, door last en schrijvens alhier aangekomen zijnde, eenige van wegen de Staten in de voorn. Vergaderinge zullen compareren, om aldaar voor te houden 't gunt met hare Majesteit is gehandeld en getracteert, en wat daar tegens in deze landen is gepasseert.* Hiertoe benoemden zij eenigen, en daaronder 's Lands Advokaat *Barneveldt.* Maurits had hen in den Hage doen beroepen (5). Doch dit was met voorkennis en goedkeuring der Staten geschied. Zulks blijkt uit de Staatshandelingen, waar ook den 9 *April* (6) 't besluit viel, „ *dat de onkosten, in de Herberg — gevallen in drie of vier maaltijden van de gemeene Predikanten, die bij zijne Excellentie van Nassau uit verscheiden Steden zijn beschreven* OP HET STUK VAN DEN VREDEHANDEL, *bij het gemeene Land betaald zullen worden: die daarop hunlieder advis in geschrift hebben overgeleverd.*" 't Komt mij voor, dat de Staten hunne achtbaarheid hierin niet wilden blootstellen; en daarom liever dit door Maurits wilden gedaan hebben; doch met hun medeweten. Men kan er bij vermoeden, dat Barneveldt, anderszins niet gezind, om de Kerkelijken in Regeringszaken veel invloed te geven, geen beter middel geweten heeft, om de Gemeen-

Het oogmerk.

(5) BOR bl. 68.
(6) *Resol. van Holl.* 9 April, bl. 113.

meer eens in dit zijn denkbeeld te brengen. 't Besluit viel verder, dat „ de Burgemeesters in de „ Steden zouden uit de Gemeenelands middelen „ de onkosten van 't reizen en keeren betalen: „ en 't werd aan Maurits gelaten, of dezelven „ weder zouden vertrekken." Zonder BOR zouden wij hiervan niets meerder weten. Dan dees heeft hun schriftelijk advis medegedeeld, gedagteekend den 7 April 1588. „ Maurits had hen afgevraagd, *of men met God zoodanige Vrede zoude mogen aangaan, waarmede de openbare oefening van de Gereformeerde Christelijke Religie, gelijk ze tegenwoordig alhier is, zoude uitgesloten worden.* Men bevroedde ligtelijk, dat het bedingen van *vrijheid van Religie* niet medebracht die *openbare oefening* van den Gereformeerden Godsdienst, waarvoor onze voorvaderen op dien tijd onwrikbaar pal stonden. Men bevroedde daarbij, dat Elisabeth met haar voorstel zoo verre niet *dacht* te kunnen komen, of eenige kans daartoe zag. Evenwel daar moest een besluit zijn. En 't is ten hoogsten waarschijnlijk, dat Maurits de vraag zoo voorgesteld heeft, niet zonder goedkeuring van den Hr. van *Barneveldt* en zijne medegemachtigden; te meer, daar de Predikanten in hun antwoord ook gewagen van *het mondeling verhaal bij de Gedeputeerden van mijn Heeren de Staten, en van mijn Heeren van beide de Raden aan* HUN *gedaan.* In dit antwoord zeggen zij (7) niet te hopen, dat de Koningin Hem en de Staten persen zal, om eenen vrede te maken *met de bloote vrijheid van conscientie*, zonder het behoud *van de tegenwoordi-*

Het onderzoek der raadpleging.

Hun antwoord.

(7) BOR B. XXIV. bl. 68.

dige openbare oefening van de Christelijke Religie. — — Zij binden dit verder aan, en beantwoorden de hoofdzaak, op die wijze, dat 's Lands regeerders, als voorstanders der Kerke, zonder aanstoot, en met eene goede conscientie, dat punt van openbare Godsdienstoefening niet konden laten varen; en zij wilden de Koningin doen betogen, dat met het weigeren van dit punt, door den Koning van Spanje, gepaard zoude gaan *de uitroeijing van den openbaren Godsdienst, tot oneer van Gods naam, den val en verstrooijing van zoovele schoone Kerken, het verloop van zoo menig duizend arme geloovigen, mitsgaders eene schriklijke ellende en bloedstorting.* Zij verzoeken dit de Koningin bij de Vredehandeling voortestellen, en hare verdere voorzorge en hulp achtervolgens 't Verdrag interoepen; en dat de andere Gewesten hier ook in wilden komen. Eindigende met eene heilbede, belofte van voorbidding, en aanbeveling van den Heiligen Godsdienst.

Doch dit antwoord voldeed Maurits, en naar 't schijnt den Staten nog niet; hij vorderde een nader antwoord, en deed daartoe een ander voorstel, wordende voorafgegaan van deze woorden: *Alzoo zijne Excellentie* EN *de Staten tot nogtoe niet hebben kunnen verstaan, dat met den Koning van Spanje eenige Vrede mogt worden aangegaan, overmids dezelve van gevoelen zijn, dat door het besluit van den Vrede met den Koning de Kerke Gods en de welstand dezer Landen niet mag blijven geconserveerd: zoo begeert zijne Excellentie advis.....* Nadere Vraag.

Deze voorafgaande woorden geven hier, mijns bedunkens, veel licht. Met ziet 1°., dat Maurits hierin niets deed zonder de Staten van Holland

land of hun, die het meeste bij de Staten invloed hadden. De toenmalige denkbeelden omtrent *de macht* en *'t gezag* eens Stadhouders, als 't Hoofd des bewinds, waren nog zoodanig, dat de naam des *Stadhouders* zelfs voor die der Staten gaat; die overzulks zoodanige voorstellen uit en van zich zelf ook wel had kunnen doen, als aan 't hoofd van 't *Bewind* of de Uitvoerende Macht gesteld. Maar 't welk toch niet door hem geschied is.

2°. Men ziet, dat de Staten ronduit hun gevoelen verklaren, dat zij op dien voet geen' Vrede met Spanje kunnen maken. Dit konden zij dies te geruster doen, daar zij reeds wisten 't goeddunken der twee *Hoven* of *Raden*; benevens het voorverklaarde der Predikanten; twee lighamen of standen van veel invloed op 't *Justitiewezen* en den *Godsdienst*; waardoor zij genoeg verzekerd waren van het gevoelen der geheele Christelijke Gereformeerde Gemeente. Evenwel werden deze handelingen voor dien tijd nog *geheim* gehouden.

3°. Daar de Predikanten reeds genoeg der Staten meening kenden, en zelve daarhenen wilden, was het niet moeilijk te ramen, wat antwoord *Maurits* op zijne volgende vragen krijgen zoude. Deze zijne vragen waren drie; en eigenlijk ingericht, om te weten, op wat *wijze* zij dachten, dat Hij *den Staten* zoude behooren te *adviseren?* De vragen zelven, den 8 April gedaan, schijnen iets zonderlings te bevatten. Ik zal ze eerst opgeven, met eenige opheldering.

De eerste vrage was, of zijne Excellentie in goeden gemoede den Heeren Staten zou kunnen dienen van *advis*, (strijdig met zijn gevoelen,)

dat

dat met den Koning Vrede gemaakt mag (dat is, kan) worden, waarmede Gods Kerk (versta den Gereformeerden Kerk- en Godsdienst,) in haar geheel bleef, en niet ten ondergang geraakte met alle hare ledematen: en of overzulks raadzaam ware, met den Koning of zijne zaakgelasten in handeling te treden?

Tweede Vraag: Indien in deze Vredehandeling toch zoude *moeten* bewilligd worden, of dan in goeden gemoede het Artikel van *de Religie*, zoo als 't de Koningin aan hare Zaakgelasten heeft medegegeven, kan toegestaan worden?

Derde Vraag: Of zij begrijpen, dat bij hun vorig antwoord in de Gereformeerde Religie genoeg voorzien zij, daar zij niets van de uitsluiting van andere Religien gesproken hebben?

Men kan tot opheldering aanmerken, dat Maurits, wiens vorig gevoelen, gelijk ook dat der Staten van Holland was, *geene Vrede te maken*; hier schijnt in twijfel te hangen, of wel, dat hij vreesde, dat hij, strijdig met dat vorig gevoelen, zoude dienen *te raden tot Vredehandel*; en zelfs, volgens de tweede vrage, dat in dien handel zoude *moeten* bewilligd worden? De vrage is dan, wat is de reden van die *verandering* en van dat *moeten*? Hiertoe denke men, dat *Killegrey* sterk had aangedrongen op den handel bij de Staten Generaal. De Engelsche Gezanten waren reeds den 7 Maart te Ostende in Vlaanderen aangekomen. De Koningin had door hem geklaagd, dat de slapheid in 't Vredehandelen alleen kwam door sommiger praktijken, buiten weten *van de Steden en Gemeenten* (8). Hoe hierin te voorzien,

(8) Zie bl. 451.

zien, [illegible] de kleine Steden, de He-[illegible], en de [illegible], de Heeren [illegible] over het P[illegible], de Gemeenten, dat is, de Gemeenteraden, [illegible] die maakten het ge-[illegible] des Volks uit,) door de Predikanten over het Geestelijke. Hier kwam bij, [illegible] Predikanten in hun antwoord rondelijk zeiden, dat de ondervinding geleerd had, hoe zorgelijke en schadelijke zake het ware, met Spanje in onderhandeling te treden; maar aan de andere zijde, dat het te duchten ware, dat, indien zij geene Gezanten naar Oostende zonden, de Koningin, die dat begeerde, *en aan wier vriendschap deze Landen en Kerken veel gelegen is, het zeer kwalijk nemen zoude*, met meer andere ongelegenheden en gevolgen. De Staten dan, om niet van *onwil* en *hartnekkigheid* beschuldigd te worden, te meer, daar de Roomsche en Spaansche partij in 't land nog groot was, *moesten* wel bewilligen. Dan 't kwam aan op *verwijlen*, en hielp dat niet, dan was de groote vraag, *op welke voorwaarden?* En hierover was ook eenige vrees van wegen de gezindheid der overige Gewesten, die mede ter algemeene Staten *stemmen* moesten.

En antwoord der Predikanten.

Het antwoord der Predikanten dan kwam hierop neder! Op 't eerste lid der eerste Vrage; bij hun was geene de minste hope, dat Philips zoude toestaan de *vrije openbare exercitie* van den *Godsdienst*. Hij had daartoe noch wil noch macht. Het tweede lid, of 't raadzaam ware, daarover in handeling te treden: dit punt lieten zij over aan 't oordeel van hun, die in *Politike* zaken bedreven en daartoe gesteld waren; om daarop te berichten, vonden zij zich bezwaard, en baden den Stadhouder en Staten naar hunne wijsheid,

tot

tot het minst gevaarlijke te besluiten. Dit was zeervoorzichtig!

Op de tweede Vrage; indien tot handeling moest bewilligd worden, zoo bekennen zij, dat het beding der Koningin van *vrijheid van conscientie en religie*, niet genoegzaam ware tot behoud *der openbare oefening der Religie:* en dat overzulks tot nader verklaring noodig was, het uitdrukkelijk beding van *de volkomen openbare oefening van den Gereformeerden Godsdienst met zijnen aankleve.* En schoon hare Majesteit dit Artikel 't laatste gesteld hadde, 't welk zijne redenen, hun onbekend, zal hebben, meenden zij, dat hetzelve voor alles gaan moest.

Op de derde Vrage, of zij oordeelen, dat bij zulk punt, als zij eerst verklaard hadden, namelijk, de behouding der *openbare* Gereformeerde Godsdienstoefening genoeg in alles voorzien zijn zoude, zonder gewag van anderen uittesluiten: vonden zij veel zwarigheid voor land en volk, in 't *wederoprechten* der openbare *Pauselijke Religie*, nevens die der Gereformeerden; zoo in 't *toestaan*, waarop de Koning zoude dringen, als in *'t weigeren.* Zij achten het niet oorbaar, daarin toetestemmen of anderen Godsdienst toetelaten, daar men met zoodanigen vijand te doen had. Doch zij willen daarmede geen vooroordeel geven tegen zulke Landen, waarin beide de Godsdiensten werden toegelaten. Eindelijk bidden zij zijne Doorluchtigheid ootmoedig, onder die handeling toch vooral te zorgen tegen 's Lands gevaren, inwendige verdeeldheden, en 't verlies van hare Majesteits gunste; en daartoe medetewerken met de Staten. — — In dien neteligen toestand der Staten had de Stadhouder ook gevraagd

Ook der Zeeuwsche Predikanten. vraagd het gevoelen der Zeeuwsche Predikanten, zoo van Tolen, als van de Eilanden *Schouwen*, *Duveland* en *Walcheren*. Het antwoord van *Walcheren* had BOR niet gezien. Die van Tholen (9) wisten reeds 't antwoord der *Hollandsche* en *Walchersche* Predikanten; zij keurden dat goed; maar daar dezen zwarigheid vonden in 't handelen met Spanje; vonden zij geen minder zwarigheid, zulks te doen door *middel van Engeland*. Zij hadden zeker de gunst der Koningin, als Voedstervrou der Kerke, noodig. Maar aan deze zaak hing en tijdelijk en eeuwig welvaren; nu stond te bedenken, of de Koningin geene redenen kon hebben, aan ieder niet bekend, om met Spanje te verdragen, en, alzoo eigen nood meer drong dan vreemde, of onze nood wel genoegzaam in acht genomen en onze zaak gehandhaafd mogt worden; het Stuk van de Religie werd bij haar flaaulijk aangevoerd, en door 't land te brengen in zijnen ouden stand, stond het eerlang te vervallen in de *macht van gespanjoliseerde Nederlanders* (10). De Afgezanten mogten dies wel bepaalde Berichtschriften hebben, en de Engelsche en Hollandsche Gezanten op 't Stuk van den Godsdienst elkander wel verstaan.

Dit antwoord kwam den 23 April in, en men ziet er uit, dat zij meer dan de Hollandsche Predikanten in 't *Politike* zich inlieten; hoewel men, naar mijn inzien, niet ontkennen zal, dat hun

(9) BOR bl. 69. c.

(10) Met deze benaming schijnen *de Roomschgezinden* hier te land bedoeld te worden, die naar *verzoening*, en daardoor naar *verandering* of *begunstiging* van hunne Godsdienstoefening haakten.

hun oordeel in dien toenmaligen stand van zaken en begrippen van den tijd zeerjuist was.

Die van Schouwen en Duveland was van den 26 April (11). Zij laten voorafgaan eene verschooning van hunne eenvoudigheid, indien zij uit *ijver* wat te *vrij* of te *rond* spraken. En waarlijk, zij spraken *goed rond goed zeeuws*. „ De Koning van Spanje *kon* niet, *wilde* niet, en *zou* niet komen in zulken Vrede, die, hoe wenschlijk ook voor 't land, hun eenige verzekerdheid gaf, zoo in 't burgerlijke als Godsdienstige. Indien er echter moest gehandeld worden, zoo was het beding, van de *ware Religie alleen te oefenen*, zeernoodig, en diende wel alles voor te gaan; om redenen, daarbij in 't breede vermeld.

Op dien zelfden tijd kwam er ook een Boeksken in druk, onder den titel: *nodelijke Consideratien, die alle goede liefhebbers des Vaderlands rijpelijk behooren te overwegen, op den voorgeslagen Tractaat van Peys met den Spanjaarden*, welks inhoud ons in 't breede door BOR geschetst wordt (12); 't welk nederkwam op eene zeerberedeneerde Afrading, om zich met den Koning van Spanje aan geenen Vredehandel te wagen; 't welk, uit wat koker dit ook komen mogt, toen ter tijd denklijk veel medewerkte, om de Staten huiverig te maken van eenen handel, voor wiens uitslag ten kwade zij vreesden, en wiens weigering met de ongunst der Koningin scheen gepaard te zullen gaan. Een afradend geschrift.

Ondertusschen viel er van buiten ook iets voor, 't welk tot de vertraging medewerkte. De Koning

(11) BOR bl. 70.
(12) Ibid. bl. 71—73.

ning van Navarre, Henrik, naderhand de IVde, deed alle moeite in dien tusschentijd, om de Staten tegen de Roomschen in Vrankrijk tot een Verbond te bewegen, tegen de zoogenoemde *Sainte Ligue;* en ten dien einde hen afteraden, om met Spanje over Vrede te handelen. Hiertoe verzocht zijn Afgezant gehoor den 13 Mei; doch daar men begreep, dat dit zonder Elisabeth niet geschieden kon, en deze Vorstin daar thans geene ooren naar had; zoo bleef dat steken (13).

Wanneer nu in Holland de raadplegingen recht ernst wierden, en er naar 't uiterlijke vreeze was, dat het tot een besluit zoude komen: schijnt de Staatkunde nog eene andere wending gemaakt, of zwarigheid in den weg gebracht te hebben, de verdeeldheid onder de Staatsleden, wegens de *Overstemming.* Door wiens beleid en invloed, onderzoeke ik niet! Altans reeds den 11 April (14)

Holland is oneens.

leze ik, dat de Edelen en Steden op *de handeling van Vrede, volgens 't voorstel harer Majesteit*, niet konden *accorderen;* maar *dat, achtervolgende de nader Unie, tot Utrecht gemaakt, de Provincien nochte Steden op 't Stuk van Vredehandel niet mogen* OVERSTEMD *worden.* Dit staat aldus in de *Holl. Resol.* De Staten besloten dan, eenige leden te machtigen, om van wederzijde, wegens *de hoogwichtigheid* der zake, de bekwaamste middelen te beramen, om met goede eenigheid daarin voordtevaren. Of hier wat van gekomen zij, heb ik niet opgemerkt. Maar de zaak zelf, die voorgedragen wordt, verdient aandacht. Zij stellen als ontwijfelbaar vast, dat

Wil geen overstemming.

er

(13) *Resol. van Holl.* 13, 23 Mei, bl. 178 en 382.
(14) Ibid. bl. 116.

er geene Overstemming viel *onder de Provinciën* en NB. *onder de Steden.* Het eerste raakte zeker de Unie van Utrecht, en het toont genoegzaam, dat men 't in de Provincien op dit Stuk niet eens was. Maar het zeggen van *de Steden* raakte meer de Gewestlijke Staten van de Provinciën. En daarvan hebbe ik niets in *de Unie* van Utrecht aangetroffen. Dat onder die Steden geene overstemming plaats greep, vloeide meer uit *de orde op de Vergadering* van 't jaar 1585. Het kwaad of de zwarigheid werd vermeerderd door 't bijeen roepen der *kleiner* Steden, en 't overzenden der wederzijdsche Bedenkingen naar hunne Vroedschappen (15). Die van *Naarden*, tegen den 12 Mei mede beschreven, zonden hun besluit den 11 Mei schriftlijk over; Burgemeesters hadden de Stukken van beschrijving met de Copie eens briefs van de Algemeene Staten van 17 April met nog twee Geschriften aan de Staten van Holland ontvangen, en aan *hunne Vroedschap* medegedeeld, en daarop was eendrachtig besloten, bij het besluit van 9 April te blijven, om eenigen aftezenden, om met de Ambassadeurs der Koningin *van Vrede* te handelen, met behoorlijke verzekerdheid; en geschiedt die afzending niet, zoo duchten zij het t'huisroepen der hulpbenden; en de ongunst der Koningin en andere Mogendheden, met name van Denemarken (16). Die van *Muiden* gaven hunnen Gelastigden mede, om met de overigen *te resolveren, in de difficulteit van den Vredehandel, de continuatie van den Oorlog, en de verhooging van de Verpon-*

Men raadpleegt op nieuw de kleiner Steden.

Naarden wil Vrede.

(15) *Resol. van Holl.* 14 April bl. 121.
(16) BOR B. XXIV. bl. 74. c.

Muyden nog Roomsch, wil ook Vrede.

poindinge. Maar een dier Gelastigden, (die denkelijk nog Roomsch zal geweest zijn, alzoo hij zich beriep op de belofte der Edelen en Steden, om *die van Muyden te laten bij de Catholijke Religie*,) zeide, *dat die van Muyden begeerden Vrede te hebben op zulke voorwaarden, als men best konde verkrijgen*, en hij maakte het zoo grof, dat zij hem de Vergadering ontzeiden, en de Regering aanschreven, hem in geene Stads diensten meer te gebruiken (17). Twee dagen daaraan werd de Vergadering verlaten door de Afgevaardigden van *Woerden*, *Oudewater*, *Weesp*, *Muyden*, *en Naarden*, met *Heusden*, en zij verklaarden, volgens *hunnen last*, van waarde te zullen houden 't geen bij de Edelen en andere Steden zoude besloten worden. Doch Woerden, wier Stad de Luthersche Religie openlijk handhaafde, begeerde te blijven bij haren Godsdienst, *zonder eenige Paapsche Religie toetelaten* (18). Men had eindelijk den 20 Mei eenige punten opgesteld, om daarop *van Vrede* te handelen; doch men zoude dezelve nader overzien (19). Doch of van dat overzien door de gebeurtenissen, die daarop voorvielen, verder iets gekomen zij, blijkt mij niet.

Men laat het aan de Staten.

Woerden wil Luthersch blijven.

De andere Gewesten.

Zien we de toedracht der overige Gewesten. Dezen, toonden wij boven, waren verdeeld. Daar moest toch bij de Algemeene Staten een besluit vallen. Holland had in December een middelweg gekozen, een Gezantschap naar de Koningin, met last van *afrading*. Maar nu moest er

(17) *Resol. van Holl.* 14 Mei bl. 161.
(18) Zie *de Bijlage* D. I. bl. 395.
(19) *Resol. van Holl.* 20 Mei bl. 170.

er besluit, of men mede Commissarissen naar Vlaanderen zoude zenden. Wij zagen boven, hoe men in Holland de Geestlijkheid raadpleegde. Dit geschiedde ook in de andere Provincien. Reeds in de maand *Maart* hadden de Predikanten van het Sticht, vreezende, dat het punt der *Religie* te slap mogt behandeld worden, zelve eene bijeenkomst beraamd, en overwogen of 't niet raadzaam zoude zijn, van wegen alle de Kerken en Gemeentens dezer landen in 't gemeen eene plechtige bezending te doen aan de Koningin, en zonder zich in 't Politike intelaten, haar te bidden tot het voorstaan van den openbaren Gereformeerden Godsdienst. In deze bijeenkomst bevond zich ook *Jo. Uitenbogaard.* Dezen, naderhand zoo beruchten man, zond men tot dat einde aan de Geldersche en Overijsselsche Kerken. Men schreef brieven naar Vriesland, naar Zuid- en Noordholland en Zeeland. Uitenbogaard haalde Gelderland en Overijssel over, en de andere Provincien, behalve Holland, kwamen er ook toe. Men leest bij BOR (20) de bijzondere Lastbrieven en Berichtschriften voor de Predikanten. Doch drie Zaakgelasteden vertrokken eerst den $\frac{1}{1}\frac{8}{5}$ Mei van Utrecht, en waren den 30 Mei te Westkapelle. Maar dewijl de Hollanders geene Gelasteden afzonden, zoo viel er in Zeeland eenige bedenking, te meer, dewijl de Koningin hare Vredehandelaars reeds naar Vlaanderen had afgezonden: waardoor sommigen vreesden te laat te komen; anderen dachten, dat deze bezending bij de Staten kwaad vermoeden baren zoude, als of zij onder dat dekfel iets

Ook de Geestlijkheid.

Hunne bezending naar Engeland.

(20) BOR bl. 74. d.

ies anders voorhadden (21). Doch hierop werd geantwoord, dat hunne Staten onder de hand van de zaak wisten, en het laatste ontkenden zij. De zwarigheid wegens Holland was grooter. Eindelijk stemden de Zeeuwsche Kerken ook in 't Gezantschap, *zoo verre zijne Excellentie van Nassau, die toen op 't eiland was,* (als Stadhouder van Zeeland) daarin mede bewilligde. Uit het voorverhaalde maakt men ligt op, dat Maurits hier niets tegen kon hebben. Gelijk hij dan ook den 1 Junij met *Bruininks* en *Villers* gesproken hebbende, de afzending wel goed vond, doch de *Staten van Zeeland* eerst er over hooren wilde. Deze vonden 't ook geraden, doch zoo, dat het *zonder Holland* niet geschiedde. Dit gaf weder vertraging, te meer, daar Holland minder geneigd scheen, en Zeeland weder achteruit deinsde. Doch na eenige tusschenspraak (22) besloot men eindelijk, *Daniel de Dieu*, Predikant te Vlissingen, bij de bezending te voegen, mits dat men Prins Maurits en den Staten door Villers, Geheimraad van zijne Doorluchtigheid, daarvan zoude verwittigen. Villers beloofde hun brieven van voorschrijving aan den Secretaris Walsingham, en aan La Fontaine, Fransch Predikant te Londen, zijne vrienden. Drie Engelsche Oorlogschepen namen te Vlissinge den 19 Junij die drie Predikanten mede, en den 24 Junij ten Hove gekomen, spraken zij eerst met den Predikant *La Fontaine*, die hen onder anderen waarschouwde voor eene zaak (23), *dat de Raads-*

Hun handeling.

(21) BOR bl. 75. c.
(22) Men zie dit breeder bij BRANDT, *Hist. der Ref.* D. I. bl. 749.
(23) Ik volg hier BRANDT bl. 750.

Raadsheeren niet zouden kunnen verdragen, dat Kerkendienaars de zaken van Staat of Regering in 't minste zouden aanroeren, maar men moest dat verschoonen met te zeggen, dat zij kerkelijk handelden, en niet dan van de bloote Religie. Hij zeide, *dat, indien de peis met Spanje wel gemeend wierd, men weinig om de Religie zoude denken.*" Hierop spraken zij met Leicester, die hun voornemen prees, maar uit wien zij verstonden, dat de Koningin weinig hope voedde op de Vrede, en dat de toenmalige aannadering der Spaansche Vlote genoegzaam deed zien, dat het Spanje geen ernst ware: Doch, zoo de handeling was doorgegaan, zoude de Koningin wel voor *de Kerk* gezorgd hebben. De Bezending echter zoude Haar aangenaam zijn. Hij, Leicester, droeg der Nederlandsche Kerk hetzelfde hart toe als voorhenen, met terzijdestelling van 't geen hem in Nederland bejegend was: In een afzonderlijk gesprek met eenige Raadsheeren vielen die Raden zeer laag op 't gedrag der Staten (24); doch zij antwoordden, dat dit Staatzaken waren, en zulks buiten hun beroep. — Leicester, hun den 28 Juni. 't genoegen der Koningin over de bezending verklarende, zeide, dat zij nog wel 10 of 12 dagen zouden dienen te wachten, alzoo de Koningin voorhad, om den Vredehandel op eene meer plechtige wijze af te breken, en dan van zins was, om op de vernieuwing van 't Verdrag te denken. Zij toonden Leicester hun Berichtschriften. Hij keurde ze goed, doch vond op hun voorstel geraden, dat zij uit dezelven een korter Vertoog voor de Koningin opstelden, en voords

(24) VOR bl. 77. b. c.

voords tot opbeuring van den moed der Nederlanders een *schriftlijk* antwoord verzochten. De inhoud hunner Berichtschriften, schoon verschillende, kwam hoofdzakelijk neder (25) op verzoek van een uitdrukkelijk voorbehouden van de *ware Gereformeerde Religie* en hare *openbare oefening*, met *uitsluiting* van alle andere Godsdiensten in de vereenigde Gewesten, en op de vreeze van te handelen over Vrede met zulk eenen wreeden en bedriegelijken vijand. Het geen ik echter boven zeide van een vermoeden, om onder dat dekfel nog iets anders voor te hebben: zulks was niet in allen deele ongegrond; ten minsten het Berichtschrift van Gelderland en Zutphen, (doch ook dit, zoo verre ik weet, alleen) bracht mede een' ernstigen aandrang bij de Koningin, om de Souvereiniteit dezer landen te aanvaarden. Ik zal de woorden van *G. Brandt* hier overnemen (26): „ In dat van Gelderland werd gezeid: *Dat men een Koning moest verkiezen uit de broederen of geloofsverwanten. Dat de kracht van de verbintenis, die de onderdanen, door de wet Gods, verbond een volk Gods te zijn, zoo groot was, dat het volk gehouden was een godloos Prins te dwingen tot onderhouding van Gods woord; dat niet konnende te weeg brengen, was 't gehouden, eer 't in den afgodendienst mogt bewilligen, zich uit zijn gebied te begeven, gelijk men in de heilige Schrift las, dat de Stad Libna had gedaan: met verdere aanwijzing, dat men met den godloozen afgodendienaren en Papisten, geen verbond noch vrede moest maken.*

Gesprek over de Souvereiniteit door Gelderland.

Voords,

(25) Men vindt ze bij BOR in hun geheel, bl. 78.
(26) *Hist. der Reform.* D. I. bl. 750.

Voords, dat de Gezanten aan de Koninginne zouden voordragen, *hoezeer alle de ingezetenen der verbonden Landschappen (de Roomschgezinden alleenlijk uitgenomen,) van den eersten dag aan, toen 't Verbond met hare Majesteit getroffen wierd, verlangd hadden, en nog verlangden, dat zij de Heerschappij des Nederlands, haar tot verscheiden reizen aangeboden, aanname. Dat het ongelukkig begin, en de nog ongelukkiger voortgang van dezen Aristocratischen of Democratischen Staat, zoo klare getuigenis gaven van de onvolkomen regering eener Republijk, dat te vrezen stond, dat het einde met den ondergang van alle de vereenigde Nederlanden nog allerongelukkigst zoude zijn.. Om dit gevaar voortekomen, was 't nu tijd. Daartoe werd vereischt de glans van een Koninglijke autoriteit. Daartoe gaf de H. Schrifture, de zekere regel van alle onze raadslagen, aanleiding. Daardoor zouden de nijdigheden en verschillen tusschen Landen en Steden ophouden.* Eindelijk zeiden zij: *De Nederlandsche Kerken bekennen, dat zij als Voedsterkinders zijn van 't Engelsche Rijk, en bidden derhalve ootmoedelijk, dat ze in 't wereldlijk voor onderzaten mogen aangenomen worden van dat Rijk, waarvan ze bekennen in 't geestelijk hunnen oorsprong te hebben.*" Dus verre *Brandt*; hij voegt er deze aanmerking bij, dat *dus deze Kerkelijken, buiten kennis hunner Overheden,' schenen 't Oppergezag aan deze vreemde Vorstinne optedragen. En evenwel zeiden zij, dat ze zich met geene zaken van Staat bemoeiden.* De zaak is waar, maar ik merke er bij aan, dat, wat het geschiedkundige betreft, 1°. het die van Gelderland alleen

Niet door de anderen.

waren, wier Berichtschrift dit medebracht; en zij denklijk dit wel zouden gelaten hebben, indien zij niet geweten hadden, hoe de denkwijze hieromtrent was van de Staten en van de Gemeenten van Gelderland. Maar 2°. dat het verkort Vertoog aan de Koningin ook dit Artikel niet bevat heeft, en daarover geen gesprek gevallen is. Waardoor die aanmerking van *Brandt* veel verzwakt wordt.

Merkwaardig Gesprek met de Koningin.

Eindelijk overreikten zij den 15 Julij de Koningin, te paard gestegen, haar geschrift, en kregen den 20 dier maand te Richmond gehoor. De Koningin, wier merkwaardig gesprek met de drie Gezanten bij BOR geboekt is (27), verklaarde hun ronduit hare meening, dat zij aan Spanje zoude hebben voorgehouden *de vrije Godsdienstoefening* voor drie of vier jaren, en dat dan de Algemeene Staten daar verder orde op zouden mogen stellen. Maar waarop *Karel de Dieu*, die 't woord voerde, antwoordde; dat *de grootste hoop der Staten Papist waren.* Zij beloofde hun een schriftlijk antwoord, waarbij zij verklaarde, *hare voorddurende genegenheid voor Gods eer en de Gereformeerde Kerken van Nederland, die haar van den beginne had gedreven om hunne bescherming te aanvaarden, en, die zij, eer dat zij door 't verzoekschrift der Predikanten was aangezocht, haren Gemachtigden tot den Vredehandel had bevolen, ten einde men den ingezetenen niet alleen vrijheid van conscientie, maar ook vrije oefening der Gereformeerde Re-*

lig.

(27) Zie BOR B. XXIV. bl. 83. en daaruit, en uit de *Historie van Uitenbogaard* bl. 264. voor een gedeelte bij BRANDT, D. I. bl. 752. seqq.

ligie zoude inwilligen. Die de oprechtheid harer meening in dezen wilden verdacht maken en wantrouwen wekken, hield zij voor gemeene vijanden, die de Verbintenis tusschen haar en Nederlands inwoonderen listelijk zochten te breken, om ze den vijand overteleveren (28). Walsingham meende, dat dit alles zoude afbreken, dewijl volgens hem Parma *die vrije Godsdienstoefening* niet wilde toestaan: waarop de Koningin hem dan zeggen kon: „ ik kan verder niets daarin toegeven: ik heb de Kerken dat beloofd." Maar de Predikanten waren met dit antwoord niet ten vollen vergenoegd. Zij zeiden aan Leicester, dat zij er harde uitdrukkingen in vonden; waarop hij antwoordde, dat zulks daarom uitdruklijk gedaan was, dewijl de Koningin wist, dat eenigen onder de Staten kwalijk van haar gevoelden, en er sommigen van de Religie onder dat getal waren. Maar hij dacht niet, dat het Vrede worden zoude. Doch de Predikanten drongen aan, en vonden zwarigheid, dat er alleen gesproken wierd van *vrije Godsdienstoefening*, zonder te gewagen van *'t uitsluiten van den Roomschen Godsdienst.* De Raadsheeren erkenden 't gevaarlijke; maar zeiden verder, dat er geene *Vrede* op vallen zoude, dewijl de vijand nooit *die vrije oefening* zoude toestaan. Hierop gaven zij hunne Dankbetuiging in geschrift over, en herhaalden daarin, als 't ware bij ververssching, *de vrije oefening van de eenige ware Religie, zonder de wederoprichting van de Pauslijke of andere — en de voordduring van haren bijstand aan de Kerk.* Zij namen den 1 Aug. afscheid van Leicester, die hen van zijne ge-

(28) BOR bl. 85. c.

genegenheid verzekerde, en teffens hen van de aannadering der Spaanſche Vloot verwittigden; en zij kwamen, niet dan met gevaar, alzoo de Vloten reeds den 7 Augustus ſlaags geraakten, op den 12 dier maand te huis, en deden hun verſlag.

Wat de hardigheid, boven gemeld, betreft: tot verſtand hiervan dient, dat in de laatſte geſprekken met Leicester en Walſingham, geklaagd werd over geſtrooide *Vredes-Artikelen*, waarbij de Afgezanten der Koninginne beſchuldigd wierden, en zulks ten nadeele der Vorstinne; doch die *bij ontrouw* vervalscht genoemd wierden. Hierop doelde haar antwoord. Onder die Artikelen waren 1. Eenvoudig voorſtel van *Vrijheid* van Gewesten en Godsdienst.

Geſtrooide Vredes-voorwaarde.

2. Overgift van alle plaatzen, die zij inhad, aan Parma en Spanje.

3. Beloofde hulp met al hare macht, om 'sKonings rebelle landen te bedwingen (29).

Maar te recht merkt BOR bl. 87. aan, dat dit uitſtrooiſel geen' ſchijn van waarheid had, en meer gedaan was, om tweedracht onder 't volk te voeden, de Koningin en de Engelſche Natie te belasteren, en in den haat te brengen. Ook werd er een ſcherp Plakaat tegen uitgevaardigd. Er waren nog andere Artikelen geſtrooid, en onder den man gebracht, die nader bijkwamen, en meer ſchijn van waarheid hadden, doch die BOR ook niet durfde verzekeren, dat de rechte waren; alleen meende hij te weten, dat *zij bij eenige Engelſche Raadsheeren zouden overhandigd zijn aan eenige van deze Landen, in Engeland wezende, en gezegd, dat zij den inhoud uitmaakten*

(29) BOR b 86, e. d.

ten van de Artikelen, die hare Majesteit had doen voorstellen (30). Zien we dezelve beknopt in, om, in veronderstelling, dat deze de echte waren, ten minsten de echten nader bijkwamen, daaruit te leeren, wat het lot dezer Gewesten had kunnen zijn, indien de Vrede niet afgebroken geweest, en de Landen weder onder Philips gekomen waren. Na 't bepalen eener volledige *Amnestie* van 't gebeurde gedurende 't oorlog, zou men bedingen §. 1. de goedkeuring der Gentsche Bevrediging. Haar inhoud.

§. 2. Bondig-verklaring van 't verrichte bij Matthias, Anjou, en den Raad van Staat.

§. 3. Herstel van alle Privilegien, Vrijheden, Voorrechten, Gebruiken.

§. 4. 't Vertrek van alle uitheemsch krijgsvolk binnen 6 weken, en geen benden dan met goedkeuring der Algemeene Staten.

§. 5. Afdanking van alle vreemde soldaten, in dienst der Algemeene Staten; bezetting der Sterktens met inheemsch volk, mids den eed doende, aan den Koning, aan 't Vaderland, aan de Staten, zoo Algemeenen als Gewestelijken.

§. 6, 7. Ontslag van alle gevangenen, ook van *Phil. Willem* van Orange.

§. 8. In Gelderland, Holland, Zeeland, Vriesland, Utrecht, Overijssel, en in de plaatzen van Brabant en Vlaanderen, onder de Unie, zal *de vrije oefening der Gereformeerde Religie, zoo als zij nu is*, blijven, mids vrijheid van conscientie, en zonder elkander aanstoot te geven.

§. 9. Nalating van alle geloofsonderzoek en van

(30) BOR bl. 87. a.

van straffen, om 't Stuk van Godsdienst en geweten.

§. 10 en 11. Herstelling der Roomschen en Gereformeerden, en hunne Weduwen en erven in hunne vaste goederen, renten en onbetaalde achterstallen in dien staat, waarin zij nu zijn, ook in losse goederen, die niet vervreemd zijn bij openbaar gezag; zoo in Burgondie, Luxemburg, als Holland, Zeeland, en elders, waar de Gentsche Vrede niet volvoerd is.

§. 12. In de Provincien, Steden, Plaatsen, waar *de oefening der Gereformeerde Religie blijft*, zal de beschikking en 't bewind over *de Kerkelijke goederen* blijven in den staat waarin zij nu zijn.

§. 13, 14, 15. Alle uitgeweken Nederlanders kunnen terug keeren en blijven, mids eed doende als boven; en zullen vrij blijven van vorige eischen, lasten, en opbrengsten. De tegens 't Verdrag afgenomen goederen der Sluisenaars zullen wedergegeven worden.

§. 16. Waar de Gereformeerde Religie *vrij geoefend* zal worden, zullen de Gouverneurs, Raden, Officieren, Magistraten zijn en blijven Gereformeerden.

§. 17. De Koning zal in de drie eerste jaren eenen Gouverneur Generaal aanstellen, die den Algemeenen Staten aangenaam zij.

§. 18. Die Gouverneur, alle de Gewestlijken, en verdere Raden en Ambtlieden zullen inboorlingen zijn, en Gereformeerd, en Eed doen van getrouwheid, ook aan de Staten.

§. 19, 20. De Koningin van Engeland zal voor een' tijd, tot zekerheid van dit Verdrag, in han-

handen houden den Briel, Vlissinge, Rammekens, Bergen op Zoom en Ostende. En zoo de Koning of zijne Nazaten tegen dit Verdrag aangingen, mogen Engeland, Denemarken, Navarre, de Gereformeerde Kerken van Vrankrijk, en de Staten der Nederlandsche Gewesten, na gedane vermaning, zich gewapend daartegen stellen, zonder *rebellen* te heeten.

§. 21. Burgundie en Luxemburg zullen dit Verdrag ook bezweren, en geen doortocht verleenen aan uitheemsch krijgsvolk, tegen die Landen gericht.

§. 22. 't Verdrag zal bezegeld en bewaard worden in alle de Gewesten en Steden.

Zie daar de Voorwaarden, onder welken zekerlijk ook *echten* zich bevonden, maar gelijk BOR bl. 88. a. aanmerkt, vermengd met valschen. Wat ondertusschen in de Vergadering der Algemeene Staten, omtrent dien Vredehandel verder voorviel, leeren ons de Staatsregisters niet. Maar zoolang *Holland* zijn besluit niet ter tafel bracht, is 't waarschijnlijk, dat alles achterbleef. En van dat achterblijven van Holland is nu de reden gemaklijk te bevroeden. De komst der *Spaansche Vloot.* Want daar zij reeds *in Mei* (31) raadpleegden op het aanzoek der Koningin, om te hebben 1000 bootsgezellen en 20 oorlogschepen, volgens 't Verdrag; en de Staten haar die toezeiden, *aangezien de advertentien van de groote Armade van de schepen van oorlog in Spagne en Portugal, om, of de Rijken van de Koningl. Majesteit van Engeland of deze Landen daarme-*

De Vrede gaat niet door.

(31) *Resol. van Holl.* 6 Mei bl. 157.

mede te overvallen: daar toen die tijdingen aanhielden (32), en den 9 Jul. *van dag tot dag meer en meer tijdingen kwamen, dat niet alleen het geweld van de Spaansche Armade te water voorhanden was, maar dat ook de gemeene vijand zich in Vlaanderen met groot geweld gereed hield, om te water en over Zee eenige groote ondernemingen te doen:* zoo begrepen die van Holland, met de algemeene Staten, dat het den Vijand om geen Vrede te doen was, ten minsten, dat hierdoor de Vredehandel van zelfs zoude afgebroken worden. *De sterke toerustingen* (zegt WAGENAAR bl. 285.) *in Spanje en in de Spaansche Nederlanden, en eenige heimlijke berichten van het oogmerk derzelven deden de Engelsche Koningin, eindelijk, ontwaken uit hare zorgeloosheid.* Zij had, volgens BOR (33), de handelingen lang aangehouden, en die den 6 Junij ernstig geopend, schoon er uit onze Nederlanden geene *Afgevaardigden* bij verschenen, doch zij begon te begrijpen, dat het Spanje geen ernst was, en alles strekte om haar in slaap te wiegen, en eindelijk, toen de groote Vloot, die de Spaansche Hoogmoed de *onverwinlijke* noemde, kwam opdagen, was eensklaps alle handeling, in Engeland en Holland, uit, en de Engelsche Gezanten kregen in Vlaanderen oorlof, om met vrijgeleibrieven naar huis te keeren. Dat die Vloot vernield is, en er weinig van in Spanje terug keerde, is uit de Historie bekend.

Uit het vorige is optemaken, hoe heet de ijver toen ter tijd nog was tegen die van de Roomsche Re-

(32) *Resol. van Holl.* 9 Jul. bl. 350.
(33) Bl. 86. b. 88. a.

Religie, en hoe méer deze zochten intepalmen, of zich vrijheden veroorloofden, hoe driftiger en ernstiger men daartegen waakte. Men moet zich niet verbeelden, dat dit alleen 't werk was der Predikanten, wier ijver boven bleek. Het was 't begrip der Staten zelve. Vele klachten kwamen er over de Roomſchen en de Paapſche ſtoutheden, zoo men 't noemde. Zoodat de Staten van Holland den 21 Junij (34) door de Noordhollandſche Synode hiervan verwittigd, eene ſcherpe orde hierop ſtelden; zijnde zij verzocht, *te verhinderen en weeren zoodanige oefeninge der* PAUSSELIJKE AFGRIJSELIJKE AFGODERIJE, *dewelke nu over zekere maanden herwaards, genoeg openbaarlijk in Steden en dorpen — met groote vergaderingen wederom onbeſchroomd bedreven zijn geweest, en nog gedaan worden, tot groote onteeringe van den heiligen naam Gods, verhindering der ware Christelijke Religie en ſchadelijke verſtoringe der gemeene ruste.* — — — Men vindt op den 29 Junij bl. 227. de orde zelve, zoo als zij door de Staten gezonden is aan alle de Baljuwen, Schouten, en Gerechten, waarin gezegd wordt, dat *de Staten van Holland in 't zekere onderregt zijn, dat over zekere maanden in en omtrent verſcheiden Steden en dorpen binnen Westvriesland en den Noorderkwartiere — de Pauſelijke Religie en Afgoderij zoo openbaarlijk en onbeſchaamd geoefend, en met groote vergaderingen onderſtaan zijn geweest, tot groote ſchandaal van alle vroome ingezetenen — doordien Gods Heilige naam daardoor onteerd, de Christelijke Religie verhinderd, en de gemeene rust werd* ver-

Afkeer tegen de Roomſchen.

Ook bij de Staten.

Plakaten tegen de Roomſchen.

(34) *Reſol. van Holl.* den 21 Jun. bl. 211.

verstoord, *tegens voorgaande Plakaten en Ordonnantien.* —— Ja de afkeer tegen de Roomschgezinden was toen nog zoo hevig, dat zij den 17 Sept. bl. 369. genoemd worden *Godslasteraars*, en *Sectarisfen*, met scherp gebod aan den Baljuw van Kennemerland en den Schout van Hoorn, om persoonlijk aantetasten *die hen vervorderden Vergaderingen te maken*, *en eenige Roomsche verboden Pausselijke Leeringen en Afgodische superstitieuse diensten te gebruiken.*

Waarbij ik aanmerke, dat, dewijl in dien tijd niets buiten den Heer *Oldenbarneveldt* omging, en hij bij die Raadsbesluiten tegenwoordig was en zijnen invloed had; zelfs als Raadpensionaris de gewone opsteller zulker Plakaten zal geweest zijn; wij hieruit teffens opmaken, dat, hoe groot naderhand ook de ijver ware van Oldenbarneveldt voor de verdraagzaamheid in den Gereformeerden Godsdienst, voorzooverre in 't vervolg die ongelukkige geschillen zich daarin openbaarden, en *Remonstranten* en *Contraremonstranten* betroffen, hij echter in 't Stuk der verdraagzaamheid van den *Roomschen Godsdienst* toen en nog altijd verre af was en bleef van die toegevendheid en verdraagzaamheid, die de leer van 't Euangelie verordent, en die hem bij zijne trouwe voorstanders als *den grooten man van Godsdienst-toegevendheid* kenschetzen. De Plakaten tegen de Roomschen door hem gesteld; de pogingen, om geenen Vrede dan met uitsluiting van den *Roomschen Godsdienst* aantenemen door hem bevorderd; alle latere verklaringen tegen de Roomschen, geven daar bewijzen van. Die Verklaringen zijn in zijne *Remonstrantie*, in 't jaar 1618. opgesteld, vooral te vinden, waar hij bl. 238.

spreekt

spreekt van de *Wetten*, door de Hooge Overigheid gemaakt, volgens het gebruik *in alle Rijken*, *Landen en Republieken*, *die de Reformatie jegens de* AFGODERIJEN, *Ketteren* [l. Ketterijen] *en Tyrannye* DES PAUSDOMS *aangenomen hebben*. Ik geve hiervan nog iets naders in de Bijlagen, 1588—1592.

De zaak van den *Gereformeerden Godsdienst*, met uitsluiting van alle anderen, was en bleef sedert dien tijd de steen des aanstoots aan de zijde van Spanje. En de *Gereformeerde* werd daarentegen in de overige *Provincien* meer en meer op vaste voeten gezet, zoodat, toen na 't overlijden van den *Graaf van Nieuwenaar* in 't *Sticht*, in 't jaar 1590. de Staten van Utrecht Prins Maurits op zeker Berichtschrift, met kennis en goedvinden, zoo van de *Algemeene Staten*, als van de *Staten van Holland*, ingesteld, tot Stadhouder aannamen, hij beloven moest, *dat hij in de Stad*, *Steden*, *en Landen van Utrecht zoude onderhouden en doen onderhouden de oprechte Christelijke en Euangelische Religie*, *volgens de Ordonnantie*, *daarop bij de Staten van Utrecht alrede gemaakt*, *of nog te maken*; *alzoo de Staten verstonden*, *de dispositie op 't Stuk van Religie*, *hunlieden volgens 't XIIIde Art. van de nader Unie toetekomen* (35). — En toen niet lang daarna den Prinse ook 't *Stadhouderschap* van *Gelderland* en *Zutphen* werd opgedragen, geschiedde dit ook onder beding (36), *dat hij de Gereformeerde Religie*, *welke de hooft- en kleene Steden des Vorstendoms Gelder en Graafschaps*

Voorstand der Gereformeerde Religie.

(35) BRANDT *Hist. der Reform.* D. I. B. XV. bl. 764.
(36) Ibid. bl. 765.

schaps Zutphen, *uit zonderlinge genade Gods hadden*, *zoude handhaven*, *en dezelve ook in de Heerlijkheden ten platten lande zoo bevorderen*, *dat die alleen*, *en geen andere Religie in deze landschappen meer zoude geoefend worden.* Dit bevatte ook zijn bevelschrift in *Holland.* En 't is zeerwaarschijnlijk, dat hierin de Heer van Oldenbarneveldt de hand zal gehad hebben. Ten minsten in zijne *Remonstrantie* bl. 200. verklaarde hij, „ *hoe het brenghen van de Gouvernementen van Gelderlandt*, *Utrecht ende Overijssel aan sijne Excellentie bij mij is ghevordert ende ghehandelt.*

Na deze Staatsworstelingen, gevolgd op het vertrek des Graven van Leicester, ga ik over tot de meer bedaarde instelling der *Algemeene Regering*, en de bekrachtiging der afzonderlijke *Regering* van *Holland.*

BIJLAGEN,

TOT HET TWEEDE DEEL.

B IJ L A G E

Den 15 Oct. 1584. op bl. 9.

Bevel van *Maurits*, Grave van Nassau, enz. en *den Raad van State*, gesteld tot de Regering der Vereenigde Nederlanden, aan *Cantzler en Rade* van Gelderland, om *Petrus Dathenus* in bewaarder hand te stellen, en hem gevanglijk overtezenden (1).

BIJLAGE 1584. den 24 Nov. op bl. 138.

[Zie dezen Eed des Stadhouders van Gelderland, Willem van den Berg, in de *Bijlagen* van 't IIde Deel, bl. 426.]

(1) Het Afschrift van dezen Brief was mij medegedeeld door den Heer Mr. G. *van Hasselt*, als berustende ter Griffie van den Hove Provinciaal van Gelderland, No. 55. maar, daar ik in 't vervolg bevond, dat een gelijke Brief ook gezonden was aan de Staten van Vriesland, en berustte *ter Secretarie der H. H. Gedeputeerde Staten van Vriesland*, daarna uitgegeven in SCHWARZENBURGH, *Charterb. van Vriesland*, D. IV. bl. 511. heb ik denzelven alhier achtergelaten.

BIJLAGE 1586. den 30 Mei, op bl. 123.

Instructie, gemaect by die van den Gerechte, als Schout, Burgermeesteren ende Schepenen der Stadt Leyden, daernaer Hem, Pieter Adriaenszoon, Burgermeester, ende Jan van Hout, Secretarys, als van wegen de voorsz. van de Gerechte, geschict aen den Doorluchtigen Hoochgeboren Furst ende G. H. mynen Heere den Graeve van Leycester, Gouverneur Generael der Vereenichde Nederlanden, ende Lieutenant van wegen Haere Coningl. Majesteit van Engelandt zullen hebben te gedraegen.

Eerst zullen de voorsz. Gedeputeerden mitten aldereersten trecken ter plaetze daer de persoon van zyn voorsz. Excellentie zal wezen, ende, zoe de naervolgende zaecken, daeromme zy zyn uytgeschict, eensdeels ooc betreffende *de Universiteyt* dezer Stede, zullen verzoucken aen de Heeren Jonckheer *Johan van der Does*, *Heer tot Noortwyc*, ende Mr. *Pouls Buys*, *Raedt beneffens zyn Excellentie*, als *Curateurs van de Universiteyt*, hem mitte voorsz. Gedeputeerden in dezen te willen vougen (2).

Eerstelicken zullen by zyn Excellentie gecomen zynde dezelve den goetwilligen ende onderdanigen dienst van de voorsz. van de Gerechte, In aller gehoorzaemheyt aenbieden ende verclaeren, dat de zonderlinge affectie ende goede genegentheyt, die de voorsz. van de Gerechte zyn Excellentie zyn toedrae-

(2) Dat dit ook geschied zij, wijst de *Remonstrantie* zelve, ook met *den Gerechte* door *Curateuren* gedaan, uit, geboekt bij MIERIS *Privil. van Leyden*, bl. 522. waar ook de *Apostille* van den Graaf *van Leicester*, door mij boven, bl. 124. gemeld, voorkomt.

draegende, gelyc zy naer hun cleyn vermogen ten deele getoocht hebben, Ooc de goede ende vaste hoope, die zy ter aencompste van zyne Excellentie in deze landen, genomen hebben, van dat *den bedroeffden ende geaffligeerden staet* dezer Landen by zyn Excellentie ende onder deszelffs goet ende geluckich Gouuernement zoude worden geredresseert ende te recht gebrocht, In hem geensins gemindert mer grootelix gemeerdert es, zonderlinge mits den goeden voorspoet der zaecken, daermede God almachtich gelieft heeft zyn Excellentie te vereeren, zoe int *victuailleren van de Grave*, *de victorien jegens den viandt* gehadt, *de Schanssen* van hem genomen, als andersins, hem dezelve voorspoeden naer behooren congratulerende, vordernisse ende eenen uytgang toewenschen, tot glorie ende grootmaeckinge van den naeme ende de eere Gods, beschaemptheyt van zyn vianden, dienste van haere Majesteit, welvaeren dezer Lande ende vermeerderinge van den heerlicken Roem van zyn Excell.

Zullen vorder zyn Excellentie aendienen, dat zy uyt het gerucht ende gespreyde faeme onderrecht zyn, hoe by eenige personen gepractizeert zoude werden, omme *de Universiteyt* binnen der voorsz. Stadt Leyden in den jaere XV^c LXXV. voorleden by Hoochloffelicker Memorien *den Prince van Oraingen op 't verzouc ende eerstich begeeren der Heeren Staeten* (hoewel opten naeme van den Coninc van Spangien,) *gefundeert*, volgende Copien van de fundatie ende institutie (die zy zyn Excellentie zullen vertoonen) by de Heeren Staeten ryckelicken gedoteert, *uyt derzelve Stede te nemen ende te verleggen binnen Uytrecht*, daertoe dezelve, zoo 't schynt, zyn Excellentie zouden pogen te persuaderen ende induceren, als off de voorn. *van de Gerechte aen de Universiteyt* niet en waer gelegen, ende zy dezelve liever quyt waeren dan behielen, mit ander gelycke redenen, die zoodanige onrustige geesten tot laste ende achterdeel van de Stadt van Leyden zouden connen versieren. Ende dat, hoewel de voorsz. van de Gerechte zyn Excellentie niet an-

anders dan alles goeds en zyn vertrouwende, ende zulx hem genouch verzeeckert houden, dat by zyn Excellentie daerinne niet en zal werden gedaen noch tot zodanich achterclap eenige oore verleent. Dat zy nochtans niet en hebben connen laeten, hieromme haere Gecommitteerden aen zyn Excellentie te schicken, zoe om zyn Excellentie van 't gunt voorzeyt es te adverteren, als omme dezelve te verclaeren „ dat de Universiteyt binnen der Stadt Leyden „ es gefundeert, als in een recompense van de „ vroomheyt ende volstandigheyt by de Burgeren „ derzelver Stede in haer twee Belegeringen getoont, „ ende den honger, commer ende ellende by dezelve geleden, zonder oyt andere Recompensie „ genoten te hebben. Dat daeromme de voorsz. „ van Leyden *de Universiteyt van Leyden houden* „ *ende achten lieff ende waert*, *mer voor de eenige* „ *ende beste paerle die zy hebben*, *ende hem alles* „ *liever zullen laeten benemen*, dan dezelve, om „ wien zy in haeren aenvang ende joncheyt, ende „ om dezelve te queecken ende optevoeden groote „ costen gedaen ende daeraen uytgeleyt hebben," ende dat die niet veel groter ende meerder zyn, es toegecomen niet by faulte van goede wille, mer van macht, deurdien de Stadt haer zelffs tot nochtoe op haer eygen middelen heeft moeten onderhouden, ende de grote achterheyden, daer inne zy mits de geroerde twee Belegeringen was geraeden, by haer zelffs heeft moeten betalen ende noch moet overwinnen ende voldoen, zonder van 't gemeen Landt oyt eenige subsidie off assistentie gehadt te hebben (3); zullen derhalven zyn Excellentie bidden, *de Erectie* van dezelve Universiteyt, zoe *als Gouverneur Generael* als ooc als *Lieutenant* van haere Majesteyt te willen *approberen*, confirmeren ende bevestigen, ende tot dien eynde behoorlicke Brieven doen depescheren ende verlyden. Boven-dien

(3) Geheel anders dan de Stad Haarlem. Zie *Privileg. van Haarlem*, bl. 328.

dien ooc naer de zonderlinge affectie ende genegentheyt, die zyn Excellentie *der Clergie* ende geleertheyt es toedragende, die te advancheren ende vorderen, 't zy mits *de Erectie van eenich Collegie* off yet diergelycke, naer de goede discretie ende 't welgevallen van zyn Excellentie, ende ter gelegener tydt te doen. Ende zullen zyn Excellentie verzeeckeren, dat de voorfz. van Leyden zodanighe zonderlinge weldaet te geener tydt in vergeetenheyt en zullen ftellen, mer die met hunne gewillige gedienfticheyd en t'allen tyden behoorlicken erkennen (4).

Ten tweeden zullen zyn Excellentie vertoonen, dat de voorleden daegen tot kennisfe van de voorfz. van de Gerechte gecomen zynde, datter binnen Hollandt *zeeckere particuliere Synode van wegen eenige Kerckendienaeren* (hoewel *zeggen last te hebben van zyn Excellentie*,) was beftemt, ende den dach gcleyt jegens *den tweeden Juny* tot Rotterdam, de voorn. van de Gerechte raedfaem hadden gevonden, *hunne Kerckendienaeren te verbieden*, tot 't zelve Synode te reyzen, ten inzichte de voorn. van de Gerechte niet en was gebleecken van de goede wille, 't gelieven ende *confent van zyn Excellentie*, als daervan noch *by Misfive off* anderfins *van zyn voorfz. Excellentie* off van de *Excellentie van Nasfau*, Stadthouder van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt onderrecht zynde, noch van *die van den Raede beneffens zyn Excellentie*, noch ooc *van 't bewilligen der Heeren Staeten*. Alle 't welc de voorfz. van de Gerechte zich beduncken lieten, dat jn zulcken zaecken vooren behoorde te gaen; zullen daeromme zyn Excellentie bidden, 't zelve niet voor oevel te willen nemen, ende zulx te duyden als off de voorfz. van de Gerechte eenige *veranderinge jn de Religie zochten* off begeerden, nochte ooc, als off

(4) Dus verre loopt *de Remonftrantie* zelve, bij MIERIS bl. 523. het overige wordt niet gevonden, maar is, naar 't fchijnt, met een *enz.* aldaar voorbijgegaan.

off zy niet en begeerden, dat *de Gereformeerde Hollandtsche Kercken mit behoorlicke ordre* ende regel geregeert ende daer inne behoorlicken ende voor 't Landt verdraechlicke disciplyne geouffent zoude werden, mer zullen zyn Excellentie verzeeckeren, dat wel off de voorn. van Leyden by eenige haere affjonstige ende quaetwillige anders mocht werden naergezeyt ende mit calumnie achter hunnen rugge gestroyt, dat zy niet anders en zoucken ende begeeren, noch noyt gezocht noch begeert en hebben, dan eens ende gelyc te zyn *in de Leere van de waere Gereformeerde Religie* mit allen anderen Hollandtsche Kercken, zonder in 't minste poinct van dien mitten anderen te willen verschillen. Dat zy van gelycken de ander Hollandtsche Kercken gelyc begeeren te zyn jn Kerckelicke ordeninge, discyplyne ende ceremonyen, mits dat *dezelve gemaect ende gesancieert zy by zyn Excellentie, die van den Raede beneffens dezelve ende de Heeren Staeten*, wiens werc de voorn. van Leyden 't zelve eygentlicken geacht hebben ende achten te wezen, geensins van eenige *Kerckendienaeren* alleen, ende zullen zyn Excellentie expresselicken ende rondelicken opte Hollandtsche maniere verclaeren, dat zy niet zonder groote redenen inzicht nemen *op het deportement van sommige de voorneemste dienaeren*, zoowel hier in Hollandt nopende de scheure, die voor zeeckere jaeren binnen dezer Stede es geweest, als ooc ende byzonder van andere Landen, naementlicken van 't schoon landt van Vlaenderen (wiens zoo deerlicken ondergang de voorn. van Leyden met bloedige traenen alsnoch beweenen, ende niemant anders als dezulcke en connen toeschryven,) een achterdenken hebben op den handel ende 't voornemen van sommige Kerckendienaeren, zonder in dezen de goeden ende vromen te willen te naar spreecken, niet dat zy geloven, dat dezelve off eenige van hem ter quaeder trouwen wandelen, mer achten veel liever zulx voort te comen uyt eenen overvloeyenden ende onbekenden yver, ende zonderlinge uyt een voornemen, by dezelve genomen, van de

de humeuren des Landts te weten, hem opt honderste deel niet bewust, ende dat daeromme de voorn. van Leyden geensins dier meeninge en zyn, eenighe Kerckenordeninge, disciplyne off ceremonien aen te nemen van de handen derzelver, zy waeren dan zoe goet als zy wezen off schynen mochten. Zullen daer by vougen, dat de meeninge van de voorsz. Gerechte es beneffens de behoudinge van de Religie, ooc 't Landt te behouden, zoe tot verzeeckertheyt van zoe ontellicke duysenden menschen, daer inne wonende, dien zoo 't quaelicken ging, ('t welck God affkeere) ende leectlicken gebeuren conde, indien den onbekenden yver van de zommige ('t welc verre zy) gevolcht werde, nieuwers ter werelt plaetze zouden vinden, als ooc ten dienste van haere Majesteyt ende tot beter ende vaster verzeeckertheyt van haeren staet, zullen daeromme zyn Excellentie bidden, dat dezelve gelieve eenmaelen te doen *examineren 't Besoinge in dezer* zaecke by hoochloffiicker *Memorien den Prince van Oraingen* (Prince zoo zeer geaffectionneert tot deze Landen, ende *de zaecken, zoo van de Religie als van de Policie, zoe wel verstaende* als yemant zoude mogen,) begonst, daervan zy zyn Excellentie dubbelt zullen presenteren ende bidden, daerop te willen zien de Advisen van die van den Hogen [l. Hoven] Provincialen van Hollandt onder de Staeten van Hollandt berustende. Ende zulx met goede kennisse van zaecken deze zaecke nu by eenige ettelicke jaeren onderdruckt zynde, *een eynde* te willen doen maecken, mit verclaringe, dat hem de voorsz. van Leyden, naer 't besluyt, dat daerop zal werden genomen, gewillichlicken gedraegen zullen (5).

Ten laetsten zullen zyn Excellentie bidden, dat, indien by eenige in 't particulier aen zyn Excellentie eenich mondeling off schriftelic Rapport tot achter-

(5) *Dit einde* nu schijnt kort daaraan gemaakt te zijn. Zie boven bl. 116—122.

terdeel van de voorsz. Stede van Leyden mocht werden off wezen gedaen, gelyc de mensch tot laster ende achterclap meest es genegen, dat zyn Excellentie goede gelieven zy, 't zelve geen gelooff te geven, mer hem daerop behoorlicken informerende, van de Stadt van Leyden zulx te houden voor verzeeckert, *als van eenige Stadt die met eenighe garnisoenen ten meesten verzeeckert es.*

Ende zullen hem daernaer op 't spoedichste weder naer huys begeven.

Gedaen in Vergaederinge van die van de Gerechte, opt Raedthuys, dezen XXXsten Mey XVc zes ende tachtich.

Ende ten bevele van de voorsz. Gerechte, geteyckent by my

P. VOS.

* *

Uit het oorspronglijke Geschrift, gevonden in de Papieren van den Hr. L. van Heemskerk, onder mij berustende.

BIJLAGE 1586. den 26 Oct. op bl. 131.

Sonoy weigerde om het dubbelt te geven van zijne Commissie en Instructie.

Aanm. Ik gewaagde van deze *Commissie* en *Instructie*, als bij *Vidimus* van 't Hof van Holland nog aanwezig in de *Nationale Bibliotheek*, bl. 131 (89). Zie hier! zijne *aanstelling* en *Commissie* als *Kastelein van Medenblik*, bij *Vidimus*.

Den 26 Octob. 1586.

Die President ende Raden ouer Hollant, Zeelant ende Vrieslant, doen te weeten allen den gheenen, die dese jegenwoirdige lettren van Vidimus sullen sien ofte hooren lesen, dat wy op huyden gesien en-

ende gevisiteert hebben zeeckere brieuen van Commisfie, gedaen expedieren by de Excellentie des Grauen van Leycester etc. op Joncheer DIERICK VAN SONOY, als *Gouuerneur van Noortholland*, wesende van dato XXVI Octobris lestleden, ende oick gans gaue ende ongeraseert, Ende onder hebbende de signature ende 't cachet van de voorsz. zyne Excellentie, luydende van woorde tot woorde sulcx als hier naer volcht.

ROBERT, Graue van Leycester, Baenderheere tot Denbich enz. *Lieutenant van hare Majesteyt van Engelant*, *Gouuerneur ende Capiteyn Generael der vereenichde Nederlantsche Prouincien*, Allen den gheenen die dese jegenwoirdigen sullen sien salut, Doen te wetene, dat om zeeckere ende merckelicke redene, ons daer toe mouuerende, wy hebben gestelt, geordonneert ende gecommitteert, stell n, ordonneren ende committeren by desen den Edelen, onssen lieuen besunderen Joncheere *Dirick van Sonoy*, *Gouuerneur van Noortholland*, om volcommelick in ons offwezen ende tot onsen *rappel te commanderen ouer het Casteel ende Ampt* van *Medenblick*, Geuende den voorsz. Joncheer Sonoy alle gewelt ende auctoriteyt, sulcken *Castellein opt huys ende int ampt al sulcken Schoutet instellen* als hy tot dienste deser Landen bequamelick sal beuinden, commanderende wel expreslelick aen die van der Reeckencamer van Hollant. Dat zy den voorsz. Sonoy vredelick ende volcommelick laten genyeten ende gebruycken alle Rechten, prouffyten ende veruallen van voorsz. huysen ende ampt. Insgelycken beuelende aen de *Wedwe* van den affgestoruen Castelleyn, dat sey terstont, ende sonder eenige dilay van het Castel vertrect, want wy het alzoe ratsam beuonden hebben. Gedaen tot Vtrecht, onder onsen nam ende seigel, den zes ende twintichsten Octobris zyn duysent vyff hondert tachtentich 'sHoofs stylo vet.

Onderteyckent ende gecachetteert als bouen,

Lager stont geschreuen

By ordonnantie van zyn Excell. den Hr. *Ejnius*,

Op den ragge stont geschreuen,

Naer

Naer dat dese opene brieuen van Commissie ten burele van *de Camere van der Reeckeninge* in Hollant zyn geviseert geweest, soe zyn dezelue aldaer gedaen registreren *int witte Register met die roode Rose*, beginnende metten jaere XV^c zes ende tachtich, f. L. XXV. verso. Gedaen ten Burele voorsz. desen XIIIJ Nouembris 1586. my jegenwoirdich,

Ende was onderteyckent C. van der Goes. Noch lager stont gescreuen. Vp huyden den XXVsten Nouembris anno XV^c zes ende tachtich. See heeft Joncheer Diederich Sonoy jn 't witte van desen genomineert, gedaen *den behoirlicken eedt*, ende dat aen handen van Johan van der Kannuis, Mr. van der Reeckening in Hollant, als daertoe by de Luyden van derseluer Reeckeninge gecommitteert. Gedaen ten Burele van der Camere van der Reeckeninge in den Hage, ten dage ende jaere als vooren, my present, Onderteyckent C. van der Goes.

In kennisse der waerheyt hebben wy dese jegenwoirdige Lettren, die wy nae voorgaende collatie beuonden hebben metten originalen t'accorderen met 't segel van Justicie ende de signature van Mr. Pieter Hanneman, onssen Greffier, doen confirmeren ende beuestigen. Gedaen in den Hage, den naestlesten January anno XV^c zeuen ende tachtich. In kennisse van my

(Op de Plike stond)

P. Hanneman.

Gezegeld met het gewoon uithangend zegel des Hofs.

Aanm. Alzoo de Heer *Dirk van Sonoi*, hier reeds voorkomt als *Gouverneur van Noordholland*, zoo laat ik volgen den zakelijken inhoud *dier Commissie*, hem reeds den 13 Junij 1586. gegeven, als *Lieutenant en Gouverneur*, door den Graaf van *Leicester*, als Gouverneur Generaal, in zijne plaatze, over *Noordholland en Waterland*. De *Commissie* luidt met eenige verkorting aldus:

Robert — — — alsoe nodich dient voorsien tot bescherminge ende bewaernisse *van de Steden ende For-*

Forten, *gelegen in Waterlandt*, om de *heymelycke practycque* des viants — — foe eyst — — dat wy —.— DIEDERIH SONOY — — continueren, ftellen, ordonneren, ende committeren — *Lieutenant ende Gouuerneur van Alcmair*, *Enchuysen*, *Medenblick*, *Hoorn*, *mit voorts den anderen Steden ende Vlecken*, *in Waterlant gelegen* — — in adminiftratie *van goede Juftitie ende Politie* — *den chrychsluyden* — — — ende volgende die *Inftructien*, hem alreede gegeuen off als noch te geuen. — — Verfoucken ende ordonneren daerom aen den *Burchmeefteren*, *Schepenen*, Regeerderen, Borgheren ende Inwoonderen, oick allen Ouerften, Capiteynen, Soldaten ende allen anderen jn de voorfz. Steden ende Waterlant in onfen Eedt zynde, den voorfchreuen Joncheere *Diederick Sonoy* voor onfen *Lieutenant ende Gouuerneur* derfeluen te erkennen ende aennemen, ende ouerzulcx hem alle gehoorfaemheydt te bewyfen, ende hulpe ende byftant te doene jn al 't geene hy volgens 't inhouden defer onfer *Commisfie* ende de bouengenoemde *Inftructie* henluyden beueelen fall. Want wy fulcx tot onfer ende des lants dienst beuonden hebben te behooren, Gegeuen tot Oofterhout in 't leger voor Nymegen, onder onfen naem ende fegel van wapenen, in affwezen van onfen grooten zegel, den derthienden Juny XV^{c} fesfentachtich.

Geparapheert LEONINUS Vt. — —

Noch lager ftondt, ter ordonnantie van zyne Excellentie, ondergeteyckent

DE BURCHGRAUE. — —

Hierbij voege ik de *Inftructie* zelve van den 2 Aug. 1586. insgelijks door Leicester aan den Hr. *D. van Sonoi* gegeven, bij *Vidimus* van den Hove van Holland, den 30 Jan. 1587.

Eerst fal de voorf. Joncheer Diederich Sonoy houden met fyne Excellentie alle goede correspondentie, volgende den inhout fyner *Commisfie*. Item fal de hant daer aen houden ende alle vlyt aenveerden, dat *die Gereformeerde Religie* ouer all in fyne

Gou-

Gouuernement geuoordert, ende alle *Papischen*, off andere *valschen leeringen* geweert worden ende blyuen. Item sal goede opsicht nemen dat egheene *Predikanten* aldaer ingedrongen off toegelaten worden, tegens ordeninge der Gereformeerde Kercken, ende sonder voorgaende toelatinge ende *admissie van klassen*, daer sy onder resorterende syn, dat oick deselue *Ministren* behoorlick betaelt worden, Dat oick insgelyck metten *Rentmeesters der Kerkelicke goederen* in dien quartiere alle moogelicke naersticheit doen, dat ouer all *die Schoolmeesteren* nyet dan van Gereformeerde Religie worden aengenomen ende toegelaten, dat deselue egheene andere leere in haeren Scholen en leeren, noch eenighe boucken der Gereformeerde Religie contrarie *houde*, Sal oick toesien, dat in allen Steden, Collegien ende Vlecken van syne Gouuernemente, soe veele doenlick wesel sal, *vrome Officieren*, *Magistraten ende Regenten* sullen gestelt worden, die *de Gereformeerde Religie* ende 't weluaren der gemeene saecken toegedaen zyn, den welcken synde deselue voortaen gestelt ende gecommitteert sullen worden by zyn advyse. Item sal behoirlick toesien, dat alle *de Steden*, *Schanssen ende Stercten*, oick van *Bloeziel* ende *Kuynder*, naer behooren gefortificeert, onderhouden, ende van allen nootelicheden voorsien ende bewaert blyven, Ende voorts by allen middelen voorcommen ende verhinderen, dat onder den Ingesetenen egheene oproerigheit en geschiede. Gegeuen in den Hage, onder onse hant ende 't zegel van wapenen, desen tweeden Aug. XVc sessentachtich. Geparapheert DE MEETKERCKE, ende was onderteyckent, gecachetteert als boven, enz. (6).

BIJ-

(6) 't Baart opmerking, dat deze *Vidimussen* zijn gegeven door 't Hof van Holland, den 30 *Jan.* 1587., juist zes dagen, nadat de Staten van Holland, vernomen hebbende de overgaaf van Deventer, bij 't afwezen van Leicester, den Grave *Maurits*, bij *Resolutie*, kort daaraan niet alleen in zijn bewind als *Gouverneur* en

BIJLAGE 1586. den 10 Aug. op bl. 194.

Affcheyd, ghenomen by de Gedeputeerden van de Provincien, geweest hebbende ter Vergaderinge van de Staten Generael tot Utrecht, verpattende in 't kort seeckere poincten ende Articulen, die de voorsz. Gedeputeerden respective sullen hebben voortedragen hare Principalen, om daerop ter naester Vergaderinge volkomen gelast ende geauthoriseert te komen.

[Onder deze Artikelen was ook Art. VI. wegens de Besolding van den Graaf van Leicester.]

Aengesien mede op 't aenhouden van wegens syn Excellentie, aen de Staten Generael gedaen, om ordre gestelt te worden op synder Excell. Tractement condigne, syn qualiteyt ende hooge Ampten in

en *Kapitein Generaal* bekrachtigden, den 6 Febr. 1587. en hem *verzochten* deze hunne *Resolutie in zijn Gouvernement* alomme ter exsecutie te stellen, (BOR.B. XXII. fol. 30.) maar ook in die zelfde maant Januarij (aldaar, fol. 30. d.) den Oversten *Sonoi* hadden aangeschreven, *om met zijne Commissie in 's Hage* te komen, en aldaar gekomen zijnde, hem aanzeiden, dat *zijne Commissie strekte tot nadeel van de Autoriteit van zijne Excellentie van Nassau — en dat hij gehouden was — ook zijne Excellentie te gehoorzamen; en Commissie van hem ontvangen en hem eed doen moest.* Daar nu dezelve dit niet weigerde, evenwel *onverminderd den eed*, dien hij den Grave *van Leicester* als Gouverneur Generaal gedaan hadde: zoo zijn daaruit gesproten alle die moeillijkheden, welke ik bl. 131, 446. gewaagd hebbe. Ook was den Staten van Holland aanstootlijk geweest, dat de macht van *Sonoi* zich uitstrekte tot *de Politie*. Waarvan bl. 186, 187.

in dese Landen (7), ende by de Gedeputeerden van de aenwesende Provincien verstaen hebbende van syn Excellentie, dat deselve van hare Majesteyt geen Tractement tot laste van dese Landen is genietende, op adveu van hare Principalen bewilligt is, dat syn Excellentie sal hebben voor Tractement *f* 100000 gulden 's jaers, soo als den Lieutenant van hare Majesteyts Armée, of Krygsvolck, als in de qualité als Gouverneur ende Capiteyn Generael van de Geunieerde Provincien, om betaelt ende ontfangen te worden uyt *den Impost vdn de Laeckenen*, sulcx als syn Excell. verstaet deselve te beneficieren; behoudelyck dat deselve syn Excell. uyt het voorsz. Tractement sal vervallen *de onkosten van de secrete diensten ende andere kondtschappen*, ende dat geduyrende deselve Deliberatie van de Provincien, die van den Rade van State, uyt de middelen, syn Excell. in handen gestelt, boven de *f* 200000:- ponden ter maendt, de Convoyen en Extr. Petitie van de *f* 400000:- syn Excell. in aensieninge van de groote kosten, die deselve in den dienst van den Lande alrede soo te Velde, als andersints *gesupporteert heeft*, ende noch dagelycx is supporterende, 't voorsz. Tractement ter concurrentie van deselve raminge van *f* 100000:- guldens 's jaers, onder de voorsz. last van secrete diensten ende kondtschappen, *na rato van den tydt syns Gouvernements*, sullen mogen doen betalen by provisie, ter tydt toe op 't voorsz. Tractement by de Provincien eyndelyck sal wesen geresolveert; soo sullen de Provincien hare Gedepputeerden hierop mede seynden met volkomen last, ende namentlyck, om 't voorsz. Tractement tot *f* 100000:- guldens te willen advoyeren en goedtvin-

(7) Bij de Aanstelling van den Graaf van Leicester schijnt dan nog geene bepaling hierop gemaakt te zijn; ten minste geene evenredige Begrooting met zijne Hooge Ambten, die hij bekleedde reeds sedert zijne komste in *December* 1585.

vinden, ende tot dien eynde ter dispositie ende in handen van syn Excell[illegible] te cederen *den Impost van de Laeckenen*, sulcx die jegenwoordig is in train; met volkomen authoriteyt, omme deselve te mogen administreren ende beneficeren, 't zy op 't inkomen of anders, sulks als syn Excellentie sonder diversie van Neringh, ende minder beswaernis van de Gemeente tot meesten dienst van den Lande sal bevinden te behooren.

[Hierbij werd op den kant het Besluit der Staten van Holland aangeteekend, aldus:]

De Staten aenmerckende de groote kosten, die syn Excellentie ten dienste van dese Landen is doende, hebben geconsenteert, dat niettegenstaende de groote beswaernis van den Lande, en dat de Provincien van de Nederlanden, onder het Gouvernement van syn Excellentie wesende, 't sestendeel van alle de Provincien van de Nederlanden niet en plegen te consenteren, voor een jaer het Tractement van syn Excellentie aengenomen ende betaelt sal worden uyt de extr. contributie ende den Impost van de Laeckenen, ter somme van *f* 100000 :- ponden, midts *dat de secrete diensten ende kondtschappen* daeruyt sullen werden vervallen ende betaelt, ende dat tot laste van den Lande by hare Majesteyt geen vorder betalinge voor den Tractemente van syne Excellentie sal worden gedaen; ende zyn oversulcx te vreden, dat ten eynde voorsz. volgende voorgaende presentatie, ende op conditie ende limitatie daerin gestelt, den Impost van de Lakenen syn Excellentie sal worden gecedeert.

Uit de Resolutien van Holland van den 26 Aug. tot den 11 October, fol. 353, 507.

BIJLAGE 1586. den 20 Aug. op bl. 171.

De Raden van 't Hof van Gelderland verwelkomen den Graaf van Leicester op het hartelijkste bij zijne terugkomst.

A di xx d'Ogosto. 86.

Illustrissimo Excell^mo Principe signore Clem^o J. Consiglieri del Ducato di Geldria et il Magistrato di questa Citta d'Arnhem affettionatissima alle Regia Maiesta d' Inghilterra si rallegrano del prospero ritorno di V. Eccellenza, ringratiando id Dio d'hauer la insino al giorno di questa gloriosa inpresa, conservata sana et salva per l'honore del santissimo suo Nome et per la salute vniversale delle Provinze Vnite, le quale hanno speranza grande d'hauer ben presto a essere liberate dalle lor longhe miserre trauagli et affanni fundandasi su la sola bonta di Dio, senza la quale sarebbe altramenti stato impossibile il opporsi al Nemico con cosi marauiglioso apparato delle cose di guerra, et con tanto numero di ar-

Verduitschet wyz volght.

Durchluchtighe Furst Genedighste Heer! Dye Rhaeden dess Furstendombs Gelder sampt de Magistraets desser Stadt Arnhem, mydt vnderdanighheith gans genieght tho der Con. Maj. van Engelant, erfreuten sich der glucklichen wederkumpst uwer Ex., danckende Godt der sye by vp den dach diesser herlicher expedition frisch ind gesonth verwardt sy, tho eheren syns heillighen naemens, vund tho heill vund gemeyne waelfaerts der Vniierde Provincien, welcke gewisse haepenungh hebben, dat sye well balde sullen verloesset werden vit hoeren langhwirigen chomer vundt elendt fundierende sich allein op die gnaede Gottes, sonder welche sunst onmueghlich geweest were dem vyandt we-

arditissimi soldati; guidati da molti valerosi Capitani. Et pero tutti amatori della patria et della lor propria liberta sono obligati in questa impresa di daz aiutore assistenza a V. Eccellenza con tutte le lor forze.

In quanto a gli detti consiglieri et Magistrato di questa citta secondo l' obligo loro saranno sempremai parati col diuotissimo coro et debita obedienza a seruir a V. Eccellenza, ricordando si col grato animo, quanto sia il beneficio ricciuto della Regia Majesta d'Ingelterra, liberando questo afflitto et infelice paese d'alle perpetua seruitu del crudelissimo Tyranno et inducendo alla tormentata chiesa la liberta della lor conscienza; Pregano duncque Iddio d'accrescere a V. Ecc. il dono della sapienza et constanza permettere questa alta et importante impresa al fino desiderato.

wederstandt te doen, mydt sulcken wonderbaerlicken apparaeth der dinghen, soe tho dem Criegh noedigh; vund mydt soe groetten aentaell vnuerzaegten soldaetten soe daer gefuret warden van dappere Capiteinen, derhalven dan alle liefhebber oeres Vaederlandtz vund oere eigene fryheit schuldigh sint tho dieser expedition uwer Ex. hulp vund stuhr toe doen nae oeren vittersten vermoegen.

Vund soe voell belanget obgemelten Rhaeden vund Magistraets disser Stadt Arnhem, sindt sie vermoege oere schuldigh plicht alle tydt bereidt mydt vnderdenighsten gemuets vund gehorsam uwer Ex. tho diennen, gedenckende mydt danckbaeren hertten aen die groette woldacts der Con. Maj. van Engelandt, verloesende der verdoruen vund muheselighe landt van der ewigen knechtschafte der allergruesamster Tyrannien wederbrengende der verdructen Christelichen Kercken die fryheit oerer conscientien. Bidden derhalven, dat Godt uwer Ex. vermehre die Gaeve

La Kk 2 der

der wysheit vnnd bestendigheit vmb tho gluckzaliger einde brengen dese hoechwichtige Expedition.

La Resposta di sua Eccellenza per Monsignore Sidni, Gouerneur di Flissingen.

Da quello tempo in qua che s. Ecc. sia partito d' Arnhem habbia continuamenti con omni opera et sollicitudine procurato innerso la Majesta d'Ingheleterra per hauer vn potente essercito contra l'inimice, non hauendo altre desiderio che di liberar questa prouinza delle forze Spaginole. Et per mettere in effecto questo suo disegno sia s. Ecc. deliberato, di fare tutto quello che sara nel suo potere senza rispetto di qual si voglia periclo, che potesse accadere nella sua persona.

Antwoirdt syn Ex. durch den Here Sidny, Gouuerneur van Flissingen.

Van der tydt here als s. Ex. van hier gescheiden hebben sy steedtz mydt aller vleith vnnd arbeits by der Con. Maj. van Engelandt ersocht vnd erholden vmb ein gewaldigh heer gegen den vyandt indt veldt tho brengen, hebbende geenne andere begeertte noch lust, dan omb diesse Provincien tho erloessen vith der Spanjer gewalt. Vnd, vmb sulchs int werck tho richten, sy syn Ex. deliberirt alles tho doen soe in syner macht sien werdt sonder respect einigerlei gefahr daerin syne persoen faellen muchte (8).

Uit een gelijktijdig los blad, mij medegedeeld door den Heer G. *van Hasselt*.

BIJ-

(8) Ik heb, om de moeilijkheid dezer oud-Geldersche Vertaling, den zin alhier ondergevoegd, op deze wijs:

Doorluchtige Vorst, Genadige Heer!

De Raden des Furstendoms Gelre, benevens de Magi-

BIJLAGE 1586. 4—7 Sept. op bl. 174. r. 2.

Op de woorden: *Men stelde zooveel gewicht in dit nieuw te doene Vertoog, dat men, om voorte komen, dat hun tegengeworpen zoude worden, dat het slechts enkele Pensionarissen waren, die zoo spraken, zich verschanste* ACHTER DE PROCURATIEN — —

En bl. 203. *Holland — — maakte het noodige onderscheid, of het Vertoog kwam enkel uit den schoot — der vergaderde Staatsleden en Pensionarissen, dan of het door de Vroedschappen zelf was goedgevonden — —*

Bij 't nederstellen dezer Aanmerkingen, wist ik zoo min als alle onze' *Staats- en Geschiedkundige Schrijvers*, dat die zelfde *Procuratien* der Hollandsche

gistraat dezer Stad Arnhem, met onderdanigheid zeergeneigd tot de Koninglijke Majesteit van Engeland, verblijden zich over de gelukkige terugkomst van uwe Excellentie, dankende God, die u tot op den huidigen dag der heerlijke expeditie frisch en gezond bewaard heeft, ter eere zijnes heiligen naams, en tot heil en gemeene welvaart der vereenigde Provincien, die eene gegronde hope hebben, van wel spoedig te zullen verlost worden uit haren langdurigen kommer ende ellende, vastlijk vertrouwende alleen op Gods genade, zonder welke 't anders onmogelijk ware geweest, den vijand te wederstaan, met zulke wonderbare toerustinge als tot den oorlog benoodigd was, als met zoogroot aantal van onvertsaagde soldaten, als er aangevoerd werden van dappere Kapiteinen: zoodat alle liefhebbers van hun Vaderland en van hunne eigene Vrijheid schuldig zijn, tot deze expeditie uwe Excellentie alle hulpe en ondersteuning toetebrengen naar hun uiterste vermogen. En voorzooverre betreft de opgemelde Raden en Magistraten

sche Stukken alleen nog oorspronglijk in wezen waren. Men heeft er, ten getale van 25, in 't Britsche [illegible] der Nieuwe Bibliotheek [illegible] op den Catalogus [illegible] No. 35[illegible], meest op papier; alleen die van Leiden, Delft, en Gouda, zijn op perkament: ook voor 't grootste gedeelte gezegeld; die van [illegible] wel ongezegeld, doch geteekend [illegible]. Alle de Dagteekeningen zijn van den 4. 5. 6 en 7 September 15[illegible]. Drie derzelven, die van *Dordrecht*, *Leiden* en *Heusden*, als de uitgebreidsten, en die meer het oogwit ontwikkelen, plaatse ik in deze *Bijlagen*.

Pro-

te dezer Stad Arnhem, zijn zij, volgens hunnen schuldigen plicht, altijd bereid, met onderdanigen gemoede en gehoorzaamheid Uwe Excellentie te dienen, gedenkende met dankbare harten aan de groote weldaad der Koninglijke Majesteit van Engeland, verlossende dit verdorvene en ongelukkige land van de eeuwigdurende slavernij des allergruwelijksten Tirans, en wedergevende daarbenevens der verdrukte Christelijke Kerk de vrijheid harer conscientien. Zij bidden derhalve, dat God uwer Excellentie vermeerdere de gave der Wijsheid en Standvastigheid, om deze hoogwichtige *Expeditie* tot een gelukkig einde te brengen.

Antwoord zijner Excellentie, door den Heere Sidney, Gouverneur van Vlissingen.

Van dien tijd af, dat zijne Excellentie van hier gescheiden is, heeft hij steeds met alle vlijt en arbeid bij de Koninglijke Majesteit verzogt en aangehouden, om een machtig leger tegen den vijand in 't veld te brengen, hebbende geene andere begeerte dan om deze Gewesten uit het Spaansche Geweld te verlossen; en om zulks in 't werk te stellen, is zijne Excellentie vast bepaald, om alles te doen, wat in zijne macht zijn zal, zonder eenige aanmerking te nemen op eenig gevaar, waarin zijn persoon vallen mochte.

(1) *Procuratie van Dordrecht, aan hare Gedeputeerden ter Dagvaart, om volgens Besluit, en overeenkomstig de Acte van den 1 Sept. 1586. met de andere Steden te resolveren nopens de welvaart van Holland, zoo als noodig zal geoordeeld worden.*

Den 4 Sept. 1586.

* * *

I. Wy Borgemeesteren, Schepenen ende Raeden, Outraeden ende Luyden van den Achten der Stede van Dordt, Committeren ende constitueren mits desen onse medebroederen *Jan Pauli*, *Thomas Willemsz de Wit* en Mr. *Joos de Menin*, onsen Gedeputeerden, om te compareren in de Vergaderinghe van den Staten van Hollant, geleyt tegens den VJden deser maent Septembris, geuende denseluen volcommen last, auctoriteyt ende beuel, om in de voorsz. dachuaert te aduiseren, resolueren ende de resolutien te doen effectueren, mit d'Eedelen ende Gedeputeerden van den anderen Steden, op alle 't gene in de voorsz. Vergaederinghe, soe in de saecken, vervatet in de Acte van Resolutie, daerop genomen, van date den eersten Septembris lestleden, als anderen saecken, soe tot conseruatie van den Lande van Hollant nootelick ende dienstelick bevonden sal worden. Welverstaende, dat dselue aduysen ende resolutien nyet derogeren, tegenstryden ofte preiudicieren de *auctoriteyt*, *syne Excellencie de Graue van Leycester* gedefereert, Beloeuende voor goet, vast ende van waerden te houden, wes by den voorsz. onse Gecommitteerden ofte meerdedeel van hem daerinne sulcx gedaen sal worden, Des t' oirconden hebben wy 't segele ter saecke der voorsz. Stede hier onder aen opgedruckt. Opten IIIJ Septembris anno XV^{c} ses ende tachtich.

J. PAULI.

Gezegeld met het oude Zegel van Dordrecht, op eene papieren Ruit, zijnde *de oude toren*, even als boven D. I. bl. 459.

(2.) *Procuratie van de Stad Heusden, tot dezelfde zaake.*

Den 5 Sept. 1586.

ALzoe myne E. Heeren de Staten van Hollandt, by haer Missive van den eersten Septembris lestleden, die van *Heusden* geordonneert hebben eenige [illegible] in den Hage, tegens den [illegible] deser te committeren met volcomen procuratie geauthoriseert ende gedepecheert met instructien, op de generale Vergaderinge van *allen den Edelen, ende dienen Steden van Hollandt*, die aldaer in den Hage [illegible] sullen syn vergadert, omme te adviseren ende resolveren op eenige zaecken, daer aene de welvaert van den Lande ten hoochsten is gelegen, Soe hebben *die Schepenen ende Burgemeesteren* der voorſ. Stede van *Heusden* gecommitteert ende committeren by desen Mr. *Nicolaes Blanchaert*, *Drossart ende Schout der voorſ. Stede*, gevende denselven volcommen macht ende procuratie, omme neffens den anderen Steden metten meesten stemmen te helpen adviseren, resolveren, ende de Resolutien doen effectueren in alle 't gene in de voorſ. Vergadering tot dienst, welvaert ende conservatie van den Lande van Hollandt, mitsgaders *de aerme Frontierstede* ende Lande van Heusden sal bevonden worden te dienen. Oirconden hebben wy 't singnet der voorſ. Stede hier onder opgedruct opten vyffden Septembris XV^c^ ſesſentachtentich.

My present

R. CORNELIS.

1586.

Was opgedrukt het Stede Zegel op eene papieren ruit, zijnde *het rad*, met omſchrift: *Signet der Stede van Huesden*.

De

(3) *De Procuratie van de Stad Leyden, aan hare Gedeputeerden, met breeder verklaring van de aanleidende gelegenheid van hunne vorige weigering, om tot de Besluiten medetewerken, en 't nu genomen Besluit, om in dezelfde maatregelen eenstemmig te treden, tot hetzelfde einde.*

Den 7 Sept. 1586.

III. Alzoe de Edelen ende Gedeputeerden van de Steden van Hollandt, Staedtsgewys vergadert, gelet hebbende opten jegenwoordigen staet ende gelentheyt [l. gelegentheyt] van den Lande, ende bezonder opte onbehoorlicke proceduyren, die binnen der Stad van Uytrecht zedert de naeste vier maenden gebruyct waren, ende dagelycx noch gebruyct werden, tot verminderinge van de loffelycke reputatie van de Con. Maj. van *Engelandt*, *zyne Excellencie*, ende tot grote ondienste van de *vereenichde Nederlanden*, vele andere zaecken werden beleyt, by toedoen van eenige vreemdelingen, in de contribuerende Provintien niet te verliezen hebbende, daer jegens by de beste ende bequaemste middelen, ten dienste van hare voors. Majesteyt ende van zyne Excellencie, gezamentlicken tot conseruatie van den Lande van Hollandt, mit goede deliberatie ende volcomen kennisse van zaecken tytelicken dienste voorzien. Ende daeromme geresolueert ende besloten waren, dat *alle de Eedelen* eerstelicken zouden werden bescreuen jegens den vyffden dezer maent, 't sauonts in der herberge, ende dat de anwezende *Gedeputeerden* van den Steden te samen, off eenige van hemluyden jn diligentie hen zouden transporteren aen hare principalen, ende derzelue mit goeder discretie ende ten meesten dienste van hare Majesteyt, zyne *Excellencie* ende den Landen rapporteren, 't gene zyluyden verstaen hadden, tot Uytrecht de voorleden vier maenden gepasseert te zyn, mitsgaders van den *Remonstrantien*, zyn Excellencie van wegen den Staten van

Hollandt ende Zeelandt gedaen, ende de resolutie daerop genomen, ende andere zaecken, die ter voorsz. Vergaderinge den staet van den Lande betreffende, waren voorgevallen, Ten eynde op alles behoorlicken gelet zynde, de Steden respectiuelicken ten alderminsten twee of drie willen deputeren, omme in den Hage te compareren jegens den vyffden dezer 't sauonts inder herberge, precyselicken als vooren volcomelicken gelast, omme te aduiseren ende resolueren op alle 't gene inder voorsz. Vergaderinge, zoe inder voorsz. als andere zaecken, tot conseruatie van den Lande van Hollandt, notelicken ende dienstich beuonden zoude werden, gesamentlicken omme de voors. Resolutie te doen effectueren, ende daervan hare Gedeputeerden te geuen *procuratie in* behoorl. forme geëxtendeert, ende gedepecheert, waer van opten vyffden Septembris voorleden by Mr. *Pouls Vos*, Pensionarys desser Stede van Leyden, in de Vergaderinge van die van de groote Vroetschappe derzeluer Stede op 't Raedhuys propositie gedaen wezende, mit vertooch van alle de bouengeroerde acten ende handelingen, ende rapport van 't gundt dies aengaende ter voors. Vergaderinge was gecommuniceert ende gepasseert, hadden de voorn. van *de grote Vroetschappe* eendrachtelicken geresolueert, dat zy niet en verstonden, hunne Gedeputeerden ter dachuaert gaende voor alsdoen *de geruerde procuratie* te verlenen, mer dat d zelue daer reysende, zoude helpen resolueren ende besluiten, blyvende *binnen de limiten van het Tractaet, mit haer Con. Maj. gemaect, van der acte van delatie van het Gouuernement aen zyn Excellentie*, mitsgaders *van der acte van contributie*, daerby de middelen *zyn voors. Excellentie* waren in handen gestelt. Ende jndien alreets beuonden mochte werden, eenige zaecken gedaen ende in 't werc gestelt te zyn in contrarie van dien, mit de meeste bequemheit, discretie ende onderdanige gehoorsaemheit aen zyn Excell. restitutie te versoucken ende vervolgen, Ende het zo zy, dat de Burgemeesteren ende Regierders der voors. Stadt,

by

by Misfyven, zoe van de Heeren Staten als van den voorn. Pensionarys Vos, van dato den VIden dezer zyn verwitticht, hoe dat by alle de Gedeputeerden van de Steden vertoocht was, *hemluyder Procuratie* souffisant, achtervolgende de acte, heurluyden medegegeuen, Ende dat alleenlicken by de Gedeputeerden dezer Stede geen Procuratie, mer alleen zeckere resolutie was vertoont, daermede by den Edelen ende andere Steden geen contentement en werde genomen, mer weder ouer zeyndende de voors. Resolutie, begeerden de Gedeputeerden dezer Stede in de voors. Resolutie vermelt, jegens morgen goetstyts ter voors. Vergaderinge geschict te werden, mit volcomen ende souffisante Procuratie gedresseert, achtervolgende de voorn. Acte, zonder daervan eenichsins in gebreecke te willen blyven, Soe est, dat de voorn. van de groote Vruetschappe deser Stad Leyden andermael (omme vp 't gundt voorsz. es te delibereren ende resolueren,) op 't Raedhuys der voorsz. Stede huyden vergadert zynde, speciale ende onwederroupelicke last, macht ende beuel gegeuen hebben, ende geven mitsdezen *Jan Jansz. van Baersdorp*, *Jan Lucasz. van Wassenaer*, *Burgemeesteren*, *Claes Adriaensz.*, Vroetschap, ende Mr. *Pouwels Vos*, Pensionarys, gezamentlicken ende het meerendeel van hemluyden, Omme hem jegens morgen goets tyts voor de middage ter Vergaderinge jn den Hage te laeten vinden, Ende aldaer metten Eedelen ende Gedeputeerden van den anderen Steden, *represfenterende de Staten van den Lande van Hollandt*, te helpen aduiseren ende resolueren op alle 't gene in der voorsz. Vergaderinge, zoe in de voorsz. als ander zaecken, tot conseruatie van den Lande van Hollandt notelicken ende dienstich beuonden zal werden, Soe omme de Resolutie, daerop te nemen, doen effectueren, geuende van gelycken hare Gedeputeerden uytgedruckte last ende beuel, Omme volgende de Acte van de voorsz. Heeren Staten van date den eersten Septembris behoorlicke hanttastinge, eedt ende belofte te doen, alles in conformité ende naer bre-

breder innehouden van dezelve Acte, Aldus gedaen ter Vergaderinge van de voorsz. Groote Vroetscappe, opten zevenden Septembris anno XV^c zes ende tachtich, Ende hebben des ten oirconden belast, deze jegenwoordige letteren van Procuratie mit 't grote zegel der voorsz. Stede bezegelt, ende by de Secretarys derzelver Stede geteyckent te werden.

Ten beuele

By my

J. VAN HOUT.

Gezegeld met het groot Stede Zegel van St. Pieter, met het omschrift:

S. SCVLTETI OCTO JVRATOR' ET COMMUNITATIS: OPIDANOR' L LEYDE.

Op den kant van 't Perkament staat: *Registr. Vroe.* fo. CCCXCIX. 't Welk zeggen zal, dat het *geregistreerd is in 't Vroedschapsboek*.

AANMERKING.

Men leert uit deze drie oorspronglijke *Procuratien*, en het vroeger voorgevallene:

1. Dat er eene bijzondere *Staatsvergadering* beleid was tegen den 7 Septemb. in 's Hage, en wel uit krachte des Besluits van den 1 Septemb. 1586.

2. Dat het oogmerk was, om door eene uitdruklijke Verklaring van goedkeuring der gemelde Resolutie, en na 't bevel, om *die te doen effectueren*, de Afgezondenen ter Vergadering voor alle naspraak te dekken, en hen teffens te machtigen, om nog *andere zaken*, tot behoud en welvaart der landen van Holland noodig, te besluiten.

3. Maar, dat zij niet zouden mogen strijden tegen 't gezag van den *Grave van Leicester*, zoo als *Dordrecht* er bijvoegde; terwijl die van *Leiden* zich nog nader verklaarden. Men grondde zich aldaar *op onbehoorlijke Procedures, sedert 4 maanden in*

Utrecht gebruikt, (Mei—Septemb.) *tot vermindering der loflijke reputatie van de Koningin, den Graaf van Leicester, en ondienst dezer Landen* — —, *dat eenige vreemdelingen aldaar de zaken beleidden* — —, *dat hierom was besloten, dat alle de Edelen zouden worden beschreven tegen den* 5 *Sept. en de Gedeputeerden der Steden den hunnen al 't voorgevallene te Utrecht berichten*, en wat Vertoog zij daartegen aan Leicester hadden gedaan. Dat de Steden verzocht waren, om ten minsten 2 of 3 ter Staatsvergadering te zenden, met volkomen last tegen den 5 Sept.; maar dat zij toen niet goedvonden, zulke *Procuratie* aftegeven, dan wel wilden *helpen resolveren, mits blijvende binnen de limiten van 't Tractaat met Engeland, de Acte van Opdracht aan Leicester*, en de *toegestane geldmiddelen*. Doch de Stad Leiden alleen staande, hadden de overige Steden den 6 Sept. op vollediger *Procuratie* aangedrongen. Dit nu deed de Vroedschap van Leiden den 7 September. Waartoe dus deze Procuratien zich uitstrekken moesten, kan men uit den Tekst duidelijk genoeg ontwaren.

BIJLAGE 1586. November, op bl. 192.

Acte van Beschuldiging tegen J. REINGOUT, *genoemd: Corte Deductie, den Hove Provintiael van Hollant overgegeven, vuytten naem ende van wegen den Heeren Staten Generael van de Vereenichte Neederlandtsche Provintien, op ende jegens den persoen van Jacques Reyngout.*

In den eersten, dat den voorgenoemden Reyngout in den jaere XV^{C} LXXIIJ *stilo Brabantiae*, ten tyde de Landen van Hollant ende Zeelant in de meeste benautheyt waeren, den grooten Commandeur Don Louys de Requesens, als doen Gouverneur

neur van wegen den Coninck van Spaignen, tot onderhout van der oorloge jegens dese Landen, op zyn credit gefurneert heeft de somme van vyfftich duysent guldens.

Ende hoewel denzelven Reyngout voor de betaelinge van de voorschreeven somme van penningen verbonden was, zynen ontfanck *van de Espargne*, ende dat hy mitsdyen vermochts de voerschreeve penningen voer alle andere schulden (die te vorens daer op nyet geassigneert en waeren,) daer vuyt te betaelen, soe heeft hy nochtans, tot gerieff van de voerschreve Gouverneur, ende consequentelick tot nadeel ende verdruckinge van deese Landen, zynen voerschreven ontfanck bekeert tutte betalinghe van andere schulden van de Spaignaerts.

IIJ. Waer vuyt genoechsaem verstaen is de goede affectie ende gunste, die de voornoemde Reyngout ten selven tyde *totte Spaensche Regeringe* gedraghen heeft, ende zyne intentie, omme den *waerachtigen Godtsdienst* geheellyck vuyt te helpen roeyen, ende de Landen van Hollant ende Zeelant het jouck der Spaensche tirannie te subjugeren.

IV. Ende dat hy in deselve gesintheyt oyck nae date van de Pacificatie van Gendt heeft geperseverreert ende volhert, blyckt claerlyck, vuytdien hy zynen *ontfanck van de Espargne* de gemeene saecke, soe veel hem doenlyck is geweest altyts heeft onttogen, ende deselve liever bekeert tot betaelinge van de voergaende oude schulden, oyck op onwettige ende defectueuse bescheyden.

V. Oversulcx sal claerlyck beweesen wordden, dat hy by zyne Rhekeninghe in vuytgeeff gebrocht heeft een partye van XX M. gulden, by hem gefurneert aen *den Tresorier Schetz*, vuyt crachte van een Ordonnantie, verleent ende geteeckendt by Don Johan, op 't Casteel van Namen, naer zyn vertreck aldaer.

VJ. Van welcke somme een partye van vyff duysent guldens eerst betaalt is geweest by assignatie op Jan Langmer, Superintendent van de Lombaerden, vuyt syne verpachtinge van den jaere LXXX. en-

ende overſulcx lange tydt nae het vertreck des voornoemden Schetz, die meede gecommitteert zynde op den Vreedehandel van Coelen, ſeer ſchandelyck aen den vyandt geweeken was.

VIJ. Heeft noch in vuytgeeff gebrocht de ſomme van vyff duyſent guldens, die hy ſustineert betaelt te hebben aan de Curateurs ende Testamenteurs van der Kinderen wylen des Heeren van Traſignies, ter ſaecke van ſeſſe jaeren van zyn penſioen van VIIJc £ jaarlycx als Edelman van Keyſer Kaerle, geweest zynde verſcheenen 't leste jaer in den jaere XVc LXIV.

VIIJ. Heeft noch in vuytgeeff zynder Reekeninge gebracht een partye van XIXc XXIV. guldens aen Jonckvrouwe Barbara Boots, Weduwe wylen ſaliger Heeren van Largilla, over twee jaeren vyff maenden, zynder mercede hem verleent ten tyde 's Hertoochs van Alve, verſcheenen 't zynen ſterffdage toe den Vden February XVc LXXVJ., ende dat by Ordonnantie van de Finantien van der date den XXIVſte January XVc LXXIX, welke Ordonnantie hy voor deſelve Jonckvrouwe Barbara Boots heeft te weege gebracht, deur de onbehoorlycke affectie, die hy totte ſelve was dragende, als daer meede by het leven zynder huysvrouwen ten ſelven tyde in overſpel converſerende, onder belofte van haer te trouwen nae zynen huysvrouwen overlyden, gelyck by haere onderlinge Miſſyve ende confeſſie is blyckende.

IX. 't Zal beweeſen werdden, dat denzelven Reyngout, vuyt eene handelinge ende depeſche ter Finantie beleyt, nopende de ſuperintendentie van de Lombaerts, jaerlycx op twee hondert gulden heeft bedongen, ende daer van tot zynen prouffyte obligatie laeten pasſeeren, behalven dat hy de ſomme van VIIJc £. daer vooren in baren gelde heeft ontfangen.

X. Vuyt alle welcke actien nyet alleenlyck verthoont wordt de quade wille, die de voornoemde Reyngout tegens zynen eedt continuelyck totte gemeene ſaecke gehadt ende gedraeghen heeft, maer oyck den mishandel ende quade practycken, die hy in

in 't bedienen zynder officie ende in 't employ van des gemeene Lands penningen heeft bedreeven.

XJ. Sulx dat hy *ex eo capite in crimen peculatus* vervallen is, ende mitsdyen capitaliter gestraft moet worden. Juxta L. unic. C. de Crim. pecul.

XIJ. Te meer, alsoo hy ter cause van mishandelinge in 's Princen penningen by den secreten Raede verseeckert, ende in apprehensie gestelt zynde, deselve apprehensie geviolleert ende hem heymelyck uyter Stadt Antwerpen begeeven heeft, waer vuer hy *pro confesso et convicto de eo crimine* gehouden moet worden.

XIIJ. Preterquam quod vel sola carceris violatio presertim supremi consilij capitalem poenam meretur. L. in eos. D. de cust. reor. L. milites. vers. fisco. D. de re milit.

XIV. Item sal noch bevonden wordden, dat de voornoemde Reyngout, ten tyde de Heeren Gedeputeerde van de Staeten Generael aen de Coninglyke Majesteit van Vranckryck gesonden syn geweest, omme metten selven te handelen opte delatie van de Souverainité van dese Landen, hem in Vranckryck te Hove sonder eenige Commissie begeeven heeft gehadt.

XV. Ende dat hy aldaer het besoingne van deselve Gedeputeerde by alle mogelycke middelen gecontremineert heeft, subministrerende de Majesteit van Vranckryck, of die van zynen Raede, alle 't geene hy omme den voortganck van de voerschreve handelinge te beletten, tot nadeel van den Lande heeft connen bedencken.

XVJ. Stellende onder anderen in dispute der Landen privilegien, ende gerechtigheeden, ten eynde zyne Majesteit soude zwaricheyt maecken die te approbeeren.

XVIJ. Poogende te verhinderen *de aucthoriteit van de Gouverneurs* ende Gedeputeerde van de Staeten, onder andere poincten, daer inne de versekertheyt van den Lande principalyck is bestaende, als onder anderen adviseerende ende raedende zyne Majesteit insunderheyt, dat hy nyet en soude gedoogen

gen off admitteren eenige *Vergaederinge van Staten Generael*, off oyck van *eenighe Provintien* in 't particulier, schryvende deselve te weesen het eenich middel omme de Republycke te troubleren.

XVIIJ. Sustinerende jegens de waerheyt, ende tot der Landen oneere ende schade, dat 't gene nopende *de verseeckeringe van de Provincien ende Vergaderinge van de Staten* in de articulen was gestelt; het werck was alleenlyck van eenige Pensionarissen.

XIX. Stellende voorts in dispute de Acten ende Decreten van zyne *Princelyke Excellentie*, hoogl. Memorien ende den Staeten.

XX. Poogende oversulcx de loffelyke Privilegien ende gebruycken van den Lande te subverteeren.

XXJ. Waer deur hy weesende een Ingeseeten van deese Landen, als *proditor libertatis* ende *privilegiorum patriae in crimen laesae Majestatis* vervallen, ende als *Reus* van dien straff baer is.

XXIJ. Te meer, overmits hy, wel werende, dat het voerschreve Tractaet op al sulcken voet nyet en soude worden geëffectueert, apparentelyck sulcx heeft gepractiseert, omme by middele van dien dese Landen onder des vyands gewelt des te beter te mogen brengen, oyck by correspondentie van den Ambassadeur van *den Coninck van Spaignen*, dier tyt tot Parys wesende.

XXIIIJ. Ende en is nyet te twyffelen, off den voornoemden Reyngout heeft gepractiseert, omme hem in Engelant te brengen, ten tyde de Gedeputeerde van de Staten Generael aen Haere Majesteit waren gesonden tot gelycken eynde (9).

XXIV.

(9) Men leert hieruit twee dingen, eerst, dat de Staten zelfs niet ontveinsden, dat zij zoowel in Engeland als in Vrankrijk het hoofd gestooten hadden in 't aanbod der Souvereiniteit; ten tweeden, dat, verondersteld de waarheid der beschuldigingen, de bedekte handel van Reingoud in Parijs ten sterksten medegewerkt heeft, om Vrankrijk weigerig te doen zijn. Waaruit

XXIV. Ende moet den voorschreven Reingout oyck verstaen worden *in crimen majestatis* vervallen te zyn vuyt saecke, dat hy hem aen dese zyde houdende, dies nochtans nyet jegenstaende aen den Prince van Parme zyne reconciliatie doen vervolgen heeft, sonder consent van de gheenen die de Regeringe deser Landen bevolen is.

XXV. Te meer, naedemael hy verclaert heeft by zyn eygen geschriften, te genyeten het beneficie van *het Tractaet van Antwerpen*, 't welck hy nyet doen en mochte, sonder metten Prince van Parme gereconcilieert te zyn.

XXVJ. Ende dat in Octobri LXXXV. den Bisschop van Mechelen bynnen der Stadt van Antwerpen verclaert heeft, dat Reyngoudt ter plaetse daer hy was goede offitien voor den Conink van Spaingnien dede.

XXVIJ. Van gelycken is hy *reus majestatis*, vuyt saecke dat hy bekent by zeeckere zyne Missive, in date den Xden Decembris anno LXXXV. dat hy in vyanden Landen met eenige Edelluyden, omtrent Gendt woonende, correspondentie heeft gehouden, ende dat deselve tot zyne devotie waren.

XXVIIJ. Item, dat hy oyck geduerende het Gouvernement van zyne Excellentie metter daet bewesen heeft, in conformité van de voerschreve verclaeringhe van den Bisschop van Mechelen voor den Coninck van Spaignien goede offitien te doen, alsoe hy, wel wetende, dat omme den vyanden dienst ende goede offitien te doen, ende dese Landen te ruineren, gheen beter middel gebruyckt en mochte worden, dan tusschen *zyne Excellentie* (10) *ende den Staten te maecken onverstant*. Item tusschen zy-

...uit men ziet, dat dikwils een bedekte vijand, die voor vriend speelt, meer kwaad uitwerkt, dan honderd bekende vijanden, voor welken men zich wachten kan.

(10) Versta hier bij zijne *Excellentie* den Graaf van Leicester.

zyne Excellentie ende *den Raedt van State* te maecken naedencken, hem terstond, nae dat zyne Excellentie *'t Gouvernement van dese Landen* aengenomen hadde, in deese Landen getransporteert heeft, ten eynde hy zyne Excellentie tytlick ende alvooren by den Ingesetenen ende Staaten van dese Landen soude kennen, mochten abuseeren ende circonvenieren.

XXXIX. Hebbende terstondt nae zyne compste *de Staten van Hollant* (die hem soe veel jaeren soe getrouwelyck voor de gemeene saecke hebben gequeten,) by onbehoerlycke ende vreemde manieren getraduceert aen zyne Excellentie, deselve noemende by zeeckere Missyve van den XXVIIJste Marty lestleeden, *Diables insatiables.*

XXX. Ende by twee verscheyden andere brieven noempt hy de Staeten ende Raiden van State *les Messieurs, gens refractaires.*

XXXJ. By andere brieven vanteert hy hem expresselyck, dat hy jegens den Staten ende Raiden van State ende haere Resolutien nae zyn vermogen sal contremineren.

XXXIJ. Ende dat hy 't selve metter daet gedaen heeft, blyckt by verscheyden Acten, ende namentlyck, dat hy *zeekere Plaocaten ende Ordonnantie*, nopende den *uytvoer* van eenige goederen, in Augusto lestleeden by zyne rype deliberatie van Raide doen emaneren, met zekere Missyve, opten naeme van zyne Excellentie aen de respective *Convoymeesters* geschreven, gerenverseert heeft, als blyckt vuyte menute van zeeckere Missyve, by Steeven Perret geschreven ende by *Reingout* gecorrigeert, die hy zyne Excellentie daernae subreptivelyck heeft voergedragen ende doen teeckenen.

XXXIIJ. Item, dat hy heeft gepoocht, zyne Excellentie jeegens 't advys van den Staten ende Raden van State te induceren *totte collecte van den Impost opte Wynen*, omme daer meede de gemeene middelen te verminderen, ende den ontfanck van dien in handen van eenige beroeyde vreemdelingen

te stellen, ende den incommen derselver te verduy-steren.

XXXIV. Heeft oyck jegens *den Staten van Holland* ende 't advys van den Raide van State zynder Excellentie gepoocht te persuadeeren, dat den Staten van Holland nyet en competeerde, *de nominatie van* eenige persoonen tot het *officie* van den *Procureur Generaal*, maar dat zyne Excellentie de absolute gifte van dien was competerende.

XXXV. Heeft daar beneffens voergenoomen, ende voer zoe veele in hem was te wege gebracht, tegens de privilegien ende rechten van den Landen ende Steeden van Hollant, dat deur een hoop opgeworpen vreemdelingen jegens den Ingesetenen van Hollandt vele exorbitante, servile ende ongehoorde proceduuren (die hy wel wiste, dat de Staten van den Lande, volgende haere ampten ende beroupingen, nyet en zouden gedoogen,) zyn begonst geweest, daer over hy als seditiosus is strafbaer, als getracht hebbende sonder consent van de Staeten nyeuwicheeden in den staet van den Lande inne te voeren, ende de eenigheit tusschen zyne Excellentie ende den Staeten eensamenthlyck de gemeene ruste te turbeeren.

XXXVI. Ende is den voornoemden Reingout oock capitalyck strafbaer, vuyt saecke, dat hy nyet alleen kennisse gehadt, maer oyck raedt gegeeven heeft tot het maecken van zeeckere *injurieuse ende seditieuse Remonstrantien* ende Schriften, by *Steeven Perret* onlancx gemaeckt, daerby de Staeten van den Lande schandelyck, valschelyck ende onwaerachtelyck worden getraduceert, atrocelyck geinjurieert, ende de gemeente jegens henluyden geinciteert L. si quis. 58, §. actores D. de poen.

XXXVII. Te meer, aengesien hy vuyt saecke van dien den voornoemden Perret als een vyandt van de Staeten recommandeert, ende den Staten selfs schelt voer *Letterdraeyers*.

XXXVIIJ. Item, dat den voernoemden Reingout de conditie van den voerschreeven Perret volcom-

melyck kennende, denselven nyet te min aen zyne Excellentie gerecommandeert, *als een Inventeur* van eenige nyeuwe middelen voergedragen heeft, ende aen denselven gevordert oyck by requeste, by zyn eygen hant opten naeme van denzelven Perret geconcipieert, dat den voerschreven Perret by zeeckere Octroy van zyne Excellentie insgelycx by de handt van denselven Reingout geschreven van de incommen van zyne pretense inventien den XXXste penninck is toegeleyt, nyet jegenstaende de voornoemde Reingout te vooren metten voerschreven Perret contract gemaeckt hadde, omme deselve penningen onder malcanderen te participeren, ex quo capite de voerschreve Reingout als falsateur behoort gestraft te worden, juxt. L. qui testamentum. 2. D. de Lege Corn. de fals., juncta L. maiorem. 4. C. ad Leg. Corn. de fals.

XXXIX. Item, dat hy kennende alle zyne handelingen vol bedrochs te zyn, zyne pampieren gesupprimeert, doen supprimeren, ende andere van de suppresie van haere pampieren, by hem gedaen, geadverteert heeft, en is hy oyck van valscheyt nyet te excuseren, L. falsi nominis, 13. D. ad L. Corn. de fals.

XL. Dat hy de saecken, in den Raedt van State gehandelt, heeft gecommuniceert aen den voernoemden Perret, een vyl seditieux ende infaem persoon, die van den staet van den Lande in 't minste nyet en behoorde te weeten; is poena perjurii strafbaer.

XLJ. Boven deesen sal bevonden werdden, dat by des voerschreven Reingouts toedoen, kennisse, ende beleyt, in de naeste zess maenden vele onbehoerlycke proceduεren, streckende tot turbatie van de gemeene ruste zyn beleyt, ende dat hy jegens der Landen vryheeden den Burgerhopluyden van Utrecht tot onbehoirlycke proceduiren de voet gegeven ende geinstigeert heeft, 't welck oyck na rechten capitalyk strafbaer is.

XLIJ. Item vuyt saecke, dat by staende houwelyck

lyck mit twee andere Vrouwen in overspel heeft geleeft, oyck onder belofte van eene van deselve te trouwen, nae zyn Huysvrouwen overlyden, is wel te verstaen, dat hy nyet soe heylich en is als hy hem vuynst te weezen.

XLIIJ. Ende alzoe zyne Excellentie, sommierlyk alleenlyk van eenige der voerschreven delicten ende poincten berigt zynde, den voornoemden Reyngout *in verseeckerheyt hadde doen stellen*, ende myne Heeren den President ende Raden Provintiaal van Holland totte Instructie van zyn proces *gecommitteert* heeft, totter sententie diffinitive toe, omme nae *de Instructie* 't selve by twee van desen Raide, ende een vuytten Raide Provintiaal van *Gelderlandt*, *Utrecht* ende *Vrieslandt* getermineert te worden naer inhoudt van de Appostille, daer van zynde, in date den IV Novembris anno XV^c LXXXVJ. ende de Heeren *Raiden van Staete* versocht zynde, omme den voerseyden Reyngout te representeren in persoon voer uwe Edele, omme tegens hem als tegens sulcken Delinquant behoert geprocedeert te wordden, geordonneert hebben, dat die Staten Generael souden exhibeeren voor de Gecommitteerde Richters de Tichte ende aenspraake 't zynen laste, omme daer nae opten personeele exhibitie van denselven gedisponeert te worden, soe exhiberen de Heeren Staten Generael van de geunieerde Neederlanden deese *Corte Deductie*, in plaatsse van Tichtte off aenspraecke jegens den voornoemden Reingout mette verificatien daertoe dienende; versoekende dat, ten aensien de Delicten, hem te laste geleyt, capitalyck ende aen den lyfve strafbaer zyn, ende dat zyne Excellentie 't selfde selfs verstaande, hem doen apprehenderen heeft, dat oyck op eenige van dezelve poincten by examinatie jegens den voornoemden Reyngout sal moeten worden geprocedeert, uwer Edele eenige willen committeren; omme metten Heeren Raden van State te communiceren, ten einde den voerschreven Reyngoud personelyck mach worden geëxhibeerd, ende in gevanckenisse van deesen Ho-

Hove gestelt, omme daer nae jegens hem geprocedeert te mogen worden naer behooren (11).

Mij medegedeeld door den Heer G. van Hasselt, bij hem geteekend, No. 132.

On-

(11) Wie de Stellers dezer *Deductie* geweest zijn, en door wier invloed zij bestierd werden, kan men genoeg opmaken uit de *Resol. van Holl.* 1586. 26 Aug. tot 11 Oct. bl. 379. *Op 't poinct van de beschryvinge, noopende de saecke van* JACQUES REYNGOUT *ende Steven Perret, is na voorgaende deliberatie geresolveert, dat Jonckheer Willem van Zuylen van Nyvelt, Mrs. Pieter van der Meer, Nicasius Sille ende* FRANCHOIS FRANCK, *te samen, of het merendeel van henluyden, alle stucken tot belastingh van de voorn. Reyngout dienende, sullen resumeren, ende van alles maecken pertinente* DEDUCTIE, *omme syn Excell. ende vorder aen de gene daer het van noode wesen sal, overgesonden te worden. Ende om 't selve des te beter te mogen doen, is den voorn. Jonckheer Willem van Zuylen tot Nyvelt gecommitteert, omme met Nicolaes Dublet hem te transporteren binnen Utrecht, ende aldaer aen den Raedt van State ende de Magistraet van Utrecht behoorlyck devoir ende instantie te doen, ten eynde de principale Stukken, of ten minsten Copie Authenticq van dien, tot belastinge van den voorn. Reyngout dienende, ende aldaer bevonden, henluyden overgelevert te worden.*

Wat *Steven Perret* betreft: men besloot deszelfs beschuldiging regelrecht aan 't Hof van Holland overtegeven; en 't Hof nam die aan. Maar dit geschiedde met Reingout eerst den 15 Nov. 1586. volgens *Resol. van Holl.* bl. 504. waar gelezen wordt:

„*De Staten van Hollandt hebben gecommitteert — Johan van der Does, Heere tot Noortwyck, Willem van Zuylen Nyvelt, Jan Pauli, Cornelis Lambrechtsz. van der Wel, D. Nicasius Sille, Pieter Adriaensz. van de Werve, D. Dirck Hoogerbeets, ende Francois Maelson, omme de Heeren President ende Raden van den Hove Provinciael van Hollandt, op nanoen te versoecken, volgende 't* APPOINCTEMENT VAN SYN EXCELLENTIE, *te willen*

Ondertusschen nopens 't geen *J. Reingout*, toen hij nog 's Konings partij volgde, gedaan heeft, (waarvan in de eerste Art.) schijnen de Staten en de Procureur Generaal ook vele Stukken in handen gehad te hebben, toen hij nog in dienst des Konings was; schoon dezen op zich zelf minder tegen hem in rechten konden bewijzen; als geschied onder eenen anderen Eed en Verplichting.

Hoevele Stukken echter, daartoe dienende, bijeen gebracht zijn, leer ik uit eenen door mij gebruikten MS. Inventaris der Charters van Holland, gemaakt bij Mr. *Ant. van der Wolff*, zoo als dezelve in 't jaar 1631. zich nog bevonden *in den Thoren van den Hove van Holland*; waar onder anderen worden opgenoemd:

No. 207. *Een gebonden Francijnen Bouxken in 't Fransois, zynde de zesde reeckeninge van Jacques Reingout, Raet ende Tresorier van syne Majesteyt d'Espagne van den jare* 1579. (L. Majesteyts Espargne)

No. 212. *Een Bondel met Stucken, synde reeckeningen ende liquidatien van verscheyden jaren, van Jacques Reingout, gewesene Ontfanger van de Espargne.*

No. 291. wordt hij genoemd, *Jacob Reingout, Heer van Couwenburch, Raet ende Commis van de Finantie ende Tresorier van de Espargne* —.

No. 305, 314. *Commis Reingout.*

No. 343. *Commis van de Finantien van den Coninck en Tresaurier van de Espargne*, 1573-1579.

en

aennemen de kennisse van de saecken ende delicten van J. REINGOUT, *jegenwoordigh gevangen ter ordonnantie van syn Excellentie, ende den Procureur Generael te belasten, denselven gevangen uyt handen van den Provoost van syn Excell. te lichten, ende op de Voorpoorte van desen Hove te brengen, ende voorts tegens hem 't Recht van de Hooge Overigheyt ende Graeffelyckheydt van Hollandt te bewaren, ende tot dien eynde den President ende Raden over te leveren* DE DEDUCTIE *van de voorsz. Delicten, ende eenige Stucken, daertoe dienende.*"

en No. 344. — 1580-1582. de 7. 8. en 9de Rekening.

In vele andere Stukken komt hij voor, als *in dienst van den Staat.* En No. 302. heeft men *een bondel met Stucken van Jacob Reingout, nopende de Proceduren van wegen de Staten van Hollant, met hem gehouden.*

BIJLAGE 1587. den 24 Sept. op bl. 371 (11).

Formulieren van Eed der STATEN *van Holland, gedaan aan de drie laatste Erfvorsten,* PHILIPS *den Schoonen* 1494., KAREL II. 1515., *en* PHILIPS, *den laatsten Graaf van Holland* 1549., *waarbij zij den Eed van getrouwheid afleggen alleen aan den Graaf, en de belofte van gehoorzaamheid aan alle zijne Dienaren en Officieren, en daaronder ook den Stadhouder en Raden, 't zij uitdrukkelijk genoemd, 't zij stilzwijgende verondersteld.*

I. *Eed der Staten aan* PHILIPS *den Schoonen, Zoon en Opvolger van* MARIA, *en Vader van* KAREL, *naderhand Koning van Spanje, en Keizer van 't Duitsche Rijk, den* 12 *Dec.* 1494.

(*Groot Plakaatboek*, D. IV. bl. 9.)

Dat sweeren wy, dat wy onsen genadigen Heere Eerdshertoge PHILIPS van Oostenryck etc. hier zynde tegenwoordigh, hulden ende ontfangen tot onsen rechten gesworen Lands-Heere ende Grave der Landen van Hollandt, en Heere van Vrieslandt, met heuren toebehooren; syne Hoogheydt, Heerlyckheydt ende Graeffelycke Rechten, *getrouwelyck te bewaren* en te onderhoudene; en synen Genade *synen Stedehouder en Raeden van Hollandt*, en voorts allen *synen Dienaren ende Officieren*, elck een na

 syn

syn voorbehouden, heuren dienste doende en onderrende, te sterkeren en assisteren; en voort houw, getrouwe en dienstigh te wesen, tot beschermenisse van synen Edelen Persoone en State, als wy rechts en redens wegen schuldich zyn te doene; en voorts alles te doene, dat goede ende getrouwe Ondersaten heuren rechten Landsheere schuldigh zyn van doene.

Iets uitgebreider is ten dien opzichte *de Eed der Steden* aan denzelfden Vorst, zoo als bij voorbeeld, die der *Stad Gouda*, den 19 Julij 1497 (12).

Den Eedt van de Gemeente (van Gouda).

Dat sweeren wy, als dat wy onsen aldergenadichsten Heere Erts-Hertoge PHILIPS, hier tegenwoordich synde, houden ende ontfangen tot onzen gerechten geboren Lantsheere, als *Grave* van den Lande van Henegouwen, Hollant, Zeelant ende Vrieslant, zyne Hoocheydt, Heerlykheydt ende Graefelicke Rechten getrouwelick te bewaren ende t'onderhouden, ende zyner Princelicker Genade *Cancellier* ende *grooten Raadt* van Justitie, *syne Stadhoudere* ende *Rade* in Hollant, zynen *Schout*, *Burgermeesteren* ende *Schepenen* van dese synder Genade *Stede* van Goude (13), ende alle syne Officieren en Die-

(12) In de *Dissertatio Leidae defensa*, JAN DOORNIK de Magno *Mariae Privilegio*, Appendix, p. CXXX.

(13) Tot verstand der vorige Regering, en opheldering van de Staatkundige Huishouding der *Steden*, ook zelfs in latere tijden, dient, dat hier niet gesproken wordt van 't gehoorzamen aan de *Vroedschappen*, of de *Collegien* van XL. XXXVI. XXIV. maar enkel van 't gehoorzamen van 's *Vorsten Schout*, *Burgemeesteren en Schepenen*. En geen wonder! Daar toch *de Stadhouder en Raad in Holland* de Gewestelijke *Landsregering* onder den Vorst uitmaakten; daar maakten *Schout*, *Burgemeesteren en Schepenen* de *Stedelijke Regering* des Vorsten uit, schoon bij de Privilegien altijd gekozen uit eigen Stedelingen, als 's Vorsten Vertegenwoordigers;

waar-

Dienaren, elcke nae synen toebehooren haeren dienst doende en exercerende, *te obedieren* ende assisteren, ende voorts houdt ende getrouw te wesen, ende dienstaeftich tot beschermenisse van synen Edelen persoon ende staten tegens allen, als wy van rechtswege ende redenen schuldich syn van doen; ende voorts, alles te doen, dat goede ende getrouwe Onderzaten haren rechten geboren Lantsheere schuldich syn van doen (14).

II.

waartegen de *Vroedschappen* en *Veertigen*, *Zesendertigen* enz. uitmaakten de Stedelijke Raden, als de Vertegenwoordigers van 't lighaam der burgers, uit hun midden verkozen, en door de Privilegien tot zoodanige Vertegenwoordiging der burgerijen gewettigd. Die burgerijen zwoeren dan wel gehoorzaamheid aan *Schout*, *Burgemeesteren* enz., doch dit deden zij als aan Graaflijke Dienaars; maar niet aan *de Vroedschappen*, omdat *de Vroedschappen* juist die waren, welken voor of van wegen hunne Gemeentens en Burgerijen, zelve *den Eed deden*. Ik weet niet, dat dit ergens opgemerkt is. Doch nadat de Steden deel aan de Oppermacht verkregen, is hierdoor dit denkbeeld eenigzins veranderd, ten minste heeft die onderscheiding veel van hare kracht verloren.

(14) Opmerklijk ondertusschen is het, dat, daar de Vorst reeds den 12 Dec. 1494. de Inhuldiging en Eed der Staten ontvangen, en zijne Regering, dien dag, aanvaard had: Hij eerst den 19 Jul. 1497. dat is, meer dan twee jaren daarna dien Eed der Goudenaren ontving en weder Eed deed. Dit kwam bij gelegenheid, dat hij aldaar in persoon verscheen; gelijk ook in andere Steden. Het Gebied had hij van rechtswege vroeger aanvaard. Maar dit was niet vreemd. Nog veel sterker was dit ten tijde van *Karel I.* of den Stouten, Zoon en Opvolger van Hertog Philips van Burgondie. Aan denzelven is eerst den 21 Julij 1468, *anderhalf jaar* na den dood van Philips, en dus lang na de aanvaarding van de Oppermacht de Eed van Getrouwheid gedaan, en zelfs niet eens *Staatsgewijze*, gelijk naderhand altijd; maar bij zijne aankomst in 't Land in 's Hage, eerst, door alle de Edelen, hoofd voor hoofd, beginnende met den Heer *van Brederode*, *Wassenaar* enz., ver-

II. *Eed der Staten, aan Prinse* KAREL, *naderhand Keizer van 't Duitsche Rijk, den* 3 *Junij* 1515.

(In 't *Groot Plakaatboek*, D. III. bl. 20.)

Dat sweeren wy, dat wy hulden ende ontfanghen U, aldergenadighsten Heere KAERLE, Prince van Spanjen, Eerts-Hertoge van Oostenryck, als onsen genadigen geboren Landts-Heere en Prince, Grave van Hollandt, ende Heere van Vrieslandt, Uwe Genaden Hoogh-Heerlyckheyt ende Graeffelycke Rechten *ghetrouwelyck te bewaren* ende te onderhouden, alle Uwe Genaden *Dienaren ende Officieren*, elcken na synen toebehooren, heure dienste doende en executerende *te obedieren*, *assisteren*, goet, getrouwe ende gedienstigh te wesen, beschermenisse tot [l. tot beschermenisse van] uwen Edelen Persoon ende staten, als wy van rechts ende reden schuldigh zyn te wesen; ende voort alle te doen dat goede getrouwe Ondersaten der Graeflyckheyt van Hollandt schuldigh zyn te doen.

III. *Eed der Staten aan* PHILIPS, *den laatsten Graaf*, *den* 26 *Sept.* 1549.

(In 't *Groot Plakaatb.* D. IV. bl. 35. WAGEN. *Vaderl. Hist.* D. V. bl. 338.)

Wy Edelen en Gedeputeerden van de ses groote Steden van Hollandt ende West-Vrieslandt, geloven en zweeren, dat wy, na d'afwyvigheyt der Keizerl. Majesteyt, onsen aldergenadigsten Heere (die God een langh salig leven verleenen wille,) U Doorluch-

vervolgens door alle de Steden, afzonderlijk, *groote* en *kleine*, ten getale van 21; voords ook door de aanzienlijkste *Dorpen* van Westvriesland, beginnende van *Grootebroek*, ten getale van 10; daarna ook alle *de Baljuwschappen*, aanvangende met *Kennemerland*, en eindigende met het Eiland *Wieringen*. VAN DER HOUVEN, *Handvestchron.* B. I. bl. 61. heeft hiervan niets meer dan de Optelling der Edelen. Doch dit behoort alhier niet te huis!

luchtighste Prince en onse genadighste Heere; *Philippus*, Prince van Spaingnen, van beyde Sicilien, van Jerusalem etc. Eertshertoge van Oostenryck, Hertoge van Bourgondie etc. Grave van Habsburgh, Vlaenderen, *Hollandt* etc. als onsen gerechtigen gebooren Landtsheere ende Prince, Grave van Hollandt ende Heere van Vrieslandt, Uwer Genaden Hoogheydt ende Graeffelyckheyts Rechten *getrouwelyck bewaren* ende onderhouden sullen; alle *uwe Genade Dienaren ende Officieren*, elk naer synen toebehooren, heuren dienst doende ende exercerende, *obedieren* ende assisteren, goedt getrouwe ende gedienstigh wesen tot beschermenisse van Uwer Genade Persoon en state, als wy van rechts ende redene wegen schuldigh zyn te wesen; en voorts alles doen dat goede getrouwe Ondersaten der Graafschap van Hollandt ende Heerlyckheyt van West-Vrieslandt schuldigh zyn te doene (15).

BIJLAGE 1587. den 16 Oct. op bl. 387 (24).

Aanmerkelijke Veranderingen en Uitlatingen in het Vertoog der Staten van Holland, aan den Graaf van Leicester, over den Regeringsstand van Holland, van den 16 Oct. 1587. *in vergelijk met het vroeger Vertoog van denzelfden inhoud, door de Staten van Holland, gedaan aan den Raadsheer Wilkes, bl.* 286—304.

In dit Vertoog worden *weggelaten* de woorden, die haatlijk konden schijnen, *de oude Regering*, *zul-*

(15) In den naderen *Eed der Staten*, bij de *Overdracht* der Landen, den 26 Octob. 1555. in het *Groot Plakaatb.* D. IV. bl. 38. werd alleen beroep gedaan op den vorigen Eed, met de bijvoeging der bevestiging der *Privilegien*; — — *die zij toen hadden.*

zuiver van alle tyranny, welken in 't Vertoog aan Wilkes stonden.

Bij de vraag, *wat is de macht van een' Prinse, (indien hij geen geweldig tiran zij,) zonder goede correspondentie van zijne onderzaten*, bleven ook nu de tusschen haakskens staande woorden achter.

De aanmerklijke *veranderingen* bestonden hierin.

Aan *Wilkes* was gezegd: *De Vroedschappen zijn zoo oud als de Steden; immers geen memorie van hare beginselen [hoewel de sommigen met de vermeerdering van de Steden somwijlen zijn vermeerderd, en geapprobeerd bij de Prinsen van den Lande; de persoonen zijn alleen in eed van de Stad, en niet van de Prinsen], en eens verkoren zijnde, dienen* enz. Maar in 't Vertoog aan Leicester bleven de tusschen-woorden geheel weg, en er stond alleen: *de persoonen eens verkoren* enz. En dit geen wonder! want daargelaten, dat er wel degelijk memorie is van de oudheid, of liever der *later instellingen* der Vroedschappen, zoo kon ook met geenen grond van waarheid gezegd worden, dat *sommigen — bij de Landsvorsten geapprobeerd waren*, even als of er ook andere Vroedschappen geweest waren, die vermeerderd of goedgekeurd hadden kunnen worden, zonder toelating der Landsvorsten.

Hiertoe behoort ook, dat bij de *Schepenen*, achter de woorden, *civile zaken*, gezet was: *En hunne eed is, dat zij beloven recht en justitie te administreren naar hunne conscientie; des bij den Officier van 's Heeren wege gemaand zijnde*; in wier plaatze gesteld is, *en zij hebben en exerceren alle hooge middele en lage jurisdictien.*

Bij de Burgemeesters, achter de woorden, *de bewaring der Steden betreffende*, is weggelaten: *daartoe dezelve in gewichtige zaken de advijsen van 't Collegie van Schepenen, en in zaken den staat van den Lande en Stede betreffende, van 't Collegie van de Raden of Vroedschappen zijn gebruikende.*

Bij de vrijheid der Steden, na de woorden: *zonder dat de Prinsen zich met hare regering bemoeiden, dan alleen in 't stellen van een' Officier, die op hun-*

kunnen naam de justitie heeft geëxerceerd: zijn nu weggelaten de woorden: *Ten ware eenige misverstanden of onrusten kwamen te rijzen, die bij hunne autoriteit zijn nedergelegd en geassopieerd geworden.*

Achter de woorden: *'t welk alleen 't werk is van onze openbare vijanden*, bleef nu achter de volgende Uitvaring: *en wij geenszins verwachten van de genen, die onze zaak approberende, hen daarmede hebben vermengd om ons te assisteren.*

Achter de woorden: *van den welstand der Landen hierdoor bevorderd, zoo gedurig als eenig staat der wereld zoude mogen wezen*, werd weggelaten: *En daarbij gevoegd de onverwinlijke kloekmoedigheid, die dit volk van alle oude tijden heeft gehad, wie zal hem verwonderen, dat zij nooit van eenig geweld, tegenspoed of zwarigheid is gebroken, of tot kleinmoedigheid is gebracht geweest.*

Nog liet men achterblijven bij: *de opgeleide lasten te bewilligen*, de woorden, *daardoor de zaken van den lande niet weinig dikwils zijn verkort geweest. Dezelve Gecommitteerden zijn ook gehouden, zijnde op de Vergadering, te houden met hunne Principalen dagelijks goede correspondentie.*

Daarentegen vinde ik enkele bijvoegsels en veranderingen. Bij de Collegien der Vroedschappen was gezegd; dat *bij deze Collegien alleen is de macht om te disponeren, van de zaken, concernerende den staat derzelver* STEDE. Nu wordt gezegd: *dat bij hun is de macht om te adviseren, resolveren en disponeren van alle zaken, concernerende den staat van* DEN LANDE EN DER STEDE.

In plaatze, dat zij aan Wilkes zeiden: *dat de Afgevaardigden niet de Staten zijn, maar alleen uit kracht van hunne Commissien hunne Principalen representeren*, zoo wordt nu aan Leicester enkel gezegd: *dat zij niet zijn de Staten, maar alleen uit kracht van de Commissie van hunne Principalen.*

Het blijve aan den Staat- en Oordeelkundigen lezer over, na te gaan, *of*, en *in hoeverre* de tijd, de

de wijze, en de omstandigheden, oorzaak dezer verscheidenheden geweest zijn. WAGENAAR heeft bl. 253 (2) hierbij nog eene opmerking, dat de meeste uitgaven dezes Vertoogs, in 't begin, alleen hebben: *dat de Edelen en Steden van den Lande — — telkens daarop werden beschreven, en vergaderd*; maar dat sommigen (S. VAN LEEUWEN, *Handv. van Rijnl.* bl. 624. en *Handv. en Priv. der Graven* 1663. No. 10.) lezen: *beschreven en vergaderd voor 't Hof van Holland*, *'t welk eene merkwaardige verandering in den zin maakt.* Offchoon nu die invoeging volledig waarheid is, en ook had behoord gezegd te worden; alzoo buiten 's Vorsten last of oproep de Staten nooit mogten bijeen komen; en *'t Hof van Holland* als *'s Vorsten Raden* hen dan beschreef: zoo geloof ik echter niet, dat zulks bij dit Vertoog gezegd is, 1°. omdat de naaukeurige BOR deze bijvoeging niet heeft, noch in dat van *Wilkes*, noch van *Leicester*; 2°. omdat noch het belang van *Frank* noch van den *Advokaat*, die thans de Dagvaarten uitschreef, of door Gecommitteerden Raden de Beschrijving bezorgde; zulke bijvoeging aanried: te meer, daar men toen reeds *het Hof van Holland*, zooveel mogelijk, buiten alle *Politike Bemoeijingen* stelde, zoozeer, dat men dit *beschrijven aan 't Hof* reeds stilzwijgende had afgenomen, en in 't jaar 1589. verbood, zich niet te steken in de twisten onder *de Steden* over *de Gemeene Middelen en Consenten*, en in 't zelfde jaar het Hof ontnam de afzonderlijke kennisneming van *hooge* en *buitengewone misdrijven*, en eindelijk, den 10 Sept. 1591. (in 't *Groot Plakaatb.* D. I. bl. 1062.) *het verleenen van Provisie tegen criminele Sententien der Steden.* Alle zaken, welken aan 't Hof een deel zijns gezags onttrokken, en die op *de Staten* zelve, of *hunne Gecommitteerde Raden*, of ook wel, *op de Stedelijke Vroedschappen*, overgebracht wierden. Waarvan in 't Derde Deel.

BIJ-

BIJLAGE 1588—1592. op bl. 495.

Bewijzen van den voormaligen haat tegen de Roomschgezinden en hunne misboeken, beelden, enz.

Mr. Wember Noet Busſemeeſter heeft etlicke olde boecken vth St. Catharinæ Gasthuys met ſyn hulpers gehaelt, ende hebben een Erb. Raet hem daeruan vereert IJ. ℒ. IJ. ß. die by Styn Brants verdroncken ſyn, noch vier Stat baden [d. i. Boden], yeder gegeven 4 ß, dat ſy hier thoe geholpen hebben, te ſaemen bedraegent, bliekende by ordinantie van datum den Vden Mey 88, die ſomma van IJ ℒ. XVIIJ ß.

[*post alia.*]

Wolter Statvoirman heft op ten 16 Marty vth St. Catharina Gasthuys twee karren met miſgewaet ende boecken gehaelt, ende in die ridderkaemer geuuert, hem daeruan durch ordinantie gegeuen VJ ß.

Johan Sebus Leydecker ende Jacop Kock hebben durch beueel een Erb. Raet in St. Catharina Gasthuys etlicke beelden affgenaemen, ende verbrant, hem daeruan durch ordinantie gegeuen IJ. ℒ.

* *

Mij medegedeeld uit de *tweede Rekening van Johan die Vuegt, gewezen Stadsrentmeester te Arnhem, 's daegs nae Converſionis Pauli* XV^c LXXXVIII. door den Heer *G. van Hasſelt*, die van zich zelven hierbij dit navolgende aanteekende:

Het verbranden van de beelden der Roomschgezinden was in dezen tijd [na de Afzwering] het meest gewoon gebruik. De Staten van Vriesland ordonneerden op den Landtdach van April 1584.

allen Administrateurs der Patroons ende Beneficiaal-gezeten, dat sy in continentie hare Kercken van alle overblijfselen der Afgoderyen suyveren en de beelden branden souden. Zie P. WINSEM. *Chron. van Friesl.* fol. 745. Te Nijmegen, alwaar men langer *Spaansch* was, wierd in 't jaar 1592. den 21 May het *Marienbeeld*, met alle de andere beelden, groot en klein, jong en oud, *opten rechten middach op de Marckt in slagorden gesteld, ieder mit eenen pickcraus verkiert, en openbaerelick ten-aensien van een ieder verbrand.* Zie J. SMETIUS *Chron. van Nijm.* bl. 151. en het *Bijvoegs. tot de Annales en Chron. van Nijm.* bl. 47. In Vriesland volgde men dit voorbeeld, zelfs in 't jaar 1687. nog eens. Zie de *Vederl. Hist.* D. XV. bl. 386. seqq. Met het *Katryne Gasthuis* te Arnhem moest men gestrenger handelen, omdat de Stad zelfs in de geringste dingen van Suster *Marye* wierdt tegengegaan. Dit zal men uit mijn *Kronijk* herdenken mogen. De Overigheid spaarde daarom ten langenlesten ook niets. Het overoude Zegel zelfs van dat Godshuis moest verandering ondergaan. Het vertoonde de H. CATHARINA, wandelende in den Starrenhemel met het martelrad op haare hand, en voor haar den tijdelijken Provisoor van dat huis geknield liggende. Een geknield *Provisoor* in zijn Kloostergewaad, en dat voor eene *Sant*, welke men daarenboven niet wist t'huis te brengen, kon niet langer geduld worden; men deed dus haar, en hem zoo wel als haar, uit dat Wapen vertrekken, en de helft van 't Rad, waarbij een zwaard gevoegd wierd, bleef alleen over (16).

Aanm. Men verwondere zich dan niet, dat die zelfde geest van haat den Heer Advokaat van Oldenbarneveldt, in die tijden opgevoed, tegen de Roomschen nog bezielde, daar hij anders op de verdraagzaamheid tusschen Remonstranten en Contra-

(16) Dit zelfde is nog uit het Wapen voor het Gasthuis te Leiden te zien.

traremonstranten ten sterksten en met reden aandrong. Ik make deze aanmerking geenszins, om hierdoor de nagedachtenis van dien grooten Man eenig nadeel te doen, maar om den geest dier tijden te kenmerken, en te doen zien, hoe zwak de menschlijke reden bij sommige omstandigheden en tijden zich vertoont.

EINDE VAN HET TWEEDE DEEL.

7/19